

KAUKOMAIDEN KAIPUU

Olavi Koivukangas

*Suomalaiset Afrikassa, Australiassa,
Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa
Amerikassa*

Siirtolaisuusinstituutti

Piispankatu 3
20500 Turku

Puh. 02-2317 536
Fax 02-2333 460

Olavi Koivukangas

Kaukomaiden kaipuu

Suomalaiset
Afrikassa, Australiassa,
Uudessa-Seelannissa ja
Latinalaisessa
Amerikassa

ISBN 951-9266-60-7

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 1998

Suomen siirtolaisuuden historia

- I *Reino Kero*: Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan
- II *Reino Kero*: Suomalaiset Yhdysvalloissa ja Kanadassa
- III *Jouni Korkiasaari* ja *Kari Tarkiainen*: Suomalaiset Ruotsissa
- IV *Olavi Koivukangas*: Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa
- V *Max Engman*: Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa
- VI *Jouni Korkiasaari*: Suomalaiset Euroopassa

Toimituskunta:

Kansleri, akateemikko *Olavi Granö* (puheenjohtaja)

Johtaja *Olavi Koivukangas*

Tohtori (h.c.) *Jaakko Numminen*

Professori *Pertti Pesonen*

Tutkimusjohtaja *Tom Sandlund*

Osastosihteeri *Maija-Liisa Kalhama* (sihteeri)

Päätoimittaja: Johtaja *Olavi Koivukangas*

Toimitussihteeri: Erikoistutkija *Jouni Korkiasaari*

Taitto: *Jouni Korkiasaari, Anne Virtanen*

Kansi: *Jussi Jäppinen Ky, Jyväskylä*

Kannen kuva: *Suomalaisia työmiehiä Nambourin sokeriruokoviljelmillä Australiassa 1911. Siirtolaisuusinstituutin valokuva-arkisto*

Kannen kirje: *Siirtolaisuusinstituutin kirjekokoelmat*

Sisällysluettelo

Esipuhe 11

Siirtolaisuus Suomesta Afrikkaan	15
Tutkimusmatkailija Henrik Jakob Wikar	17
Ihanneyhteisön suunnittelija August Nordenskiöld	19
Karanneet merimiehet pioneereina	20
Suomalainen siirtolaisuus eteläiseen Afrikkaan	21
Johannesburg – kullan ja pölykeuhkon kaupunki	24
Suomalaisia buurisodassa 1899–1902	28
Pioneerisiirtolaisia Rhodesiassa	32
Lähetysaarnajia Ambomaalla Lounais-Afrikassa	42
Konemestareita jokilaivoissa Belgian Kongossa	46
Suomalaisia Afrikan muissa osissa	53
Palkkasotureita Ranskan ja Espanjan muukalaislegioonissa	56
Suomalaiset Etelä-Afrikassa toisen maailmansodan jälkeen	61
Nykyajan afrikansuomalaiset	75
Yhteenvedo suomalaisista Afrikassa	79
Siirtolaisuus Suomesta Australiaan	83
Eurooppalainen Australia	84
Kapteeni James Cook Australiassa vuonna 1770	85
Merimiehiä ja kullankaivajia	87
Matti Kurikan yritys perustaa ”Kalevan Kansa” -ihanneyhteisö Queenslandiin 1899–1900	92
Pohjalaisten Australiaan muutto	94
Sodan jälkeinen avustettu siirtolaisuus	100
Lähtöalueet Suomessa	106
Asuinpaikat ja ammatit Australiassa	108

Suomalaiset Australian Uudessa-Guineassa ja muilla lähisaarilla	112
Yhdistystoiminta	113
Uskonnollinen toiminta	138
”Suomi”-lehti – side vanhaan ja uuteen kotimaahan	146
Karl Johan Back – ensimmäinen suomalainen kirjailija	150
Suomen konsulaatti ja siirtolaiset	151
Suomalaisuuden säilyttäminen	154
Suhteet Suomeen	160
Paluu Suomeen	162
Yhteenveto suomalaisista Australiassa	165
Siirtolaisuus Suomesta Uuteen-Seelantiin	169
Herman Dietrich Spöring kapteeni James Cookin mukana Uudessa-Seelannissa vuosina 1769–1770	171
Valaanpyytäjiä ja merimiehiä	173
Kullankaivajia ja pioneerisiirtolaisia	174
Banksin niemimaan kautta Eteläsaarelle	178
Merikapteeneja ja perämiehiä	185
Monenlaisia yrittäjiä	187
Suomalaiset kalastajat Stewartsaarella	187
Chathamsaarelle haaksirikkoutunut suomalainen	190
Pohjoissaaren suomalaisia	192
Uuden-Seelannin suomalaisia maailmansodissa	194
Kaapatun purjelaiva ”Pamirin” miehistöstä siirtolaisiksi	197
Yritys hankkia suomalaisia metsätyömiehiä 1949–1950	201
Suomalaiset Uuden-Seelannin paperiteollisuuden uranuurtajina	204
Kymijoen laaksosta Tokoroan ylätasangolle	206
Kawerau – merkittävin suomalaiskeskus	210
Aucklandin suomalaiset – avioliitto siirtolaisuuden syynä	219
Suomen Uuden-Seelannin siirtolaisuuden kokonaiskuva	223
Yhteydet Suomeen ja suomalaisuuden säilyttäminen	229

Siirtolaisuus Suomesta Latinalaiseen Amerikkaan	233
Merimiehiä ja seikkailijoita	234
Konni Zilliacus ja rautatien rakentajat Costa Ricassa	237
Suomalaisia Sundsvallista ja Kiirunasta Brasiliaan	239
Utopiayhteisöjen taustaa	241
Sortokaudella sosialismia Kuubassa	241
Colonia Finlandesa Argentiinassa	245
Villa Alborada Paraguayssa	271
Fazenda Penedo Brasiliassa	281
”Viljavakka” Dominikaanisessa tasavallassa	301
Eino Heinonen – nahkakauppiaasta kauppaneuvokseksi Argentiinassa	308
Tutkijoita ja seikkailijoita 1900-luvulla	310
Suomalainen merimieskirkko Etelä-Amerikassa	321
Suomalaisten pienet yhteisöt	325
Maakauppoja 1980-luvun Boliviassa	336
Latinalaisen Amerikan suomalaisten kokonaiskuva	340
Suomalaiset eteläisellä pallonpuoliskolla	345
Merimiehiä ja tutkimusmatkailijoita	347
Eteläisen siirtolaisuuden kohdealueet	350
Johtopäätökset ja arviointi	354
 Lähdeviitteet	357
Lähdeluettelo	385
Henkilöhakemisto	407

Esipuhe

”Kaukomaiden kaipuu” kertoo suomalaisista eteläisellä pallonpuoliskolla.

Ensimmäiset suomalaiset ylittivät päiväntasaajan eurooppalaisten löytöretkeilijöiden mukana tai merimiehinä hollantilaisissa ja englantilaisissa kauppalaivoissa. Jo hyvin varhaisina aikoina jäi suomalaisia pysyvästi eurooppalaisiin siirtokuntiin – tai asumaan miellyttävään ilmastoon Etelämeren saarille. Tahitille pysyvästi jäänyt ensimmäinen eurooppalainen oli helsinkiläinen merimies 1700-luvun lopulla. Jokaisella maastamuuttajalla on oma tarinansa. Kaukomaiden kulkijalla se oli usein hyvinkin erilainen kuin Suomen lähialuille jääneellä siirtolaisella.

Tämä kirja perustuu Australian osalta keskeisesti kirjaani ”Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen” (1975) ja vuonna 1986 ilmestyneeseen väitöskirjaani ”Sea, Gold and Sugarcane” ja Uuden-Seelannin suomalaisten osalta vuonna 1996 julkaistuun kirjaani ”From the Midnight Sun to the Long White Cloud”. Afrikan ja Latinalaisen Amerikan osalta olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutta ja Suomessa olevia arkistolähteitä Argentiinaan ja Brasiliaan sekä Etelä-Afrikkaan tekemiäni lyhyiden tutkimusmatkojen lisäksi.

Eteläisen pallonpuoliskon siirtolaisuuden historia poikkeaa Pohjois-Amerikan

ja Ruotsin joukkosiirtolaisuudesta siinä, että muuttajien vähälukuisuudesta johtuen tutkimuksessa liikutaan useinkin yksilötasolla. Lukujen lopussa esitetään ilmiöiden yleispiirteet ja laajemmat kokonaisuudet. Kirjan lopussa on lyhyt vertailu ennen kaikkea suomalaiseen siirtolaisuuteen pohjoisella pallonpuoliskolla samoin kuin Ruotsin ja eräiden muiden maiden siirtolaisuuteen.

Arvi Jänneksen vuodelta 1882 olevan runon mukaan ”Vaankaiikki Väinölän lapset jo eksyi toisistaan. Kuin tuulispäässä hapset ne kaikk’ on hajallaan.” Tämä pitää erityisen hyvin paikkansa suomalaisiin päiväntasaajan eteläpuolella. Lukijani, tuskin arvaat, kuinka pienistä tiedonpaloista tämä kirja on koottu. Toivon siitä kuitenkin hahmottuvan kokonaiskuvan eteläisen pallonpuoliskon suomalaisista.

Kiitän lämpimästi niitä henkilöitä, jotka eri tavoin ovat auttaneet minua tässä työssä vuosien varrella, erityisesti VTM *Timo Jaakkola* ja FK *Heikki Salmista*.

Omistan tämän kirjan niille arviolta 40 000 suomalaiselle, jotka ovat jättäneet Suomen rannat ja asettuneet eteläiselle pallonpuoliskolle kuitenkin unohtamatta synnyinmaataan ja suomalaisia juuriaan.

Turussa 13. päivänä elokuuta 1998

Olavi Koivukangas

Suomalaiset Afrikassa

Siirtolaisuus Suomesta Afrikkaan

Afrikka on Aasian jälkeen toiseksi suurin maanosa. Sitä voi myös sanoa trooppisimmaksi maanosaksi, koska noin 62 % sen 30 miljoonan neliökilometrin kokonaispinta-alasta on Kravun ja Kauriin kääntöpiirien välissä. Maanosaan lasketaan mukaan myös maailman neljänneksi suurin saari Madagaskar. Pääasiassa koko Afrikka muodostuu laajasta ylängöstä. Saharan ylänkö muodostaa maailman laajimman aavikkoalueen. Afrikan pohjoiset ja eteläiset rannikkoalueet kuuluvat lauhkeaan vyöhykkeeseen, muussa osassa mannerta vallitsee kuuma aavikkoilmasto tai trooppinen ilmasto. Suuret joet muodostavat pitkiä ja hyviä liikenneväyliä sisämaassa. Tärkeimmät niistä ovat Niili sekä Niger- ja Kongo-joet. Maanosan kasvillisuus vaihtelee täydellisestä kuivuusaavikosta rehevään sademetsään. Savannit peittävät yli 40 % mantereesta. Eläimistö on vaihtelevaa. Pohjoisessa on eteläeurooppalaisia eläinlajeja. Sademetsissä elävät mm. apinat. Sa-

vanneilla ja aroilla elää suuria ryhmiä kavioläimiä, kuten mm. seeproja, kirahveja ja norsuja. Petoeläimiä edustavat mm. leijona ja leopardi.

Sahara jakaa Afrikan väestön etnisesti kahteen osaan. Pohjois-Afrikkaa asuttavat europidit. Saharan pohjoispuolinen Afrikka on ollut kosketuksissa Euroopan ja Aasian kanssa. Alueen asukkaissa onkin sekä välimerenrodun että itämaisen rodun piirteitä. Saharan eteläpuolella asuvat negridit. Tämä osa Afrikkaa on ollut pitkään eristynyt muusta maailmasta, ja siellä kehittynyt musta rotu on säilynyt jokseenkin puhtaana. Afrikkaan on myös saapunut väestöä Euroopasta ja Aasiasta. Intialaisia ja kiinalaisia on enimmäkseen Itä- ja Etelä-Afrikassa, eurooppalaisia lähinnä Pohjois- ja Etelä-Afrikassa.

Kolumbuksen ja löytöretkien ajoista lähtien Euroopan siirtomaavaltioiden mielenkiinto oli kohdistunut toisaalta Amerikkaan ja toisaalta Itä-Intiaan, josta saatiin arvokkaita mausteita. Sen sijaan lähempänä sijaitseva Afrikka ei tarjonnut näiden alueiden vertaisia taloudellisia mahdollisuuksia, Afrikan länsirannikolta Amerikkaan suuntautunutta orjakauppaa ehkä lukuunottamatta. Vuonna 1652 Jan van Riebeeck perusti Kapkaupungin Hyväntoivonniemelle Itä-Intian-kauppakompanian lähinnä laivojen huoltoasemaksi. Vähitellen Etelä-Afrikkaan alkoi siirtyä hollantilaisia, joita kutsuttiin buureiksi. Hollantilainen siirtokunta sai seurakseen ranskalaisia 1680-luvulla. Kun Kapin siirtokunta oli Napoleonin sotien seurauksena joutunut Englannille vuonna 1795, alkoi brittejä saapua maahan vuodesta 1820 lähtien. Tosin britit luovuttivat hallinnon vielä Batavian tasavallalle vuosiksi 1803–1806. Saksalaiset alkoivat muut-

taa eteläiseen Afrikkaan 1840-luvulta. Eurooppalainen Afrikan-siirtolaisuus suuntautui 1800-luvulla voimakkaimmin Etelä-Afrikkaan. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä eurooppalaisia oli Etelä-Afrikan lisäksi vain Rhodesiassa muutama kymmentuhatta ja muualla Afrikassa muutama tuhat. Etelä-Afrikan valkoinen väestö käsitti jo vuosisadan vaihteessa runsaat miljoona ihmistä.

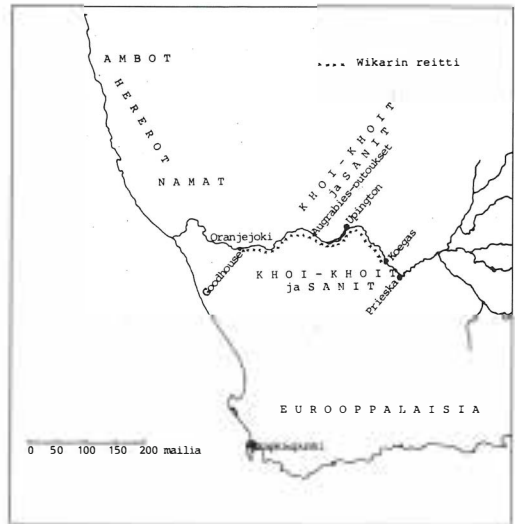
Koko Afrikkaa tarkasteltaessa eurooppalaiset pysyivät ennen 1700-lukua pääosin rannikkoseuduilla. Ensimmäiset matkat mantereeseen sisäosiin aloitettiin suurten jokien tutkimisella. Tunnetuimpia tutkimusmatkailijoita on David Livingstone. Näihin tutkimusretkiin ei kuitenkaan aina liittynyt poliittisia tavoitteita tai halua valloittaa alueita. Vasta 1800-luvulla Euroopan teollinen kehitys lisäsi kiinnostusta Afrikkaa kohtaan. Mantereen luonnonvarat haluttiin ottaa käyttöön. 1880-luvulla alkoi eurooppalaisten valtioiden Afrikan valtaus. Berliinin konferenssissa vuosina 1884–1885 sovittiin Afrikan jakamisesta Euroopan valtioiden kesken kiistojen välttämiseksi. Näin muodostuivat eri maiden siirtomaat. Ranska sai läntisen osan Afrikkaa, britit puolestaan itä- ja etelä-Afrikan tarkoituksenaan yhdistää nämä alueet toisiinsa kunnianhimoisella Kap-Kairo -suunnitelmalla. Saksa sai osia itä- ja lounais-Afrikasta ja Portugalin nykyisen Angolan sekä Mosambikin alueet. Kongosta muodostui Belgian kuninkaan Leopold I:n henkilökohtainen omistus. 1920-luvun alussa vain Etiopia, Liberia ja Etelä-Afrikan liittovaltio olivat itsenäisiä. Egypti itsenäistyi vuonna 1922. Varsinainen itsenäistymisaalto on tapahtunut toisen maailmansodan jälkeen, pääosin 1960- ja 1970-luvuilla.

Tutkimusmatkailija Henrik Jakob Wikar

Suomalaisia merimiehiä on käynyt Afrikan rannikoilla jo hyvin varhaisina aikoina, 1600- ja 1700-luvuilla lähinnä hollantilaisissa ja englantilaisissa laivoissa, joiden miehistön tarve oli suuri. Joskus suomalainen seikkailija saattoi pestautua Hollannin Itä-Intian Kauppakomppanian palvelukseen, kuten Henrik Jakob Wikar, joka oli kauppakomppanian palveluksessa Kapmaassa 1770-luvulla. Hänestä on säilynyt tietoja, koska hän piti tutkimusmatkoistaan jonkin aikaa päiväkirjaa ja on täten saanut paikkansa Etelä-Afrikan historiassa sekä kansatieteen tutkimuksessa.¹

Henrik Jakob Wikar oli syntynyt Kokkolassa vuonna 1752 ja opiskeli Turun Akatemiassa vuosina 1769–1771. Seuraava maininta nuoresta Wikarista on vuodelta 1773, jolloin hän pestautui Hollannin Itä-Intian Kauppakomppanian palvelukseen. Hollantiin hän oli kulkeutunut mahdollisesti kokkolalaisissa laivoissa, sillä noihin aikoihin Pohjanmaan rannikkokaupungeilla oli kiinteät kauppayhteydet Euroopan tärkeimpiin kauppapaikkoihin. Wikarin maailmalle lähdön syistä ei ole tietoa. Kuten eräillä muillakin 1700-luvulla Turun Akatemiasta suureen maailmaan lähtijöillä ne saattoivat olla henkilökohtaisia, ja niihin liittyi myös usein vahva seikkailunhalu.

Kapkaupungissa hieman yli 20-vuotias Henrik Jakob palveli komppanian sotilaana – käytännössä komppanian sairaalan kirjurina. Pelivelkojen ahdistamana hän jätti työnsä huhtikuussa 1775 ja lähti vaeltamaan sisämaahan kohti pohjoista. Neljän ja puolen vuoden aikana Wikar

Henrik Jakob Wikarin matkareitti Goodhousesta Koegasiin vuosina 1778–1779. – *Sivonen 1982.*

vaelsi Kapmaan siirtokunnan ääri rajoille ja ilmeisesti eli alkuperäiskansojen yhteydessä hankkien elantonsa metsästämyllä. Erämaaseikkailun kolmelta ensimmäiseltä vuodelta ei ole tarkempia tietoja. Vuoden 1778 jälkipuoliskolta vuoden 1779 heinäkuuhun Wikar piti kuitenkin päiväkirjaa. Siinä hän tekee havaintoja pääasiassa eteläisen Afrikan metsästäjäkeräilijöistä ja paimentolaisista. Wikarin matka suuntautui Oranjejoelle, jonka vain harvat eurooppalaiset olivat nähneet ennen häntä. Wikar matkusti ”Suureksi Virraksi” nimittämällään joella noin 300 mailin matkan Goodhousesta Koegasiin saakka kartoittaen samalla jokea. Hänen arvellaan olleen ensimmäinen eurooppalainen, joka näki suuret Augrabiesin vesiputoukset.²

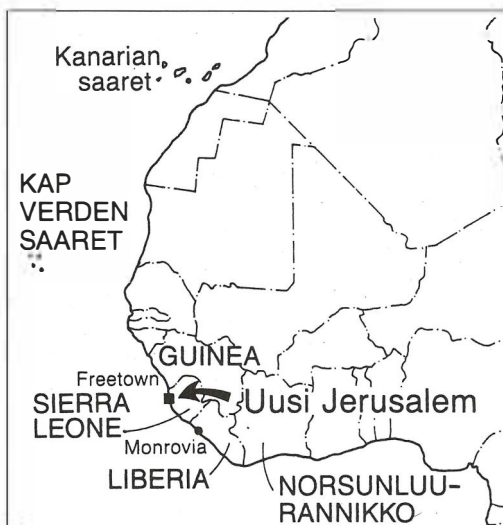
Saksalainen kielitieteilijä Henrich Wedder toteaa, että Wikar tunsi lähes kaikki lounaisen Afrikan rodut. Wikarin afrikkalaiskansojen elintapojen kuvaus-

August Nordenskiöld suunnitteli ensimmäisen suomalaisen ihanneyhteisön. Se ei kuitenkaan ehtinyt toteutua, sillä Nordenskiöld menehtyi vuonna 1792 kuumetautiin Freetownissa, Sierra Leonessa. – *Peltoniemi 1985.*

ten tarkkuus on selitettävissä sillä, että hän oli taipumuksiltaan tutkija. Päiväkirja tuo esiin uteliaan ja älykkään havainnoitsijan, joka myös pyrki selittämään näkemäänsä ja kokemaansa. Suomalaisella oli myös erittäin läheinen suhde kuvaamiinsa afrikkalaiskansoihin. Wikar opetti metsästämään ja keräilemään bushmannien ja hottentottien tavoin. Hän kertoo mm. elefanttien metsästyksestä, hunajan keruusta ja hedelmien ravintoarvosta. Mutta Wikar kuvaa myös hottentottien yhteiskunnallista arvojärjestystä ja avioliittotapoja.

Wikar oleskeli sisämaassa useita vuosia, sillä kauppakompanian silmissä hän oli karkuri. Karkuruus oli yleistä, sillä sopeutuminen vallinneeseen kuriin oli monelle vaikeaa. Alkuvuonna 1776 Wikar oli tuomittu 29 muun kanssa karkotetta-

vaksi. Päiväkirja koitui kuitenkin hänen onnekseen, sillä mm. Oranjejoen kartoitusta oli ilmeisesti tarkoitettu kauppakompanian tietoon. Wikar välitti tiedon päiväkirjastaan kuvernööri van Plettenbergille ja pyysi samalla armahdusta. Kuvernöörin suostumuksella karkulainen palasikin Kapkaupunkiin kesäkuussa 1779, ja oikeuden päätöksellä hän palasi kauppakompanian palvelukseen samana syksynä. Tämän jälkeen suomalaisen elämänvaiheet ovat hämärän peitossa. On mahdollista, että hän jäi pysyvästi Kapsiirtokuntaan.

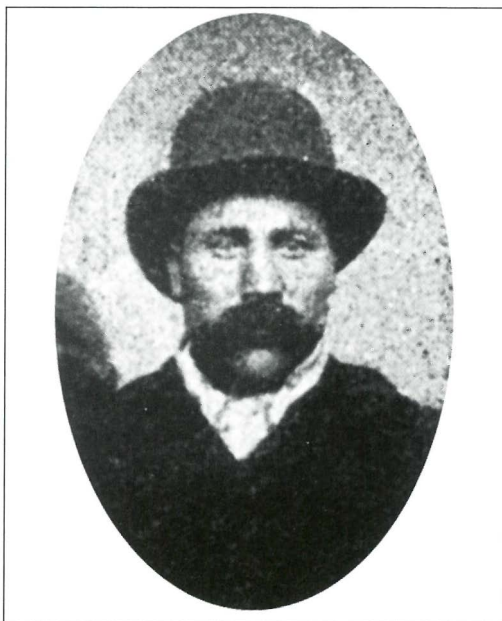
Tutkimusmatkailijana Wikar ei ole unohtunut. Ensiksi Wikar teki parannetun kertomuksen muistiinpanoistaan kuvernööriille. Sitten hän kirjoitti hollanninkielisen version, joka lähetettiin Haagiin Hollantiin. Wikarin alkuperäinen päiväkirja julkaistiin ensimmäisen kerran hollanniksi vuonna 1916, saksalainen käännös pari vuotta myöhemmin, ja englanniksi päiväkirja painettiin Kapkaupungissa vuonna 1935. Wikarin muistiinpanoilla on ollut suuri tieteellinen arvo Etelä-Afrikan historian tutkimuksessa. Wikar on

saanut ansaitsemansa paikan kansainvälisessä Afrikan tutkimuksessa, mutta Suomessa hänen elämänvaiheensa ja tieteellinen merkityksensä ovat jääneet vähäiselle huomiolle.³ Henrik Jakob Wikar oli yksi valistuksen ajan ja Turun Akatemian kasvatteista, jotka ovat saaneet nimensä muiden maanosien historiaan.

Ihanneyhteisön suunnittelija August Nordenskiöld

Myös toinen varhainen Afrikan-kävijämme oli Turun Akatemian oppilaita. Hän oli August Nordenskiöld, joka syntyi Siipossa vuonna 1754 ja opiskeli Turun Akatemiassa minerologiaa ja kemiaa vuodesta 1770. Uskonnollisen filosofiansa hän omaksui ruotsalaiselta Emmanuel Swedenborgilta. Näiden oppien mukaisesti Nordenskiöld yritti keksiä ns. viisasten kiveä, jonka avulla olisi voitu valmistaa kultaa. Vuonna 1782 Nordenskiöld nimitettiin merkittävään virkaan Suomen vuoritoimen johtajaksi. Laboratoriossaan Uudessakaupungissa hän suoritti innolla alkemistisia kokeiluja vuosina 1785–1787. Kustaa III:n toimeksiannosta hän jatkoi niitä Tukholmassa vuodesta 1787 ja julkaisi myöhemmin Lontoossa teoksen ”A Plain System of Alchymy”.

Swedenborgilaiset, joihin myös Nordenskiöld kuului, olivat perustaneet ”Uuden Jerusalemin” kirkkokunnan, jonka yhtenä tavoitteena oli saada aikaan ihanneyhteiskunta Afrikkaan. Nordenskiöld osallistui ihanneyhteisön ideologian hahmotteluun. Hänen mukaansa ”Uudessa Jerusalemissa” yksityinen omistaminen, hallitseminen ja vallan halu olisi poistettu. Optimikoko olisi 10 000 ihmistä ja hal-

Suomalaisista merimiehistä Afrikan rannikolla ei ole kuvia juuri säilynyt. G. E. Alfthainin vuonna 1892 ilmestyneessä kirjassa kerrotaan Simo Eskola -nimisestä merimiehestä Etelä-Afrikassa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

litusmuotona edustuksellinen demokratia sekä täydellinen uskonnonvapaus.

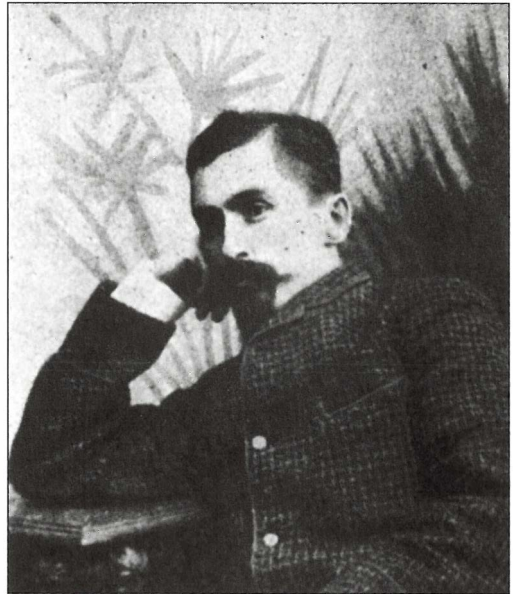
Vuoden 1792 alussa englantilainen Sierra Leonen kauppayhtiö järjesti Länsi-Afrikkaan retkikunnan, johon Nordenskiöld otti osaa geologina. Hän oli niin innostunut retkestä ja mahdollisesta ihanneyhteiskuntansa toteuttamisesta, että hän lähti matkalle ilman palkkaa. Jo matkalle lähdettäessä Nordenskiöld oli sairaalloinen ja rasittava merimatka pahensi tilannetta. Freetowniin saavuttiin helmikuussa 1792. Elokuussa suomalainen ystäviensä vastuksesta huolimatta lähti sisämaahan etsimään sopivaa paikkaa ihanneyhteisölle. Retkikuntaan kuului hänen lisäksi

vain valkoinen palvelija ja vapautettu neekeriorja. Yhtiön tavoitteena oli kullan ja muiden malmien etsiminen. Mutta matka oli tuomittu epäonnistumaan. Nordenskiöld kärsi kuumekohtauksista, ja kun hän joutui myös alkuasukkaiden pahoinpitelemäksi, hän oli valmis palaamaan eurooppalaisasutuksen pariin. Raskaan venematkan jälkeen Nordenskiöld saapui kuolemansairaana takaisin Freetowniin. Kaksi viikkoa paluunsa jälkeen joulukuun alussa 1792 August Nordenskiöld kuoli ”rauhallisella mielellä”. Hän oli ”vain noin 40 vuoden ikäinen, kun hänen levoton henkensä pääsi lepoon”. Kun Nordenskiöld oli lähtenyt matkalle ilman palkkaa, kauppayhtiö kieltäytyi maksamasta eläkettä hänen perheelleen.⁴

August Nordenskiöldin ihanneyhteisö jäi teoreettisten luonnosten asteelle. Ideologiaan sisältyi yleishumanistisia piirteitä, kuten orjakäytön ratkaiseminen. Pari vuotta hänen kuolemansa jälkeen Englannin ja Ranskan välisessä sodassa ranskalaiset polttivat koko Freetownin kaupungin. Sierra Leonen kehitys oli pääpiirteissään samanlainen kuin muidenkin eurooppalaisten siirtomaiden. Tosin sen naapuriin syntyi vuonna 1822 utopiavaltio Liberia vapautettuja neekeriorjia varten.⁵

Karanneet merimiehet pioneereina

Muun Euroopan tapaan myös suomalaisen siirtolaisten valtavirta ennen ensimmäistä maailmansotaa suuntautui Pohjois-Amerikkaan. Mutta yksittäisiä suomalaisia merimiehiä ja seikkailijoita oli jäänyt Afrikan satamakaupunkeihin jo hyvin varhaisina aikoina. Suomen sodan

Maailmanmatkaja G.E. Alfthan kävi eteläisen Afrikan siirtokunnissa, Mosambikissa ja Sansibarissa vuosina 1890–1891 ja kirjoitti kokemuksistaan vuonna 1892 ilmestyneen kirjan. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tuleva sankari, silloinen luutnantti G.C. von Döbeln pysähtyi kuukaudeksi Kapkaupunkiin, Etelä-Afrikkaan, Intian-matkallaan vuonna 1782. Döbeln retkeili tällöin sisämaassakin. Ensimmäisten joukossa lienee ollut merimies Michel Lund, joka karkasi Kapkaupungissa pietarsaarelaisesta *Concordia*-laivasta tämän käydessä Itä-Intiassa vuosina 1783–1785. Toisen pietarsaarelaisen laivan, *Herculesin*, purjehtiessa ensimmäisenä suomalaisena laivana maapallon ympäri vuosina 1845–1847, laivan kirvesmies Henrik Gustaf Viklund karkasi Etelä-Afrikassa.⁶ Pelkästään Kapkaupungissa oli suomalaisia 1800-luvulla parisenkymmentä entistä merimiestä ja he toimivat useimmiten

työnjohtajina. Suomalaisia oli myös muissa Etelä-Afrikan kaupungeissa. Oli pa eräitä suomalaisia mukana zulusodasakin Natalin ja Transvaalin rajalla 1870-luvun lopulla, kuten ilmenee eräistä Suomen sanomalehdissä julkaistuihin kirjeistä.⁷

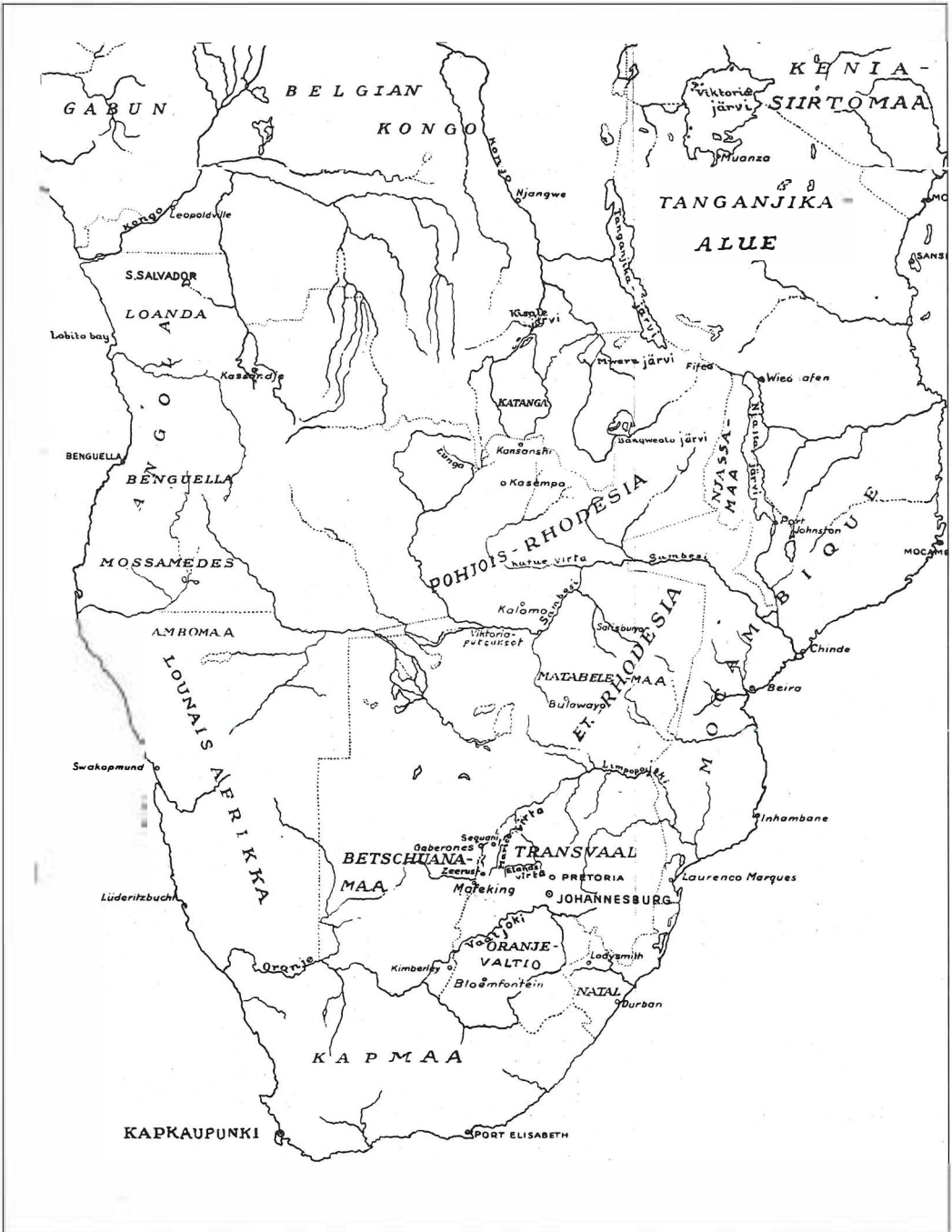
Ja kun monissa maanosissa seikkaillut suomalainen G.E. Alfthan kiersi laajasti Etelä-Afrikkaa vuosina 1890–1891, hän tapasi satamakaupungeissa useita maanmiehiään, mainiten nimeltä mm. Martin Nybergin ja Simo Eskolan.⁸ Alfthan matkusteli laajasti rannikkoseuduilla sekä buurien että brittien alueilla, mutta hän ei käynyt kultakentillä, joissa ensimmäiset suomalaiset olivat jo vuosia uurastaneet. Nämä suomalaiset olivat usein satunnaisesti Afrikkaan päätyneitä merimiehiä tai muita pioneeri-siirtolaisia, jotka esimerkiksi ja viesteillään houkuttelivat luokseen sukulaisiaan ja tuttaviaan.

Varhaisimpiin suomalaissyntyisiin Afrikan kävijöihin kuului myös orientalisti ja luonnontutkija Petter Forsskål, joka oli syntynyt Helsingissä tammikuussa 1732. Perheen muutettua Ruotsiin Fårsskol aloitti vuonna 1742 mm. itämaisten kielten ja luonnonhistorian opinnot Uppsalan yliopistossa. Opettajien joukossa oli mm. Carl von Linné. Forsskål jatkoi opintojaan Göttingenissä vuonna 1753. Palattuaan Uppsalaan hänet nimitettiin taloustieteen dosentiksi. Hän osallistui tanskalaisen rahoittamaan ja saksalaisen Carsten Niebuhrin johtamaan tutkimusretkikuntaan, joka lähti vuonna 1761 kohti Konstantinopolia, Egyptiä ja Arabiaa. Forsskål oli retkikunnan filologi, joka tutki mm. arabiankielisiä käsikirjoituksia. Lisäksi hän tutki myös alueen kasvillisuutta. Retkikunta viipyi lähes koko vuoden 1762

Egyptissä, josta matka jatkui Arabiaan. Forsskål kuoli heinäkuussa 1763 malariiaan nykyisen Jemenin valtion alueella. Retkikunnan viidestä jäsenestä vain Niebuhr palasi Tanskaan vuonna 1765. Hän julkaisi myöhemmin retkikunnan tieteelliset muistiinpanot, joista Forsskålin osuutta olivat vuosina 1775–1776 ilmestyneet eläintieteellinen ja kasvitieteellinen osuus sekä kuvateos.⁹

Suomalainen siirtolaisuus eteläiseen Afrikkaan

Tietävästi ensimmäinen pohjoismaalainen kosketus Etelä-Afrikkaan tapahtui jo vuonna 1619 tanskalaisen kuuden laivan laivasto-osaston ankkuroiduttua kuukaudeksi Pöytälahdelle matkalla Ceylonille. Suomalaisista löytyy myös joitakin mainintoja lähteissä, tosin vasta 1700-luvulta. Henrik Jakob Wikaria lukuunottamatta suomalaisilla on ollut varsin näkymätön osa Etelä-Afrikan asutushistoriassa. De Villiersien sukurekisteristä Kuparinen on poiminut neljä mainintaa suomalaisista. Helsingistä lähtöisin ollut Matthys Zee-man meni vuonna 1777 naimisiin kapmaalaisen naisen kanssa. Muuta hänestä ei tiedetä. Todennäköisesti Raahessa syntynyt Johann Tobias Meynhardt tuli Kapmaahan vuonna 1755 ja oli Kauppakompanian palveluksessa ensin sotilaana ja sittemmin seppänä. Porvari hänestä tuli vuonna 1764. Meynhardt avioitui seuraavana vuonna afrikkalaissyntyisen naisen kanssa ja sai 13 jälkeläistä. Hän kuoli vuonna 1788. Toinen suomalainen, turkulainen Diederik Kepler, meni naimisiin kapmaalaisen porvarin tyttären kanssa vuonna 1772. Kepleristä ei ole kovinkaan

Afrikka päiväntasaajasta etelään. – Eriksson 1932, liite.

paljon tietoja. Kapkaupungin oikeustausluettelosta vuodelta 1775 löytyy maininta D. Keplerin omistaman orjan ruoskinnasta, polttomerkinästä ja tuomitsemisesta elinkautiseen pakkotyöorngais-tukseen. Jos Kepler omisti orjan, se on osoitus huomattavasta varallisuudesta. Näin ollen hän ei ollut kovin nuori mies 1770-luvulla ja oli ehkä saapunut Etelä-Afrikkaan jo 1700-luvun puolivälissä.

Etelä-Afrikassa vuosina 1772–1776 kiertänyt ruotsalainen tutkimusmatkailija Anders Sparrman kertoo matkakirjassaan parista kohdalleen osuneesta suomalaisesta. Ensinnäkin hän tapasi Swelledamin piirikunnassa, Hexjoen lähistöllä, maatilan omistaneen turkulaisen Aloven Smidtin. Samassa piirikunnassa asui myös vuonna 1775 turkulaislähtöinen vanha norsunmetsästäjä Dirk Marcus, joka hauskutti tarinoillaan Sparrmania pitkän aikaa. Marcus oli ilmeisesti muuttanut Etelä-Afrikkaan jo 1700-luvun alussa, koska hän kertoi vuonna 1775 myös nuoruuden norsunkaatomatkasta tuolta ajalta. Vaikka edellä mainittujen suomalaisten merkitys maan kokonaishistorian kannalta ei kovin suuri ollutkaan, he ovat osoitus siitä, että suomalaisia oli asettunut pysyvästi Afrikan eteläkärkeen ja he menestyivät omalla alallaan siinä missä muutkin kansallisuudet. Myöhemmin 1850-luvun alussa Kapkaupungissa oleili myös suomenruotsalainen kirjailija Emil von Qvanten (1827–1903). Hän sairasti keuhkosairautta ja oli Etelä-Afrikassa hoitamassa terveyttään. Hän palasi silloiseen kotimaahansa Ruotsiin vuonna 1853.¹⁰

Suomalaisissa lehdissä alkoi esiintyä Afrikan-kirjeitä 1880-luvun jälkipuoliskolta. Uudessakaarlepyyssä ilmestyneessä Österbotniska Postenissa julkaistiin

kaikkiaan 18 kirjettä Afrikasta. Alkuvaiheissa lähetyspaikkana oli yleensä Kapkaupunki tai Natal, mutta vuosina 1894–1895 kaikki kirjeet oli lähetetty Johannesburgista. Turkulaisessa Aura-lehdessä julkaistiin 16 kirjettä Afrikasta vuosina 1894–95. Kirjoittaja, nimimerkki ”Job”, oli insinööri Johan Oskar Boijer, mineraalien etsijä ja seikkailija, joka vuosina 1894–1904 oli Afrikassa.¹¹ Boijerin veljeksiä käsitellään tarkemmin Rhodesian yhteydessä. Näillä lehdissä julkaistuilta Afrikka-kirjeillä ja muilla jutuilla mm. siirtolaisten hyvistä ansioista ja Suomeen lähettämistä rahoista, oli suuri vaikutus suomalaisten Etelä-Afrikkaa kohtaan tunteman mielenkiinnon kasvamiseen.

Ensimmäisiä tietoja suunnitelmallisesta siirtolaisuudesta Suomesta Afrikkaan on kolmen ähtäväläisen lähtö tähän maanosaan vuonna 1867. Varhaisimpia kansalaistettuja suomalaisia oli Närpiöstä lähtöisin oleva Joseph Anders Hagglund, joka sai kansalaisuuden 43-vuotiaana 28.10.1892. Siirtolaispitäjämästä Munsalasta lähti ensimmäinen siirtolainen Afrikkaan vuonna 1868, ja 1890-luvun alkuun mennessä Munsalasta oli muuttanut Afrikkaan 13 henkeä, erityisesti Johannesburgin kultakentille. Kaikkiaan toiseen maailmansotaan mennessä Munsalasta meni Afrikkaan 43 henkeä, joista naisia vain kaksi. Lisäksi 77 munsalalaisella Afrikka oli toisena kohdemaana eli kaikkiaan 7,3 prosenttia munsalalaisista valitsi Afrikan päämääräkseen.¹²

Munsalalaisten, kuten muidenkin suomalaisten, muutto Afrikkaan tapahtui pääasiassa 1890-luvun alusta vuoteen 1905. Huippuvuosi suomalaisten muutossa Etelä-Afrikkaan oli vuosi 1895, jolloin tilastojen mukaan maahan saapui 312

suomalaista, ja vuosina 1895–99 kaikkiaan 471 suomalaista.

”Afrikan-kuumeen” aiheuttajina olivat ennen kaikkea aikaisemmin mainitut siirtolaisten kirjeet ja huhut. Valtaosa lähtijöistä oli edelleen ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta. Munsalan siirtolaispitäjistä vuonna 1895 lähteneestä 124 siirtolaisesta runsas puolet meni Etelä-Afrikkaan ja aikuisista miehistä peräti kaksi kolmesta lähtijästä. Lisäksi on muistettava merimiehinä matkustaneet ja Pohjois-Amerikasta 1890-luvun lamakauden seurauksena Afrikkaan siirtyneet.

Munsalalainen Johan (John) Olsson, joka oli oleskellut Etelä-Afrikassa jo 1880-luvulla, houkutteli 1890-luvun alussa mukaansa yhdeksän miehen joukon Natalin rautatietyömaalle, jossa työskenteli jo 14 suomalaista. Kuparisen mukaan Olssonin joukko oli suurin ryhmä, joka muutti Suomesta Etelä-Afrikkaan vuoteen 1894 mennessä.¹³

Vuosina 1899–1902 käyty buurisota aiheutti katkoksen, mutta jo vuonna 1903 peräti 193 suomalaista lähti Etelä-Afrikkaan. Tämän jälkeen suomalaisten muutto Etelä-Afrikkaan alkoi vähetä ja vuosina 1902–14 lähtijöiden luku nousi vain 601 henkeen.¹⁴ Kaikkiaan Suomesta muutti Etelä-Afrikkaan noin 1 500 henkeä ennen ensimmäistä maailmansotaa, lähes kaikki miehiä, ja lähtijöiden kotipaikkana oli tavallisimmin ruotsinkielinen Pohjanmaa.

Johannesburg – kullan ja pölykeuhkon kaupunki

Suomalaisten Afrikkaan muutto liittyy läheisesti Johannesburgin kaupunkiin, joka vuodesta 1886 kulta löytöjensä ansiosta

kasvoi kymmenessä vuodessa Etelä-Afrikan suurimmaksi kaupungiksi. Muutamia suomalaisia oli kulkeutunut Johannesburgiin kultaryntäyksen alkuvaiheissa, mutta vasta 1890-luvun puolivälistä alkoi kaupunki todella vetää myös suomalaisia puoleensa.

Johannesburgin kiihkeänä kasvun vuosikymmenenä vuodesta 1886 lähtien suomalaisille tarjoutui työtä kaupungin monilla rakennustyömailla kirvesmiehinä, muurareina ja maalareina. Mutta varsin nopeasti suomalaiset hakeutuivat myös kaivoksiin kirvesmiehiksi, räjäyttäjiksi, koneenkäyttäjiksi jne. monien kohotessa pian työnjohtajiksi, maan mustaihoisen väestön tehdessä raskaimmat työt. Rakennustoiminnan laannuttua yhä useampi suomalainen joutui hakeutumaan maan alle. Työ kaivoksissa alkoi kello seitsemältä ja päättyi viideltä, jolloin siirryttiin asunnolle. Huoneessa asui kaksi henkilöä ja ainoat huonekalut olivat kaksi sänkyä, pöytä ja matkakirstut sekä nurkassa vanha viskilaatikko, jonka päällä voi säilyttää pikkutavaroita. Lauantaina työt loppuivat klo 13, ja suomalaiset kerääntyivät kapakkaan keskustelemaan ja kuulemaan uutisia Suomesta. Suomalaiset olivat kapakoitsijan parhaita asiakkaita. Ei missään juoda niin paljon kuin Etelä-Afrikassa, kirjoitti muuan siirtolainen kotimaahan.¹⁵

Suomalaisia houkutteli Johannesburgiin vain hyvä ansiotaso. Vaatimattomista olosuhteista, lähinnä ruotsinkieliseltä Keski-Pohjanmaalta lähteneille suomalaisille palkat Johannesburgissa olivat huijaavan korkeita. Rakennusalan ammattimiehille palkka oli yleensä punta päivässä, ja kaivostöissä urakalla päiväänsio saattoi nousta jopa viiteen puntaan. Punnan vaih-

Kokkolasta kotoisin olleen Gustav Hermansonin työporukka Johannesburgin kaivoksilla vuosisadan alussa. Vuonna 1912 Hermanson palasi Suomeen ja lähti Uuteen-Seelantiin vuonna 1922. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tokurssi oli 25 mk. Noihin aikoihin rengin päiväpalkka Suomessa oli vain yksi marka. Mutta myös eläminen Johannesburgissa oli kallista. Vuokrat olivat korkeat, ruoka kallista, ja jopa vedestä jouduttiin ajoittain maksamaan kova hinta.

Monet suomalaiset kuluttivat rahansa viikonloppuisin keskikaupungin kapaakoissa. Mutta toiset elivät säästäväisesti ja lähettivät rahaa Suomeen tai toivat säästönsä palatessaan takaisin. Johannesburgin suomalaiset tulivat tunnetuiksi myös keräyksistään kotiseutunsa nuorisoseurojen, kansakoulujen ja palokuntien hyväksi. Lahjoittivatpa Afrikan-kävijät Jepuan kirkon alttaritaulun.

Kaiken kaikkiaan Johannesburgin suomalaiset pitivät tiiviisti yhtä; uusille tulokkaille jaettiin auliisti neuvoja työnsaannissa, ja toista autettiin taloudellises-tikin. Lisäksi suomalaiset pitivät kirjaa lukumäärästään. Vuonna 1900 muuan siirtolainen arvioi suomalaisia olevan yksinomaan Johannesburgissa noin 500, ja vuonna 1905 toinen siirtolainen arveli suomalaisten lukumääräksi kaupungissa 250 henkeä. Johannesburgissa, kuten muuallakin Etelä-Afrikassa, suomalaiset muodostivat osan suuremmasta pohjoismaalaisten joukosta. Yhtenä syynä tähän oli se, että valtaosa suomalaisista oli kotoisin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta.

Suomalainen siirtolaisperhe Johannesburgissa 1900-luvun vaihteessa. – *Siirtolaisuusintituutti*.

Niinpä suomalaiset osallistuivat muiden pohjoismaalaisten kirkko- ja järjestötoimintaan. Vuonna 1898 perustettiin Johannesburgin skandinaavinen luterilainen seurakunta. Kun se hajosi buurisodan seurauksena Ruotsin ja Norjan poliittisen ristiriidan takia, suomalaiset osallistuivat vuonna 1907 perustetun ruotsalaisen seurakunnan työhön. Näihin aikoihin suomalaisten lukumäärä Johannesburgissa oli laskussa, ja maaliskuussa 1908 ruotsalaiseen seurakuntaan kuului vain 17 suomalaista.

Mutta suomalaisilla oli Johannesburgissa myös oma klubinsa, joka vuoden 1903 tienoilla toimi hyvinkin vilkkaasti. Suomalaisten joukkue voitti eri kansalli-

suuksien välisen köydenvetokilpailun. Klubilla oli mm. oma lehtisali, jossa voitiin lukea kotimaan lehtiä. ”Den Finska Klubbenin” puheenjohtajana oli Munsalasta kotoisin ollut Edward Sundell, joka oli avioitunut vuonna 1905 kokkolalaisen kahta veljeään ja sisartaan Afrikkaan seuranneen Hilda Hermansonin kanssa. Perheeseen syntyi kaksi lasta. Vuonna 1912 Sundellit, yhdessä Gustav Hermansonin perheen kanssa, palasivat Suomeen. Yhtenä syynä paluuseen oli miesten halu nähdä Tukholman olympialaiset tulomatkalla. Vuonna 1917 Sundellit muuttivat Uuteen-Seelantiin, jossa perheen isä oli ollut nuorena miehenä ja jossa oli jo sukulaisia ennestään. Myös Gustav Herman-

Munsalalaisen Edward Sundellin ja kokkolalaisen Hilda Hermansonin hääkuva Johannesburgissa vuonna 1905. Edward oli työssä kaivoksilla ja Hilda tarjoilijana hienossa kahvilassa, kuten hän kertoi Uudessa-Seelannissa vuonna 1972. Perhe palasi Suomeen vuonna 1912 ja lähti vuonna 1917 Uuteen-Seelantiin. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

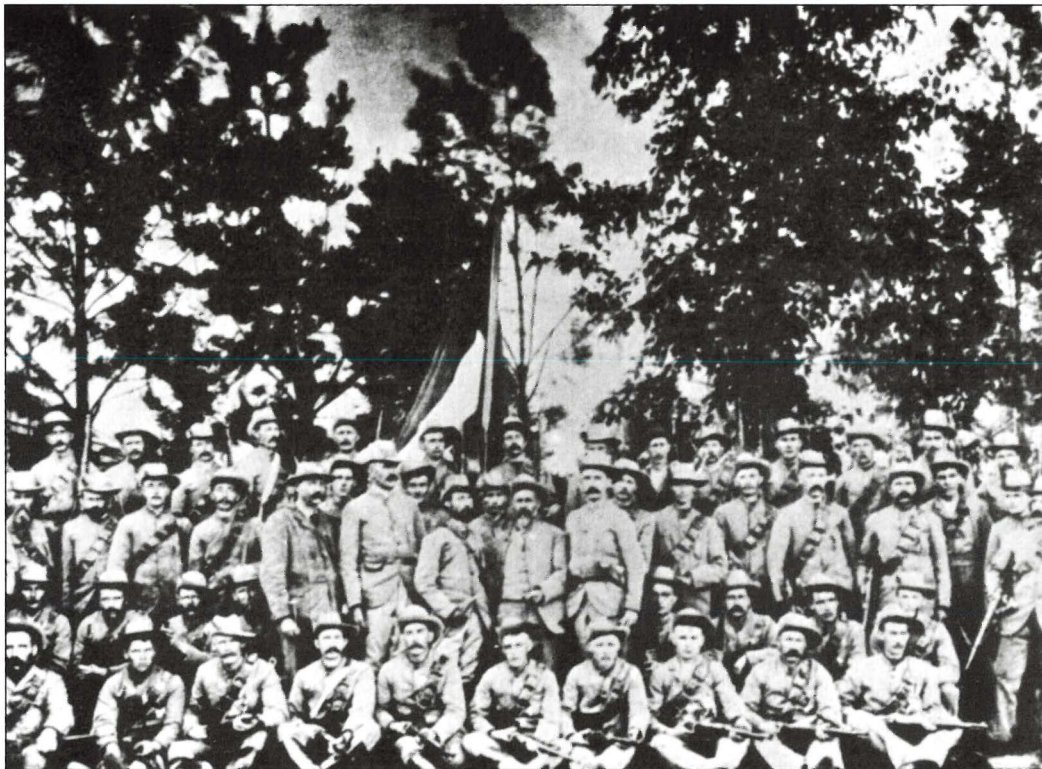
son perheineen muutti myöhemmin Uuteen-Seelantiin.¹⁶

Vuoden 1907 kaivoslakko taittoi suomalaisten muuton Johannesburgiin, ja monet palasivat joko Suomeen tai muuttivat johonkin kolmanteen maahan – tavallisimmin Yhdysvaltoihin. Vuoden 1926 väestölaskennasta, jossa ensi kerran erotettiin Suomessa syntyneet omaksi ryhmäkseen ilmenee, että Etelä-Afrikan

102:sta Suomessa syntyneestä Johannesburgissa asui vain 15 suomalaista. Tosin väestölaskennan luotettavuudesta ei ole tietoa. Paljon liikkuvat siirtolaiset jäivät helposti rekisteröinnin ulkopuolelle.

Yhtenä syynä suomalaisten poismuuttoon Johannesburgista oli se, että vähitellen huomattiin kaivostyön terveydelliset vaarat. Onnettomuuksien lisäksi jatkuva kaivospölyn hengittäminen aiheutti kivipölykeuhkon. Tämä sairaus, silikoosi, vei ennen aikaiseen hautaan suuren määrän myös suomalaisia kaivosmiehiä. Joulukuussa 1911 Johannesburgin suomalaiset arvioivat vähintään 70 Etelä-Afrikan kaivoksilla työskennelleen pohjalaisen kuolleen kivipölykeuhkoon Etelä-Afrikassa tai Suomessa. Luku lienee huomattavasti suurempi, sillä ns. keuhkotautiin kuolleeksi luettujen sairauden alkuperäisenä syynä saattoivat olla juuri Johannesburgin epäterveellisissä kaivoksissa vietetyt vuodet. Niinpä Öhman vuonna 1927 ilmestyneessä Pohjanmaan silikoosikuolemia koskevassa väitöskirjassaan päätyi siihen, että kivikeuhkoon eli ”afrikantautiin” olisi kuollut 110 pohjalaista.¹⁷ Jopa myöhemmin Australiaan ja Uuteen-Seelantiin muuttaneet Afrikan kaivosmiehet kärsivät pitkään tästä sairaudestaan. Pölykeuhkon ja tuberkuloosin jälkeen kolmanneksi tärkein kuolinsyy olivat infektiosairaudet, varsinkin lämpimänä aikana joulutammikuussa. Kesä-elokuussa suomalaiset palelivat kylmissä asunnoissaan. Johannesburgin kulta vaati kovan hinnan suomalaisilta siirtolaisilta.

Johannesburgin suomalaisasutus oli poikkeuksellinen episodi Suomen siirtolaisuuden historiassa. Se kesti vain noin 20 vuotta vuosisadan vaihteen kahden puolen. Se oli lähtöisin hyvin suppealta

Skandinaavinen joukko-osasto iähdössä rintamalle Pretoriassa lokakuussa 1899. – *Uola* 1977.

alueelta Suomesta, lähinnä Munsalan ja Uudenkaarlepyyn seudulta. Mutta moni suomalainen tuli Afrikkaan Yhdysvalloista tai muista aikaisemmista siirtolaismaista.

Ryntäyksen Johannesburgiin aiheuttivat ennenkaikkea kotimaahan saapuneet tiedot hyvistä ansioista. Johannesburgiin ei kuitenkaan syntynyt pysyvää suomalaista siirtokuntaa. Johannesburgin suomalaiset olivat liikkuvaa joukkoa ja lähes kaikki olivat miehiä. Eivätkä suomalaiset kaivosmiehet Etelä-Afrikassa ryhtyneet myöhemmin maanviljelijöiksi, kuten usein tapahtui esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Australiassa. Johannesburgin suomalai-

set olivat oman aikansa siirtotyöläisiä, kuten Australian sokeripelloilla talorahansa muutamassa vuodessa ansaitsemassa käyneet Keskipohjanmaan miehet myöhemmin 1920-luvulla.

Suomalaisia buurisodassa 1899–1902

Suomen Etelä-Afrikan siirtolaisuuden yhteydessä on käsiteltävä myös buurisotaa, joka osui keskelle Suomen Afrikan-siirtolaisuuden huippuaikoja vuosiin 1899–1902.

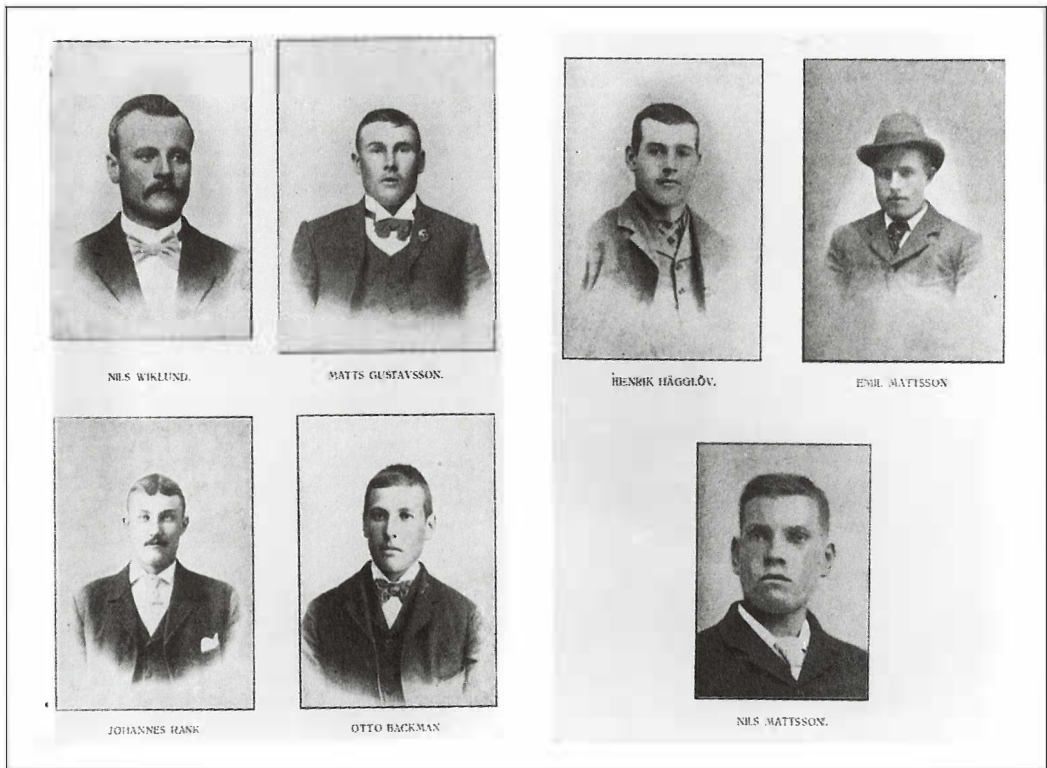
Englantilaisten siirtolaisten saapuminen Etelä-Afrikkaan Napoleonin sotien

Pohjalaisia buurien puolella taistelleita siirtolaisia sotavankeina St. Helenan saarella vankeudessa kuolleen Matts Nilsson Lagnäsin haudalla. – *Emigrantbrevens berättar* 1985.

jälkeen aiheutti ongelmia buuriväestön kanssa, mikä johti kahden buuritasavallan, Transvaalin ja Oranjen, perustamiseen 1800-luvun puoliväliin mennessä. Seuraavina vuosikymmeninä buurien ja englantilaisten välit kiristyivät, varsinkin kun Transvaalista oli löydetty kultaa. Kullankaivajista useimmat olivat englantilaisia ja Kapmaan pääministeri Cecil Rhodes, joka oli saapunut Etelä-Afrikkaan vuonna 1870 ja josta kehittyi maanosan vaikutusvaltaisimies, halusi saada buurivaltiotkin Britannian alaisuuteen. Vuonna 1895 buurit ottivat vangiksi englantilaisen poliisiosaston, jota johti Rhodesian hallintomies tohtori Jameson, ja joka oli lähetetty

Johannesburgin englantilaisten avuksi. Säilyttääkseen vallan buuriväestöllä Transvaalin buurihallitus ei suostunut antamaan kansalaisoikeuksia siirtolaisille, ”uitlandereille”. Välit kiristyivät Englantiin ja lopulta Transvaalin hallitus, jonka puolelle myös Oranjen buurivaltio oli asettunut, päätti turvautua aseisiin lokakuussa 1899. Alussa buurien hyökkäyksellä Nataliin oli menestystä. Mutta vähitellen ylivoimaiset brittijoukot liittivät ensin Oranjen ja sitten Transvaalin Englannin alusmaihin vuonna 1900. Sissisotaa kesti vielä pari vuotta, kunnes buurit tunnustivat Englannin kuninkaan hallitsijaksi Pretoriassa toukokuussa 1902 teh-

Buurisodassa taistelleita suomalaisia. – *Siirtoaisuusinstituutti.*

dyssä rauhassa. Englannilla oli ollut aseissa peräti 450 000 miestä, buureilla vain 88 000. Näiden joukossa oli noin 2 500 ulkomaalaista vapaaehtoista – suomalaiset mukaan lukien.

Buurisodan syttyessä useimmat suomalaiset olivat Johannesburgissa ja muissa Transvaalin kaivoksissa. Sodanuhan kasvaessa monet suomalaiset jäivät työttömiksi, jolloin he yhdessä muiden pohjoismaalaisten kanssa muodostivat ”skandinaavisen järjestön” valvomaan etujaan. Aluksi tarkoituksena oli jäädä puolueettomaksi, mutta syyskuussa 1899 järjestö päätti liittyä buurien rintamaan. Niinpä ryhdyttiin muodostamaan vapaaehtois-

joukkoa ja sodan puhjettua 11.10.1899 skandinaavinen osasto käsittäen 113 miestä ja neljä naista oli toimintavalmiina. Näistä suomalaisia myöhempien täydennysten jälkeen oli 22, useimmat ruotsinkielisiä Munsalan ja Udenkaarlepyyn seudun siirtolaisia. Mutta joukossa oli myös suomenkielisiä. Matts Gustafssonin ja Nils Viklundin päiväkirjojen pohjalta tehdyssä kirjasessa vuodelta 1910 mainitaan Kalajoelta kotoisin ollut Matti Mattsson, jolla oli perhe Amerikassa, sekä Kuopion seudulta kotoisin ollut G. Korhonen. Skandinaavisen osaston lisäksi yksittäisiä suomalaisia oli myös muissa buurien yksiköissä.

Magersfonteinin taistelun skandinaaveille omistettu muistomerkki pystytettiin vuonna 1908 pohjoismaisesta graniitista. Suomen kulmakivenä on J.L. Runebergin ”Porilaisen marssin” sanat: ”Meit’ urhoollisten isäin henget seuraavat.” Valkyrian kilpeen on kaiverrettu kolmen suomalaisen vainajan nimet. Matts Emil Mattsson Bro oli syntynyt Uudenkaarlepyyn maalaiskunnassa vuonna 1875, ja hän kaatui Magersfonteinissa 11.12.1899. Matts Henrik Simonsson Hägglöf oli syntynyt vuonna 1874 Munsalassa ja kuoli brittien sotasairaalassa 13.12.1899. Johan Jacob Johansson Gästgifvars oli syntynyt Munsalassa vuonna 1875. Hän haavoittui Magersfonteinissa ja kuoli St. Helenalla 11.9.1900. – *Siirtolaissuusinstituutti.*

Pohjoismaalaiset vapaaehtoiset joutuivat tuleen heti sodan alusta lähtien. Varsinaisen maineensa se sai joulukuun 11. päivänä 1899 Magersfonteinin taistelussa Kimberleyn lähellä. Tässä buurien voittoon päättyneessä taistelussa skandinaavinen yksikkö kärsi raskaita tappioita: 19 kuollutta ja 20 haavoittunutta. Syynä suuriin menetyksiin oli se, että skandinaavien 49 miehen yksikkö oli etummaisessa tukikohdassa ja sivustojen vetäytyttyä pääpuolustuslinjalle yön aikana pohjoismaalaiset eivät saaneet käskyä tai tietoa vetäytymisestä ja joutuivat pahimpaan tuleen skotlantilaisten valiojoukkojen hyökkäyksen kohteeksi. Suomalaisista kaatui välittömästi Emil Mattsson, ja Henrik Hägglöf kuoli pian haavoihinsa. Otto Backman ja Johan Viklund haavoittuivat ja Johan Mickelson jäi vangiksi. Loppujen loppuksi taistelu kääntyi buurien voitoksi. Vuonna 1908 pystytetyssä graniittimuistomerkissä kerrotaan kolmen suomalaisen kaatuneen. Tässä suomalaisten kulmakivessä mainitaan kaatuneiksi H. Hägglöf, E. Matsson ja J. Jakobsson. Viimeistä nimeä ei kuitenkaan löydy suomalaisten joukko-osaston listalta. Johan Johanssonia, joka haavoittui jo aikaisemmin Mafekingissä ja kuoli St. Helenalla, ei mainita. Suomalaisten lukumääristä on ollut monta tietoa; mm. taisteluun osallistuneen Nils Viklundin mukaan 49 miehen skandinaavijoukko menetti kaatuneina 23 ja 20 haavoittuneina ja vankeina. Kaksi suomalaista kaatui, kaksi haavoittui ja vangiksi otettu Henrik Hägglöf kuoli haavoihinsa myöhemmin.

Magersfonteinin taistelun jälkeen skandinaavinen osasto sai 20.1.1900 täydennystä noin 20 miestä, joukossa neljä suomalaista. Englantilaisten saatua vahvistuksia sotaonni kuitenkin kääntyi, ja

koko skandinaavinen osasto joutui brittien vangiksi Paardebergin taistelussa, kun buurikenraali Cronjen 3 700 miehen osasto antautui ylivoimaisille englantilaisille 29.2.1900. Suurin osa suomalaisista joutui sotavankeuteen St. Helenan saarelle. Mantereella buurien sitkeää vastarinta jatkui aina kesäkuuhun 1902, jolloin viimeiset buurit laskivat aseensa. Mutta vasta marraskuun 22 päivänä 1902 St. Helenan vangit saivat vapautensa. Sotavangit eivät saaneet palata Etelä-Afrikkaan, joten kymmenkunta miestä lähti Amerikkaan, osa palasi Suomeen ja kaksi jäi kirvesmiehiksi St. Helenalle.¹⁸

Esimerkkinä buurien riveissä taistelleesta suomalaisesta on Helsingissä vuonna 1864 syntynyt Ernst Evert Lindberg. Koristemaalarina Viipurissa toiminut Lindberg lähti siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin vuonna 1892 ja avioiduttuaan siellä hän lähti muutaman vuoden kuluttua Johannesburgiin. Aluksi hän työskenteli koristemaalarina ja sitten kaivostöissä. Sodan syyttyä Lindberg liittyi skandinaaviseen joukko-osastoon ja osallistui ambulanssimiehenä taisteluihin. Buurien Paardebergissä kärsimän tappion jälkeen Lindberg joutui sotavankeuteen St. Helenalle, josta hän syksyllä 1902 joutui lähtemään Suomeen, kun englantilaiset eivät päästäneet häntä takaisin Afrikkaan. Suomessa ollessaan hän kirjoitti kirjan ”Suomalaisen seikkailuja buurisodassa ja muistoja vankeudesta St. Helenan saarella”, joka ilmestyi vuonna 1904. Mutta jo kesällä 1903 Lindberg pääsi matkustamaan perheensä luokse Etelä-Afrikkaan ja toimi kaivosalalla.¹⁹ Lindbergin myöhemmistä vaiheista ei ole tietoa.

Mutta suomalaisia taisteli myös brittiarmeijassa buureja vastaan. Nämä olivat

lähinnä rannikoiden ja satamakaupunkien entisiä merimiehiä, kun taas buurien puolella olleet olivat yleensä kaivosmiehiä. Esimerkkinä brittien puolella olleista on Helsingistä kotoisin ollut C.T. Eriksson, joka oli saapunut Burmasta Table Bayhin, Kapkaupunkiin, vuonna 1895 norjalaisella purjelaivalla. Kun buurisota syttyi lokakuussa 1899, Eriksson liittyi Etelä-Rhodesian vapaaehtoisin. ”En kuulu buurien ihailijoihin”, selitti Eriksson päätöstään. Eriksson osallistui sotatoimiin, mm. Mafekingin taisteluun. Kesäkuussa 1900 Eriksson, sairastettuaan kolme paha kuumekohtausta, palasi 8 kuukauden sotimisen jälkeen Bulawayon sähkölaitokselle. Tämä seikkailujen mies osallistui myös ensimmäiseen maailmansotaan saksalaisia vastaan ja saavutti kapteenin arvon.²⁰ Erikssonin, merkittävän Rhodesian suomalaisen, elämänvaiheita käsitellään seuraavassa luvussa tarkemmin.

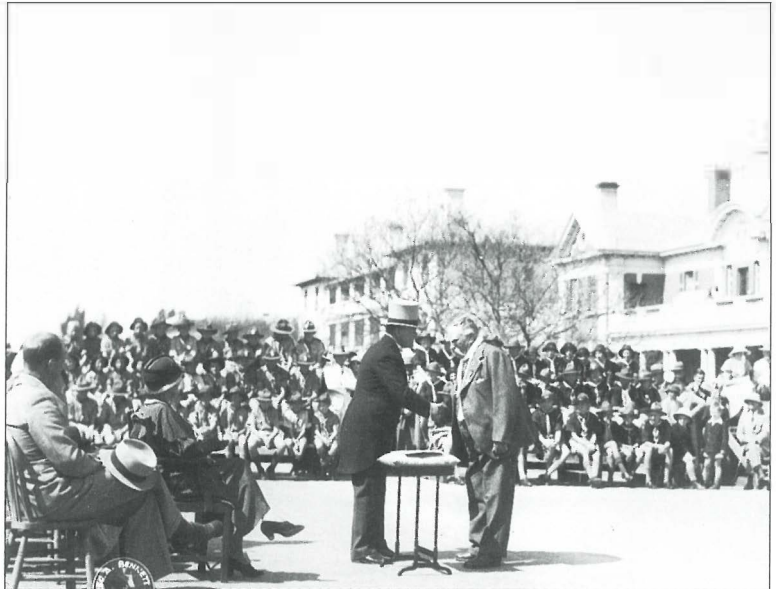
Pioneerisiirtolaisia Rhodesiassa

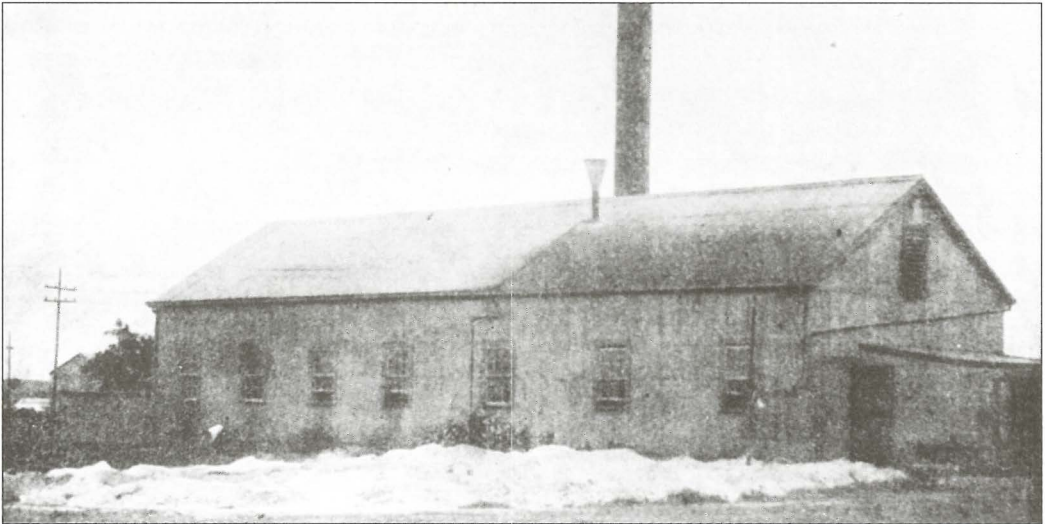
Merimiesten ohella seikkailijat ja tutkimusmatkailijat ovat olleet ensimmäisiä tutustumaan kaukaisiin maihin. Tällaisia suomalaisia oli myös Afrikassa kuten aikaisemmin on todettu. Näitä pioneereja seurasi usein tavallisia siirtolaisia, kun tiedot hyvistä taloudellisista mahdollisuuksista olivat levinneet kotiseudulle. Mutta joskus näitä pioneerisiirtolaisia ei seurannutkaan laajempaa maanmiesten muuttoa uranaukaisijan luokse. Näin tapahtui Rhodesiassa, jossa muutama seikkailunhaluinen suomalainen oli osa eurooppalaista kolonisaatiota ja imperialismia Afrikan alkuperäisväestön keskuudessa.

Ensimmäiset valkoiset lähetyssaarnaajat olivat asettuneet vuonna 1859 Matabelemaahan, ja 1870-luvulla alueella alkoi liikkua eurooppalaisia metsästäjiä, kullankaivajia ja kauppiaita. Kapmaan johtaja Cecil Rhodes halusi laajentaa omaa ja Englannin valtaa maan sisäosiin. Vuonna 1888 kuningas Lobengula antoi Rhodesin johtamalle British South Africa Companylle oikeudet maassaan löytyviin mineraaleihin. Vuonna 1890 saapui lähes 700 eurooppalaisen pioneeriryhmä Lobengulan alaiseen Mashonamaahan. Eurooppalaisten toiminta alkoi huolestuttaa kuningasta, ja heinäkuussa 1893 hän hyökkäsi valkoisten valtaan alistuneita mashanoja vastaan. Mutta muutamassa kuukaudessa Lobengula karkoitettiin pääkaupungistaan Bulawayosta, ja hän kuoli seuraavana vuonna maanpaossa. Matabelemaasta ja Mashanomaasta tehtiin Rhodesia-niminen territorio, jota hallitsi Cecil Rhodesin johtama British South Africa Company.

Rhodesian eurooppalaiseen kolonisaatioon osallistui myös muutama suomalainen. Vaasan lähellä helmikuussa 1861 syntynyt Johan Gabriel Österlund lähti merille 15-vuotiaana vuonna 1876. Hän purjehti Euroopasta Amerikkaan, myöhemmin myös Glasgowsta Etelä-Afrikkaan. Tällä matkalla aluksen päällikkö muutti hänen nimensä englantilaisemmaksi, muotoon John Gabriel Austen. John Austen avioitui vuonna 1880 Queenstownissa Hong Kongissa syntyneen Lilly Prudence Nolanin kanssa. Vuonna 1894 Austen päätti muuttaa Rhodesiaan. Hän saapui Bulawayoon 10.4.1894. Hän osti maata Que Questa, ja päätyi lopulta menestyväksi liikemieheksi. Hän osallistui myös Que Quen kunnallispolitiikkaan, ja vuonna 1934 hänestä tuli kaupungin ensimmäinen pormestari. John Austen toimi virassa kaksi vuotta. Ensimmäisen maailmansodan aikana hän avusti rahallisesti niitä nuoria miehiä, jotka tahtoivat lähteä sotimaan merten taak-

Que Quen pormestarina toiminut John Gabriel Austen sai Member of the Order of the British Empire -arvon (M.B.E.) vuonna 1934. – *Anne Austen.*

Bulawayon sähkölaitos Rhodesiassa oli C.T. Erikssonin työpaikka vuosina 1898–1900. – Eriksson 1932.

se. Näistä ansioistaan hän sai vuonna 1934 Englannin kuninkaalta Member of the Order of the British Empire (M.B.E.) -arvon. Talvisodan aikana hän lähetti vielä rahalahjoituksen entiselle kotimaalleen Suomelle. Rahat luovutettiin Suomen konsullille Austenin kotona. John Austen kuoli Kapkaupungissa vuonna 1942.

Rhodesian pioneerisiirtolaisia olivat myös veljekset Axel ja Oskar Boijer sekä merimies Carl Theodor Eriksson. Heidän elämänvaiheensa poikkesivat suuresti keskivertosiirtolaisesta. Esitys perustuu keskeisesti Mikko Uolan vuonna 1976 ilmestyneeseen teokseen ”Suomalaiset Afrikkaa etsimässä” sekä C.T. Erikssonin vuonna 1932 ilmestyneeseen omaelämäkertaan ”Seikkailujeni Afrikka”.²¹

Axel Boijer syntyi vuonna 1864 ja Oskar Boijer vuonna 1868. Isä oli pappi Gustaf Boijer, joka oli vuonna 1859 nainut Augusta Spooфин, varakkaan turkulaisen merikapteeni Otto Spooфин tyttären.

Axel Boijer tuli ylioppilaaksi vuonna 1883 ja aloitti lakiopinnot. Hän ei kuitenkaan suorittanut tutkintoa, ja yliopiston kirjoissa todetaan kevätlukukaudella 1888 hänen menneen ulkomaille. Chilestä tammikuussa 1889 lähettämässään kirjeessä hän kertoi hankkineensa toimeentulonsa merimiehenä ja työmiehenä. Matkalta palattuaan hän sijoitti varansa ostamalla 1 500 hehtaarin Kassilan kartanon Mäntsälästä.

Oskar Boijer valmistui maanmittausinsinööriksi Polyteknillisestä opistosta vuonna 1889. Vuonna 1892 hän lähti kiertämään Ruotsia ja Norjaa kirjoittaen matkakuvauksia turkulaiseen Aura-lehteen. Hän jatkoi matkaa Englantiin ja loppuvuodesta 1892 Yhdysvaltoihin kirjoittaakseen lehteensä juttuja seuraavana vuonna Chicagossa pidettävästä maailmannäyttelystä. Näyttelyssä häneen teki suuren vaikutuksen Etelä-Afrikan osasto, ja hän sai timantti- ja kultakuumeen.

Rhodesia ja sen lähialueet. Kartan alareunassa on Bulawayon kaupunki, joka oli C.T. Erikssonin ja Boijerin veljesten kotikaupunki. – Eriksson 1932.

Oskarin palattua Suomeen halu matkustaa Afrikkaan tarttui myös Axel-veljeen. Axel möi Kassilan kartanon ja tammikuun alussa 1894 Boijerin veljekset matkustivat Urania-laivalla Hangosta Englantiin, josta edelleen englantia opiskeltuaan Etelä-Afrikkaan maaliskuussa

1894. Boijerit jäivät kolmeksi kuukaudeksi Kapkaupunkiin. He opiskelivat edelleen englantia ja suunnittelivat suomalaisten tavaroiden tuontia Afrikkaan. Kirjoitettuaan Suomeen he yllättyivät siitä, etteivät suomalaiset yritykset olleet kiinnostuneita Afrikan markkinoista. Sit-

ten kesä-heinäkuussa he tekivät kolmen kuukauden sopimuksen rautatien mittaus- ja linjaustyöstä itäisessä Kapmaassa. Parissa kuukaudessa Boijerit kyllästyivät työhönsä ja palasivat Kapkaupunkiin.

Elokuun lopulla veljekset lähtivät kohti Rhodesiaa. He saapuivat Bulawayoon joulukuussa 1894. Rasittava matka oli käynyt piilevää keuhkotautia sairastaneen Axel Boijerin voimille, ja hän päätti lähteä Eurooppaan saamaan parempaa hoitoa. Oskar jäi kaupunkiin hoitelemaan veljesten raha-asioita sekä yrittämään toiveiden toteuttamista.

Kultakuumeen tartuttama Oskar Boijer kierteli alkuvuoden 1895 kaivoksia yrittäen tehdä kulturaltyöjä. Samaan aikaan hän lähetti säännöllisesti artikkeleita Aura-lehdelle, samoin kuin Yhdysvalloissa ilmestyneeseen Uusi Kotimaa-lehteen. Nämä kirjoitukset osaltaan lisäsivät mielenkiintoa Afrikkaa kohtaan ei vain Suomessa vaan myös siirtolaisten keskuudessa Pohjois-Amerikassa. Oskar teki myös osakekauppoja. Hän myi osakkeita eräälle Rorke-nimiselle miehelle, mutta heinäkuussa 1895 tämä jätti maksamatta hänelle sovitut 525 puntaa, ja tästä kehittyi pitkäaikainen oikeusjuttu.

Tällä välin Axel Boijer oli tervehtynyt ja palasi Bulawayoon kesällä 1895. Sotahuhut hidastivat liikeasioita, joten veljekset lähtivät kullansyntään. Gwelon alueella kaupungin itäpuolella he rekisteröivät parikymmentä kaivosvaltausta. Näistä ei kuitenkaan kehittynyt merkittävää tulolähdettä, joten puolentoista vuoden kuluttua veljekset myivät ne pois. Bulawayossa Boijerit ostivat pörssiosakkeita, ja syyskuussa Axel osti kolme tonttia, joista yhdelle veljekset ryhtyivät rakennuttamaan omaa taloa. Vuoden 1895 lopulla

Vapaaehtoinen C.T. Eriksson Rhodesian miliisissä lähdössä taisteluun buureja vastaan lokakuussa 1899. – Eriksson 1932.

sotahuhut vaikenivat, ja osakkeiden hinnat laskivat. Tämä huolestutti Axelia, sillä hän oli aikonut viipyä Afrikassa vain muutaman vuoden. Mutta Oskar oli enemmän seikkailija. Hän kuljeskeli ympäri maata, metsästeli ja vietti hauskaa elämää kaupungissa.

Näihin aikoihin, lokakuussa 1895, Helsingistä kotoisin ollut 21-vuotias merimies Carl Theodor Eriksson saapui Burmasta Kapkaupunkiin. Hänen isänsä oli kotoisin Maalahdesta, mutta oli muuttanut ensin Vaasaan ja sitten Helsinkiin vuonna 1870. Vuonna 1874 Helsingissä syntynyt Carl Theodor oli laitettu Helsingin ruotsinkieliseen lyseoon, ja vanhem-

Vasemmalla C. T. Eriksson ja oikealla Johan Oskar Boijer. Taljoista päätellen metsästys-
ni on ollut hyvä. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

mat toivoivat pojasta pappia. Kuitenkin Theodor erosi koulusta ja lähti 17-vuotiaana merille. Yhdessä kahdeksan muun pojan kanssa hän lähti Hampuriin saadakseen ensin merimieskokemusta ja suorittaakseen myöhemmin merikapteenin tutkinnon.

Kapkaupungissa Eriksson tapasi vuoden 1895 lopulla Hampurin aikaisen ystävänsä, joka houkutteli häntä jäämään maihin. Marraskuun 6. päivänä 1895 Eriksson jätti laivansa ja sai työtä Charles Riddin sähköliikkeessä. Hänen seikkailunhaluun osoittaa, että Kapkaupungissa hän värväytyi mukaan joukkoon, jonka piti osallistua ns. Jameson Raidiin, eli brittiläisestä Rhodesiasta buurien hallitsemaan Transvaaliin tehtävään aseelliseen ope-

raatioon. Jamesonin yritys epäonnistui ja Kapkaupungista lähetetty joukko pääsi tuskin Transvaalin rajan yli, kun se joutui buurien vangiksi, mutta vapautettiin ja palautettiin pian takaisin.

Theodor Eriksson lähti Randin kaivoksille. Johannesburgiin hän saapui huhtitoukokuussa 1896. Vajaan vuoden kuluttua hän joutui pois kaivoksen sähkötoista laman takia. Kierreltyään maata kolmen norjalaisen toverinsa kanssa hän saapui lokakuussa 1897 Bulawayoon. Sinne oli avattu rautatie, ja Eriksson ystävineen uskoi talouselämän vilkastuvan. He perustivat liikkeen, myöhemmin myllyn ja sahan. Kun rautatie alkoi tuoda puutavaraa, työt sahalla loppuivat. Vuoden 1898 puolivälissä se myytiin. Eriksson hakeutui

C.T. Eriksson ja kaadettu norsu. Fundi-Wa-Kali (hän, joka opettaa ankarasti) oli mustien Erikssonille antama nimi. – *Museovirasto*.

työhön kaupungin sähkölaitokselle. Tuoloin Bulawayoa alettiin sähköistämään. Käytännössä Eriksson oli sähkölaitoksen hoitaja.

Oskar Boijer pääsi töihin sähkölaitokselle vuoden 1898 lopulla palattuaan hii- lenetsintämatkalta Gwaijoelta. Tulot oli- vat pienet, ja yhdessä Erikssonin kanssa he alkoivat suunnitella Rhodesiasta läh- töä, mahdollisesti Yhdysvaltoihin. Eriks- sonin menetettyä säästönsä epäonnistu- neessa kaivosyhtiöhankkeessa, hän jäi hoitamaan kaupungin sähkölaitosta. Os- kar Boijer ryhtyi vuohenkasvattajaksi.

Theodor Eriksson oli ainoa suomalai- nen Rhodesiasta buurisotaan brittien puo- lella lähtenyt vapaaehtoinen lokakuussa 1899. Hän osallistui Rhodesian rautatie- linjan suojeleluun ja myöhemmin taistelui- hin. Kun brittiarmeija pääsi voitolle, otti

Eriksson elokuussa 1900 eron armeijasta ja palasi hoitamaan Bulawayon sähkölai- tosta.

Boijerin veljekset kärsivät vuoden- vaihteessa 1895–1896 aiemmin mainitun Jameson Raidin aiheuttamasta taloudelli- sesta sekasorrosta. Rhodesian osakkeiden arvot romahtivat ja Boijerit kärsivät pa- hasti osakkeiden laskusta. Niinpä Axel Boijer päätti palata Suomeen. Tammi- kuun lopulla 1896 hän piti huutokaupan ja myi tonttejaan. Myös Oskar suunnitteli paluuta Suomeen, mutta häntä pidätteli kesken oleva oikeusjuttu Frederick Ror- ken kanssa.

Maaliskuussa 1896 Axel matkusti Kapkaupunkiin. Pian hänen lähtönsä jäl- keen matabele-heimot nousivat kapinaan valkoisia vastaan. Oskar Boijer liittyi so- taväkeen, samoin kuin Kapkaupungista

palannut Axel. Heidän yksikkönsä ”Gifford Horse” osallistui sotatoimiin, ja kun kapina oli kukistettu, veljekset erosivat syksyllä 1896 armeijasta. He olivat osallistuneet sotaan sekä seikkailunhalusta että velvollisuudentunnosta. Heidän alkuaan myönteinen asenteensa alkuasukkaita kohtaan muuttui kielteiseksi vuosien kuluessa. Sotaan osallistumisestaan he saivat myöhemmin kunniamerkin.

Lokakuussa 1896 Axel Boijer lähti Suomeen. Hän toimi liikemiehenä Helsingissä omistaen useita kiinteistöjä. Hän lähti vielä Australiaan, mutta palasi takaisin. Keuhkotauti vaivasi häntä jatkuvasti. Hän osallistui Suomen vapaussotaan vuonna 1918, joskin sairauden vuoksi hän ei ollut mukana aktiivisessa toiminnassa. Axel Boijer kuoli 53-vuotiaana maaliskuun 28. päivänä 1918.

Bulawayoon jäänyt Oskar Boijer sai osan saatavistaan Rorkelta takaisin. Oltuaan välillä Durbanissa ja Johannesburgissa kaivostöissä, hän toimi elokuusta 1897 marraskuuhun 1898 hiiliesiintymien tutkijana. Brittien ja buurien välien jälleen kiristyttyä markkinahinnat laskivat, joten Oskar lopetti hiilen etsinnän. Hän palasi vuoden 1898 lopulla Bulawayoon, ja pääsi Erikssonin avulla sähkölaitokselle töihin. Kun kaverusten Amerikkaan lähtö ei tuntunut toteutuvan lokakuussa 1899, Boijer vuokrasi maata ja ryhtyi kasvattamaan vuohia. Tämä pelasti hänet osallistumasta buurisotaan. Sopimus purettiin vuonna 1901, jolloin buurisodan ratkaisut olivat jo tapahtuneet.

Vuonna 1901 Boijer haki minerologin paikkaa George Greyn retkikunnassa, jonka kohteena olivat Sambesin takana olevat tuntemattomat alueet. Myös Eriksson pyrki mukaan. Kyseessä oli yksi Bri-

tish South Africa Companyn suurimmista hankkeista liittyen suunnitelmaan Kapkaupunki–Kairo -rautatien rakentamiseksi. Kumpikin valittiin retkikuntaan, joka lähti huhtikuussa 1901 Bulawayosta kohti pohjoista. Boijer ja Eriksson saivat Sambesinjoen ylityksen jälkeen oman tehtävänsä, ja he lähtivät omalle retkelleen. Varsinainen työ alkoi Kansanhissa, josta tehtiin tukikohta puoleksi vuodeksi. Vuodenvaihteessa 1901–1902 kumpikin oli vakavasti sairaina.

Kesäkuussa 1902 Boijer ja Eriksson lähtivät tutkimusmatkalle Katangan Kongon puolelle. He löysivät puhtaita kuparirakeita, joiden perusteella löytyi yksi Katangan tärkeimmistä kuparikaivoksista. Kipushissa suomalaiset erosivat. Boijer lähti etelään ja Eriksson pohjoiseen. Onni oli matkassa; kumpikin teki useita kaivosvaltauksia. Kesäkuusta lokakuuhun Boijer ja Eriksson tekivät kaikkiaan 27 löytöä. Boijer löysi ”The Star of Kongo” -esiintymän, jonka arvo paljastui vasta myöhemmin. Näin Boijer ja Eriksson olivat olleet käynnistämässä yhtä vuosisadan suurimmista kaivosprojekteista. Tosin he saivat pitkään odottaa yhtiön maksamia osinkoja, mutta kun rautatieyhteys oli saatu Katangaan ja ensimmäinen maailmansota nostanut mineraalien hintoja, Boijerista ja Erikssonista tuli varsin varakkaita miehiä.

Miehet palasivat Bulawayoon marraskuussa 1902. He eivät vielä arvanneet löytöjensä merkitystä. Erityisesti Boijer hautoi lähtöä Afrikasta. Hän lähti Rhodesiasta tammikuussa 1903, ensin liikeasioiden Lontoon ja sitten Suomeen lähes yhdeksän Afrikassa vietetyn vuoden jälkeen. Mutta veri veti Oskar Boijeria vielä myöhemminkin maailmalle. Hän lähti

C.T. Eriksson vieraili Suomessa vuonna 1932, kun hänen muistelmansa ”Seikkailujeni Afrikka” ilmestyi molemmilla kotimaisilla kielillä. Suomen presidentti P.E. Svinhufvud otti vastaan tuon ajan tunnetuimman afrikansuomalaisen. – *Eriksson 1932.*

vuonna 1908 San Franciscoon tutustumaan maanjärjestystuhoihin. Hän avioitui vuonna 1911 suomalaissyntyisen Nettie Johnson-Varelan kanssa. Pariskunta palasi Suomeen ja osti maatilan Vanajan kunnasta sekä kaupunkikiinteistöjä Hämeenlinnasta. Vuonna 1914 he lähtivät takaisin San Franciscoon, jossa Boijer toimi Merimieslähetyksensä apulaisena ja vuonna 1916 Sydneyhin perustamaan Suomalaisista Merimieslähetyksensä Australiaan. Täällä Boijerit viipyivät vuoteen 1920

saakka, jolloin he palasivat Suomeen. Oskar Boijerin seikkailujen täyttämä elämä päättyi 73-vuotiaana vuonna 1943 Hämeenlinnassa.²²

Afrikan sisäosiin tehdyn tutkimusmatkan jälkeen myös Theodor Eriksson lähti Lontooseen liikeasioissa. Täällä hän teki Tanganyika Concession-yhtiön kanssa sopimuksen Katangan kuparialueiden tutkimisesta. Hän sai tehtäväkseen tutkia reitti Saksan Itä-Afrikasta Katangaan. Alueella oli kuitenkin levottomuuksia, joten Eriksson matkusti Mosambikin kautta Katangaan. Hän ryhtyi kullannetsintään, mutta sitä löytyi vähän. Seuraavaksi Eriksson perusti malmisulattamon Katangaan. Samalla hän teki myös uusia löytöjä, joista aikakirjoihin jäi erityisesti tuottoisa ”Candle Mine” -kaivos. Yhtiön palveluksessa Eriksson oli elokuuhun 1906.

Tämän jälkeen Eriksson metsästi Kongossa suurriistaa Helsingin yliopiston laskuun. Käytyään välillä Euroopassa, mm. Suomessa, Eriksson matkusti Katangassa insinöörinä toimineen tuttavansa Adamsin kanssa Siperiaan, jossa vuosina 1907–1908 kokeili useita kuukausia kullanhuhdonta Ustkamenogorskin alueella. Tulokset olivat heikot, joten Eriksson palasi Englantiin. Täällä hän solmi avioitua Annie Adkinsin kanssa. Morsiamensa kanssa Eriksson saapui Bulawayoon helmikuussa 1910 ja palasi takaisin sähköalalle. Hän liittyi osakkaaksi sähköyritykseen nimeltä Stenmark & Vaaler, josta vähitellen tuli kaupungin johtavia sähköistys- ja koneistusyrityksiä.

Ensimmäisen maailmansodan puhjetua elokuussa 1914 saksalaiset hyökkäsivät Etelä-Afrikkaan ja brittiläiseen Itä-Afrikkaan. Eriksson liittyi kodinturvajoukkoihin ja sai sotakokemuksensa pe-

rusteella heti reserviupseerin valtakirjan. Vuonna 1915 hän 41-vuotiaana ilmoittautui tavallisena sotilaana rintamapalvelukseen valehdellen ikänsä neljä vuotta nuoremaksi. Syyskuussa 1915 hänet ylennettiin luutnantiksi. Hän osallistui taisteluihin, ja hänen asiantuntemustaan käytettiin myös teknisissä asioissa. Pääasiassa hän oli kuitenkin esikuntaupseeri ja konekiväärikomppanian päällikkö. Vuonna 1918 Eriksson erosi armeijasta ja palasi Bulawayoon hoitamaan sähköliikettään. Seuraavana vuonna hänet ylennettiin kapteeniksi – vaikka hän oli edelleen Suomen kansalainen.

Erikssonin nauttimaa arvostusta osoittaa, että hän toimi Bulawayon kaupunginvaltuustossa kaksi kautta vuosina 1918–1924. Lisäksi hän kuului moniin sen ajan kunnallisiin ”lautakuntiin”. Mutta kesäkuussa 1923 hän luopui kunnallisista luottamustoimistaan. Samalla hän luopui likeyrityksestään. Eriksson osti Judsonianimisen maatilan Insizassa, 70 kilometriä Bulawayosta, jossa hän vietti elämänsä viimeiset vuodet viljellen maata.

Eriksson oli jättänyt äidilleen Afrikanvuosiaan koskevat muistiinpanot. Hänen veljensä Johannes arveli, että niiden perusteella voisi kirjoittaa kirjan. Holger Schildtin kustantamo kiinnostui asiasta. Kirja ilmestyikin joulumarkkinoille 1932 nimellä ”Mitt Afrika” ja suomeksi nimellä ”Seikkailujeni Afrikka”. Se sai hyvin myönteisen vastaanoton. Kirjoittaja sai myös henkilökohtaista huomiota osakseen. Presidentti P.E. Svinhufvud otti hänet vastaan, ja Erikssonille myönnettiin Suomen valkoisen ruusun ritarimerkki.

Palattuaan Afrikkaan Eriksson vietti rauhallista elämää maatilallaan. Hän oli ylpeä uudesta kotimaastaan, Rhodesiasta,

jossa pieni valkoinen vähemmistö eli so-
vussa mustan enemmistön kanssa ja joka
muutamassa vuosikymmenessä oli kehity-
nyt merkittävästi sekä taloudessa että
kulttuurissa. Theodor Eriksson kuoli ar-
vostettuna rhodesialaisena Bulawayossa
vuonna 1940. Toisen maailmansodan ta-
kia tieto hänen kuolemastaan tuli Suo-
meen vasta muutaman vuoden kuluttua.

Axel ja Oskar Boijer sekä Theodor Eriksson olivat ennen kaikkea seikkailija-
luonteita. Heidän kokonaiskuvaansa arvi-
oitaessa merkittäväntä on heidän osallistu-
misensa eteläisen Afrikan suuriin histori-
allisiin tapahtumiin vuosisadan vaihtees-
sa. Näitä olivat Etelä-Afrikan kultakuu-
me, Rhodesian syntyminen ja Bulawayon
kaupungin perustaminen, Jameson Raid,
matabelekapina, buurisota sekä ennen
kaikkea suomalaisten löytämät Katangan
kupari- ja kultakentät. Erikssonin osalta
luetteloon kuuluu vielä osallistuminen en-
simmäiseen maailmansotaan Itä-Afrikas-
sa Englannin armeijan upseerina. Nämä
suomalaiset seikkailijat olivat keskeisesti
mukana levittämässä eurooppalaista kult-
tuuria Afrikan sisäosiin. Tässäkin asiassa
heidän merkityksensä on nähtävä heidän
oman aikansa mittapuun mukaan.²³

Mutta Boijerin veljekset ja C.T. Eriks-
son eivät olleet ainoat suomalaiset vuosi-
sadan vaihteen Rhodesiassa. Kun Siirto-
laisuusinstituutin pitkäaikainen avustaja
Signe Huhtamäki vuonna 1981 keräsi tie-
toja kanadansuomalaisista Vancouverissa,
ilmeni erään Saari-nimisen suvun jäsenen
olleen jo 1890-luvulla Rhodesiassa. Alunperin suvun nimi oli Saarukka. Vuonna 1874 Alavetelissä syntynyt Axel Saarukka muutti veljiensä Hugon ja Ernstin kanssa Rhodesiaan. Pian hän kui-
tenkin palasi Suomeen ja meni vuonna

1899 naimisiin vuonna 1883 Kälviällä syntyneen Helga Peitson kanssa. Yhdessä he muuttivat Nelsoniin Kanadaan vuonna 1902. Samana vuonna he muuttivat Rhodesiaan. Perheen toinen lapsi Sylvia syntyi Que Quessa Rhodesiassa vuonna 1903. Axel Saarukka teki useita pitkiäkin matkoja Suomeen. Myös perhe oleskeli paljon Suomessa, jossa koti oli Kokkolassa. Axel Saarukka asui Que Quessa, jossa hän toimi Globe and Phoenix -kaivosyhtiön urakoitsijana ja työnjohtajana kuolemaansa saakka vuonna 1915. Axel Saarukka kuoli juuri ennen kuin hänen piti lähteä matkalle Suomeen. Perheen nuorin lapsi Arla syntyi kuusi kuukautta isän kuoleman jälkeen. Vuonna 1924 leski Helga Saarukka muutti Nelsoniin, Kanadaan. Perheen vanhin poika Arne jäi Suomeen. Helga Saarukka kuoli 1954 Burnabyssa, British Columbiassa.²⁴

Lähetysaarnaja Ambomaalla Lounais-Afrikassa

Lähetysaarnajat eivät ole varsinaisia siirtolaisia, mutta heidän elämänvaiheensa muistuttavat läheisesti vieraan kansan ja kulttuurin keskuuteen asettuneita siirtolaisia. Lähetysaarnajat viettivät usein koko elämänsä kutsumustyössään vierailuilla mailla, saattoipa joku luopua lähetystyöstä ja elättää itsensä muilla tavoilla. Niinpä lienee perusteltua käsitellä lyhyesti suomalaisen lähetystyön alkua Afrikassa.

Saksalainen lähetysaarnaja Hugo Hahn oli vuonna 1866 kehottanut Suomen Lähetysseuraa ottamaan Lounais-Afrikassa olevan Ambomaan työvainiokseen. Joulukuussa 1868 saapui yhdeksän suomalaista lähetysaarnajaa Kapkaupun-

kiin. Ryhmän johtajana toimi Martti Rautanen, Inkerinmaalla vuonna 1845 syntynyt mies, joka tuli toimimaan 56 vuotta lähetysaarnajana Namibiassa kuolemaansa saakka vuonna 1926. ”Ambomaan apostolina” tunnetuksi tullut Rautanen käänsi myöhemmin mm. Raamatun Oshindonga-kielille. Kielen oppimisen ym. vaikeuksien jälkeen varsinainen lähetystyö Ambomaalla alkoi vuonna 1870.

Monet asiat aiheuttivat suuria vaikeuksia: vieras maa ja kieli, outo musta rotu, heimopäälliköiden monet oikut, mustien epäluotettavuus, tropiikin helle, myrkylliset eläimet ja taudit. Ambomaan polttavan hiekan alla sai hautansa ensimmäisenä lähetyspastori G.M. Skoglund, joka kuoli malariaan vuonna 1880 – vain viisi viikkoa naimisiin menonsa jälkeen, kun morsian oli tullut Suomesta. Mutta vähitellen työ kantoi hedelmää. Ensimmäinen kaste tapahtui vuonna 1883. Suomalaisilla lähetysaarnajilla, ja erityisesti Martti Rautasella, oli 1890-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan saakka merkittävä asema Saksan siirtomaavallan ja amboyhteisöjen välisen vuoropuhelun välittäjänä. Alkuperäisväestöön nähden merkittävin saavutus oli kuitenkin kirjakielen kokoaminen ja lukutaidon opettaminen owamboille. Lähetystyö liittyy siirtolaisuuteen myös siten, että joskus henkilö luopui lähetystyöstä ja asettui asumaan maahan tavallisena siirtolaisena. Tällainen oli ensimmäisessä ryhmässä vuonna 1868 saapunut käsitöläinen Antti Piironen, joka asettui liikemiehenä asumaan Omaruruun, jossa hän toimi kauppiana ja Suomen Lähetysseuran asiamiehenä kuolemaansa saakka vuonna 1910. Kaikkiaan on 125 vuoden aikana useita satoja suomalaisia toimintu lähetystyössä Ambomaalla.²⁵

Suomalainen lähetystyö alkoi Ambomaalla, Lounais-Afrikassa vuonna 1870. Ensimmäiset kuusi lähetysaarnajaa matkusti Kapkaupunkiin vuonna 1868. Yksi näistä oli Inkeristä kotoisin ollut Martti Rautanen, ”Ambomaan apostoli”, joka loppuelämänsä vuoteen 1926 saakka oli lähetystyössä Afrikassa. – *Saarisalo 1971.*

Ensimmäinen suomalainen lääkäri, Selma Rainio, saapui Ambomaalle vuonna 1908. Hän hoiti ambolaisia 30 vuotta ja perusti vuonna 1911 Onandojkwen sairaalan. Vuonna 1913 perustettiin opettajaseminaari, jonka ensimmäisenä johtajana toimi Emil Liljebblad. Seuraavana vuonna perustettiin Osigambon lähetysasemalle lastenkoti. Jo vuonna 1901 Suomen Lähe-

tysseura oli saanut oman kirjapainon Ambomaalle. Tällöin alettiin julkaista seurakuntalehteä nimeltä *Osondaha*.²⁶

Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä vuonna 1914 saksalaiset ja englantilaiset aloittivat sotatoimet myös Lounais-Afrikassa. Ne päättyivät siihen, että englantilaiset lyötyään saksalaiset saapuivat Ambomaalle 24.8.1915. Ambomaan suomalaisen lähetystyöhön hallituksen vaihtuminen ei aiheuttanut oleellisia muutoksia. Reinin lähetysseuran saksalaiset lähetysaarnajat poistuivat alueelta. Lopullisessa rauhanteossa vuonna 1920 Saksalta riistettiin kaikki siirtomaat, ja ne jaettiin mandaatti- eli huoltoalueisiin voittajavaltiojen kesken. Lounais-Afrikka annettiin Etelä-Afrikan liittovaltiolle, joka sai näin mandaatin alaisena täydet lainsäädäntö- ja hallitusoikeudet Lounais-Afrikkaan.²⁷

Suomen Lähetysseuran toiminnassa 1920-luku oli vilkkaan toiminnan aikaa. Vuonna 1922 alkoi poliklinikkatyö. Kaksi vuotta myöhemmin Engelan lähetysasemalla avattiin tyttöjen sisäoppilaitos opettaja Suoma Heinosen johdolla, ja toukuussa 1926 avattiin poikakoulu. Lisäksi vuonna 1922 oli perustettu nuorille naisille tarkoitettu ”naiskoti”, jossa opetettiin kodin merkitystä kristillisessä mielessä. Liikkumista helpotti Suomen Lähetysseuralle Kapkaupungista vuonna 1920 hankittu ensimmäinen auto. Muutaman vuoden kuluttua kuorma-autot alkoivat korvata härkävaunut tavarankuljetuksessa.²⁸

Helmikuussa 1922 Onipan seminaarisalissa aloitettiin pappien valmistuskurssi. Ensimmäiset seitsemän ambolaista pappia vihittiin Onipan kirkossa lähetysjohtaja Matti Tarkkasen toimesta tehtäväänsä syyskuussa 1925. Samassa yhteydessä pidettiin Ambomaan ev.lut.kirkon perusta-

Suomen lähetysten työntekijät 30-vuotisjuhlassa Ambomaalla 9.7.1900. – *Orvo Bogdanoff*.

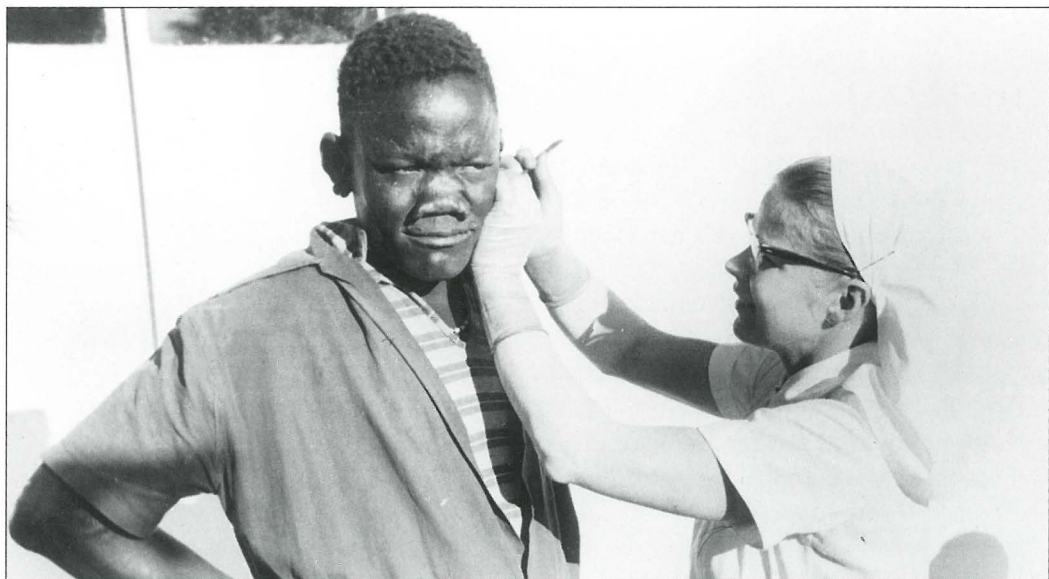
va kokous. Vuonna 1926 Suomen Lähetysseura ulotti työnsä Okavangoon. Tällä välin Ambomaalle olivat saapuneet myös anglikaaninen ja roomalais-katolinen kirkko tekemään lähetystyötä. Nämä saivat luvan siihen hallitukselta vuonna 1924. Seuranneet neuvottelut johtivat Lounais-Afrikan hallinnon päätökseen maaliskuussa 1926, jonka mukaan kukin kolme lähetysorganisaatiota saivat työskennellä alueella. Vuoden 1933 lopussa Suomen Lähetysseuran työ oli käynnissä 9 heimon alueella. Lähetysasemia oli 15, ja niillä työskenteli 14 suomalaista mieslähettiä, 22 naislähettiä sekä 12 lähetysaarnaajien vaimoa eli yhteensä 48 suomalaista.²⁹

Toisen maailmansodan puhjettua syyskuussa 1939 Ambomaalla työskenteli 45 ja Okavangolla 10 suomalaista lähettiä. Sodan alussa järjestettiin keräyksiä, jotta Suomen Lähetysseuran toiminta

saattoi jatkua. Kun Englanti julisti Suomelle sodan 6.12.1941, yhteydet kotimaahan katkesivat lähes kokonaan. Kuitenkin suomalaiset saattoivat jatkaa työtään, vaikka teknisesti he suomalaisina olivatkin vihollismaan kansalaisia. Heitä ei esim. internoitu.

Sodan jälkeen yhteydet mm. Suomeen palasivat. Toiminta jatkui ja lähettien määrä kasvoi siten, että vuonna 1958 heitä oli Ambomaalla 56, Okavangolla 19 ja Swakopmundissa 4. 1970-luvulla Suomen Lähetysseura joutui ottamaan kantaa Namibian itsenäisyystaisteluun. Vähitellen lähetystyö alkoi suhtautua itsenäisyysajatuksen myönteisesti. SWAPO koettiin johtavaksi kansalliseksi järjestöksi Namibiassa. Näin lähetystyö meni selvästi kansan puolelle apartheid-poliitikkaa vastaan.³⁰

Myöhemmin on erityisesti vuonna 1990 itsenäistynyt Namibia kuulunut Suo-

Sairaanhoitaja Mirja-Liisa van der Made ottamassa Rundun leprakylän potilaasta näytettä Okawangolla. Nykyään Pretoriassa asuva Mirja-Liisa van der Made (o.s. Kettunen) syntyi Ilomantsissa lokakuussa 1929. Käydessään sairaanhoitajakoulua hän kiinnostui lähetystyöstä. Hän kävi lähetyskurssin vuonna 1958 ja sen jälkeen Englannissa kätilökurssin. Huhtikuussa 1960 hän lähti Helsingistä kohti Okawangoa. Työskenneltyään sairaanhoitotehtävissä siirtyi myöhemmin Ruparan lähetysasemalle. Suomalaisia toimi tuolloin alueella lääkäreinä, sairaanhoitajina, pappeina ja opettajina. Kaikkiaan Mirja-Liisa van der Made oli kaksi vuotta lähetystyössä, kunnes avioitui. Hän toimi myöhemmin 19 vuotta osastonhoitajana roomalaiskatolisten nunnien pitämässä sairaalassa. Jäätyään eläkkeelle vuonna 1995 hän viettää eläkepäiviään Pretoriassa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Ondanguan lähetysasema Ambomaalla vuosisadan alussa. – *Orvo Bogdanoff*.

men kehitysyhteistyön piiriin. Paikallisen kirkon otettua toimintoja hoitaakseen lähettien määrä väheni. Vuonna 1996 Suomen Lähetysseuralla oli Namibiassa 23 lähettiä. Avustustoimintaan ovat kuuluneet ennen kaikkea terveysolojen ja vesihuollon kehittämishankkeet sekä metsähankkeet. Maidemme välinen kulttuurivaihto on vilkasta. Lähetystyö jatkuu edelleen, ja uusina toimintamuotoina on tullut mukaan kaupunkien nuoriso- ja päihdetyö. Suomen Lähetysseura on keskittynyt myös teologisen koulutuksen kehittämiseen Namibiassa. Eräs suomalaisvaikutuksen ilmentymä Namibiassa ovat suomalaiset etunimet, joita paikallinen väestö on antanut jälkeläisilleen. Ilmiö heijastelee lähetystyön tuomaa kristinuskon ja eurooppalaistumisen vaikutusta. Tunnetuin suomalaisen nimen omistama namibialainen lie nee piispa Toivo & Toivo.³¹

Konemestareita jokilaivoissa Belgian Kongossa

Suomalaisten lyhytaikaiseen työskentelyyn Etelä-Afrikan kultakaivoksissa vuosisadan vaihteessa voidaan verrata suomalaisten koneenkäyttäjien työskentelyä hieman myöhemmin Belgian Kongojoella. Täällä kysymys oli suoranaisestä värväyksestä määräaikaiseen työsuhteeseen – eli sen aikakauden ”projektityöskentelyä”. Tästä myös johtuu, että hankkeesta on säilynyt suhteellisen paljon lähdeaineistoa. Paras kokonaisuus aiheesta on Mikko Uolan vuonna 1979 ilmestynyt artikkeli.

Amerikkalainen tutkimusmatkailija Henry Stanley oli tutkinut vuosina 1874–77 eräitä alueita Kongojoen varrel-

la. Belgian kuningas Leopold palkkasi Stanleyn vuonna 1879 ottamaan Kongon alue Leopoldin hallintaan. Berliinin konferenssissa 1884–1885 muut siirtomaavallat suostuivat puolueettoman Leopold II:n hallitseman Kongo-valtion perustamiseen. Samalla määrättiin, että Kongon kaupan tuli olla vapaa kaikille maille. Vuonna 1908 Kongo siirtyi Belgian valtiolle Leopold II:n henkilökohtaisten velkojen maksuna. Vuodesta 1960 lähtien Belgian Kongo on ollut itsenäinen valtio nimellä Zaire.

Tiheässä Afrikan sisäosien viidakossa tärkeimmäksi kulkuväyläksi muodostui yli 4 300 km pitkä Kongojoki. Jokilaivojen kapteenit olivat lähes kaikki belgialaisia. Mutta koneenkäyttäjää jouduttiin hankkimaan eri puolilta Eurooppaa. Pohjoismaista löytyivät parhaat alan ammattilaiset. Värvärinä toimi erityisesti Antwerpenissa asunut Hedgren-niminen ruotsalainen.

Ensimmäiset suomalaiset värvättiin Kongoon suomalaisilta laivoilta 1890-luvulla. Turkulainen Frans Ernstson oli vuonna 1896 ensimmäisiä Kongoon läheneitä koneenkäyttäjää. Yleensä suomalaiset konemestarit liikkuiivat merimiespassilla, joten heitä ei löydy tavallisista siirtolaisten passiluetteloista. Niissäkin saattoivat Kongo ja Afrika olla sekaisin, tai sitten merkittiin vain ”ulkomaille” tai ”Amerikka”. Vuodesta 1903 lähtien belgialaiset ottivat yhteyttä suoraan suomalaisiin työnvälitystoimistoihin. Mahdollisista värväysasiamiehistä Suomessa ei ole tietoa. Suomen Koneenkäyttäjälitto suhtautui varauksellisesti Kongoon lähtöön, erityisesti työolojen osalta. Liiton lehti tiesi kertoa marraskuussa 1907 Kongojoella olevan noin kaksikymmentä koneen-

Konemestari Aksel Arthur Leppänen (2. oikealta) ystävineen lähdössä Belgian Kongoon ilmeisesti Antwerpenin satamassa vuonna 1913. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

käyttäjää, jotka saivat ”jotenkin edullisen palkan”.

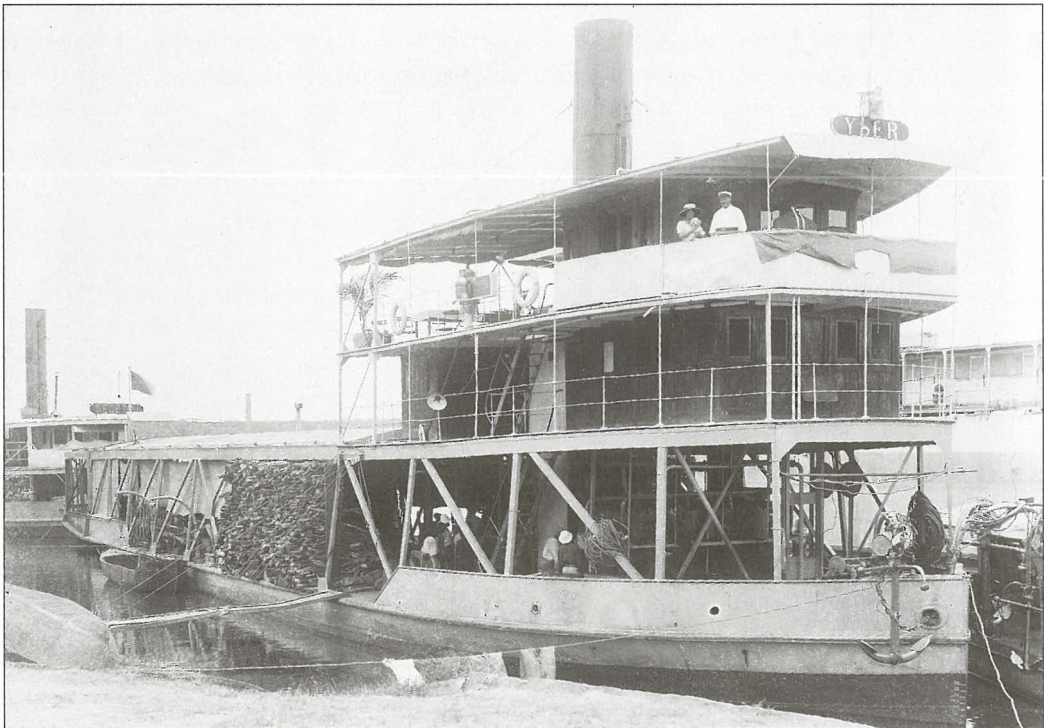
Suomalaisia houkutteli Kongoon ennen kaikkea hyvä palkka. Työnantaja maksoi matkan Kongoon, jossa työpaikka oli odottamassa. Myös muut edut olivat hyvät. Aluksi palveluskauden pituus oli kolme vuotta, mitä seurasi vuoden lomamatka kotimaahan. Kolmannen kolmi-vuotisjakson jälkeen työntekijä sai Kongon valtion eläkkeen, joka oli 900 Belgian frangia vuodessa. Terveydellisistä syistä työjakso lyhennettiin kahteen vuoteen vuonna 1910. Eläkkeen sai 10 vuoden palvelun jälkeen. Osa palkasta maksettiin suoraan perheelle Suomeen. Yksi syy suhteellisen runsaaseen suomalaisten muuttoon Kongoon oli se, että Suomessa erityisesti juuri valmistuneet koneenkäyttäjät kärsivät työttömyydestä. Suomessa vain

matkustaja-aluksissa tarvittiin tutkinnon suorittanut koneenkäyttäjää, muissa aluksissa masinistiksi kelpasi kuka tahansa. Myös Kongosta tuttavien lähettämällä kirjeillä ja muilla viesteillä edullisista ansioista Afrikassa oli muuttoa lisäävä vaikutus. Lähes kaikki Kongoon menneet suomalaiset olivat suorittaneet koneenkäyttäjän, ja joissakin tapauksissa merikapteenin, tutkinnon. Ilman tutkintoa olevatkin löysivät työtä, mm. laivojen ja veturien kokoonpanotehtailla joen varrella.

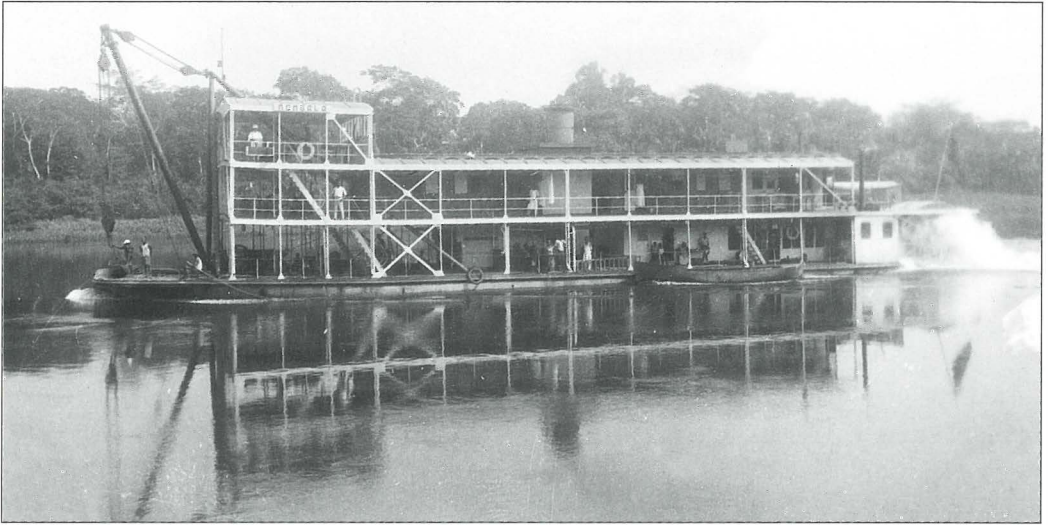
Masinistien matka alkoi Hangosta tai Helsingistä Hampuriin tai Lyypekkiin ja sieltä junalla Antwerpeniin, missä värväri Hedgren otti tulijat vastaan. Lääkärintarkastuksen ja uskollisuuden valan vannomisen jälkeen matkustettiin Brysseliin tapaamaan yhtiön johtajaa. Samalla saatiin varusteet: valkoinen helleasu ja lääke-

Suomalaisia kone-
mestareita Kongojo-
ella. Oik. Aksel Lep-
pänen, hänestä va-
semmalla J. Erakko,
joka kuoli Kongossa.
Keskellä Jaakko Aita-
murto, hiihtäjä Juho
Aitamurron veli. Aita-
murto meni myöhem-
min Johannesburgin
kaivoksille. – *Siirtolai-
suusinstituutti.*

Tyypillinen belgialainen jokilaiva Kongojoella. Kapteeni vaimoineen seisoo yläkannella. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Klas Roosin laiva s/s Mongala eli ”Djoko pembe” – Valkoinen norsu Kongojoella. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

laukku tärkeimpinä. Niiden arvo vähennettiin 1 000 frangin etumaksusta. Lisäksi annettiin ranskan- ja flaaminkieliset Kongon lait ja ohjesäännöt sekä nippu kirjekuoria, joihin oli painettu värvätyn nimi ja osoite Kongossa.

Kolme viikkoa kestävä matka Antwerpenistä Kongoon tehtiin vuorolaivoilla. Määräsatama oli Matadi, josta jatkettiin junalla Leopoldvilleen. Siellä osa miehistä pantiin työhön korjausverstaalle, mikäli korjattavia laivoja oli paljon. Jokilaivoihin konemestariksi nimetyt joutuivat liikennöimään Leopoldvillen ja Stanleyvillen välistä 1 800 km matkaa, joka tavallisesti kesti kuukauden edestakaisin. Pitkin matkaa laiva poikkesi asemille eli kauppapaikoille, ja paluumatkalla tuotiin kautsua, palmuöljyä, norsunluuta sekä kuparia ja muita malmeja. Sivujokien pienissä aluksissa kapteenin ja koneenkäyttäjän toimet oli yhdistetty, ja näin suomalaisetkin toimivat toisinaan aluksen päällikköi-

nä. Asuinpaikkana maissa oli tavallisimmin Leopoldville, joka nykyisin tunnetaan nimellä Kinshasa. Suomalaisten ”käärmemäeksi” ristimä asuinalue tuli pian tunnetuksi. Osa suomalaisista asui Bomassa, Kindussa tai muissa kaupungeissa. Kindussa asuttiin paalumajoissa, joissa kullakin eurooppalaisella oli kaksi alkuasukaspalvelijaa. Joskus jouduttiin telttamajoitukseen, jolloin sairaudet saattoivat käydä kohtalokkaiksi.

Kirjeissään kotimaahan masinistit moittivat belgialaisia huonosta kohtelusta ja kovasta kurista. Syinä tähän saattoivat olla suomalaisten kieli vaikeudet sekä usein liiallinen alkoholin käyttö. Yksi ensimmäisistä koneenkäyttäjistä, vuonna 1896 saapunut turkulainen Ernstson sammui humalapäissään laivan kannelle ja kuoli auringonpistokseen. Suurin ongelma olikin Kongon ilmasto. Niinpä vain harvat pystyivät palvelemaan eläkkeeseen oikeuttavan määräajan. Yleisin sai-

raus oli malaria, jota parannettiin kiniinillä. Monia suomalaisia jouduttiin lähettämään takaisin Eurooppaan sairauden vuoksi. Ainakin runsaat kymmenen suomalaista kuoli Kongossa sairauksiin, taturmiin tai hämärissä olosuhteissa, jolloin epäiltiin alkuasukkaiden surmanneen heidät. Alkuasukkaat eivät oikein sopeutuneet eurooppalaiseen työtapaan. Kongossa oli jopa kannibaaleja, ja uhriksi saattoi joutua myös valkoisia miehiä. Ihmissyöjiä rangaistiin välittömästi hirttämällä. Monia Kongosta Suomeen palanneita vaivasivat tropiikin taudit vielä pitkään samaan tapaan kuin pölykeuhko samoihin aikoihin Johannesburgin kaivoksesta palanneita suomalaisia. Kongossa menehtyneiden omaiset saivat hyvät vakuutuskorvaukset. Toisen maailmansodan jälkeen alettiin eläkettä maksaa kaikille ennen vuotta 1908 Kongossa olleille oleskeluajan pituudesta riippumatta, samoin kuin eläkettä Kongon-kävijöiden leskille. Kaikki Kongossa työskennelleet saivat kunniamerkin, Kongon ristin, ja työtodistuksen, josta saattoi olla hyötyä myöhemmin elämässä.³²

Esimerkkinä Kongojoelle menneistä koneenkäyttäjistä on Kaarinassa vuonna 1880 syntynyt Axel Grönlund. Vuonna 1899 hän suoritti teollisuuskoulun Turussa ja palveli sen jälkeen eri maiden laivoissa purjehtien ympäri maailmaa. Vuosiksi 1902–1906 Grönlund otti pestin Belgian Kongon jokilaivalle konemestariksi. Suvussa on säilynyt tarinoita isoisän Afrikan vuosilta.

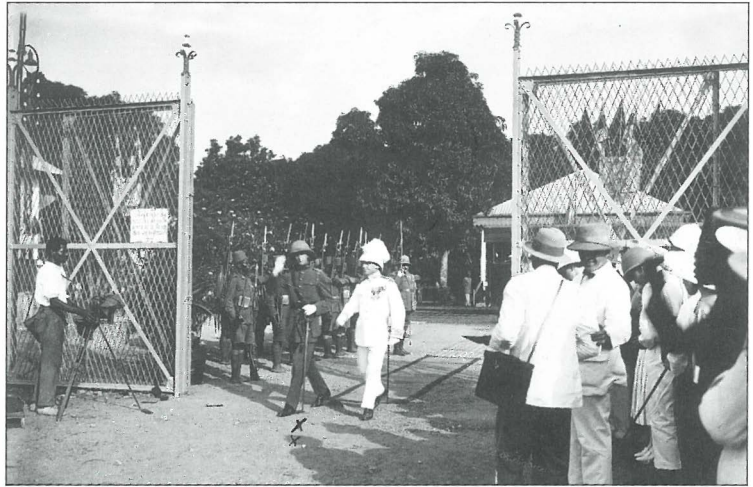
”Olin laivakaverin kanssa uimassa eräällä joen sivuhaaralla. Tämä lähti uimaan vastarantaa kohti vaikka varoitin vihamielisistä asukkaista joen sillä puolen. Hän ei välittänyt vaan jatkoi mat-

kaansa ja hänet siepattiin. Olivat sitten tappaneet ja syöneet. Kongon sotilaiden kosto oli kauhea. Rangaistukseksi koko kylän väki surmattiin.”

Grönlund sai Leopold-italin pelastettuaan laivan uppoamasta Kongojoella. Tämän ansiosta hän sai myös eläkkeen vain neljän vuoden palveluksen jälkeen. Sopimuskauden päätyttyä Grönlund vuonna 1909 muutti Yhdysvaltoihin palvelen laivastossa. Avioiduttuaan tällä välin Amerikkaan muuttaneen suomalaisen ystäväntärensä kanssa, Grönlundit palasivat vuonna 1913 Turkuun, jossa Axel kehitteli uutta dieselmoottoritekniikkaa vuosina 1918–22 toimineessa Cyklon Motorfabrik-nimisessä yrityksessään. Yrityksen kaaduttua konemestari Axel Grönlund työskenteli lähes 80-vuotiaaksi Crichton-Wulkanin telakalla Turussa eli lähes kuolemaansa saakka vuonna 1960.³³

Toisena esimerkkinä Kongon-kävijöistä on Hämeenkyrössä vuonna 1879 syntynyt Akseli Leppänen. Harjoiteltuaan konepajoilla ja lämmittäjänä hän sai vuonna 1899 oikeuden toimia koneenhoitajana ja suoritti perämiehen tutkinnon seuraavana vuonna Tampereella. Vuosina 1901–1908 Leppänen oli Nokian tehtaalla ja jatkoi sitten opiskeluaan suorittaen koneenkäyttäjätutkinnon Tampereen teollisuuskoulussa vuonna 1912. Samana vuonna hän matkusti Tukholmaan jatkaamaan opintojaan moottorialalla. Ilmeisesti täältä hän pestautui Kongoon vuonna 1913 ja toimi Afrikassa kaikkiaan 18 vuotta, Leopoldvillessä mm. konemestarina ja telakan päällikkönä. Vuosina 1924–1928 Leppänen opiskeli Antwerpenin Polyteknillisessä opistossa ja nimitettiin vuonna 1928 insinööriksi. Vuonna 1926 Leppänen sai oikeuden toimia lai-

Belgian kuningas Leopold vierailulla Leopoldvillessä. Oikealla Akseli Leppänen saattajana (kasvot kameran). – *Siirtolaisuusinstituutti.*

van päällikkönä. Leppäsen saamia ansiomerkkejä olivat: vuonna 1920 kultamitali Belgian kuninkaalta uskollisesta palveluksesta, vuonna 1935 Leopold II:n ritarikunnan ritarimerkki, vuonna 1936 siirtomaiden muistomitali, Belgian maailmansodan muistomitali 1914–1918 ja vuonna 1935 sortovuosien 1902–1904 kutsuntalakkolaisten muistomitali. Vuonna 1931 Akseli Leppänen palasi Suomeen täysin palvelleena saaden Belgian valtion eläkkeen. Leppänen asui Lappeenrannassa, jossa hän kuoli vuonna 1938 ja haudattiin Hämeenkyröön.³⁴

Ensimmäiset Kongoon menijät olivat kotoisin Turusta ja Tampereelta, Helsingistä ja Viipurista. Useimmiten lähtijä oli äskettäin valmistunut teollisuuskoulusta, keski-ikä oli 31 vuotta ja vanhin tunnettu Kongoon menijä oli 44 vuotta. Vilkaimmillaan Kongoon lähdettiin vuosina 1905–1907 ja sinne mentiin ensimmäiseen maailmansotaan saakka. Sodan aikana monet palasivat Suomeen eri teitä – jopa Siperian kautta. Mutta sodankin aikana joidenkin uskalikkojen onnistui päästä Kongoon. Vielä sodan jälkeenkin

Kongo houkutteli suomalaisia. Vuodelta 1929 on tietoja suomalaisten kapteenien ja koneenkäyttäjien olost Kongossa. Monet olivat saavuttaneet hyvän taloudellisen aseman. Konemestari Hjalmar Rinne oli valtion uivien telakoiden ylijohantajana Bomassa, konemestari K. Lappalainen valtion korjauspajan johtajana Leopoldvillessä, mutta laivapäällikkönä toimi vain yksi suomalainen kapteeni. Loviisassa syntynyt Klas Roos sai vuonna 1930 ”Capitaine de la marine” -arvonimen. Roos meni naimisiinkin Kongossa, ja hänen vaimonsa Saga kertoo kirjassaan oleskelustaan miehensä laivalla, s/s Mongalalla, Kongojoella.

Kongojoelle lähteneet suomalaiset olivat kaikki miehiä ja usein naimattomia. Kuitenkin tunnetuista lähtijöistä yli puolet olivat perheellisiä, vaikka vain harva saattoi ottaa perheensä mukaan. Vasta 1920-luvulla alkoi esiintyä tavallista siirtolaisuutta Kongoon. Vuodesta 1912 koneenkäyttäjänä ollut Johannes Andersson perusti vuonna 1920 Kongoon sikafarmin, jonka hoitajaksi tuli hänen veljensä Edvin Andersson. Veljekset avioituivat

"Capitaine de la marine" Klas Roos levähdystauolla. – *Roos 1949.*

Pietarsaaresta kotoisin olleiden neitosten kanssa, ja vaimot seurasivat miehiään Kongoon. Samoihin aikoihin myös eräät muut suomalaiset toivat perheensä Kongoon. Vuosina 1925–1926 Anderssonit perustivat Bomaan jäätehtaan sekä auto- ja moottorikorjaamon. Kun jääkaapit korvasivat irtojään, Anderssonit perustivat virvoitusjuomatehtaan. Anderssonit toimivat Kongossa aina 1950-luvulle, vaikka perheet olivat palanneet Suomeen jo 1930-luvun alussa. Niinpä Andersonin veljekset asuivat vuoroin Kongossa ja Suomessa. Vuonna 1979 Pietarsaassa kuollut Johannes Andersson tunnettiin paikkakunnalla Kongo-Anderssonina.

Koivistolla Karjalassa eleli maailmansotien välillä myös ilmeinen Kongon-kävijä, joka lienee ollut esikuvana vuonna 1945 ilmestyneelle Vilho Sorvarin romaanille "Kongon Oskari".

Viimeisin vaihe Kongon värväyksessä oli 1930-luvun lopulla, kun Belgian hallitus yritti houkutella Kongon-kävijöitä maanviljelijöiksi vuoristoalueelle lupamalla ilmaisen maatilaa.

Kaikkiaan Kongojoella työskenteli 1890-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan mennessä noin 150 suomalaista, eli noin viisi prosenttia tuohon aikaan koneenkäyttäjäksi valmistuneista suomalaisista. Näistä arviolta puolet teki useamman kuin yhden matkan Afrikan sydämeen. Kun sotien välinen vähäisempi muuttoliike, sekä mm. merimiehinä tai muutoin Kongojoelle päätyneet seikkailijat otetaan huomioon, suomalaisten kokonaisluku Kongojoella saattaa nousta lähelle 200:aa. Monet saavuttivat taloudellisen tavoitteensa, mutta monet menettivät terveytensä jopa henkensäkin. Muis-
tomerkkinä näistä suomalaisista masinis-

tisiirtolaisista ovat kymmenet haudat Kongojoen varsilla. Yksistään Leopold-villessä on yli 20 suomalaishautaa.³⁵

Suomalaisia Afrikan muissa osissa

Eteläisen Afrikan ja Kongojoen lisäksi suomalaisia ei ennen toista maailmansotaa juuri hakeutunut Afrikan muihin osiin. Tuohon aikaan Afrikka oli edelleen eurooppalaisten siirtomaavaltioiden, lähinnä Englannin, Ranskan ja Portugalin hallinnassa, ja monissa siirtomaissa alkuperäisväestö saattoi ajoittain vastustaa eurooppalaisvaltaa. Tärkein syy siihen, että Keski- ja Pohjois-Afrikka ei kiinnostanut suomalaisia oli se, etteivät nämä vasta kehityksensä alussa olevat alueet tarjonneet samanlaisia ansiomahdollisuuksia kuin Pohjois-Amerikka, Etelä-Afrikan kaivokset tai jopa Australia. Ilmeisesti suomalaiset kokivat myös trooppisen ilmaston päiväntasaajan molemmilla puolin liian kuumaksi ja epäterveelliseksi pitempiaikaiselle oleskelulle. Juuri Afrikan yhteydessä siirtolaisuustutkimuksessa tunnettu ns. vetoteoria, eli että vastaanottomaan tarjoamat taloudelliset ym. houkuttimet vetävät siirtolaisia enemmän puoleensa kuin lähtömaan yleiset työntekijät, näyttäisi pitävän hyvin paikkansa Afrikassa.

Kuitenkin on mahdollista, että suomalaisia merimiehiä ja seikkailijoita liikkui pitkin 1800-lukua Afrikan rannikoilla ja rannikkokaupungeissa. Nämä olivat ennen kaikkea brittiläisissä laivoissa pestin ottaneita merimiehiä. Maihin jäätyään he saattoivat olla satamatöissä rannikkokaupungeissa. Tosin Afrikassa siirtomaakaudella raskain ruumiillinen työ teetettiin

neekereillä, mutta työnjohtajina tarvittiin eurooppalaisia.

Pohjois-Afrikassa suomalainen 1800-luvulla lienee ollut melko harvinainen. Oman lukunsa muodostavat Ranskan muukalaislegioonaan värväytyneet suomalaiset, ensimmäiset jo 1800-luvun lopulla. Rannikkokaupungeissa Casablancassa, Tripolisissa ym. poikenneiden merimiesten lisäksi on mainittava vain kaksi tutkimusmatkailijaa.

Ahvenanmaalla syntynyt orientalisti ja myöhemmin Helsingin yliopiston professori Georg August Wallin (1811–1852) saapui joulukuussa 1843 Istanbulin kautta Aleksandriaan, jossa hän esiintyi vielä eurooppalaisena. Saavuttuaan tammikuussa 1844 Kairoon, hän otti nimen Abd al-Wal esiintyen islamilaisena. Kairosta tuli hänen tukikohtansa tutkimusmatkojen ajaksi. Kairossa Wallin käytti lähes puolitoista vuotta aikaa matkansa alkuvalmisteluihin perehtyen perinpohjaisesti arabian kieleen ja itämaisiiin käyttäytymistapoihin. Lisäksi hän teki matkan Pohjois-Egyptiin Niilin toiselle kataraktille eli vesiputoukselle saakka. Huhtikuussa 1845 Wallin lähti ensimmäiselle pitkälle Arabian-matkalleen, joka suuntautui aina Mekkaan saakka. Hän palasi Kairoon maaliskuussa 1846.

Myös kahdelta muulta tutkimusmatkaltaan, jotka suuntautuivat Siinain aitiomaahan ja Palestiinaan sekä uudelleen Arabiaan, Wallin palasi Kairoon, mistä hän elokuussa 1849 lähti Lontooseen. Helsinkiin Wallin saapui kesäkuussa 1850. Vuoden 1851 alussa hänet nimitettiin itämaiden kirjallisuuden professoriksi. Hän aikoi lähteä uudelle tutkimusmatkalle, mutta kuoli lokakuussa 1852. Wallin oli tutkimuksillaan ensimmäinen, joka määritteli Pohjois-Arabian maantieteelli-

Edward Westermarck ja marokkolaisia. – *Museovirasto.*

sen leveyden Punaisesta merestä Persian lahteen. Hänen tietojensa pohjalta Englannin Itä-Intian kauppahuone laati uuden Arabian karttansa.³⁶

Maailmankuulu sosiologi professori Edward Westermarck (1862–1939) teki noin 20 tutkimusmatkaa lähinnä Marokkoon tutkiessaan siveellisen tietoisuuden ja avioliiton alkuperää. Tutkiessaan 1890-luvulla British Museumissa Lontoossa ihmiskunnan moraalikäsitteitä hän päätti lähteä jonkin alkukantaisen kansan keskuuteen tutkimaan sen tapoja. Sattuma johdatti hänet Marokkoon. Westermarck ihastui maahan niin, että päätti palata sinne, opetella maan kielen ja voittaa alkusukkaiden luottamuksen. Apurahojen turvin hän oleskeli lähes keskeytyksettä Englannissa ja Marokossa vuodet

1897–1905. Hän teki tutkimusmatkoja Marokon sisäosiin tutkien Korkean-Atlaksen berberiheimoja. Westermarck osasi arabiaa ja berberin kieltä, joita hän käytti sujuvasti kenttätutkimuksissaan.

Tutkimusmatkat loivat perustan Westermarckin suurtyölle ”The Origin and Development of the Moral Ideas”, joka ilmestyi vuonna 1906. Tämän jälkeen alkoi Westermarckin mittava ura Lontoon ja Helsingin yliopistoissa, mikä mahdollisti hänen paneutumisensa Marokossa avioliittotapoja ja maagisia uskomuksia käsitteleviin kenttätutkimuksiin muutamiksi vuosiksi. Käytännössä hän opetti talvikaudet ja vietti kesät Marokossa ennen ensimmäistä maailmansotaa.

Itsenäisen Suomen ensimmäinen Egyptiin suuntautunut retki oli professori

Arthur Hjeltin vuonna 1928 järjestämä valokuvausretkikunta Siinailla sijaitsevaan Katariinan-luostariin. Retkikunnassa oli mukana myös maisteri Aapeli Saarisalo, josta myöhemmin tuli Helsingin Yliopiston itämaisen kirjallisuuden professori. Myöhemminkin suomalaiset tiedemiehet ovat tutkineet Niilin aluetta. UNESCO:n vetoamuksesta lähetettiin vuonna 1960 Sudaniin yhteispohjoismainen Nubia-retkikunta, jossa työskenteli neljän vuoden ajan suomalaisia arkeologeja. Tämän retkikunnan töitä jatkoi maisteri Gustaf Donnerin aloitteesta järjestetty Suomen Nubia-retkikunta, joka palasi Suomeen menestyksellisen kaivauskauden jälkeen vuonna 1965. Tämän jälkeen egyptologian asema vakiintui, kun Suomessa alkoi vuonna 1968 Helsingin yliopistossa säännöllinen egyptologian opetus.³⁷

Itäiseen Afrikkaan 1800-luvulla kulkeutuneista suomalaisista ei ole tietoa. Kenian osalta on säilynyt mielenkiintoinen tieto ajatuksesta perustaa suomalainen siirtokunta Keniaan aivan vuosisadan alussa. Kun ajankohtana oli vuosi 1903, on mahdollista hankkeen liittyneen Venäjän tuolloin Suomea kohtaan harjoittamaan sortopolitiikkaan. Syntyihän vuosisadan vaihteessa ja sen jälkeen erilaisia ns. utopistisia suomalaisia siirtokuntia eri puolille maailmaa. Ainakin voidaan olettaa englantilaisten olleen hyvin tietoisia mm. Suomen poliittisesta tilanteesta. Ajatus suomalaisesta siirtokunnasta Keniaan oli nimittäin lähtöisin Pietarissa toimineelta Charles Eliot -nimiseltä englantilaiselta diplomaatilta. Tämän lahjakkaan kielimiehen kerrotaan oppineen Venäjän kahdessa kuukaudessa ja 25-vuotiaana hän oli kirjoittanut suomen kielen kieli-

opin. Mutta kun asiaa tarkemmin tutkittiin, englantilaisen siirtolaisuuskomissarin, joka oli käynyt myös Suomessa, loppulausunto joulukuussa 1903 oli se, että ”suomalaiset tuskin tulisivat viihtymään Itä-Afrikassa”.³⁸

Vuosina 1909–1911 Suomen kansallisen taiteen merkittävä edustaja, Akseli Gallen-Kallela (1865–1931) vietti kaksi mahdollisesti elämänsä onnellisinta vuotta perheensä kanssa Kenian savanneilla Nairobin lähellä. Matka alkoi toukokuussa 1909 Marseillesta Suezin kautta Mombasaan ja jatkui sieltä rautateitse Massaimaassa sijaitsevaan Nairobiin. Gallen-Kallelat asuivat aluksi Nairobissa, mutta siirtyivät sitten kaupungin ulkopuolelle. Ohjelmaan kuului kolme suurempaa safaria, joista pisin ulottui Keniavuorten läheisyyteen. Metsästyksen ohella taiteilija jatkoi maalaustyötään kuvaten tapahtumia ja elämyksiä safarilla ja lähiympäristössään.

Taiteilijan tytär Kirsti Gallen-Kallela kuvaa Afrikan-matkan seurauksia: *”Afrikan aika jätti niin voimakkaat jäljet jokaiseen meistä, että elimme kuin jotain korpive-elämää sen jälkeen: alituiseissa kaipuissa ja toivossa päästä takaisin. Ei koskaan kotimaan ikävä ole meitä vaivannut kuin tämä Afrikan kaipuu Näin tuli Afrikan matkastamme elämämme suuri vedenjakaja, huippukohta, jonka jälkeen alkoi lasku.”*

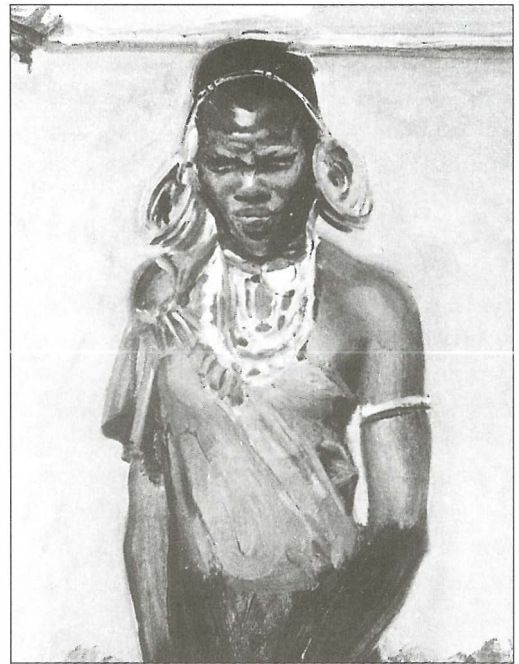
Gallen-Kallelan perhe palasi Sansibarin, Madagaskarin ja Kairon kautta Marseilleen ja sieltä edelleen Berliinin kautta Suomeen, minne saavuttiin helmikuussa 1911. Gallen-Kallelan perheen Afrikanmatkan epilogi oli, kun lasten kotiopettajana toiminut maisteri Väinö Pekkola kuunteli niin innokkaasti Akseli Gallen-

Kallelan kertomuksia Afrikasta, että lähti töihin englantilaiseen hopeakaivokseen Victoriajärven eteläpuolella.³⁹

Mutta Gallen-Kallela ei ollut ainoa suomalainen, jota Afrikka kiinnosti ennen ensimmäistä maailmansotaa. Gustaf Mattson kiersi laivalla Afrikan ja oli elokuussa 1914 Itä-Afrikan rannikolla, kun ensimmäinen maailmansota syttyi. Mattsonin matkakirja ”Suomen mies meni Zanzibariin”, ei sisällä tietoja afrikansuomalaisista.⁴⁰

Palkkasotureita Ranskan ja Espanjan muukalaislegioonissa

Suomalaisten konemiesten määräaikaiseen työskentelyyn Kongojoella on verrattavissa värväytyminen Ranskan muukalaislegioonaan. Tämän sotaväenosaston perusti Ranskan kuningas Ludvig Filip vuonna 1831 edellisen vuoden heinäkuun vallankumouksen jälkimainingeissa. Legioonaan voivat liittyä kaikki yli 18-vuotiaat ulkomaalaiset, jotka sitoutu-

Suomen kansallisromanttisen kauden tunnetuin taidemaalari Akseli Gallen-Kallela (viereinen kuva) pakeni Afrikkaan taiteellista kriisiänsä, taloudellisia vaikeuksiaan ja Suomen poliittista tilannetta vuosiksi 1909–1911. Mukaansa hän otti myös perheensä. Yläkuvassa taiteilijan maalaama kikujunainen. – *Gallen-Kallelan Afrika-kirja*.

vat kolmen–viiden vuoden, myöhemmin viiden vuoden, palvelukseen. Legioonan periaatteena oli ryhtyä toimintaan milloin tahansa ja olla valmis mihin tahansa. Muukalaislegioonaa käytettiin aluksi Algerian valloituksessa ja myöhemmin muissakin Ranskan siirtomaissa. Vuodesta 1919 lähtien legioonaan kuului 10 000–15 0000 miestä, ja se oli sijoitettuna Algeriaan, Marokkoon ja yksi rykmentti Ranskan Taka-Intiaan. Useimmilla legioonaan liittyneillä miehillä oli kirjava menneisyys. Palvelus ja kuri olivat ankaraa. Myös Espanjalla on ollut oma muukalaislegioonansa. Ranskan muukalaislegioonana toimii edelleen ja se on osallistunut 1990-luvulla mm. Ruandan ja Bosnian rauhan turvaamiseen.

Satoja suomalaisia lienee palvelellut runsaan sadan vuoden aikana Ranskan muukalaislegioonassa. Yksi ensimmäisistä Ranskan muukalaislegioonassa Pohjois-Afrikassa palvelleista Suomessa syntyneistä oli Nils Gustaf von Schoultz. Hänen isänsä oli Vaasan läänin maaherra Nils Fredrik von Schoultz, joka pakeni perheineen Suomen sodan jaloista vuonna 1808 Tukholmaan. Poika ryhtyi upseerinuralle. Hän lähti vapaaehtoisena Puolan vapaussotaan elokuun alussa vuonna 1831. Venäläiset vangitsivat hänet syyskuussa, mutta hän onnistui pakenemaan Pariisiin, jossa värväytyi vastaperustettuun Ranskan muukalaislegioonaan. Schoultz soti Ranskan Afrikan-joukoissa Algeriassa, mutta osallistuttuaan kokonaisen arabiheimon tuhoamiseen hän sai tarpeekseen sotimisesta ja palasi keväällä vuonna 1832 Eurooppaan. Hän tapasi yllättäen Firenzessä äitinsä ja kaksi sisarustaan, jotka eivät olleet tunnistaakaan legioonassa ryvettynyttä Nilsia.

Afrikan-sotaratsu Schoultz meni naimisiin Firenzessä vuonna 1834 skotlantilaisen tytön kanssa ja muutti Ruotsiin ja päätti lopulta lähteä New Yorkiin. Kierreltyään Pennsylvaniassa, Kentuckysa ja Virginiassa Schoultz asettui Salinaan, New Yorkin osavaltioon, jossa hän sai mainetta suolanpoistomenetelmällään. Hän esiintyi Amerikassa puolalaisena vapaustaistelijana Scholtewskii von Schoultzina ja anoi maan kansalaisuutta.

Uutiset kanadalaisten pyrkimyksistä irrottautua emämaastaan saivat vanhan sotilaan Schoultzin asevoimin avustamaan kanadalaisia. Loppuvuonna 1838 Schoultz osallistui sotaretkeen, jossa hän matkusti Saint Lawrence-jokea pitkin Wind Mill Pointiin, Ontarioon. Kanadalaiset eivät olleetkaan kovin innokkaita taistelemaan itsenäisyydestään, ja pian Schoultz kamppaili joukkonsa kanssa yksin englantilaisia vastaan. Monen päivän taisteluiden jälkeen amerikkalaiset vapaaehtoiset antautuivat. Nils Gustaf von Schoultz ja kaksitoista muuta hirtettiin sota-oikeudenkäynnin jälkeen 8. joulukuuta 1838 Fort Henryssä. Schoultz sai urhean taistelunsa vuoksi koko Pohjois-Amerikan vapaussankarin maineen.⁴¹

Muukalaislegioonaan värväytyi suomalaisia ainakin 1890-luvulla, mutta varmoja tietoja Ranskan lipun alla palvelleista suomalaisista on vasta itsenäisyyden ajalta. Yksi heistä oli jääkäriupseeri Oskar Wilhelm Lindqvist, joka käytti myös nimeä Albert Penttilä. Jopa Suomen valtionhoitajana toiminut kenraali C.G. Mannerheimin tiedusteli vuonna 1925 Ranskasta mahdollisuutta liittyä muukalaislegioonaan esimerkkinään Tanskan prinssi Aage, joka palveli legioonassa pataljoonan komentajana.

Erityisesti 1920-luvun alussa Ranskan muukalaislegioonan värväys oli aktiivista ulottuen myös Pohjoismaihin. Muistiossaan 22. kesäkuuta 1923 Suomen Pariisin-pääkonsulaatti kiinnitti huomiota värväystoimintaan Suomessa:

*”Harvat näistä nuorukaisista käyvät Pääkonsulinvirastossa matkallaan Algeriaan tai Marokkoon, mutta k.k. 12 p:nä ilmestyi virastoon neljä nuorta 16–18 vuotiasta nuorukaista, melkein lapsia vielä, ja ilmoittivat aikomuksenaan olevan matkustaa Muukalaislegioonaan. Kuvailemalla heille oloja mainitussa legioonassa, niiden kirjeiden perusteella, joita Pääkonsulinvirasto on saanut siellä jo palvelvilta suomalaisilta, muuttivat he kuitenkin mieltään ja suostuivat matkustamaan takaisin kotimaahan. Nämä nuorukaiset kertoivat, että heidän tietojensa mukaan on Suomesta lähtenyt mainittuun muukalaislegioonaan useita nuorukaisia, – koululaisia ja opiskeluvia – ja heille on luvattu erinomaisia palvelusehtoja.”*⁴²

Ennen toista maailmansotaa legioonan päätyi myös monia suomalaisia merimiehiä. Osa liittyi vapaaehtoisesti, mutta osa ”shanghaiattiin” eli värvättiin humalassa tai puolipakolla. Joskus tällaisen vastoin tahtoaan legioonan otetun onnistui paeta.

Legioonalainen Gustav Aspelin pyysi kirjeessään 23.4.1922 Moscarasta, Algeriasta Suomen valtion apua päästäkseen pois legioonasta, jonne hänet oli houkutteltu Rouenissa lupaamalla 300 frangia kuukaudessa, mutta sopimusta ei ollut täytetty puoliksikaan Aspelinin mukaan. Hän viittasi Tanskan ja Norjan hallitusten vapauttaneen kansalaisiaan legioonasta. Suomen Pariisiin lähetystösihteeri Eljas Erkon kirjeen mukaan 2.8.1922 oli vaikea

vapauttaa ketään legioonasta, joten hänen mielestään oli paras odottaa kunnes Suomen lähettiläs saapuu Pariisiin.⁴³

Muukalaislegioonan ehkä ankarimmat taistelut Pohjois-Afrikassa ajoittuvat vuosille 1925–1926, jolloin Ranska ja Espanja kävivät Marokossa sotaa Abd el-Krimiä vastaan, joka ei tunnustanut sulttaanin herruutta, vaan vaati rifkabyyliin alueen tunnustamista omaksi itsenäiseksi valtioksi. Tähän sotaan osallistui myös muutamia suomalaisia legioonalaisia. Kaksi heistä on kirjoittanut kokemuksistaan kirjat, jotka ilmestyivät 1930-luvun alussa.

Vuonna 1899 syntynyt Bertel Kurtén oli osallistunut vuonna 1918 Suomen vaupussotaan sekä vielä Inkerin ja Kauko-Karjalan retkiin. Mutta hän kaipasi lisää seikkailuja. Helsingissä hän tapasi tuttavansa, joka neuvoi häntä liittymään Ranskan muukalaislegioonaan. Myöhemmin Kurtén sai tietää miehen toimineen legioonan värvärinä Suomessa. Kurtén lähti Hangosta rahtilaiva Pallaksella lämmittäjänä Ranskaan, Rouenista hän matkusti Pariisiin ja värväytymisen jälkeen Marseillesiin, ja sieltä legioonan pääpaikkaan Sidi-bel-Abbesiin Algeriaan. Myös Kurténille alkuajat legioonassa olivat kovia, ja 20.11.1922 hän kirjoitti Bedousta Algeriasta Suomen Ranskan edustolle pyytäen auttamaan hänet pois legioonasta:

*”Jag har blivit så bittert bedragen uti inträdandet av Franska Främlingslegion att man inte kan bli mera bedragen än jag, Främlingslegion här är för en bandit, och icke för en som är raka motsatser. Jag har nu beslutat att jag måste bort härifrån hur som helst.”*⁴⁴

Vuonna 1922 Kurténin mukaan legioonan vahvuus oli 25 000–30 000 miestä.

Bertel Kurtén palveli Ranskan muukalaislegioonassa viisi vuotta vuosina 1922–1927 ja kirjoitti vuonna 1931 kokemuksistaan kirjan ”Suomalainen muukalaislegionassa. Kuolemaan tuomittujen legiona”. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Kaarlo Kurko viipyi 10 vuotta muukalaislegioonan riveissä vuosina 1922–1932 ja kirjoitti vuonna 1933 kirjan ”Saharan legioonat. 10 vuotta Muukalaislegioonan riveissä”. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Ensin seurasi yhdeksän kuukauden koulutusvaihe. Kurténin rykmentissä ei ollut muita suomalaisia, mutta kylläkin muissa yksiköissä. Kurtén osallistui taisteluihin Pohjois-Afrikassa rifikabyylikapinallisia vastaan. Brabatin sotilassairaalassa hän tapasi Tanskan prinssi Aagen, silloisen majurin, myöhemmin eversti. Sopimuksensa mukaan Kurtén erosi viiden vuoden palvelun jälkeen korpraalina. Hän ei halunnut mennä aliupseerikouluun. Pienen muistelmakirjansa Kurtén päätti sanoihin:

”Sanotaan että aika parantaa kaikki haavat, mutta ne syvät arvet, jotka sain

*legioonan palveluksessa, paranevat tuskin koskaan eläessäni ruumiistani eivätkä sielustanikaan.”*⁴⁵

Värikkäät olivat Kaarlo Kurkon kokemukset 10 vuoden ajalta muukalaislegioonassa vuosina 1922–1932. Seikkailuja kaipaava Kurko osallistui vuonna 1922 ranskalaisten mineraalitutkimusretkelle Atlasvuoristoon, Pohjois-Afrikkaan. Kun paikallisen väestön ja Ranskan väliset sotatoimet estivät retkikunnan työskentelyn, Kurko päätti värväytyä muukalaislegioonan Oranin kaupungissa. Värväystoimistossa päivystävä luutnantti ilahtui suoma-

laisen tulosta. ”*Suurenmoista, haluatte siis Legioonaan, järjestämme asian viidessä minuutissa!*”

Ja pian Kurko oli matkalla Sidi-Bel Abbisiin koulutukseen. Koulutusvaiheen jälkeen Kurko siirrettiin Feziin, Marokkoon, jossa hän tapasi suomalaisen korpraalin, Suomen armeijan entisen tykistövänrikin. Kurko kunnostautui taistelussa marokkolaisia vastaan, sai kunniamerkin ja komennettiin aliupseerikouluun Feziin. Täällä kului puoli vuotta ja sitten tuli siirto Saharaan kamelikomppaniaan pitämään kurissa rosvoilevia beduiinijoukkoja. Saharan keitaalla kului puoli vuotta ja sitten Kurko siirrettiin Kenifran kauppalaan Etelä-Marokkoon. Kahden ja puolen vuoden palvelun jälkeen tuli komennus Sidi-Bel-Abbisiin, Algeriaan koulutuskomppanian muonitusmestariksi. Kurkon mukaan muukalaislegioonan vahvuus oli 28 400 miestä suurimpana ryhmänä saksalaiset.

Sidi-Bel-Abbesissa Kurko tapasi juuri värväytyneen Suomen armeijan tykistökapteenin L. Suomalaisen, joka kuitenkin karkasi toista kuukautta myöhemmin. Hän oli niitä harvoja legioonalaisia, joille pako onnistui. Myöhemmin ollessaan sotilassairaalassa Zaidassa Kurko tapasi urhoollisen suomalaisen aliluutnantti S.:n, joka oli korotettu luutnantiksi ja määrätty vt. komppanianpäälliköksi Saidan kaupunkiin, Algeriaan. Tämä henkilö oli Adley Gideon Stenroth, vuonna 1896 syntynyt Wärtsilän asemapäällikön poika, kuten ilmenee Kurkon kirjeestä 20.8.1925 Suomen konsulaattiin Pariisiin. Suomen pääkonsuli viittaa Kurkon kirjeeseen, jossa tämä kertoo osallistuneensa 14 taisteluun ja haavoittuneen heinäkuussa 1925 ja oli sotilassairaalassa Zaidassa. Edelleen

Kurko oli maininnut, että aliluutnantti Adley Stenroth oli kaatunut Marokossa. Myöhemmin ilmeni kuitenkin, että Stenroth oli selvinnyt hengissä taisteluissa ja kuoli 23. toukokuuta 1931 Hanoissa, Tonkinissa, Ranskan Indokiinassa.⁴⁶

Pian Kurko joutui taas Marokkoon sotimaan Abd-el-Krimiä vastaan. Riffitien sodankäyntiä Kurko kuvaa näin:

”Äkkiä nousi maasta edessämme tuhatlukuinen, valkoviittainen joukko huutaen: ‘Allah, Allah, kuolema eurooppalaisille!’ Riffüt syöksyivät päälle. Joukossa näkyi naisiakin sirpinmuotoisia veitsiä heilutellen ja pappeja kiihoittamassa sotilaita paratiisin ihanuuksilla.”

Tässä Bad-Moroujin taistelussa Kurko osoitti urhoollisuutta ansaiten ”sotaristin” eli ”croix de guerre”, jonka saa vain rintamalla suoritetun erikoisen ansiotyön perusteella. Ranskalainen upseeri – Kurkon mukaan – antoi rautaristin omasta rinnastaan haavoittuneelle suomalaiselle. Kymmenen vuoden palveluksen jälkeen Kurko erosi legioonasta, palasi Suomeen ja julkaisi vuonna 1933 pienen muistelmakirjansa kokemuksistaan legioonassa.⁴⁷

Suomalaisten legioonaan värväytyjen määrä väheni 1930-luvulla, mutta lisääntyi heti jatkosodan jälkeen. Vuoden 1944 jälkeen suomalainen asekatkijä, tiedustelumies, SS-mies, tai vain oikeistopoliitikko, halusi välttää ”punaisen” Valtiollisen Poliisin kuulustelut. Näistä legioonaan värväytyneistä ei ole tarkempia tietoja. Ranska ei luovuta tietoja legioonalaisista. Useimmiten alkuperäiset nimet vaihdetaan värväydyttyä ranskalaisiksi. Myös Ruotsiin muuttaneita suomalaisia värväytyi muukalaislegioonaan, olipa joukossa myös amerikansuomalaisia, jotka olivat omia teitään joutuneet legioonan riveihin.

Myös merimiehet jatkoivat vanhaa perinnettä värväytyä legioonaan. Esimerkkinä muukalaislegioonassa toisen maailmansodan jälkeen olleista suomalaisista on turkulainen Jarl-Olof Ekman, joka oli merillä vuodesta 1947 ja palveli laivastossa vuosina 1950–1951. Hän meni vuonna 1956 norjalaisen ja ruotsalaisen merimiestoverinsa kanssa legioonan kasarmille Nantesissa, Ranskassa. Suomalainen ja norjalainen hyväksyttiin ja lähetettiin koulutettavaksi Saidaan, Algeriaan. Koulutus oli kovaa, sillä suurin osa aliupseereista oli edelleen saksalaisia. Ekman muistelee aikaansa legioonassa:

”Olin koko palvelusajan Pohjois-Afrikassa. Ranska menetti sodassa arabeja vastaan vuosina 1954–62 yli 20 000 sotilasta. Arabeilla oli tapana leikata kurkut auki ranskalaisilta. ... varsinainen päätehtävämme oli Algerian itäosissa toimivien vihollisosastojen etsiminen ja tuhoaminen. ... Tapasin legioonassa seitsemän tai kahdeksan suomalaista.”

Ekman erosi legioonasta viiden vuoden palvelusajan jälkeen vuonna 1961 ja lähti merille pariaksi vuodeksi. Suomeen palattuaan hän pääsi aliluutnantiksi Pohjanlahden merivartiostoon.⁴⁸

Osa levottomista legioonalaisista on palannut Suomeen ja on asettunut aloilleen Jarl-Olof Ekmanin tavoin. Monella on ollut sopeutumisvaikeuksia, mikä on saattanut johtaa mm. alkoholin liikakäyttöön. Jotkut legioonasta vapautuneet suomalaiset jäivät ”ajelehtimaan” Ranskaan siirtyen kesäaikana maan pohjoisosiin ja talvella etelämmäksi. Ja alkoholi oli mukana kuvassa, kunnes jonakin päivänä vanha legioonalainen löydettiin kuolleen jostakin, kuten muuan Suomen Ranskan-lähetystössä palvellut virkamies kertoi.

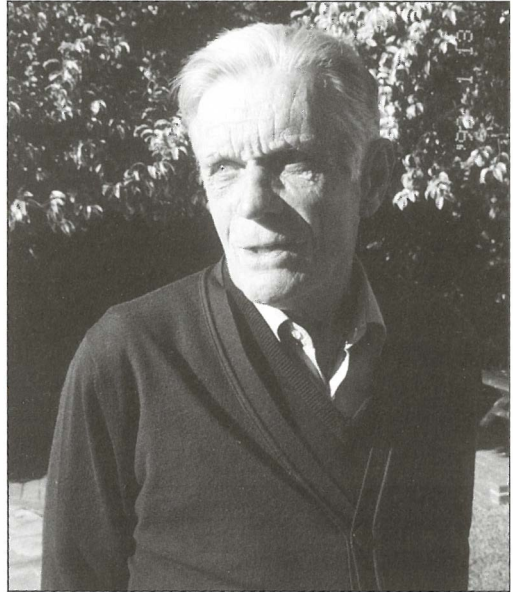
Suomalaiset Etelä-Afrikassa toisen maailmansodan jälkeen

Maailmansotien välillä Etelä-Afrikkaan muuttaneita suomalaisia oli virallisen tilaston mukaan 1920-luvulla 72 ja 1930-luvulla 88. Yhtenä syynä vähäiseen määrään olivat Etelä-Afrikan siirtolaismääräysten ankaruus. Maahan saapuvalla tuli olla sopiva ammatti ja asunto valmiina. Lisäksi hänellä oli oltava varoja riittävästi voidakseen elättää itsensä vuoden ajan. Tämä ns. mairinnousuraha oli 100 puntaa, kunnes se vuonna 1930 korotettiin 250 puntaan, eli sen ajan Suomen rahassa noin 500 markkaan. Näin Etelä-Afrikan hallitus pyrki suosimaan pääomaa mukanaan tuovia siirtolaisia ja estämään valkoisen ”köyhäläisön” synnyn. Etelä-Afrikassa ammattitaidoton valkoinen työmies ei pystynyt kilpailemaan värillisten kanssa. Uuden siirtolaislain mukaan omaksuttiin myös kiintiöt eri kansallisuuksille. Suomalaiset kuuluivat ryhmään, jossa kiintiö oli 50 henkeä vuodessa. Kun maahan tulevien suomalaisten määrä ei noussut edes tälle tasolle, suomalaisten tapauksessa oltiin valmiita joustamaan tarvittaessa.⁴⁹

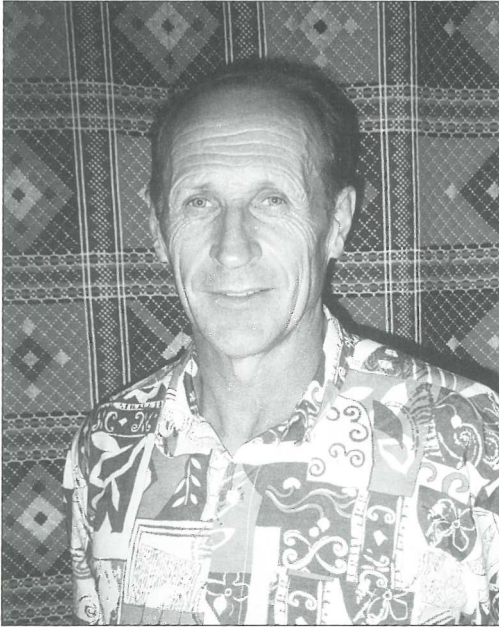
Suomen konsulien raporteissa Etelä-Afrikasta ei ole paljon tietoja suomalaisista siirtolaisista maailmansotien väliseltä ajalta. Suomen Durbanin varakonsuli N. Meyer kertoo vuonna 1924 kolmesta nuoresta suomalaisesta kirvesmiehestä Dahl, Werner Björnvik ja Dag Englund, jotka olivat työskennelleet Conn-nimiselle rakentajalle useita kuukausia saamatta palkkaa. Connille suomalaiset oli esitellyt Lager-niminen suomalainen rakentaja. Conn osoittautui huijariksi, eikä konsuli kyennyt auttamaan suomalaisia.⁵⁰

Yllämainittu Werner Björnvik oli syntynyt 19.7.1902 ja kotoisin Markbystä Uudenkaarlepyyn läheltä. Hän oli yksi viidestä suomalaisesta poikamiehestä, jotka päättivät 1920-luvun alussa lähteä Pohjois-Amerikkaan. Englannissa he kuitenkin menivät Etelä-Afrikkaan lähtevään laivaan. Etelä-Afrikassa laivan kapteeni jätti heidät rannalle 16 kilometriä Durbanista etelään, koska heidän rahansa olivat loppuneet. Täällä miehet elivät kaksi vuotta asuen teltoissa. He tekivät puusepäntöitä ja pääsivät myöhemmin Durbanin rakennustyömaille. Myöhemmin Werner Björnvik muutti Durbaniin, ja meni naimisiin afrikaanerin kanssa. Parisunta saapui Suomeen vuonna 1928 ja eli kaksi vuotta Markbyssä. He palasivat Etelä-Afrikkaan Durbaniin vuonna 1930. Tällöin myös Werner Björnvikin veli Arthur Björnvik muutti Durbaniin. Werner Björnvikistä tuli menestyvä rakennusurakoitsija. Myöhemmin 1960- ja 1970-luvuilla hän toimi kaksi kautta Durbanin kaupunginvaltuustossa. Werner Björnvik kuoli vuonna 1980.⁵¹

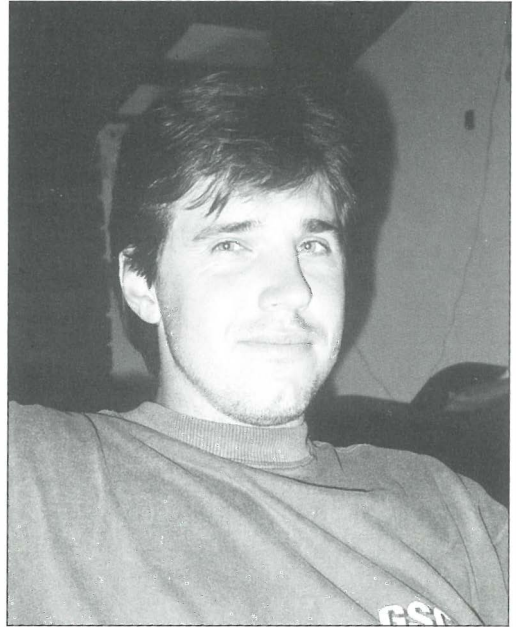
Kun diplomaattina ja liikemiehenä Etelä-Afrikassa toiminut Taavi Pohjanpalo saapui maahan vuonna 1937, kultakäivoksissä työskenteli lähinnä kirvesmiehinä 40–50 suomalaista. Vanhin näistä oli tunnetun hiihtäjän Juho Aitamurron veli Jaakko Aitamurto, joka oli tullut Belgian Kongosta vuonna 1920 toimittuaan siellä jokilaivan koneenkäyttäjänä. Mutta myös Suomesta saapui uusia siirtolaisia jonkin verran. Kun suomalainen liikeyritys TUKO vuorineuvos Riislan aloitteesta rakensi vuonna 1937 tulitikkutehtaan Pretoriaan sikäläisen liikemiehen laskuun, lähetti hän samalla toistakymmentä suomalaista työmiestä tehtaalle. Perheen jäsenet

Suomen konsuli Donald von Veh syntyi Virossa vuonna 1920. Hänen isänsä saatua työtä Viipurista perhe muutti Suomeen vuonna 1923. Von Veh valmistui ekonomiksi vuonna 1943 ja metsänhoitajaksi vuonna 1949. Hän päätti muuttaa Etelä-Afrikkaan osin siitä syystä, että hänen vaimonsa äiti oli naimisissa etelä-afrikkalaisen liikemiehen kanssa. Von Veh saapui syyskuussa 1950 Kapkaupunkiin. Hän teki ensin kirjanpitoita sekä paperinjalostuksen arviointitehtäviä. Vuonna 1959 von Veh siirtyi Johannesburgiin Finnrapin toimiston hoitajaksi ja hoiti tehtävää eläkkeelle lähtönsä saakka vuoteen 1983. Hän näkee siirtolaisuuden muuttuneen, koska ennen suomalaiset tulivat maahan pitkäksi aikaa, nykyisin eri yritysten edustajat vaihtuvat tiheämmin. Suomalaisen määrää Etelä-Afrikassa on hänestä rajoittanut sekin, että maa on aina tarjonnut töitä vain koulutetuille henkilöille. Varsinaista työvoimaa on ollut omassakin maassa tarpeeksi. – *Olavi Koivukan-gas.*

Amanzimtotissa lähellä Durbania asuva Dan Holm on kotoisin Munsalasta, jossa syntyi vuonna 1943. Hän tapasi vaimonsa Sherin vuonna 1962, kun tämä oli käymässä Suomessa. Dan Holm lähti Suomesta marraskuussa 1964 kohti Etelä-Afrikkaa. Syyskuussa 1966 heidät vihittiin. Hänen vaimonsa Sherin (s. 1945 Durbanissa) isä oli Etelä-Afrikkaan 1920-luvun alussa muuttanut Werner Björnvik (1902–1980). – *Olavi Koivukangas.*

Dan Holmin poika Björn Holm on syntynyt Enköpingsissä Ruotsissa elokuussa 1969. Hän suoritti asevelvollisuutensa Suomessa Dragsvikissä vuonna 1991. Palattuaan Etelä-Afrikkaan Björn lähti takaisin Suomeen vuonna 1996. Syksystä 1996 hän on opiskellut Turussa Åbo Akademiassa pääaineenaan englannin kieli. Hän harkitsee asuamista Suomessa valmistuttuaan englannin opettajaksi. – *Olavi Koivukangas.*

mukaan lukien suomalaisyhteisön suuruus oli vuonna 1951 noin 20 henkeä. Eräs tulitikkutehtaalle töihin saapuneista oli Anders Väinö Wathen. Hän oli ollut töissä Suomessa Jokelan tulitikkutehtaalalla ja saapui Pretoriaan muiden suomalaisten joukossa vuonna 1937 yhdessä vaimonsa Kyllikki Wathenin kanssa. Anders Wathen teki aluksi kolmen vuoden sopimuksen. Mukana saapui myös heidän poikansa Ilmari Wathen, joka oli syntynyt Jo-

kelassa vuonna 1927. Hän jatkoi koulunkäyntiään Pretoriassa, ja perusti myöhemmin oman yrityksen. Etelä-afrikkalaisen kanssa naimisiin mennyt Ilmari Wathen on nykyään eläkkeellä. Kaikkiaan Etelä-Afrikassa oli vuonna 1951 erään siirtolaisen arvion mukaan 150 suomalaista siirtolaista. Vuonna 1988 Etelä-Afrikassa oli 243 suomalaista.⁵²

Myös toisen maailmansodan jälkeen suomalaisten muutto Afrikkaan on ollut

vähäistä. Kuten aikaisemminkin Etelä-Afrikka on ollut tärkein kohdealue. Suomalaisen asettuminen Etelä-Afrikkaan on liittynyt läheisesti Suomen puunjalostusteollisuuteen. Heti sodan jälkeen Etelä-Afrikka oli ensimmäisiä länsimaita, jonne Suomen onnistui avata markkinansa. Myöhempi presidenttiehdokas Ahti M. Salonen toimi putavara-alan liikemiehenä Kapkaupungissa 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa. Hän toimi myös hetken aikaa Suomen konsuliasioiden väliaikaisena hoitajana Kapkaupungissa.

Suomen konsuli Donald von Veh oli kehittämässä paperimarkkinoita Transvaalissa toimiessaan vuodesta 1959 lähtien Finn-papin Johannesburgin toimiston hoitajana. Hän katsoo konsulinimityksensä olleen kunnianosoitus Suomelle tärkeälle vientialan yritykselle. 1980-luvulla suomalaiset ovat olleet mukana mm. kehittämässä Richards Bayssa sijaitsevaa Mondin paperi- ja sellutehdasta. Kyseinen tehdas oli osa Etelä-Afrikan suorittamaa mittavaa investointia, jolla Richards Bayn pieni kalastajakylä muutettiin teollisen tuotannon alueeksi. South African Pulp and Paper Industry (SAPPI) on myös hankkinut palvelukseensa suomalaisia insinöörejä. Heitä edustaa esimerkiksi vuonna 1963 syntynyt Sasu Mikkonen, joka saapui Johannesburgiin maaliskuussa 1996. Hän työskenteli paperinjalostuksen parissa, ja kiersi ympäri Etelä-Afrikkaa hoitamassa sekä kehittämässä paperitehtaita.⁵³

Rinnan puutuotteiden kanssa myös suomalaista työvoimaa hakeutui Etelä-Afrikkaan. Durbanin lähellä olevaan kovalevytehtaaseen meni 1950-luvulla töihin suomalaista ammattihenkilökuntaa. Oman ryhmänsä muodostavat maahan

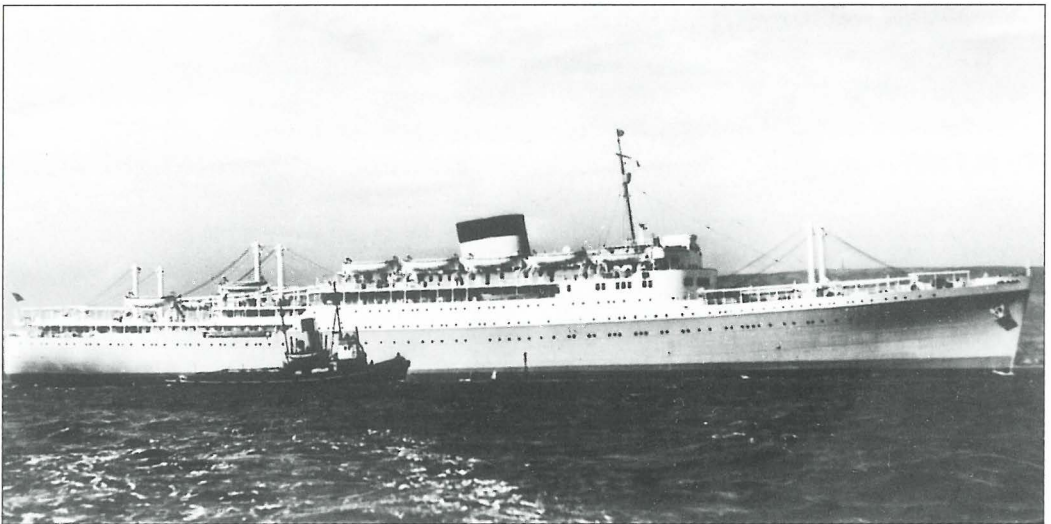
saapuneet suomalaiset puhelinmiehet. South-African Post-Office eli Etelä-Afrikan posti- ja lennätinlaitos haki Suomesta lehti-ilmoituksin puhelinalan ammattimiehiä palvelukseensa ensimmäisen kerran vuonna 1952. Tuolloin hakijoita oli noin 80, joista valittiin kolme. He olivat Olavi Pietikäinen, Teuvo Silvennoinen ja Matti Suomenkallio.

Toinen ilmoitus suomalaisissa sanomalehdissä oli vuonna 1955. Tällöin hakemuksia tuli noin 160. Paikkoja hakenneet henkilöt haastateltiin. Kaikkiaan marraskuussa 1955 matkalle lähti Suomesta 11 perhettä ja kaksi poikamiestä, yhteensä noin 40 henkeä. He olivat kotoisin eri puolilta maata. Uusi työnantaja maksoi matkan ja myös palkkaa heti alusta saakka. Matkareitti kulki Helsingistä Turkuun, josta mentiin laivalla Tukholmaan. Sieltä matkustettiin junalla Rotterdamiin, josta saavuttiin kahden viikon laivamatkan jälkeen Etelä-Afrikkaan. Laivan nimi oli "Bloemfontein Castle". Nämä 13 ammattimiestä hajautettiin eri puolille maata. He tekivät ensin kolmen vuoden sopimuksen, jota saattoi jatkaa uudella kolmen vuoden kaudella. Toisen kolmen vuoden uusimisen jälkeen henkilö sai pysyvän työpaikan. Suurin osa saapuneista suomalaisista jäi pysyvästi Etelä-Afrikkaan. Neljä perhettä palasi Suomeen kolmen vuoden jälkeen.⁵⁴

Suomalaisten hakeutuminen siirtolaisiksi Etelä-Afrikkaan saattoi toisinaan muodostua todelliseksi seikkailuksi. Marraskuussa 1947 lähti Kristiinankaupungista kymmenen hengen ryhmä pienellä moottorialus "Svealla" kohti Etelä-Amerikkaa. Matkalle lähtivät Unto Hassinen, Oskari Kolehmainen, Erkki Lipponen, kapteeni Bäckström perheineen, sekä

Etelä-Afrikan Suomalaisen Seuran järjestämä Suomen itsenäisyyspäivän juhla Johannesburgissa vuonna 1972. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

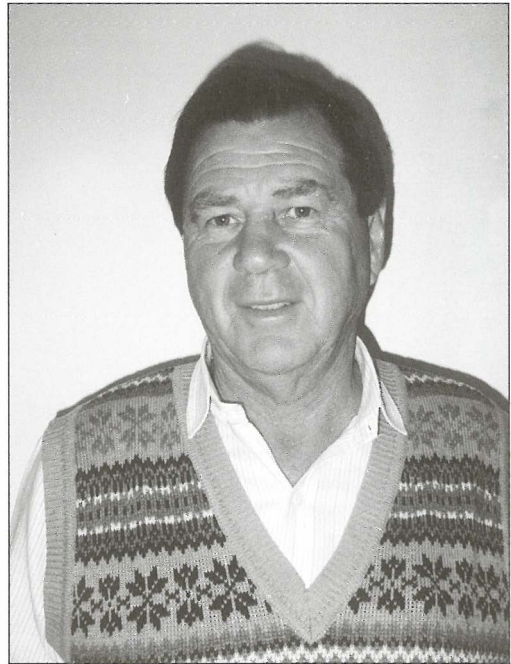

"Bloemfontein Castle" toi suomalaiset puhelinteknikot Etelä-Afrikkaan marraskuussa 1955. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Eino ja Aili Laaksonen poikansa Pentin kanssa. Lähtijät olivat pääosin kotoisin Helsingistä. Koska matkalle lähdettiin sa-
laa, ilman passeja ja esteettömyystodis-
tuksia, haluttiin viranomaisia harhauttaa
ja lähteä matkalle vasta Pohjanlahden ran-
nikolta. Alus joutui kuitenkin myrskyyn
ja joutui hakeutumaan suojaan Ruotsin
rannikolle. Tulliveneitten hinauksessa
matka jatkui Helsingöriin, josta ”Svea”
yritti omin voimin Göteborgiin. Tällöin
alus upposi myrskyssä. Matkustajat pe-
lastuivat.

Suomalaiset saivat oleskelu- ja työlu-
vat Göteborgiin. He tutustuivat Ruotsissa
asuviin virolaisiin, ja yhteistyössä heidän
kanssaan hankkivat uuden aluksen. Ke-
vällä 1948 m/s ”Ann-Mari” lähti liik-
keelle Göteborgin satamasta. Mukana oli
nyt 42 henkeä. Määränpäänä oli Etelä-Af-
rikka. Noin neljän kuukauden matkan jäl-
keen alus saapui Namibian rannikolle
Lüderitzin sataman luo, jossa alus todet-
tiin merikelvottomaksi. Loppumatkan
Kapkaupunkiin matkalaiset tekivät junal-
la. Perille uuteen kotimaahansa he saapui-
vat loppuvuonna 1948.⁵⁵

Suomenjuutalaiset Rafael ja Eeva Katz
olivat muuttaneet Etelä-Afrikkaan 1940-
luvun alussa. Johannesburgissa suoma-
laista teollisuutta edusti Rafael Katzin pe-
rustama puusepäntehtas. Väisälän radio-
sonditehtas toimi Johannesburgissa vuo-
sina 1961–1973. Siellä työskenteli muu-
tamia kymmeniä työntekijöitä. Tehtaan
palveluksessa oli yhdeksän vuoden ajan
työnjohtajana tohtori Al (Aaro) Heino-
nen, joka siirtyi myöhemmin yliopistoon
kouluttajaksi ja tutkijaksi erikoisalanaan
radioaktiiviset aineet. Hänen jälkeensä
tehtaalalle tuli työnjohtajaksi teknikko Sep-
po Ikävalko. Vuosina 1954–59 dosentti

Nykyinen (1998) Etelä-Afrikan Suomalai-
sen Seuran puheenjohtaja Heikki Järvinen
syntyi Helsingissä vuonna 1934. Hän lähti
sanomalehdessä olleen ilmoituksen perus-
teella töihin Etelä-Afrikan kultakaivoksille.
Järvinen saapui Johannesburgiin marras-
kuussa 1957. Kaivosuran kestettyä kolmat-
ta vuotta Järvinen siirtyi hotellialalle Johan-
nesburgiin. Myöhemmin 1970-luvulla hän
työskenteli mm. ammattihevostiehenä.
Vuodesta 1980 lähtien hän on toiminut vas-
taavana rakennusurakoitsijana yksityises-
sä rakennusyrityksessä. Heikki Järvinen on
ollut useasti Etelä-Afrikan Suomalaisen
Seuran puheenjohtaja, ensimmäisen ker-
ran vuonna 1968. – *Olavi Koivukangas.*

Niilo Rautanen oli järjestämässä biokemi-
an opetusta yliopistoissa Pretoriassa ja Jo-
hannesburgissa. Myös muu siirtolaisuus
vilkastui 1950-luvun alussa. Tämä muut-
to liittyi Kanadaan ja muihin Englannin

Etelä-Afrikan Suomalaisen Seuran johtokunta kokouksessaan Johannesburgissa 3.8.1997 pohtimassa syyskuussa 1997 pidettäviä Seuran 45-vuotisjuhlia. Edessä vas. Tiina Mitchell (sihteeri), Heikki Järvinen (puheenjohtaja), Ritva Kollataj (klubimestari). Takana vas. Sasu Mikkonen, Ilari Seppä (varapuheenjohtaja) sekä Suomen Suurlähetystön edustaja Marko Laine. – *Olavi Koivukangas.*

Suomalaisten osasto vuonna 1983 Kapkaupungin Community Carnivalissa. – *Kristiina Botha.*

Viipurin läänin Pyhäjärvellä vuonna 1931 syntynyt Hannes Kokko oli niiden suomalaisten puhelinteknikoiden joukossa, jotka marraskuussa 1955 saapuivat Etelä-Afrikkaan. Hän oli ollut sotalapsena Ruotsissa, mikä osaltaan vaikutti siirtolaiseksi lähtöön. Hannes Kokko toimi kuuden vuoden ajan Etelä-Afrikan posti- ja lennätinlaitoksen palveluksessa. Kokko palasi vaimonsa Raijan kanssa Suomeen vuonna 1962, mutta muuttivat Kapkaupunkiin alkuvuonna 1966. Kokko työskenteli eri yritysten edustajana, myöhemmin hän toimi kiinteistöalalla. Vuonna 1994 hän siirtyi matkailualalle, jossa toimii eri matkailuyritysten freelancer-oppaana, etupäässä suomalaisille matkailijaryhmille, joita on alkanut saapua maahan entistä enemmän. – *Olavi Koivukangas.*

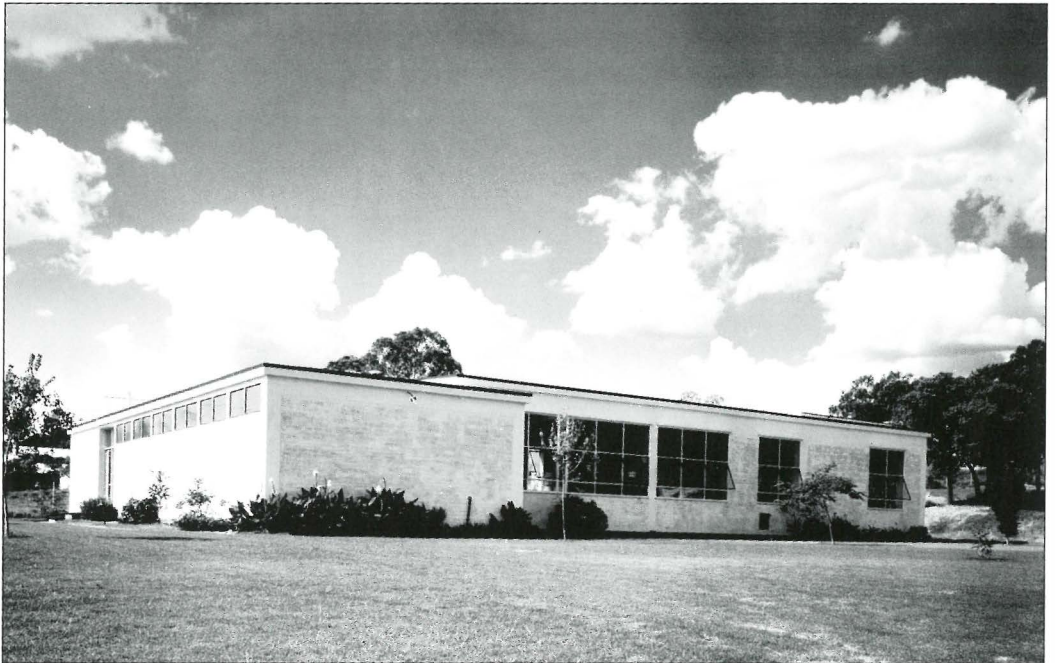
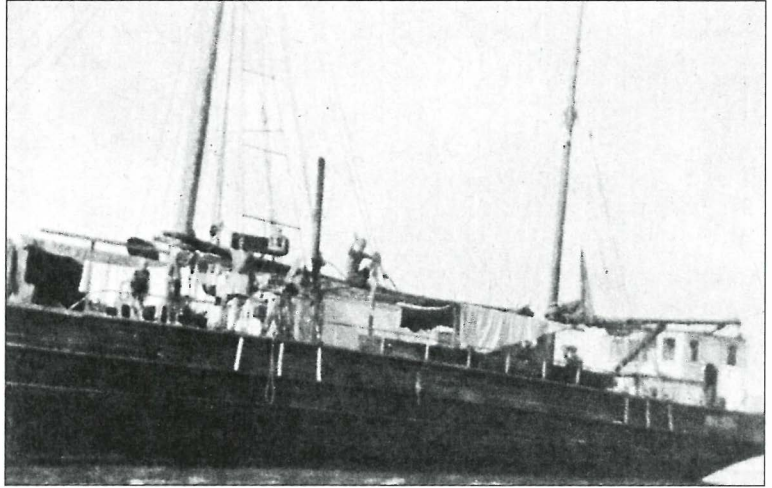
entisiin alusmaihin vilkastuneeseen suomalaiseseen siirtolaisuuteen. Etelä-Afrikan osalta huippuluku saavutettiin vuonna 1952, jolloin Suomesta muuttaneita oli 65 henkeä.⁵⁶

Suomalaiset toimivat Etelä-Afrikassa pääasiassa maanviljelijöinä, työnjohtajina, henkisen työn tai liike-elämän palveluksessa. Etelä-Afrikan kultakaivokset hakivat Suomesta lehti-ilmoituksin työvoimaa 1950-luvulla. Kaikkiaan viitisenkymmentä suomalaista oli 1950-luvulla koulutettavina Etelä-Afrikan kaivoskouluissa, ja heistä muutamat jäivät maahan työnjohtajiksi. Eräs heistä oli helsinkiläinen Tauno Hyvönen, joka saapui Johannesburgiin heinäkuussa 1955. Hän teki kolmen vuoden sopimuksen, josta 1½ vuotta oli oppilasaikaa ja 1½ vuotta urakatöissä oloa. Hyvönen toimi opiskelujakson jälkeen työnjohtajana Johannesburgin Gold Reef-kultakaivoksella. Samassa kaivoksessa työskenteli myös helsinkiläinen Heikki Järvinen, joka oli saapunut Johannesburgiin vuonna 1957.⁵⁷

Suomalainen siirtolainen viihtyi hyvin Etelä-Afrikassa. Erityisesti arvostettiin Suomea korkeampaa elintasoa ja alhaisempaa verotusta. Etelä-Afrikan suomalaiset eivät myöskään yhtyneet maailmalla alkaneeseen Etelä-Afrikan rotupolitiikkaa arvostelevaan kantaan, vaan totesivat, että kuka tahansa valkoinen menettelisi Etelä-Afrikassa samalla tavoin. Tämän päivän Etelä-Afrikassa asuvia suomalaisia huolestuttaa kasvanut rikollisuus sekä maan poliittinen epävarmuus tulevaisuuden suhteen. Osin suomalaiset ovat muuttaneet pois maasta em. syiden takia.⁵⁸

Suomalaisten viihtyvyyttä lisäsi myös yhdistystoiminnan aloittaminen. Johannesburgin ja Pretorian alueilla asuneiden suomalaisten siirtolaisten keskuudessa oli 1950-luvun alkuun mennessä syntynyt ajatus perustaa erityinen suomalainen yhdistys. Hanke johti siihen, että 18.10.1952 kokoontui Pretoriaan Hotel Polley'n tiloi-

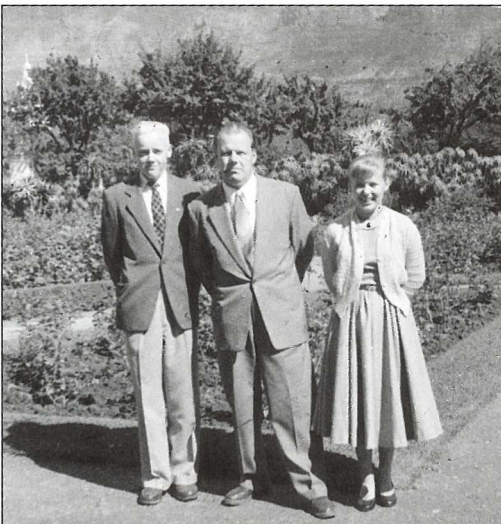
M/s Ann-Mari Lüderitzin satamassa vuonna 1948. – *Kotiposti* 22/1975.

Vaisala SF:n tehdasrakennus Johannesburgissa 1960-luvun alkupuolella. – *Reino Vuola*.

Kaija ja Reino Tolvanen – elokuvan ”Tuntematon sotilas” Antti Rokka – laivassa matkalla Australiasta Etelä-Afrikkaan huhtikuussa 1970. Viipurissa syntynyt Kaija Tolvanen muutti miehensä, agronomi Reino Tolvasen kanssa Australiaan vuonna 1959. He lähtivät sieltä vuonna 1970 Etelä-Afrikkaan Pretoriaan. Reino Tolvanen oli mukana 1970-luvun alussa Etelä-Afrikan Suomalaisen Seuran toiminnassa. Hän kuoli marraskuussa 1974. Kaija Tolvanen pitää poikansa kanssa Pretoriassa antikvaarista kirjakauppaa. – *Kaija Tolvanen.*

Kari, Jorma ja Kristiina Kaarlemo Kapkaupungissa loppuvuonna 1955. Kuvan on ottanut Jorma Kaarlemon puoliso Irma Kaarlemon. Jorma Kaarlemon oli eräs suomalaisista puhelinmiehistä, jotka saapuivat Etelä-Afrikkaan marraskuussa 1955. Aluksi Jorma Kaarlemon teki kolmen vuoden sopimuksen, jäi sitten puolisoineen pysyvästi maahan. Lapsista Kari Kaarlemon asuu Johannesburgissa, ja etelä-afrikkalaisen kanssa avioitunut Kristiina Botha Kapkaupungissa. – *Kristiina Botha.*

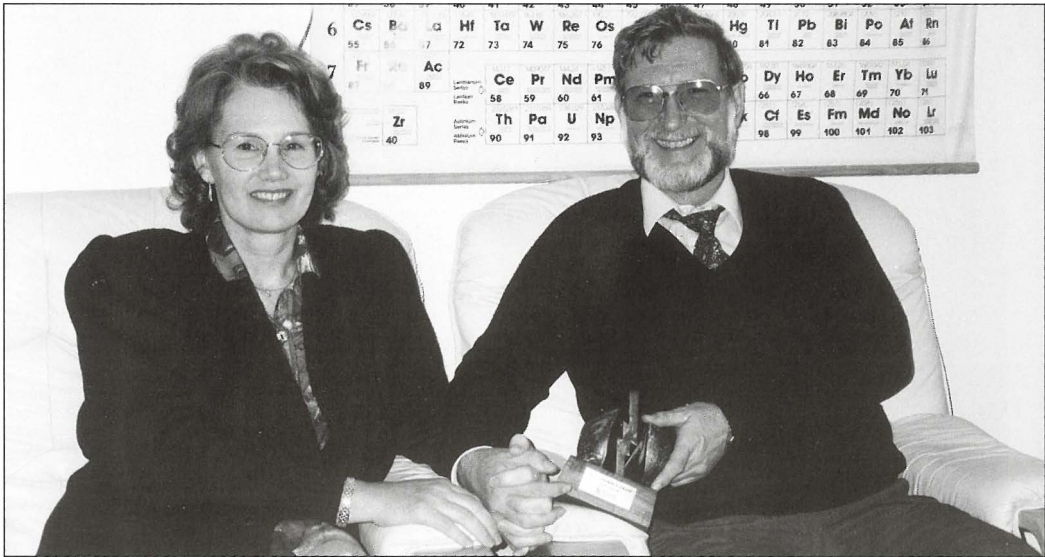

Kapkaupungissa asuva Marjatta Stoppel (os. Väänänen) syntyi Kemijärvellä vuonna 1946. Valmistuttuaan merkonomiksi hän tapasi Ruotsissa kesätöissä ollessaan saksalaisen kaivosinsinöörin, jonka kanssa meni naimisiin vuonna 1968. Samana vuonna pariskunta muutti Johannesburgiin miehen työn takia. Asuttuaan myös Windhookissa Namibiassa Stoppelit muuttivat vuonna 1976 Kapkaupunkiin, jossa ovat siitä asti asuneet. – *Olavi Koivukangas.*

hin 28 henkilöä. Kokouksen puheenjohtajana oli dipl.ins. Uolevi Luoto ja sihteerinä konsuli Lars Hammarén. Tässä kokouksessa perustettiin ”Etelä-Afrikan Suomalainen Seura – The Finnish Society of South Africa”. Seuran toimintaohjeet hyväksyttiin ensimmäisessä vuosikokouk-

ssa elokuussa 1953. Ensimmäiset sääntönsä seura sai syyskuussa 1960. Ne uusittiin syyskuussa 1973. Niiden mukaan seuran kotipaikka on Johannesburgin kaupunki. Sen virallinen kieli on suomi. Sääntöjen mukaan ”seuran tarkoituksena on toimia Etelä-Afrikassa asuvien suomalaisten yhdyssiteenä”. Seuran jäseniksi voivat liittyä Suomen kansalaiset, suomalaissyntyiset henkilöt, näiden aviopuoliset ja jälkeläiset sekä sellaiset muut Suomesta kiinnostuneet henkilöt, jotka seuran hallitus erikseen hyväksyy. Säännöissä todetaan, että seura on epäpoliittinen. Seuran toimintaa johtaa hallitus, ja kerran vuodessa kokoontuu vuosikokous.

Suomalaisen Seuran toiminta oli alkuvuosikymmeninä vilkasta. Vuosittain järjestettiin erilaisia huviretkiä ja puutarhajuhlia, lasten ja aikuisten joulujuhlia, myyjäisiä ja iltamia. Suomen itsenäisyyspäivää on joka vuosi juhlistettu Suomen lähetystön tai konsulaatin yhteydessä. Seuran vuosikokouksiin kuuluivat vuosijuhla ohjelmineen ja illallistanssiaisineen. Tilaisuuksiin otti osaa 40–80 henkeä. Suomalaiset ovat välillä myös osallistuneet eri kansojen Community Carnevaliin omalla osastollaan, jossa on tarjolla mm. kansallisia ruokia. Seuran naisilla oli oma ompeluseura, joka lähetti vaateavustuksia mm. Lounais-Afrikkaan. Naisten panosta toiminnassa pyrittiin varmistamaan sillä, että vuoden 1960 säännöissä taattiin naisille vähintään kaksi hallituksen paikkaa. Seuran kirjasto perustettiin heti vuonna 1953. Se käsitti aluksi 40 teosta. Vuonna 1969 kirjasto siirrettiin Johannesburgin kaupunginkirjaston hoidettavaksi. Tämän hetken toimintamuodoista tärkeimmät ovat vuosikokous, vappu-, juhannus-, pikkujoulu- ja joulujuhlat. Kokoontumisia

Etelä-Afrikan Suomalaisen Seuran entinen varapuheenjohtaja, Pretoriassa asuva tohtori Ilari Seppä ja hänen vaimonsa Hannelore Rossocha. Savonlinnassa vuonna 1938 syntynyt Seppä muutti Etelä-Afrikkaan vuonna 1981. Hän on työskennellyt teknillisessä tutkimuslaitoksessa (SCIR), teollisuuden tutkimustehtävissä sekä yliopiston opettajana. 1980-luvun alussa Seppä toimi myös Skandinaavisen kirkon suntiona. Hän muutti perheineen Suomeen loppuvuodesta 1997. Kuvassa Ilari Seppä pitää kädessään Electricity Supply Companyn palkintoa myrkkysten hävittämisestä. – *Olavi Koivukangas*.

on vuosittain kymmenkunta. Lisäksi suomalaiset osallistuvat omalla joukkueellaan pohjoismaisten siirtokuntien Scandinaavian Sportsday-urheilutapahtumaan.

Seuran äänenkannattaja ”Etelän Risti” ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1970. Seuran toimintaa samana vuonna kuvaa se, että se asetti toimintaansa varten seuraavat toimikunnat: nuoriso-, urheilu-, huvi-, nais-, seurapeli- ja taideharrastusten toimikunta. Seuralla oli myös oma shakkijoukkue sekä bridgekerho. Kuitenkin jo vuonna 1974 ”Etelän Ristissä” viitattiin siihen, että seuran pienestä jäsenmäärästä johtuen tilaisuuksien pitäminen muodostaa taloudellisen riskin. Jäsenmaksujen varassa oleva seura joutui huo-

mauttelemaan jäseniään jäsenmaksujen suorittamisesta. Ensimmäisen polven siirtolaiset alkoivat ikääntyä, eivätkä heidän jälkeläisensä tunteet tarvetta samanlaiseen yhteenkuuluvuuteen. 1970-luvulla saapui maahan eri komennuksille uusia suomalaisia, jotka hetken ajan toivat toimintaan virkeyttä. He kuitenkin poistuvat maasta melko pian.

Seuraan kuului vuonna 1954 28 jäsentä. Tästä se nousi niin, että vuonna 1961 toiminnassa oli mukana 43 jäsentä ja perheenjäsenet mukaanlukien 80. Vuonna 1974 seuran postituslistalla oli yli sata nimeä. Tällä hetkellä jäseniä on noin 40. Syysskuussa 1997 Suomalainen Seura vietti 45-vuotisjuhliiaan.

Afrikan suomalaisperäinen väestö vuonna 1987/1988⁶⁸

Maa	Ensimmäinen sukupolvi*	Toinen sukupolvi**	Yhteensä	Suomen kansalaisia
Marokko	15	18	33	33
Algeria	40	30	70	50
Tunisia	20	20	40	30
Libya	56	-	56	56
Egypti	119	24	143	122
Sudan	60	-	60	60
Somalia	60	-	60	60
Etiopia	150	-	150	150
Kenia	317	12	329	329
Nigeria	41	5	46	45
Sambia	160	3	163	161
Tansania	467	1	468	467
Mosambik	30	-	30	30
Etelä-Afrikka	192	51	243	186
Muut maat	30	-	30	30
Yhteensä	1 757	164	1 921	1 809

* = Suomessa syntyneet

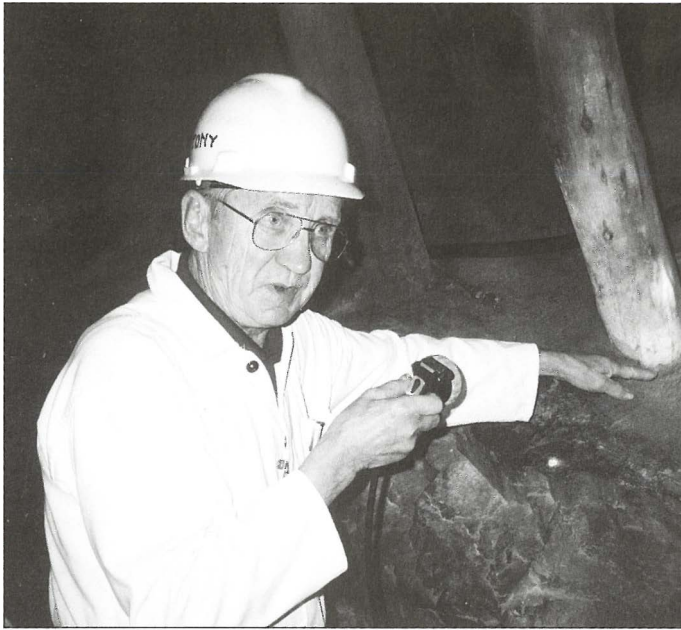
** = vanhemmista ainakin toinen on suomalainen

Lähde: Korkiasaari 1989.

Seuran perustajapuheenjohtaja oli dipl.ins. Uolevi Luoto. Pitkäaikaisia seuran puheenjohtajia ovat olleet mm. Edvin Sarasjärvi, Jussi Tiili ja Heikki Järvinen, joka myös tällä hetkellä toimii puheenjohtajana. Seura sai ensimmäisen naispuheenjohtajansa vuonna 1972, kun Liisa Campbell valittiin tehtävään. Seuran pitkäaikaisena sihteerinä toimi Helena van der Burg. Nykyinen varapuheenjohtaja on

Tiina Mitchell. Muista seuran toiminnassa mukana olleista henkilöistä voidaan mainita agronomi Reino Tolvanen, joka toimi ”Etelän Ristin” toimitussihteerinä 1970-luvun alussa ja kirjoitti myös seuran 20-vuotishistoriikin vuonna 1972.⁵⁹

Kun Suomi-Seuran toiminnanjohtaja Tauri Aaltio vieraili Etelä-Afrikassa vuonna 1972, hän arvioi suomalaisten määräksi 300–400 henkeä. Kapkaupun-

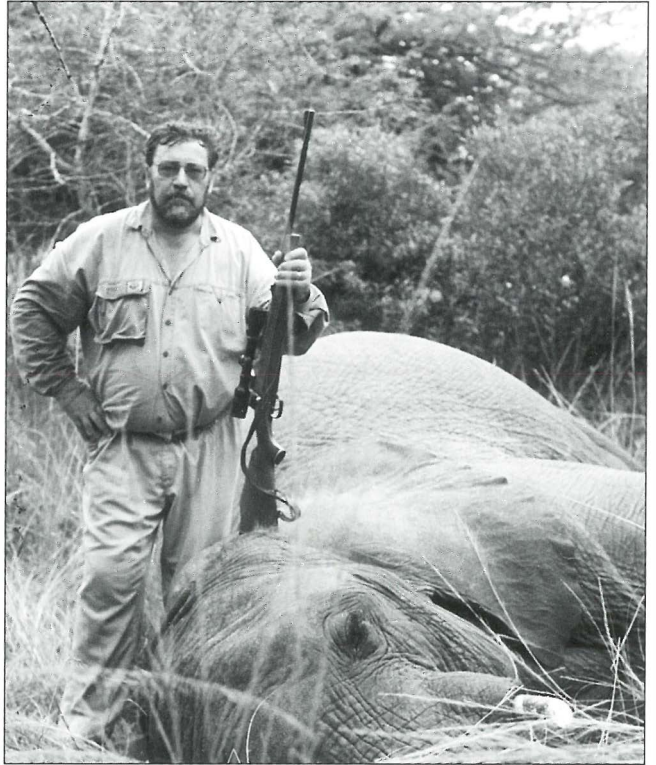

Eläkkeellä oleva kaivosmies Tauno Hyvönen syntyi Iisalmessa vuonna 1934. Työskennellessään Helsingissä näki lehdessä ilmoituksen, jossa etsittiin kaivostyöntekijöitä Johannesburgin kulta-kaivoksille. Hyvönen vastasi siihen ja pääsi töihin. Hyvönen työskenteli koko työuransa Johannesburgin Gold Reef-kultakaivoksella. Hän jäi eläkkeelle vuonna 1991, ja on toiminut viimeiset kolme vuotta oppaana entisessä työpaikassaan sijaitsevassa kultamuseossa. – *Ola-vi Koivukangas.*

Suomen konsuli Jouko Tiilikainen syntyi Outokummussa vuonna 1936. Hän muutti vanhempiensa mukana pois Suomesta vuonna 1949. Eri vaiheitten jälkeen Tiilikaiset saapuivat Etelä-Afrikkaan vuonna 1951. Jouko Tiilikainen jatkoi siellä koulunkäyntiään ja valmistui Kapkaupungin yliopistosta kartografiksi. Hän työskenteli aluksi Namibiassa kartanpiirtäjänä, mutta muutti vuonna 1963 Kapkaupunkiin, jossa on asunut siitä lähtien. Täällä hän meni samana vuonna Finnpapille töihin (sittemmin UPM-Kymmene). Tiilikainen on Etelä-Afrikan kansalainen, samoin kuin hänen saksalaissyntyinen vaimonsa. Syy kansalaisuuden vaihtoon oli se, että saadakseen Suomen passin Tiilikaisen olisi pitänyt suorittaa asevelvollisuus Suomessa. Tähän hänellä ei opiskelijana ollut taloudellisia mahdollisuuksia. – *Ola-vi Koivukangas.*

Insinööri Hannu Ketola ampui tämän urosnorsun itsepuolustukseksi toukokuussa 1997 Pohjois-Zulumaassa. Ketola saapui Etelä-Afrikkaan vuoden 1984 alussa perustamaan Mondin paperi- ja sellutehdasta. Ketola toimii nykyään konsulttina. Hän on yhdessä vaimonsa Annukka Ketolan kanssa asunut koko ajan Richards Bayssa. Insinööri Annukka Ketola on myös työskennellyt Mondin tehtaalla. Ketolat ovat työn kautta tutustuneet ja sopeutuneet hyvin paikalliseen yhteisöön. Harrastukset, mm. golf ja metsästys, ovat auttaneet asiassa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

gissa ydinjoukkona oli 1950-luvulla saapuneet puhelinasentajat ja ulkomaalaisen kanssa avioituneet suomalaiset naiset. Pretoriassa oli edelleen 1930-luvulla tulitikkutehtaalle saapuneita suomalaisia. Durbanin lähistöllä Canelandin kylässä oli kiintein suomalaisryhmä. Nämä olivat 1950-luvun alussa kovalevytehtaalle värvättyjä, joita lähti Suomesta kaikkiaan 16 – usein perheineen. Tehtaan puolesta heille oli varattu lähellä toisiaan sijaitsevat kalustetut talot.⁶⁰

Nykyajan afrikansuomalaiset

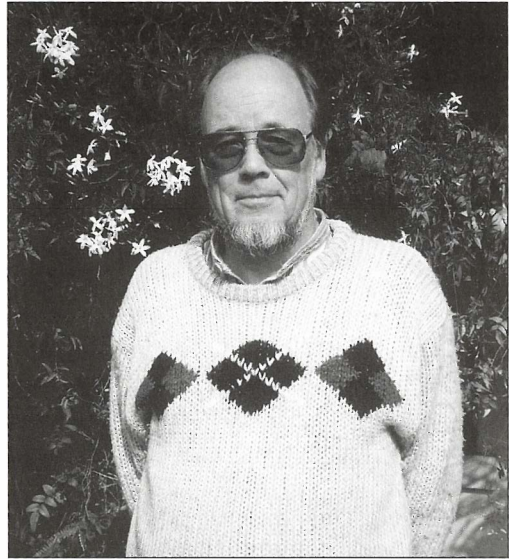
Suomen ja Afrikan maiden välinen kanssakäyminen nojaa nykyään pitkälti kehitysyhteistyöhön, lähetystyöhön ja yritys-

toimintaan. Suomen ensimmäinen kehitysyhteistyökumppani oli Tansania 1960-luvulla. Se on nykyäänkin suurin kohdema. Suomalaiset ovat työskennelleet myös Keniassa, Sambiassa, Etiopiassa, Mosambikissa, Namibiassa ja Egyptissä työnjohtajina ja kouluttajina. Suomalaiset ovat toimineet erityisesti vesi-, energia-, metsä-, meijeri-, ja terveysprojekteissa. He ovat yleensä olleet määräaikaisella sopimuksella. Lisäksi suomalaiset ovat keskittyneet kohdemaiden maaseudun, talous- ja tuotantoelämän sekä demokratisoitumisen ja instituutioiden kehittämiseen. Vuonna 1995 Suomi antoi 374 miljoonaa markkaa kahdenvälisestä kehitysyhteistyöapua Afrikan maiden avustamiseen. Lisäksi Suomi avustaa kehitysmaita myös monenkeskisen toiminnan kautta,

mm. Afrikan kehityspankin ja kehitysrastin toimintaan osallistumalla.⁶¹

Muutamia suomalaisia on ollut esim. Keniassa pidempään erityisesti matkailun palveluksessa. He ovat järjestäneet matkailijoille Afrikan safareja ja Mombasan aurinkolomia. Annabella von Weissenberg, joka muutti Keniaan 1970-luvun alussa, oli vuonna 1982 perustamassa Salme Rinta-Komsin kanssa Nairobiin kehitysvammaisten koulua, joka sai tukea sekä Kenian valtiolta että Suomen kehitysyhteistyövaroista.⁶² Afrikkaan on muutettu myös avioliiton takia; usein suomalainen, esim. Englannissa opiskellut tai työssä ollut suomalainen nainen, on avioitunut brittiläisen tai muuhun kansallisuuteen kuuluneen henkilön kanssa ja on muuttanut johonkin Afrikan maahan aviomiehen työn takia. Toisinaan suomalainen nainen on avioitunut myös mustaihosen kanssa ja muuttanut miehensä mukana Afrikkaan. Löytyypä näitä rakkauden takia Afrikan siirtolaisiksi menneitä suomalaisia naisia myös Marokosta, Egyptistä ja muualta Pohjois-Afrikasta.

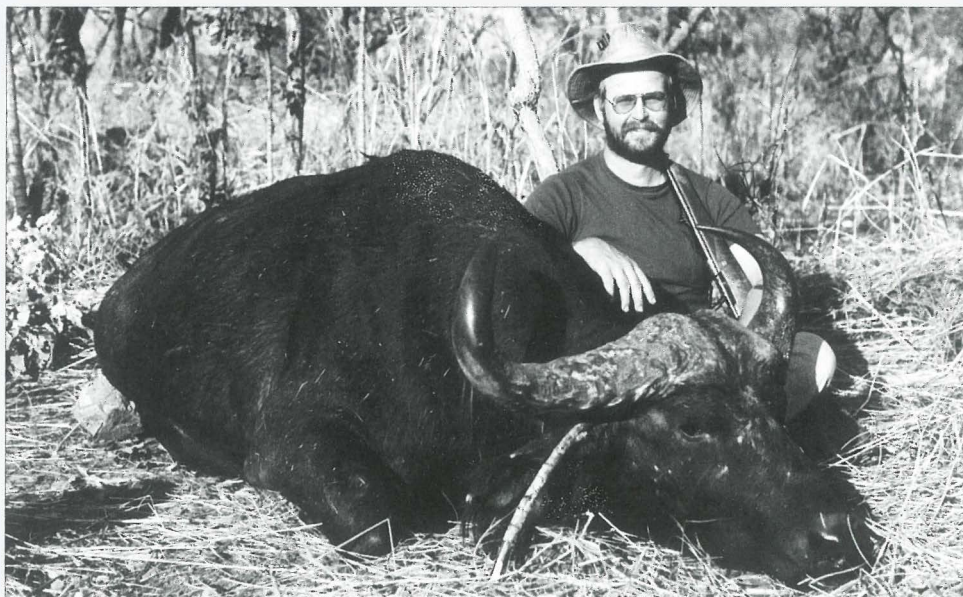
Suomalainen lähetystyö on jatkunut Afrikassa toisen maailmansodan jälkeen. Vanhan Ambomaan eli nykyisen Namibian lähetystyön lisäksi suomalaisia lähetystyöntekijöitä toimii 19 muussa Afrikan maassa. Eräs laajimmista Suomen Lähetysseuran toiminta-alueista toisen maailmansodan jälkeen on ollut Tansania. Toiminta alkoi syyskuussa 1948, kun ensimmäiset neljä lähetystyöntekijää saapuivat alueelle. Suomalaiset toimivat aluksi Amerikan luterilaisen kansallisneuvoston alaisuudessa. Marraskuussa 1950 Tansanian brittiläinen mandaattihallinto ilmoitti, että Suomen Lähetysseura oli rekisteröity itsenäiseksi elimeksi. Näin se pääsi

Oulussa vuonna 1941 syntynyt Pekka Hämäläinen toimii Melmouthissa kaupungininsinöörinä. Hän muutti vaimonsa ja kahden poikansa kanssa Johannesburgiin elokuussa 1971. Hämäläinen työskenteli siellä ja myöhemmin Port Elisabethissa elektroniikka-alan myynti-insinöörinä. Hämäläiset muuttivat 1980-luvun alussa takaisin Helsinkiin, mutta palasivat Johannesburgiin vajaan vuoden kuluttua. Sähköurakointitehtävien jälkeen Hämäläinen siirtyi Kapkaupunkiin ydinvoimatyömaalle. Vuonna 1984 hän muutti Johannesburgista Melmouthiin, jossa on siitä lähtien asunut. – *Olavi Koivukangas.*

muiden Tansaniassa toimineiden lähetysjärjestöjen kanssa samaan asemaan.

1950-luku oli lähetystyön voimakkaan kasvun aikaa. Kun lähetettäjä oli vuonna 1953 ollut 8, heitä oli vuonna 1960 jo 25. Tansanian itsenäistyttyä vuonna 1961 alkoi lähettien määrä aluksi supistua. Syynä olivat herännyt kansallismielisyys, siirtomaavallan torjunta sekä itsenäisen kirkon

Nykyajan suomalaisia seikkailijoita Afrikassa edustaa Teerijärvellä Pohjanmaalla syyskuussa 1945 syntynyt Greger Eriksson Granvik. Käytyään Kokkolassa keskikoulua ja Helsingissä kauppakoulua hän lähti maailmalle 1960-luvun lopulla. Oltuaan ensin vuonna 1968 Biafrassa hän palasi Eurooppaan oleskellen mm. Lontoossa ja Sveitsissä. Granvik saapui marraskuussa 1969 Etelä-Afrikkaan. Hän on työskennellyt Etelä-Afrikan armeijassa, metsästänyt ammattimaisesti vuodesta 1972 lähtien mm. leijonia, johtanut poraustyömaita Etelä-Afrikassa ja Namibiassa, sekä osallistunut vuosina 1985–1986 salametsästäjien karkotukseen Keski-Afrikan alueella. Hän on vierailut kaikkiaan 18:ssa Afrikan valtiossa. Afrikan ohella Granvik on ollut puoli vuotta uudisraivaajana Paraguayssa vuosina 1979–1980. Vuonna 1982 hän matkusti maailman ympäri. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

synty. Alimmillaan lähettien määrä oli vuonna 1966, jolloin heitä oli 9 henkeä. Määrä kääntyi tästä kasvuun, ja vuonna 1973 lähettejä oli jo 32.⁶³ Vuonna 1996 Suomen Lähetysseuralla oli Tansaniassa 43 lähettiä. Päätoimintamuodot ovat seurakunta- ja evankelioimistyö, teologinen koulutus, terveydenhuolto sekä kuulo- vammaisten opetus. Eniten suomalaisia on Tansaniassa, Etiopiassa ja Keniassa,

joissa on lähes sata ja Senegalissa nelisenkymmentä suomalaista uskonnollisten järjestöjen lähetystyöntekijää. Namibiassa lukumäärä on laskenut 25%:lla alle 40:een. Vuoden 1996 lopussa Afrikassa oli 430 suomalaista lähetystyössä, johon sisältyi myös sairaanhoito- ja opetustehtäviä. Vertailun vuoksi koko maailmassa toimi kaikkiaan 1 256 suomalaista lähetystehtävissä.

Suomen lähetysneuvostossa on kaikkiaan 13 Afrikassa toimivaa jäsenjärjestöä. Suurimmat järjestöt ovat Suomen Lähetysseura, jolla on 163 ja Suomen vapaa ulkolähetys, jolla on 113 lähetystyöntekijää Afrikassa. Lähetystyö on pitkälti avustavaa toimintaa, mutta nykyään pyrkimyksenä on myös paikallisten ihmisten aktivoiminen. Terveysthuollossa on pyritty luopumaan lähetys-sanasta ja sen sijasta puhutaan palveluista. Suomen Lähetysseuran vuoden 1995 johtavissa toimintaperiaatteissa mainitaan, että toimintaa ohjaa tasavertainen kumppanuus. Täten lähetystyössä annetaan yhä enemmän vastuuta afrikkalaisille itselleen. Se on osasy sille, että lähetystyöntekijöiden määrä on laskenut jatkuvasti. Toisaalta vähenemiseen vaikuttaa myös 1990-luvun talouslamba ja se, että lähetyskursseille hakeudutaan vähemmän kuin aikaisempina vuosina.⁶⁴

Viime vuosikymmeninä monet suomalaiset liikeyritykset ovat laajentaneet toimintaansa myös Afrikan maihin. Esimerkkinä teknologiayrityksistä voidaan mainita Nokia, joka on rakentanut Egyptiin puhelinjärjestelmiä. Yritysten palveluksessa olleet suomalaiset ovat nykyajan määräkaisia projektityöläisiä, sillä erotuksella esim. aikoinaan Kongoon menneisiin suomalaisiin, että nykyaikana perheet ovat matkustaneet isän mukana Afrikkaan. Egyptissä on toiminut suomalaisia rakennuttajia, samoin Nigeriassa, jossa Perusyhtymällä oli esim. vuonna 1978 palveluksessaan 23 suomalaista.⁶⁵ Tansaniassa Valmetilla on traktorin kokoonpanotehdas perustuen vuonna 1980 Tansanian valtion kanssa tehtyyn sopimukseen. Vuonna 1989 tehdas työllisti 136 henkeä, näistä suomalaisia kahdeksan.⁶⁶ Suoma-

laiset ovat suunnitelleet myös neljän tuhannen hehtaarin viljelmiä ja kalastus- ja safarimatkailuyhtiötä Tansaniaan, Serengetin kansallispuistoon ja Victoriajärven väliselle alueelle.⁶⁷

Kaikkiaan vuonna 1988 Afrikassa olleiden suomalaisten lukumäärä oli vajaat 2 000. Näistä 80 prosenttia asui Afrikassa tilapäisesti, yleensä 1–3 vuotta, ja lähes kaikki olivat Suomen kansalaisia. Eniten pysyvästi asuvia oli Etelä-Afrikan Tasavallassa.

Afrikansuomalaisten järjestäytynyttä yhteistoimintaa on vaikeuttanut suomalaisten vähäinen määrä ja hajanaisuus sekä oleskelun tilapäinen luonne. Vain muutamassa maassa voimat ovat riittäneet oman yhdistyksen perustamiseen. Etelä-Afrikan vuonna 1952 perustetussa suomalaisessa seurassa jäsenmäärä on ollut viime vuosina noin 40. Keniassa toimii vuonna 1971 perustettu ”Kenia-Suomi Yhdistys”, jonka jäsenistö on kattanut kaikki maassa asuvat suomalaiset ja heidän kanssaan avioituneet ulkomaalaiset. Suomalaisilla on myös yhteistyötä kenialaisten kanssa huippujuoksuvalmennuksessa. Egyptin suomalaiset ovat vuodesta 1982 kokoontuneet ”Egypti-Suomi Yhdistyksen” puitteissa. Vuonna 1987 sen 200 jäsenestä suomalaisia oli vain 25. Egypti kuuluu Suomen suurimpiin kehitysavun kohteisiin, minkä varassa maiden väliset suhteet ovat turismin ohella levänneet. Suomalaisia työllistävät Egyptissä mm. vesilaitos- ja kartantekoprojektit sekä matkailu. Muutama suomalainen myös opiskelee Kairon yliopistossa. Maassa asui vuoden 1996 alussa noin 140 suomalaista. Nigerian pääkaupungissa Lagosissa toimi 1980-luvun jälkipuoliskolla vilkkaasti ”Suomi-Kerho”,

joka kokoontui kerran kuukaudessa jäsentensä kotona.

Lastensa koulunkäynnistä huolta kantaneet suomalaiset ovat monissa Afrikan maissa perustaneet omia kouluja. Vuonna 1988 oli Suomen valtiolta tukea saavia kouluja kuudessa maassa: Etiopiassa, Keniassa, Tansaniassa, Sambianssa, Botswanaassa ja Senegalissa. Koulujen ylläpidosta vastaa tavallisesti jokin lähetysjärjestö tai erillinen kouluyhdistys. Koulujen ympärille on syntynyt myös vapaa-ajan toimintaa, mm. kirjojen lainausta.⁶⁹

Afrikasta kiinnostuneet suomalaiset perustivat Suomessa 15.4.1964 Suomi-Afrikka -Seura r.y.:n. Sen yhtenä tehtävänä oli ”rohkaista ja tukea Afrikan tutkimusta Suomessa”. Säännöt hyväksyttiin oikeusministeriössä 1.11.1972. Seuran ensimmäinen puheenjohtaja oli Mikko Juva. Vuonna 1975 siihen kuului yli 300 jäsentä, joista monet ovat työskennelleet Afrikassa mm. YK:n asiantuntijoina, lähetysaarnajina ja sairaanhoitajina, ja vielä useimmat käyneet siellä matkailijoina. Seuran kokouksiin osallistui yleensä 60–100 henkeä ja niissä pidettiin esitelmiä sekä näytettiin elokuvia. Seuran silloinen puheenjohtaja, kaupallinen neuvos Paavo Aarnio, piti 18.10.1975 Nigerian kansallispäivänä Helsingissä puheen, jossa hän viittasi Suomen ja Afrikan varhaisiin yhteyksiin, mm. Georg August Wallinin tutkimusmatkoihin, sekä suomalaisten lähetysaarnajien 1870-luvulta jatkuneeseen työhön Afrikan eri osissa.⁷⁰

Yhteenveto suomalaisista Afrikassa

Yhteenvedon tekeminen Afrikkaan runsaan 200 vuoden aikana menneistä – tai

muuten vain kulkeutuneista – suomalaisista ei ole helppoa – eikä ehkä tarpeellakaan, kun kysymys on Suomen siirtolaisuuden yhdestä pienimmistä sivuvirroista. Kuitenkin on syytä korostaa eräitä piirteitä.

Suomalaisten tutkimusmatkailijoiden jälkeen nousee esiin Suomen Lähetysseuran työ Lounais-Afrikan Ambomaalla vuodesta 1870 lähtien. Uranuurtajana oli Martti Rautanen, joka lähetysaarnajan tehtävän ohella suoritti mittavan kulttuurityön kääntämällä raamatun ndongon kielelle. Hän keräsi myös kasveja ja alkusukkaiden esineistöä Euroopan yliopistoille sekä toimi usein välittäjänä Euroopan siirtomaavaltioiden ja wamboheimojen välillä.

Vaikka Afrikka on ollut hyvin pitkään suomalaisten tietoisuudessa, eivät tavalliset siirtolaiset olleet kiinnostuneita siitä ennen kuin tiedot hyvistä ansioista Etelä-Afrikan kultakentillä saavuttivat Suomen merimiesten ja sanomalehtien välityksellä 1800-luvun lopulla. Valtaosa Afrikkaan menijöistä oli kotoisin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, lähinnä Munsalan seudulta. Tämä noin 1 500 suomalaisen joukko meni Afrikkaan ennen vuoden 1907 suuria lakkoja Johannesburgin kultakentillä. Usein lyhytaikaiseen oleskeluun Etelä-Afrikan kaivoksilla on verrattavissa noin 150 suomalaisen koneenkäyttäjän työskentely jokilaivoilla Belgian Kongojoella ennen ensimmäistä maailmansotaa.

Kolmantena omaleimaisena ryhmänä voidaan mainita muutama sata suomalaista palkkasoturia Ranskan muukalaislegioonassa. Yleensä nämä joukko-osastot olivat sijoitettuna Algeriaan ja Marokkoon. Neljäntenä selvästi erottuvana ryhmänä ovat suomalaiset lähetysaarnajat,

joista ensimmäiset matkustivat Afrikkaan jo vuonna 1868, ja työ on jatkunut ja laajentunut meidän päiviimme saakka. 1900-luvun afrikansuomalaisista valtaosa on ollut kehitysyhteistyöhön ja lähetystyöhön osallistuneita tai suomalaisten tai ylikansallisten liikeyritysten palveluksessa olleita suomalaisia.

Mutta lähes jokaisesta Afrikan maasta löytyy suomalaisia, jotka ovat jääneet maahan joko työnsä tai mahdollisesti avioliittonsa seurauksena. Suomalaisten naisten rooli Afrikan siirtolaisuudessa on mainittava erikseen. Naiset ovat olleet mukana esimerkiksi lähetystyössä alusta asti toimien mm. sairaanhoitajina, kättilöinä ja opettajina. Naiset ovat seuranneet Afrikkaan työhön lähteneitä miehiään mm. vuosisadan alussa Kongojoelle ja 1950-luvulla Etelä-Afrikkaan. Moni suo-

malainen nainen on myös avioiduttuaan ulkomaalaisen miehen kanssa muuttanut myöhemmin Afrikkaan.

Ylipäätään Afrikka on vuosien varrella tarjonnut toimeentulon lähinnä tietyille eri ammattialojen erikoisryhmille. Etenkin viime vuosina Afrikka on ollut korkeasti koulutettujen suomalaisten muuton kohteena. Sen sijaan tavalliselle siirtolaiselle Afrikalla ei ole ollut Yhdysvaltojen, Australian tai Ruotsin kaltaista vetovoimaa eikä työmahdollisuuksia. Fyysiseen työhön tarvittavaa työvoimaa on Afrikasta löytynyt omastakin takaa riittävästi. Tällä hetkellä arvioidaan koko Afrikassa olevan noin 2 000 suomalaista, eli sama määrä kuin vuonna 1988 tehdyssä selvityksessä. Tosin luku saattaa vaihdella vuosittain kehitysyhteistyöstä, rakennusprojekteista ym. johtuen.

Suomalaiset Australiassa

Siirtolaisuus Suomesta Australiaan

Australia on maailman pienin maanosa ja suurin saari. Sen pinta-ala on 7,68 miljoonaa neliökilometriä ja se on 23 kertaa Suomen kokoinen. Suurin osa Australiaa on kuivaa autiomaata. Maa onkin maailman kuivin manner. Siellä sataa vuodessa melkein kaksi kertaa vähemmän kuin maapallolla keskimäärin. Australian vähäisestä metsäpinta-alasta on eukalyptusmetsää kaksi kolmasosaa. Sademetsiä on trooppisilla alueilla Queenslandissa ja Pohjoisterritoriossa. Australiassa vallitsee pääasiassa kuiva mannerilmasto. Ilmasto on myös hyvin lämmin. Suurimmissa kaupungeissa mitatut keskilämpötilat ovat 13–20 celsiusasteen välillä.

Australian luonto on mantereen eristäytyneisyyden takia omaleimainen. Kenguru ja linnut kuten emu, lyyralintu ja kookaburra ovat tunnusomaisia. Ainutlaatuinen koralliriutta seurailee Queenslandin rannikkoa 2 000 kilometrin pituisena kaistana. Kymmenen maailman myrkyllisintä käärmettä löytyvät Australiasta.

Australian ensimmäiset tummaihoiset alkuasukkaat saapuivat Aasiasta noin 40 000 vuotta sitten. Eurooppalaisten saapessa 1700-luvulla heitä oli arviolta 300 000, mutta lukumäärä aleni eurooppalaisten ja heidän mukanaan tuomien tautien vuoksi 60 000:een viime vuosisadan loppuun mennessä. Tasmanian saaren alkuasukkaat kuolivat sukuputtoon 1800-luvun kuluessa. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen Australian valtio on pyrkinyt parantamaan alkuasukkaiden olosuhteita. 1970-luvun alussa alkuasukkaita oli Australiassa 160 000, vuoden 1996 väestönlaskennan mukaan 353 000. Jälkimmäisessä luvussa ovat mukana kaikki, joilla on alkuasukastausta.¹

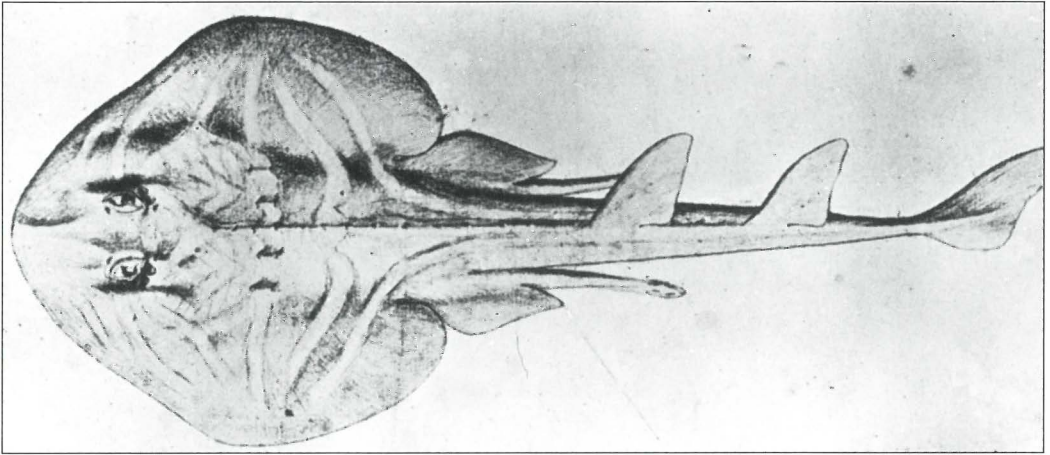
Eurooppalainen Australia

Jo 1200-luvulla Marco Polo puhuu Etelämantereesta. *Terra Australis Incognita* tunnettiin käsitteenä keskiajalla ja löytöretkien aikakaudella. 1600-luvulla Hollannin Itä-Intian kauppaseuran laivat saattoi-

vat poiketa Australian karulle länsirannikolle. Vuonna 1642 hollantilainen merenkulkija Abel Tasman löysi myöhemmin hänen mukaansa nimetyn Tasmanian saaren. Mutta vasta 1700-luvulla Ranskan ja Englannin kilpailu merten herruudesta joudutti ratkaisua. Imperialistiset tavoitteet saatettiin yhdistää myös tieteellisiin tutkimusmatkoihin. Englantilainen löytöretkeilijä James Cook saapui Australian itärannikolle Uudesta-Seelannista huhtikuussa 1770. Hän nousi maihin Botany Bayssa lähellä nykyistä Sydneytä ja otti alueen Englannin kruunun haltuun. Sitten Cook purjehti itärannikkoa pohjoiseen suurta valliriuttaa seuraten. Vasta vuonna 1788 saapuivat ensimmäiset eurooppalaiset asukkaat, kun Englanti Yhdysvallat menetettyään perusti uuden rangaistussiirtolan Botany Bayhin. Vuoteen 1867 mennessä Australiaan tuotiin kaikkiaan noin 160 000 rangaistusvankia. Pian alkoi saapua myös vapaaehtoisia siirtolaisia Brittein saarilta. Kultalöytöjen aikaan 1800-luvun puolivälissä Australiaan riensi kulankaivajia maailman joka kolkalta.

Australian mantereen alkuperäiset asuttajat, tummaihoiset aboriginaalit, ovat vähitellen joutuneet vähemmistöasemaan eurooppalaisten maahanmuuton seurauksena. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Yksi Spöringin tekemistä eläintieteellisistä piirroksista Endeavourilla. – *Beaglehole* 1955.

Talouden perustana oli kuitenkin maatalous, ennen kaikkea lampaanhoito. Vuonna 1901 kuusi hajanaista siirtokuntaa muodostivat Australian liittovaltion osana brittiläistä kansainyhteisöä. Toiseen maailmansotaan saakka Australian väestö oli hyvin brittiläistä. Sodan aikana seitsemän miljoonan asukkaan Australia joutui aseellisen hyökkäyksen kohteeksi japanilaisten pommittaessa Darwinia. Sodan jälkeen Australia omaksui siirtolaisuutta suosivan politiikan, ja kaikkiaan viisi miljoonaa ihmistä on saapunut maahan eri puolilta maailmaa. Tällä hetkellä 18 miljoonan asukkaan Australiassa joka viides on siirtolainen tai siirtolaisen lapsi.²

Kapteeni James Cook Australiassa vuonna 1770

Suurten löytöretkien ansiosta maapallon ääriverit tunnettiin tullessa valistuksen aikaan 1700-luvulla. Vain Tyynimeri ja eteläinen pallonpuolisko olivat vielä tuntematonta aluetta. Etelämerten tunnetuin

tutkimusmatkailija oli James Cook, joka vuosina 1768–1779 teki kolme matkaa maapallon toiselle puolelle. Cookin ensimmäisellä matkalla vuosina 1768–1771 oli mukana Turusta kotoisin ollut Herman Dietrich Spöring, jonka samanniminen isä toimi lääketieteen professorina Turun Akatemiassa. Spöring Jr. syntyi Turussa noin vuonna 1735 ja jatkoi Turussa alkaneita lääketieteen opintojaan Tukholmassa vuonna 1755.³ Täältä hän parin vuoden kuluttua lähti ilmeisesti merille ja asettui sitten Lontooseen työskennellen mekaniikkona ja British Museumin palveluksessa olevan ruotsalaisen Daniel Solanderin avustajana.⁴ Sekä Solander että Spöring kuuluivat Joseph Banksin tieteelliseen seurueeseen, kun James Cookin laiva *Endeavour* purjehti Plymouthista elokuun 25. päivänä 1768. Laivassa oli miehistöä 94 henkeä, joista vain puolet palasi takaisin kolme vuotta myöhemmin. Matka suuntautui Etelä-Amerikan kautta Tahitille, jossa oli tarkoitus tutkia Venustähden liikkeitä auringonpimennyksen yhteydessä. Englannin Amiraliteetin Ja-

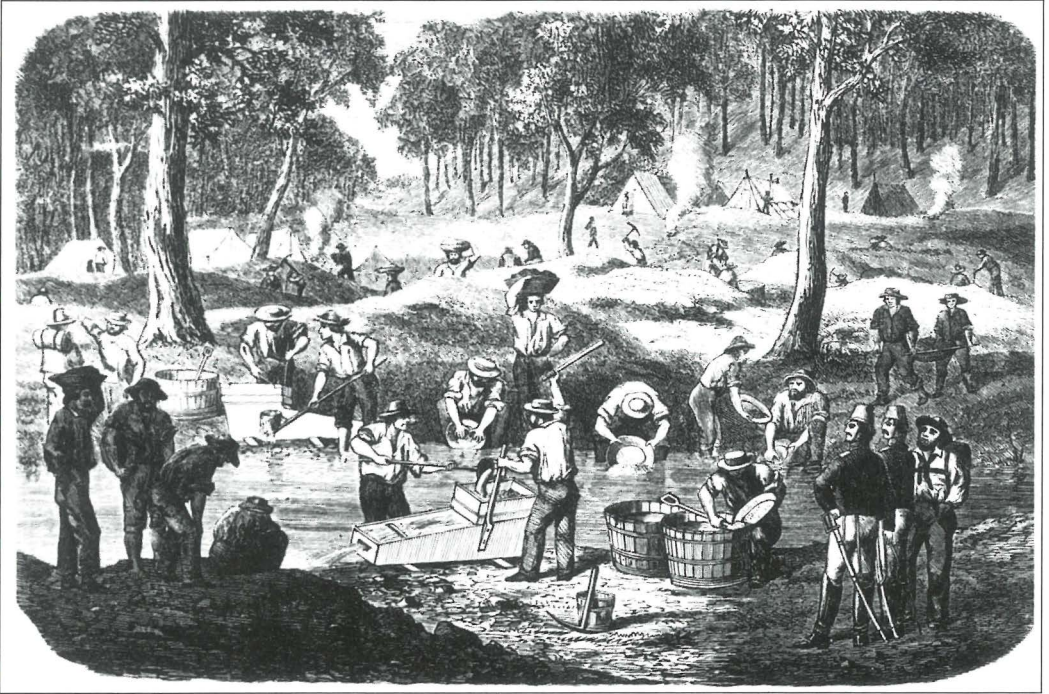
Ralph Sewell rakensi 22-jalkaisen jäljennöksen Endeavourista kapteeni Cookin matkan 200-vuotisjuhlan kunniaksi vuonna 1970. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

mes Cookille antamana salaisena tehtävänä oli tutkia tämän jälkeen löytyisikö suurta eteläistä mannerta. Tämä toimeksianto johti ensin Uuden-Seelannin ja sitten Australian itärannikon liittämiseen brittiläiseen imperiumiin vuosina 1770–1771.

Uudessa-Seelannissa Cook nimesi ensimmäisen löytämänsä saaren Spöringin mukaan. Selvitettyään saarten ääriveriivat Cook purjehti kohti Australiaa. Maihin noustiin huhtikuun 29. päivänä 1770 suojaisessa lahdessa, joka ristittiin Botany Bayksi, lähellä nykyistä Sydneytä. Samanaikaisesti suuren löytöretkeilijän kanssa astui Turusta lähtöisin ollut Herman Spöring Australian kamaralle. Matka jatkui Australian itärannikkoa pitkin kohti pohjoista Torresin salmea. Nykyisen

Cooktownin luona jouduttiin viipymään pitkään laivan korjauksen vuoksi. Jaavan saarella monet miehistön jäsenet sairastuivat punatautiin ja malariaan, näiden joukossa Spöring. Vuoden 1770 lopulla Endeavour purjehti pois Bataviasta. Intian valtamerellä mies toisensa jälkeen laskettiin meren syvyyteen. Tammikuun 25. päivänä 1771 kapteeni James Cook kirjoitti päiväkirjaansa: ”Tästä elämästä erkani herra Spöring, herra Banksin seurueeseen kuulunut herrasmies.”⁵ Spöringin hautapaikaksi tuli 10 astetta eteläistä leveyttä ja 103 astetta itäistä pituutta.

Vasta viime vuosina suomalainen tutkimusmatkailija Herman Dietrich Spöring on saanut ansaitsemaansa huomiota, kun 1950-luvulla todettiin, että monet

Australian rikkaat kullalöydöt houkuttelivat maahan arviolta 200 suomalaista. Kullankaivajia esittävä piirros. – *Anholm 1981*.

British Museumissa olevat, muiden taiteilijoiden tekemiksi luullut piirroksset, olivatkin Spöringin töitä.⁶ Australian pääkaupungissa Canberrassa on nimetty katu Spöringin mukaan ja Turussa on muistomerkki hänen syntymäpaikallaan.

Merimiehiä ja kullankaivajia

Spöringin jälkeen ensimmäinen suomalainen Australiassa oli todennäköisimmin brittiläisessä laivassa ollut suomalainen merimies. Jo 1600-luvulta lähtien suomalaisia oli palvellut hollantilaisissa ja englantilaisissa laivoissa. Suomalainen saattoi olla myös Australian ja Uuden-Seelannin vesille tulleen valaanpyyntialuksen

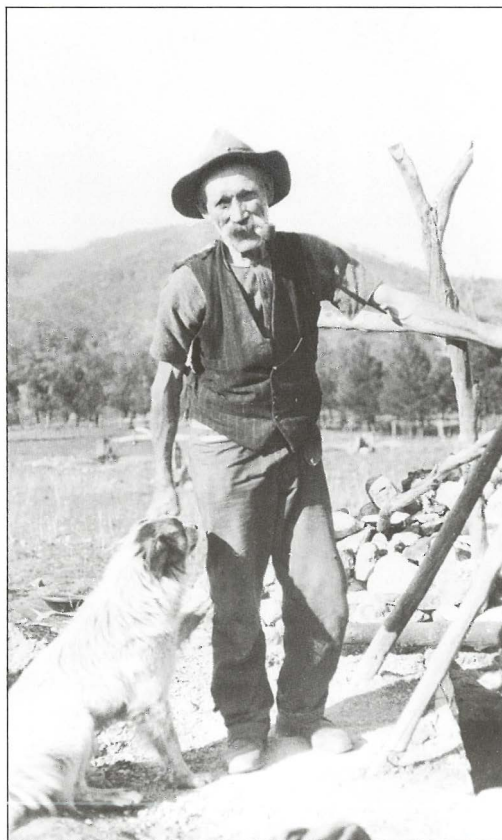
miehistön jäsen. Myös Venäjän laivastolla, erityisesti sen Itämeren laivastolla, oli vilkasta toimintaa Australian vesillä 1800-luvun alkupuolella. On ilmeistä, että suomalaisia merimiehiä ja muita henkilökuntaa on saattanut olla näissä laivoissa.⁷ Joku merimies saattoi jäädä purjehtimaan Australian rannikkovesillä tai satamatöihin nopeasti kehittyvään Sydneyyn, Melbourneen tai muuhun kaupunkiin.

Varhaisista suomalaisista eteläisen pallonpuoliskon vesillä on esimerkkinä tapaus, jolla on yhtymäkohtia myös Australiaan. Kun ensimmäiset lähetyssaarnaajat saapuivat Tahitille vuonna 1797 he tapasivat siellä useita valkoisia miehiä asumaan alkusukkaiden kanssa. Yksi näistä

miehistä oli helsinkiläinen merimies Peter Hägerstein. Hän oli karannut laivastaan Tahitilla vuonna 1793. Hägerstein oli ampuanut varastelevan alkuasukkaan, ja kokenut kärsineensä vääryyttä saatuaan teosta rangaistuksen. Laiva, josta hän karkasi, oli joko valaanpyyntilaiva Matilda tai englantilaisen merenkulkija George Vancouverin varastolaiva Daedalus. Tahitilla Hägersteinistä tuli kuningas Pomaren sotajoukkojen johtaja. Hän asui yhdessä alkuasukasnaisen kanssa. Kun Tahitille saapuneet lähetyssaarnaajat kieltäytyivät vihkimästä Hägersteiniä avioliittoon, hänen suhteensa lähetyssaarnaajiin kylmenivät. Kuitenkin sodan puhjettua vuonna 1807 Hägerstein lähetti poikansa Josephin pakenevien lähetyssaarnaajien mukana Australiaan, minkä maan lähteistä Josephia ei ole toistaiseksi kuitenkaan löytynyt. Peter Hägerstein kuoli Tahitilla vuonna 1813.⁸

Vasta 1800-luvun puolivälistä on varmoja tietoja suomalaisten saapumisesta Australiaan. Kansalaistamisasiakirjojen mukaan tammikuussa 1851 Kaskisista kotoisin ollut 23-vuotias Isak Sandberg saapui Bombay-nimisellä laivalla Lontoosta Sydneyyn.⁹ Pian tämän jälkeen löydettyt rikkaat Uuden Etelä-Walesin ja Viktorian kultakentät houkuttelivat myös suomalaisia koettamaan onneaan. Ensimmäisten tulijoiden joukossa oli turkulainen vuonna 1824 syntynyt Isak Mattson, joka saapui Kalifornian kultakentiltä vuonna 1852.¹⁰

Monet kullankaivajista olivat merimiehiä, kuten Isojoelta kotoisin olleet merikapteenit Alfred ja Wilhelm Häggblom. Veljekset viettivät Australian kultakentillä neljä vuotta ja heidän läksiäisiään kesäkuussa 1858 vietettiin viikko Mac Ivorin

Raumalta kotoisin ollut entinen merimies Robert Wacker (1856–1936) oli tyypillinen New South Walesin sisäosissa elänyt kullankaivaja. – *Siirtolaisuusinstituutti/konsuli H. Tannerin kokoelma.*

lähellä olleessa hotellissa. Maljoja kohotettiin poislähteille ja laulettiin ”Maamme”-laulun sävelellä tilaisuutta varten kirjoitettu laulu, joka päättyi sanoihin: ”Tämä kullan maa ei ole parempi Pohjola.”¹¹ Australian rikkaat kullalöydöt houkuttelivat maahan arviolta 200 suomalaista vuosina 1851–1869. Häggblomin veljesten tapaan monet heistä palasivat takaisin Suomeen tai lähtivät muualle,

Johan F. Sjöroos, alias ”Russian Jack” (1857–1914), entinen merimies Raumalta, jolla oli kaksi shillingiä taskussaan jäädessään maihin, ja josta myöhemmin tuli rikas maanomistaja Long Pocketissa Queenslandissa asuessaan. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

mm. Uuden-Seelannin kultakentille. Mutta useat jäivät pysyvästi Australiaan, jonka nopeasti kehittyvä talous tarjosi työtä rannikkoliikenteessä, samoin kuin kaivos-, rakennus- ja maataloustöissä.¹²

Suomen lehdistössä tunnettiin kulta löytöjen ansiosta mielenkiintoa Australiaa kohtaan. Åbo Tidning julkaisi vuonna 1854 pitkän artikkelin, jossa kuvattiin Melbournea ja Sydneyä sekä siirtolaisuutta Australiaan. Myös Åbo Underrättelser sekä Helsingfors Tidningen julkaisivat vuonna 1858 artikkelit Australiasta. Vuonna 1861 Åbo Underrättelser kertoi, että yhdeksän vuotta aikaisemmin oli Norden-nimisestä turkulaisesta laivasta

karannut Australiassa 10 merimiestä. Heihin kuuluivat Abel Reinhold Wahlroos sekä Wallenius-nimiset merimiehet, joiden sanottiin olevan Australiassa kullankaivuussa. Millainen vaikutus näillä sanomalehtikirjoituksilla on ollut siirtolaisuutta edistävänä tekijänä? Myöhemmän siirtolaisuuden yhteydessä sekä Suomessa että muissa maissa ovat lehtikirjoitukset olleet merkittävä siirtolaisuutta herättävä tekijä. Kun Suomen lehdistössä ei enää 1860-luvulla juuri kirjoitella Australian kullalöydöistä, lienee 1850-luvun Australian kulta ollut lähinnä episodi, joka jäi Kalifornian kullalöytöjen varjoon.¹³

Vuosina 1851–1859 Australiaan saapuneet myöhemmin kansalaistetut suomalaiset ¹⁴

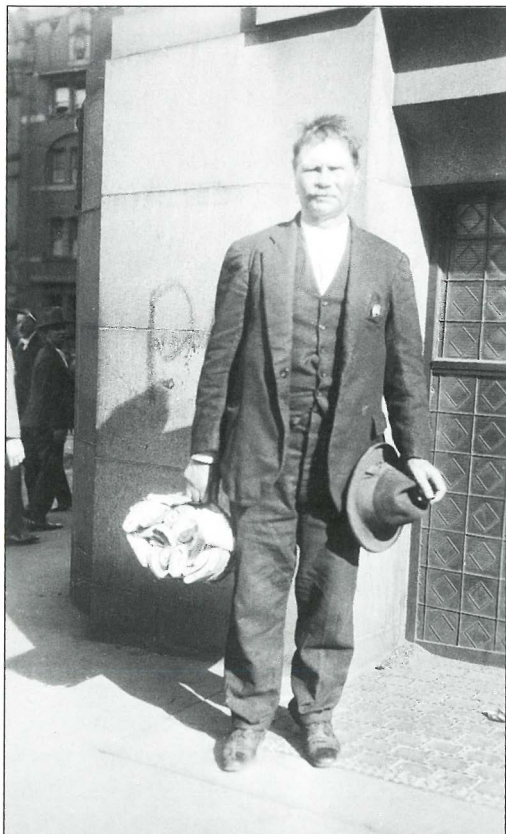
Nimi	Synt.v.	Tulov.	Synt.paikka	Ammatti	Asuinpaikka	Kansal. vuosi
Sandberg, Isak	1828	1851	Kaskinen	Työmies	Narroghid	1901
Mattson, Isaac	1824	1852	Turku	Kaivosm.	Fitzroy	1911
Smith, John	1828	1852	Raahe	Kirvesm.	Corindhap	1885
Johnson, Peter	1828	1852	Pietars.	Kauppias	Carlton	1882
Erlund, Christian	1831	1853	Hamina	Työmies	Inverleigh	1896
Justin, John W.	1837	1853	–	Merimies	Shoalhaven H.	1869
Roberts, Charles	1827	1854	Uusikaup.	Kirvesm.	Gembrook West	1902
Nordman, William	1827	1854	Maksamaa	Kaivosm.	Enfield	1903
Gustafson, Jacob	1831	1854	Munsala	Merimies	N.S.W.	1885
Pasoin, Aaron	1828	1854	Oulu	Työmies	Aberfeldy	1905
Hiort, Isaac	1840	1857	–	Kaivosm.	Yea, Vic.	1909
Francis, Peter	1830	1857	Viipuri	Kaivosm.	Yea, Vic.	1902
Hacklin, Stephen	1831	1858	–	Maanv.	Spalding	1894
Johnson, John	1825	1859	–	Merim.	Shoalhaven H.	1869

Lähde: Kansalaistamisasiakirjat osavaltioiden ja liittovaltion arkistoissa.

Australiassa 1800-luvun jälkipuolisko aina vuoteen 1893 saakka oli voimakasta taloudellisen kasvun aikaa. Tosin ajoittainen kuivuus ja niihin liittyvät paikalliset lamakaudet rikkoivat tätä kehitystä. Entistä useammin suomalainen merimies jäi maihin Australiassa, ja jotkut kutsuivat vaimonsa tai morsiamensakin uuteen maahan. Maihin jääneet merimiehet olivat joko karkureita, tai he olivat ottaneet ulosmaksun saapuessaan maahan. Australian merenkulun voimakas kasvu 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien tarjosi kokeneille merimiehille suomalaisia laivoja huomattavasti paremmat ansiomahdollisuudet. Myös Sydneyn ja muiden rannikkokupunkien nopeasti kasvavat satamat tarjosivat työtä tulokkaille. Kun tällainen pioneeri-irtolainen hankki tilan, tai perusti esim. käsityöliikkeen, ja sukulaiset

ja tuttavat saapuivat hänen luokseen, syntyi ns. ketjusiirtolaisuutta.

Ensimmäiset Australiaan pysyvästi asettuneet suomalaiset olivat nuoria miehiä, joiden keski-ikä oli 25 vuotta. He olivat kotoisin Suomen rannikkoseudulta, ja matkareitti kulki useimmiten Lontoon kautta. Christian Erlund saapui vuonna 1853 *Onne*-nimisellä laivalla Liverpoolista¹⁵. Turun purjelaivastoon kuului vuonna 1850 Onni-niminen kolmimastoinen laiva¹⁶. Peter Francis tuli vuonna 1857 *Horizon*-laivalla Viipurista. Seuraavalla vuosikymmenellä *Otto*- ja *Ukko*-nimiset laivat purjehtivat Australiaan, kuten ilmenee suomalaisten kansalaistamisasiakirjoista.¹⁷ Joulukuussa 1865 Oulusta kotoisin ollut Ukko joutui Australian etelärannikolla myrskyn kouriin, ja keväällä 1866 se julistettiin korjauksettomaksi.

Matti Halonen eli Andrew Jackson eli "Snäper Antru" syntyi vuonna 1853 Oulussa. Hän saapui merimiehenä vuonna 1884 Australiaan, jossa vietti lähes koko loppuelämänsä. Kuvan otti Jorma Pohjanpalo Sydneyssä vuonna 1928. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Myös muut Oulun laivat, kuten vuonna 1859 rakennettu Grefve Berg, tekivät matkoja Australiaan.¹⁸ Usein näistäkin laivoista jäi suomalaisia merimiehiä Australiaan, mutta on vaikea arvioida, kuinka monet näistä liikkuvista merimiehistä asettuivat pysyvästi maahan. Kaikkiaan on tietoja 51:stä vuosina 1851–1869

saapuneesta ja myöhemmin kansalaistestusta suomalaisesta. Kun arviolta vain joka neljäs kansalaistui, olisi Australiassa ollut noin 200 suomalaista näinä kahtena "kultavuosikymmenenä" ja niihin liittyvän Australian rannikkoliikenteen vilkastumisen aikana.

Suomalaisten määrä Australiassa kasvoi vuoden 1870 jälkeen. Sydneystä, ja erityisesti Pyrmontin kaupunginosasta, muodostui suomalaisten merimiesten keskus. Kun Jorma Pohjanpalo oli töissä Suomen konsulaatissa Sydneyssä 1920-luvulla, vanhat merimiehet kertoivat, että entiseen hyvään aikaan "Sydney oli täynnä suomalaisia sailoreita ja niitä palveli joka jumalan rannikkolaiivassa".¹⁹ Meri ja kulta houkuttelivat 1800-luvun ensimmäiset suomalaiset Australiaan. Myös ensimmäiset varsinaiset siirtolaiset alkoivat saapua Suomesta. Vasta vuonna 1881 kirjoitettiin ensimmäiset passit Suomesta Australiaan. Tuolloin viisi nuorta miestä Närpiöstä otti passin matkustaakseen Melbourneen. Australiaan passin ottaneet suomalaiset olivat suurimmaksi osaksi kotoisin Pohjanlahden rannikolta Kristiinankaupungin ja Lohtajan väliseltä alueelta. Ylivoimaisena keskuksena oli Munsala, josta oli kotoisin peräti 16 kaikkiaan 41 löydetyistä ennen vuotta 1893 Australiaan passin ottaneesta suomalaisesta. Suomenkielisen Pohjanmaan keskeinen lähtöalue oli puolestaan Lohtaja vuosisadan lopulta lähtien. Näiden 41 Australian passin ottaneen joukossa oli vain neljä naista, joista yhdellä oli lapsi. Useimmat lähtijät olivat naimattomia nuoria miehiä. Mielenkiintoinen piirre on se, että Australiaan otettiin passit yleensä ryhmissä. Suurin joukko oli 12 henkilöä, jotka saivat passin Australiaan elokuussa

1888. Ryhmissä matkustelu lienee johtunut pitkästä ja ilmeisen pelottavasta matkasta. Mahdollisesti joukon johtajana oli aikaisemmin Australiassa käynyt tai muualla siirtolaisena ollut henkilö.²⁰

Kalliista matkasta johtuen monet tavalliset siirtolaiset pestautuivat Australiaan menevään laivaan. Pioneerisiirtolaisten asettuminen mm. viljelemään maata loi perustaa uusien suomalaisten saapumiselle. Kuitenkin vasta vuosisadan vaihteesta lähtien alkoivat Pohjois-Australian sokeriruokopellot houkutella myös suomalaisia. Kaikkiaan kulturalistien aikaan 1850- ja 1860-luvuilla oli Australiassa suomalaisia siis noin 200 henkeä. Määrä kasvoi 1870-luvulla, mikä johtui pääasiassa yleisestä merenkulun vilkastumisesta. Joukko kasvoi ja saavutti huippunsa 1880-luvun alussa, mutta vuonna 1893 alkanut lamakausi jarrutti suomalaisten tuloa. Suuri osa oli liikkuvia merimiehiä, jotka 1890-luvun lamavuosina saattoivat taas lähteä merille tai muihin maanosiin, elleivät halunneet palata Suomeen. Yli puolet Australiaan vuosina 1851–1892 saapuneista suomalaisista oli kotoisin Vaasan sekä Turun ja Porin lääneistä, eli rannikkoseuduilta.

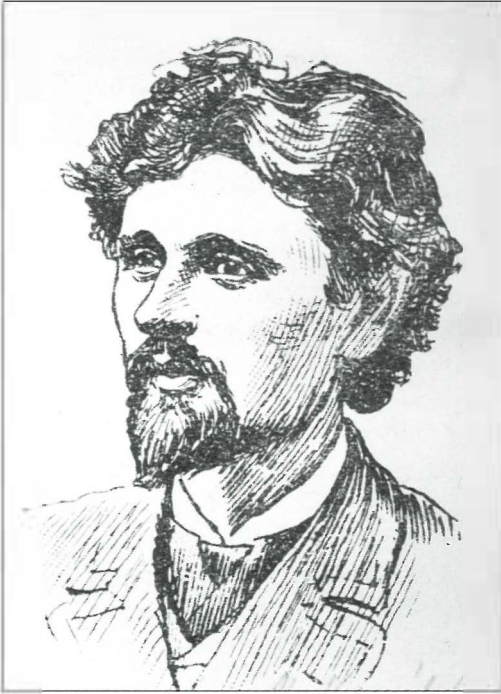
Matti Kurikan yritys perustaa ”Kalevan Kansa” -ihanneyhteisö Queenslandiin 1899–1900

Vuosisadan vaihteen tienolla siirtolaisuus Suomesta Amerikkaan saavutti huippunsa. Yhtenä syynä tähän olivat venäläistämistoimenpiteet ja nuorten miesten halu välttää asepalvelusta. Lähtö siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin ja Kanadaan oli myös paljon turvallisempaa ja ennen kaikkea

halvempaa kuin Australiaan. Lisäksi Pohjois-Amerikan suurissa suomalaiskeskustissa oli ennestään jo useimmilla sukulaisia ja tuttavuuksia.

Australian 1890-luvun lamakausi ei tuntunut Queenslandissa yhtä pahana kuin eteläisissä siirtokunnissa. Täällä kehittyvä kaivosteollisuus ja teiden rakentaminen tarjosivat työtä. Tärkeintä oli kuitenkin uusien alueiden raivaaminen sokeiriuolle, josta nopeasti kehittyi merkittävä teollisuuskasvi. Vuosisadan lopulla Queenslandin osavaltio, toivuttuaan 1890-luvun kuivuudesta ja lamasta, alkoi myöntää ilmaisen matkan Lontoosta lähtien myös sopiville pohjoismaalaisille siirtolaisille.²¹ Tästä oli tietoinen Matti Kurikka (1863–1915), toimittaja, kirjailija ja utopiasosialisti, joka joutui syrjään Suomen työväenliikkeen johtopaikoilta, ja päätti lähteä perustamaan ihanneyhteisöään Queenslandiin todettuaan Kanadan ilmastonsa takia huonommaksi vaihtoehdoksi. Queenslandissa, joka on viisi kertaa Suomen kokoinen alue, asui vain 500 000 ihmistä. Täällä oli vuonna 1899 vallassa jonkin aikaa ensimmäinen työväenpuoleen hallitus. *Työmies*-lehti kirjoitti myönteisesti työväestön oloista Queenslandissa. Se korosti mm. työajan lyhyttä ja työriitojen sovittelua. Syntymässä oleva ”Australian Yhdysvallat” näytti olevan toteuttamassa Euroopan työväestön tulevaisuuden ihanteita.²²

Toukokuussa 1899 Matti Kurikka perusti Helsingissä ”Kalevan Kansa” -yhdistyksen²³. Tarkoituksena oli kehittää yhteiskunta, jossa työt, ruokailut, asuminen ja opinnot olisivat yhteisiä. Kurikan johtama ”Kalevan Kansan” johtokunta piti kesällä 1899 yhdeksän kokousta. *Työmies*-lehdessä julkaistiin Queenslandin

Matti Kurikka (1863–1915), Suomen työväenliikkeen kohua herättänyt johtohahmo, yritti perustaa ”Kalevan Kansa” -ihanneyhteisön Queenslandiin. – *Museovirasto*.

siirtolaisasiamiehiltä saadut tiedot siitä, että pohjoismaalaisille maatyömiehille ja palvelustyöille oli luvattu vapaa matka ja ravinto Lontoosta siirtokuntaan. Lähtijöiden tuli olla terveitä 17–35 vuotiaita henkilöitä, ja heidän oli sitouduttava vuoden oleskeluun Queenslandissa.²⁴ Suomessa tunnettiin suurta mielenkiintoa Australiaan lähtöä kohtaan. Olihan ensimmäiseen Kurikan koolle kutsumaan kokoukseen osallistunut 800 henkeä. Elokuussa 1899 Kurikka lähti pienen joukon kanssa Queenslandiin luomaan edellytyksiä pääjoukon saapumiselle. Lokakuun alussa 1899 Kurikka saapui Brisbaneen, jossa

hänet otettiin hyvin vastaan. Asiastaan Kurikka antoi seuraavan lausunnon:

*”Olen tullut tähän maahan osaksi omaksi edukseni ja osaksi edustaen suomalaisia maanviljelijöitä ... aikomuksena perustaa yhteistoiminnallinen maanviljelysjärjestelmä.”*²⁵

Kurikka aikoi toimia myös suomalaisten lehtien kirjeenvaihtajana ja kirjoittaa kirjan Queenslandin siirtolaisviranomaisen toimeksiannosta. Hän oli täynnä toivoa ja uskoa tulevaisuuteen.

Matkustajaluetteloiden mukaan kaikkiaan 175 suomalaista saapui niiden 10 kuukauden aikana vuosina 1899–1900, jolloin suomalaisille myönnettiin ilmainen matka Lontoosta. Queenslandin siirtolaisasiamiehen mukaan vuonna 1899 suomalaisia saapui Queenslandiin 179 henkeä, joista 165 oli avustettuja ja 14 itsensä maksavia.²⁶

Kuinka moni näistä oli Kurikan aatteen kannattaja? Erään ”kurikkalaisen” myöhemmän arvion mukaan heitä oli 78.²⁷ Tämä luku tuntuu melko luotettavalta, sillä muissa lähteissä puhutaan muutamista kymmenistä perheistä.

Yhtenä syynä matka-avustusten loppumiseen oli suomalaisista Queenslandista kuullut valitukset. Tammikuussa 1900 siirtolaisagentti kertoi Bundabergistä, että suomalaiset olivat ei-toivottua joukkoa, tyytymättömiä, laiskoja ja röyhkeitä, eikä mikään saa heitä yrittämään kovemmin. Tammikuun puolivälissä 1900 avustusten myöntäminen suomalaisille lopetettiin.²⁸ Vuosittaisessa raportissaan Queenslandin siirtolaisvirasto selitti suomalaisten maahanmuuton keskeyttämistä seuraavasti:

”Vaikeutena suomalaisten kanssa näyttää olevan heidän hitautensa sopeutua siirtomaaoiloihin....yhtyneenä merkil-

*liseen kyvyttömyyteen oppia edes alkeelliset tiedot englanninkielestä on saanut monet työnantajat suhtautumaan epäluuloisesti heitä kohtaan.”*²⁹

Brisbanen siirtolaisleiriltä suomalaisille annettiin rautatielippu eri puolille siirtokuntaa maahan tutustumista ja työn hankkimista varten. Useimmille löytyi työtä sisämaan kaivosrautateiden rakentamisessa ja pohjoisen sokeriviljelmillä. Matti Kurikka työskenteli 20 miehen kanssa ratapölkkyjen teossa lähellä Chillageota. Kaikkiaan tähän Kurikan ydinjoukkoon lienee kuulunut noin 50 henkeä. Kurikka käytti salanimeä Math. K. Club, sillä hän halusi olla rauhassa hallituksen asiamiehiltä. Kurikka oli antanut puolisen tusinaa suuria teltoja käsittävälle leirille nimen ”El Dorado”.³⁰

Siirtolaisryhmän elämä näytti aluksi lähtevän hyvin käyntiin. Kurikan tarkoituksena oli säästää rahaa ja ostaa maa-alue meren rannalta yhteistä kotia varten. Erityisesti Kurikkaa ilahdutti Australian vapaus kotimaan ahtaiden olojen jälkeen. Pian alkoi esiintyä vaikeuksia. Työ helteisessä säässä osoittautui äärimmäisen rasakaaksi. ”*Teimme galeeriorjien tavalla työtä kuumassa auringonpaisteessa. Söimme ruokanamme sen mitä ansaitsimme ja kuitenkin meillä aina oli nälkä.*” Kurikka oli tehnyt huonoja urakkasopimuksia, ja vahingossa tuli tehtyä ratapölkkyjä pehmeästä puusta. Ryhmä käsitti pääasiassa nuoria miehiä, jotka olivat tottumattomia kovaan työhön.³¹ Pian suomalaiset alkoivat kärsiä nälkää. Tyytymättömyys kasvoi, ja monet lähtivät yhdyskunnasta arvostellen Kurikkaa ja hänen järjestelmäänsä. Näin Kurikan ihanneyhteiskunta hajosi kesäkuuhun 1900 mennessä kehittymättä leiristä pidemmälle.

Matti Kurikan yritys perustaa yhteisöön perustuva ihanneyhteisö Australiaan kaatui alkuvaikeuksiin, ja hän lähti vuoden 1900 puolivälissä Kanadaan perustamaan paremmin menestynyttä Sointula-nimistä yritystä. Useat hänen kannattajistaan seurasivat perästä, osa jäi Australiaan asettuen erityisesti Nambour-nimiselle paikkakunnalle 110 kilometriä Brisbanesta pohjoiseen viljelemään sokeriruokoa. Suomalaisten asuttamaa aluetta alettiin kutsua Finburyksi, missä vuosina 1902–1904 Erakko-niminen seura, jolla oli käsikirjoitettu lehti Orpo. Vielä nykyäänkin asuu Nambourinseudulla Matti Kurikan aikaisten jälkeläisiä.

Matti Kurikan ryhmä innoitti muitakin sosialisteja lähtemään Australiaan ennen I maailmansotaa. Tunnetuin näistä oli vuonna 1911 saapunut Suomen ensimmäisen eduskunnan (1906) jäsen, poliisi Basilius Suosaari Impilahdelta Karjalasta.

Pohjalaisten Australiaan muutto

Matti Kurikan ajan jälkeen suomalainen siirtolaisuus Australiaan oli vähäistä 1900-luvun alussa. Tulijat olivat edelleen merimiehiä tai Kurikan aikoihin saapuneiden sukulaisia ja tuttavuuksia. Kallis matkalipun hinta oli yksi syy siihen, miksi Australiaan ja Uuteen-Seelantiin lähti Pohjois-Amerikkaan verrattuna vähän siirtolaisia. Vuonna 1901 matka Hangosta New Yorkiin maksoi 195 mk, Etelä-Afrikkaan 340 mk ja Australiaan 505 mk ja vuonna 1902 Uuteen-Seelantiin 550 mk.³² Australiassa lienee ollut alle 2 000 liikkuvaa suomalaista ennen ensimmäistä maailmansotaa. Maailmansota ja pelko asepalvelukseen joutumisesta karkotti

Nambourin seudulla vuosisadan vaihteessa asettuneiden sosialistien vaikutusta lienee ollut se, että Suomen ensimmäisen eduskunnan (1906) jäsen Basilius Suosaari (Tihonoff) lähti Australiaan vuonna 1911 viljelemään sokeriruokoa Bli Bli'hin. Vaimo Sofia ja muu perhe saapuivat perässä vuonna 1914. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

osan suomalaisista Australiasta. Myös Suomen itsenäistyminen vuonna 1917 houkutteli palaamaan kaukaiseen kotimaahan. Niinpä vuonna 1921, jolloin suomalaiset ensi kerran luettiin omaksi ryhmäkseen väestölaskennassa, Australiassa oli 1 358 Suomessa syntynyttä, näistä naisia vain 131.³³ Tämän jälkeen Keski-Pohjanmaan miehet alkoivat ”valloittaa” Queenslandia.

Siirtolaisten maahanpääsyn rajoitukset Yhdysvalloissa vuosina 1921 ja 1924 käänisivät muuttovirran myös Suomesta osaksi Kanadaan ja osaksi Australiaan.³⁴ Toinen tekijä oli ns. ketjusiirtolaisuus, sillä Pohjanmaan rannikkoseudulta oli menty Australiaan ja Uuteen-Seelantiin jo 1800-luvun jälkipuoliskolla. Taloudellisten mahdollisuuksien puolesta Australiaa pidettiin Kanadaa parempana vaihtoehtona Pohjanmaalla – mikäli vain matkarahat saatiin hankituksi jostakin. Australian talouselämä kehittyi nopeasti ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Sekä liittovaltio että osavaltiot pyrkivät edistämään maan teollistumista ja maatalouden kehittymis-

tä. Australian teki 1920-luvulla houkuttelevaksi myös sangen kehittynyt työlainsäädäntö, mistä syystä maata kutsuttiinkin ”työväen paratiisiksi”. Palkat, työajat, eläkkeet yms. olivat tarkoin määrätyt, vaikka vaihtelivatkin eri osavaltioissa.

Keskipohjalaisten Australiaan muuton suunnannäyttäjänä oli lohtajalainen Nestori Karhula (1893–1971), jääkäriluutnantti ja kautta maakunnan tunnettu mies, joka vuonna 1921 oli lähtenyt Australiaan. Hänen luokseen Pohjois-Queenslandiin alkoi saapua nuoria miehiä Keski-Pohjanmaalta ja ikäänkuin suora putki johti Kokkolasta Cairnsin lähellä olevalle Suomi-farmille, jossa Karhula toimi työnjohtajana. Vuoden 1923 lopulla Suomi-farmilla työskenteli 12 suomalaista. Karhula kirjoitti myös Suomen lehtiin kuvia Australian oloista, joissa hän realistisesti toi esiin sen, että menestyminen vaati uhrauksia ja suuriakin voimainponnistuksia. Vuonna 1925 suomalaisia oli Cairnsin seudulla jo yli sata. Karhula itse muutti perheineen vuonna 1926 Brisbanen tilalle, jossa hän viljeli puutarhatuot-

teita. Nestori Karhula kuoli Brisbanessa vuonna 1971.³⁵

Sydneyssä suomalaista merimieslähetysasemaa hoitanut pastori Kalervo Groundstroem, myöhemmin Kurkiala – hänkin entinen jääkäri – kuvasi pohjalaisen saapumista seuraavasti:

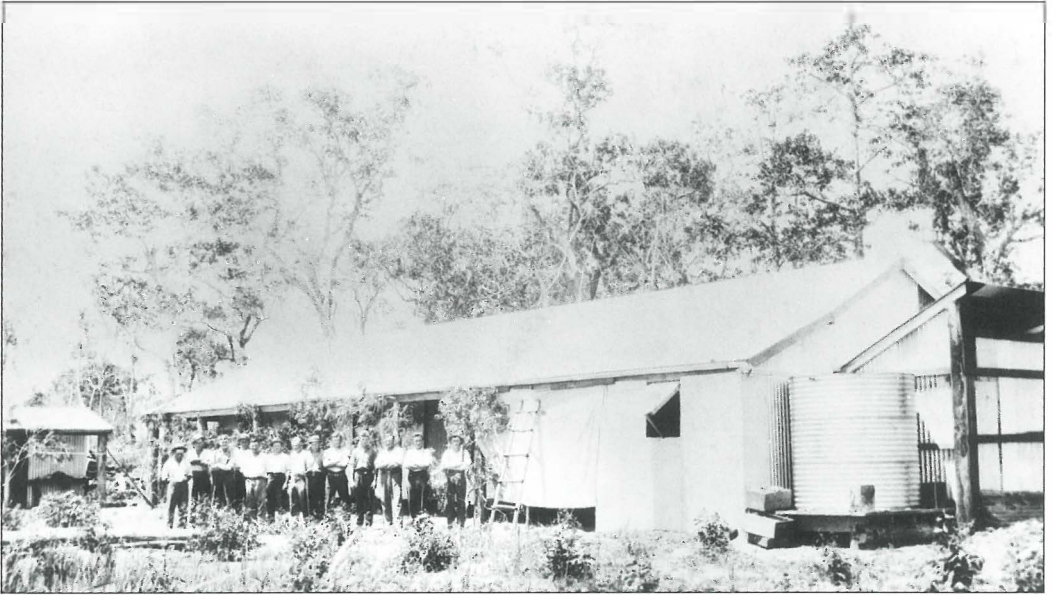
*”Vuonna 1923 alkoi tulla muutosta suomalaisolosuhteisiin. Jo helmikuussa tuli muutamia siirtolaisia Suomesta. Huh-tikuussa ja toukokuussa alkoi tulla ensimmäisiä keskipohjalaisjoukkoja Lohtajalta ja Kälviältä, ensin kymmenkunta kerrallaan, mutta sitten vähitellen enemmän, 40, 50, jopa 70:kin kerrallaan, suunnilleen yksi ryhmä kuukautta kohti ja myöskin eteläpohjalaisia ja muun paikkaisia joukkoja. Tulipa itse Isotalon Anttikin, ja tuli vaaleita vaimoja lapsilaumankin kera.”*³⁶

Tunnetun itsenäisyystaistelijan – ja Ison-Antin pojanpojan – tavoitteena oli joko ”1000 puntaa tai 3 vuotta”; jälkimmäinen tuli ensin täyteen. Australiaan meni näihin aikoihin kaikkiaan 12 entistä jääkäriä. Kanadan metsäkämpät, joissa oli runsaasti Suomessa vuonna 1918 ns. punaisella puolella taistelleita, eivät houkuttelleet voittaneella puolella olleita Pohjanmaan poikia.³⁷ Keskipohjalaisten vuosikymmenellä, 1920-luvulla, noin 1 000 suomalaista saapui Australiaan. Lisäksi sadat suomalaiset merimiehet ottivat ulosmaksun tai karkasivat laivoistaan Australiassa, usein kulkeutuen Pohjois-Queenslandin sokerialueille. Näin Suomen Australian siirtolaisuudessa oli siirtynyt yksittäisten henkilöiden tai pikuryhmien jälkeen joukkosiirtolaisuuteen. Samalla vakiintui paljon käytetty matkareitti Kokkolan seuduilta Hangon, Englannin ja Sydneyn kautta Brisbaneen

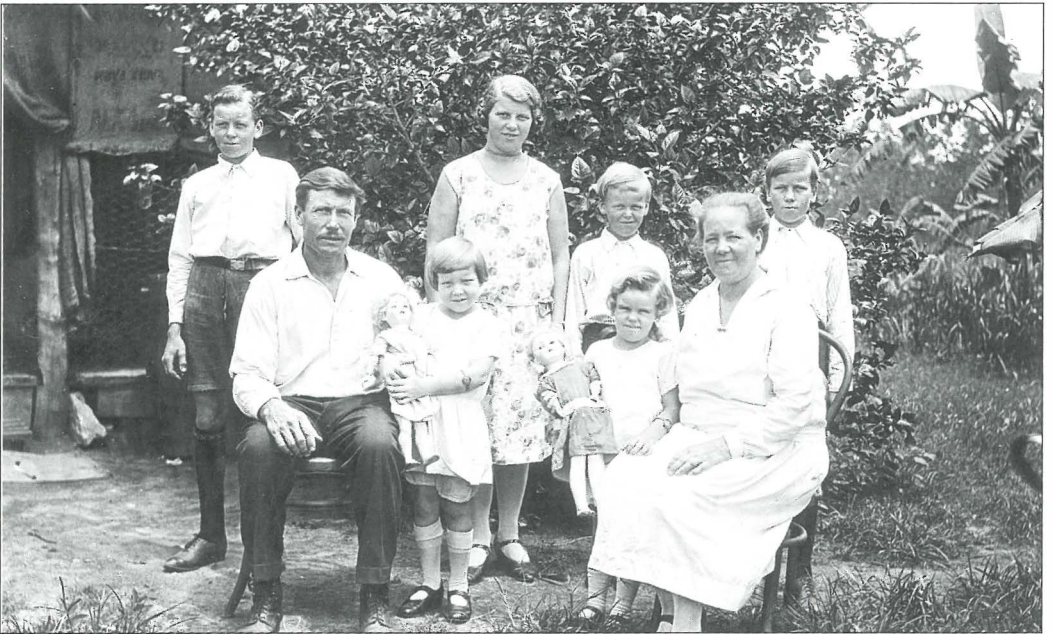

Jääkäriluutnantti Nestori Karhula (oik.) juuri Melbourneen saapuneena. Vasemmalla on ilmeisesti Albert Waiden -niminen matkatoveri. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

ja sieltä edelleen Pohjois-Queenslandiin. Queenslandin sokeriruo’on hakkuut olivat hyvin palkattua urakkatyötä, jota tosin kesti vain puoli vuotta. Toinen syy Queenslandin vetovoimaan oli se, että uusien tulijoiden sukulaiset ja tuttavat olivat menneet sinne aikaisemmin. Sekä Suomen konsuli että merimiespastori pyrkivät hillitsemään siirtolaisuutta. Merimiespastori kehotti harkitsemaan tarkasti ennen lähtöä Australiaan. Melkein ainoa työ jonka vastatulleet siirtolaiset voivat saada oli maanviljelystyö, eikä se ollut sen paremmin palkattua kuin Suomessakaan, mutta esim. asunto-olot olivat Australiassa huonommat kuin Suomessa. Suomen

Suomalaisten siirtolaisten Nestori Karhulan johdolla raivaama ”Suomi”-farmi Cairnsin lähellä oli suomalaisten pesäpaikka 1920-luvulla. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Wilhelm Jukkolan perhe Long Pocketissa, Queenslandissa vuonna 1930. Perhe palasi Suomeen vuonna 1939 ja kolme poikaa joutui talvisotaan – hiihtotaidottomina. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Metsästys oli suomalaisten suosima harrastus. Kuva on "Suomi"-farmilta vuodelta 1923. Jääkäriluutnantti Nestori Karhula keskellä kivääri kädessä. – *Siirtolaisuusinstituutti/konsuli H. Tannerin kokoelma.*

konsulaatin sihteeri Jorma Pohjanpalo korosti suomalaisten tekevän raskasta työtä kovassa kuumuudessa. Siirtolaisten olot eivät olleet kehuttavia, työttömyyttä oli runsaasti ja etusija oli maan omilla miehillä. Lisäksi eläminen oli kalliimpaa kuin Suomessa.³⁸

Pian alkoi kuitenkin muodostua suomalaiskeskuksia; ensin Cairnsiin ja sitten muualle pitkin rannikkoa. Vähitellen tarkokkaimmat alkoivat hankkia omaa maata, ja näin syntyivät mm. Tullyn ja Long Pocketin suomalaiskeskukset. Muutamiin vuosien kuluttua osa palasi Suomeen enemmän tai vähemmän vaurastuneina, toiset siirtyivät viileämpiin eteläisiin osavaltioihin. Mutta suuri joukko jäi pysyvästi Queenslandiin hakkaamaan sokeriruokoa, rakentamaan teitä ja viljelemään

maata. Pian myös Mount Isan kaivos Queenslandin sisäosissa alkoi houkuttaa raskaaseen työhön tottuneita suomalaisia.

Australiaan lähtijöiden määrä olisi 1920-luvulla ollut paljon suurempi, ellei esteenä olisi ollut matkan kalleus. Matka- ja maihinnousurahaa varten lähtijällä tuli olla jopa 30 000 markkaa, mikä saattoi olla puolet pienen maalaistalon hinnasta. Niinpä lähtijät olivat pääasiassa isäntämiehiä tai maalaistalojen poikia. Monen pientilallisen lähetti matkaan maatalouden kannattamattomuus ja hallavuo-det. Mikäli lähtijä oli naimisissa, perhe jäi useimmiten kotiin ja tarkoitus oli siirtää se myöhemmin Australiaan. Ellei omia varoja ollut, matkarahat lainattiin usein sukulaiselta, naapurilta tai pankista. Naisten Australiaan lähdön syyt olivat samat

Highworth School, Image Flat, Nambour vuonna 1905. Koulua kävivät suomalaiset lapset Lydia ja Aina Kotkamaa, Elli, Fiina ja Hanna Rönlund, Paavo, Tyyne, Salli ja Hilma Anderson. Osa lapsista oli saksalaisia ja osa Salomonin saarilta tuotujen kanaka-heimolaisten lapsia. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

kuin miestenkin. Usein heillä oli aviomies, poikaystävä tai sukulainen Australiassa. Suomalaisiirtolaiset matkustivat Australiaan tavallisesti englantilaisilla matkustajalaivoilla, jotka kuljettivat heidät Lontoosta Suezin kanavan kautta Sydneyyn 40 päivässä. Matka Helsingistä Sydneyyn kesti 50 päivää ja maksoi 12 000 mk. Lisäksi mairinnousurahaksi oli varattava 8 000 mk, joka oli maksettava Lontoossa ennen matkalipun lunastamista. Mairinnousuraha saatiin myöhemmin takaisin ja se oli tarpeellinen ensimmäisinä viikkoina uudessa maassa.³⁹

Australian talous rakentui pääasiassa villan, vehnän ja kaivosteollisuuden varaan, joten maa joutui todelliseen taloudelliseen ahdinkoon niiden maailman-

markkinahintojen romahdettua. Samanaikaisesti tuotantokustannukset olivat kuitenkin korkeat. Suomen konsulin Harald Tannerin vuosiraportit kertovat taloudellisista vaikeuksista jo vuodesta 1928 alkaen. Raporteissa todetaan Australian kasvava työttömyys, rahamarkkinoiden kireys ja ulkomaankaupan epävakaus. Myös lakot, ennen kaikkea kaivosteollisuudessa, kiusasivat Australiaa. Tässä tilanteessa siirtolaisten maahanpääsyä rajoitettiin, ja vuoden 1930 lopussa lopetettiin kokonaan ei-brittiläisten siirtolaisten maahanpääsy. 1930-luvun alkupuolella Australiaan ei saapunut montakaan suomalaista. Vuoden 1930 lopulla konsuli Tanner lähetti Sydneystä sähkönsä Suomen ulkoministeriöön, jossa hän toteaa: ”*Siirtolai-*

suus Australian työttömyyden takia lak-kautettu kaikista ei-brittiläisistä maista”. Poikkeuksen muodostivat tapaukset, joissa Australiassa asuva halusi saada maahan myös puolisonsa ja alle 18-vuotiaat lapsensa. Maaliskuussa 1930 Suomi-lehti julkaisi pääkirjoituksen australiansuomalaisesta siirtolaiskysymyksestä todeten, että konsulaatin tietojen mukaan suomalaisia oli Australiassa noin 3 000. Lehti antoi realistisen kuvan Australian työoloista ja kertoi suomalaisia olevan joukottain työttömänä kaikkialla. Mikäli Australiaan kuitenkin kaikesta huolimatta halusi muuttaa, olisi hyvä jos tulijalla olisi maassa sukulaisia ennestään ja hän omaisi vähintään alkeellisen kielitaidon. Vasta vuoden 1932 puolivälissä vaikea työtilanne alkoi parantua, ja vuodesta 1934 alkaen Australian talous lähti kehittymään parempaan suuntaan. Maahanpääsyehdoja helpotettiin jo vuoden 1937 alussa, mistä oli seurauksena siirtolaisuuden lisääntyminen. Maahan saapui tuona vuonna lähes 100 suomalaista. Konsuli Paavo Simeliuksen raportin mukaan useimmat tulijoista olivat kotoisin Keski-Pohjanmaalta, Kokkolan ympäristöpitäjistä. Näin suomalainen siirtolaisuus Australiaan elpyi 1930-luvun lopulla, kunnes toinen maailmansota katkaisi kehityksen.⁴⁰

Kaikkiaan ennen toista maailmansotaa ajanjaksona 1921–1939, noin 2 000 suomalaista muutti Australiaan. Näistä huomattava osa palasi takaisin Suomeen jo 1930-luvulla. Ajanjakson erityispiirteitä olivat Vaasan läänin nouseminen taas tärkeimmäksi lähtöalueeksi ja siirtolaisten suuntautuminen erityisesti Queenslandin osavaltioon. Olennainen piirre oli myös suomalaisten naisten saapuminen Australiaan, joko aviomiestensä tai sulhastensa

jäljessä tai omissa ryhmissään. Ryhmäsiirtolaisuus oli keskeinen suomalaisen siirtolaisuuden muoto. Australiassa oleskelun tavoitteena oli oman maatilanto ostosynnyinseudulta ja tarkoitus oli palata muutaman vuoden kuluttua. Paluukin tapahtui usein ryhmissä.⁴¹

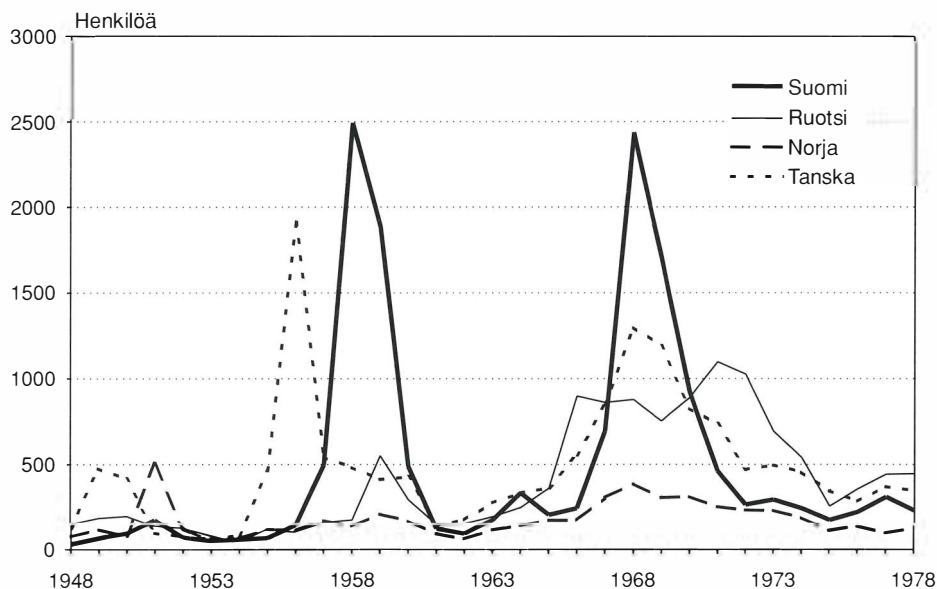
Toisen maailmansodan aikana siirtolaisuus oli pysähdyksissä. Englanti julisti sodan Suomelle 6.12.1941, mikä heijastui myös Australiaan ja siellä asuviin suomalaisiin. Ulkomaan kansalaiset jaettiin kahteen ryhmään: vihollisiin ja muiden maiden kansalaisiin. Voimaan tuli monia määräyksiä ulkomaalaisille, kuten ilmoittautumisvelvollisuus ja liikkumavapauden rajoittaminen. Australian viranomaisien mukaan maassa oli vuoden 1942 lopulla 639 rekisteröityä Suomen kansalaista.⁴² Kaikkia ei ollut saatu rekisteröityä, ja olivatpa eräät suomalaiset ilmoittaneet itsensä ruotsalaisiksi.⁴³ Monet suomalaiset – näiden joukossa Nestori Karhula ja pastori Paavo Hytönen – internoitiin leireille⁴⁴. Olosuhteet Australian leireillä eivät liene verrattavissa muun maailman vankileireihin. Kertoipa eräs leirille joutunut suomalainen merimies, joka myöhemmin jäi Australiaan, että heidän täytyi itse lukea portit ja ovet yöksi, jotteivät vartijat olisi joutuneet vaikeuksiin.⁴⁵

Sodan jälkeinen avustettu siirtolaisuus

Toisen maailmansodan jälkeen siirtolaisuus Suomesta Australiaan oli vähäistä. Lähtijät olivat pääasiassa Australiassa jo olevien suomalaisten sukulaisia ja tuttaviamia ja kohdealueena oli erityisesti Queensland ja Mount Isan kaivos. Vielä 1950-luvulla suomalaisten täytyi itse kus-

Siirtolaisuus Pohjoismaista Australiaan 1948–1978

(vähintään 12 kuukaudeksi muuttaneet)

Lähde: Consolidated Statistics, No. 11, 1979.

tantaa matkansa ja suorittaa pieni mairinouraha. Vuonna 1970 australiansuomalaisen keskuudessa suoritetussa haastattelututkimuksessa kävi ilmi, että ennen vuotta 1955 muuttaneista yli puolet oli kyennyt rahoittamaan matkansa omilla varoillaan ja joka neljäs oli lainannut matkarahansa joko kokonaan tai osittain. Matkarahat lainattiin mm. pankeista tai kotoa, saattoipa joku saada rahat perintöosuutenaan.⁴⁶

Harvojen lähtijöiden joukossa oli vuonna 1910 syntynyt Erik Elenius, joka perheensä kanssa aloitti matkansa Australiaan Pietarsaaren satamasta syksyllä 1948. Seikkailtuaan aikansa sodan jälkeisessä Euroopassa vanhentuneella passilla Elenius päätyi Maltalle. Sieltä

hänelle ja Stig-veljelle löytyi työtä telakalta kahdeksi vuodeksi. Maltalta veljekset lopulta saapuivat Australiaan ja perheet seurasivat myöhemmin perässä. Australiassa Eleniusten aloilleen asettumista tuki erityisesti suomalainen sahanoimistaja, Viktor Mannerheim Melbourneen Nunawadingista. Erik ja hänen molemmat poikansa saivat töitä Mannerheimin sahalla. Myöhemmin Elenius toimi uudisraivaajana ja siirtyi viljelemään omaa tilaansa.⁴⁷

Japanilaisten tunkeutuminen toisessa maailmansodassa aivan Australian porteille oli ollut melkoinen järkytys maan asukkaille. Sodan päättyessä Australiassa oli vain 7,4 miljoonaa asukasta lähes Euroopan kokoisella alueella. ”Keltainen

"Suomalaisten uudeksi toivemaaksi on viime vuosien aikana muodostunut Australia, jonne lähtijöitä on ollut tuhansittain. Heidän joukkonsa lisääntyy lähi-viikkojen aikana jälleen sadalla, kun eilen Turusta matkansa aloittanut siirtolaisjoukko saapuu perille. Ylhäällä Jäppilästä Savosta kotoisin oleva metsätyönjohtaja Kauko Huttusen kuusihenkinen perhe ja alhaalla saarijärveläiset nuorukaiset Kaino Sironen ja Eino Autio. Noin 90 lähti-jästä oli puolet perheellisiä ja lapsista olivat useimmat alle kouluiän. Englanninkielen taito oli haastattelle-millamme lähtijöillä vain harvalla ja varsin moni ei omannut pätevää ammatti-taitoakaan. Mutta pitkälle matkalla lähdettiin toivorik-kaina mielessä odotus pa-remmasta tulevaisuudesta Australiassa kuin täällä Suomessa – työttömyyden luvatussa maassa." – Tu-run Sanomat 14.3.1959.

vaara”, joka vaivoin oli onnistuttu torjumaan, oli edelleen pohjoisessa, ja poliittiset mullistukset Aasiassa lisäsivät tilanteen epävarmuutta. Maan talouselämä oli lamassa sodan jälkeen. Onneksi Australiassa oli runsaasti käyttämättömiä luonnonvaroja; tarvittiin vain työvoimaa käynnistämään talouselämän rattaat. Niinpä heti sodan jälkeen työväenpuolueen hallitus päätti aloittaa laajamittaisen ohjelman väkiluvun lisäämiseksi. Tavoitteeksi asetettiin yhden prosentin vuotuinen väestönkasvu siirtolaisuuden avulla. Ohjelmaa toteuttamaan perustettiin erillinen siirtolaisministeriö.⁴⁸

Parempaa ajankohtaa olisi tuskin voitu valita. Maailmansodan jäljiltä vielä polvillaan olevassa Euroopassa sadat tuhannet ihmiset olivat ahdettuina pakolaisleireille valmiina aloittamaan uuden elämän missä tahansa – jopa Euroopan ulkopuolella. Yhteistyössä kansainvälisen pakolaisjärjestön (IRO) kanssa yli 300 000 pakolaista siirrettiin Australiaan 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa.⁴⁹ Samaan aikaan ruvettiin värväämään siirtolaisia Brittein saarilta. Tavoitteena oli saada brittiläisiä suhteessa 10:1 muihin kansallisuuksiin verrattuna, mutta tästä tavoitteesta jouduttiin pian tinkimään, koska Brittein saarilta ei ollut tarpeeksi tulijoita. Saadakseen lisää siirtolaisia Australia teki useimpien Keski- ja Etelä-Euroopan maiden kanssa bilateraalisia sopimuksia matka-avustusten myöntämisestä. 1950-luvun puolivälissä avustusta alettiin myöntää myös pohjoismaalaisille siirtolaisille. Samaan aikaan sattunut lamakausi ja työttömyys Suomessa loivat hyvät edellytykset kasvavalle siirtolaisuudelle. Tämä aloitti uuden vaiheen Suomen Australian-siirtolaisuudessa.⁵⁰

Avustusohjelman – ”General Assisted Passage Scheme” (GAPS) – mukaan jokaiselle aikuiselle myönnettiin avustusta 37 punttaa ja lapsille iän mukaan. Matka-avustus oli neljäs- tai kolmasosa matkalipun hinnasta. Vähitellen matka-avustusta lisättiin, ja vuonna 1958, jolloin alkoi ensimmäinen huippukausi, se oli 71 punttaa, eli noin 1/4–1/3 matkalipun hinnasta. Hakijan täytyi allekirjoittaa sopimus, jonka mukaan hän maksaisi avustuksen takaisin, jos hän tai joku perheenjäsenistä lähtisi Australiasta ennen kahden vuoden määräaikaan. Siirtolaiseksi lähtevän tuli ensin maksaa matka. Avustuksen hän sai vasta perillä. Jos lähtijällä ei ollut riittävästi varoja, avustus voitiin maksaa suoraan laivayhtiölle. Maihinnoitusrahaa vaadittiin 10 punttaa yksinäiseltä ja 20 punttaa perheeltä. Miehillä ylin ikäraja oli 45 vuotta ja naisilla 35 sekä naimisissa olevilla 50 vuotta. Sellaiset, jotka eivät saaneet avustusta, voivat turvautua vanhaan takuumiesjärjestelmään. Suomen hakemukset hoidettiin Australian Kööpenhaminan konsulaatin kautta siten, että virkamiehet kävivät tarpeen mukaan Suomessa. Joulukuussa 1962 vuokrattiin toimitilat Helsingistä.⁵¹

GAPS:in puitteissa noin 5 000 suomalaista muutti Australiaan 1950-luvun lopulla. Huippukautena, joka oli heinäkuusta 1958 kesäkuuhun 1959, Australiaan meni yli 2 500 suomalaista. Vuotta myöhemmin luku oli vielä lähes 2 000, mutta sen jälkeen 1960-luvun lopulle keskimääräinen siirtolaisuus Australiaan oli vain joitakin satoja henkilöitä vuodessa.

Australian valtio pyrki kaikin tavoin huolehtimaan siirtolaisista. Jos tulija ei heti saanut yksityistä asuntoa, tilapäismaajoitus järjestettiin siirtolaisleireille, mistä

Bonegillan siirtolaisten vastaanottokeskus kesäkuussa 1960. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

siirtolaiset pyrittiin sijoittamaan eri puolille maata työmahdollisuuksien mukaan. Monet suomalaiset tulivat aluksi Bonegillaan, joka oli toisen maailmansodan jälkeisen suurin siirtolaisten vastaanottokeskus. Suurina siirtolaisuusvuosina 1947–1971 maahan tuli yli 320 000 ihmistä sen kautta. Vuosina 1955–1965 Australiaan muuttaneista suomalaisista 2/3 ilmoitti vuoden 1970 haastattelututkimuksessa, että oli saanut Australian valtion osittaisen matka-avustuksen, ja joka neljäs oli joutunut maksamaan itse koko matkan. Usein Suomessa oleva omaisuus, esimerkiksi talo, myytiin ja tulot käytettiin matkakustannuksiin. Yleistä oli lainata matkarahat pankeilta ja vanhemmilta. Myös erilaiset liikeyritykset ja järjestöt, kuten Mount Isan kaivokset ja Luterilainen Maailmanliitto, lainasivat matkarahoja.⁵²

Kun Australia ei saanut haluamaansa määrää siirtolaisia, avustusjärjestelmä nimeltä ”Special Passage Assistance Programme” (SPAP) ulotettiin heinäkuussa 1966 myös pohjoismaihin. Ohjelman mukaan alle 19-vuotiaat saivat täysin ilmaisen matkan, ja yli 19-vuotiaiden oli maksettava vain 25 dollaria. (Australia oli siirtynyt punnasta dollariin vuonna 1966.) Käytännöllisesti katsoen matka oli ilmainen edellyttäen kahden vuoden viipymistä Australiassa. Haastatelluista 1960-luvun loppupuolella Australiaan muuttaneista suomalaisista 83 % ilmoitti saaneensa matka-avustusta melkein kokonaan. Niinpä 1960-luvun lopulla noin 5 000 suomalaista muutti Australiaan. Tämä siirtolaisuus edelsi ja oli osittain samanaikainen kuin suuri siirtolaisaalto Ruotsiin vuosina 1969–1970, jolloin Suo-

Erkki ja Aila Virtasen 15-lapsinen perhe Nastolasta saapui siirtolaisiksi Australiaan vuonna 1973. Virtaset olivat yksi esimerkki SPAP-järjestelmän kautta Australiaan muuttaneista suomalaisista. Heidät kuljetti lentokentältä siirtolaisministeriön tilaama linja-auto siirtolaisneuvontakeskukseen Springveteen, jossa siirtolaisministeri Lynch oli vastassa. Perhe lensi seuraavaksi Mt. Gambieriin. – *Hufvudstadsbladet* 25.3.1973.

messa ns. suuret ikäluokat tulivat työikäisiksi heikosti koulutettuina.⁵³

Australian talouden heikennyttyä yleismaailmallisen lamakauden seurauksena vuoden 1973 jälkeen maa joutui rajoittamaan siirtolaisten maahanpääsyä. Huomiota kiinnitettiin entistä enemmän siirtolaisten laatuun. Australia omaksui Kanadan mallin mukaisen pistelaskujärjestelmän siirtolaisiksi halukkaille. Määrät vaihtelivat maan taloudellisen ja poliittisen tilanteen mukaan. 1970-luvulla vain muutamia satoja suomalaisia muutti vuosittain Australiaan ja 1980-luvulla määrät pienenivät entisestään. Syynä tähän oli Australian maahanmuuttopolitiikan

kiristymisen lisäksi se, että Suomessa elintaso nousi nopeasti eikä enää esiintynyt sellaista muuttopainetta kuin 1950- ja 1960-luvuilla. Tällä hetkellä (1998) työttömyyden lisääntyttyä Australia ei ole aktiivisesti hakemassa siirtolaisia maahan. Opiskelija- ja harjoittelijavaihtoa lukuunottamatta kaikki oleskelu Australiasa, jos sen aikana esimerkiksi on töissä, edellyttää väliaikaista viisumia. Sitä voi hakea Australian suurlähetystöstä vasta, kun on saanut virallisen eli Australian siirtolaisviranomaisen hyväksymän kutsun. Lisäksi mukana seuraavien perheenjäsenten oikeudet ja velvollisuudet ovat tarkoin säädeltyjä. Australiaan aikova

joutuu myös osoittamaan sujuvaa englannin kielen taitoa. Nämä aiempaa tiukemmat säädökset ovat osaltaan vähentäneet myös suomalaisten siirtolaisuutta Australiaan. Maahan pyritään joskus jäämään myös laittomasti. Vuoden 1995 lopussa Australiassa oleili turistiviisumin umpeuduttua viisi suomalaista, joilla ei ollut lailista oleskelulupaa.⁵⁴

Kaikkiaan Suomesta on muuttanut Australiaan vuodesta 1945 vuoteen 1998 mennessä runsaat 22 000 Suomen kansalaista. Näistä arviolta 1 000 on lähtökellällä asunut Ruotsissa, Englannissa tai muualla. Australia on ollut Yhdysvaltain ja Kanadan jälkeen tärkein suomalaisen kaukosiirtolaisuuden kohdealue.

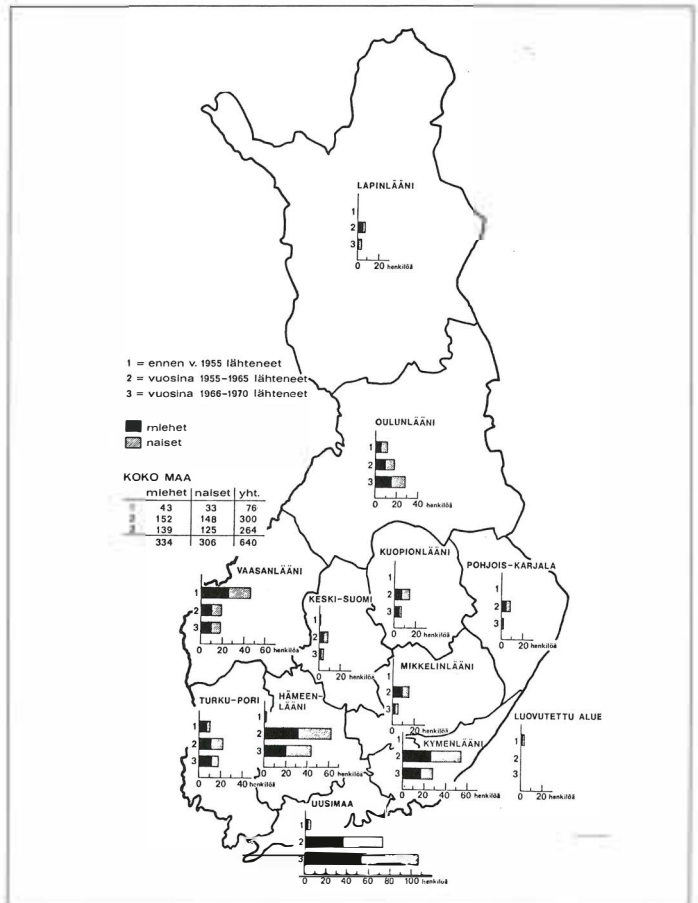
Tärkeämpää kuin pelkät Australiaan saapumista osoittavat luvut on kuitenkin nettosiirtolaisuus. Vuodesta 1924 lähtien on tietoja Australiasta muuttaneista suomalaisista, ja ennen toista maailmansotaa menneistä suomalaisista 40–50 prosenttia lähti Australiasta joko takaisin Suomeen tai muualle. Myös sodan jälkeen menneistä 22 000 suomalaisesta lähes puolet on lähtenyt Australiasta. Suuri paluuprosentti ilmenee myös Australian virallisista väestölaskennoista. Suurimmillaan Suomessa syntyneiden määrä Australiassa oli vuonna 1971 nousten hieman yli 10 000 hengen. Jos tuolloin laskettiin mukaan toinen sukupolvi, ts. jompi kumpi vanhemmista oli suomalainen, on Australian suomalaisten lukumääräksi saatu 17 000 henkeä.⁵⁵ Laskiessaan mukaan vielä kolmannenkin sukupolven, on australialainen siirtolaistutkija Charles Price saanut suomalaista syntyperää olevien (ethnic strength) määräksi noin 30 000.⁵⁶ Tämä on ollut melkoinen lisä Australian monikulttuuriväestöön. Vuoden 1991 väestö-

laskennan mukaan Australiassa asui 9 110 Suomessa syntyneitä henkilöä. Seuraava väestölaskenta suoritettiin elokuussa 1996, jolloin suomalaisia oli 8 619 eli määrä oli pienentynyt noin 500 hengellä. Kaupungeista Brisbanessa asui 1 509, Sydneyssä 1 728 ja Melbournessa 991 suomalaista. Syynä suomalaisten määrän vähenemiseen oli se, että sadat suomalaiset olivat Suomessa tai muusta syystä pois kotoaan. Vuoden 1996 väestölaskennassa selvisi myös, että henkilöitä, joiden toinen tai molemmat vanhemmat oli syntynyt Suomessa, oli yhteensä 18 392.⁵⁷

Lähtöalueet Suomessa

Kun puolet ennen toista maailmansotaa Pohjois-Amerikkaan menneistä siirtolaisista oli lähtöisin Vaasan läänistä, niin Australian siirtolaisuuden osalta kuva on monipuolisempi. Ensimmäiset suomalaiset Australiassa olivat merimiehiä, jotka olivat kotoisin pääasiassa Suomen rannikkokaupungeista Turusta, Vaasasta, Raahesta ja Oulusta. Myös satamakaupunkien lähialueet olivat hyvin edustettuina, esimerkkeinä Munsala ruotsinkielisellä Pohjanmaalla ja Lohtaja suomenkielisellä. Mutta yksittäisistä paikkakunnista Turku oli tärkein vanhemmassa siirtolaisuudessa Australiaan. Vaikka poikkeuksia löytyy, lähtijöillä oli useimmiten merimiestäusta. Vasta tämän vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä maanviljelystaustan omanneiden määrä lisääntyy. Sotien välisenä aikana useimmat Australiaan menneet olivat maatalojen poikia ja tyttäriä Etelä- ja Keski-Pohjanmaalta, mutta lähtijöitä löytyi myös muualta Suomesta. Myös 1940-luvun lopulla ja 1950-

Viimeinen asuinpaikka Suomessa ennen Australiaan lähtöä. – *Koivukangas 1975.*

luvun alkupuoliskolla Australiaan muutaneet olivat pääsääntöisesti Pohjanmaalta, usein aikaisemmin menneiden sukulaisia ja ystäviä. Yleistäen voidaan sanoa Australian siirtolaisuuden keskittyneen aina 1950-luvun puoliväliin saakka Vaasan lääniin. Tätä tukee sekin, että ennen vuotta 1947 Australian kansalaisiksi otetuista, vuosina 1920–1941 Australiaan tulleista miehistä lähes puolet (46 %) oli Vaasan läänistä syntyisin.⁵⁸

Kun varhaisin Australian-siirtolaisuus oli lähtöisin merenkulku- ja maatalous-Suomesta, muuttui tilanne vuonna 1957 avustetun siirtolaisuuden ansiosta. Tuol-

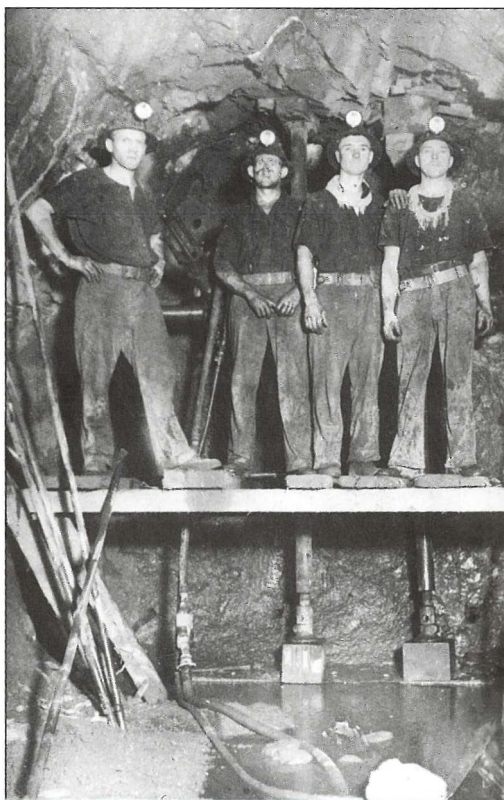
loin taloudellinen lama koetteli erityisesti Etelä-Suomen teollisuuspaikkakuntia, ja Australiaan muuttajat olivat yleensä lähtöisin Helsinki-Tampere-Lappeenranta kolmiosta. 1950-luvun lopulla mm. Lappeenrannan ja Imatran seudulla esiintyi todellista Australian-kuumetta. Uusimassa siirtolaisuudessa tyypillistä on Uusimaa- ja Helsinki-keskeisyys. Joka viides 1960-luvun lopulla Australiaan mennyt siirtolainen oli viimeksi asunut Helsingissä. Heistä vain 40 % oli syntynyt siellä. Tämä osaltaan heijastaa Suomessa tapahtunutta väestön ym. tuotannon teki-
joiden keskittymistä eteläiseen Suomeen.

Australian siirtolaisuus on siis ollut eteläisen Suomen muuttoliikettä.⁵⁹

Suomalaiset siirtolaiset olivat pääosin parhaassa työiässä Australiaan tullessaan. Vuoden 1970 haastatteluun vastanneista yli 3/4 oli 20–40 -vuotiaita muuttaessaan maahan. Ennen toista maailmansotaa ja mahdollisesti vielä 1950-luvun alussa lähdettiin siirtolaisiksi yleensä nuorina. Niinpä ennen vuotta 1947 kansalaisiksi otetuista suomalaisista miehistä yli puolet oli Australiaan saapuessaan ollut 15–24 vuoden ikäisiä, vuosina 1920–1941 tulleista peräti 56 %. Siirtolaiseksi lähdettiin usein heti asevelvollisuuden suorittamisen jälkeen. Myöhemmin 1950-luvun loppulla ja 1960-luvulla ajatus siirtolaiseksi lähdestä syntyi vähitellen. Monet siirtolaiset olivat ehtineet hakeutua jo Suomessa työelämään ja perustaa perheenkin. Perhesiirtolaisuus lisäsi samalla naisten osuutta siirtolaisissa. Ennen 1950-luvun loppua Suomen Australian-siirtolaisuus oli ollut miesvoittoista, mutta sen jälkeen naissuurtolaisten luku alkoi kasvaa.⁶⁰

Asuinpaikat ja ammatit Australiassa

Ensimmäiset suomalaiset Australiassa asettuivat eri puolilla laajaa mannerta olevien siirtokuntien pääkaupunkeihin. Australian eurooppalainen asutus on aina ollut hyvin rannikko- ja kaupunkikeskeistä, eivätkä suomalaiset olleet poikkeus. Yksi ensimmäisiä suomalaiskeskuksia oli tärkeä satamakaupunki Melbourne, ja sen läheisyydessä sijaitsevat rikkaat Victorian kultakentät, jotka houkuttelivat myös suomalaisia 1800-luvun puolivälin jälkeen. Monet entisistä kullankaivajista vetäytyivät Melbourneen elämänsä ehtook-

Kaivostyöläisiä Mount Isassa, Queenslandissa vuonna 1934. Oikealla suomalainen Fred Wiik. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

si. Toinen merkittävä merenkulun keskus oli vanhimmassa siirtokunnassa, Uudessa Etelä-Walesissa, sijaitseva Sydney. Mutta myös Adelaidessa, Perthissä, Hobartissa ja Brisbanessa oli suomalaisia jo 1800-luvun puolivälin jälkeen enemmän tai vähemmän pysyvästi. Maaseudulta suomalaiset löysivät työtä farmeilta ja metsätyöstä, kaivosteollisuudesta ja maanteiden ja rautateiden rakentajina. Queenslandissa erityisen hyvät ansiot olivat sokeri-ruo'on hakkuussa, vaikka työ tosin kestikin vain puoli vuotta.

**Suomessa syntyneiden lukumäärät
osavaltioittain vuonna 1996**

	Henkilöä	%
1 New South Wales	2536	29,5
2 Queensland	2751	31,9
3 Victoria	1218	14,3
4 ACT (Canberra)	723	8,4
5 South Australia	584	6,9
6 Western Australia	531	6,2
7 Tasmania	148	1,8
8 Northern Territory	93	1,1
Yhteensä	8619	100,0

Lähde: Australian Census 1996.

Myös toisen maailmansodan jälkeinen siirtolaisuus keskittyi osavaltioiden pääkaupunkeihin. 1950-luvun lopulta 1960-luvun alkupuolelle hallitseva suomalais-siirtolaisten saapumispaikkakunta oli Victoria. Täällä Uuden Etelä-Walesin rajan läheisyydessä sijaitsi Australian suurin siirtolaiskeskus Bonegilla. Sen sijainti yhdessä työvoiman tarpeiden kanssa vaikuttivat siihen, että monet tätä kautta maahan tulleet siirtolaiset asettuivat Uuteen Etelä-Walesiin ja erityisesti Capital Territorioon (Canberraan). Tänä aikana, 1950-luvun lopulla, sai alkunsa Canberan suomalaisasutus, kun pääkaupunki alkoi nopeasti kasvaa valtion virastojen kaupunkiin muuttamisen myötä. Rakennustyömaille tarjoutui suomalaisille erinomaisia työmahdollisuuksia. 1960-luvun lopulla siirtolaisuus suuntautui ensisijaisesti myös Uuteen Etelä-Walesiin ja levisi Sydneyn kautta ympäri koko maan. Erittäin Etelä-Australia on saanut huomattavan osan tästä uusimmasta siirtolaisuudesta. Vuoden 1966 väestönlaskennan

mukaan Suomessa syntyneistä asui kaupungeissa 62 % ja maaseudulla 12 %.

Suurkaupungeissa, jotka kasvoivat nopeasti 1950- ja 1960-luvuilla, löytyi työtä suomalaisille ammattimiehille. Useimmiten suomalaiset ovat toimineet rakennus-alalla tai teollisuuden palveluksessa. Vuonna 1970 haastatelluista noin 40 % miespuolisista vastaajista työskenteli talonrakennus-alalla. Useimpien ammattitaito oli hankittu käytännössä, mutta joukossa oli myös muutamia rakennusmestareita tai muun teknisen koulutuksen saaneita henkilöitä. Rakennustöistä pidettiin erityisesti, koska työt saattoivat jatkua häiriintymättä läpi vuoden ja ammatti oli samalla tavoin kuin maanviljelijän suhteellisen vapaa. Tärkein syy rakennustöiden suosioon lienee ollut kuitenkin se, että urakkaluonteisena se tarjosi hyvät ansiomahdollisuudet, ja monet kirvesmiehet kutsuivatkin itseään urakoitsijoiksi. 1950-luvulla maahan muuttaneista suomalaisista 40 % oli metalli-, puu- ja rakennusalan ammattimiehiä. Varsinkin Australian metalliteolli-

suus ja autotehtaat ovat rekrytoineet siirtolaistyövoimaa. Enemmän kuin puolet Australian autoteollisuuden palveluksessa olleesta työvoimasta oli vuonna 1969 siirtolaisia, ja monet suomalaiset ovat myös saaneet tutustua autotehtaiden kokoonpanolinjoihin. Myös kaivostyö on ollut suomalaisten suosima ammatti. Tärkein kaivoskeskus on ollut Mount Isa Pohjois-Queenslandissa, jonne ensimmäiset suomalaiset menivät jo 1930-luvun lamakautena. Taloudellisesti kaivostyö oli tuottoisaa ja melko vapaata. Mount Isassa suomalaiset ovat olleet saksalaisten kanssa suurin ei-brittiläinen kansallisuus.

Naiset puolestaan ovat olleet teollisuustyössä ja erilaisissa palveluammateissa, alkuaikoina usein siivoojina, jossa työssä ei tarvittu hyvää kielitaitoa. Sama syy vaikutti miesten hakeutumiseen maanviljelijöiksi ja rakennusmiehiksi. Nykyisin naiset työskentelevät mm. terveydenhuollon alueella. Tänä päivänä yhä useampi Australiassa asuva suomalainen toimii yksityisyrittäjänä.

Suomalaiset ovat Australiassa työskennelleet myös maanmiestensä palveluksessa. Suomalainen ensimmäisenä työnantajana oli yleinen ennen vuotta 1955 saapuneilla varhaisimmilla siirtolaisilla. Tämä lienee osin johtunut siirtolaisuuden luonteesta, usein oli tarvittu jo maassa oleva takaaja ja tällöin voitiin aloittaa elämä uudessa kotimaassa työskentelemällä esim. maanviljelijänä toimivan takaajan pellolla. Myöhemmin 1960-luvun lopulla oli taas runsaammin suomalaisia työnantajia, mm. talonrakennusammateissa, joiden välityksellä vastatullut suomalainen siirtolainen saattoi päästä kiinni Australian työelämään. Tällainen eräänlaisen ketjusiirtolaisuuden ilmenty-

mä ei suomalaisten keskuudessa ollut samassa määrin yleinen kuin eteläeurooppalaisilla, jotka yleensä aloittivat työskentelemällä mm. sukulaistensa omistamassa ravintolassa.

Yleisesti ottaen suomalaiset ovat toimineet Australiassa raskaissa ruumiillisissa töissä tai teollisuuden palveluksessa. Tähän on vaikuttanut myös siirtolaisten alhainen koulutustaso. Aina 1950-luvulle saakka pääosa heistä oli suorittanut Suomessa vain kansakoulun. 1960-luvun lopulla maahan saapuneiden suomalaisten koulutustaso oli hieman kohonnut, mikä johtui yleisestä koulutustason noususta Suomessa. Kuitenkin vielä yli puolet vuonna 1970 haastatelluista suomalaisista siirtolaisista oli käynyt vain kansakoulun. Monet olivat käyneet keskikoulun, saaneet alemman kaupallisen koulutuksen tai käyneet ammattikoulun. Ongelmaksi muodostui myös mahdollisen suomalaisen tutkinnon pätevyys Australiassa.

Ammatissa etenemiseen liittyi joskus myös muita vaikeuksia. Pääasiassa ongelmat liittyivät kielitaitoon, eli kuten eräs vuonna 1970 haastateltu suomalainen totei: *"Australialaiset ajattelevat työpaikoissa: jos ei osaa puhua, ei osaa tehdä muutakaan"*. Esimerkiksi Mount Isan kaivoksilla oli kiinnitetty huomiota asiaan, sillä vain pieni prosentti maan alla työskennelleistä suomalaisista pääsi työnsuorittajiksi verrattuna muista kansallisuuksista tullessiin siirtolaisiin. Tähän pidettiin syynä melkein yksinomaan kielivaikeuksia. Jos suomalainen siirtolainen oli tarpeeksi tarmokas parantaakseen kielitaitoaan, hän oli saanut ylennyksen. Vuonna 1970 Mount Isan kaivosten henkilökuntaan kuului 12 esimiesasemassa ollutta suomalaista, jotka valvoivat use-

Melbournen yliopiston professori Aimo Murtonen (1924–1996). – *Suomi-Newspaper* 13/1996.

aan kansallisuuteen kuuluneita miehiä. Suomalaiset myös vaihtoivat melko usein työpaikkoja. Hyvä työnsaanti etenkin 1950- ja 1960-luvuilla loi tähän mahdollisuuden. Kuitenkin 1930-luvun alkupuolen lamakauden jälkeen jotkut suomalaiset siirtolaiset kokivat ajoittain myös työtömyyttä. Yleisesti katsoen suomalaisilla on ollut hyvän työntekijän maine Australiassa.⁶¹

Australian menestyneimpiin suomalaisiin kuuluu Matti Ruonala, joka muutti Yli-Iistä Australiaan 23-vuotiaana vuonna 1960. Alkuaikoina Ruonala työskenteli telakalla ja suomalaiseen tapaan rakennuksilla, mutta menestystarina alkoi viisi vuotta maahanmuuton jälkeen, kun Ruonala alkoi valmistaa sälekaihtimia autotallissaan. Hänen kaihtimensa säleet olivat eurooppalaistyylisesti vain 25 mm le-

veitä, kun Australiassa yleisesti käytettiin leveämpiä säleitä. Ruonalan kaihdinmalli mullisti koko Australian kaihdinteollisuuden. Nykyään Ruonalan Brisbanessa toimiva Uniline-yhtiö on kaihdinalalla Australian suurimpia.⁶²

Eero O. Erkon tytär Ritva Harli on tunnettu vaatesuunnittelija. Hän päätyi Australiaan etsiessään uutta ilmapiiriä vaatesuunnitteluun. Harli piti neljä vuotta skandinaavisten vaatteiden erikoismyymälää ja osti Victoriasta 500 hehtaarin lammas- ja hevostilan. Myöhemmin hän asettui Tasmanian eteläkärjessä olevalle Brunyn saarelle, jossa hänellä on myös lammastila.⁶³

Mouhijärvellä vuonna 1924 syntynyt Aimo Murtonen edusti Australiassa suomalaista tiedemaailmaa. Hän oli väitellyt Helsingin yliopistossa teologian tohtoriksi vuonna 1958. Filosofian tohtori hänestä tuli seuraavana vuonna. Murtonen oli maailman johtavia Raamatun alkukielten tutkijoita. Hän työskenteli Helsingin yliopistossa dosenttina vuosina 1958–1960. Vuodesta 1960 alkaen hän toimi Melbournen yliopiston palveluksessa. Toimituaan aluksi mm. vanhempana lehtorina ja hepreankielen päättökijana, hänestä tuli vuonna 1972 professori. Hänen monien tieteellisten julkaisujensa joukossa on mm. vuonna 1969 ilmestynyt Länsi-Australiassa asuvan Pintupi aboriginaaliheimon kielen tutkimus ja kieliopas. Vuonna 1951 papiksi vihitty Murtonen toimi jo Suomessa ollessaan mukana seurakuntatyössä. Muutettuaan Australiaan hän osallistui Mikael Agricolan suomalaisen seurakunnan toimintaan sen perustamisesta vuonna 1960 lähtien. Aimo Murtonen kuoli Melbournessa heinäkuussa vuonna 1996.⁶⁴

Suomalaiset Australian Uudessa-Guineassa ja muilla lähisaarilla

Uusi-Guinea sijaitsee Australian pohjoispuolella päiväntasaajan vyöhykkeessä. Siellä on ollut asutusta ainakin 35 000 vuotta, mahdollisesti jopa 50 000 vuotta sitten. Ensimmäiset asukkaat tulivat alueelle Kaakkois-Aasiasta. He elivät metsästämisellä ja kalastamalla. Ensimmäisenä eurooppalaisena Uuden-Guinean löysi vuonna 1526 portugalilainen tutkimusmatkailija Jorge de Menes. Espanjalainen Inigo Ortiz de Retes antoi vuonna 1545 saarelle nimen Uusi-Guinea, koska sen rannikko muistutti hänen mielestään Afrikan länsirannikkoa. Suurin osa Uuden-Guinean asukkaista on melanesialaisia, sisämaassa asuu myös pygmejä ja papualaisia, sekä paikoin kaakkoisrannikolla ja lähisaarilla polynealaisia. Myös australialaisia on muuttanut Papua-Uuteen-Guineaan.

Valkoinen asutus alkoi Etelämeren saarilla 1700-luvun lopulla. Syynä oli kasva-va kiinnostus Kiinan kauppaa kohtaan. Useimmat valkoihoiset asettuivat Uuteen-Seelantiin ja Havaijille, mutta varsinaista siirtolaisasutusta syntyi aluksi vain Fidzisaarille. 1900-luvun alussa siellä asui suomalaisista Seth A. Franzén, kirjailija ja piispa Frans Mikael Franzenin pojanpoika. Myöhemmin vuosina 1929–1930 rouva Sylvie Bergroth osti Fidziltä maata yhdessä poikansa Kaj'n kanssa. 1920-luvulla Fidzille muutti Australiasta Eemeli Tastula, joka asui saarilla kymmeniä vuosia. Tastula muutti myöhemmin takaisin Australiaan. Muutamia suomalaisia oli myös muilla Etelämeren saarilla. Eräs heistä oli raumalainen Edward Lindelöf, joka oli

saapunut 1900-luvun alussa Australiaan, ja joka lopulta kuoli Port Moresbyssa, Uudessa-Guineassa.⁶⁵

Uuden-Guinean historiaan liittyy myös kapteeni Hillel Liljeblad, joka vuonna 1884 johdatti Englannin sotalaivaston Port Moresbyn satamaan. Palkkioksi tästä toiminpiteestä ja Englannin hyväksi tehdystä tutkimustyöstä Uuden-Guinean vaikeakulkuisilla vesillä hän anoi maata Port Moresbystä, Granvillen kaupungista. Ei ole tietoa siitä, saiko hän anomaansa maata omakseen. Myöhemmin Liljeblad työskenteli Sydneyssä satakapteenina. Hän kuoli vuonna 1925.⁶⁶

Varhaisimpia suomalaisia Uudessa-Guineassa oli myös Otto Gustafson, joka otti osaa Uuden-Guinean kultaryntäykseen vuonna 1896. Parikymmentä vuotta myöhemmin saarelta löytyy suomalainen helmenpyytäjä ja kauppa-asiamies Alek Stork, joka asui joitain vuosia Uudessa-Guineassa. Tuusulassa vuonna 1875 syntynyt Kalle Åström eli Charles Alfred Oström oli onnistunut hankkimaan itselleen neljä kookospalmuplantaasia New Irelandin saarilta. Oström oli saapunut Australiaan 1890-luvun lopulla. Hän muutti Uuteen-Guineaan vuonna 1904. Oström järjesti matkat ja työpaikan myös veljelleen Felixille, joka saapui perheineen Uuteen-Guineaan vuonna 1926. Raumalla vuonna 1895 syntynyt esperanton harrastaja Lauri Laiho jatkoi Australiasta, Melbournesta, Uuteen-Guineaan 1920-luvulla. Hän sai työpaikan Rabaulista sanomalehden toimituksessa. Kokemuksistaan hän kirjoitti myöhemmin kirjan ”Tropiikin kuvia”. Suomen konsulin Harald Tannerin mukaan Salomonin saarilla asui 1920-luvulla myös eräs entinen suomalainen merimies.⁶⁷

Kulta oli houkutellut myös August Peter Petersonin Uuteen-Guineaan, jossa hän oleskeli vuodet 1896–1901. Tämä Turussa vuonna 1855 syntynyt merimies jäi pois laivasta Port Piriessä vuonna 1879 ja kierteli sen jälkeen eri puolilla Australiaa. Vuonna 1928 hän kansalaistui Croydonissa, Queenslandissa. Hänen ammattinsa oli tuolloin vihannesten viljelijä (market gardener). Uuteen-Guineaan päätyi myös Turussa vuonna 1866 syntynyt Julius Conrad Forstrom. Saavuttuaan aluksi Sydneyyn vuonna 1883 hän muutti Uuteen-Guineaan, jossa kuoli vuonna 1931.⁶⁸

Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisasutus Uudessa-Guineassa on pääosin koostunut henkilöistä, jotka ovat työskennelleet kehitysapu- ja lähetystehtävissä. Suomen Lähetysseura aloitti toiminnan saarella vuonna 1972. Työ on keskittynyt

lukutaidon opettamiseen sekä Raamatun kääntämiseen. Kaikkiaan suomalaisia asui saarella 80 henkeä kesällä 1998, jolloin Papua-Uusi-Guinea joutui voimakaiden hyökkäältojen kohteeksi.⁶⁹

Yhdistystoiminta

Ennen toista maailmansotaa Australiassa oli hyvin vähän suomalaisia ja he viettivät liikkuvaa elämää. Useat olivat yksinäisiä merimiehiä tai työn perässä paikasta toiseen muuttavia työläisiä. Jotkut olivat avioituneet englanninkielisen naisen kanssa, ja tämä oli omiaan eristämään heitä muista suomalaisista. Ensimmäisten suomalaisten sosiaalinen elämä Australiassa lienee keskittynyt satamiin ja niissä olleisiin kapakoihin. Victorian ja Uuden

Image Flat, Makkosen talo noin vuonna 1904. Vas. Juho Makkonen ja hänen vaimonsa sekä Juho Makkosen veli, joka oli töissä isännän keinifarmilla. Talo oli suomalaisen seuraelämän keskus Image Flatissa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Etelä-Walesin kultakentillä 1850-luvulla olleiden suomalaisten, mm. Isojoelta kotoisin olleiden Alfred ja Wilhelm Häggblomin, tiedetään osallistuneen skandinaavien yhteistoimintaan. Tärkein edellytys säännöllisen yhdistystoiminnan aloittamiselle Australiassa – niin kuin muuallakin – oli pysyvän suomalaisasutuksen syntyminen. Tarvittiin myös motivaatiota ja kyvykkäitä johtajia aloittamaan usein epäkiitollinen yhdistystoiminta paikkakunnalla. Yksi edellytys oli myös suomalaisten naisten osuus yhdistysten perustamisessa ja ylläpitämisessä.

Erakko-seura Nambourissa 1902–1904

Queenslandiin suuntautuneen avustetun siirtolaisuuden seurauksena suomalainen asutus Australiassa vahvistui vuosisadan vaihteessa. Matti Kurikan kannattajia asettui viljelemään sokeriruokoa Image Flatiin, Nambourin lähelle, 110 kilometriä Brisbanesta pohjoiseen aluksi vuokraamalla ja raivaamalla maata. Samalla he perustivat ensimmäisen vakiintuneen suomalaisyhteisön Australiaan. Joukossa oli myös työmiehiä, ja – mikä tärkeää – myös naisia. Tämä ensimmäinen ryhmäasutus tunnetaan nimellä Finbury.

Nambourin alueella oli asunut suomalaisia jo ennen Kurikan ryhmän saapumista. Yksi ensimmäisistä suomalaisista alueella oli Antti Backman, joka oli saapunut Australiaan jo vuonna 1875. Tammisaarelainen, entinen kullankaivaja Otto Gustafson aloitti ensimmäisenä suomalaisena maanviljelyn jo vuonna 1897. Finburyssä asui 67 suomalaista vuoden 1902 lopulla. Kaikkiaan suomalaisjoukko lienee käsittänyt vajaat 100 henkeä.

Tienviitta Bli Bli:ssä Nambourin seudulla, jossa sijaitsi useita suomalaisten omistamia sokeriruokofarmeja. – *Olavi Koivukangas.*

Nambour houkutteli varhaisia suomalaisia todennäköisesti siksi, että siellä oli maata tarjolla. ”Kurikkalaiset” vuokrasivat maata skottilaiselta välittäjältä. Nambourin sokeritehdas oli perustettu vuonna 1896. Suomalaisten saapuessa tehdas oli suljettu raaka-ainepulan vuoksi. Paikalliset maanomistajat halusivat työvoimaa sokeriruokoviljelyksilleen, ja seitsemän vuoden vuokrasopimuksen jälkeen suomalaisten olisi ollut määrä lähteä pois. Tehtaan toimintaa ei olisi voitu jatkaa ilman suomalaisten sokeriruo’on viljelyä.

Juhannusaattona 1902 Nambourin suomalaiset kokoontuivat kotimaan vanhan tavan mukaan polttamaan juhannustulia sekä laulamaan ja leikkimään. Yön kuluessa syntyi ajatus jonkinlaisen yhdistyksen perustamisesta, ja seuraavana sun-

nuntaina päätettiin kokoontua asian merkeissä. Näin sai alkunsa ”Asiainedustusseura Erakko”.⁷⁰ Tähän nimeen päädyttiin siksi, ettei Australiassa tiedetty olevan muita suomalaisia yhdistyksiä, joten sen arveltiin jäävän erakoksi.⁷¹ Tämä eristytymisen tunne ilmenee myös Erakko-Seuran käsinkirjoitetusta lehdestä nimeltä Orpo seuraavasti:

*”...kun emme olleet suotuisia oman kansamme yläkerroksille niin täytyi meidän vetäytyä, eli kansamme keskuudesta toisen kansan keskuuteen ja olemme siten joutuneet erakoksi syystä, että emme ymmärrä ympäristömme kieltä emmekä tunnne toistemme ajatuksia.”*⁷²

Erakko-Seuran tarkoituksena oli yhdistää suomalaiset Finburyssä yhteiseen toimintaan henkisen ja yhteiskunnallisen asemansa sekä aineellisen toimeentulonsa parantamiseksi.⁷³ Jäseniksi pääsivät kaikki suomalaiset sukupuoleen katsomatta, kunhan maksoivat liittyessään kuusi pennyä ja pienen kuukausimaksun. Mallina liene käytetty tuon ajan suomalaisen työväenyhdistyksen sääntöjä. Seuran ensimmäinen puheenjohtaja A.E. Lundan kirjoitti puoli vuotta seuran perustamisen jälkeen, että vaikka Erakko-Seuran ohjesäännöissä ei ole määrätty mitään varsinaista suuntaa, on se kuitenkin käytännössä osoittanut noudattavansa ”sosialistisia periaatteita”.⁷⁴ Seuran voimakas ja utopistinen aatteellisuus ilmeni myös lauluisa, mm. ”Erakon marssissa”:

*”Meil maassa vieraas heijastus,
On uuden valon sarastus.
Ja rintojemme voimakkuus,
Kuin aamu-ruskon salaisuus.”*

Marssi laulettiin sävelellä ”Oi kehtomme sä Pohjanmaa”.⁷⁵

Nambourin suomalaisten toiminnassa ilmenee Matti Kurikan vaikutus. Olihan mm. Erakko-Seuran johtomiehiin kuullut toimittaja I.O. Peurala, Kurikan läheinen ”opetuslapsi”, joka seurasi häntä myöhemmin Amerikkaan. Ilmeisesti juuri Peurala vei mennessään Erakko-Seuran pöytäkirjat ja Orpo-lehden Sointulaan Kanadaan, mistä ne ovat pelastuneet jälkimaailmalle.

Erakko-Seuran puheenjohtajaksi valitun Adolf Emil Lundanin ja rahastonhoitajana toimineen Peuralan lisäksi on mainittava sihteeri Liinus Robert Nyström, Karstulassa vuonna 1876 syntynyt suutarin poika, joka ei ollut saanut mitään opillista sivistystä. Seuralla oli myös erilaisia toimikuntia, kuten huvi- ja rakennustoimikunta, käsityöseura sekä *Orpo*-lehden toimituskunta. Seuran ensimmäisen toimintakertomuksen mukaan jäseninä oli neljä naista ja 12 miestä, joista yksi erosi vuoden kuluessa. Ilmeisesti yli puolet 30:sta vuoden 1902 lopulla olleesta Finburyn suomenkielisestä kuului seuraan sen alkuvaiheissa sekä muutamia 12 ruotsinkielisestä suomalaisesta. Suomenkieliset ja ruotsinkieliset muodostivat omat ryhmänsä, kuten muuan kirjoittaja totesi:

”Tiedämme, että seurakuntamme Finburyssä jakaantuu kahteen osaan ja ne tunnetaan nimellä Tvedis Finnit ja Suomalaiset.”

Kirjoittaja viittaa Tvedis Finnien häirinneen juopuneina suomalaisten illanviettoa. Kaikkiaan Erakko-Seurassa oli yhteensä 28 jäsentä kahden ja puolen vuoden toiminta-aikana.⁷⁶

Aluksi kokouksia oli joka viikko, mutta myöhemmin joka toinen viikko. Varsinaisen kokouksen lisäksi ohjelmaan saattoi kuulua puhe, runonlausuntaa ja kes-

kustelualustus tai esitelmä. Suositun ohjelmanumero oli käsinkirjoitetun Orpo-lehden lukeminen. Seuran kaksi ja puoli vuotta kestäneen toiminnan aikana pidettiin yhteensä 60 kokousta. Niissä pohdittiin mm. englannin kielen opetuksen – ja lapsille suomen kielen opetuksen – järjestämistä, raittiusseuran perustamista ja mahdollista lainaa sokeritehtaalta. Lisäksi järjestettyihin juhliin kutsuttiin lähiseudulla olleita seuraan kuulumattomia suomalaisia, osallistuipa niihin paikallista väestöäkin. Juhlissa seuralaiset esittivät erilaista ohjelmaa, jopa näytelmiä.

Tarvittavaa kirjallisuutta oli hankittu pääasiassa Amerikan suomalaiselta työväenliikkeeltä. Kokoukset pidettiin yksityisissä tiloissa sekä sisällä että ulkona ja juhlat paikkakunnan yleisissä tiloissa. Seurassa tehtiin aloite oman huoneiston hankkimiseksi, mutta Australian suomalaisten ensimmäinen toimitalo ei nähnyt vielä päivänvaloa.

Erakko-Seuralla oli kirjeenvaihtoa muilla paikkakunnilla asuvien Australian suomalaisten kanssa. Yhteyttä pidettiin myös Amerikan suomalaisiin sekä tietysti Suomeen.⁷⁷ Nambourissa luettiin Työmies-lehteä, ja Orpo-lehdessä julkaistiin Suomesta saapuneita kirjeitä. Vuoden 1904 alussa julkaistiin Kurikalta ”Sointulasta” saapunut kirje, jossa kehoitettiin suomalaisia saapumaan Malkosaarelle.⁷⁸

Jo lokakuussa 1903 tapahtui Erakko-Seurassa loppua enteilevä repeämä. Seurasta erosi useita henkilöitä ja toimikuntiin oli vaikea saada jäseniä.⁷⁹ Seura jatkoi toimia vielä vuoden, kunnes lokakuussa 1904 johtokunta ehdotti lakkauttamista. Kun seuran viimeinen kokous pidettiin 6.11.1904, jäseniä oli kahdeksan ja varoja kolme puntaa. Tavarat päätettiin kaupata

sekä lähettää seuran rahat ja paperit Malkosaarelle Kanadaan.⁸⁰

Yhtenä syynä Erakko-Seuran hajoamiseen olivat henkilökohtaiset erimielisyydet. Toinen pääsyy oli suomalaisten poismuutto Nambourista. Mutta niinä kahtena vuotena ja neljänä kuukautena vuosina 1902–1904, joina Erakko-Seura toimi, sillä ja sen julkaisemalla Orpo-lehdellä oli suuri merkitys Nambourin suomalaisille. Raskaan työn ohella se toi vapaa-aikaan virkistystä ja hauskaa yhdessäoloa.

Erakko-Seura ja Orpo-lehti olivat itsekasvatuksen väline siirtolaisille, joista monilla oli ennestään kokemusta yhdistystoiminnasta ja lehtikirjoittelusta. Eristäytyneeksi itsensä tunteneelle suomalaisjoukolla Erakko-Seura ja Orpo-lehti olivat tärkeä tiedonlähde, varsinkin kun äskettäin maahan tulleet siirtolaiset eivät osanneet englantia. Finburyn suomalaisten seura ja sen käsinkirjoitettu lehti olivat toisaalta Suomesta tuodun kulttuuriperinteen jatkoa, toisaalta sopeutumista uuteen ja vieraskieliseen ympäristöön. Suomalaisen siirtolaisuuden historiassa Erakko-Seura ja ennen kaikkea käsinkirjoitettu Orpo-lehti on ainutlaatuinen. Sellaisia ei syntynyt Etelä-Amerikan suomalaiskeskuksiin, jotka ehkä eniten muistuttavat Nambourin suomalaisyhteisöä. Pohjois-Amerikassa taas suomalaisten suuret lukumäärät tekivät yhdistystoiminnan ja painettujen lehtien julkaisemisen mahdolliseksi jo sangen varhain. Amerikan suomalaisten keskuudessa oli myös käsinkirjoitettuja lehtiä, mutta niitä ei ole vielä paljon tutkittu.⁸¹

Erakko-Seura ja Orpo-lehti on yksi mielenkiintoisimmista luvuista Suomen kaukosiirtolaisuuden historiassa. Finland Roadin varrella Bli Bli:ssä, suomalaisten

ensimmäisen asutuskeskuksen tuntumassa paljastettiin 6.4.1997 Martti Väänänen tekemä Australian suomalaissiirtolaisuuden muistomerkki Finland Roadin varrella.⁸²

Queenslandin suomalainen Heimo-Seura 1914–1948

Image Flatin suomalaisyhteisö alkoi hajota jo vuonna 1904. Queenslandin pääkaupungissa Brisbanessa suomalaisten määrä puolestaan lisääntyi huomattavasti 1900-luvun alkupuolella. Ennen ensimmäistä maailmansotaa pysyvästi Brisbaneen asettuneiden suomalaisten lukumäärä lie-nee ollut 100–200. Brisbanen suomalaiset auttoivat merimiehiä jättämään laivansa ja asettumaan Bli Bli'hin, jonne suomalaisia muutti pääasiassa ennen ensimmäistä maailmansotaa. Merimies saattoi asettua aloilleen, jos hän meni naimisiin paikallisen maanviljelijän tyttären kanssa. Jotkut suomalaiset siirtyivät pohjoisemmaksi Kin Kin'iin, Gympieen, Wideen ja Wolviin viljelemään banaania.

Vuonna 1914 Brisbanen suomalaiset järjestivät yhteisen joulujuhlan, jonka jälkeen kokoonnuttiin runsaslukuisina John Riipisen kotiin. Muutama päivä myöhemmin, 27.11.1914, pidetyssä kokouksessa toveri Nyman ehdotti, että ”...perustettaisiin järjestelmällisesti toimiva Suomalaiskansallinen seura ...”, ja nimeksi hyväksyttiin ”Suomen Heimolaiset”. Sääntöjä laatimaan valittiin komitea, johon kuuluivat toverit F. Nyman, J. Riipinen, L. Nyström ja K. Karppinen. Mielenkiintoista on, että Nambourin Erakko-Seuran veteraani Linus Nyström oli perustamassa uutta seuraa. Ehkä Nyströmin kokemuk- sista johtui se, että hän ”toi esille varjo-

puolia suomalaisten liikkuvuudesta, eripuraisuudesta ja hajalla asumisesta”. Kun seuran perustamiseen osallistui Nyströmin ohella myös muita aikaisemmin Erakko-Seurassa toimineita, voidaan Heimo-Seuraa pitää Erakko-Seuran jatkajana mitä tulee aatteellisiin ja tavoitteellisiin lähtökohtiin.⁸³

Heimo-Seuran varsinainen perustava kokous pidettiin 14.3.1915, jolloin hyväksyttiin säännöt ja valittiin puheenjohtajaksi K. Karppinen, varapuheenjohtajaksi virolainen A. Kukk, sihteeriksi F. Nyman ja rahastonhoitajaksi J. Riipinen. Sääntöjen mukaan seuran tavoitteena oli ”edistää kansalaistemme ja heimolai-temme henkistä, siveellistä ja aineellista hyvinvointia ja toimeentuloa”.⁸⁴ Myös haaraosastojen perustaminen tehtiin pian mahdolliseksi sääntömuutoksella. Syynä tähän oli Nambourin suomalaisilta tullut kirje. Heimo-Seuran syntyminen nimit- tään oli aktivoinut Nambourin suomalai- set uudelleen yhteistoimintaan. Nambou- rin urheiluseura otti nimen ”Vapauden Veljet”, ja nimensä mukaisesti se vastusti Heimo-Seuran määräämää kuuden pen- cen jäsenmaksua kuukaudessa. Heimo- Seuran mielestä ”Vapauden Veljien” jä- senten oli suoritettava mainittu jäsenmak- su, mikäli he halusivat toimia seuran haa- raosastona. Syyskuussa 1915 hyväksyt- tiin 18 uutta jäsentä Nambourista. Urhei- lutoiminnassa olivat erityisesti mukana Australian parhaiden uimarien joukkoon 1920-luvulla kuuluneet Suosaaren veljek- set, joiden isä oli Basilius Suosaari.⁸⁵

Alkuvaiheissaan Heimo-Seura toimi puolueettomana yhdistyksenä, vaikka va- semmistolaisuus ilmeni mm. puhuttelussa ”toveri”. Huhtikuussa 1916 Kalle Karppi- nen ehdotti koeäänestystä ohjelman

muuttamisesta. Juhannuspäivänä 1916 venäläisten huoneella pidetyssä kokouksessa seuran ohjelma muutettiin äänin 19–4 työväenpuoleen mukaiseksi.⁸⁶ Eräältä amerikkalaiselta sosialistiyhdistykseltä päätettiin pyytää mallisäännöt ja uudet sosialismin linjalla olevat säännöt hyväksyttiin syyskuussa 1917. Työväenyhdistykseksi julistautumisen jälkeen Heimo-Seuran toiminta aktivoitui jokikin aikaa. Australian sosialisteihin ja venäläisiin solmittiin yhteyksiä ja kantaa otettiin Australian poliittisiin tapahtumiin.

Mutta vähitellen 1920-luvun alkupuolella Heimo-Seuran työväenhenkinen aatepohja alkoi muuttua. Yhtenä syynä tähän oli uusien siirtolaisten saapuminen Suomesta. Vuonna 1922 jääkäriluutnantti Nestori Karhulan johdolla joukko Cairnsin seudulle Pohjois-Queenslandiin asettuneita suomalaisia ilmoitti halukkuutensa liittyä seuraan. ”Valkoisiksi” leimattujen uusien suomalaisten mukaantulo aiheutti paineita sääntöjen muuttamiseksi. Varsinkin Nambourin suomalaiset vastustivat mukaan pääsyä ja ehdottivat, että pohjoisen suomalaisten poliittinen toiminta Suomessa, mm. kuuluminen suoje-luskuntiin, tuli tutkia.⁸⁷ Karhula kuitenkin esitti kirjeitse sovinnollisen toivomuksen, etteivät nambourilaiset saisi suurta kannatusta, sillä Karhulan mielestä oli aika rakentaa eikä repiä.⁸⁸ Heimo-Seuran kokouksessa vuonna 1925 todettiin, että nykyiset säännöt eivät soveltuneet vallitseviin olosuhteisiin, ja seura palasi alkuperäisen puolueettomuuden linjalle.⁸⁹ Mutta pääasiassa Pohjanmaalta tulleet uudet suomalaiset perustivat omia yhdistyksiään. Toisen maailmansodan aikana Heimo-Seuran poliittiset erimielisyydet herä-

sivät eloon. Kesällä 1941 seura paheksui Suomen liittoutumista Hitlerin kanssa ja vakuutti uskollisuutta Englannin kuninkaalle.

Suurimmillaan Heimo-Seuran jäsenmäärä lienee ollut vuonna 1922, jolloin 51 oli maksanut jäsenmaksun. Kokouspaikana oli alkuaikoina venäläisten huone, mutta monet suomalaiset eivät halunneet olla missään tekemisissä venäläisten kanssa. Vuonna 1925 esitetty suunnitelma oman talon hankkimisesta raukesi. Nambourin sivuyhdistys, johon puheenjohtaja O. Tiaisen lisäksi kuului 25 henkeä vuonna 1922, sai kuitenkin rakennetuksi oman pienen talon vuonna 1923. Parin vuoden ajan haalilla pidettiin iltamia, mutta sitten toiminta lakkasi ja muutaman vuoden kulluttua B. Suosaari, joka oli taannut rakennustarvikkeiden oston, hajotti talon.⁹⁰

Brisbanen Heimo-Seura ei kyennyt houkuttelemaan 1920-luvulla saapuneita suomalaisia. Nämä juuri maahan tulleet siirtolaiset viettivät liikkuvaa elämää. Toiseksi ”nuoret pohjalaiset” eivät tunteet omakseen Heimo-Seuran henkistä ilmapiiriä. Kuitenkin Heimo-Seura pysyi hengissä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Talvisodan sytyttyä syksyllä 1939 seura myönsi 25 puntaa Suomen auttamiseksi. Seuraavana vuonna lahjoitettiin toiset 25 puntaa, ilmeisesti talorahastosta.⁹¹ Vuonna 1948 seuran lakkauttamisen yhteydessä päätettiin ylijäävät varat ohjata Suomen sotaorpojen avustamiseksi.⁹² Vaikka Queenslandin Suomalainen Heimo-Seura ei suomalaisten vähäisestä lukumäärästä johtuen saavuttanut keskeistä asemaa, sillä oli runsaan 30 vuoden aikana suuri merkitys Brisbanen suomalaisille. Kun Heimo-Seura, samoin kuin Erakko-Seura aikaisemmin, oli suo-

Suomalaisia sokeriruo'on leikkaajia Cairnsin seudulla 1920-luvun alkupuolella. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

rittanut tehtävänsä, se voitiin lakkauttaa jäljellä olevien jäsentensä päätöksellä.

Cairnsin Suomi-Seura 1925–1929

Suomalaisten lukumäärä lisääntyi 1920-luvun alkupuolella Pohjois-Queenslandissa. Ensimmäinen suomalaiskeskus oli Cairnsin seutu missä Nestori Karhula toimi työnjohtajana erään farmin raivauksessa. Tälle ”Suomi-farmiksi” nimetyille paikalle alkoi suomalaisia saapua yksitellen ja ryhmissä niin, että alueella oli vuonna 1924 jo 200 suomalaista.

Juhannusaattona 1923 suomalaiset järjestivät urheilukilpailut, joissa Jämsästä kotoisin ollut Eino Keskinen voitti kaikki lajit juoksuja lukuunottamatta. Myöhem-

min Keskinen oli moninkertainen Australian mestari yleisurheilussa. Tuohon aikaan Brisbanessa toimiva Heimo-Seura oli ainoa suomalainen yhdistys Queenslandissa. Nestori Karhula ja useat hänen tovereista liittyivät seuraan. Mutta pitkästä etäisyydestä, ja mahdollisesti maailmankatsomuksellisista eroista johtuen, yhteistoiminta oli vaikeaa. ”Suomi-farmilla” 21.9.1924 pidetyssä kokouksessa perustettiin ”Cairnsin Suomi-Seura”. Läsänä oli 35 henkeä. Kokouksen puheenjohtajana oli Nestori Karhula ja sihteerinä toinen jääkäri Aarne Härmänen. Heidän lisäksi hanketta eteenpäin vievään toimikuntaan valittiin rouva Kerttu Karhula, Antti Isotalo ja Santeri Erkkilä. Jo tässä kokouksessa keskusteltiin koko Australi-

an käsittävän suomalaisen seuran perustamisesta.⁹³ Yhdistyksen perustaminen edistyi hitaasti, sillä seuraavassa kokouksessa 7.5.1925 esiteltiin sääntöehdotus. Seuran tarkoituksena oli:

*”edistää kansalaistemme ja heimo-laistemme henkistä, siveellistä ja aineellista hyvinvointia ja toimeentuloa, sekä mahdollisuuksien mukaan avustaa ja tukea maahan saapuvia siirtolaisiamme.”*⁹⁴

Virallisesti Cairnsin Suomi-Seura perustettiin 28.6.1925 pidetyssä kokouksessa, jossa hyväksyttiin säännöt ja valittiin toimihenkilöt.⁹⁵ Seuran puheenjohtaja Nestori Karhula totesi heinäkuussa 1925, että seurassa oli jo 100 jäsentä. Säännöt oli hyväksytty ja ”soittajatin olisivat, kun vain saisi heille vakituiset työpaikat”. Seuran vuosikertomuksessa vuodelta 1925 todetaan jäsenmääräksi 147, joista naisia oli neljä.⁹⁶

Seuran toiminnan käynnistyttyä esitettiin merimiespastorille vierailukutsu. Puheenjohtaja Nestori Karhula valtuutettiin antamaan Suomen lehdille tietoja työoloista paikkakunnalla, koska lehdissä olleet väärät tiedot olivat aiheuttaneet pettymyksiä, kun lähtijät olivat saapuneet perille. Urheilu oli keskeisellä sijalla seuran toiminnassa, etenkin yleisurheilu ja köydenveto. Seuran ensimmäisessä vuosikokouksessa tammikuussa 1926 keskusteltiin mm. kirjaston perustamisesta. Lisäksi päätettiin liittyä Suomalaisuuden Liiton Ulkosuomalaiseen osastoon. Brisbanessa asuvan Suomen varakonsulin tiedustelun johdosta keskusteltiin maakysymyksestä, etenkin suomalaisten mahdollisuudesta hankkia maata. Asia sai kannatusta. Kesäkuussa 1926 valittiin uudeksi seuran puheenjohtajaksi Santeri Erkkilä.⁹⁷

Nestori Karhulan muutettua perheineen Brisbaneen kesäkuussa 1926 seuran toiminta alkoi vähetä. Tärkein syy oli suomalaisten hakeutuminen muille paikkakunnille. Maaliskuussa 1928 pidetyssä vuosikokouksessa todettiin, ettei Cairnsiin nähtävästi tule vakituista suomalaisasutusta, joten kokous arveli seuran paremmaksi kotipaikaksi Tullyn, jonne suomalaisia oli asettunut maanviljelijöiksi. Viimeinen Cairnsin Suomi-seuran pöytäkirja on helmikuulta 1929. Vuoden 1930 tienoilla Cairnsissa asui vain muutamia suomalaisia. Lyhytikäisyydestään huolimatta tällä seuralla oli ollut suuri merkitys viihtyvyyttä lisäävänä ja sopeuttavana tekijänä juuri maahan saapuneille suomalaisille.

Suomi Athletic Club 1927–1958 ja Brisbanen Suomi-Seura 1958–

Karhulan muuttaessa Cairnsista Brisbaneen vuoden 1926 puolivälissä, oli sikäläisen Heimo-Seuran toiminta vähäistä. Vanhan tavan mukaan oli seuran jäseniä kokoontunut K. Karppisen luokse viettämään Suomen itsenäisyyspäivää. Tällöin heräsi ajatus seuran toiminnan elvyttämisestä. Kun tämä ei onnistunut, Karhula ehdotti urheiluseuran perustamista.⁹⁸ Niinpä Runebergin päivänä vuonna 1927 perustettiin rouva Seppäsen luona ”Suomi Athletic Club” yhdeksän hengen voimin. Puheenjohtajaksi valittiin Nestori Karhula, sihteeriksi paras urheilija Eino Keskinen ja rahastonhoitajaksi Kalle Karppinen. Uinti- ja painijaoston edustajana oli Santeri Suosaari.⁹⁹ Seura hyväksyttiin pian Queenslandin Urheiluliittoon. Alusta lähtien oli esillä urheiluseuran ja vanhan Heimo-Seuran yhdistäminen.

Eino Keskinen ja Väinö Sulkava vuonna 1930. Keskisellä oli Australian 10-otteluennätys parikymmentä vuotta vuoteen 1948. Hän palasi Suomeen vuonna 1932. – *Siirtolaisuus-instituutti*.

Tästä ei kuitenkaan tullut mitään lähinnä taustalla olleiden aatteellisten ristiriitojen takia. Myös yksilöiden välisellä kilpailulla johtopaikoista oli osuutensa.

Suomi Athletic Clubin toiminta alkoi vilkkaana. Jo ensimmäisenä vuotena jäsenten määrä kohosi 61:een. Seuran jäsenet menestyivät hyvin kilpailuissa, erityisesti Eino Keskinen, joka voitti useita Queenslandin mestaruuksia. Myöhemmin samana vuonna hän kilpaili Uudessa-Seelannissa ja voitti Australian mestaruudet seiväshypyssä ja kymmenottelussa.¹⁰⁰ Seura hankki itselleen myös merkin, jossa oli kuvattuna Suomen lippua pitelevä karhu ja Australian lippua pitelevä kenguru. Oman marssin saamiseksi julistettiin sävellyskilpailu. Tilapäisenä kunnamarssina oli ”Se Oolannin sota”. Perustajien kä-

sityksen mukaan suomalaisilla oli ainoa vierasmaalainen urheiluseura Australiassa. Athletic Club järjesti vuonna 1928 keräyksen uimari Akseli Suosaaren osallistumiseksi Amsterdamin olympialaisiin. Suosaari oli yksi Australian parhaimpia uimareita. Varoja ei kuitenkaan kertynyt riittävästi, ja Suosaari kieltäytyi matkasta. Seuran jäsenmäärä vaihteli vuosittain. Suurimmillaan se oli 97 perustamista seuranneena vuonna eli vuonna 1928. Seuraavina vuosina jäsenmäärä väheni Suomeen paluun ja lamakaudesta johtuvan liikkuvuuden seurauksena ja vuonna 1938 jäseniksi ilmoittautui enää 33 henkilöä. Urheiluseuralla oli myös kulttuuriharrastuksia; seuralla oli oma soittokunta, ja kirjasto perustettiin vuonna 1931. Seuraavana vuonna ryhdyttiin keräämään varoja

omaa taloa varten. Haave omasta talosta toteutui kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1958.¹⁰¹

Talvisota koettiin hyvin voimakkaasti Suomi Athletic Clubissa. Vuoden 1939 lopulla Suomeen lähetettiin kolme sähkösanomaa, mm. sotamarsalkka Mannerheimille ja Antti Isotalolle.¹⁰² Sodan aikana urheiluseuralla oli yhteistoimintaa australialaisten järjestöjen kanssa Suomen auttamiseksi.¹⁰³ Tämä toiminta lopui Englannin julistettua Suomelle sodan joulukuussa 1941, jolloin suomalaisia alettiin internoida leireille.

Vuonna 1947 alettiin Suomi Athletic Clubin toimintaa käynnistää jälleen, mutta vasta vuoden 1951 lopulta saatiin toiminta käyntiin. Seuraavalla vuosikymmenellä alkanut uusien siirtolaisten saapuminen Suomesta myös Brisbaneen antoi seuratoiminnalle uutta vauhtia.¹⁰⁴

Suomi Athletic Clubilla, ja etenkin urheilulla, oli suuri merkitys Queenslandin suomalaisille 1920- ja 1930-luvuilla sopeutumisen kannalta. Se antoi sisältöä vapaa-aikaan ja veti nuoria miehiä pois baareista ja oli myös viihtyvyyttä lisäävä tekijä. Urheilun avulla varsinkin myöhemmin Suomeen palanneen Eino Keskinen kaltaiset huippu-urheilijat saattoivat luoda kontakteja myös kantaväestöön tasavertaisella pohjalla. Suomi Athletic Clubin todellinen voimahahmo oli kuitenkin sen pitkäaikainen sihteeri Nestori Karhula. Kovan työn ohella urheilun saama suuri suosio suomalaisten keskuudessa selittää myös sen, että rikollisuus ja levoton elämä oli suomalaisten keskuudessa vähäistä.

Toisen maailmansodan aikana Brisbaneen Athletic Clubin toiminta oli lamassa, mutta vuonna 1958 seuratoiminta elvytettiin ja nimi muutettiin ”Brisbanen Suomi-

Seuraksi”. Nestori Karhula oli kerännyt vuonna 1953 matkallaan Pohjois-Queenslandiin 720 puntaa, jolla ostettiin tontti ja rakennustarpeita seurataloa varten. Talo valmistui vuonna 1959. Lisätiloja rakennettiin vuosina 1967 ja 1992. Yhdistystoimintaa haittasi se, että Brisbaneen suomalaiset liikkuvat 1960-luvulla varsin paljon työnhaussa etelämpänä. Brisbaneessä on järjestetty vuosittain kaikille australiansuomalaisille avoimet Talvikisat, joissa on kilpailtu maastajuoksussa ja lentopallossa. Brisbaneen alueen suomalaisten lukumäärä on noussut 2 000:een. Vuonna 1993 Brisbaneen Suomi-Seurassa oli lähes 300 jäsentä.¹⁰⁵

Tullyn Suomi-Seura 1928–

Kun suomalaisasutus levittäytyi Queenslandin maaseudulle 1920-luvulla, syntyi pysyvän asutuksen myötä myös suomalaisia yhdistyksiä. Ensiksi näin tapahtui Tully-nimisellä paikkakunnalla, josta aluksi Cairnsin seudulla sokeriruokoa hakanneet suomalaiset ensimmäisinä hankkivat omaa maata. Tullyn seudulle oli 1920-luvun loppuun mennessä kertynyt runsaan sadan suomalaisen joukko – kaikki miehiä. Lokakuussa 1928 kokoontui 12 suomalaista E. Hirven, V. Herlevin ja A. Leppiniemen omistamalle farmille keskustelemaan siitä, tulisiko perustaa seura joko Cairnsin yhdistyksen haaraosastona vai itsenäisenä. Lopulta päädyttiin itsenäiseen seuraan, jonka puheenjohtajaksi valittiin Lauri Kiviranta ja sihteeriksi Aatu Leppiniemi.¹⁰⁶

Aluksi innostus oli suuri ja vuoden 1929 loppuun mennessä jäseniä oli 56.¹⁰⁷ Kokouksia ja illanviettoja järjestettiin ja retkiä tehtiin mm. Long Pocketin suoma-

Tullyn seudun farmarit ryhmäkuvassa vuonna 1933. – Siirtolaisuusinstituutti/konsuli H. Tannerin kokoelma.

Suomalainen köydenvetojoukkue Tullyssä 1930-luvulla. – Siirtolaisuusinstituutti.

Queenslandin Long Pocketin Suomi-Seuran taloa rakennetaan. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Niilo ja Linnea Isokankaan häät Long Pocketin haalilla 19.3.1932. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

laisten luokse. Tullyn seuralla oli myös kirjasto-, urheilu-, ja huvi- sekä työnetsimistöimikunta. Tullyn Suomi-Seurassa harrastettiin erityisesti musiikkia. Ajatus mieskuoron perustamisesta heräsi jo seuran perustamistilaisuudessa ja pian 20-jäseninen kuoro esiintyi myös australialaisille johtajanaan Emil Hirvi. Myös urheilua, ammunta mukaanlukien, harrastettiin voimallisesti. Erityisesti kunnostautui suomalaisten köydenvetojoukkue.¹⁰⁸ Vähitellen 1930-luvulla alkoi naisekin ilmestyä paikkakunnalle, ja ompelukerho aloitti toimintansa. Sen puheenjohtajaksi valittiin vuonna 1935 Inkeri Keto.¹⁰⁹ 1930-luvun lopulla ryhdyttiin puuhaamaan omaa taloa, mutta sodan syttyminen vei seuralta sekä henkiset että taloudelliset voimavarat. Sodan alkuvaiheissa osallistuttiin Suomen auttamiseen järjestämällä mm. juhlat Suomen Punaisen Ristin hyväksi, kunnes vuoden 1941 lopulla toiminta lakkasi useiksi vuosiksi Englannin julistettua sodan Suomelle. Vasta heinäkuussa 1946 Tullyn Suomi-Seuran toiminta alkoi vähitellen käynnistyä mm. rahan ja pakettien lähettämällä entiseen kotimaahan.¹¹⁰ Tullyn Suomi-Seura toimii edelleenkin.

Long Pocketin Voimistelu- ja Urheiluseura Yritys 1930–

Inghamin seudulla oli jo 1880-luvulta lähtien asunut suomalaisia, mm. tunnettu Russian Jack, mutta vasta 1920-luvulla osa Cairnsin seudulle menneistä suomalaisista asettui Long Pocket -nimiselle paikkakunnalle Inghamin lähistölle. Vuoden 1929 toukokuussa Long Pocketin ja sen ympäristön suomalaisten kirjasto ja lukurengas sai alkunsa, kun suomalais-

naiset päättivät pitää illanvieton kirjojen hankkimiseksi.¹¹¹

Vuoden 1930 alkupuolella ryhdyttiin puuhaamaan suomalaista urheiluseuraa, ja Voimistelu- ja Urheiluseura Yritys näki päivänvalon toukokuussa 1930. Jo saman vuoden elokuussa valmistui seuralle talokootoina talo V. Jukkolan lahjoittamalle tontille. Tämä oli toinen suomalaisten Australiaan rakentama seuratalo.¹¹² Ensimmäinen oli ollut Nambourissa vuosina 1923–1927. Kolmen ensimmäisen vuoden aikana toiminta oli vilkasta. Tuolloin suomalaisten määrä paikkakunnalla oli suurimmillaan. Tansseja, juhlia ja urheilukilpailuja järjestettiin. Alkuaikoina toimi myös mieskuoro johtajanaan V. Erkkilä. Vuonna 1933 myös Long Pocketin suomalaisyhteisö alkoi hajaantua lama-kauden seurauksena. Erityisesti lähtijöitä oli Mount Isan kaivoksille. Toiminnan laimenemisesta johtuen vuonna 1935 urheiluseura ja lukurengas yhdistettiin. Kirjaston merkitys oli suuri ja vuoteen 1939 mennessä siinä oli lähes 500 teosta.¹¹³ Sodan aikana Long Pocketin seura toimi aktiivisesti erityisesti Suomen avustamiseksi. Sotavuosina seuran toiminta oli pysähdyksissä, mutta elpyi sitten entisissä merkeissä jatkuen tänäkin päivänä.¹¹⁴

Mount Isan Suomen Heimoseura 1935–

Pohjois-Queenslandin sisämaassa sijaitseva Mount Isan kaivos löydettiin vuonna 1923, ja se aloitti toimintansa vuosikymmenen lopulla. Alusta lähtien rannikolla, erityisesti sokeriruo'on hakkuussa työkennelleet suomalaiset, hakeutuivat sinne, varsinkin lamakauden työn puutteen ajamina. Yrjö Korpelan tullessa ensi ker-

Pastori P. Hytönen vieraskäynnillä Mt. Isassa, suomalaiskeskuksessa vuonna 1935. Tämän vierailun aikana perustettiin paikallinen Suomi-Seura. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

ran Mount Isaan vuonna 1931 siellä oli noin 70 suomalaista. Tullessaan kaivoskaupunkiin toisen kerran vuonna 1934, suomalaisten lukumäärä oli noussut jo 200:aan. Mount Isaan suomalaisten keskuudessa oli jo pitkään harkittu jonkinlaisen klubin tai yhdistyksen perustamista, mutta vasta merimiespastori Paavo Hytösen vierailu vuoden 1935 lopulla antoi ratkaisevan sysäyksen.¹¹⁵ ”Suomen Heimoseura” perustettiin marraskuussa 1935, puheenjohtajana aloitti J. Kuusisto ja sihteerinä Katri Hovi. Seuran nimen valintaan lienee vaikuttanut virolaisten osuus ja heidän edustajakseen johtokuntaan valittiin G. Mikko.¹¹⁶ Seuralle perustettiin kirjasto ja ryhdyttiin puuhaamaan omaa taloa, joka kuitenkin rakennettiin vasta 1950-luvulla.

Toinen maailmansota vaikutti myös Mount Isaan suomalaisten elämään. Talvisodan aikana seura keräsi 1 000 puntaa en-

tisen kotimaansa auttamiseksi. Suomen jatkosodan aikana Mount Isaan suomalaisia ei viety leireille. Kertoman mukaan juna olisi ollut jo valmiina, mutta kaivoksen johdon ilmoitus töiden pysähtymisestä suomalaisten lähdön jälkeen piti suomalaiset Mount Isassa. Seuran paperit kuitenkin takavarikoitiin ja ne saatiin takaisin vasta vuonna 1949. Yhdistystoiminta käynnistyi uudelleen, ja vuonna 1954 kaivoksen lahjoitettua seuralle tontin voitiin rakentaa oma toimitalo. Vuonna 1961 yhdistyksen nimi muutettiin ”Mount Isaan Suomi-Seuraksi”. Vuonna 1981 seura lahjoitti Lepokotiyhdistykselle \$1000 osallistuen näin australiansuomalaisten seurojen yhteistempaukseen. 1990-luvulle tultaessa Mount Isaan suomalaisväestö on ikääntynyt, eikä uusia suomalaisia kaivostyöläisiä paikkakunnalle juurikaan tule.¹¹⁷

Mount Isaan kaltaisessa eristäytyneessä kaivoskaupungissa Suomi-Seuralla on ol-

lut suuri merkitys suomalaisten viihtyvyyden lisääjänä ja vapaa-ajan harrastuksena. Seuralla on ollut myös käytännön merkitystä. Kirjaston aikaansaamisen lisäksi 30 ensimmäisenä toimintavuotenaan seura pystytti hautakiven noin 20 suomalaisen haudalle.¹¹⁸ Lisäksi on muistettava yhdistyksen toiminta sosiaalisena hyväntekeväisyysjärjestönä vaikeuksiin joutuneiden maanmiesten auttamiseksi.¹¹⁹

Yhdistystoiminta Sydneysä

Sydneyn 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa asettuneet suomalaiset olivat pääasiassa rannikkolaivoissa palvelleita ja maihin jääneitä entisiä merimiehiä. Jotkut olivat hankkineet vaimon Suomesta, mutta monet olivat solmineet avioliiton englanninkielisen naisen kanssa. Muutamia suomalaisia naisia toimi kotiapulaisina perheissä. Yhdysvalloista saapuneen, aikaisemmin pitkään Afrikassa olleen J.O. Boijerin perustettua Sydneyn suomalaisen merimieslähetyksensä vuonna 1916 suomalaiset alkoivat kokoontua yhteisiin tilaisuuksiin. Suomalaisten yhteistoimintaa lisäsi myös Suomen konsulaatti, joka vuonna 1918 aloitti toimintansa Sydneysä filosofian maisteri Kaarlo I. Nauklérin johdolla. Nauklérin kuoltua vuonna 1921 konsuliksi tuli Harald Tanner. Jonkin verran Sydneyn suomalaiset osallistuivat skandinaavien yhteisiin rientoihin. Mutta mitään omaa yhdistystoimintaa suomalaisilla ei ollut ennen kuin konsuli Tannerin aloitteesta heinäkuussa 1924 perustettiin ”Suomalais-Eestiläinen Seura”.¹²⁰ Konsuli Tanner kuvasi vuonna 1926 seuran perustamista seuraavasti:

”Noin kolme vuotta sitten perustettiin Sydneyn suomalainen seura. Oli saa-

*punut uutta nuorta voimaa Suomesta, joka koetti saada siellä asuvat suomalaiset liittymään yhteen. Alussa sen toiminta oli vilkasta, pidettiin yhteisiä iltoja, joihin tuli toista sataa henkeä, myöhemmin sen toiminta kuitenkin jonkun verran laimentui vakinaisten kykenevien johtajien puutteessa.”*¹²¹

Perustamiskokouksen kutsun allekirjoittajina olivat William V. Williams, ilmeisesti virolainen Edward Birk ja konsuli Harald Tanner. Jäseniä seurassa oli ensimmäisenä vuonna 63, joista 19 oli naisia.¹²² Aluksi toiminta oli vilkasta ja yhteistoimintaa harjoitettiin pohjoismaalaisten kanssa.¹²³ Sydneyn suomalaisten toimintaan aktiivisesti osallistunut Aino Potinkara lähti Suomeen vuonna 1926. Pallattuaan kolme vuotta myöhemmin Sydneyn hän totesi virolaisten lukumäärän lisääntyneen. He olivat tehneet pesäeron suomalaisista perustamalla oman seuran, johon kuului yli 100 jäsentä. Suomalaisilla ei ollut mitään yhteistoimintaa lukuunottamatta Merimieslähetyksen lukusali. Sydneyn konsulaatin sihteeri Jorma Pohjanpalo pohti vuonna 1928 suomalaisten yhteistoiminnan hajanaisuutta ja piti yhtenä syynä naisten puutetta. Toinen syy oli se, että virolaisella ”Eesti Kodu Lindalla” oli vilkasta toimintaa, ja suomalaiset menivät mielellään heidän tilaisuuksiinsa, jossa kaikki oli valmiina. Myös suomalaisten erimielisyys häntä toimintaa.¹²⁴

Aloite jäi naisille, jotka kaipaivat yhteistoimintaa. Kun heidän lukumääränsä oli kasvanut pariinkymmeneen, he päättivät perustaa 10 naisen voimin ompeluseuran toukokuussa 1929. Pian lukumäärä oli jo 19, mikä oli neljä viidesosaa Sydneyn suomalaisista naisista.¹²⁵ Aluksi kokoon-

Suomen itsenäisyyspäivän juhlintaa vuonna 1929 Suomi-Kodin juhlasalissa Sydneyssä. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

nuttiin kodeissa ja järjestettiin huvitilaisuuksia. Kun Merimieslähetyksen ”Suomi-Koti” aloitti toimintansa marraskuussa 1929 Karl Selvisen johdolla, alkoi ompeluseura kokoontua sen tilavammassa tiloissa. Nyt miehetkin alkoivat tulla mukaan. Ompeluseuran nimi muutettiin ”Suomalaiseksi Clubiksi” ja myöhemmin ”Sydneyn Suomalaiseksi Seuraksi”. Puhemiesjohtajaksi valittiin Karl Selvinen ja sihteeriksi Aino Potinkara. Konsuli ja rouva Tanner antoivat seuralle tukensa ja konsulaatin sihteeri Jorma Pohjanpalo osallistui ohjelmiin.¹²⁶

Kun seuran toiminta oli pääsemässä hyvään vauhtiin, alkoi yleismaailmallinen lamakausi vaikuttaa myös Sydneyssä. Miehet alkoivat hakeutua pois kaupungis-

ta mm. farmareiksi Gosfordiin. Yhdistystoiminta lamaantui, ja kaupunkiin jääneet naisetkin alkoivat vetäytyä toiminnasta.¹²⁷ Taloudellisen tilanteen vähitellen parantuessa, Karl Selvinen ryhtyi urakoitsijaksi, ja Suomi-Koti joutui pois suomalaisten käsistä.¹²⁸

Vakituisen kokoontumispaikan puuttuessa kokoontuttiin yksityiskodeissa, mm. vuonna 1935 saapuneen konsuli ja rouva Simeliuksen luona. Talvisodan aikana Sydneyn suomalaiset osallistuivat Suomen auttamiseen eri tavoin. Kun Englanti ja samalla Australia joulukuussa 1941 julistivat sodan Suomelle, parhaimpina pidetyt siirtolaiset muuttuivat yhdessä yössä vihollisiksi. Seuran kokous pidettiin Balmoral Beachilla kun sota oli jo

julistettu. Poliisi vei sieltä suomalaiset miehet kuulusteltaviksi, ja työssä käyvät saivat kehotuksen ilmoittautua seuraavana päivänä poliisiasemalla.¹²⁹

Toisen maailmansodan ajan Sydneyn suomalainen seuratoiminta uinui ja alkoi uudelleen vasta vuonna 1950 Vilho Pullisen kutsuttua suomalaisia juhannusjuhlaan Central Hallille. 1950-luvun lopulla Australiaan tulleet uudet suomalaiset piristivät Sydneyn Suomi-Seuraa; aikaisempien vuosien näytelmäharrastus sai rinnalleen urheilutoimintaa. ”Perinteisten” palloilulajien lisäksi ohjelmaan otettiin golf ja pöytätennis. Kansantanhuryhmä ja kuoro perustettiin vuonna 1960. Seura rekisteröitiin vuonna 1964 Limited-muotoiseksi.

Jo 1950-luvulta lähtien oltiin elätelty ajatusta omasta talosta. Vuonna 1965 seura ostikin kaksi liikehuoneistoa, joista kunnostettiin toimitilat. Seuran jäsenmäärää pyrittiin korottamaan hyväksymällä muutkin kansallisuudet jäseniksi. Vuodesta 1980 ”Finnish Society of Sydney”-nimellä toimineen yhdistyksen toiminta jatkuu vilkkaana tänäkin päivänä. Seura on kunnostautunut erityisesti urheilun saralla.

Merkittävin muutos Sydneyssä on ollut se, että vuonna 1970 perustettiin ”Western Suburbsin Suomi-Seura” johtuen osaksi Sydneyn pitkistä etäisyyksistä. Western Suburbs oli neljä kertaa paras suomalaisseura Suomi-päivillä vuosina 1975–1979. Seuran nimi on nykyään ”West Sydney Finnish Club”. Vuonna 1984 perustettiin ”Australian Suomalainen Kulttuuriseura” vaalimaan kulttuuriyhteyksiä muihin etnisiin ryhmiin ja edistämään Suomi-koulujen perustamista. Seura ajoi myös lepokodin perustamista

New South Walesiin. Seura lopetti toimintansa keväällä 1998. Sydneyn kolme suomalaisseuraa järjestivät myös yhteistä toimintaa, vaikka suhteet eivät aina olleet kovin hyvät.¹³⁰

Yhdistystoiminta Melbournessa

Myös Melbournessa ensimmäiset kaupunkiin pysyvästi asettuneet suomalaiset olivat merimiehiä tai Victorian entisiä kullankaivajia. Monet näistä olivat ruotsinkielisiä, joten heillä oli mahdollisuus osallistua paikallisten pohjoismaalaisten sosiaaliseen toimintaan. Ennen ensimmäistä maailmansotaa suomalaisia lienee ollut Melbournen seudulla noin 100. Sittem pelko joutumisesta Australian armeijaan sai monet lähtemään takaisin Suomeen, Amerikkaan tai muualle – lähdettiin vain merille. Joka tapauksessa sodan aikana Melbournessa oli vielä riittävästi suomalaisia perustamaan oman yhdistyksen.

Seuran puheenjohtajana toimineen Oskari Salosen mukaan suomalainen yhdistys olisi perustettu vuonna 1914, mutta eräiden lähteiden mukaan vasta vuonna 1916. Salosen mukaan seuran pöytäkirjat hävitettiin osittain ensimmäisen maailmansodan aikana vainon pelosta. Seuralla oli vain sosiaalisia päämääriä ja sen kieli oli suomi. Puheenjohtajana oli Melbournen kaupungin katurakennusosaston palveluksessa ollut Oskari Salonen, sihteerinä Carl Suominen ja rahastonhoitajana tehtailija E. Merikanto. Kokoukset pidettiin tavallisimmin Leinosten kotona, tansseja järjestettiin sekä huviretkiä hiekkarannoille eri puolella Victoriaa. Myös joidakin urheilukilpailuja järjestettiin. Seuralla oli myös kirjasto. Sihteerinä toimi-

Suomalaisia Melbournen 100-vuotisjuhlassa vuonna 1934. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

neen ja myöhemmin Lietoon asettuneen Karl Suomisen mukaan pelkästään miehistä koostuneen seuran jäsenmäärä oli suurimmillaan 15. Seuran toiminta kuitenkin lopahti vuoden 1921 tienoilla.¹³¹

Vuonna 1922 ruotsalainen pastori Alfred Guldbranzen muodosti ”Skandinaviska Progress Associationin” Melbournessa. Hän halusi myös suomalaisten, joiden kotimaa oli äskettäin saavuttanut itsenäisyytensä, olevan edustettuna yhdistyksessä. Kun suomalaisilla ei ollut omaa toimivaa yhdistystä, joka olisi voinut lähettää siihen edustajansa, Guldbranzen perusti heinäkuussa suomalaisen yhdistyksen. Sen edustajaksi skandinaaviseen hyväntekeväisyyskomiteaan valittiin herra A. Lundström. Suomalaisen yhdistyksen tarkoituksena oli auttaa pastoria hänen työssään suomalaisten parissa. Suomalaisen yhdistyksen, tai komitean, tarkoituk-

senä oli järjestää kokouksia ja juhlia suomalaisten laivojen merimiehille ja siirtolaisille. Ilmeisesti seura oli lähinnä ruotsinkielisten suomalaisten yhdysside, vaikka siihen kuului myös pelkästään suomea puhuvia. Yhdistyksellä oli keskeinen merkitys siinä, että vuonna 1924 suomalainen merimieslähetyksensä siirrettiin Sydneystä Melbourneseen.¹³² Yhdistys, joka käytti nimeä ”Melbournen Suomalainen Seura”, alkoi myös puuhata omaa kirjastoa.¹³³ Johtokunnan suurin ongelma oli tyydyttää sekä ruotsia että suomea puhuvien tarpeet. Kun pastori Kalerwo Groundstroem – myöhemmin Kurkiala – vuonna 1924 siirsi Merimieslähetyksensä Sydneystä Melbourneseen sieltä saapuneiden viestien houkuttelemana, suomalaisten sosiaalinen toiminta keskittyi Merimieslähetyksen ympärille. Melbournen Suomalaisen Seuran toiminta lopahti,

Melbournen Sisun logo. – Siirtolaisuusinstituutti.

ja varat siirtyivät vuonna 1926 toimintansa aloittaneelle Suomi-lehdelle. Tässä suhteessa yhdistyksellä oli tärkeä merkitys.

Toukokuussa 1926 pastori Kurkiala palasi Suomeen ja hänen seuraajakseen tuli pastori Otto Kaksonen. Uusia siirtolaisia saapui kuukausittain, ja suomalaiset laivat toivat puutavaraa Melbourneen ja veivät viljaa Eurooppaan. Melbournesta näytti kehittyvän oikea suomalaisten keskus. Käänteeseen aiheutti kuitenkin yleismaailmallinen lamakausi 1930-luvun alussa. Siirtolaisuus tyrehtyi, eivätkä suomalaiset laivat saaneet rahteja. Työttömyys ajoi monet suomalaiset pois suurkaupungeista etsimään toimeentuloa pienemmiltä paikkakunnilta ja erityisesti maaseudulta. Kun lisäksi pastori Kaksonen maaliskuussa 1931 palasi Suomeen, jäi Merimieslähetyksen ja *Suomi-lehti* Antti Välttilän hoitoon. Australiansuomalaiset saivat kuitenkin pidetyksi lehden pystyssä siihen asti, kunnes pastori Paavo Hytönen saapui elokuussa 1935.¹³⁴

Kun suomalainen asutus näytti keskittyvän Queenslandiin, siirrettiin Merimieslähetyksen Brisbaneen vuonna 1938. Tämä merkitsi Melbourneen suomalaisten yhteistoiminnan loppumista. Vasta 1950-luvun laajamittainen suomalaisten saapuminen myös Melbourneen loi edellytykset uudelleen seuratoiminnalle. Toukokuussa 1958 pidettiin Melbourneen suomalaisten kokous – perinteen mukaisesti Ruotsin, myöhemmin Eestin kirkossa – jossa perustettiin suomalainen kerho. Kerhosta tuli seuraavana vuonna Melbourneen Suomalainen Seura. Seuraan perustettiin näytelmä-, tee-se-itse-, nuoriso-, urheilu- ja retkeilykerhot. Huvitoimikunta alkoi järjestää tanssiaisia kerran kuukaudessa. Seura sai oman lipun vuonna 1967. Juhannuksena 1998 seura vietti 40-vuotisjuhliaan. Paikalle oli saapunut lähes 200 henkeä.¹³⁵

Seuralle valmistui Altonaan vuonna 1974 oma toimitalo talkootyönä. Vuonna 1992 Victorian osavaltion hallitus myönsi seuralle \$10 000 avustuksen talon korjaukselle varten. Suomi-talon myymisestä käytiin keskustelua elokuussa 1993, koska ylläpitokustannukset katsottiin kohtalaisen suuriksi verrattuna talon käyttäjämäärään. Talo haluttiin kuitenkin säilyttää seuran hallussa.¹³⁶

Urheiluseura ”Melbournen Sisu-62” aloitti toimintansa vuonna 1962. Tämän lentopalloon keskittyneen seuran toiminta hiipui 1980-luvulle tultaessa. Suomalaiset pelaajat siirtyivät Suomi-Seuran joukkueeseen.¹³⁷

Yhdistystoiminta Canberrassa

Pääkaupungissa Canberrassa oli käynnissä valtavia rakennusprojekteja 1950-lu-

vulla. Työmaat työllistivät suomalaisia ammattimiehiä. Pian ensimmäisten suomalaisten saapumisen jälkeen perustettiin ”Canberran Suomi-Seura” vuonna 1958. Sitten vilkkaasti toiminut naisjaosto perustettiin vuonna 1961.

Canberran Suomi-Seuran olemassaolo kulminoituu pitkälti seuran omaan taloon. Klubirakennus valmistui vuonna 1973 ja talon laajennus kuusi vuotta myöhemmin. Talon hyvin toimivissa tiloissa on järjestetty vuosien varrella vilkkaasti monia kulttuuritapahtumia, mm. Suomi-Päiviä ja tansseja. Yli miljoonan dollarin arvoisen kiinteistön ylläpito vaatii suurta paneutumista liiketoimintaan. Jäsenistön vanhenemisen myötä klubitalon käyttö vähentyi kuten on käynyt monissa muissakin seuroissa. Huonoin vaihtoehto olisi ollut sulkea talo.

Seuran jäsenten puolivuotiskokouksessa 11.2.1996 äänestettiin klubitoiminnan jatkamisen puolesta. Uusia ideoita ja toimintamuotoja kehittelemään perustettiin työryhmä. Canberran Suomi-Seuran jäsenmäärä on ollut australiansuomalaisten seurojen suurimpia, mutta tuossa kokouksessa keskusteltiin muiden kuin suomenkielisten ottamisesta täysivaltaiseksi jäseneksi toiminnan piristämiseksi. Seuratalon kohtalo selkiintyi, kun australialainen manageri palkattiin pyörittämään klubin toimintaa. Uusina toimintamuotoina manageri kehitti arpajaisjärjestelmän ja maanantaikerhon, jossa voi katsella elokuvia. Ennen joulua 1996 sydneyläinen teatteriryhmä esitti ohjelmaa klubilla. Klubiravintola on uudistettu, ja juhannustansseissa 1996 tunnelma nousi kattoon niin kuin ennen vanhaan. Canberransuomalaisten tanhuryhmä Revontulet on palkittu monien otteeseen Suomi-Päivien kansan-

tanssikilpailuissa. Klubilla on myös 3 000 teoksen kirjasto. Vuonna 1997 pankki oli kieltäytynyt rahoittamasta klubitalon toimintaa. Kaikkiaan velkaa oli Finance Companylle noin 370 000 dollaria. Talo oli rahoitusyhtiön hallussa. Kesäkuussa 1998 pidettiin huutokauppa, jossa talo myytiin 430 000 dollarilla italialaiselle liikemiehelle. Rakennuttaja ei kuitenkaan saanut rakennusoikeutta, joten kauppa peruuntui ja talo siirtyi takaisin rahoitusyhtiölle. Todennäköisesti järjestetään uusi huutokauppa. Talo on kuitenkin joka tapauksessa menetetty suomalaisilta. Canberran Suomi-Klubin lakattua juridisesti toimimasta helmikuussa 1998 perustettu Canberran Suomi-Seura astui aktiiviseen rooliin suomalaisyhteisön keskuudessa.¹³⁸

Urheilu on muodostanut tärkeän osan Canberran Suomi-Seuran toiminnassa. Historialliset ensimmäiset pelit pelattiin vuonna 1961, kun edellisenä vuonna perustettu urheilujaosto haastoi Sydneyn Suomi-Seuran pesäpallossa ja lentopallossa. Hiihdossakin seuran jäsenet ovat ylittäneet Australian mestaruuksiin.¹³⁹

Henkilökohtaisten erimielisyyksien vuoksi Canberran Suomi-Seurasta erosi joukko suomalaisia, jotka perustivat ”Canberran Kisan” vuonna 1971. Uuden seuran perustajat katsoivat, että harrastustoiminta oli liian kapea-alaista vanhassa seurassa, ja seuratoiminnan piiriin kuuluvien suomalaisten määrää haluttiin lisätä. Kisa keskittyi voimakkaasti nuoris- ja urheilutoimintaan, ja jäsenmääräksi ilmoitettiin 155 muutama kuukausi seuran perustamisen jälkeen. Perustavassa kokouksessa päätettiin mm. avata kirjasto jäsenten käyttöön. Paavo Vennosen toimittama Osku-lehti alkoi ilmestyä elokuussa 1971. Vuoden 1984 alusta seuran nimi

vaihdettiin vielä ”Canberran Suomalais-seuraksi”, jonka historia päättyi kuitenkin seuraavana vuonna.¹⁴⁰

Muu yhdistystoiminta

”Wollongongin Seudun Suomi-Seura” perustettiin vuonna 1962. Etelä-Afrikkaan muuttanut Reino Tolvanen – elokuvan Tunteeton sotilas Rokka – kuului vaimonsa kanssa seuran perustajajäseniin. Seuralle hankittiin vuonna 1991 oma vapaa-ajanmökki Lake Eucumbielta. Seuralla on harrastuskerho, ja tansseja järjestetään ympäri vuoden. Wollongongilaisilla on ystävyysseura Joutsenossa.¹⁴¹

Pictonissa, Gosfordissa ja Adelaidessa toimii myös Suomi-Seura. Geelongin ja Darwinin Suomi-Seurojen toiminta uinuu.

”Sunshine Coastin Suomi-Seura” perustettiin vuonna 1991. Useimmat seuran jäsenet ovat tehneet elämäntyönsä muualla Australiassa ja muuttaneet Nambourin ympäristöön aurinkorannikolle eläkepäiviä viettämään. Seura vaalii Erakko-Seuran satavuotisia perinteitä ja järjestää joul- ja juhannusjuhlat tanssiaisineen joka vuosi. Vuonna 1993 seurassa oli noin 70 jäsentä.¹⁴² Seura ajoi voimakkaasti suomalaisten muistomerkkiasiaa, mikä toteutuikin vuonna 1997.

”Tasmanian Suomi-Seuran” toimintaan kuului aivan sen perustamisesta alkaen olennaisena osana Tasmanian ulkoilumahdollisuuksien vuoksi retkeily ja kalastus. Viisi suomalaista perhettä omisti Bruny-saarella mökin, joka kunnostettiin viihtyisäksi vapaa-ajanviettopaikaksi. Osa seuran jäsenistä halusi myös mennä järvelle lohestamaan, minkä vuoksi osa-

valtion hallitukselta vuokrattiin Sorelljärven rannalta palsta, johon rakennettiin talo. Tasmanian Suomi-Seuraan saattoi alusta lähtien liittyä jäseneksi muidenkin maiden kansalaisia.¹⁴³

”Australian Suomalaishistorian tutkimusseura” perustettiin vuonna 1992 Daplossa keräämään aineistoa, joka koskee lähtemistä Suomesta Australiaan, ja Australian suomalaisten historiaa.

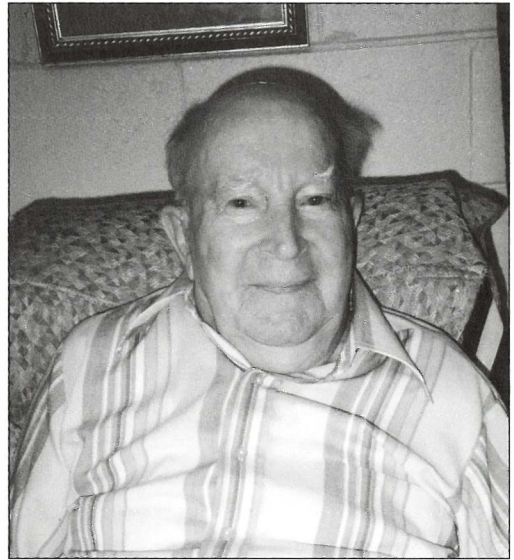
Australian suomalainen lepokotiyhdistys 1975–

Toisen maailmansodan jälkeisen ajan tärkeimpiä tapahtumia suomalaisten yhdistystoiminnassa oli ”Australian Suomalaisen Lepokotiyhdistyksen, Australian Finnish Rest Home Associationin” perustaminen. 1950-luvulta lähtien Australiaan muutti tuhansittain suomalaisia siirtolaisia, mikä sai aikaan tarvetta kehittää seuratoimintaa ja ajanmukaistaa palveluja. Yhtenä ajatuksena nousi esiin suomalaisen vanhainkodin perustaminen Australiaan. Australian luterilaisen kirkon Suomi-Konferenssi ryhtyi vuonna 1972 suorittamaan tiedusteluja suomalaisten ja suomalaisjärjestöjen keskuudessa. Brisbanen Suomi-päivillä maaliskuussa 1975 koontui 32 henkilöä, jotka edustivat kaikkia australiansuomalaisia järjestöjä ja molempia seurakuntia. Yhdistyksen perustamisasiakirja allekirjoitettiin 29.3. 1975. Lepokotiyhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi nimettiin Heimo Uotila. Erkki Nurminen toimi puheenjohtajana vuosina 1980–1988, jonka jälkeen Uotila otti taas ohjat. Syyskuun alussa 1997 Lepokotiyhdistyksen uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Eric Penttilä Melbournesta. Yhdistyksen syntyvaiheissa

pidettiin tärkeänä sitä, että australiansuomalaiset pystyivät yhteistyöhön; lepokotiyhdistykselle perustettiin alaosastoja eri puolille Australiaa, yhdistyksen alaosastot keräsivät varoja arpajaisilla ja tempauksilla, ja joitakin lahjoituksiakin saatiin.

Tulevan Finlandia Villagen sijoituspaikka aiheutti päänvaivaa. Loppujen lopuksi ostettiin Pinklandin merinäkölalantontti \$ 45 000:lla Redlandin kunnasta, 30 kilometriä Brisbanesta etelään. Rakennustoimikunta aloitti työnsä ja lepokodin suunnittelun vuonna 1979. Australian Sosiaaliministeriö osallistui lepokodin rakennuskustannuksiin ja esitti sen rakentamista aktiivisille, itse toimeentuleville eläkeläisille. Myöhemmin rakennusvaiheessa ministeriö lisäsi vaatimuksiaan; lepokodin tuli pystyä palvelemaan huomattavasti huonompikuntoisia asiakkaita. Kaikkiaan Australian liittovaltion osuus kustannuksista oli \$525 000. Suomen valtio ja Suomi-Seura tukivat Lepokotiyhdistystä 260 000 markalla. Lopulliset kustannukset nousivat lähes miljoonaan dollariin. Lepokodin peruskivi muurattiin 7.5.1983. Kolmenkymmenen asunnon rakennus otettiin käyttöön 6.9.1986. Finlandia Villageksi nimitetyn lepokodin velat saatiin maksettua heinäkuussa 1988. Ensimmäiset lisätilat rakennettiin vuonna 1987, jolloin paikallinen naisyhdistys lahjoitti huvimajan talon puistoon.

Finlandia Villagen toimitilat katsottiin liian pieneksi, joten johtokunta ryhtyi vuonna 1989 suunnittelemaan laajennusta. Arkkitehti Onni Vuorinen laati 15 asunnon laajennussuunnitelman. Rakennustyöt alkoivat 9.8.1993. Lopulliset rakennuskustannukset nousivat lähes miljoonaan dollariin, josta Australian valtion osuus oli \$615 600. Virallinen avajaisjuh-

Vuonna 1927 Australiaan muuttanut Taimi Asujamaa oli 93-vuotias ja asui Suomalaisessa lepokodissa, Brisbanen lähellä vuonna 1997. Kälviällä syntynyt Asujamaa on työskennellyt Queenslandin sokeriruokopelloilla. – *Olavi Koivukangas.*

la pidettiin 9.4.1994. Yhdistyksen tärkeimpänä tavoitteena toimintavuodelle 1996–1997 oli Hoivakodin rakentamiseen tarvittavien varojen keräys. Vuoden 1997 vaihteessa esitettiin suunnitelma omistusasuntopohjaisen eläkeläiskylän rakentamisesta Finlandia Villageen. Lokakuussa 1997 viranomaiset myönsivät hankkeeseen tarvittavat rakennusluvut, ja asuntoja voitiin ryhtyä markkinoimaan välittömästi. Tarkoitus oli rakentaa yksittäisiä taloja sekä myös paritaloja. Asukkaat voisivat käyttää Finlandia Villagen tarjoamia palveluita hyväkseen.

Finlandia Villagen johtajaksi kutsuttiin maaliskuussa 1986 Risto Sutinen. Vuoden 1986 lopulla syntyi epäselvyyksiä ja väärinkäsityksiä lepokodin johta-

Suomalainen le-
pokoti Redland
Bayssä. – *Siirtolai-
suusinstituutti.*

Lepokodin tiloja. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

juuden suhteen ja taloustoimikunta päätyi suosittelemaan johtokunnalle johtaja Risto Sutisen ja hänen vaimonsa Paulan erottamista. Koolle kutsuttu yleiskokous kuitenkin erotti johtokunnan, ja johtajapari palasi. Suomalaisten asukkaiden osuus Finlandia Villagen asukkaista on pysytellyt kolmasosan tuntumassa, ja vuoden 1992 alussa työntekijöitä oli 18. Toimintaan kuuluu mm. ostosmatkoja, joita varten hankittiin minibussi. Lepokodissa voi myös harrastaa puutarhanhoitoa, käsi- ja taidetoita sekä käyttää omaa kirjastoa. Lepokotiyhdistys aloitti kotiaputoiminnan suomalaisten vammaisten ja vanhusten parissa Brisbanen alueella vuonna 1992. Toiminnan piiriin kuului nelisenkymmentä vanhusta keväällä 1995. Lepokodin tulot muodostuvat pääosin asukkaiden maksamista täysihoitomaksuista ja valtion hoitotukimaksuista. Australian Suomalaiseen Lepokotiyhdistykseen on kuulunut 1990-luvulla noin 1 000 jäsentä. Vuoden 1996 tietojen mukaan jäseniä oli 868. Vuonna 1995 Finlandia Villagessa asui viisi australialaista rintamamiestä, mikä lisää valtion avustusosuutta. Finlandia Village on Australian ainoa vanhustentalo, jolla on etninen korostus. Elokuussa 1998 Finlandia Villagen uudeksi johtajaksi valittiin Eric Penttilä Paula ja Risto Sutisen jäätyä eläkkeelle.¹⁴⁴

Yhdistysten yhteistoiminta

Australian suomalaisilla yhdistyksillä oli jo varhain yhteistoimintaa. Erakko-Seuran aikana 1902–1904 ei ollut muita suomalaisia yhdistyksiä Australiassa, mutta vuonna 1914 perustetulla Brisbanen Heimoseuralla oli yhteyksiä ja kirjeenvaihtoa muiden suomalaispaikkakuntien

kanssa. Eräänlaisia suomalaisten yhteydenpitopaikkoja olivat Sydneyssä vuonna 1916 toimintansa aloittanut Suomen Merimieslähetys sekä vuonna 1918 aloittanut Suomen konsulaatti. Venäjän konsulaatteja suomalaiset eivät koskaan olleet tunteneet omikseen Australiassa. Erittäin tärkeäksi yhteistyöelimeksi muodostui vuonna 1926 perustettu Suomi-lehti, jonka pystyssä pitäminen vaati suuria yhteisiä ponnistuksia.

Suomalaisten lukumäärän lisääntytyä 1920-luvulla Queenslandin suomalaisten johtomies Nestori Karhula ehdotti kirjeessään syyskuussa 1924 Suomen konsulille koko maata käsittävän ”Australian Suomalaiset” tai ”Australian Suomi-Seuran” perustamista. Keskusseuran tulisi olla Sydneyssä, haaraosastot osavaltioissa ja paikallisosastot suomalaiskeskuksissa. Myös urheiluseurat, soittokunnat ja kirjasto voitaisiin perustaa samassa järjestyksessä. Yhdistyksen ensimmäinen tehtävä olisi palkata tarmokas henkilö kiertämään maata ja järjestämään työpaikkoja tulokkaille.¹⁴⁵

Lokakuussa 1924 Queenslandin Suomalainen Heimoseura käsitteli Karhulan ehdotusta yleisaustralialaisesta seurasta todeten, ettei hanketta vielä voitaisi panna täytäntöön, sillä ”Kansalaisemme ovat vielä niin liikkuvaa väkeä Australiassa, että paikallisosastot eivät tulisi pysymään pystyssä”¹⁴⁶ Myös Jorma Pohjanpalo Sydneyn Suomen konsulaatin näköalapaikalta totesi saman asian seitsemän vuotta myöhemmin ja lisäsi vielä, ettei Australiassa voinut puhua mistään erityisistä suomalaisseuduista tai siirtokunnista samassa mielessä kuin Amerikassa.¹⁴⁷ 1930-luvun lamakausi vaikutti kuitenkin myös yhdistystoimintaan, joten hanke ei

Wollongongin Suomi-päivät pääsiäisenä 1991. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

edistynyt. Seurannut toinen maailmansota vei suomalaissiirtolaisten huomion muihin kysymyksiin. Mutta ajatus suomalaisesta kattojärjestöstä eli suomalaisten keskuudessa Australiassa. Sen toteuttaminen jäi kuitenkin seuraavalle siirtolaispolvelle.

Kun 1950-luvun lopun muuttoaalton myötä suomalainen seuratoiminta Australiassa elpyi, ”Australian ja Uuden-Seelannin Suomalaisten Seurojen Keskusliitto” perustettiin Canberrassa 10–11.2.1962. Aloite oli tullut Uudesta-Seelannista ”Kaweraun Suomi-Seuran” sihteerin Elsa Kokon kirjeestä. Kokon ehdotuksen mukaan tarvittaisiin tällaista yhteistyöelintä mm. Suomen matkojen järjestämiseksi.¹⁴⁸ Vuonna 1962 perustetun keskusliiton, nykyiseltä nimeltään ”Australasian

Suomalaisten Liitto”, tehtävät olivat sisällöltään samoja, jotka Nestori Karhula oli hahmotellut jo 38 vuotta aikaisemmin.

Australiansuomalaiset kokoontuvat vuosittain pääsiäisenä Suomi-Päivillä. Alunperin 1960-luvun alusta vuoteen 1966 asti päivien nimitys olikin Pääsiäiskisat. ”Australasian Suomalaisten Liitto” valmistelee Suomi-Päivät yhdessä järjestävän seuran kanssa. ASL järjestää myös Suomi-Päivillä kokoontuvan liittokokouksen ja toimii urheilu- ja kulttuuritapahtumien kehittäjänä. Suomi-Päivillä on järjestetty perinteisesti henkisiä kilpailuja, joissa on asetettu maalaukset, neuletyöt, näytelmät, lausunta- ja musiikkiesitykset paremmuusjärjestykseen. Vuoden 1996 liittokokouksessa päätettiin henkisten kilpailujen muuttamisesta kulttuuriesityk-

Australian Suomalaisen Liiton uudeksi puheenjohtajaksi Kauko Huuhtasen jälkeen valittiin Suomi-päivillä Sydneyssä pääsiäisenä 1997 Jouni Juntunen Canberrasta. – *Olavi Koivukangas.*

Finnish Society of Sydneyn puheenjohtaja Marja-Liisa Pakarinen toimi pääsihteerinä Australasian Suomalaisen Liiton XXXI Suomi-päivillä Sydneyssä vuonna 1997. – *Olavi Koivukangas.*

siksi. Mutta olennaisen osan päivistä on muodostaneet urheilukilpailut, joita jatketaan entiseen tapaan. Pesäpallo- ja lentopallomestaruudesta on käyty kovia kamppailuja vuosien varrella. Kilpailuasetelma on luonut yhteenkuuluvuutta seuran jäsenten kesken.

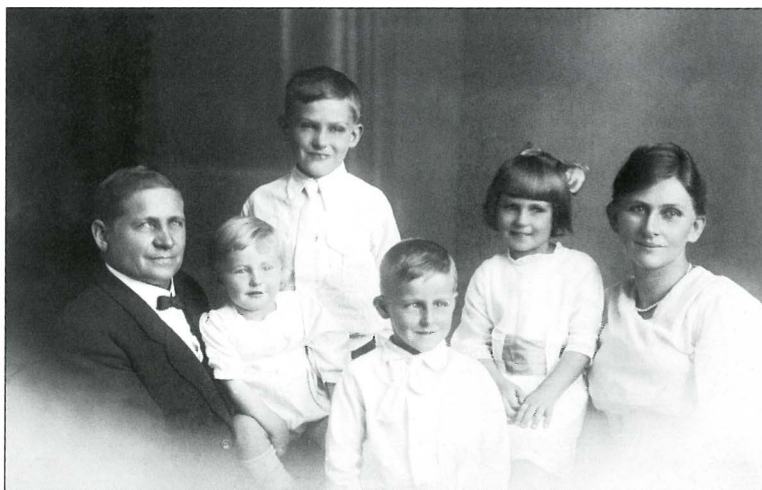
Keskustelu Suomi-Päivien tulevaisuudesta virittyi erityisesti nuorten vähentyneen osanoton myötä vuonna 1993. Uskolliset kävijät ovat ikääntyneet. Sekavioliittojen ja nuorison australialaistumisen myötä monikulttuurisuus ja englannin kieli on tullut yhä tärkeämmäksi osaksi

Suomi-Päiviä ja koko australiansuomalaista yhteisöä. Toiminnan luonne muuttuu ennen pitkää supisuomalaisesta australialaisemmaksi ja kansainvälisemmäksi.¹⁴⁹

Uskonnollinen toiminta

Australiaan 1800-luvulla asettuneiden suomalaisten uskonnollisuudesta on niukasti tietoja. Useat olivat entisiä merimiehiä, joille uskonto ei ollut elämän keskeisiä asioita. Mutta varsinkin pohjalaisia pi-

Vanha Afrikan ja Amerikan kävijä Johan Boijer perheineen kuvattuna Sydneyssä vuonna 1920. – Siirtolaisuusinstituutti.

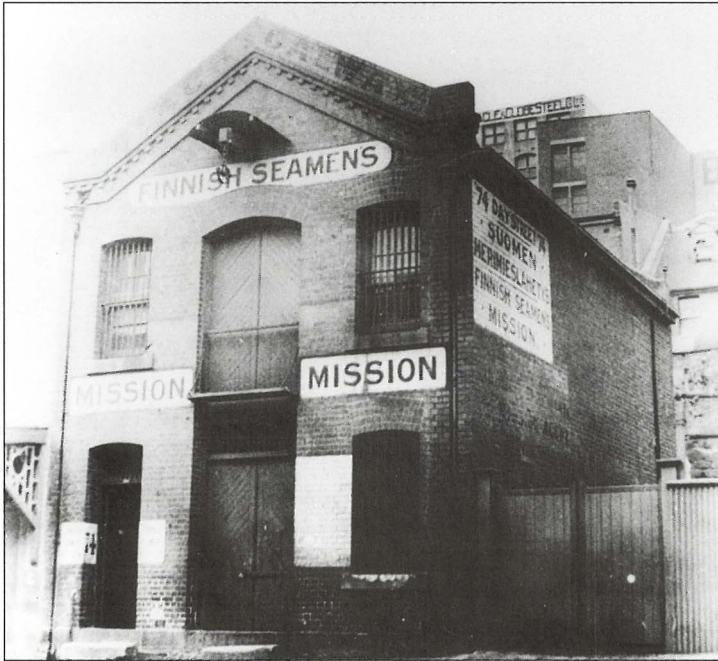

dettiin uskonnollisina, vaikka se ei ulkonaisessa toiminnassa ehkä näkyntykään. Monet siirtolaiset saapuivat Amerikkaan Raamattu ja virsikirja matkatavaroissaan. Näin myös Australiaan muutettaessa, kuten vuosisadan vaihteessa Nambourin suomalaisilta löytyneet Raamatut osoittavat. Nambourissa ilmiö on sitäkin merkittävämpi, sillä kyseessä oli enimmäkseen sosialistisen maailmankuvan omanneita henkilöitä.

Varhaisimmat suomalaiset Australiasa olivat usein ruotsinkielisiä ja he voivat osallistua muiden pohjoismaalaisten uskonnollisiin tilaisuuksiin. Suomalaiset Häggblomin veljekset osallistuivat ensimmäiseen pohjoismaalaisten jumalanpalvelukseen McIvorissa, Viktorian kultakentillä vuonna 1857.¹⁵⁰ Niin kauan kuin skandinaavista merimieslähetystä on ollut Australiassa 1880-luvulta lähtien, skandinaaviset papit ovat pyrkineet huolehtimaan myös suomalaisten uskonnollisista tarpeista. Osallistuivatpa suomalaiset seurakuntatoimintaankin. Kokkolasta kotoisin ollut A. Rasmus avusti pastori Carlsonia perustamaan skandinaavisen

kirkon Melbourneen vuonna 1883. Karl Mickelson puolestaan palveli vuonna 1908 Melbourneen perustettua ruotsalaista kirkkoa useita vuosia vahtimestarina ja oli kantava voima sekä lähetys- että raittistustyössä.¹⁵¹

Australiasta oli 1800-luvun lopulla tullut tärkeä suomalaisten purjelaivojen kohdealue. Jo vuonna 1889 Ruotsin Evankelinen Isänmaa säätiö ehdotti vuonna 1875 perustetulle Suomen Merimieslähetykselle yhteisen merimiespapin lähettämistä Melbourneen. Asia kaatui taloudellisiin vaikeuksiin.¹⁵² Suomeen tuli kuitenkin jatkuvasti pyyntöjä ja kuvauksia merimiesten oloista Australiassa. Ratkaiseva asia oli pastori Hugo Winterin käynti Australiassa vuonna 1913. Hän arvioi siellä olevan noin 2 000 suomalaista ja piti Sydneytä laivaliikenteen keskuksena asemalle sopivimpana paikkana.¹⁵³ Mutta seuraavana vuonna syttynyt maailmansota vaikeutti suunnitelmia. Niinpä vuonna 1916 Merimieslähetykseura pyysi San Franciscon asemalla työskennellyttä insinööri J.O. Boijeria lähtemään Sydneyyn perustamaan asemaa, kunnes sinne

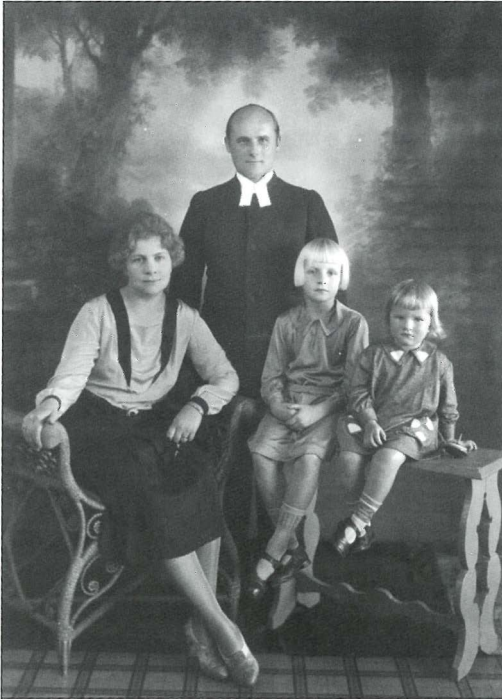
Merimieslähetyksen talo Day Streetillä, Sydneyssä vuonna 1920. – Siirtolaisuusinstituutti/konsuli H. Tannerin kokoelma.

sodan päätyttyä lähetettäisiin pastori Suomesta.¹⁵⁴

Johan Boijer saapui Sydneyyn marraskuussa 1916. Olosuhteet Australiassa olivat muuttuneet suuresti sotaa edeltäneestä ajasta. Osa suomalaisista oli poistunut maasta joko peläten armeijaan joutumista tai muista syistä. Ensiksi Boijer vieraili Melbournessa ja Adelaidessa ja vuokrasi sitten Sydneyssä vanhan aitan yläkerran kokoushuoneeksi. Avajaiset pidettiin jouluaattona 1916, ja ensi kerran suomalaiset kuulivat Jumalan sanaa äidinkielellään Australiassa. Monissa kirjeissä pyydettiin Boijeria vierailemaan myös Queenslandissa. Kirjeitä tuli erityisesti suomalaisilta naisilta, jotka eivät olleet kuulleet Jumalan sanaa suomeksi vuosikymmeniin. Matka pohjoiseen tapahtui toukokuussa 1917, mutta Boijer ei tavannut niin paljon suomalaisia kuin oli olettanut. Brisbanessa Boijer piti hartaustilaisuuksia ja mat-

kusti sitten maaseudulle tutustumaan suomalaisiin. Matkan kohteena lienee ollut ainakin Nambourin seutu. Jumalan sanaa luettiin ja laulettiin kodeissa. Palattuaan Brisbaneen Boijer piti kotihartauden, kasto lapsia ja tapasi sairaita merimiehiä ennen paluutaan Sydneyyn.¹⁵⁵

Vuosi 1918 oli vaikea Merimieslähetykselle. Yhteydet Suomeen olivat poikki, ja ulkomaalaisten liikkumis- sekä kokoontumisvapautta rajoitettiin. Jumalanpalveluksia ja hartaustilaisuuksia sentään voitiin järjestää. Kun Venäjän konsuli vuoden 1918 alussa poistui Sydneystä, Boijer joutui kirjoittamaan suomalaisille kansallisuustodistuksia, joita tarvittiin työpaikan saamiseksi sota-aikana.¹⁵⁶ Tilanne parani, kun marraskuussa 1918 Suomi nimitti ensimmäiseksi konsulikseen maisteri Kaarlo Nauklérin. Olot alkoivat normalisoitua, ja suomalaiset purjelaivat pääsivät taas Australiaan. Boijer-

Pastori Otto Kaksonen, merimiespappi Australiassa vuosina 1926–31, perheineen Melbournessa 1920-luvulla. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

rin mielestä Australiaan tarvittiin ennen kaikkea pappia ja tälle nuorta apulaista. Huhtikuussa 1920 Boijer perheineen palasi Amerikan kautta Suomeen. Perämies F.D. Lessing piti lukusalia jonkin aikaa ja merimies Stenlund piti omasta aloitteestaan hartauskokouksia. Vasta vuonna 1922 saattoi Merimieslähetysseura lähettää sotilaspastori Kalervo Groundstroemin Australiaan.¹⁵⁷ Saapuessaan Sydneyyn elokuussa 1922 pastori totesi suomalaisen yhteisöön kuuluvan sekä pitkien matkojen että rannikkovesien merimiehiä. Kolmannen ryhmän muodostivat satamatyömiehet ja entiset merimiehet, joita asui varsinkin Pymontin kaupun-

ginosassa. Suomalaisen naisten määrä oli vajaa tusina.

Tällainen seurakunta yhdessä pohjoismaalaisten kanssa, kaikkiaan 60 henkeä, kokoontui 20.8.1922 Day Streetin huoneistoon toivottamaan pastorin tervetulleeksi. Asema sijaitsi kuitenkin huonomaineisessa kaupunginosassa, ja marraskuussa 1922 se siirrettiin vilkaalle George Streetille. Täällä toimittiin vuoden 1923 loppuun, kunnes yläpuolelle tuli salakapakka. Asema siirrettiin South Kensingtoniin, mistä oli se haitta, että asema oli kaukana satamasta. Huoneistokysymys oli yksi syy siihen, että Lähetysasema siirrettiin Melbourneen syyskuussa 1924. Sydneyyn jäi edelleen lukusali.¹⁵⁸

Siirtolaisten määrän kasvaessa Merimieslähetysasemasta tuli entistä enemmän siirtolaisten kirkko. Kun sopivan huoneiston löytäminen oli vaikeata, ostettiin oma talo Montague Streetiltä. Saatuaan toiminnan käyntiin Melbournessa Groundstroem ryhtyi tekemään matkoja suomalaisten luokse, piti jumalanpalveluksia, kasto, päästi ripille, vihki ja siunasi viimeiseen lepoon.¹⁵⁹ Erityisesti Pohjois-Queenslandin suomalaiset maanviljelijät olisivat toivoneet omaa pappia alueelleen.¹⁶⁰ Groundstroemin merkittävin saavutus oli Suomi-lehden perustaminen vuonna 1926 hieman ennen paluutaan Suomeen. Hänen seuraajansa Otto Kaksonen viipyi Australiassa myös viisi vuotta, vuodet 1926–31. Hän huomasi käynneillään Queenslandissä, että suomalaisia oli sillä alueella paljon ja heidän vaikutuksensa yhteiskuntaan näkyi.¹⁶¹ Suomalaisen laivojen vierailut Melbournessa harvenivat ja Lähetysaseman vaikutuspiiriin kuului vain muutamia kymmeniä suomalaisia.¹⁶²

Kaksosen palattua Suomeen vuonna 1931, ei Merimieslähetyksellä ollut loma-aikaa takia varaa lähettää uutta pastoria ennen kuin vuonna 1935. Paavo Hytönen saapui elokuussa 1935 Australiaan, jossa häntä odotettiin hartaasti.¹⁶³ Pian hän ryhtyi tekemään matkoja ympäri maata. Suomalaisen uudeksi pesäpaikaksi oli muodostunut Mount Isan kaivoskaupunki kaukana Queenslandin sisämaassa. Täällä kävi nyt ensimmäisen kerran suomalainen pappi, joka arvioi kaupungissa olleen 210 suomalaista vuonna 1935. Alusta alkaen Hytösen toiminnan painopiste oli siirtolaisissa. Jo ennen lähtöään Suomesta hän oli kierrellyt Pohjanmaan pitäjissä tapaamassa siirtolaisten omaisia.¹⁶⁴

Vähitellen Suomen Merimieslähetyksessä kypsyi ajatus aseman siirtämisestä Melbournesta Brisbaneen, mikä sitten tapahtuikin kesäkuussa 1938. Merimieslähetyksen – niin kuin kaikkien Australiassa asuvien suomalaisten – asema vaikeutui suuresti Englannin julistettua sodan Suomelle joulukuussa 1941. Seuraavan vuoden alussa suomalaisten kokoontuminen kiellettiin ja huhtikuussa 1942 pastori Hytönen monen muun suomalaisen tavoin vangittiin ja vietiin leirille Etelä-Australiaan, jossa hän joutui olemaan yli kaksi vuotta perheen asuessa Brisbanessa. Yhteydet Suomeen olivat poikki kaksi ja puoli vuotta. Vapauduttuaan leiriltä heinäkuun alussa 1944 Hytönen joutui ottamaan työpaikan varastomiehenä Melbournessa, kunnes seurakunnallinen työ saatiin taas käyntiin. Kun tarkoitus oli palata pian Suomeen, Hytönen piti Melbournea keskuspaikkana. Vuonna 1946 – seitsemän vuoden tauon jälkeen – pastori kiersi vielä Australian suomalais-

keskukset. Suomalaisten hengelliset tarpeet olivat olleet hoitamatta, vaikka paikalliset luterilaiset papit olivat tehneet parhaansa. Suurin muutos oli havaittavissa toisessa sukupolvessa. Melkein kaikki lapset puhuivat nyt hyvin englantia ja huonommin suomea. Kuitenkin eräillä paikkakunnilla, kuten Tullyssa, suomen kielen taito oli erinomainen.¹⁶⁵

Yhdeksitoista vuodeksi venyneen oleskelun jälkeen Hytöset lähtivät loka-kuussa 1946 Suomeen, jossa Hytönen toimi Merimieslähetyksen johtajana. Vasta vuonna 1949 voitiin pastori Toivo Kuusiola lähettää Australiaan. Hänen jälkeensä toimivat merimiespappeina vielä Heikki Castrén vuosina 1955–1959, ja Urpo Kokkonen vuosina 1959–1967. Urpo Kokkonen oli koko Australian käsittävän seurakunnan viimeinen merimiespappi. Tosin jo vuodesta 1960 lähtien oli alettu perustaa yhteistyössä Australian luterilaisen kirkon kanssa paikallisia suomalaisia seurakuntia suuriin kaupunkeihin.

Merimieslähetyksellä on ollut suuri merkitys Australian suomalaisille. Ennen vuotta 1916 Australian suomalaiset olivat uskonnollisesti ja muutoinkin oman onnensa nojassa. Alusta lähtien merimieslähetyksen toiminta kietoutui läheisesti siirtolaistyöhön, sillä Australiassa on aina ollut vaikea vetää rajaa merimiehen ja siirtolaisen välille.

Merimieslähetyksen tulo Sydneyyn vuonna 1916 aloitti uuden vaiheen arviolta 1 500 suomalaisen elämässä. Tämä ilmeni parhaiten käytännön asioissa ja palveluissa, joita suomalaiset saattoivat saada asemalta. Se oli ikään kuin silta Suomeen ja pysyvä osoite, jonne liikkuvat suomalaiset saattoivat ohjata postinsa. Ei ollut harvinaista, että Euroopasta tuleva

posti toi kerralla 100–150 kirjettä vastaanottajilleen toimitettavaksi. Aseman kautta lähetettiin myös rahaa kotimaahan. Kaksonen arvioi lähetysten yhteisarvon olleen yli miljoona markkaa.¹⁶⁶

”Missioonan” ovien kautta kulkivat hyvin harvoja tapauksia lukuunottamatta kaikki maahan tulevat ja sieltä lähtevät suomalaiset. Myös Australiassa liikuttaessa pidettiin lähetystä usein tukikohtana, josta lähdettiin ja jonne palattiin. Aseman ollessa Melbournessa sieltä lähdettiin poimimaan mansikoita Silvaniin, viiniryppäleitä Milduraan, kaivamaan perunoita Ballaratiin, poimimaan herneitä Port Arlingtoniin, ja kaikenlaisiin metsätöihin. Kun sadot oli korjattu, palattiin takaisin ja osa tuloista jätettiin asemalle säilytettäväksi tai kotimaahan lähetettäväksi. Yhteenvetona Merimieslähetyksen merkityksestä olkoon erään siirtolaisen toteamus vuodelta 1923:

*”... se on minun mielestäni hyvä ole-massa, koska täällä kaukaisessa maassa ei meillä Suomalaisilla ole muutakaan yhdyssidettä joka meidät täällä pitäisi niin kuin, koossa tai paremmin sanoen että tietää missä kukin milloinkin on.”*¹⁶⁷

Merimieslähetyksen antoi kaukana Australiassa oleville suomalaisille turvallisuuden tunteen toimiessaan yhdyssiteenä sekä vanhaan kotimaahan että hajallaan eri puolilla mannerta oleviin maanmiehiin. Näin se osaltaan auttoi suomalaisia sopeutumaan vieraisiin olosuhteisiin.

Suomalaisten lukumäärän kohottua huomattavasti 1960-luvulla Suomen Merimieslähetyksestä luovutti työnsä Australian Luterilaiselle kirkolle vuonna 1967. Tulevaa kehitystä oli jo ennakoitunut Inghamin-Tullyn alueen suomenkielisen seurakunnan perustaminen vuonna 1949 ame-

rikansuomalaisen Missouri-kirkon toimesta. Vuonna 1960 perustettiin Melbourneen maailman eteläisin suomalainen seurakunta, joka on Mikael Agricolan nimelle omistettu. Neljä vuotta myöhemmin perustettiin suomalaiset seurakunnat Mount Isaan ja Sydneyn. Sitten perustettiin suomalaiset seurakunnat Adelaiden ja Canberraan vuonna 1971, Perthiin sekä Sydneyn toinen suomalainen seurakunta vuonna 1976. Australian luterilaisien kirkkojen yhtyessä vuonna 1966 myös suomalaisista seurakunnista tuli Australian luterilaisen kirkon seurakuntia.

Yhteistyöelimeksi ja kirkollisen työn keskusjärjestöksi perustettiin vuonna 1968 Australian Suomi-konferenssi, joka samalla toimi Australian luterilaisen kirkon suomenkielisen siirtolaistyön virallisena toimikuntana. Suomi-Konferenssin pitkäaikaisena pääsihteerinä toimi Australiassa pappiskoulutuksen saanut Voitto Pokela. Vuonna 1998 pidetyssä vuosikokouksessa valittiin Queenslandin suomalaissyntyinen piispa John Vitale Suomi-konferenssin uudeksi puheenjohtajaksi. Pääsihteerinä toimii pastori Jorma Jormakka. Australian luterilaisen kirkon kahdeksan suomalaista seurakuntaa katsoivat maanosan suomalaisasutuksen pääosiltaan. Seurakuntien palveluksessa oli 1970-luvun lopulla kahdeksan Suomen kirkon lähettämää pappia. Australian luterilaisissa suomenkielisissä seurakunnissa oli vuonna 1978 yhteensä lähes 2 500 jäsentä. Seurakuntien vaikutuspiiriin arvioidiin kuuluvan 5 000–6 000 Australian suomalaista, eli noin kolmannes suomalaisväestöstä. Pienin suomenkielinen seurakunta oli Perthin luterilainen seurakunta, jossa oli 156 jäsentä 1980-luvun alussa. Suurin seurakunta oli Melbourneen Mi-

kael Agricolan seurakunta, jossa jäseniä oli samaan aikaan 640. Vuonna 1998 Sydneyssä toimivat Etelän Ristin ja Pyhän Henrikin seurakunnat sekä Adelaidessa Adelaide Finnish Lutheran Church.¹⁶⁸

Koska suomalaiset ovat tottuneet kansankirkkoon kotimaassaan, seurakuntien varainhankintaan ei aina ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Esimerkiksi Sydneyn Etelän Ristin seurakunta saa 40 % tuloistaan Suomesta, mutta loput on kerättävä omalla toiminnalla. Jäsenten odotetaan osallistuvan tiiviimmin varojen keräämiseen. Sydneyn Pyhän Henrikin seurakunnan alueella asuu noin 2 000 suomalaista. Seurakunnan näkyvimmän osan muodostavan lähimmäispalvelutyön palvelupisteen toiminnan painopiste on siirtymässä alkoholisteista vanhuksiin ja yksinäisiin. Useimmissa seurakunnissa naiset ovat perustaneet erityisiä naistenkiloja, jotka järjestävät myyjäisiä. Jotkut killat välittävät ja myyvät suomalaisia tuotteita. Tällaisen toiminnan kehittäminen Australian oloissa on tärkeää seurakuntien tulevaisuuden kannalta.

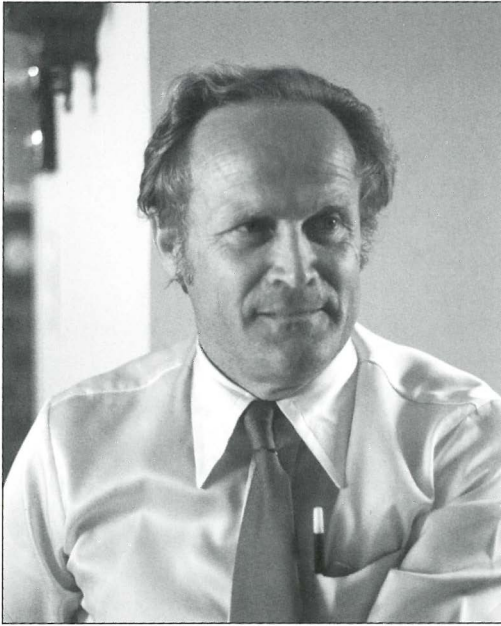
Adelaiden seurakunnan ja pappilan myyminen vuonna 1995 on näkynyt seurakunnan toiminnassa; kirkossa kävijöiden määrän laskeminen on vähentänyt koletituloja. Mount Isassa asui vuonna 1996 alle 200 suomalaista. Seurakunnassa on jäseniä viitisenkymmentä, mikä ei lisää uskoa tulevaisuuteen. Vapaaehtoinen maallikkosaarnaaja puolisoineen hoitaa seurakuntaa. Samaten Perthissä on jouduttu aika ajoin turvautumaan maallikkopappiin. Melbournen seurakunnan talous on pysynyt kunnossa aktiivisten jäsenten liiketoimien ansiosta. Canberran suomalaisväestö vähenee ja vanhenee, mutta talous on pysynyt kunnossa seurakunnan

omistaman pysäköintialueen tulojen ansiosta.

Canberran luterilainen seurakunta päätti lokakuussa 1996 kutsua ”suomea puhuvan papin” seurakuntaan. Pappina toimi kesällä 1998 Tuomo Mantere, joka on aiemmin ollut Sydneyssä pappina. Canberraan on perustettu Lepokotiyhdistyksen alaisuuteen väliaikainen kotiaputoimikunta, joka kartoittaa avun tarvetta. Brisbanen suomalainen pappi hoitaa myös ruotsinkielistä seurakuntaa. Australian suomalaisten seurakuntien seuraava haaste on diakoniatyön lisääminen vanhenevan väestön parissa. Väistämättä on tullut eteen kysymys englannin- ja suomenkielisen toiminnan järjestämisestä, koska nuoret eivät koe omakseen suomenkielisiä jumalanpalveluksia. Suomenkielinen seurakuntatyö todennäköisesti loppuu ennen pitkää. Jo 1990-luvun puolivälin jälkeen pohdittiin joidenkin vanhenevien seurakuntien toiminnan järjestämistä ilman vakinaisia pappeja. Entisiä Australian pappeja menee vanhoilla päivillään vapaaehtoistyöhön Australiaan. Rovasti Urpo Kokkonen oli vuonna 1998 vapaaehtoisena pappina Brisbanessa. Sydneyssä pappina toimii Seppo Heikkilä.¹⁶⁹

Helluntaiherätys

Valtaosa suomalaisista siirtolaisista kuului luterilaiseen kirkkoon, mutta joukossa oli myös ortodoksiseen kirkkoon kuuluneita lähinnä Karjalasta lähtöisin olleita henkilöitä. Muista kirkkokunnista ylivoimaisesti merkittävin on ollut helluntaiherätys. Suomalaisten lukumäärän kasvetua merkittävästi 1950-luvun lopulla tulleiden joukossa oli myös helluntaiherätyksen omaksuneita henkilöitä. Vuonna

Heimo Uotila Brisbanesta on Australian suomalaisen helluntaiherätyksen johtomiehiä. – *Olavi Koivukangas.*

1959 kävivät saarnaajat Eino Ahonen ja Albert Virkkala pitämässä muutamia kokouksia Australiassa. Aikaisemmin Suomessa ja Ruotsissa saarnaajana toiminut ja vuonna 1958 Adelaidaan saapunut Heikki Taipale oli ensimmäinen helluntaisaarnaaja. Vuonna 1960 saapui lähetysaarnaaja Sakari Aho perheineen Intiasta, jossa hän oli ollut lähetystyössä vuodesta 1951, Australiaan ja aloitti yhdessä Taipaleen kanssa laajan maan kiertämisen. Helluntaiherätyksen pyhäkoulutyö alkoi jo jouluna 1958 Bonegillan siirtolaisleirillä. Pian hankittiin tontti Oak Flatista, Wollongongin läheltä, ja rakennettiin pellistä pieni rukoushuone. Yleensä kokoukset pidettiin yksityiskodeissa. Sakari Ahon saavuttua Australiaan aloitettiin suurempien kokousten ja konferenssien pito –

useimmiten Ahon Intiasta tuomassa suuressa teltassa.¹⁷⁰

Saarnaajat Aho ja Taipale perustivat ensimmäisen paikallisen helluntaiseurakunnan Sydneyssä toukokuun 5. päivänä 1964. Tämän jälkeen seurakuntia perustettiin eri puolille maata tärkeimpiin suomalaiskeskuksiin. Vuonna 1980 oli toiminnassa seitsemän seurakuntaa: Canberrassa, Sydneyssä, Melbournessa, Adelaidessa, Perthissä, Brisbanessa ja Mount Isassa. Oma rukoushuone on Canberrassa ja Brisbanessa. Näihin seurakuntiin kuului yhteensä 550–600 jäsentä vuonna 1980. Vuonna 1986 seurakuntia oli kahdeksan sekä muutamia rukouspiirejä. Seurakuntien jäsenmäärät ovat vaihdelleet vuosien varrella. Suurimmat seurakunnat vuonna 1993 olivat Canberrassa ja Brisbanessa, kummassakin noin 170 jäsentä. Vuotuinen seurakuntien konferenssi kerää parhaimmillaan 600 suomalaista yhteen, eli se on toiseksi suurin suomalaistapahtuma Suomi-Päivien jälkeen.

Helluntaiherätyksen yhdyssiteenä oli Ristin Sanoma -niminen lehti, jota Sakari ja Helena Aho alkoivat julkaista joulukuussa 1961. Ensimmäiset kuusi vuotta lehteä toimitettiin Ahojen kodissa Sydneyssä. Vuonna 1967 lehden toimittajaksi Mount Isassa tuli Lauri Pesu apunaan Heimo Uotila. Pesun lähdettyä lähetystyöhön Uuteen Guineaan, toimittajaksi tuli Paavo Laukkanen vuonna 1970, jolloin lehden nimeksi tuli ”Australian Hyvä Sanoma”.

Vuonna 1971 lehden toimitus siirrettiin Canberraan Heikki ja Saara Rummukaisen tehtäväksi. Levikki, joka alussa oli ollut 400, kohosi 850:een. Vuonna 1973 siirryttiin offset-painatukseen Paavo Kuisminin toimesta. Ladonta tehtiin Suomi-

lehdessä Brisbanessa ja painatus Canberassa. Oma latomakone saatiin vuonna 1979. Yleensä lehti ilmestyi kerran kuukaudessa. Lehden levikki nousi yli 1000:n 1970-luvun lopulla ja se rekisteröitiin yhdistysmuotoiseksi. Ongelmana oli toimitajien suuri vaihtuvuus. Seppo Papunen toimitti lehteä usean vuoden ajan tehden kaikki työt painatusta lukuunottamatta. Pitkien etäisyyksien maassa helluntaiherätyksen lehdellä on ollut suuri merkitys uskonnollisessa työssä.¹⁷¹

Merkittävää on ollut myös helluntai-seurakuntien lähetystyö Papua Uudessa-Guineassa, Japanissa sekä eräissä muissa Aasian maissa 1960-luvun lopulta lähtien. Erityisen pitkän päivätyön Papua Uudessa Guineassa tekivät Lauri ja Martta Pesu perheineen. Työskenneltyään lähetystehtävissä Ceylonilla, Keniassa ja Australiassa Pesut saapuivat vuonna 1970 Papua Uuteen Guineaan, jossa he siitä lähtien toimivat lähetystyössä. Martta Pesu menehtyi liikenneonnettomuudessa lokakuussa 1997.¹⁷²

”Suomi”-lehti – side vanhaan ja uuteen kotimaahan

Ulkomaille asettuneet suomalaiset ovat jo kauan julkaisseet äidinkielellä sanoma- ja muita lehtiä. Yhdysvalloissa on ilmestynyt yli 100 suomenkielistä lehteä vuodesta 1876 lähtien. Kanadassa ensimmäinen suomalainen lehti julkaistiin vuonna 1901.¹⁷³ Painettujen lehtien ohella on muistettava myös käsinkirjoitetut lehdet, joilla saattoi olla suuri merkitys paikalliselle suomalaisyhteisölle.¹⁷⁴

Australian suomalaisella lehdistöllä on pitkät juuret. Vanhin vieraskielinen lehti

Australiassa oli Die Deutsche Post... vuodelta 1848.¹⁷⁵ Victorian kultakentillä ilmestyi vuonna 1857 muutamia kuukausia Norden-niminen lehti, jonka tilaajina ja asiamiehinä toimivat Isojoelta kotoisin olleet veljekset Alfred ja Wilhelm Häggblom.¹⁷⁶ Melbournessa julkaistiin vuosina 1896–1940 toista Norden-lehteä, jossa oli silloin tällöin tietoja myös suomalaisista. Aikaisemmin on jo käsitelty nambourilaisen Erakko-Seuran Orpo-lehteä, jota kirjoitettiin käsin Queenslandissa Matti Kurikan aikalaisten toimesta vuosina 1902–1904.

Vasta 1920-luvun runsaampi siirtolaisuus Suomesta loi edellytykset paitsi yhdistystoiminnalle myös suomenkielisen sanomalehden perustamiselle. Tarvittiin yhdyside Australian suomalaisille, mm. tietoja työmahdollisuuksista eri puolilla maata. Myös Merimieslähetyksensämaa pitävä pastori tarvitsi yhteydenpitovälineen laajan seurakuntansa jäseniin. Australiaan 1920-luvun alussa tulleet siirtolaiset tilasivat aluksi usein kotimaan lehtiä, joissa myös julkaistiin heidän kirjeitään. Vähitellen alettiin kaivata enemmän tietoja Australian asioista mm. eri puolilla maata asuvista maanmiehistä.

Suomenkielisen tiedontarpeen kasvaessa ruotsalainen pastori Guldbranzen Melbournessa ehdotti vuonna 1924, että suomalaisilla olisi mahdollisuus saada omakielinen palsta Norden-lehteen, mutta asia raukesi. Näissä oloissa, kun vielä tunnettiin jonkin verran amerikansuomalaisista lehdistöä, heräsi ajatus oman lehden aikaansaamisesta. Tämä ajatus esiintyi Nestori Karhulan vuonna 1924 hahmottamassa yleisaustralialaisessa seurassa. Karhulan ja pastori Groundstroemin kirjeenvaihto oli ilmeisen ratkaiseva tekijä Suo-

mi-lehden perustamiseen johtaneessa kehityksessä.¹⁷⁷ Groundstroem toteaaakin, että ”Karhula oli se, joka kaikkein tehokkaimmin antoi tukea lehden perustamiselle”.¹⁷⁸

Melbournen Suomalaisen Seuran kokouksessa toukokuussa 1925 pastori Groundstroem esitti, että ”Finnish Society” ottaisi päämääräkseen suomalaisen sanomalehden perustamisen. Epäilyksistä huolimatta asiaa valmistelemaan asetettiin toimikunta merimiespastorin johdolla. Syyskuussa todettiin saadun koemerkinnässä 180 osaketta ja 200 tilausta. Tästä rohkaistuneena lehteä päätettiin alkaa julkaista ”Nordenin” kirjapainossa. Kun Melbournen Suomalainen Seura ei pitänyt itseään kyllin laajapohjaisena vastaamaan koko Australian käsittävää yrityksestä, seura muutettiin ”Suomalaiseksi Sanomalehtiyhtiöksi”.¹⁷⁹

Varansa, 47 puntaa, seura luovutti yhtiölle, jonka säännöt hyväksyttiin 27.12.1925 pidetyssä kokouksessa. Yhtiön tarkoituksena oli julkaista lehteä, sekä muullakin tavoin edistää Australian suomalaisten hyvinvointia ja yhteenliittymistä. Lehti julistautui epäpoliittiseksi, osakepääoma oli 500 puntaa, ja osakkeita saivat omistaa suomalaista syntyperää olevat henkilöt sekä Suomen konsulit.¹⁸⁰

Suomi-lehden ensimmäinen numero näki päivänvalon 1.3.1926. Australian suomalaiset – ja koko eteläinen pallonpuolisko – olivat saaneet ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden. Lehden toimittaja pastori Groundstroem totesi etusivulla ”Taivalta aljettaessa” mm. seuraavan:

”Me uskomme, että suomalainen kansallishenki on siksi vahva, että se täällä maapallon toisella puolellakin keskuu-

*dessamme tarvitsee puhetorvea ja ilmene-
mismuotoa.”*¹⁸¹

Kaksi kertaa kuussa ilmestyvä lehti lähti vaatimattomasti liikkeelle. Se oli pienikokoinen, 11,5 cm x 21,5 cm, kaksipalstainen ja nelisivuinen painotuote. Pie-
nen kokonsa takia se postitettiin kirjekuoressa 120 tilaajalleen. Ensimmäinen numero sisälsi Australian asioiden ohella myös Suomea koskevia tietoja, mm. uutisen runoilija Eino Leinon kuolemasta. Vuonna 1926 ilmestyi 20 numeroa. Pastori Groundstroem ehti toimittaa vain viisi ensimmäistä, sillä hän palasi Suomeen toukokuussa 1926. Hänen seuraajansa pastori Otto Kaksonen jatkoi tarmokkaasti lehden julkaisemista.

Lehti ladottiin ja painettiin ”Nordenin” kirjapainossa neljä ensimmäistä vuotta. Kun latoja ei osannut suomea, leh-
teen tahtoi jäädä virheitä tarkasta oikoluvusta huolimatta. Vuonna 1928 toimitustyöhön tuli mukaan Merimieslähetyksen assistentti Antti Välttilä, joka myöhemmin opetteli latomaan, kun oma latomakone oli ostettu vuoden 1930 lopulla vain 20 punnalla.¹⁸² Myös lehden sisältö parani. Konsulaatin sihteeri Jorma Pohjanpalo saapui Australiaan marraskuussa 1927 ja hän ryhtyi lehden avustajaksi. Hän toi Suomesta mukanaan vanhoja kuvalaattoja, ja ensimmäiset kuvat ilmestyivät Suomi-lehdessä helmikuussa 1928 – kuva Runebergistä ja talvinen maisema.¹⁸³

Lehden talous aiheutti huolia vuonna 1928 ja sen kohentamiseksi suunniteltiin juhlia, arpajaisia jne. Erityisesti Pohjois-Queenslandista yritettiin saada lisää tilaajia ja osakkeen ostajia lähettämällä pastori Kaksonen sinne matkalle. Myös maksullisia ilmoituksia alettiin julkaista. Aluksi ilmoittajina olivat suomalaiset liikepan-

kit, myöhemmin laivayhtiöt ym. yritykset. Vuonna 1930 lehdessä oli jo viisi palstaa ja sivukoko oli suurentunut. Maksavia tilaajia oli lähes 300.

Suomi-lehteä tarmokkaasti julkaisut pastori Kaksonen palasi Suomeen maaliskuussa 1931, ja lamakauden vuoksi uutta työntekijää ei voitu lähettää Australiaan moneen vuoteen. Yhtiö kääntyi suomalaisten seurojen puoleen saadakseen nämä järjestämään tilaisuuksia lehden hyväksi. Antti Välttiläkin oli tehnyt työtä palkatta yli vuoden; vuonna 1933 Välttilälle annettiin 10 lehden osaketta tunnustukseksi tekemästään työstä.¹⁸⁴

Ongelmana oli se, kuten pastori Kaksonen oli todennut, että Melbournessa oli aivan liian vähän suomalaisia, ja nekin vähät olivat varattomia merimiehiä. Australian suomalaisten ollessa ilman merimiespappia vuosina 1931–1935 lähetysasema ja Suomi-lehden toimitus sijaitsivat Melbournessa. Sen sijaan lehden johtokunta jouduttiin valitsemaan Queenslandin suomalaisista. Kun toimittaminen tapahtui Melbournessa ja johtokunta oli Queenslandissa, oli tilanne vaikea. Vuonna 1934 jäi eräitä numeroita ilmestymättä. Silloin puuttuivat Tullyn ja Long Pocketin suomalaiset asiaan ja kesäkuussa 1934 valittiin johtokunta näiden alueiden suomalaisista.¹⁸⁵

Keskeisenä henkilönä oli Emil Hirvi, joka valittiin Antti Välttilän aputoimittajaksi. Hirvi kirjoitti myös lehden 10-vuotishistoriikin vuonna 1936 ja toimi aktiivisesti lehden hyväksi, kunnes palasi Suomeen vuonna 1938 ja toimi sitten lehtimiehenä Kokkolassa.

Suomi-lehden tilanne parani ratkaisevasti elokuussa 1935, kun pastori Paavo Hytönen saapui Suomesta. Toimitusohjel-

mansa Hytönen julkaisi joulukuussa 1935 seuraavasti: lehti on uskonnollissiveellinen kotimaan ja Australian uutislehti sekä tietojen välittäjä ja yhteydenpitäjä Australian suomalaisille. Toimittajan mukaan lehden tuli herättää keskustelua kaikista asioista sekä julkaista vanhojen suomalaisten elämäkertoja. Hytösen mielestä lehti tulisi pysymään vaatimattomana, kunnes Australian avautuminen uudelleen siirtolaisuudelle loisi ehkä paremmat taloudelliset edellytykset. Toimittajan mielestä lehti ei ollut Merimieslähetyksen vaan australiansuomalaisten oma lehti.¹⁸⁶

Pastori Hytösen saavuttua Australiaan ajatus Merimieslähetyksen ja sen toimittaman lehden siirtämisestä Brisbaneen vahvistui.¹⁸⁷ Suomalaisen asutuksen painopiste oli Queenslandissa ja lehden johtokunta Tullyssä. Suomen Merimieslähetyksuralta saatiin lupa muuttoon vasta vuonna 1938. Tuolloin Suomi-lehti oli jo vakiinnuttanut asemansa. Tilauksia oli 250 sekä 20 vapaakappaletta. Hytösen aikana julkaistiin jopa 16-sivuisia erikoisnumeroja, joissa siirtolaiset saattoivat lähettää tervehdyksensä kotimaahan. Myös Suomessa noteerattiin lehden toiminta, ja Suomen Paperitehtaitten Yhdistys lahjoitti lehdelle 100 kg paperia.¹⁸⁸

Toukokuussa 1938 ilmestyi Suomi-lehden viimeinen numero Melbournessa. Merimieslähetyksaseman siirryttyä Brisbaneen ja painovaikeuksien takia seuraava lehti ilmestyi vasta elokuussa 1938. Toinen maailmansota oli käännekohta myös Suomi-lehdelle. Talvisodan aikana lehti osallistui Suomen auttamiseen. Suomen jouduttua uudelleen sotaan kesäkuussa 1941 Australian viranomaiset antoivat luvan lehden jatkamiselle.¹⁸⁹ Mutta Australian jouduttua Englannin rinnalla

sotatilaan Suomen kanssa joulukuussa 1941 merimieslähetyksen ja sen julkaiseman lehden toiminta lakkasi.

Saavuttuaan Brisbaneen huhtikuussa 1949 uusi merimiespastori Toivo Kuusio la totesi, ettei ollut varoja lehden painattamiseen. Vasta vuonna 1950 joulukuksi saatiin toimitettua vajaan sadan kappaleen monistettu Suomi-lehti. Monistettuna lehti ilmestyi 10 kertaa vuonna 1951 ja tilauksia oli yli 200.¹⁹⁰

Kun Merimieslähetykselle hankittiin Brisbanessa vuonna 1952 oma talo, lehdenkin edellytykset paranivat. Vuonna 1954 Antti Välttilä otettiin osapäiväiseksi assistentiksi. Seuraavana vuonna pastori Heikki Castrén saapui jatkamaan Kuusiolan työtä. Suomesta saapunut uusi siirtolaisuus kasvatti tilaajamäärän 500:ksi vuonna 1958. Erityisesti on mainittava arkkitehti Raili Castrénin lehteen tekemät piirroksot. Vuonna 1959 pastori Urpo Kokkonen saapui Australiaan jatkamaan Castrenin työtä, ja ryhtyi tarmokkaasti kehittämään Suomi-lehteä. Vuoden 1961 alussa vanhoilla koneilla painettiin nelisivuinen ja nelipalstainen lehti lähes 20 vuoden tauon jälkeen. Pian hankittiin uudenäikaisemmat painokoneet¹⁹¹, ja Kokkonen aikana vuoteen 1967 mennessä tilaajamäärä kasvoi yli tuhanteen. Suomalaisen lukumäärän lisääntytyä Australiassa julkaistiin 1960-luvulta lähtien seurakunnallisia tms. lähinnä monistettuja lehtiä, ja ne jonkin verran vähensivät Suomi-lehden tilauksia ja ilmoituksia.¹⁹²

Pahimman kilpailijan Suomi-lehti sai vuonna 1977, kun lehden entinen päätoimittaja Mikko Mäki-Neste perusti ”Finlandia News” -lehden, joka ilmestyy edelleen. Tämä oli yksi syy Suomi-lehden muuttoon Canberraan, jossa se toimi en-

nen kaikkea suomalaisten luterilaisten seurakuntien muodostaman Suomi Konferenssin äänenkannattajana. Vuonna 1985 Suomi-lehti siirtyi Melbourneen, jolloin sen päätoimittajaksi tuli maisteri Risto Söder. Australiansuomalaisten lehtien levikki kattaa melko hyvin koko suomenkielisen väestön. Nykyään Suomi-Newspaperin osakkeenomistajina ovat Suomi-konferenssi ja Lutheran Church of Australia (LCA). Suomi-konferenssilla on osake-enemmistö.

Mikä oli Suomi-lehden merkitys siirtolaisille? Lehden perustaminen vuonna 1926 sattui parhaaseen mahdolliseen aikaan. Australiassa oli runsaasti juuri saapuneita suomalaisia, jotka ansaitsivat hyvin, varsinkin sokeriruo’onhakuulla. Yleensä englannin kieltä taitamattomilla siirtolaisilla oli suuri tarve saada tietoja sekä vanhasta kotimaasta että uuden maan olosuhteista. Suomen konsuli Harald Tanner suhtautui lehtiyritykseen epäilevästi, mutta tavalliset siirtolaiset ottivat sen ilolla vastaan.¹⁹³ Tätä osoittaa mm. Edward Lindelöfin Salomonin saarilta marraskuussa 1926 lähettämä kirje:

*”Suuri on joka kerta iloni, kun postilaiva saapuu ja saan ”Suomen” käsiini. Luen sen läpi moneen kertaan ja tuntuu siltä, kun uusi aamu koittaisi ja toisi valoa saarillemme. Pitkäksi käy aika seuraavaa lehteä odotellessa.”*¹⁹⁴

Uudelleen Lindelöf kirjoittaa lehdesä maaliskuussa 1927 julkaistussa kirjeessä Port Piriestä Etelä-Australiasta:

”Sain kaikki minulta postissa harhautuneet ‘Suomen’ numerot yhdellä kertaa käsiini. En voinut lakata ennen kuin olin lukenut ne kaikki läpi. Lukiessani niitä tuntui siltä kuin virkistävä sade olisi valunut kuivaan maahan. Olen ollut jo kaksi-

*kymmentä vuotta poiskotoa Suomesta aina englanninkielisten seurassa, jonka vuoksi olen melko paljon unohtanut suomenkieltä ja vieläpä ruotsiakin, joka on äidinkieleni. Kirjoittaminenkin on kovin vaikeaa ja kirjeeni on täynnä virheitä, mutta toivon nämä vaikeudet pian voittavani, kun vaan saan säännöllisesti Suomi lehden. Ennenkuin aloin lukea ”Suomea” olin niinsanoakseni ’kuollut suomalainen’, mutta nyt on tämä lehtemme herättänyt jälleen eloon turtuneen kansallistunnon ja rakkautta kaukaista isän maatani kohtaan.”*¹⁹⁵

Alkuaikoina lehden tilaamista pidettiin kunnia-asiana, mutta vähitellen into laimeni. Kuitenkin lehti pidettiin hengissä läpi 1930-luvun lamakauden ilman vakinaista toimittajaa. Myös Suomessa oli joille lehdellä oli oma merkityksensä yhteyden välittäjänä Suomessa olevien omaisten, paluumuuttajien ja australiansuomalaisten välillä. Vuoden 1935 levikitietojen mukaan 156 kappaleesta 70 meni Suomeen ja yksi Kanadaan, jolloin Australian osalle jäi 85.¹⁹⁶

Varsinkaan ennen toista maailmansotaa Suomi-lehden merkitystä ei voida yliarvioida. Se oli tärkeä kiintopiste uusiin ja epävarmoihin oloihin joutuneelle siirtolaiselle. Lehestä sai omalla kielellä tietoa ja ympäröivästä yhteiskunnasta, ennen kaikkea työllisyystilanteesta. Se oli myös yhdysside vanhaan kotimaahan ja vahvisti siten siirtolaisen juuria ja identiteettiä.

Karl Johan Back – ensimmäinen suomalainen kirjailija

Australiaan ennen toista maailmansotaa menneet suomalaiset olivat yleensä meri-

Karl Johan Back (1877–1962), ensimmäinen australiansuomalainen kirjailija. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

miehiä tai ruumiillisen työn tekijöitä. Heidänkin joukossaan löytyi suurta harrastusta suomalaista, ja erityisesti suomenkielistä, kulttuuria kohtaan. Mutta poikkeuksia olivat Suomesta tulleet siirtolaiset, jotka omaksuivat uuden kotimaansa kulttuurin niin hyvin, että saattoivat osallistua sen kehittämiseen.

Vuonna 1877 Munsalassa syntynyt Karl Johan Back oli vuonna 1899 lähtenyt Australiaan välttääkseen joutumisen asepalvelukseen Venäjän armeijassa. Oikeastaan hänen isänsä lähetti hänet pois Suomesta selvitettyään, että Australian itäisin kulma olisi sopiva. Isäkin suunnitteli muuttoa Australiaan nuoremman poikansa W.A. Backin kanssa, mutta palasi takaisin Suomeen parin viikon jälkeen. K.J. Back asui Mullumbimbyn seudulla Uuden Etelä-Walesin pohjoisosassa ja toimi pääasiassa maanviljelijänä, samoin kuin hä-

nen pari vuotta myöhemmin saapunut nuorempi veljensä W.A. Back. Karl Johan Back oli kiinnostunut enemmän filosofiasta ja kirjallisuudesta kuin aineellisesta hyvinvoinnista. Tosin hän lienee ollut melkoisen varakas maanviljelijä, ja tämä antoi hänelle mahdollisuuden kustantaa omia kirjojaan. Toinen merkittävä piirre on se, että Back kirjoitti teoksensa englannin kielellä.

Nimimerkillä ”Australianus” K.J. Back julkaisi 336-sivuisen teoksen ”The Concentrated Wisdom of Australia” vuonna 1918. Kuvaavia piirteitä Backin filosofialle ovat luonnonläheisyys, elämänmyönteisyys, lähimmäisen rakkaus ja huumori. Erinomaisella englannin kielellä kirjoitetusta aforismikokoelmasta seuraavat lainaukset:

*”Who says it is only a rumour
that life is depending on humour?”
”A steady pull will soon bring the
opossum out of cavity, but by a jerk
you will only get its tail.”
”May love be the longest chapter in
our bibliography.”*

*(Kuka sanookaan, että se on vain
huhua, että elämä riippuu vain
huumorista.*

*Sitkeä veto tuo opossumin pian ulos
luolastaan, mutta nykyksellä jää
vain häntä käteen.*

*Olkoon rakkaus pisin luku
elämänkerrassamme.)*

Backin toinen kirja, vuonna 1920 ilmestynyt 248-sivuinen teos ”The Royal Toast”, on omistettu Walesin prinssin Albert Edwardin Australiaan tekemän matkan kunniaksi. Kirja on lähinnä runokokoelma, ja se on kirjoitettu ilmeisesti ensimmäisen

maailmansodan aikana Saksaa vastaan käydyn sodan isänmaallisten tunteiden innoittamana. Kirjan lopussa Back haastoi koko maailman kilpailuun kirjallisuudessa ja runoudessa mistä aiheesta ja millä kielellä tahansa. Kilpailu oli avoin kaikille kansoille, roduille ja kielille – Australia ja Uusi-Seelanti pois lukien. Kilpailun tuomarina toimisi kolme yliopistoa. Palkintosummaksi Back lupasi 500 puntaa rahana. Tämä osoittaa kirjailijan melkoisen varallisuuden. Kilpailuun liittyvä kirjeenvaihto pyydettiin osoittamaan os. Poet’s Corner, Mullumbimby, NSW. Ei ole tietoa kuinka kirjailijan haaste otettiin vastaan. Myöhemmin, yleismaailmallisen lamakauden inspiroimana Back suunnitteli maksujärjestelmää, jossa tavanomainen raha korvattaisiin numeraalisilla maksuosoituksilla. Tavoitteena oli ennen kaikkea työttömyyden poistaminen.

Karl Johan Back kuoli vuonna 1962. Tämä naimattomaksi jäänyt originelli ajattelija ja kirjailija oli poikkeus suomalaisten keskuudessa. Erityisesti on korostettava hänen pitkälle tapahtunutta ”sulautumistaan” australialaiseen yhteiskuntaan. Vain eräissä hänen kertomuksissaan vilahtaa hänen kaukainen kotimaansa. Karl Johan Back, Munsalasta sortovuosina toveriensa kanssa salaa soutuveneellä lähtenyt filosofi ja kirjailija – samoin kuin hänen miljonääriksi päätyneet nuorempi veljensä W.A. Back – olisivat kokonaan erillisen tutkimuksen aiheita.

Suomen konsulaatti ja siirtolaiset

Merimieslähetyksen ohella toinen Suomesta käsin hoidettu ja siirtolaisille tärkeä instituutio Australiassa oli konsulaatti.

Konsuli Kaarlo Nauklér työhuoneessaan Sydneissä vuonna 1920. – *Siirtolaisuusinstituutti/konsuli H. Tannerin kokoelma.*

Ennen Suomen itsenäistymistä Venäjän konsulaatti oli hoitanut myös suomalaisien asioita. Sitä, kuinka paljon suomalaiset käyttivät Venäjän konsulin palveluksia, on vaikea arvioida. Vuonna 1889 tiedetään Venäjän konsulin järjestäneen työpaikan sokerifarmille ainakin neljälle Keski-Pohjanmaan miehelle. Ensimmäisen maailmansodan aikana Venäjän konsulaatti myönsi passeja ja henkilöllisyystodistuksia, joita ilman ei saanut työpaikkaa.¹⁹⁷ Suomalaiset eivät mielellään asioineet Venäjän konsulaatissa, jossa ei ymmärretty suomea. Maaliskuun 1917 vallankumous aiheutti sekaannusta konsulaatissa, mutta lokakuun kumouksen jälkeen tilanne tuli kestävämmäksi. Jo syyskuussa 1917 Queenslandin suomalaiset pitivät kansalaisyhteistyön kokouksen ja lähettivät Suomen senaatille kirjeen valittaen, että Venäjän konsulit eivät uudistaneet suomalaisten passeja ja näin estivät pois-pääsyn Australiasta. Lisäksi konsulinvirastossa ei ymmärretty suomea. Niinpä pyydettiin Suomen hallitusta vaikuttamaan, että etenkin Queenslandin konsu-

laattiin saataisiin suomen kielen taitoinen henkilö.¹⁹⁸

Merimieslähetyksen työntekijä J.O. Boijer pyrki tekemään kaikkensa tilanteen helpottamiseksi. Hän vetosi Venäjän konsulaattiin ja ajoi myöhemmin Suomen konsulaatin perustamista Australiaan. Tilanne muuttui vaikeaksi vuosien 1917 ja 1918 vaihteessa. Niinpä Boijer totesi, että joulukuussa 1917 ”lähetti ryssän kenraalikon-suli täällä Australiassa A.N. d’Abasa kaikki passianomukset takaisin, eikä Boijerin anomuksista huolimatta luvannut huoltaa alamaisiaan”. Tammikuun lopulla 1918 Boijer sai tietää konsulin saaneen potkut.¹⁹⁹ Konsuli livisti Eurooppaan hävittäen sitä ennen konsulaatin papereita ja vei mukanaan lisäksi monien suomalaisten hänen huostaansa uskomat rahavarat, joita oli tarkoitus lähettää Suomeen.²⁰⁰ Niinpä Boijer joutui nyt pakosta antamaan suomalaisille kansalaisuustodistuksia. Käytännössä Boijer hoiti konsulin tehtäviä kunnes Suomi asetti oman konsulinsa Australiaan vuosien 1918 ja 1919 vaihteessa.²⁰¹

Australiassa oli tuolloin konsulin tehtävään sopiva mies, filosofian maisteri Kaarlo J. Nauklér. Hän oli käynyt Australiassa jo vuonna 1908 merimiehenä.²⁰² Nauklér oli puolisoineen saapunut maahan ennen Venäjän vallankumousta Siperian kautta. He olivat hoitaneet jonkin aikaa huonoa terveyttään Japanissa ja Havaijilla ja saapuivat Australiaan vuonna 1917. Nauklér hankki Queenslandista farmin, mutta luopui siitä pian. Hänet nimitettiin – aluksi palkatta – hoitamaan Suomen konsulin tehtäviä, mistä hän tarmokkuutensa ansiosta suoriutui hyvin.²⁰³ Konsulaatin toiminta-alueita laajennettiin, ja siihen kuuluivat nyt myös Uusi-Seelanti, Uusi-Guinea ja Etelämeren saaret. Vuodesta 1920 lähtien konsulaatti hoiteli myös Viron asioita. Vuoden 1920 syksyllä konsuli Nauklér teki laajan tutustumismatkan Fidzi-, Tonga- ja Samoosaarille tavaten myös siellä suomalaisia. Nauklér kunnostautui myös urheilijana, etenkin keihään- ja kiekonheittäjänä. Lehtikirjoituksillaan ja puheillaan ”champion consul” teki Suomea tunnetuksi ja loi pohjaa maiden välisten talous- ja kulttuurisuhteiden kehittymiselle. Ensimmäisen konsulin uranuurtajan työ Australiassa päättyi toukokuussa 1921. Muutamia kuukausia myöhemmin kuoli myös hänen puolisonsa Aina.²⁰⁴

Toukokuussa 1921 nimitettiin konsuliksi Vaasasta kotoisin ollut ekonomi Harald Tanner, joka toimi konsulina vuoteen 1935. Jäätyään eläkkeelle ulkoministeriöstä vuonna 1950 Tanner palasi Australiaan asettuen hedelmänviljelijäksi Gosfordiin.²⁰⁵ Australian suurimpiin kaupunkeihin nimitettiin 1920-luvulla Suomen varakonsulit. Paavo Simelius seurasi konsulina Tanneria vuosina 1935–1941. Toisen

maailmansodan aikana myös konsulaatin toiminta oli pysähdyksissä. Englannin suhteet Suomeen viilenivät kesällä 1941 siihen pisteeseen, että myös Australia kehotti Suomen konsulia poistumaan maasta 31.7.1941.²⁰⁶

Suomen konsulaatilla oli suuri merkitys Australian suomalaisille. Sydneyn suomalaiset saattoivat käydä konsulaatissa tapaamassa maanmiehiään sekä kuulemassa uutisia ja lukemassa lehtiä. Esimerkiksi vuonna 1925 Suomen konsulaatissa kävi 2 961 henkeä. Tuona vuotena konsulaatti välitti Suomesta 3 143 kirjettä ja Viirosta 839. Rahoja Suomeen lähetettiin 1 500 punttaa ja Viirtoon 200 punttaa.²⁰⁷ Ennen Sydneyn Suomi-Seuran perustamista vuonna 1930 konsulaatti oli eräänlaisen yhdistyksen tai klubin korvike. Myös kauempana asuvat saattoivat kirjeitse asioida konsulaatin kanssa tarvitessaan passeja, todistuksia tai muita palveluja. Konsulin työn arvostusta osoittaa hyvin, miten Nauklérin tehdessä aluksi palkatonta työtä muutamat suomalaiset lähettivät hänelle rahalahjoituksia kiitokseksi. Konsulaatti yhdessä sinivalkoisen lipun kanssa olivat Suomen itsenäisyyden symboleja. Siirtolaiset eivät enää olleet ”Russian Finns”. Konsulaatti antoi siirtolaisille tiettyä turvallisuutta. Suomeen palaavien passien lisäksi konsulaatista sai tarvittavia asiakirjoja ja tulkkipalveluja. Virallisten asioiden ohella konsulaatti välitti myös kirjoja ja urheiluvälineitä siirtolaisille. Varsinkin kun konsulaattiin saatiin sihteeri, voitiin parantaa yhteyksiä suomalaiseseen yhteisöön. Erityisesti on mainittava Jorma Pohjanpalon toiminta Australiassa vuosina 1927–1930.

Toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1949 konsulaatti muuttui suurlähetystök-

si. Canberrasta ei saatu kuitenkaan toimintoja, joten suurlähetystö jatkoi toimintaansa Sydneyssä aina vuoteen 1970 asti. Suomen suurlähetystö ja sen virkamiehet ovat pyrkinet vaalimaan perinteisesti hyviä suhteita Australian suomalaisiin, mm. järjestämällä itsenäisyyspäivän vastaanoton sekä osallistumalla vuosittaisille Suomi-Päiville pääsiäisen aikaan.

Suomalaisuuden säilyttäminen

Ennen Suomi-lehden perustamista vuonna 1926 ei ole yhtenäistä lähdesarjaa, josta voitaisiin saada tietoja siirtolaisten suomalaisen identiteetin säilymisestä Australiassa. Voidaan vain olettaa 1800-luvulla Australiaan asettuneiden suomalaisten kadottaneen melkein kaiken yhteyden keskenään ja sopeutuneen paikalliseen väestöön luopuen enemmän tai vähemmän suomalaisuudestaan. Lehden kolmannessa numerossa vuonna 1926 nimimerkki ”Siniristilippu” valitti toisinaan tavanneensa suomalaisia, jotka tekivät kaikkensa salatakseen kansallisuutensa ja viitaten suomalaisten menestykseen olympialaisissa kysyi, onko suomalaisuudessa mitään häpeämistä.²⁰⁸ Muuan toinen kirjoittaja tuns useita suomalaisia perheitä Queenslandissa, jotka häpesivät tunnustaa oman kansallisuutensa eivätkä puhuneet suomea edes lapsilleen.²⁰⁹

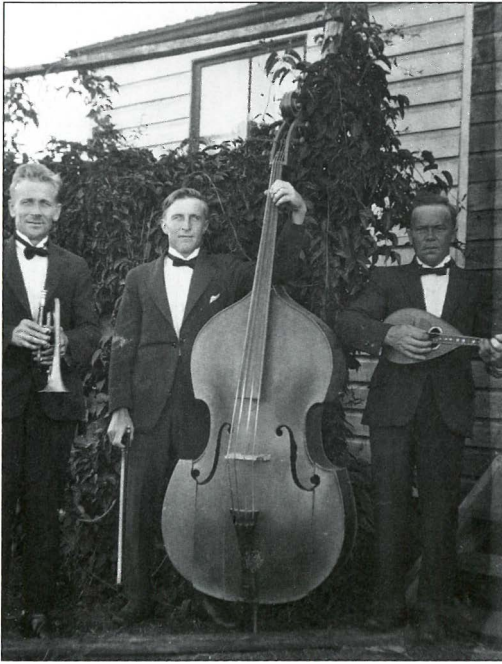
Suomi-lehti, joka olemassaolollaan edisti Suomen kielen ja kulttuurin säilymistä Australiassa, totesi pääkirjoituksessaan vuonna 1937 huolestumisensa suomalaisten lasten äidinkielen katoamisesta. Lehti kehotti hankkimaan aapiseen jokaiseen kotiin ja suomalaista nuorisokirjallisuutta kirjastoihin. Myöhemmin lehti

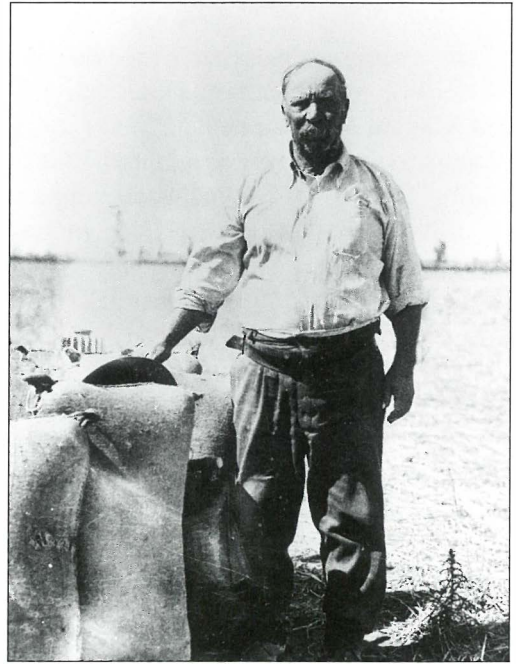
Tunnetuin suomalainen Länsi-Australiassa oli Joseph Herronen (1863–1935) Kälviältä. Hän saapui Amerikan kautta Australiaan ja päätyi lopulta farmariksi Manjimupiin, jossa hänet tunnettiin ”Apple King Johnsonina”. Herronen kuvassa irlantilaisyntyisen vaimonsa Saran kanssa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

esitti lastenkoulujen perustamista suomalaiskeskuksiin.²¹⁰

Long Pocketissa ja Tullyssa oli suomalainen pyhäkoulu lapsille 1930-luvun lopulla. Suomenkielisten lehtien ja kirjojen puute oli vieraannuttamassa siirtolaisia entisestä kotimaastaan. Vaikka monet Bellingerissä, Uudessa Etelä-Walesissa asuneen Jack Winterin tapaan olivat unohtaneet puhetaidon, sujui lukeminen kuitenkin vielä äidinkielellä. Winter pyysi Nestori Karhulaa lähettämään hänelle Kalevalan lainaksi, sillä hänellä oli vain

Yksi muoto suomalaista kulttuuria, jonka suomalaiset veivät mukanaan Australiaan, oli musiikki. Kuvassa Nivalasta kotoisin olevat Heikki Kivimäki, Emil Nivala ja Toivo Tamminen Queenslandissa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Australiaan merimiehenä vuonna 1889 saapunut August Laukka, jonka vehnäfarmista Narrominessa tuli tukikohta monelle maahan juuri saapuneelle siirtolaiselle. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

”Kansanvalistusseuran kalenteri” vuodelta 1898.²¹¹

Suomi-lehti kertoo vuonna 1932 1800-luvun lopulla Australiaan tulleesta miehestä, joka oli elänyt 40 vuotta vieraskielisten parissa yrittäen niin suurella innolla oppia maan kielen, että oli melkein unohtanut suomen kielen. Kaikki siteet kotimaahan olivat katkenneet. Myöhemmin, vanhana ja kivullosena, hän tunsu enemmän kuin koskaan ennen olevansa vieras ja orpo. Hän ei osannut englantia kunnolla ja kärsi ”kauheasta ääntämisestään ja änkittämisestään”. Vanhus sanoi nyt oppineensa, että siirtolaiset pysyvät kuitenkin

”foreignerina”, ja hän katui laiminlyöntejään suomalaisuuden vaalimisessa.²¹²

Tilanne oli hieman erilainen riippuen siitä, asuiko suomalainen eteläisissä osavaltioissa vai Queenslandissa. Etelärannikon valtioihin, samoin kuin Länsi-Australiaan suomalaiset olivat useimmiten saapuneet yksitellen ja asuivat yleensä hajallaan ja toisistaan eristäytyneenä. Sen sijaan Queenslandiin oli tultu samalle paikkakunnalle usein samasta maakunnasta ja pitäjästä Suomessa. Lisäksi etelässä suomalaisten miesten eristäytymistä lisäsi avioliitto vieraskielisen kanssa, sillä suomalaisia naisia oli hyvin vähän. Melbour-

nen suomalaisen yhdistyksen puheenjohtajana ensimmäisen maailmansodan aikoina toiminut Oskar Emil Salonen kertoo kontaktien suomalaisiin katkenneen hänen avioiduttuaan englanninkielisen naisen kanssa.²¹³ Suomalaisen vaimon merkitys korostuu esimerkiksi vuonna 1889 Australiaan merimiehenä saapuneen, ja myöhemmin vaimonsa ja pienen poikansa luokseen kutsuneen, August Laukan tapauksessa. Tämä Narrominessa Uudessa Etelä-Walesissa asunut vehnänviljelijä säilytti jatkuvan kontaktin suomalaisiin. Usein juuri maahan tulleet suomalaiset tai laivasta karanneet merimiehet hakeutuivat hänelle töihin.²¹⁴ Laukka säilytti raahelaisen murteensakin aina kuolemaansa saakka vuonna 1937, vaikka Suomessa hän ei ehtinyt käydä.

Tyypillinen osa suomalaista kulttuuria on sauna, jonka suomalaiset siirtolaiset ovat vieneet mukanaan vieraisiin maanosiin. Amerikansuomalaisen farmin tunto-merkkinä oli hirsinen saunarakennus, joka usein rakennettiin ennen asuinrakennusta.²¹⁵ Saunakulttuuri siirtyi suomalaisten mukana myös päiväntasaajan eteläpuolelle. Jopa Mount Isan kuumassa kairokaupungissa oli saunoja, joskus vanhan vesitynnyrin sisään tehtyjä.²¹⁶ Ankarassa kuumuudessa sauna oli ainoa paikka joka toi lievitystä, kun kylvyn jälkeen iho tuntui viileältä pitkän aikaa. Maasaunan rakensivat veljekset Otto ja Frans Rock Uuteen-Seelantiin vuonna 1911. Myöhemmin Frans Rock asettuessaan maanviljelijäksi Athertonin ylätasangolle rakensi sinne saunan. Saunassa saattoi puhdistautua ja virkistäytyä pellolla vietettyjen raskaiden työpäivien jälkeen. Pastori Kaksonen kuvasi australiansuomalaista saunaa seuraavasti:

Wolvin suomalaisten banaaninkasvattajien saunan yhteyteen tekemä suihku vuonna 1930. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

*”Onpahan siihenkin joen rannalle, kumipuitten varjoon peltonsa viereen suomalainen saunansa rakentanut. Ei ole Savon mies ilman sitä toimeen tullut täälläkään Australiassa, sanovathan monet täällä, ettei saunaa Queenslandissa tarvita, koska semminkin kesän aikana saa olla yötä päivää aivan kuin saunassa. Ilman kuumuus ei sentään ole sama kuin saunan parantava leppoisa löyly. Savon mies sen kyllä tietää ja tuntee.”*²¹⁷

Koivuvastan korvasi eukalyptuksen, pehmeälehtäisen ja hyväntuoksuisen lääkepuun, oksista tehty vasta.²¹⁸ Vuonna 1930 todettiin saunan vallanheen yhä enemmän jalansijaa Australiassa. Tullysta ja Long Pocketista löytyi sauna, ylätasangolla Rockin farmilla samoin Bli Bliss-

Suomalaisia saunoja tietyömaalla Daintreessä Queenslandissa vuoden 1930 alkupuolella. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

sä, Nambourin lähellä oli Markkasen tunnettu sauna. Wolvin suomalaiset banaaninviljelijät saivat saunansa valmiiksi vuonna 1930 ja tapausta juhlittiin ottamalla ankarat lölyt 20 iltana peräkkäin. Wolvin miehille sauna oli sosiaalinen instituutio. Sinne kokoontuttiin yhteen pari kertaa viikossa. Pukuhuoneena oli Takalan poikien talo, jossa keskusteltiin omasta elinkeinosta, politiikasta jne. Kun australialaiset saatiin mukaan lölyyn, pidettiin kunnia-asiana, että ulkomaalaiset voitettiin lölynotossa. Saunassa viihtyi myös poikien elättinä ollut kahdeksan jalan mittainen python-käärme. 1930-luvun alun lamakautena Mareeban lähistöllä tupakanviljelijöiksi asettuneilla suomalaisilla oli myös sauna, jonka lölyistä pitivät erityisesti tupakanlehtien keruutyössä olevat paikalliset tytöt. Kelpasi suomalaispoikien sitten lauantai-iltaisin tanssit-

taa lölypuhtaita tyttöjä ruokasalista tehdyssä tanssisalissa.²¹⁹

Saunan ohella muukin tapakulttuuri seurasi suomalaisten mukana, sillä esimerkiksi joulua vietettiin tropiikissa samalla tavoin kuin Suomessakin: kuusin, kynttilöin ja joululauluin. Puuroa syötiin ja joulupukkikin kävi.

Myös nimenmuutosta voidaan tarkastella osana sopeutumisprosessia, jolloin vieraskielisen nimen ottaminen on merkki halusta peittää yksi suomalaisuuden olennainen tunnusmerkki. Nimenmuutos saattoi olla myös pelkästään käytännön sanelema. Ilmari Aallon etunimi vaihtui Jimiksi (James), kun hän alkoi yrittäjäksi liike-elämään. Oma lukunsa ovat ne siirtolaiset, jotka halusivat ehkä salata menneisyytensä. Joskus nimenmuutoksen takana oli mahdollisesti halu salata ”Russian Finn” alkuperä.

Brisbanen Suomi-koulun ensimmäinen todistuksenjakotilaisuus 6.12.1986. – Siirtolaissuusinstituutti.

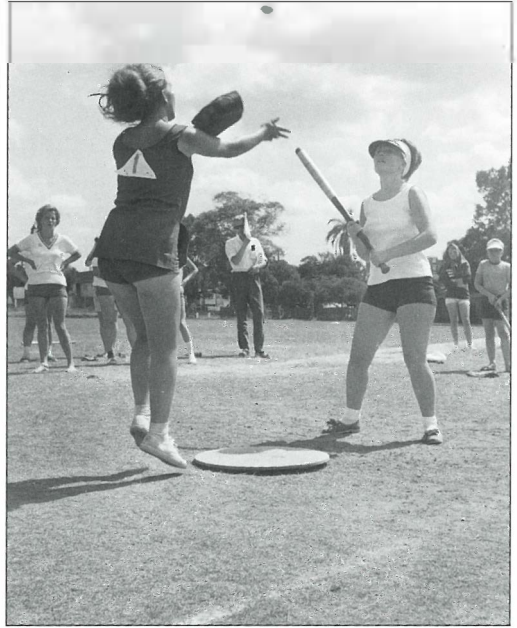
Merimieslähetyksaseman hoitajana ensimmäisen maailmansodan aikana toiminut Johan Boijer kertoo merimiehistä, joilla saattoi olla kolme tai neljäkin nimeä. Aluksi merimiehiltä ei vaadittu henkilöllisyyspapereita, mutta sittemmin alettiin vaatia kuvalla varustettua todistusta kansallisuudesta. On ymmärrettävää, että ne suomalaiset pitkät nimet, joissa lisäksi oli englanninkielelle vieraat äänteet å, ä, ö, vaihdettiin mukavuussyistä englanninkielisiin. Niinpä Ludvig Bergströmistä tuli Dick Thompson ja Samuli Myllymäestä Sam Miller, Montosesta tuli Montana ja Korvesta Corby. Paavo Edvard Tarkka saattoi pyytää työtodistusta nimelle Paul Edward Tate. Nimi voitiin myös kääntää suoraan englanniksi. Pohjolasta tuli Northby, Saarisesta Island ja Kallion veljeksistä, joista toinen asettui Uuteen-Seelantiin ja toinen Australiaan, tuli Rock.

Myös etunimien ”kääntämisestä” voidaan puhua, vaikka niiden semanttinen vastaavuus ei ole niin suoraviivainen kuin

em. appellatiivien. Vähällä vaivalla tuli Antista Anthony, Vihtorista Victor ja Paa-vosta Paul. Mutta usein suomalaisella ja australialaisella nimellä ei ollut mitään vastaavuutta. Esim. Matti Halonen, tunnettu hahmo Sydneyn merimiesten keskuudessa, käytti nimeä Andrew Anderson. Muuan Einar Solkinen ei nimenmuutoksessa halunnut unohtaa kansallisuuttaan, vaan käytti sukunimeä Finn. Nimen vaihtamisesta ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä suomalaisuuden säilyttämisestä tai hylkäämisestä, sillä yleensä kyseessä oli vain käytännön sanelema toimenpide.

Uudet tuulet alkoivat puhaltaa kieliasianssa 1960-70-luvun vaihteen suomalais-siirtolaisten lasten vartuttua kouluikäisiksi. Lasten suomen kielen taito haluttiin säilyttää. Canberran Suomi-koulussa on opetettu suomen kieltä jo 1980-luvun alusta, mutta suomen kielen aikuisopetus alkoi vasta 12.3.1996 Australian National Universityssä. Kurssi on tarkoitettu aloittelijoille. Kurssin aloittamisessa ja mate-

Pesäpallonpelaajia Brisbanen Suomi-päivillä vuonna 1969. Pesäpallo on ollut tärkeä tekijä australiansuomalaisten yhteydenpidossa. Pelin tulevaisuuskin näyttää hyvältä, sillä sukupolvenvaihdos on onnistunut. Lähes kaikki pelaajat ovat jo toisen polven suomalaisia, joiden kotikieli on englanti. Pelikielenä on edelleen suomi. Joukkueiden valmentajina ja huoltajina toimivat vielä enimmäkseen ensimmäisen polven siirtolaiset. Keväällä 1998 miesten ja naisten sarjoissa pelasi kuusi seuraa: Melbourne, Canberra, Finnish Society of Sydney, West Sydney, Brisbane ja Gold Coast. Siten sadat australiansuomalaiset harrastavat pesäpalloa. Aktiivisuutta osoittaa sekin, että vuonna 2000 pesäpallon World Cup pelataan Melbourneassa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

riaalin hankinnassa ovat avustaneet Suomen suurlähetystö ja Ulkomaan-lehtori ja kielikurssiasiaain neuvottelukunta Helsingissä.

Sydneyn Suomi-koulu aloitti toimintansa helmikuussa 1982. Sydneyssä oli 30 oppilasta neljässä eri ryhmässä vuoden 1995 alussa. Australian ja Suomen valtiot sekä New South Walesin osavaltio ovat rahoittaneet koulun toimintaa. Lisäksi Suomi-kouluja on Canberrassa, Melbourneassa ja Gold Coastilla sekä Brisbanessa Brisbane Finnish School.²²⁰

Ensimmäiset suomenkieliset radiolähetykset alkoivat vuonna 1975 Melbourneassa. Tämän jälkeen Canberrassa, Adelaidessa, Sydneyssä, Perthissä ja Brisbanessa alettiin lähettää suomenkielistä ohjelmaa. Adelaiden Suomi-radio täytti 4.2.1998 20 vuotta. Alpo Kakko on hoitanut tätä radiota, joka on eri etnisten ryhmien omistama ja vapaaehtoinen. 13.4.1998 oli radion 1000. lähetys. Val-

tion varoilla on perustettu ”Special Broadcasting Service” (SBS), jolla on täyden palvelun televisiokanava ja radiolähetysää 66 kielellä. Vuonna 1991 käytiin kädenvääntöä SBS:n suunnitelmista poistaa mm. suomenkieliset lähetykset Sydneyn ja Melbournen ohjelmista. Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut.²²¹

Ensimmäisen polven suomalaissiirtolaiset Australiassa olivat vielä voimakkaasti kiinni suomalaisessa elämänmuodossa. Heille suomalaisuus oli selkänöjä, jonka avulla kyettiin sopeutumaan uuteen maahan ja kulttuuriin. Sen sijaan heidän lapsensa, toisen polven australiansuomalaiset, ovat aina eläneet kahden kulttuurin välisessä ristikkäispaineessa: kodin seinien sisällä on ollut suomalainen kulttuuri ja on puhuttu suomenkieltä, kodin ulkopuolella on kohdattu englanninkieli ja australialainen elämänmuoto. Vähitellen australialainen kulttuuri, lähinnä koulujen ja toverien ansiosta, on tullut hallitsevaksi.

Suomalaisia taisteli Australian armeijassa japanilaisia vastaan, kuvassa Victor Stenlund Darwinissa toisen maailmansodan aikana. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Heikko kielitaito saattoi aluksi vaikeuttaa koulunkäyntiä, mutta opittuaan englannin he sopeutuivat vanhempiaan paremmin australialaiseen yhteiskuntaan. Koulutus takasi myös paremman ammatillisen aseman. Toisen polven australiansuomalaisen bikulturaalinen identiteetti rakentuu paljolti käsitykseen siitä, että Australia on hänen kotimaansa, ja Suomi taas se maa, jossa hänen juurensa ovat. Eli kuten eräs Australiassa syntynyt toisen polven australiansuomalainen toteaa: *"I am an Australian with a wonderful Finnish heritage"*. Sen sijaan kolmannessa ja neljännessä siirtolaispolvessa suomalaisen kulttuurin piirteet tulevat todennäköisesti häviä-

mään. Australiassa asuvien Suomessa syntyneiden määrän väheneminen on jo herättänyt siirtolaisten keskuudessa huomiota. Asia nähdään haasteena, johon suomalaisyhteisön tulee vastata. Suomalaisuus Australiassa tulee muttamaan muotoaan.²²²

Suhteet Suomeen

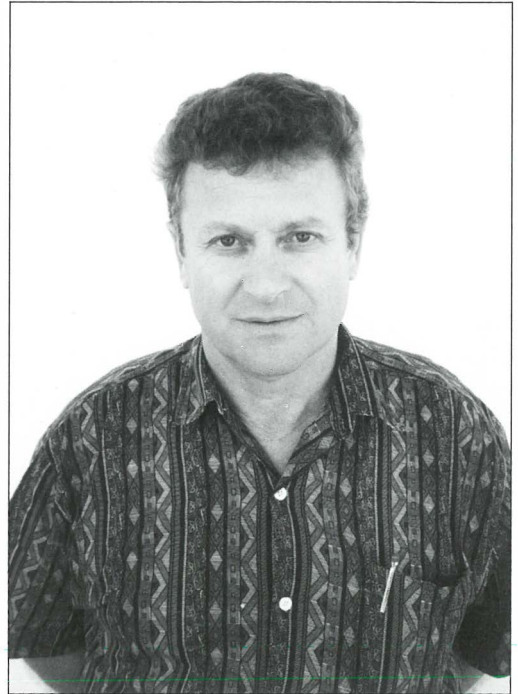
*"Me auraamme maita auringon,
ja sen kuoresta etsimme kultaa.
Uuteen päivään uskoen, tarmohon,
me perkaamme vierasta multaa.
Tuli pettymys, onni,
yks' varma on vaan:
sydän aina on synnyinmaan."*

Sokerifarmari Emil Hirvi

Vaikka suomalainen lähtikin siirtolaiseksi maapallon toiselle puolelle Australiaan, ei kotimaa kuitenkaan unohtunut. Sukulaisiin ja tuttaviiin pidettiin yhteyttä kirjeitse. Sanomalehden saapuminen kuului elämän kohokohtiin ja sillä oli suuri merkitys; lehdessä saatettiin julkaista myös siirtolaisten lähettämiä kirjeitä. Siirtolaisten kirjeet eivät kerro pelkästään vaikeuksista ja ikävästä, vaan uuden kotimaan hyviäkin puolia korostettiin, mm. Suomea parempaa palkkatasoa. Siirtolaiseksi lähtö antoi joissakin tapauksissa uuden näkökulman entiseen kotimaahan nähden. Brisbanessa toimineen Heimo-Seuran sihteeri K. Karppinen totesi, että *"moni on löytänyt Suomen vasta Australian erämaissa eläessään"*.²²³

Suhteita kotimaahan ylläpidettiin myös tekemällä matkoja Suomeen. Matkan pituus ja kalleus estivät luonnollisesti kovin tiheät käynnit. Vain varakkaimmil-

Sähköasentajaksi aikonut Eero Tuovinen (s. 1946 Sotkamossa) lähti vuonna 1969 perheineen Australiaan seikkailunhalusta. Australian valtio maksoi tuolloin suuren osan matkakustannuksista ja ylläpidon siihen asti, kunnes sai töitä. ”Mikäs siinä kun halvalla pääsi kauas”, sanoo Eero Tuovinen. Sekalaisten töiden kautta hän päätyi rakennuksille, joilla hän työskenteli vuoteen 1984. ”Rahaa tuli niin kuin tukinajossa, eikä tarvinnut lumessa kahlata.” Eero Tuovinen kyllästyi rakennusalan ammattiliittojen valvontaan ja ryhtyi myymään autoja ja huonekaluja. Vuonna 1989 Tuovinen perusti opaspalvelun Finntour Services Sydneyssä suomalaisille ja muille pohjoismaalaisille asiakkaille. Parhaimmillaan samana päivänä on ollut liikkeellä kahdeksan bussia, joissa on ollut Finntour Servicen opas. – *Olavi Koivukangas.*

la oli mahdollisuus pitkäaikaisempiin käynteihin Suomessa tai mahdollisesti muissa maissa. Länsi-Australian ”omenakuningas” Joseph Johnson, ent. Herranen, kävi vuonna 1929 pystyttämässä kiven äitinsä haudalle Kälviällä.²²⁴ Varakas lammasfarmari W.A. Back vieraili Suomessa 1920-luvun alussa Italiasta ostamallaan autolla ja hänen käyntinsä lisäsi siirtolaisuutta Australiaan Munsalan seudulta.²²⁵ Mutta saattoipa vanha australiansuomalainen vierailla synnyinmaassaan yli 50 vuoden poissaolon jälkeen.

Suomesta tulleet vierailijat otettiin hyvin vastaan. Kirjailija Aino Malmberg sai vuonna 1928 runsaasti apua kerätessään tietoja kirjaansa varten. Myös kapellimestari, professori George Schneevoigt sai Australian suomalaisilta innostuneen vastaanoton tullessaan konserttimatkalle hie- man ennen sotaa.

Mutta aina yhteydet Suomeen eivät olleet kunnossa. Merimiespastori ja konsuli saivat usein Suomesta kirjeitä, joissa tiedusteltiin ”kadonneita lampaita”.

Erityisesti toisen maailmansodan aikana suhteet Suomeen koettiin tärkeiksi. Jo ennen sotaa suomalaiset olivat keränneet varoja Suomeen köyhien lasten auttamiseksi. Talvisodan aikana australiansuomalaiset keräsivät useita miljoonia markkoja Suomen auttamiseksi. Jotkut nuoret miehet lähtivät Suomeen liittyäkseen armeijaan. Sodan aikana Suomen radioasemia voitiin kuunnella Australiassa. J.E. Hirvi Athertonissa oli hankkinut erikois-antennin tätä varten, ja hän välitti tietoja Suomi-lehdelle.

Yhteyksiä Suomeen pidettiin yllä myös yhdistystasolla. Vuonna 1927 Cairnsin Suomi-Seura liittyi jäseneksi Suomalaisuuden Liiton Ulkosuomalai-

Saima (s. 1919) ja Arvi (s. 1918) Huopainen Brisbanessa vuonna 1997. Huopaiset ovat kotoisin Varkaudesta, mutta muuttivat vuonna 1959 Australiaan Raumalta, jossa he olivat Rauma-Repolalla töissä. Aluksi Huopaiset joutuivat Bonegillan vastaanottokeskukseen, jonka jälkeen he asettuivat Sydneyyn. Arvi työskenteli ohutlevytehtaalla ja Saima ompelimossa. – *Olavi Koivukangas.*

suosostoon.²²⁶ Vuonna 1927 toimintansa aloittaneeseen ”Ulkosuomalais-seura Suomeen” liittyi myös Australian suomalaisia yhdistyksiä. Vuonna 1932 Brisbanen Athletic Club valitti vuosikertomuksessaan sitä, ettei ”Ulkosuomalaisseura Suomi” ollut vaivautunut vastaamaan kirjeisiin.²²⁷

Suomalaiset siirtolaiset Australiassa muodostavat omaleimaisen alakulttuurinsa samaan tapaan kuin muut maahan saapuneet kansalliset ryhmät, kuten esimerkiksi italialaiset. Suomalaisuuden säilyttäminen on ollut australialaiseen yhteiskuntaan sopeutumista auttava tekijä. Tyytyväisyyttä ovat lisänneet työnsaanti ja ansiotulot. Taloudellisesti suomalaiset ovatkin integroituneet hyvin australialaiseen yhteiskuntaan, kun sen sijaan sosiaalinen ja kulturellinen sopeutuminen on ollut hitaampaa. Suurin hidastava tekijä on ollut heikko englanninkielen taito. Läheiset ja kiinteät suhteet Suomeen ilmenevät vilkkaana kirjeenvaihtona, lahjojen lähettämisenä ja vierailuina vanhassa koti-

maassa. Siten asuinmaan vaihto ei merkinnyt täydellistä kulttuurin vaihtoa varsinkaan ensimmäiselle sukupolvelle. Muutto siirsi suomalaissiirtolaisen kahden kulttuurin rajamaastoon, jossa suomalainen elämäkokemus oli se perusta, jolle siirtolainen rakensi uuden kulttuurin kerroksia. Näiden kahden elementin keskinäinen suhde vaihteli yksilön mukaan.

Paluu Suomeen

”Nyt jo vanha oon ja tartun matkasauvaan. Viel’ synnyinmaani kerran nähdä saan.”

Sopeutumisen tai sopeutumattomuuden käyttökelpoisimpia mittareita on takaisinpaluun laajuus. Yhdysvaltoihin ennen vuotta 1930 menneistä suomalaisista siirtolaisista palasi noin 19 %, ja Kanadaan menneistä noin 23 %. Australiasta palanneiden paluuprosentti on arvioitu olevan korkeampi kuin muilta kaukosiirtolaisuuden alueilta. Esimerkiksi Suomen

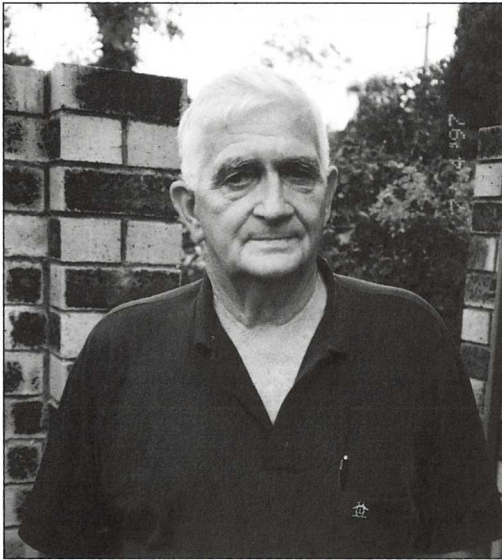
Australiankävijöiden kesäjuhla Kannuksessa 1950-luvulla. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Sydneyn konsulaatin virkailijana vuosina 1927–1930 toiminut Jorma Pohjanpalo arvioi suomalaisten paluuprosentiksi 50. Saman havainnon teki myös pastori Paa-vo Hytönen 1920-luvulla tulleista suomalaisista. Vuosina 1924–1944 Australiaan lähti 1440 suomalaista, joista palasi 638 eli noin 44 %. Kun otetaan huomioon paluumuuton tapahtuneen sodan jälkeenkin, jopa vielä 1980-luvulla, paluuprosentti on noin 50.

Paluuseen on useita syitä. Yleisiä syitä ovat mm. taloudelliset olosuhteet, kuten Australiassa 1920-luvun päättyessä alkanut pulakausi, jolloin työttömyys pakotti usean suomalaisen siirtolaisen lähtemään maasta. Yksilöllisiä syitä taas ovat kotikävyä, isänmaallisuus, sopeutumattomuus tai terveydelliset seikat. Esimerkiksi Suomen itsenäistyminen vuonna 1917 aiheut-

ti monen suomalaissiirtolaisen paluun isänmaahansa. Suuri osa suomalaisista lähti jo alunperin Australiaan tarkoituksestaan olla siellä vain muutama vuosi ja palata sitten varakkaampana takaisin Suomeen. Kaikki Australiasta lähteneet suomalaiset eivät kuitenkaan palanneet Suomeen. Muita vaihtoehtoja olivat tavallisimmin Pohjois-Amerikka, Uusi-Seelanti ja Etelä-Afrikka.²²⁸

Varhaisin tieto Australiasta palanneista suomalaisista on vuodelta 1857, jolloin Victorian kultakentillä neljä vuotta olleet Isojoelta kotoisin olleet merikapteenit Alfred ja Wilhelm Häggblom palasivat Suomeen viikon kestäneiden lähtöjuhlien jälkeen.²²⁹ Vuonna 1894 palasi munsalalainen Johan Gästgifvars seitsemän vuoden Australiassa oleskelun jälkeen. Länsi-Australian kultakentillä Kalgoorliissa

Nambourin suomalaisen, Australiaan vuonna 1899 tulleen Axel Rönlundin tyttärenpoika Ronald Sivyer (s. 1926) Brisbanessa on ylpeä suomalaisesta syntyperästään. Axel Rönlundilla on ollut Australiassa 11 lasta, 23 lastenlasta ja 47 lastenlastenlasta Ronald Sivyerin vuonna 1996 kirjoittaman ”History of the Ronlund and Peurla Families” -sukuhistorian mukaan. Ronald Sivyer vieraili Suomessa kesällä 1998 yhdessä vaimonsa ja tyttärensä kanssa. – *Olavi Koi-vukangas.*

kulta- ja kellokauppiaana toiminut B.W. Lindell – myöhemmin Hiekka – palasi vuonna 1900 varakkaana miehenä ja osti Steningenin kartanon Karunasta.²³⁰

Huippu-urheilijana Australiassa kunnostautunut Eino Keskinen oli tyypillinen sotien välisen ajan paluumuuttaja. Tämä Viron vapaussotaan osallistunut nuorukainen lähti Australiaan vuonna 1923 tarkoituksena olla siellä viisi vuotta. Aika vierähti lähes kaksinkertaiseksi sokeriruo’nhakkuussa, maatöissä ja kaivoksessa.

sa. Rahaa tuli paljon, mutta kyllä sitä kuuluikin. Mutta jotain jäi Suomeen lähetettäväksikin. Poikamiehen yksinäisyys ja epäsäännölliset elämäntavat eivät pitkään miellyttäneet. Niinpä mieleen nousikin useasti ajatus:

*”Kyllä sitä parin vuoden päästä pitää olla Päijänteen rannalla petäjän alla. Ei tämä elämä vetele. Tulee aina niin kova koti-ikävä.”*²³¹

Keskinen toteutti tämän ajatuksen parin vuoden päästä eli vuonna 1932. Miellessä oli kuitenkin epäluulo ratkaisun pysyvyydestä, sillä edessä saattaisi olla uusi lähtö Australiaan. Keskinen jäi kuitenkin pysyvästi Suomeen, hankki maata, avioitui ja ryhtyi kauppiaksi kotipitäjässään Jämsässä.²³²

Australiasta palattiin yleensä kotiseudulle ja ostettiin maatila, jos matkalla oli vaurastuttu. Matti Hassinen hankki Kälviältä maatilan vuonna 1931 seitsemän Australiassa vietetyn vuoden jälkeen.²³³ Lohtajalainen Eino Kero hankki neljässä vuodessa Australiassa niin suuren summan rahaa, että pystyi hankkimaan talon ja metsää.²³⁴ Monelle pojalle, jolle muuten ei olisi tullut perintöjä, ja joskus jopa renkipojallekin, Australian matka oli merkittävä taloudellisen ja sosiaalisen nousun väline. Osallistuivatpa Australian kävijät myös kotiseutunsa poliittiseen toimintaan myöhempinä vuosinaan.

Myös toisen maailmansodan jälkeen Australiaan menneistä suomalaisista lähes puolet on palannut joko Suomeen tai muuttaneet johonkin kolmanteen maahan. Tärkein syy paluuseen on ollut kielitaidottomuus ja työnsaannin vaikeus. Mutta yleisesti ottaen paluumuuttajat ovat olleet tyytyväisiä Australiassa viettämiinsä vuosiin. Australiassa käynti on luultavasti

Juhani Oravainen Mt. Isasta voitti hopeamitalin uinnissa Kansainyhteisön kisoissa Perthissä vuonna 1962. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

alunperinkin suunniteltu usein määrääkaiseksi ja eräät tavoitteet, kuten seikkailunhalu, lienevät tulleet tyydytyiksi. Mutta eräät eivät sopeutuneet etelän auringossa viettämiensä vuosien jälkeen enää suomalaiseen elämänmuotoon, vaan saattoivat palata takaisin Australiaan tai mennä johonkin kolmanteen maahan. Tähän ryhmään kuuluu myös henkilöitä, joiden on hyvä olla vain matkalla.²³⁵

Australian omaksuttua 1970-luvulla entistä tiukemman kiintiöjärjestelmän siirtolaiseksi pääsy on vaikeutunut. Yhä enemmän on Australian-siirtolaistenkin joukossa ollut ns. uramuuttajia, jotka toimivat suomalaisissa tai kansainvälisissä Australiaan etabloituneissa yhtiöissä. Entisten elinikäisten siirtolaisten tilalle on tullut hyvin koulutettuja osa-aikasiirtolaisia, joille paluu Suomeen – tai ainakin

oleskelun tilapäisyys – on ollut selvä jo Australiaan lähtövaiheessa.

Suomalaiset Australiasta kiinnostuneet henkilöt perustivat vuonna 1984 Turussa Suomi-Australia Seuran. Vuonna 1998 Suomi-Australia-yhdistysten Liitto ry:llä on 13 paikallisyhdistystä eri puolilla Suomea. Liiton keskus toimisto on Helsingissä ja jäsenmäärä on lähes 3 000.

Yhteenveto suomalaisista Australiassa

Suomalaiset Australiassa on yli 200 vuotta vanha ilmiö. Mantereelle ensimmäisenä suomalaisena vuonna 1770 saapuneen Herman Spöringin jälkeen etenkin merimiehet ja kullankaivajat muodostivat seuraavalla vuosisadalla suomalaisten siirtolaisten ydinjoukon. Vähitellen saavuttaessa 1900-luvulle suomalaisten siirtolaisuus Australiaan sai laajempia mittasuhteita, etenkin pohjalaisten muutto suunnannäyttäjänään Nestori Karhula oli melko huomattavaa. Vuosisadan vaihteeseen sijoittuu myös Matti Kurikan yritys perustaa “Kalevan Kansa” -ihanneyhteisö Queenslandiin. Suomalaisten siirtolaisuus jatkui aina toisen maailmansodan syttymiseen asti.

Vaikka suomalaiset eivät ennen toista maailmansotaa määrällisesti muodosta- neetkaan suurta osuutta Australiaan muuttaneista siirtolaisista, niin paikallisesti he saattoivat muodostaa merkittävän yhteisön, kuten mm. Mt Isan kaivosalueella Queenslandissa, jonne ensimmäiset suomalaiset menivät töihin jo 1930-luvun lamakautena. Tasmaniassa suomalaiset Karlssonin veljekset löysivät rikkaat Mt Lyellin kuparikaivokset. Suomalaisia on myös asunut Australian Uudessa-Guine-

assa ja muilla lähisaarilla. Kaikkiaan arviolta noin 5 000 suomalaista muutti Australiaan ennen toista maailmansotaa, alkaen aina 1800-luvulta.

Toisen maailmansodan jälkeen siirtolaisuus Suomesta Australiaan oli alkuun vähäistä. Australian ryhdyttyä värväämään työvoimaa ns. avustetun siirtolaisuuden avulla, suomalaistenkin määrä alkoi 1950-luvun loppupuolella kasvaa. Tätä muuttoa jatkui aina 1970-luvun alkuun, jolloin yleismaailmallinen lama iski Australiaankin, ja maa ryhtyi rajoittamaan maahanpääsyä. Kaikkiaan Suomesta on muuttanut Australiaan toisen maailmansodan jälkeen runsaat 22 000 henkilöä. Osasyynä siirtolaiseksi lähtöön oli Suomessa vallinnut työttömyys. Lama koetteli etenkin Etelä-Suomen teollisuuspaikkakuntia, joista lähdettiin parempien elinolojen perään Australiaan. Kun aiempi Australian-siirtolaisuus oli ollut lähtöisin merenkulku- ja maatalous-Suomesta, tämä uudempi siirtolaisuus oli eteläisen Suomen muuttoliikettä.

Ensimmäiset suomalaiset asettuivat asumaan eri siirtokuntien pääkaupunkeihin. Melbourne oli ensimmäisiä suomalaiskeskuksia. Myös toisen maailmansodan jälkeen siirtolaisuus on keskittynyt osavaltioiden pääkaupunkeihin. Nopeasti

kasvavissa suurkaupungeissa löytyi ammattitaitoiselle työvoimalle töitä. Rakennustyöt olivatkin hyvin suosittuja työpaikkoja. Yleensä suomalaiset ovat työskennelleet Australiassa raskaissa ruumiillisissa töissä tai teollisuuden palveluksessa. Yhtenä syynä tähän oli puutteellinen kieli-taito.

Suomalaisten keskuudessa Australiassa on ollut myös vilkasta yhdistystoimintaa, joka on osaltaan pitänyt yllä suomalaisuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Samoin suomenkieliset sanomalehdet ja radiolähettykset ovat olleet keskeinen toimintamuoto siirtolaisten keskuudessa. Lasten suomen kielen taito on haluttu säilyttää Suomi-koulujen avulla. Uskonnollinen toiminta on rakentunut merimiespappien ja suomalaisten perustamien seurakuntien varaan. Vanhenevan siirtolaispolven tarpeisiin rakennettu lepokoti Finlandia Village on maanosan ainoa vanhustentalo, jolla on etninen korostus.

Suomalaiset ovat tuoneet siirtolaisina oman panoksensa Australian yhteiskuntaan. Ensimmäisen polven siirtolaisten vähitellen väistyessä jää seuraaville sukupolville tehtäväksi suomalaisuuden säilyttäminen. Muuttuvanakin suomalaisuus tulee silti jossain muodossa säilymään Australiassa ensi vuosituhanellakin.

Suomalaiset Uudessa- Seelannissa

Siirtolaisuus Suomesta Uuteen-Seelantiin

Brittiläiseen kansainyhteisöön kuuluva Uusi-Seelanti sijaitsee Tyynessä valtameressä päiväntasaajan ja etelänavan puolivälissä, noin 1600 km Australiasta itään 34. ja 47. eteläisen leveysasteen välillä. Pinta-alaltaan maa on hieman Suomea pienempi. Kahden pääsaaren erottaa kapea Cookin salmi. Maaperä on pääasiassa vuoristoista ja rikkinäistä; kolmasosa pinta-alasta on asutukselle sopimatonta, mutta ylänköjen välissä on hedelmällisiä tasankoja ja laaksoja. Eteläsaarelle ovat tyypillisiä lumihuippuiset vuoret ja vuonot. Pohjoissaari on suurelta osalta tuliperäistä kuumine lähteineen. Molemmilla saarilla on useita järviä. Aikoinaan tiheä metsä peitti saaret, mutta tällä hetkellä vain neljännes pinta-alasta on metsien peitossa tehokkaan maanviljelyksen ja laiduntamisen seurauksena.

Uudessa-Seelannissa on leuto meri-ilmast. Keskimääräinen lämpötila on 15°C Pohjoissaarella ja 10°C Eteläsaarella. Sää on hyvin vaihteleva, ja aurinkoa ja

Maorien sotatanssi. – Thomson 1859.

sadetta saadaan riittävästi. Vuodenajat ovat vastakkaiset pohjoiselle pallonpuoliskolle.

Saarten eristyneestä asemasta johtuen monet muualla tavattavat eläinlajit eivät ole kulkeutuneet sinne. Petoeläimet, myrkylliset käärmeet ja hyönteiset puuttuvat kokonaan. Toisaalta saarilta löytyy eräitä muinaisaikojen eläimiä. Moa on kuollut sukupuuttoon joitakin aikoja sitten, ja kiwi on omaksuttu kansalliseksi symboliksi.

Uuden-Seelannin ensimmäisistä asukkaista ei ole tarkkaa tietoa. Polynesianlaiset maorit löysivät ja asuttivat saaret, jonne perimätiedon mukaan ”suuri kanoottilaivasto” olisi saapunut noin vuoden 1350 tienoilla. Uudemman tutkimuksen mukaan saarten asuttaminen tapahtui pitkän ajan kuluessa 800-luvulta lähtien. Tulijat kutsuivat löytämänsä aluetta ”pitkän valkoisen pilven maaksi”. Sotaisilla maoreil-

la oli alkeellista maanviljelystä ja heidän käsityötaiteensa oli pitkälle kehittyntä. Eurooppalaisten saapuessa 1700-luvulla näille eksoottisille Tyynenmeren saarille maorien lukumäärä oli noin 200 000, eräiden arvioiden mukaan jopa 300 000.

Ensimmäiset eurooppalaiset Uuden-Seelannin vesillä olivat todennäköisesti espanjalaisia ja portugalilaisia merenkulkijoita. Varhaisimmat dokumentoidut eurooppalaiset vierailijat olivat hollantilainen Abel Tasman vuonna 1642 ja englantilainen James Cook vuonna 1769. Maarikulttuuri säilyi lähes muuttumattomana pitkälle 1800-luvulle vaikka eurooppalaiset kauppiat sekä valaan- ja hylkeenpyytäjät asettuivat rannikolle jo 1700-luvun lopulla. Lähetysaarnajat puolestaan toivat maoreille uusia uskonnollisia käsityksiä. Saarilla asui vuonna 1815 vain 200 eurooppalaista; vuoteen 1830 mennessä lukumäärä oli kasvanut noin 2 000:een.

Eurooppalaisten tullessa saarille Uusi-Seelanti oli villi ja lain ulkopuolella oleva alue. Vuonna 1840 eräiden maoripäälliköiden kanssa solmittu ns. Waitangin sopimus liitti Uuden-Seelannin Ison-Britannian yhteyteen. Tuolloin maassa oli vain 5 000 eurooppalaista. Vuosisadan puoliväliin mennessä väkiluku oli kasvanut siirtolaisuuden ansiosta jo 22 000:een. Edustuksellinen hallinto ja maakuntajako järjestettiin 1850-luvun alkaessa. Vuosikymmenen lopulla tehtiin ensimmäiset merkittävät kulturalöydöt ja erityisesti Eteläsaarelle suuntautui kultaryntyys 1860-luvulla. Kaikkiaan tulijoita oli tällä vuosikymmenellä yli 200 000. Monet lähtivät pian etsimään uusia kultakenttiä, mutta useat jäivät pysyvästi maahan.

1870-luvulla Uusi-Seelanti aloitti määrätietoisen siirtolaisvärväyksen Euroopasta, jolloin myös useita tuhansia pohjoismaalaisia valitsi uudeksi asuinmaakseen Uuden-Seelannin. Paikannimet kuten Dannevirke ja Norsewood osoittavat näiden Pohjoissaaren itäosan uudisraivaajien alkuperän. Voimaperäinen maatalous ja laiduntaminen sekä Euroopasta löytyneet markkinat loivat perustan maan hyvinvoinnille. Ensimmäisenä maailmassa vuonna 1893 Uudessa-Seelannissa toteutettiin naisten äänioikeus ja vuonna 1898 saatiin vanhuuseläke.

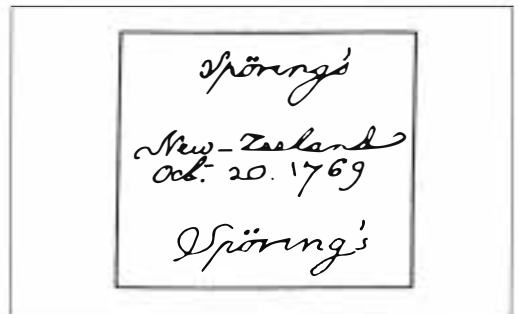
Aina 1970-luvun puoliväliin saakka Uudelle-Seelannille oli ominaista korkea elintaso ja hyvä sosiaaliturva. Öljyn hinnan nousu ja maataloustuotteiden hintojen lasku maailman markkinoilla ovat johtaneet maan talouden syvään taantumaa, joka on jatkunut 1990-luvulle. Maan 3,5-miljoonaisesta väestöstä noin kolmannes asuu Aucklandin alueella. Työttömyyden takia monet uusiseelantilaiset ovat

muuttaneet Australiaan tai muualle. Vastaavasti muuttajia on saapunut ennen kaikkea läheisiltä Tyynenmeren saarilta. Maoreja on noin 300 000 eli 10 prosenttia väestöstä. Seka-avioliitot ja siirtolaisuus ovat tehneet myös Uudesta-Seelannista monikulttuuriyhteiskunnan.¹

Herman Dietrich Spöring kapteeni James Cookin mukana Uudessa-Seelannissa vuosina 1769–1770

Englantilainen merenkulkija James Cook ja hänen miehistönsä olivat ensimmäiset eurooppalaiset, joiden tiedetään nousseen maihin Uudessa-Seelannissa 9.10.1769. Cookin ensimmäisellä retkellä *Endeavour*-laivassa oli mukana Turusta kotoisin ollut Herman Dietrich Spöring.

HMS Endeavour purjehti Plymouthista 25.8.1768. Laiva ylitti Atlantin, poikkesi Rio de Janeirossa, purjehti ympäri Kap Hornin ja suuntasi kurssinsa kohti Tahitia, jossa oli tarkoitus tutkia Venustähden aiheuttama auringonpimennys. Huhtikuun 13. päivänä 1769 *Endeavour* saapui Otaheiten, myöhemmin Tahitin nimellä tunnetulle, saarelle. Noin kuukausi

H.D. Spöringin nimikirjoitus. – *British Museum*.

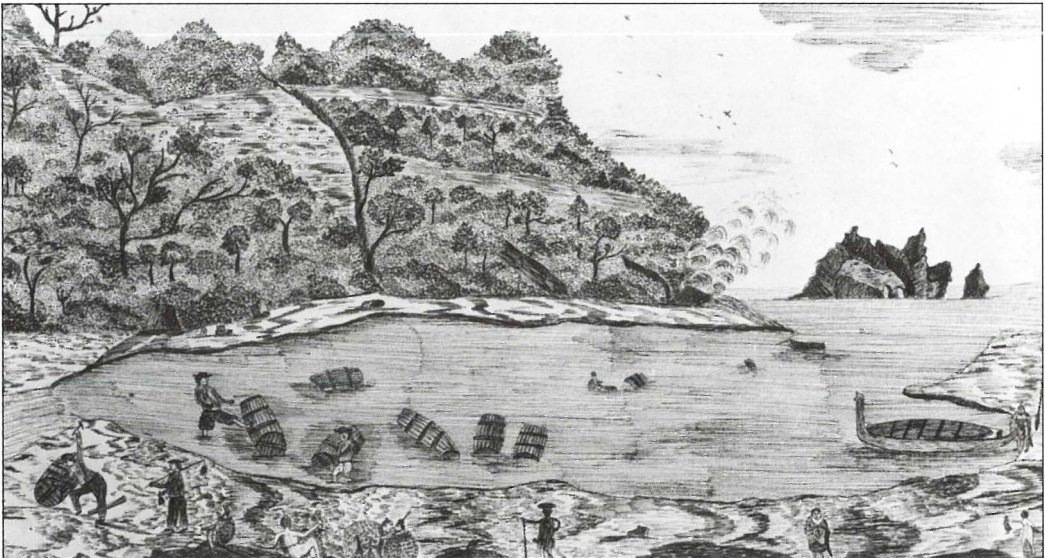
ennen auringonpimennystä alkuasukkaat varastivat merenkululle välttämättömän kvadrantin ja hajoittivat sen. Mukanaan tuomillaan työkaluilla Spöring kykeni korjaamaan laitteen. Cook mainitsee päiväkirjassaan kiitollisuutensa Spöringille monien laitteiden korjaamisessa.² Tämä voinee olla selityksenä sille, miksi Spöringin mukaan nimettiin ensimmäinen löydetty saari Uuden-Seelannin rannikolla, noin 60 km Gisbornesta pohjoiseen.

Spöringin saari on noin kilometrin pituinen, muutamia satoja metrejä leveä ja pääsaaresta vain kapean salmen erottama harjanne Tolaga Bayn suulla. Cookin aikaan saarella oli maorikylä, mutta nykyään se on autio. Maorit kutsuivat saarta nimellä ”Pourewa”, mikä tarkoittaa vartiopaikkaa. Nykyisissä kartoissa saari esiintyy tällä nimellä, mutta paikalliset asukkaat tuntevat kyllä Spöringin saaren.

Cook nimesi toisenkin kohteen Spöringin mukaan, nimittäin Mercury Bayssa oleva kallioholvi sai nimen ”Spöring’s Grotto”.³ Tämä kallio on myöhemmin romahtanut.

Spöringin suurin ansio olivat kuitenkin tarkat piirustukset maisemista ja ennen kaikkea maorien esineistöstä Uudessa-Seelannissa. Useita Spöringin piirroksia on British Libraryssä, Lontoossa, joskin vain muutamissa on hänen nimikirjoituksensa. Vuonna 1954 Averil Lysaght ja Alwyne Wheeler kykenivät todistamaan, että monet Parkinsonin ja Buchanin piirtäminä pidetyt työt olivatkin Spöringin tekemiä.⁴

Uudesta-Seelannista Cook jatkoi matkaa Australiaan nousten maihin Botany Bayssä, lähellä Sydneyä huhtikuun 29. päivänä 1770. Matka jatkui Bataviaan (Jaava), jossa suuri osa *Endeavourin* mie-

Tolaga Bay, Uusi-Seelanti. Miehet käsittelevät vesitynnyreitä. Ilmeisesti James Cookin Herman Spöringin alkuperäisen piirroksen pohjalta tekemä piirros. Cook nimesi saaret Spöringin saariksi. – *British Library*.

histöä sairastui punatautiin. Myös Spöring sairastui ja paluumatkalla Jaavanmerellä hän kuoli tammikuun 25. päivänä 1771.⁵ Spöring haudattiin mereen noin 300 km Joulusaarilta itään.

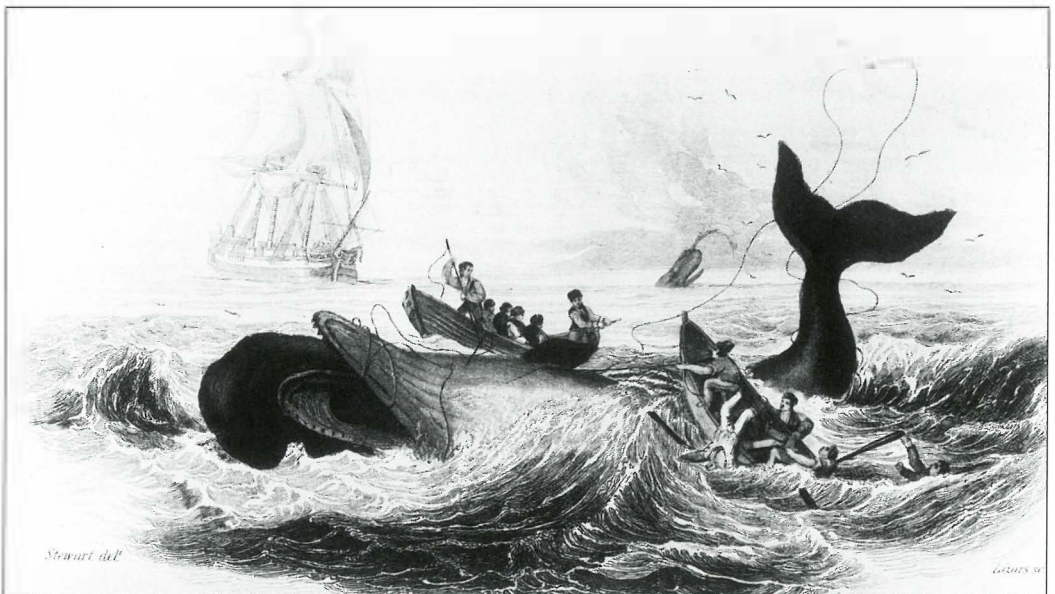
Cook, Banks ja Solander saivat paikkansa historiassa, mutta Spöring unohdettiin lähes 200 vuodeksi. Nykyään Spöringin nimeä pitävät elossa katu Canberrassa ja Turussa sijaitseva muistomerkki, jonka keskeinen osa on Spöringin saarelta tuotu luonnonkivi. Uudemmassa James Cookin löytöretkiä käsittelevässä kirjallisuudessa Spöring on viime vuosikymmeninä saanut kasvavaa huomiota. Uudessa-Seelannissa Anne Salmondin tutkimus, joka käsittelee maoreja ja eurooppalaisia vuosina 1642–1772,⁶ antaa tunnustusta Spöringille maorien kulttuurin kuvaajana. Herman Spöring on saanut paikkansa löytöretkien historiassa.

Valaanpyytäjiä ja merimiehiä

Noin 20 vuotta Cookin vierailun jälkeen alkoi Uuden-Seelannin valkoinen asutus. Ensimmäiset eurooppalaiset olivat valaanpyytäjiä, haaksirikkoutuneita merimiehiä ja Australiasta paenneita rangaitusvankeja. Valkoisen väestön lukumäärä oli vuonna 1839 noin 2 000, josta luku nousi avustetun siirtolaisuuden ansiosta 26 707:ään vuoden 1851 väestölaskennassa.⁷

Oliko suomalaisia näiden pioneerisiirtolaisten joukossa? Jos oli, niin he olivat todennäköisimmin merimiehinä brittiläisissä ja amerikkalaisissa valaanpyyntialuksissa.

Uuden-Seelannin valaanpyynnin huipukausi oli vuodesta 1791 lähtien 1850-luvun jälkipuoliskolle. Esimerkiksi Yhdysvalloista peräisin olleiden valaanpyynn-

Suomalaiset merimiehet pyydystivät suuria kaskelotti-valaita Uuden-Seelannin vesillä 1800-luvulla. – *Alexander Turnbull Library, Wellington.*

tialusten lukumäärä nousi 1840-luvulla yli 700:aan, joista lähes kaikki olivat eteläisellä Tyynellämerellä. Myös brittiläisillä, norjalaisilla ja muilla kansallisuuksilla oli suuret valaanpyyntilavastot.⁸ Tuhansia suomalaisia merimiehiä palveli ulkomaisien lippujen alla 1800-luvun alkupuoliskolla. On mahdoton ajatus, etteikö suomalaisia olisi ollut noiden 700 yhdysvaltalaisen valaanpyyntilavaston 16 000–18 000 merimiehen joukossa.

Herman Melville, joka julkaisi menestysteoksensa ”Moby Dick – valkoinen valas” vuonna 1851, kertoo aikaisemmassa vuonna 1847 ilmestyneessä romaanissaan ”Omoo” keltatukkaisesta syvänmeren suomalaisesta, joka tavallisimmin oli laivan kirvesmies ja jolla sanottiin olleen yli luonnollisia voimia, mm. valta tuulten nostattamiseen.⁹

Aiemmin on jo arvioitu muutaman suomalaisen asettuneen Australiaan pysyvästi jo ennen vuoden 1851 kulta löytöjä.¹⁰ Myös muille Etelämeren saarille asettui suomalaisia merimiehiä hyvin varhain. Tahitilla ehkä ensimmäinen pysyvästi maihin jäänyt eurooppalainen oli jo aiemmin mainittu helsinkiläinen merimies Peter Hägerstein, joka jäi saarelle vuonna 1793.¹¹

Venäläiset, usein Pietarista lähtöisin olleet laivat, poikkesivat Uuden-Seelannin vesillä matkallaan Venäjän Tyynenmeren satamiin.¹² Näissä venäläisissä sota-ym. laivoissa oli usein suomalaistakin miehistöä 1800-luvun alusta lähtien. Myös tätä kautta ensimmäiset suomalaiset vierailivat Uuden-Seelannin maaperällä, saattoipa joku suomalainen karata laivasta maihinkin.

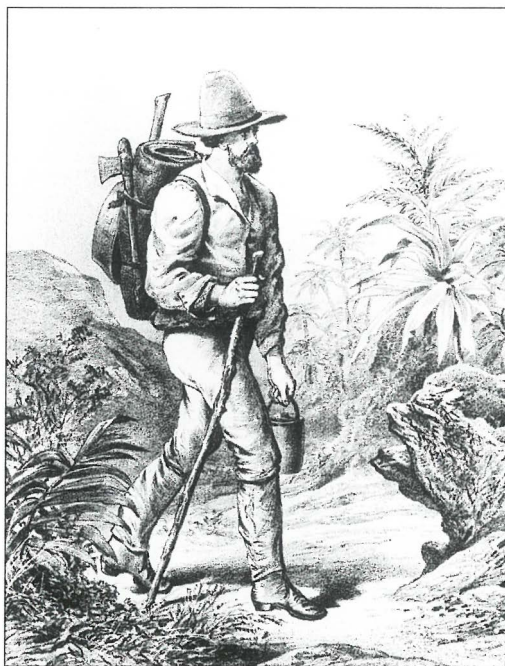
Uudessa-Seelannissa käyneiden laivojen osalta tilastot ovat puutteellisia 1800-

luvun puoliväliin saakka. Suomalaiset laivat purjehtivat maailman merillä Venäjän lipun alla, joten ne luokiteltiin venäläisiksi. Ensimmäinen ruotsalainen laiva *Equator* vieraili Uudessa-Seelannissa vuonna 1859. Vuonna 1865 saapui Lontoosta Wellingtoniin venäläinen laiva *Martin Luther*, kapteeninaan Brunström. Wellingtonista laiva jatkoi matkaa Callaoon. Lytteltonissa vieraili vuonna 1869 Suomessa rekisteröity laiva *Dagmar*. Laivan kapteeni oli Brunström, mahdollisesti sama mies kuin neljä vuotta aikaisemmin *Martin Luther* -laivassa.¹³

Brittiläisissä, amerikkalaisissa, jopa venäläisissä laivoissa tulleet merimiehet olivat ensimmäisiä suomalaisia Uudessa-Seelannissa. Näistä usein laivasta karanneista miehistä ei ole tarkempaa tietoa. Ensimmäinen myöhemmin Ison-Britannian kansalaisuuden anonut suomalainen saapui Uuteen-Seelantiin vuonna 1854. Vain pieni osa maihin jääneistä suomalaisista vaihtoi myöhemmin kansalaisuuttaan. Vaikka tietoa ei ole, on mahdollista, että muutama suomalainen asettui Uuteen-Seelantiin 1800-luvun puoliväliin mennessä. Todennäköisimmin he olivat suomalaisia merimiehiä, jotka purjehtivat Uuden-Seelannin rannikkolaiivoissa. Joku saattoi olla naimisissa brittiläisen kanssa tai asua mahdollisesti maorinaisenkin kanssa. Jotkut saattoivat jatkaa purjehduksiaan muilla maailman merillä, mutta ehkä joku suomalainen merimies jäi pysyvästi Uuden-Seelannin saarille.¹⁴

Kullankaivajia ja pioneerisiirtolaisia

Jo heti eurooppalaisen asutuksen alkaessa Uudessa-Seelannissa tiedettiin olevan

Uuden-Seelannin länsirannikon kullankaivaja. – *Alexander Turnbull Library, Wellington.*

kultaa ja pieniä löytöjä oli tehty siellä täällä.¹⁵ Toukokuussa vuonna 1862, Gabriel Reed, joka aikaisemmin oli ollut Kalifornian ja Australian kultakentillä, löysi kultaa Otagossa, Eteläsaarella.¹⁶ Vuoden loppuun mennessä maakunnan väkiluku nousi 13 000:sta yli 30 000:een; puolet heistä tuli Australian kultakentiltä. Pari vuotta myöhemmin Otagon väkiluku oli noussut 60 000:een.¹⁷ Pian tämänkin kultakentän vetovoima ehtyi, ja argonautit siirtyivät muihin osiin Uutta-Seelantia tai lähtivät maasta enemmän tai vähemmän pettyneinä.

Pääasiassa kullalöytöjen ansiosta Uuden-Seelannin eurooppalaisen väestön lukumäärä kasvoi vajaasta 100 000:sta

vuonna 1861 runsaaseen 250 000 asukkaaseen vuonna 1871. Näistä 109 henkeä oli syntynyt Venäjällä, johon luettiin mukaan myös Puola ja Suomi. Arviolta noin puolet ”venäläisten” ryhmästä oli suomalaisia, lähinnä merimiehiä ja kullankaivajia.¹⁸ Tähän mennessä myös monet suomalaiset olivat lähteneet Uudesta-Seelannista, joten maassa vuosina 1851–1871 olleiden suomalaisten määrä voidaan arvioida noin 100 henkilöksi. Mutta loppujen lopuksi ehkä vain muutama kymmenen suomalaista jäi pysyvästi Uuteen-Seelantiin pioneerisiirtolaisina. Näistäkin ehkä vain kolmannes anoi myöhemmin Ison-Britannian kansalaisuutta. Kaikkiaan Uuden-Seelannin kansalaistamiskirjoista on löytynyt 16 suomalaista, jotka olivat saapuneet maahan vuosina 1854–1870.

Ensimmäiset suomalaiset, jotka myöhemmin kansalaistuivat, tulivat Uuteen-Seelantiin vuosina 1854 ja 1855. Sekä Erik West ja John Johnson olivat kotoisin Vaasasta. Yleensä ensimmäiset tulijat olivat lähtöisin Suomen rannikkokaupungeista, mikä viittaa tulijoiden merimiestaustaan. Useimmat suomalaiset olivat kaivosmiehiä tai samaan ryhmään kuuluvia kivettyneen kauripuun kaivajia (gum-digger), mutta olipa joukossa yksi kirjanpitäjäkin. On muistettava, että nämä olivat ammatteja kansalaiseksi anomisen hetkellä, joka saattoi olla useita vuosikymmeniä tuloajan jälkeen. Asuinpaikkana näistä 16 pioneerisiirtolaisesta 10:llä oli Eteläsaari, lähinnä saaren länsiosissa sijaitsevat entiset kultaluodot. Suomalaiset kullankaivajat olivat 1860-luvulta lähtien enemmän tai vähemmän yhtenäinen ryhmä Eteläsaaren länsirannikolla. Erityisesti he olivat keskittyneet Greymouthin

V. 1854–1870 Uuteen-Seelantiin saapuneet myöhemmin kansalaistetut suomalaiset¹⁹

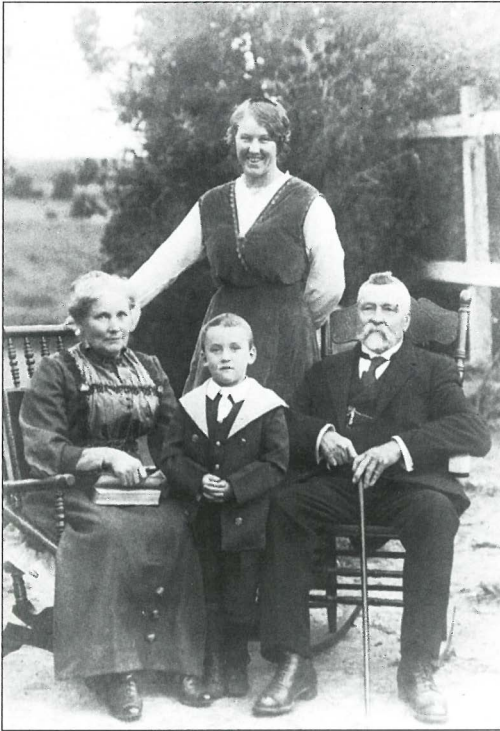
Nimi	Synt.v.	Tulov.	Synt.pk.	Ammatti	Asuinpaikka	Kansal. vuosi
West,Erik	1823	1854	Vaasa	kirvesmies	St.Albans	1883
Johnson,John	1835	1855	Vaasa	maatyöl.	Dargaville	1908
Isaacson, Herman	1835	1860	Turku	kaivosmies	Notown, Red Jack's Country	1883
Anderson, Peter	1828	1862	Suomi	"kumin"- kaivaja	Waitemata	1901
Fahler, John	1830	1862	Suomi	kirjanpitäjä	Reefton	1899
Brown, Augustus	1833	1864	Åland	kirvesm.	Alexandra S.	1906
Mathews, John	1826	1864	Kristiina	maanvilj.	Reefton	1901
Beckman, William	1833	1865	Loviisa	kaivosmies	Dunganville, Clifton Tce	1887
Koskela, John	1841	1865	Oulu	satamat.	Lyttelton	1878
Memme, Wilhelm	1820	1867	Oulu	metsät.	Masterton	1886
Urwin, Francis	1844	1867	Uusik.	maanvilj.	Houhora	1900
Haggman, Isaac	1838	1867	Suomi	kaivosmies	Rimu	1887
Reynolds, John	1823	1868	Rauma	"kumin"- kaivaja	Kumeu Flat	1901
Williams, Charles	1845	1868	Vaasa	työl.	Oamaru	1923
Goldstream, John	1841	1870	Suomi	kirvesmies	Palmerston N.	1893
Armstrong, Julius	1851	1870	Suomi	kaivosmies	Hokitika.	1891

Lähde: Uuden Seelannin kansalaistamisasiakirjat, National Archives, Wellington.

seudulle Westlandissa. Greymouth oli myös tärkeä satama, jonne onneaan kultakentillä koetelleet merimiehet saattoivat jäädä töihin. Myös muihin satamakaupunkeihin oli jäänyt muutamia suomalaisia 1860-luvulta lähtien.

Mielenkiintoinen elämäntarina on Uuteen-Seelantiin vuonna 1867 saapuneella Francis Urwinilla. Sukutarinan mukaan hänet oli shanghaijattu Amerikan länsirannikolla amerikkalaiseen valaanpyyntialukseen, joka lähti pitkälle matkalle Etelämerelle. Hawkes Bayssa Uudessa-Seelannissa Urwin ja hänen toverinsa, dela-

ware-intiaani, karkasivat laivasta. Paikallinen maori-heimo kätki miehet kunnes laiva oli lähtenyt. Francis Victor mahdollisesti asui jonkin aikaa maorien kanssa, koska omaksui heimon nimenkin. Myöhemmin hänestä tuli maanviljelijä ja teurastaja Houhorossa Pohjoissaarella. Kansalaistamisasiakirjojen mukaan Urwin olisi syntynyt Uudessakaupungissa 20.1.1844. Kirkonkirjoista häntä ei kuitenkaan ole löytynyt. Urwinin 95-vuotias (vuonna 1992) tytär Ida May Gaelic kertoi, että isän alkuperäinen nimi oli Frans Viktor Lundgren. Tälläkään nimellä häntä

Frans Viktor Lundgren, myöhemmin Francis Urwin, saapui Uuteen-Seelantiin merimiehenä valaanpyyntialuksella vuonna 1867. Kuvassa perheensä kanssa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

ei ole löytynyt, mutta todennäköisesti vuonna 1933 Aucklandissa kuolleen Francis Urwinin sukujuuret johtavat Uudenkaupungin seudulle.²⁰

Toinen esimerkki Uuteen-Seelantiin jääneestä suomalaisesta valaanpyyntijästä on Andrew Wanhalla. Suvun perimätiedon mukaan hän olisi syntynyt 1800-luvun puolivälissä ja tullut Uuteen-Seelantiin 18-vuotiaana valaanpyyntialuksessa. Maihin jäätyään hän työskenteli aluksi Little Riverillä – ensimmäisessä suomalaisessa ryhmäsutuksessa – Banksin nie-

mimaalla Eteläsaarella. Vuonna 1890 hän avioitui saksalaisen siirtolaisen tyttären Henrietta Mehlhoptin kanssa ja sai kaksi tytärtä. Avioliitto purkautui myöhemmin ja Andrew Wanhalla kuoli Clarence Riverillä vuonna 1923.²¹ Suvun jälkeläiset ovat pitkään yrittäneet löytää isoisän kotipaikkaa Suomessa. Suomalaisessa sukututkimuslehdessä tehty tiedustelu vuonna 1992 johti siihen tulokseen, että Andrew Wanhalla oli lähtöisin Hailuodon saarelta Oulun edustalta. Suomalaisen sukuhaaran mukaan Antti Vanhala oli nuorena miehenä kävellyt Norjaan ja pestautunut norjalaiseen valaanpyyntilaivaan. Suvun uusi-seelantilainen ja suomalainen haara ovat vihdoinkin löytäneet toisensa.

Perimätiedon ohella myös kansalaistamisasiakirjoista voi löytyä tarkempaa tietoa suomalaisten vaiheista Uudessa-Seelannissa. Charles Williams, joka oli tullut maahan vuonna 1868 kertoi kansalaistumisanomukseen liittyvässä poliisihaastattelussa, että hänen isänsä nimi oli Karl Vidlund, ja hän oli syntynyt Vaasassa 3.8.1845. Tultuaan Uuteen-Seelantiin vuonna 1867 tai 1869 hän oli nainut englantilaisen Emily Raymondin Oamarussa vuonna 1874, ja heillä oli kuusi lasta. Vuonna 1921 Charles Williams asui nuorimman tyttärensä Mrs. John Templen luona, sillä vaimo oli kuollut 24 vuotta aikaisemmin. Poliisiraportti päättyy toteamukseen, että Williams on raitis mies, kunnioitettu kautta koko alueen, eikä häntä ole tuomittu mistään rikoksesta.²²

Monet kullankaivajat viipyivät Uudessa-Seelannissa kuka pitemmän kuka lyhyemmän ajan. Koivulahdelta kotoisin ollut Isac Hiort (s. 1840) oli saapunut Australiaan vuonna 1857 *Alator*-laivalla. Jätettyään laivan Sydneyssä hän purjehti rannik-

kolaivoilla puolitoista vuotta. Hiort lähti vuonna 1859 Otagon kultakentille Uuteen-Seelantiin, jossa työskenteli noin kymmenen vuotta. Hiort kuitenkin palasi Australiaan, jossa hän sai kansalaisuuden vuonna 1909. Tällöin hän oli ammatiltaan kaivostyöläinen ja asui Yean kaupungissa, Victoriassa.²³

Banksin niemimaan kautta Eteläsaarelle

Lytteltonin satama

Ensimmäiset kiinteämmät suomalaisasukset Uudessa-Seelannissa kytkeytyivät satamakaupunkeihin tai niiden välittömään läheisyyteen. Kovaan merimieselä-

mään kyllästyneet suomalaiset asettuivat satamatyöläisiksi tai löysivät työtä lähiesiltä maataloilta. Aikaa myöten jotkut heistä saattoivat hankkia omaa maata ja asettua pysyvästi paikkakunnalle.

On vaikea sanoa, kuka oli ensimmäinen pysyvästi paikoilleen asettunut suomalainen Uudessa-Seelannissa. Kansalaistamisasiakirjojen mukaan vuonna 1823 Vaasassa syntynyt Erik West oli saapunut siirtokuntaan jo vuonna 1854. Milloin hän asettui vakituisesti St. Albansiin, Christchurchin liepeille, ei ole tiedossa. Vuoden 1882 kiinteistön omistajien luetelon mukaan hän oli kirvesmies, jolla oli 300 eekkerin (noin 140 hehtaarin) tila, arvoltaan 200 puntaa. Vuotta myöhemmin hän kansalaistui.²⁴

Banksin niemimaan juurella oleva Lytteltonin satama oli portti Canterburyn

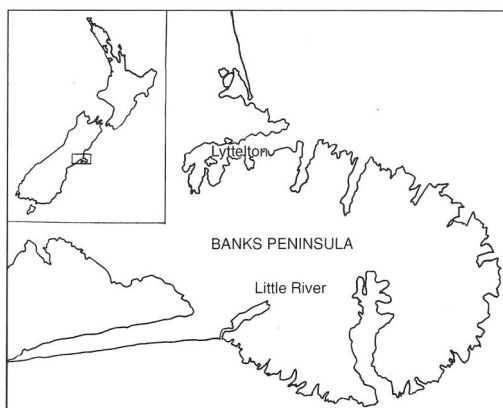

Lytteltonin satama vuosisadan alussa. Lyttelton oli Uuden-Seelannin varhaisille suomalaisille portti Eteläsaarelle. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

maakuntaan ja koko Eteläsaarelle. Ensimmäisenä suomalaisena Uudessa-Seelannissa kansalaistui John Koskela vuonna 1878. Hän oli syntynyt Oulussa vuonna 1841 ja oli saapunut vuonna 1865 Uuteen-Seelantiin,²⁵ jossa perheen kertoman mukaan nai vuonna 1875 Elizabeth Jane Brownin.

Yksi avioliiton todistajista oli ilmeisesti myös suomalainen John Johnson. Uuden-Seelannin kansalaistamis-asiakirjoista löytyy John Johnson, joka olisi tullut Uuteen-Seelantiin vuonna 1855. Kansalaistuessaan vuonna 1905 hän oli sahankäyttäjä Greymouthissa.²⁶ John Koskela kuoli vuonna 1905. Koskelan pojat osallistuivat ensimmäiseen maailmansotaan, jossa Reuben Koskela haavoittui vaikeasti. Vielä tänä päivänä Koskelan sukua työskentelee Lytteltonin satamassa. Veljekset Graeme ja Bryan Koskela kuuluvat viidenteen sukupolveen, ja Graemen poika Christopher on myös aloittanut työt Lytteltonin satamassa.²⁷

Usein pysyvästi paikoilleen asettuneet suomalaiset olivat naimisissa brittiläisen naisen kanssa. Kun kuitenkin vain arviol-

Banksin niemimaasta tuli suosittu suomalaisten asuinpaikka 1800-luvun lopulla. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

ta joka kolmas haki maan kansalaisuutta, myös Lytteltonin suomalaisjoukko oli huomattavasti suurempi kuin vain kansalaistetut. Lisäksi mukaan on laskettava myös lyhyempiä aikoja paikkakunnalla oleskelleet merimiehet ja työläiset.

Myös muissa Uuden-Seelannin satamakaupungeissa oli suomalaisia merimiehiä, jotka olivat joko satamatyössä tai purjehtivat pitkin rannikkovesiä.

Kansalaistamisasiakirjojen mukaan seuraavat suomalaiset asuivat Lytteltonissa:

Nimi	Syntymäv.	Synt.pk.	Tulovuosi	Ammatti	Kansal. vuosi
Koskela, John	1841	Oulu	1865	satamatyöl.	1878
Cordelin, August	1856	Rauma	1879	merimies	1884
Nyström, August	1851	Vaasa	1882	merimies	1884
Johnson, David	1842	–	1887	työmies	1890
Spaan, John	1864	Vaasa	1887	laivankirvesmies	1901
Nyström, Oscar	1858	Pietarsaari	1889	merimies	1899
Hellmond, Axel	1864	Helsinki	1899	laivankirvesmies	1906
Salonen, Frans	1886	Turku	1909	merimies	1913
Asplund, Otto	1893	Kemiö	1914	merimies	1921

83/4826

To His Excellency the Governor of New Zealand.

Name. THE Memorial of Erik West

Residence of Calcutt Street, St. Albans in the Colony of New Zealand.

Occupation. Carpenter made in conformity with the provision of "The Aliens Act, 1880."

Humbly sheweth,—

Name. 1. That the name of your Memorialist is Erik West

Age. 2. That your Memorialist is 40 years of age.

Birthplace. 3. That your Memorialist was born at Russian Finland

4. That your Memorialist resides in Calcutt Street, St. Albans

5. That your Memorialist has been residing in the Colony in New Zealand for 18 years, and is desirous of settling therein.

And your Memorialist prays that Letters of Naturalisation may be granted to him.

Signature of Memorialist: Erik West

DECLARATION OF VERIFICATION.

I, Erik West, the above-named memorialist, do solemnly and sincerely declare that all the above-stated facts relating to myself are true as I have stated them; and I make this solemn declaration conscientiously believing the same to be true, and by virtue of an Act of the General Assembly of New Zealand intituled "The Justices of the Peace Act, 1880." "1882"

Declared at Christchurch this 10 day of September 1883 before me—J. M. [Signature] Erik West

I, the undersigned John James Macdonald do hereby certify that I know Mr. Erik West the Memorialist named in the foregoing Memorial, and that, to the best of my knowledge and belief, he is a person of good repute. John James Macdonald

Place: 24, Duke Terrace, Christchurch C. R. Macdonald J.P.

Date: Nov. 10. 1883

Erik West, s. 1823 Vaasassa, oli kansalaistamisasiakirjojen mukaan ensimmäinen Uuteen-Seelantiin saapunut suomalainen. Hän tuli maahan v. 1854 ja kansalaistui v. 1883. West asui St. Albansissa, Christchurchissa ja teki kirvesmiehen töitä. – National Archives, Wellington.

Little River – ensimmäinen maaseudun ryhmäasutus

Kulku Canterburyn tasangolta Banksin niemimaalle tapahtuu Little Riverin kautta, 58 kilometriä Christchurchista etelään. Ennen vuotta 1860 alueella oli vain muutamia valkoisia uudisasukkaita. Kun metsät hakattiin pois, maasto oli hyvää laidunmaata. Ensimmäiset suomalaiset paikkakunnalla lienevät olleet Lytteltonin kautta tulleita merimiehiä, jotka saivat työtä puunkaatajina ja sahatyöläisinä. Aikaisemmin mainitun valaanpyytäjän Anders Wanhallan ensimmäinen työpaikka oli myös Little Riverillä.

Munsalan pitäjän historian mukaan Erik Johan Sundell (Erikson) oli lähtenyt nuorena merille ja jäänyt maihin Uudessa-Seelannissa – ilmeisesti 1870-luvun alussa. Jäätyään maihin hän viljeli heinänsiementä ja vaurastui. Kun hän 6–7 vuoden kuluttua vieraili Munsalassa, hänen mukanaan palasi Uuteen-Seelantiin kolme veljeä ja eräs tuttava. Tästä päivästä katsotaan siirtolaisuuden Pohjanmaalta Uuteen-Seelantiin varsinaisesti alkaneen.²⁸ Kun hei-

nänsiemenen varsinainen viljelyalue oli Banksin niemimaa Lytteltonin sataman lähellä, on todennäköistä, että Erik Johan Sundell oli Little Riverin suomalaiskeskuksen ensimmäisiä maanviljelyksellä toimeentulonsa hankkineita pioneereja. Kun hänen kahden pysyvästi Uuteen-Seelantiin jääneen veljensä Andrew ja Jacob Eriksonin tulovuodeksi kansalaistamisasiakirjat ilmoittavat vuonna 1879 – samoin kuin Jacob Holmin. Suomen ja Uuden-Seelannin tiedot täydentävät hyvin toisiaan.

Munsalalaisten muutto Little Riverille on esimerkki ns. ketjusiirtolaisuudesta. Esimerkkiä seurattiin ja vuosina 1881–1890 kaikkiaan 34 henkeä lähti Munsalasta Uuteen-Seelantiin. Maatalojen pojat matkustivat usein ryhmissä, esimerkiksi vuonna 1888 lähti kerralla 10 miestä.²⁹ Lähes koko Vexalan kylän sanottiin muutaneen Uuteen-Seelantiin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Kaikkiaan Munsalasta lähti Uuteen-Seelantiin ennen toista maailmansotaa 227 henkeä; näistä 44 oli ollut myös jossakin muussa siirtolaisuudessa.³⁰

Kansalaistamisasiakirjojen mukaan Little Riverin suomalaisasutus alkoi vuonna 1879 ja seuraavat suomalaiset asuivat paikkakunnalla:

Nimi	Syntymäv.	Synt.pk.	Tulovuosi	Ammatti	Kansal. vuosi
Erickson, Andrew	1859	Uusikarlepyy	1879	Maanviljelijä	1884
Erickson, Jacob	1854	*	1879	*	1884
Holm, Jacob	1859	*	1879	*	1884
Söderlund, Eric	1847	Munsala	1883	Työmies	1887
Abrahams, Andrew	1868	–	1886	*	1923
Nordberg, Leonard	1864	Turku	1891	*	1902
Erickson, John	1875	Vaasa	1897	*	1908
Neilson, Eric	1886	Munsala	1912	*	1946

Little Riverille ensimmäisten joukossa asettuneen Andrew Eriksonin (sic) jälkeläisten kertoman mukaan isoisä oli syntynyt Pelat-nimisessä paikassa 19.9.1858 ja tullut Uuteen-Seelantiin vuonna 1878. Vuonna 1887 hän nai Skotlannissa vuonna 1866 syntyneen Jane Campbellin ja sai kahdeksan poikaa. Vuoden 1917 ulkomaalaisten luettelon mukaan Andrew Erikson oli urakoitsija Little Riverillä. Viisi perheen pojista osallistui ensimmäiseen maailmansotaan. Andrew Erikson kuoli vuonna 1943. Monet hänen pojanpojistaan – ja -tyttärästään osallistuivat toiseen maailmansotaan. Vielä nykyäänkin Andrew Eriksonin jälkeläiset pitävät arvossa suomalaista syntyperäänsä, mikä ilmenee esim. skandinaavisten etunimien, kuten Sven ja Finn, antamisena suvun uusille tulokkaille.³¹

Toinen Little Riverin pioneeri, Erik Söderlund oli syntynyt Pensalan kylässä, Munsalassa vuonna 1847 ja tuli suvun kertoman mukaan Uuteen-Seelantiin vuonna 1882.³² Myös hänen veljensä Karl Petter ja Jacob tulivat samoihin aikoihin, mutta palasivat myöhemmin Suomeen. Erik Söderlund oli nainut vuonna 1879 Sofia Henricksonin ja aviomies palasi Suomeen ilmeisesti 1890-luvun alussa noutamaan vaimonsa ja vuonna 1883 syntyneen Olga-tyttären uuteen kotimaahansa. Perhe asettui Bull's Run -nimiselle paikalle Little Riverin lähellä. Pojat Sydney Albert ja Oscar Robert syntyivät vuonna 1894 ja 1896. Söderlundin farmista tuli tukikohta uusille Suomesta saapuneille siirtolaisille. Ensimmäisen maailmansodan puhjettua molemmat pojat liittyivät armeijaan. Kun vaimo Sofia oli kuollut 1912, samoin kuin tytär Olga jo vuonna 1902, Erik Söderlund möi maati-

lansa ja päätti palata Suomeen vuonna 1916. Menomatalla maaliskuussa 1917 hän kuitenkin kuoli Aucklandin lähellä. Pojista Oskar sai surmansa taistelussa Ranskassa, mutta Albert palasi Little Riverille ja nai Isak Blomqvistin tyttären Jennyn. Nuoripari osti farmin, josta heidän kuitenkin täytyi luopua pulakauden aikana. Myöhemmin Albert Söderlund oli Little Riverin kunnan työläisenä.³³

Little Riverille muodostui 1880-luvulla pieni suomalainen yhdyskunta. Maanviljelyksen ja laiduntamisen ohella suomalaiset työskentelivät erityisesti paikkakunnan sahoilla. Täällä sattui myös tapahduma, joka on ikuistettu paikkakunnan historiaan. Joukko herra Coopin sahalla työskennelleitä ”Venäjän-suomalaisia” oli mennyt Lake Forsyth Arms hotelliin. Täällä 2.10.1887 Nils Jacobson Blomqvist (Bertula) puukotti kuoliaaksi Max Johansonin (Skrifvars). Kolmas mukana ollut mies oli Anders Nyman. Ilmeisesti kaikki olivat kotoisin Munsalasta, ainakin surmattu ja surmaaja. Jacobson tuomittiin elinkautiseen vankeuteen, mikä muutettiin myöhemmin muutaman vuoden rangaistukseksi. Vuonna 1990 ilmestyneen kirjan ”Cradle of Canterbury” mukaan Jacobson vankilasta vapauduttuaan palasi Banksin niemimaalle ja eli siellä uuden nimen turvin. Todellisuudessa Nils Jacobson palasi Suomeen vuonna 1917 ja kuoli vuonna 1930.³⁴

Pigeon Bay

Tärkeimmäksi suomalaiskeskukseksi kehittyi kuitenkin Little Riverin ja Lytteltonin lähellä sijaitseva Pigeon Bay. Siellä oli sijainnut aikoinaan maorikylä ja sinne skottilaiset Ebenezer Hay ja Francis

Sinclair asettuivat uudisasukkaiksi vuonna 1843. Kaunis lahti, jossa alettiin pian rakentaa myös laivoja, oli erityisesti vaalaanpyytäjien suosima paikka. Näistä vaalaanpyyntilaitaivoista tai Lytteltonin satamasta tulivat ensimmäiset suomalaiset Pigeon Bayhin, jossa vuonna 1880 oli noin 250 asukasta. Työtä löytyi erityisesti sahalaitoksista, mutta vuosisadan vaihteeseen tultaessa metsät oli käytetty, ja tärkeimmiksi elinkeinoiksi tuli karjankasvatus ja erityisesti heinäviljely.³⁵

Ensimmäiset tulijat olivat yksinäisiä poikamiehiä. Kuitenkin Erik Holmin saapuessa vain kahdeksan vuoden vanhana maahan vuonna 1879, voidaan päätellä jo varhain tapahtuneen perhesiirtolaisuuttakin Uuteen-Seelantiin. Erikin vanhemmat Erik ja Brita Holm eivät hakeneet Ison Britannian kansalaisuutta. Erik Holmin veli lienee ollut vuonna 1879 Little Riverille tullut Jacob Holm.³⁶

Pigeon Bayn ensimmäisten suomalaisten keskeinen lähtöalue on Munsala. Myös vuoden 1917 ulkomaalaisten luettelossa esiintyy runsaasti munsalalaisia ni-

miä. Tähän mennessä monet olivat ehtineet saada perheensä luokseen Uuteen-Seelantiin.

Kauniin Pigeon Bayn rantamille asetui erityisesti Blomquistin suku. Jacob Nilsonin kolme poikaa Bertulan talosta Munsalasta saapuivat Uuteen-Seelantiin 1870- ja 1880-luvuilla. Aluksi miehet työskentelivät Little Riverin sahoilla ja yksi veljeksistä, Nils Jacobson, suoritti aikaisemmin mainitun miestapon vuonna 1887. Henrik Blomquist tutustui Munsalasta kotoisin olleeseen Brita Sofia Holmiin, joka toimi Hayn perheen kokkina Pigeon Bayssa. Britan lähdettyä Broken Hilliin, Australiaan Henrik seurasi perässä ja nai Britan siellä. Muutamien vuosien kuluttua lakkojen takia perhe muutti Suomeen Munsalaan. Perhetarinan mukaan Tom Hay ja Dr. Guthries vierailivat Munsalassa tapaamassa suomalaisia ystäviään vuonna 1909, jolloin he houkuttelivat Henrikin muuttamaan takaisin Pigeon Bayhin. Henrik palasikin Uuteen-Seelantiin ja osti 120 eekkerin (reilu 50 hehtaarin) maitotilan Pigeon Bayn rannalta. Vai-

Kansalaistamisasiakirjojen mukaan seuraavat suomalaiset asuivat Pigeon Bayssa vuosina 1878–1948:

Nimi	Syntymäv.	Kotipaik.	Tulovuosi	Ammatti	Kansal. vuosi
Holm, Erik J.	1871	Munsala	1879	Työmies	1909
Betrel, Henrig	1846	Oulu	1882	"	1899
Jacobson, Karl Nicl.	1862	Munsala	–	"	1891
Erickson, Edward Erik	1865	"	1882	Maatyöläinen	1923
Klockars, Andras	1864	"	1886	"	1891
Blomquist, Henrik	1863	"	–	Maanviljelijä	1913
Blomquist, Isaac	1863	"	1889	"	1920
Anderson, Erik Johan	1864	"	1901	Työmies	1922
Tillaeus, Jonas S.	1881	Ruokolahti	1913	"	1923

Sophia ja Erik Söderlundilla oli farmi Bull's Run -nimisellä paikkakunnalla Little Riverin alueella ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tässä he ovat kuvattuna lastensa Oscarin, Olgan ja Albertin kanssa. Kuvassa on myös kolme tuntematonta miestä, ilmeisesti suomalaisia työmiehiä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

mo ja neljä lasta seurasivat vuotta myöhemmin. Henrik Blomquist kuoli vuonna 1921, ja lapset hakeutuivat muualle.³⁷

Kolmas veli, Isak Blomquist oli vuonna 1885 joutunut kolmeksi vuodeksi sota-vaakeen saatuaan sellaisen arvan. Vapaututtuaan Vaasan pataljoonasta vuonna 1889 hän lähti Uuteen-Seelantiin, jossa oli ennestään jo kaksi hänen veljeään. Isak työskenteli Little Riverillä sahoilla kunnes muutamien vuosien kuluttua palasi takaisin Munsalaan ja nai Sofia Skrifvarsin. Munsalan kirkonkirjojen mukaan Isak Blomqvist olisi lähtenyt Amerikkaan vuonna 1899. Täältä hän palasi Suomeen, sillä vuonna 1912 perhe, jossa nyt oli jo viisi lasta, lähti Uuteen-Seelantiin. Isak Blomquist osti maatilan Pigeon Baystä ja kuoli vuonna 1944. Hänen poikansa Isak

Evert – tai Edward – asui maatilalla, kunnes möi sen hieman ennen kuolemaansa vuonna 1990.³⁸

Suomalaiset olivat ilmeisen haluttuja työntekijöitä Banksin niemimaalla. Kerrotaan Ebenezer Hayn menneen Lytteltonin satamaan houkuttelemaan suomalaisia merimiehiä karkaamaan laivoista ja tulemaan töihin hänelle. Poika Tom Hay ja tämän lanko, Tomas Orr Guthrie kävivät Munsalassa tapaamassa Uudessa-Seelannissa olleita suomalaisia. Eversti Guthrien muistiinpanot julkaisi myöhemmin kirjana hänen tyttärensä. Kirjasta ilmenee miesten kätkeneen kaksi laivasta karannutta suomalaista, jotka osoittautuivat parhaiksi työmiehiksi, mitä heillä oli ollut. Myöhemmin he kutsuivat luokseen vaimonsa ja ystäviään muodostaen pian

Munsalasta Uuteen-See-
lanttiin saapui Blomqvistin
perhe. Isak Blomqvist oli
lähtenyt Uuteen-Seelantiin
ensimmäisen kerran jo
vuonna 1889. Vuonna
1912 hän muutti sinne py-
syvästi. Eturivissä lapset
Elna ja Edward. Takarivis-
sä vasemmalta Irene, Isak,
Sofia ja tyttäret Anna ja
Jenny. – *Siirtolaisuusinsti-
tuutti.*

Pigeon Bayhin pienen siirtokunnan. Hayn perheessä oli vanha lupaus, että mikäli joku matkustaa Suomeen niin hän käy Munsalassa tapaamassa suomalaisia ystäviä. Vexalan kylässä he tapasivat mm. Jacobin, todennäköisesti Jacob Leander Ericksonin, joka myös lähti – ilmeisesti uudelleen – Uuteen-Seelantiin vuonna 1912. Guthrie kertoo, että Uudessa-Seelannissa olleet suomalaiset olivat säästäneet rahaa ja ostaneet hienoja maatiloja. Tulomatalla Tom Hay kuoli Ruotsissa.³⁹ Hayn perheen vierailu Munsalassa vuonna 1909 kiihdytti edelleen siirtolaisuutta Uuteen-Seelantiin.

Suomalaiset liikkuvat laajemminkin kuin Banksin niemimaalla – ja usein pienissä ryhmissä. Don Burke kertoo, kuinka heidän tilalleen Rangitatan seudulla tuli ensimmäisen maailmansodan aikoihin joukko suomalaisia maatyöläisiä. Kaksi heistä, Matt ja Jacob ”Holmes”, osasivat puhua vähän englantia, ja heidät pantiin vastuuseen töistä. Kaksi raivattua aluetta

maatilalla tunnetaan vieläkin nimillä ”Matt’s & Jack’s paddocks”.⁴⁰ Kansalais-
tamisasiakirjoista löytyy Munsalasta ko-
toisin ollut ja vuonna 1913 Uuteen-See-
lanttiin tullut Mats Holm, joka kansalais-
tuessaan vuonna 1926 oli maatyöläinen
Te Avamutussa.⁴¹

Merikapteeneja ja perämiehiä

Merimiesten ja kullankaivajien ohella on mainittava Uudessa-Seelannissa tutkin-
tonsa suorittaneet suomalaiset merikap-
teenit ja perämiehet, joista jotkut toimivat
myös kalastusalusten päälliköinä. Kerä-
tessään tietoja Uuden-Seelannin ruotsa-
laisista Sten Aminoff löysi usein tietoja
myös suomalaisista, mm. kapteenin ja pe-
rämiehen tutkinnon vuoden 1875 ja en-
simmäisen maailmansodan välisenä aika-
na suorittaneista.⁴²

Muista lähteistä löytyy näistä suoma-
laisista merenkulkijoista lisätietoja. Vaa-

Seuraavassa luettelossa ovat Uudessa-Seelannissa merenkulun päällystötutkinnon suorittaneet. Isossa-Britanniassa ja sen dominioissa suoritettu tutkinto hyväksyttiin myös Uudessa-Seelannissa.

Nimi	Synt.v.	Syntymäpka	Tulov.	Ammatti	Tutkintov.	Asuinpka
Graenleaf, John (Grunleaf)	1842	Rauma	1873	Master Home Trade	1876	Auckland
Piponius, John	1854	Iisalmi	–	Second Mate	1877	Dunedin
Anderson, Johan	1853	Kokkola	–	Duly Mate	1884	Dunedin
Jacobson, Jacob	1860	Uusikaarlepyy	–	Master Home Trade	1889	–
Rosten, John G.	1865	Uusikaup.	–	Duly Mate	1894	Auckland
Bloom, Andrew	1862	Vaasa	1885	Master Home Trade	1895	Lyttelton
Nieuman, Karl O.	1861	Turku	1882	Mate Home Trade	1895	Auckland
Liljeblad, Hillel	1849	Oulu	–	Master Mariner	1895	(uusinta)
Johanson, Johan	1866	Maarianhamina	1902	Master Home Trade	1905	Auckland
Lindquist, Franc	1875	Nauvo	1898	Sail& oil eng.	1906	Bluff
Aldo, George	1883	Rauma	–	Master Home Trade	1907	Wellington
Wast, Abraham	1845	Bergö	1876	Oil eng.vessel	1911	Stewart Isl.
Himainen, Mikko,	1882	Lappeenranta	1906	Master Home Trade	1919	Auckland
Sandvik, Johann.	1877	Pietarsaari	–	Master Home Trade	1914	Dunedin

sasta kotoisin ollut merikapteeni Andrew Bloom lähti merille nuorena poikana ja palveli brittiläisissä laivoissa. Uuteen-Seelantiin hän saapui ensi kerran vuoden 1879 tienoilla ja oli sen jälkeen vuodesta 1885 rannikkoliikenteessä tukikohtanaan Lyttelton. Kuunari *Lilyn* kapteenina purjehtiessaan Bloom opittiin tuntemaan ympäri Uuden-Seelannin rannikkoa Suomen kansalaisena (Native of Finland). Kansalaistuessaan vuonna 1920 hän asui Heathcotessa lähellä Lytteltonia.⁴³

Suomalaissyntyisen meripäällystön luettelo olisi paljon pitempi, jos siihen lisättäisiin Uuden-Seelannin vesillä liikkuneiden ja jossakin muussa brittiläisen kansainyhteisön maassa päällystötutkinnon suorittaneet merenkulkijat. Esimerkkinä näistä on Tampereella vuonna 1859 syntynyt George Mylius, jonka Uuteen-

Seelantiin tuloajasta ei ole tietoa. Kansalaistuessaan vuonna 1903 hänen kotipaikanaan oli Timaru. Kapteeni Mylius oli 365 tonnin purjealuksen *La Bellan* päällikkö. Laivan kotipaikka oli Lyttelton ja se kuljetti pääasiassa puutavaraa Australiaan ja Afrikkaan. Vuoden 1905 lopulla laiva haaksirikkoutui Warnamboolin sataman suulla Australiassa. Muutamat miehistön jäsenet hukkuivat ja seuranneen oikeudenkäynnin George Mylius otti niin raskaasti, että hän kuoli 27.5.1906. Mylius haudattiin Melbourneen.⁴⁴

Myöhemmistä suomalaisista merikapteeneista Uudessa-Seelannissa mainittakoon Kustavista kotoisin ollut Kustaa W. Kanerva. Vuonna 1896 syntynyt Kanerva oli tullut Melbourneen vuonna 1920 parkkilaiva *Cerradalenilla*. Hän purjehti ensin Australian rannikoilla jääden Uuteen-

Seelantiin vuonna 1921. Hän oli merimies Aucklandissa kansalaistuessaan vuonna 1926. Oppiakseen paremmin englantia Kanerva vietti 1930-luvun alussa 2–3 vuotta Stewartsaarella, jonne oli asettunut jo varhain suomalaisia kalastajiksi. Myöhemmin hän asettui Wellingtoniin ja avioitui. Hänestä tuli skandinaavista alkupe-
rää olleen Holmin varustamon yksi tunnetuimmista kapteeneista. Kustaan veli Sulo Kanerva toimi puunjalostusteollisuuden palveluksessa Aucklandissa. Lisäksi sisar oli tullut Uuteen-Seelantiin.⁴⁵

Monenlaisia yrittäjiä

Kaikki suomalaiset eivät olleet merimies-ammateissa, kullankaivajina tai maanviljelijöinä. Esimerkkinä muiden ammattien harjoittajista mainittakoon vuonna 1881 Helsingissä syntynyt Otto Wilhelm Sandelin, joka toimi sähkömiehenä Christchurchissa. Hän oli myös ammattipainija, joka Cathedral Squarella paini kerran viikossa rahapalkinnoista.⁴⁶

Väinö Sarelius syntyi Torniossa vuonna 1883 ja opiskeli Tukholmassa voimistelua ja hierontaa. Vuosina 1904–1912 hän asui Edinburghissa. Uuteen-Seelantiin hän muutti vuonna 1913 ja toimi Christchurchissa hierojana ja oman alansa opettajana ja lajinsa kilpailutuomarina. Hän oli naimisissa ja hänellä oli neljä lasta. Vuonna 1923 hänet nimitettiin Suomen kunniakonsuliksi Christchurchiin.⁴⁷

Suomalaiset kalastajat Stewartsaarella

Uuteen-Seelantiin jääneelle suomalaiselle merimiehelle rannikoilla purjehtimisen

ja satamassa työskentelyn vaihtoehtona saattoi olla kalastajan ammatti. Mahdollisesti ryhmään saattoi kuulua useampikin suomalainen tai pohjoismaalainen merimies.

Mielenkiintoinen yhdyskunta on Uuden-Seelannin eteläkärjessä olevalle Stewartsaarelle muodostunut suomalainen kalastajayhteisö. Tämä kaunis saari lienee ollut suomalaisen siirtolaisuuden eteläisin ja kaukaisin kohdealue. Maorit kutsuivat saarta nimellä ”Rakiura”, mikä merkitsee ”hehkuvan taivaan maata”. James Cook ja hänen mukanaan ollut Herman Spöring näkivät saaren vuonna 1770. Ensimmäinen maihinnoussut eurooppalainen oli kapteeni Oliphant *Endeavour*-nimisellä hylkeenpyyntialuksella vuonna 1803. Vuodesta 1825 lähtien valaan- ja hylkeenpyyntiä alkoi asettua saarelle. Vuonna 1868 löydettiin rikkaat osteriesiintymät lähivesiltä. Postitoimisto avattiin vuonna 1872, ja oma hallinto alkoi vuonna 1892. Stewartsaaren pysyvä väestö on ollut vain muutamia satoja tähän päivään saakka. Nykyään se on suosittu matkailukohde.⁴⁸

Stewartsaaren suomalaisten kalastajien pioneeri oli Bergön saarella Vaasan lähistöllä vuonna 1845 syntynyt Abraham Wäst. Hän oli lähtenyt seurakunnasta vuonna 1862, ilmeisesti nuorena poikana merille. Perimätiedon mukaan hän olisi haaksirikkoutunut Jaavan saarelle. Sieltä hän oli lähtenyt pakoon keltakuume-epidemiaa ja kulkeutunut Uuteen-Seelantiin, jossa hän olisi uinut maihin Bluffin kaupungissa. Kansalaistamisasiakirjojen mukaan Abraham Wäst olisi tullut Uuteen-Seelantiin vuonna 1876.⁴⁹ Mahdollisesti Abraham Wäst purjehti Uuden-Seelannin rannikkoaluksissa, kunnes asettui kalastajaksi Halfmoon Bayhin Stewartsaarelle.

Abraham ja Jane Wästin perhe. He asuivat tässä talossa Halfmoon Bayssa, Stewartsaarella, West Pointissa vuoteen 1904 asti. Vas. Karl Johan, Abraham, vaimo Jane, Thomas William ja Helena. Toinen tytär Henrietta puuttuu kuvasta. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Abraham Wästin luokse alkoi saapua muita suomalaisia. Taulukosta ilmenevät kansalaistamisasiakirjoista löytyvät suomalaiset. Jälleen on muistettava, että kaikki suomalaiset eivät koskaan kansalaistuneet tai esiintyneet vuoden 1917 ulkomaalaisten luettelossa.

Abraham Wästin paras kaveri oli Charlie Smolander, joka oli tullut maahan vuonna 1872. Stewartsaaren historiassa hänen kerrotaan olleen hollantilaisen, joka oli kalastellut Islannin ja Grönlannin vesillä.⁵⁰ Wäst ja Smolander kalastivat yhdessä. Wäst ei ollut aivan tavallinen kalastaja. Hänellä oli pienen purje- ja moottorialuksen kapteenin paperit, ja hän toimi kalastusaluksen päällikkönä.

Perimätiedon mukaan Wäst olisi oleskellut jonkin aikaa maorien parissa uitu-

aan maihin Bluffin satamassa. Vasta 47-vuotiaana Abraham Wäst vihittiin avioliittoon 31-vuotiaan maorin, Jane Elizabeth Maretaian kanssa. Lähetystyöntekijöiden ja koulun ansiosta maoriväestön koulutustaso oli hyvä. Abrahamin appiukko oli Ringa Ringa Moses Mohi Maretaie (1830–1910), maorien johtomies ja viimeinen Stewartsaarelle haudattu puhdasverinen maori. Jane Elizabethin äiti oli puoliksi maori, sillä tyttären sanottiin olleen 3/4 maori. Avioliiton seurauksena Abraham Wäst sai maorien oikeuksia maa-alueisiin ja kalavesiin. Perheeseen syntyi Helena vuonna 1894, Henrietta vuonna 1897 sekä pojat Karl Johan vuonna 1899 ja Thomas William vuonna 1900. Perheen tyttäret lähetettiin sisäoppilaitokseen Pohjoissaarelle. Tämä oli harvinaista

Kansalaistamisasiakirjoista löytyvät Stewartsaaren suomalaiset:

Nimi	Syntymäv.	Synt.pk.	Tulovuosi	Ammatti	Kansal.v.
Smolander, Charles	1852	–	1872	kalastaja	1904
Wast, Abraham	1845	Bergö	1876	*	1896
Mattson, Frederick	1867	Vaasa	1890	*	1906
Tolosen, Lance	1888	lialmi	1910	" ja työmies	1925

Vuoden 1917 ulkomaalaisluettelosta löytyy vielä:

Scott, Walter	1873	–	1892	koneenkäyttäjä	–
---------------	------	---	------	----------------	---

noina aikoina ja osoittaa Abraham ja Jane Wästin valistuneisuutta. Pojista tuli kalastajia ja he osallistuiivat 1920-luvulla Stewartsaaren tukikohdakseen ottaneiden norjalaisten valaanpyytäjien retkille Rossinmerelle Etelämantereelle. Karl Johan katosi myrskyssä Foveaux-salmessa vuonna 1930. Thomas oli kalastajana Stewartsaarella kasvattaen suuren perheen. Hän kuoli vuonna 1975. Abrahamin tytär Henrietta, joka kuoli vuonna 1992 Timarussa 95-vuotiaana, kertoi puhelinhaastattelussa isänsä maininneen, että veli Gabriel olisi mennyt Virginiaan, mistä pitäisi löytyä toinen Wästin kolonia.⁵¹ Gabriel Wästin jälkeläisiä on sittemmin todettu asettuneen Virginian kaupunkiin Minnesotaan.

Abraham Wäst kuoli 77-vuotiaana vuonna 1923. Uskonnollinen ja harras presbyteeri haudattiin appiukkonsa Moses Mohi Maretaian viereen Ringa Ringa niemen kärjessä kohoavan kukkulan huipulle, Moses Pointiin. Ringa Ringa merkitsee maorikielessä peukaloa niemen muodon mukaan. Suvun jälkeläiset pitävät suurena kunnianosoituksena Abrahamin hautaamista maorien johtomiehen viereen.⁵²

Abraham Wäst on saanut nimensä myös Stewartsaaren kartalle. Wast Point on kaunis niemi Halfmoon Bayn suulla. Täällä oli Wästin perheen asuinpaikka vuoteen 1904, jolloin perhe muutti Ringa Ringaan appiukon maille. Lisäksi lähitöltä löytyy myös Abraham's Bay, mutta lahti on voitu nimetä myös jonkun muun mukaan.

Abraham Wästillä on paljon jälkeläisiä. Poika Thomas William oli naimisissa kahdesti ja kasvatti suuren perheen. Kaikki ovat pysyneet uskollisina merelle ja kalastukselle. Myös Abrahamin kahdella tyttärellä on runsaasti jälkeläisiä.

Suvun puuhamies on Thomasin nuorin poika George H. Wäst, joka on menestynyt kalastaja ja liikemies. Georgella on vaaleatukkainen poika nimeltä Abraham Wäst. Joitakin vuosia sitten vanhan Abrahamin Raamatun lehdillä olleiden tietojen perusteella ja Vaasan kirkonkirjojen avulla löytyi yhteys Bergössä vielä asuvaan sukuun. Kesällä 1993 George Wäst vieraili Bergön saarella, jossa puolet asukkaista on hänen sukulaisiaan. Hän tapasi siellä mm. George West -nimisen miehen. Suku oli tervehtinyt George Wästä sanoilla: "Tervetuloa kotiin, George."⁵³

Muista Stewartsaaren suomalaisista tunnetuin oli Lance Tolson, alunperin Taavetti Tolonen Iisalmesta. Hän lähti merille nuorena miehenä ja oli kuljettamassa mm. jäätä Pohjoiselta jäämereltä Englantiin. Taavetti Tolonen saapui Adelaideen, Australiaan ja työskenteli sekä merillä että maissa. Myöhemmin hän katu, ettei jäänyt viininviljelijäksi Etelä-Australiaan. Uuteen-Seelantiin Tolonen saapui vuonna 1910 merimiehenä. Hän työskenteli jonkin aikaa kultakentillä vesijohtoja asentaen, kunnes ryhtyi kalastamaan Stewartsaaren vesillä suomalaisen ystävänsä Fred Mattsonin kanssa. Sitten hän tapasi Ellen Robertsonin ja avioitui hänen kanssaan. Vaimonperheellä oli saarella erilaisia yrityksiä ja Tolonen työskenteli Maori Beachin sahalla ja rakensi samalla talon sekä raivasi maata Horse Shoe Bayssa. Kun saha suljettiin, hän rakensi teitä kunnalle työnjohtajana. Ensimmäisen maailmansodan aikana hän muutti nimensä Lance Tolsoniksi. Myöhemmin hän palasi kalastajaksi yhdessä poikiensa Johnin ja Bruce'n kanssa. Lance ryhtyi myös rakentamaan veneitä ja teki työtä korkeaan ikään saakka. Pojat sekä tytär Catherine osallistuivat toiseen maailmansotaan. Lance Tolson kuoli vuonna 1961. Jälkeläisillä on ollut yhteyttä sukulaisiin Iisalmen seudulla. Tolson River, Freshwaterjoen sivujoki, ja Lance's Hut, suosittu retkeilupaikka, ovat muistona tästä Savosta Uuteen-Seelantiin kulkeutuneesta suomalaisesta.⁵⁴

Muista Stewartsaaren suomalaisista on vain hajatietoja. Vuoden 1917 ulkomaalaisten luettelossa mainitun suomalaisen koneenkäyttäjän Walter Scottin oikeata nimeä voi vain arvailla. Frederik Mattson tapasi kalastella Lance Tolsonin kanssa.

Tolsonin perheen tuttaviana oli myös myöhemmin merikapteenina toiminut aikaisemmin mainittu Kustaa Kanerva.

Luotettavan lähdeaineiston perusteella voidaan pitää varmana, että Halfmoon Bayssa, Stewartsaarella, oli pieni suomalaisten kalastajien yhdyskunta 1800-luvun lopulla. Parin sadan asukkaan joukossa ehkä kymmeneen nouseva melko pysyvä suomalaisjoukko edusti ryhmää, joka on jättänyt jälkensä saaren historiaan meidän päiviimme saakka. Kartalla olevan West Pointin ja Tolson Riverin ohella mainittakoon, että Halfmoon Bayn presbyteerisen kirkon seinällä olevassa kunniaaulussa ovat mm. perustajien Abraham Wästin ja Charlie Smolanderin nimet.

Chathamsaarelle haaksirikkoutunut suomalainen

Kaukaisimmat asutetut Uuden-Seelannin ulkosaaret, Chathamien saariryhmä, sijaitsevat 750 kilometriä Lytteltonista itään. Saarten eurooppalainen historia alkaa vuonna 1791, kun luutnantti Broughton *Chatham*-laivallaan vieraili siellä. Vuonna 1835 maorit saapuivat saarille ja siellä asustaneet primitiiviset moriori-heimolaiset pakenivat Pittsaaren metsiin. Chathamsaaren maoreja pidettiin villeinä ihmisryhminä, jotka kävivät metsästämisessä Pittsaaren morioreja. Maorien keskuuteen asettuneita valaanpyytäjiä pidettiin myös hyvin raakana joukkona.⁵⁵ Vuonna 1867 Chathamilla asui 118 eurooppalaista, 339 maoria ja 113 morioria. Syrjäisellä Pittsaarella asui vain 17 henkeä. Lisäksi todettiin ”ulkomaalaisten” ryhmään kuuluvan ”lappalaisia (Laplanders), venäläisiä, Pohjois- ja Etelä-Amerikan intiaaneja,

neekereitä, kiinalaisia, filippiiniläisiä ja Tyynenmeren alkuasukkaita.⁵⁶ ”Lappalaisten” ja venäläisten joukossa on hyvin voinut olla joku suomalainen merimies, joka on jostain syystä jäänyt näille kaukaisille etelämeren saarille.

Saarilla on asunut varmasti ainakin yksi suomalainen. Vuonna 1885 Hampurista kotoisin ollut parkkilaiva *Plejaden* oli matkalla Levukasta Falmouthiin Englantiin kopralastissa. Laiva alkoi vuotaa ja kapteeni A. Claasen otti kurssin kohti Chathamia. Laiva kuitenkin haaksirikkoutui osuttuaan kallioihin. Haaksirikosta pelastui suomalainen merimies Gabriel Johansson, joka oli syntynyt Vaasassa vuonna 1864. Johansson päätti jäädä Chathamsaarelle. Todennäköisesti syynä oli nainen, sillä heinäkuun 3. päivänä 1888 Gabriel Johansson vihittiin avioliittoon Aucklandissa vuonna 1862 syntyneen Rose Campbellin kanssa. Vihkito-

distuksen mukaan Gabriel oli maanviljelijä ja Rose kotiapulainen. Ilmeisesti jo tuolloin asuinpaikkana oli syrjäinen Pittsaari, jossa oli vain muutamia valkoisia asukkaita, kuten vielä nykyäänkin. Perheeseen syntyi seitsemän lasta. Vuonna 1907 Gabriel Johansson kansalaistui. Asiakirjan mukaan Johanson oli kunnioitettava mies ja häntä suositeltiin kansalaistettavaksi. Vanhimmasta tyttärestä, Mary McDonaldista, tuli Pittsaaren postitoimiston hoitaja. Vielä nykyäänkin Gabriel Johanssonin jälkeläisiä asuu Chathamsaarilla. Osa jälkeläisistä on muuttanut Uuden-Seelannin pääsaarille. Näin teki myös Gabriel Johansson vanhoilla päivillään. Erään tiedon mukaan hän olisi muuttanut pienelle karjafarmille Ranioraan Christchurchin lähellä vuonna 1920. Hänen lapsiaan asui myös Pohjoissaarella ja Gabriel Johansson kuoli Mastertonissa vuonna 1950.⁵⁷

Gabriel ja Rose Johanson kuvattuna vanhimman poikansa Alfredin kanssa Chathamsaarilla. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Pohjoissaaren suomalaisia

Kuten koko Uuden-Seelannin siirtolaisuudessa niin myös suomalaisten tulossa Eteläsaari oli alkuvaiheessa tärkein kohdealue. Tämä johtui sekä hyvistä merenkulkuyhteyksistä että ennen kaikkea kullan vetovoimasta. Lisäksi 1800-luvulla sotaisat maorit aiheuttivat enemmän häiriöitä Pohjoissaarella kuin etelässä, jossa heidän lukumääränsäkin oli huomattavasti vähäisempi.

Pohjoissaaren tärkein keskus on Auckland Haurakilahden rannalla. Eurooppalainen asutus alkoi vuonna 1840, ja Auckland oli siirtokunnan pääkaupunki vuoteen 1867. Aucklandista kehittyi pian Uuden-Seelannin tärkein satamakaupunki.

Suomalaisia merimiehiä lienee ollut Aucklandissa enemmän tai vähemmän pysyvästi 1870-luvun alusta, mahdollisesti jo 1860-luvulla. Ensimmäiset tiedossa olevat tuloajat myöhemmin kansalaistettujen joukossa ovat vuodelta 1876. Turusta kotoisin ollut Selim Hedlund oli tullut maahan vuonna 1876 ja oli kansalaistuessaan vuonna 1891 hotellin- ja täysihoitolan pitäjä Aucklandissa. Toinen varhainen Aucklandin suomalainen oli myös vuonna 1876 saapunut, vuonna 1852 syntynyt merimies Peter Peterson, jonka tarkemmasta kotipaikasta ei ole tietoa.⁵⁸

Yleensä Aucklandin suomalaiset olivat kotoisin Suomen rannikkoseuduilta ja toimivat usein Uudessa-Seelannissa merimiehinä tai merenkulkuun liittyvissä ammateissa, huolitsijana, laivaseppänä, purjeentekijänä jne., mutta siellä oli myös muiden ammattien harjoittajia. Kurikassa vuonna 1889 syntynyt Tuomo Sollness (Tuisku) oli jonkinlainen insinööri tai mekaanikko (Mechanical Engineer). Hän oli

vuonna 1924 lähtenyt Amerikkaan ja oli sen jälkeen Australiassa vuodet 1925–1935. Tämän jälkeen hän muutti Uuteen-Seelantiin anoen kansalaisuutta vuonna 1938.⁵⁹ Kaikkiaan vuosina 1878–1948 kansalaistuneesta 333 suomalaisesta miehestä 50 asui Aucklandissa.

Aucklandin ohella vanhinta suomalaisasutusta Pohjoissaarella edustaa maan pohjoisosissa sijaitseva Dargavillen seutu. Raahessa vuonna 1847 syntynyt John Jansson oli saapunut Uuteen-Seelantiin vuonna 1872 ja kansalaistuessaan vuonna 1902 hän oli ammatiltaan ”kumin kaivaja” eli ”gumdigger”.⁶⁰ Aucklandin seudulla ja siitä pohjoiseen fossiilisen kauripuun kaivaminen vientiä varten oli suurta teollisuutta. Maihin jääneille merimiehille tämä oli kullankaivuun vaihtoehto – ja ilmeisesti varmempi tulolähde. Kymmenkunta Dargavillessä vuosina 1887–1922 kansalaistunutta suomalaista olivatkin ”kuminkaivajia” tai urakoitsijoita, mahdollisesti rakennusalalla tai kivettyneen kaurin kaivamisessa. Yksi heistä oli munsalalainen Anders Nyqvist, joka hukkuu veneretkellä Wairoan alueella vuonna 1886.⁶¹

Muita pieniä suomalaiskeskuksia pohjoissaarella oli 41 mailia Aucklandista kaakkoon sijaitseva Waiuku. Tällä karjanhoitoa ja maanviljelystä harjoittavalla alueella ydinjoukon muodostivat vuonna 1921 tullut Jacob Leander Erikson, ja 1920-luvun alussa tulleet Anders Holmbergin ja Anders Wikin perheet. Kaikki kolme perhettä olivat kotoisin Munsalasta. Waiukun lähistöllä asui myös muita munsalalaisia, kuten Johannes Holm, joka oli saapunut isänsä ja veljensä kanssa vuonna 1926. Mielenkiintoista on, että useat Waiukun suomalaiset, kuten Jacob

Kapteeni Uno T.G. Widerström (s. 1856 Vaasassa) purjehti Australian ja Uuden-Seelannin vesillä, kunnes asettui Napieriin ja meni naimisiin irlantilaisentytönsä Winifred Eva Tannionin kanssa. Widerströmillä oli Napierin satamassa, Port Ahurissa laivatarvikeliike. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Erikson, olivat aikaisemmin olleet Eteläsaarella vanhoissa suomalaiskeskuksissa Little Riverillä ja Pigeon Bayssä. Tapahui ns. etappisiirtolaisuutta hakeuduttaessa vuosien kuluessa ensimmäisestä ryhmäasutuksesta eri puolille maata. Välillä saattoi olla myös Suomeen paluu ja lähtö uudelleen siirtolaiseksi.⁶²

Pohjoissaaren itärannikolla tärkeimmät suomalaisten asuttamat kaupungit olivat Gisborne, Wairoa ja Napier. Täälläkin ilmenee usein suomalaisten merimies-

tausta. Esim. Napierissa vuonna 1887 kansalaistunut ja Vaasassa vuonna 1856 syntynyt merikapteeni Uno T.G. Widerström oli tullut Uuteen-Seelantiin vuonna 1883. Sitä ennen hän oli purjehtinut Australian vesillä. Port Ahurissa Napierin satamassa Widerströmillä oli laivojen huoltaliike.⁶³

Myös Pohjoissaaren eteläosiin oli asettunut suomalaisia pysyvästi jo hyvin varhain. Siellä keskuksena oli Wellingtonin kaupunki, jonka satama tarjosi työtä suomalaisille merimiehille. Ensimmäiset Wellingtonissa kansalaistuneet suomalaiset olivat saapuneet Uuteen-Seelantiin 1870-luvulla. Mutta ennen asettumistaan Wellingtoniin he olivat saattaneet olla monenlaisissa töissä eri puolilla maata.

Esimerkkinä Wellingtonin suomalaisista on Ahvenanmaalla vuonna 1861 syntynyt Matias Wilhelm Johnson (Janson), joka saapui Uuteen-Seelantiin vuonna 1887. Suvun perimätiedon mukaan hän olisi haaksirikkoutunut, mutta asiasta ei ole tarkempia tietoja. Aluksi hän oli erilaisissa töissä, mm. rakentamassa Aucklandin ja Wellingtonin välistä rautatietä vuosisadan vaihteessa. Näihin aikoihin, vuonna 1900, lähes 40-vuotias Matias nai 20-vuotiaan Jessie Adamsin. Perheeseen syntyi neljä tytärtä, jotka muistelivat, kuinka perhe seurasi mukana rautatietöiden mukaan siirtyvässä telttakylässä, joten lapset joutuivat siirtymään koulusta toiseen. Myöhemmin Matias Johnson asettui Wellingtoniin työskennellen kaupungille ja satamassa. Matias Johnson kuoli vuonna 1924 umpisuolen tulehdukseen. Johnsonin tyttären tytär, kirjailija Joan Rosier-Jones, on kirjoittanut kirjan nimeltä ”Voyagers” isoisänsä ja tämän lasten elämästä. Matias Wilhelmin jälke-

läiset ovat käyneet Ahvenanmaalla tapaamassa sukulaisiaan. Johnsonin merimies-arkku ja kaksi Etelämeren maisemia kuvaavaa öljyväritaulua on saatu Siirtolaisuusinstituuttiin.⁶⁴

Vuosien 1870–1914 välisenä aikana syntyi Uuden-Seelannin suomalaisasutusta satamakaupunkeihin tai niiden läheisyyteen. Tulijat olivat Suomen rannikkokaupungeista sekä erityisesti ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, Munsalan tunnetun siirtolaispitäjän näyttäessä esimerkkiä. Ensimmäiset suomalaiset jatkoivat usein merenkulkuun liittyvissä ammateissa tai vähitellen hankkivat omaa maata. Suomalaisjoukko oli myös hyvin miesvaltaista. Vuoden 1921 väestönlaskennassa, jossa suomalaiset ensimmäisen kerran muodostivat oman ryhmänsä, Suomessa syntyneiden lukumääräksi ilmoitettiin 314 henkeä. Näistä naisia oli vain 32 eli noin 10 prosenttia.⁶⁵ Mahdollisesti suomalaisten lukumäärä oli hieman suurempi, ennen ensimmäistä maailmansotaa, tuskin kuitenkaan 400 henkeä enempää. Uuden-Seelannin suomalaiset olivat liikkuva joukko. Monet heistä olivat olleet aikaisemmin siirtolaisena Pohjois-Amerikassa, Etelä-Afrikassa ja Australiassa. Näihin paikkoihin saatettiin myös lähteä Uudesta-Seelannista ensimmäisen maailmansodan aikana. Sodan jälkeen houkutteli myös paluu itsenäisyytensä saavuttaneeseen Suomeen. Pysyvimmin Uuteen-Seelantiin jääviä olivat usein merimiehinä saapuneet ja brittiläisen tai muuhun kansallisuuteen kuuluvan kanssa avioituneet suomalaiset. He omaksuivat usein nopeasti paikallisen elämänmuodon, mukaanlukien usein vaimonsa kirkkokunnan. Heidän yhteytensä Suomeen olivat saattaneet katketa vuosikymmenien kuluessa.

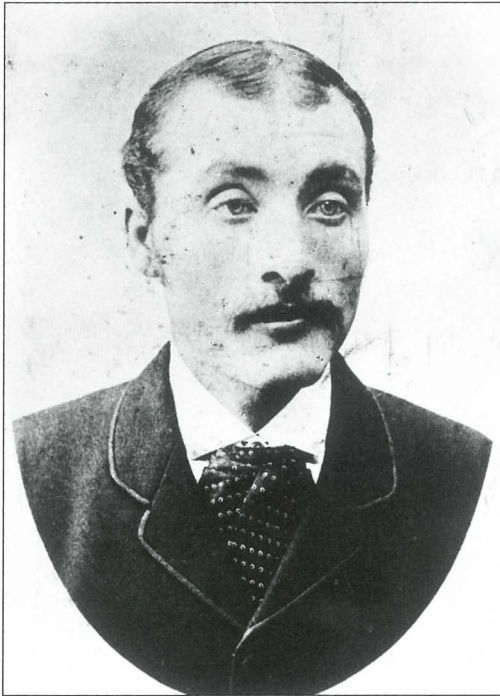

Vuonna 1887 Uuteen-Seelantiin saapunut Matias Johnson meni naimisiin vuonna 1900 Jessie Adamsin kanssa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

He eivät vaivautuneet opettamaan lapsilleen ruotsia tai suomea. Mutta heidän lapsensa ja lapsenlapsensa ovat tunteneet mielenkiintoa isänsä tai isoisänsä syntyperää kohtaan. Uudessa-Seelannissa sukututkimus on hyvin yleinen harrastus, mikä on helpottanut tämänkin tutkimuksen tekoa.

Uuden-Seelannin suomalaisia maailmansodissa

Uuden-Seelannin asevoimien alkuna voidaan pitää sitä, kun kuvernööri William Hobson vuonna 1840 nimitettiin kuningatar Viktorian sotavoimien päälliköksi.

Johannes Røij, myöhemmin John Roy, kuvattuna Suomessa ennen Uuteen-Seelantiin lähtöä. Roy viljeli maata Eketahunassa ja Mangatainokassa. Hän kuoli vuonna 1948. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Vuosina 1859 ja 1862 luotiin vapaaehtoisia joukko-osastoja.⁶⁶

Ensimmäiset Uudessa-Seelannissa tapahtuneet sotatoimet liittyvät maorien kanssa käytyihin sotiin 1800-luvulla. Näihin erityisesti 1860-luvulla käytyihin sotiin osallistui joitakin pohjoismaalaisia, kuten esim. nimet Hanson, Walden jne. osoittavat. Ei ole mahdotonta, että joku suomalainen merimies tai kullankaivaja olisi värvätynyt muiden kansallisuuksien joukossa brittiläisiin yksikköihin.⁶⁷

Ison-Britannian dominiona Uusi-Seelanti on osallistunut moniin emämaan so-

tiin. Vuosisadan vaihteessa Uusi-Seelanti osallistui myös ns. buurisotaan Etelä-Afrikassa. Sotilasluetteloista ei ilmene syntymäpaikkaa tai kansallisuutta, mutta niistä löytyy skandinaavisia nimiä kuten Lund, Engström, Johnson ym. jotka hyvinkin voisivat olla myös suomenruotsalaisia. Etelä-Afrikan sodassa kuoli 288 ja haavoittui 166 uusiseelantilaista.⁶⁸ Kaikkiaan sotaan ilmoittautuneiden vapaaehtoisten joukko nousi 17 000 mieheen.

Myöskään ensimmäisen maailmansodan sotilasluetteloista ei ilmene sotilaan syntyperää. Kuitenkin niistä löytyy jo selvästi suomalaisia nimiä. Esimerkiksi Reuben Koskela, Lytteltonissa asuneen John Koskelan poika haavoittui hyvin vaikeasti. Jack Lind Otirasta oli ilmoittanut läheisimmäksi sukulaisekseen Turussa asuvan äitinsä. Kristiinasta kotoisin ollut ja vuonna 1879 Uuteen-Seelantiin saapunut oli Adolph Fr. von Essen osallistui myös sotaan. Turusta kotoisin ollut Charles Strom oli tullut maahan vuonna 1906 ja kansalaistunut Te Horossa vuonna 1911. Turusta oli kotoisin myös Arvo Storm, joka oli saapunut vuonna 1914 ja kirjoittautui pian tulonsa jälkeen armeijaan.⁶⁹

Siirtolaisten jälkeläisten haastatteluita ja sukutarinoista ilmenee, miten suomalaisen siirtolaisen jälkeläiset olivat osallistuneet lukuisasti ensimmäiseen maailmansotaan. Vaasasta kotoisin olleen ja vuonna 1885 Uuteen-Seelantiin tulleen Frederick Backholmin, joka työskenteli kaivosmiehenä ja myöhemmin puutarhurina Alexandrassa, kolme poikaa osallistui ensimmäiseen maailmansotaan. Fridtjof Backholm taisteli Ranskassa ja sai kaksi urhoollisuusmitalia: M.M. (Military Medal) ja D.C.M. (Distinguished

Donald Erikson, Andrew Eriksonin poika, palveli ensimmäisessä maailmansodassa lentäjänä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Una Sutherland (1921–1982), Erik Sutherlandin pojantytär, toimi sähköttäjänä Uuden-Seelannin armeijassa toisen maailmansodan aikana. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Conduct Medal). Palattuun kotikaupunkiinsa Alexandraan kaupunkilaiset lahjoittivat hänelle vielä mitalin. Benjamin Backholm haavoittui vakavasti Ranskassa. Walter Backholm palveli sodan ajan laivastossa. Hän osallistui myös toiseen maailmansotaan Tongalla ja Fidjillä. Hänen poikansa Errol Backholm osallistui toiseen maailmansotaan.⁷⁰

Munsalasta kotoisin ollut ja Little Riverille vuonna 1879 tulleen Andrew Eriksonin pojat osallistuivat ensimmäiseen maailmansotaan ja lastenlapset toiseen. Andrew ja Jane Eriksonin kahdeksasta

pojasta viisi osallistui ensimmäiseen maailmansotaan. Näistä neljä palasi takaisin haavoittuneina. Yksi pojista, Andrew Erikson, osallistui vielä toiseen maailmansotaan Lähi-idässä. Eriksonien kolmas sukupolvi, sekä mies- että naispuolisia, osallistui toiseen maailmansotaan. Yksi Eriksonista oli lentäjä jo ensimmäisessä sodassa ja useampi toisessa sodassa. ”Eriksonit ovat olleet kovia tappelemaan”, sanoi John Erikson, suvun nyky-polven edustaja.⁷¹

Uuden-Seelannin joukoissa kaatuneiden luetteloista löytyy suomalaisia nimiä.

Ensimmäisessä maailmansodassa kaatui Viipurista kotoisin ollut Karl Laitila Ranskassa vuonna 1916 ja Tampereelta kotoisin ollut Ludvig Mattson myös Ranskassa vuonna 1917. Munsalasta kotoisin olleen ja vuonna 1882 Uuteen-Seelantiin Little Riverille tulleen Erik Söderlundin molemmat pojat Oskar ja Albert osallistuiivat ensimmäiseen maailmansotaan. Oskar kaatui Ranskassa ja Albert palasi haavoittuneena takaisin ja nai suomalaisen siirtolaisen tyttären Jenny Blomquistin. Houhorassa asuneen Francis Victor Urwinin pojat osallistuiivat Ranskan rintamalla ensimmäiseen maailmansotaan, ja ainakin William Urwin kaatui.⁷²

Uusiseelantilaisia ensimmäisessä maailmansodassa oli 100 444 miestä. Näistä kuoli 16 697 ja haavoittui 41 317. Sotaan osallistui noin 10 prosenttia koko väestöstä ja 41 prosenttia 20–45-vuotiaista miehistä.⁷³ Tätä taustaa vasten on ymmärrettävissä, että Uuden-Seelannin joukoista löytyy myös suomalaisia. Ensimmäisen maailmansodan aikana Uudessa-Seelannissa lienee ollut noin 400 Suomessa syntynyttä siirtolaista. Kuinka monet heistä osallistuiivat sotaan ei ilmene tarkasti lähteistä. Huomiota kiinnittää se, että eräät vain lyhyen aikaa maassa olleet suomalaiset olivat valmiita lähtemään sotaan Uuden-Seelannin puolesta. Velvollisuudentunteen ohella asiaan on voinut vaikuttaa huono työtilanne ja seikkailunhalu. Suomesta tulleiden ohella sotaan osallistui runsaasti juuri miehuusikään ehtineitä suomalaisten lapsia. He olivat käyneet koulunsa Uudessa-Seelannissa ja identifioituneet tähän maahan.

Toiseen maailmansotaan osallistui 104 988 miestä ja naista. Näistä kuoli 6 839 ja haavoittui 16 543. Tähän jouk-

koon kuului runsaasti myös suomalaisten siirtolaisten lapsia ja lapsenlapsia. Korean sotaan vuosina 1950–1954 osallistui 3 794 uusiseelantilaista. Vietnamin sotaan osallistui 3 890 vapaaehtoista sotilasta vuosina 1964–1972.⁷⁴ Kaikissa näissä sotatoimissa lienee ollut mukana myös suomalaisten siirtolaisten jälkeläisiä.

Kaapatun purjelaiva ”Pamirin” miehistöstä siirtolaisiksi

Suomalainen siirtolaisuus 1920- ja 1930-luvuilla Uuteen-Seelantiin oli vähäistä. Tulijat olivat pääasiassa ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta kotoisin ja maassa asuvien suomalaisten sukulaisia. Muutamia suomalaisia saapui Australiasta ja Pohjois-Amerikasta. Lisäksi merimiehet entiseen tapaan saattoivat jäädä pysyvästi Uuden-Seelannin rannikkolaivoihin tai satamiin.

Toinen maailmansota, käytännössä jo 1930-luvun lamakausi, pysäytti siirtolaisuuden myös Uuteen-Seelantiin. Purjelaiva *Pamirin* takavarikointi vuonna 1941 sai suurta huomiota. Useat sen miehistön jäsenistä jäivät joko pitkäksi aikaa tai pysyvästi siirtolaisiksi Uuteen-Seelantiin.

Vuonna 1905 Hampurissa rakennettu *s/s Pamir* oli tyypillinen syvän meren rautarakenteinen purjelaiva, noin 100 metriä pitkä ja kantavuudeltaan 2 800 tonnia. Se kuljetti pääasiassa Chilen nitraattia Eurooppaan. Vuonna 1931 kapteeni Gustaf Erikson Maarianhaminasta osti laivan 4 000 punnalla ennestään laajaan purjelai-vastoonsa kuljettamaan Australian vehnää Eurooppaan. Uudessa-Seelannissa *Pamir* kävi ensi kerran tammikuussa 1938 tuodessaan Aucklandiin guano-lannoitetta Seychellien saarilta.⁷⁵

Uuden-Seelannin takavarikoima suomalainen s/s Pamir Wellingtonin satamassa toisen maailmansodan aikana. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Neuvostoliiton hyökätessä Suomeen marraskuun lopulla 1939 *Pamir* oli Göteborgissa, josta se lähti painolastissa Argentiinaan. Mutta täällä ei ollut lastia saatavilla, joten laiva purjehti Seychelleille ja vei sieltä guanolastin New Plymouthiin Uuteen-Seelantiin saapuen sinne joulukuun 16. päivänä 1940. Täällä seitsemän merimiestä karkasi laivasta. Tämä osoittaa, että vielä näinkin myöhään merimiesten karkaaminen suomalaisista laivoista oli hyvin yleistä. Pari kuukautta myöhemmin, 20.2.1941, *Pamir* lähti hakemaan uutta lastia Seychelleiltä, tällä kertaa Wellingtoniin.⁷⁶

Kesäkuussa 1941 sota puhkesi uudelleen Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Elokuun 2. päivänä 1941 Englanti ilmoitti Suomen olevan vihollismaa ja sen mukai-

sesti suomalaiset laivat tuli takavarikoida Englannin satamissa. Myös Uuteen-Seelantiin lähetettiin sähkösanoma laivojen takavarikoimisesta. Niinpä maan tulliviranomaiset ottivat tuolloin Wellingtonin satamassa maanneen *Pamirin* Uuden-Seelannin haltuun. *Pamir* oli ensimmäinen koskaan Uudessa-Seelannissa takavarikoitu ulkomainen laiva ja toimenpiteen oikeudellinen puoli herätti suurta huomiota myös kansainvälisesti. Laivan kapteenin, Brändön saarelta kotoisin olleen Verner Björkfeltin, kanssa tehtiin ystävällinen sopimus laivan luovuttamisesta ja sabotaasien varalta kannelle asetettiin aseistettu vahti. Miehistö vietiin poliisi-asehalle kuulusteltavaksi. Kapteeni Björkfeltin ohella erityisesti perämiehet Arne Walter Jansen, kotoisin Nauvosta,

Pamirin purjehtiessa Uuden-Seelannin lipun alla vuosina 1942–1948 muutamia alkuperäiseen miehistöön kuuluneita suomalaisia pestattiin uudelleen. Oikealla Karl Nyström, vasemmalla ilmeisesti Åke Liewenthal Neptunus-juhlassa laivan ylittäessä päiväntasaajan. – *Wellington Maritime Museum*.

Karl Åke Liewendahl ja Karl Nyström tekivät kuulustelijoihin hyvän vaikutuksen.

Päällystön lisäksi miehistöön kuului yhdeksän suomalaista, seitsemän tanskalaista ja yksi ruotsalainen. Kuulusteluissa miehistön asenne todettiin yleensä Britannialle myönteiseksi. Eräät nuoret suomalaiset ilmoittivat halunsa jäädä Uuteen-Seelantiin ja sanoivat olevansa valmiit taistelemaan maan puolesta, mikäli se joutuisi hyökkäyksen kohteeksi. Myös perä-

mies Karl Liewendahl ilmoitti halunsa jäädä Uuteen-Seelantiin ja tuoda sinne vaimonsa ja tyttärensä. Miehistöön kuulunut, mutta tilapäisesti kolmantena perämiehenä ollut, Karl Nyström halusi puolestaan jäädä Uuteen-Seelantiin, koska hän ei pitänyt laivan ruuasta. Ainoastaan kapteeni Björkfelt ja ensimmäinen perämies Jansen todettiin jossain määrin sakalaismyönteisiksi.⁷⁷

Kuulustelun jälkeen *Pamirin* miehistö sai palkkansa Gustaf Eriksonin Lontoossa olleen agentin välityksellä. Puuttuvan osan maksoi Uuden-Seelannin hallitus.⁷⁸ Laivan miehistö sai luvan tehdä töitä Wellingtonissa. Karl Nyström ja Aldur Johanson työskentelivät villavarastossa satamassa, Halgar Rundberg kokkina eräässä kahvilassa ja Johannes Johansson rakenuksella Hutt Valleyssa. Kapteeni Björkfelt oli työttömänä asuen eräässä hotellissa, mutta vuoden loppuun mennessä hänelläkin oli työpaikka villavarastossa. Vaarallisimpana pidetty ensimmäinen perämies Arne Jansen määrättiin johonkin sisämaan kaupunkiin kauas satamista. Hän saikin pian kirvesmiehen työn Petonen kaupungista Wellingtonin lähistöltä. Uuden-Seelannin viranomaiset eivät ymmärtäneet Jansenin lausuntoa, että Suomi kävi erillissotaansa Neuvostoliittoa vastaan, joten hänen katsottiin toivovan natsien voittoa ja ensimmäinen perämies pantiin vaarallisimpana pidettyyn ryhmään ”A”. Vuoden 1942 alussa Arne Jansen oli rakentamassa Wapawan sairaalaa. Täällä, kuten ensimmäisessä työpaikassaan, häntä pidettiin ensiluokkaisena ammattimiehenä. Jansen oli edelleen tarkkailussa, ja kahden vuoden kuluttua suomalaisen työnantaja kertoi, että Jansen oli paras työmies, mikä hänellä oli ollut, ja pyysi

saada Jansen rakentamaan amerikkalaisille joukoille parakkeja lähellä Wellingtonia olevaan Lower Huttiin. Myös kapteeni Björkfelt lähetettiin turvallisuussyistä Feildingin kaupunkiin Palmerston Northin lähelle tekemään työtä paikalliselle viljakaupiaalle.⁷⁹

Pamirin miehistö sopeutui nopeasti Uuteen-Seelantiin. Jo elokuussa 1941 eräässä rakennusfirmassa työskentelevä Thorbjörn Janson meni kihloihin pohjoismaista syntyperää olleen uusiseelantilaisen kanssa. Samassa kuussa ravintolalalla työskentelevä Karl Rundberg ehti taluttaa vihille uusiseelantilaisen tytön. Satamassa työskentelevä Karl Nyström avioitui vuonna 1943. Avioliitto hajosi vuonna 1965. Muutamat suomalaiset kuitenkin halusivat palata Suomeen tai lähteä takaisin merille.⁸⁰

Kun *Pamirin* lasti oli tyhjennetty, se kunnostettiin vuoden 1942 alussa Tyyneenmeren liikennettä varten. Päällikkyyks annettiin Aucklandista kotoisin olleelle kapteenille C.V. Stanichille, ja sadat nuorukaiset ilmoittautuivat halukkaiksi miehistöön. Myös useat entiset laivan miehistön jäsenet halusivat takaisin laivaan. Kun kokemusta tarvittiin, tehtiin entisestä toisesta perämiehestä Åke Liewenthalista kolmas perämies, Holger Stenlundista kirvesmies ja merimieheksi kelpuutettiin Lars Dahlström ja Karl Nyström, joka tilapäisesti oli ollut kolmas perämies. Mukaan pääsi myös tanskalainen Svend Andersen, josta myöhemmin tuli rikas rakennusurakoitsija Wellingtonissa. Maaliskuun 30. päivän 1942 *Pamir* purjehti Uuden-Seelannin lipun alla Wellingtonin satamasta. Lokakuuhun 1948 laiva teki 11 matkaa eri puolille maailmaa. Liewenthal oli mukana viidellä ensimmäisellä mat-

kalla maaliskuuhun 1945 saakka. Myös muita alkuperäiseen miehistöön kuuluneita suomalaisia otettiin miehistön jäseneksi myöhemmin. Sadat myöhemmin Uuden-Seelannin laivoissa palvelleet nuorukaiset ehtivät saada koulutuksensa alun *Pamirissa*. Lähinnä näiden nuorukaisten, myöhempien merikapteenien, toimesta on 1950-luvun lopulla perustettu ”The *Pamir* Association”, joka pitää yhteyttä tässä kuuluisassa purjelaiivassa purjehtineiden kesken sekä vaalii laivan perinteitä ja historiaa.⁸¹

Sodan jälkeen, 27. päivänä syyskuuta 1948, Uuden-Seelannin pääministeri P. Frazer ilmoitti hallituksensa päätöksestä palauttaa *Pamir* takaisin Suomen valtiolle. Sodan jälkeen Suomeen palannut kapteeni Björkfelt lensi Wellingtoniin ottaakseen vastaan laivan päällikkyyden. Hän pestasi laivaan 29 hengen miehistön, pääasiassa laivassa palvelleita uusiseelantilaisia. Kauniina kesäamuna 1. päivänä helmikuuta 1949 *Pamir* purjehti Wellingtonin satamasta jälleen Suomen lipun alla viedäkseen viljalastin Australiasta sodasta toipuvalle Euroopalle. Myöhemmin *Pamir* myytiin Länsi-Saksan valtiolle, joka teki siitä koululaivan. *Pamir* tuhoutui miehistöineen 22.11.1957 hirmumyrskyssä Etelä-Atlantilla vehnälastissa matkalla Etelä-Amerikasta Eurooppaan.⁸²

Pamir tunnetaan hyvin sekä Suomessa että Uudessa Seelannissa, samoin kuin kansainvälisessä merenkulkukirjallisuudessa. Laiva liittyy kiinteästi molempien maiden merenkulun historiaan. Toisen maailmansodan aikana se oli merkittävin Uuden-Seelannin ja Suomen välinen yhteys. Laivan suomalaisesta miehistöstä monet jäivät pysyvästi maahan. Kapteeni Björkfelt ja ensimmäinen perämies Jan-

Kristina Sofia Erikson ja Sofia Blomqvist Little Riveristä osallistuivat toisen maailmansodan aikana yhteisiin sotaponnisteluihin kehräämällä. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

son palasivat Suomeen. Toinen perämies Liewendahl purjehti ensin *Pamirissa*, meni sitten naimisiin ja muutti vuonna 1964 Melbourneen merenkulun opettajaksi. Carl Rundbergistä, Pamirin kokista, tuli baarinpitäjä Taupossa ja Lower Huttissa. Rundbergin cocktailit: ”Carlin unelma”, ”Carlin erehdys” ja ”Kuolema iltapäivällä” tulivat kuuluisiksi. Karl Nyström työskenteli Wellingtonin satamassa työnohtajana kunnes siirtyi eläkkeelle vuonna 1984. Hänen työtoverinsa Torbjörn Jansson palasi myöhemmin takaisin Ahvenanmaalle. Kaikkiaan ehkä vain puolisen tusinaa *Pamirin* vuonna 1941 kaapatusta miehistöstä jäi pysyvästi Uuteen-Seelantiin. Lisäksi on muistettava New Plymouthissa joulukuussa 1940 karanneet seitsemän merimiestä, joiden vai-

heista ei ole tietoa. Ilmeisesti *Pamirin* miehet viihtyivät hyvin näillä Etelämeren saarilla. *Pamirin* alkuperäisen miehistön kolmas perämies Karl Nyström ei ole käynyt tulonsa jälkeen Suomessa. Hän kohotti vuonna 1991 olutlasinsa ”Workingmen’s Clubilla” Wellingtonissa, ja vastaukseksi kysymykseen, oliko hän tyytyväinen elämäänsä Uudessa Seelannissa, lausui: ”Ei olisi voinut olla parempaa.”⁸³

Yritys hankkia suomalaisia metsätyömiehiä 1949–1950

Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen Uusi-Seelanti muuttui perinteisestä brittiläisestä siirtomaasta entistä riippumattommaksi yhteiskunnaksi. Sodasta

palanneet tuhannet sotilaat olivat innokkaita käymään työhön. Ulkomaankaupan perustana olivat edelleen villa, liha ja maitotuotteet. Mutta nopeimmin kehittyi uutena teollisuuden haarana metsäteollisuus. Heinäkuussa 1947 Uuden-Seelannin hallitus alkoi antaa matka-avustusta tai ilmaisen matkan Brittein saarilta tuleville siirtolaisille. Vuonna 1950 työvoimatarpeen kasvaessa ohjelma laajennettiin myös sopiville 20–35 -vuotiaille ei-brittiläisille siirtolaisille. Sopimus Alankomaiden hallituksen kanssa sisälsi myös lähtömaan matka-avustuksen. Järjestelyt tehtiin myös siirtolaisten saamiseksi Itävallasta, Länsi-Saksasta ja Tanskasta.⁸⁴

Uuden-Seelannin työnantajat tunsivat mielenkiintoa myös suomalaista työvoimaa kohtaan. Uuden-Seelannin sahatyönantajien yhdistyksen edustaja A. Carter osallistui kesällä 1949 Helsingissä kansainväliseen metsäkonferenssiin ja tapasi mm. Suomen kulkulaitos- ja yleistentöiden ministerin Onni Peltosen. Ministerin mukaan ei ollut esteitä suomalaisten metsätyöläisten lähdölle Uuteen-Seelantiin. Carter kirjoittikin heti Wellingtoniin siirtolaisviranomaisille asiasta. Tulomatkalla kolmihenkinen Uuden-Seelannin delegaatio otti asian esille myös Uuden-Seelannin edustustossa Lontoossa, josta Uuteen-Seelantiin lähetetyssä sähkösanomassa arveltiin 300 suomalaisen riittävän aluksi. Siirtolaisia saapui maahan runsaasti Brittein saarilta ja Hollannista. Ehkä siksi maan siirtolaisviranomaiset olivat aluksi nihkeitä työnantajien aloitteelle. Syksyllä 1949 siirtolaisviranomaiset totesivat, että muutamat Uuteen-Seelantiin tulleet suomalaiset olivat osoittautuneet hyviksi työntekijöiksi eikä nähnyt estettä sille, että huomattava joukko suo-

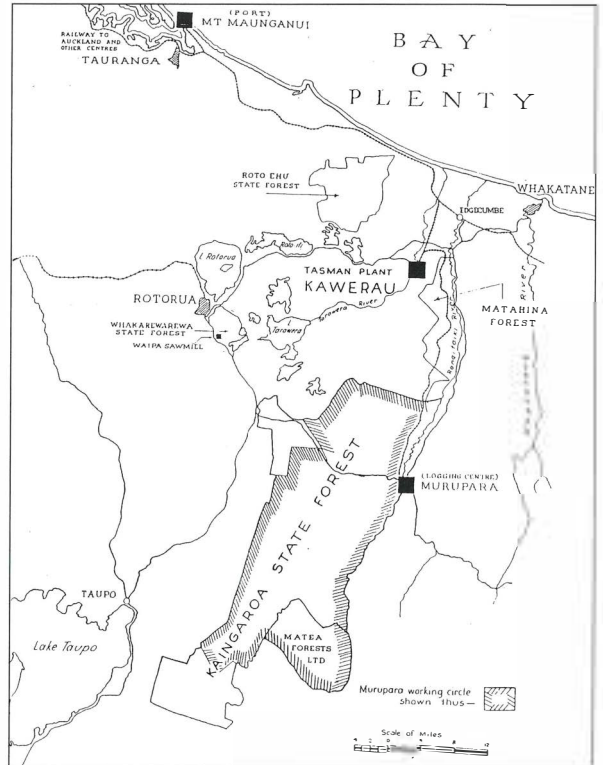
malaisia metsätyöläisiä tulisi maahan. Mutta edellytyksenä oli, että Suomen hallituksen tulisi vastata matkakuluista.⁸⁵

Uuden-Seelannin työnantajat olivat innokkaita saamaan suomalaisia metsätyöläisiä. ILO:n konferenssissa Genevessä keväällä 1950 Uuden-Seelannin edustajat ottivat yhteyttä Suomen delegaation johtajaan, sosiaaliministeriön kansliapäällikkö Niilo Mannioon tiedustellen Suomen hallituksen kantaa Uuden-Seelannin tiedusteluun suomalaisten metsätyömiesten saamiseksi. Hallituksen vaihdos hidasti mahdollisesti vastauksen saamista. Koska Suomessa ei myöskään ollut työttömyyttä, pidettiin epätodennäköisenä, että Suomen hallitus olisi kovin innokas edistämään siirtolaisuutta Uuteen-Seelantiin. Lopullinen vastaus saatiin lokakuussa 1950, kun Suomen Lontoon-suurlähetystö ilmoitti Uuden-Seelannin siirtolaisviranomaisille, että Suomen nykyisessä tilanteessa ei ollut edellytyksiä esitetylle siirtolaisuudelle Uuteen-Seelantiin.⁸⁶

Yritys saada suomalaisia metsätyömiehiä Uuteen-Seelantiin epäonnistui lähinnä, koska Uuden-Seelannin siirtolaisviranomaiset lähtivät siitä epärealistisesta ajatuksesta, että Suomen valtio mahdollisesti maksaisi, tai ainakin avustaisi, lähtijöiden matkaa Alankomaiden tapaan. Mutta tilanne Hollannissa oli aivan toinen. Siellä oli suurta väestöpainetta, ja maan hallitus sekä erilaiset siirtolaisuusorganisaatiot olivat valmiita helpottamaan tilannetta siirtolaisuuden avulla. Kuitenkaan Uuden-Seelannin metsäteollisuuden työnantajat eivät jääneet kokonaan ilman suomalaisia.

Syyskuussa 1954 ilmestyi kanadalaisissa lehdissä Kaingaroa-nimisen metsäyhtiön ilmoitus, jossa värvättiin miehiä

Kartta Kaweraun lähellä sijaitsevista metsistä. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

metsätöihin Uuteen-Seelantiin, Muruparan alueelle 40 km Rotoruasta itään. 120 kanadalaista metsätyömiestä teki kolmen vuoden sopimuksen. Thunder Baystä vuoden 1954 lopussa Uuteen-Seelantiin lähteneessä ryhmässä oli myös suomalaisia, mm. Onni Kaukinen, Matti Koski, Sulo Silvesti, Veikko Pursiainen ja sisarukset Laura ja Taimi Koski sekä heidän ei-suomalaiset aviomiehensä. Helmikuussa 1955 saapuivat lisäksi Wäinö Poutanen ja Bill Forsgren.⁸⁷

Kaingaroa on valtava metsäalue, joka istutettiin 1930-luvun lamavuosina työtömyystöinä. Kanadalaiset majoitettiin parakkikylään ja kaikki oli hyvin alkeellista. Suurimman pettymyksen tuotti kuitenkin ansiotaso. Työhönottajan lupaukset eivät pitäneet alkuunkaan paikkaansa.

Kuitenkin elinkustannukset olivat korkeat. Myöskään ilmasto ei vastannut lupauksia. Miehet työskentelivät bonuspalkalla lujasti päästäkseen takaisin Kanadaan. Uusiseelantilaiset valittivat kanadalaisten pilaavan taksat, joten yhtiö muutti bonusperusteita.

Suomalaiset Onni Kaukinen ja Matti Koski maksoivat matkansa yhtiölle ja palasivat Kanadaan viiden kuukauden kulluttua. Vuoden 1956 alussa Kaingaroon metsäyhtiö haastoi erään kanadalaisen oikeuteen matkakustannusten maksamiseksi; metsäyhtiö hävisi oikeudenkäynnin, ja kanadalaiset olivat vapaita lähtemään maasta maksamatta tulomatkaa. Lähes kaikkien 120 kanadalaisen kerrotaan lähteneen maasta ennen kolmen vuoden sopimuksen päättymistä.⁸⁸

Mainittakoon vielä, että 1960-luvun alussa Kaingaroa-yhtiön palveluksessa oli suomalainen metsänhoitaja Toivo Kajavala. Hän oli syntynyt Porissa vuonna 1924 ja lähti Kaliforniaan hoitamaan suuria punapuita suoritettuaan Suomessa metsänhoitajan tutkinnon. Oltuaan välillä jonkin aikaa Suomessa hän lähti Port Arthurin Kanadaan. Häntä kiinnosti kuitenkin hedelmäviljely, joten Kajavalat siirtyivät 1950-luvun alussa ensin Brasiliaan ja sitten Paraguayhin. Täällä Kajavalan viisihenkinen perhe vietti yhdeksän vuotta, kunnes vuonna 1962 muutti Uuteen-Seelantiin. Ensimmäinen harvoista perheistä koskevista maininnoista on Kaweraun Suomi-Kerhon pöytäkirjassa 25.7.1961. Kokouksessa luettiin herra Toivo Kajavalalta Paraguayasta saapunut kirje, jossa hän halusi yhteyttä Kaweraun suomalaisiin. On mahdollista, että perhe, tai ainakin osa siitä, jäi Uuteen-Seelantiin, sillä Jalo Tapio Kajavala, syntynyt vuonna 1947 Porissa, tuli Uuden-Seelannin kansalaiseksi vuonna 1975.⁸⁹

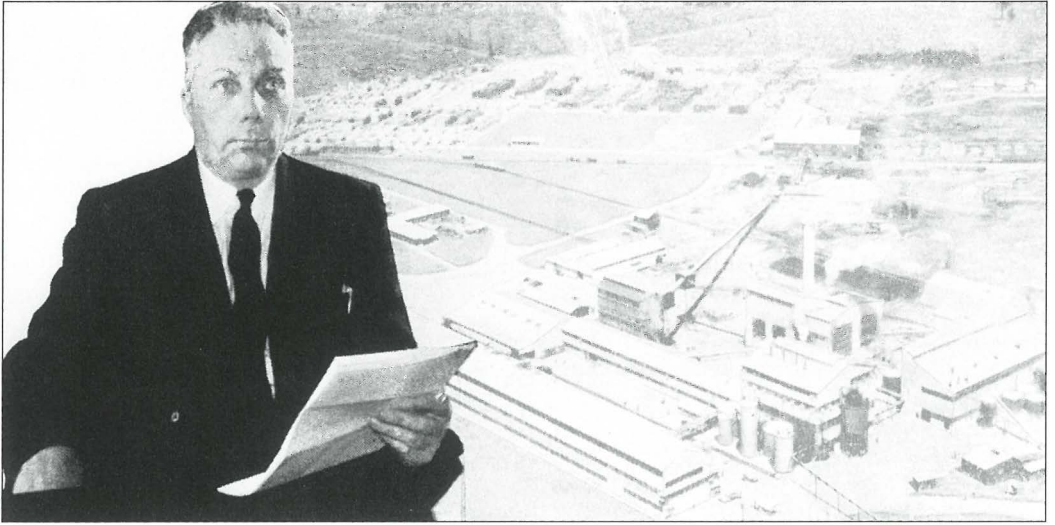
Suomalaiset Uuden-Seelannin paperiteollisuuden uranuurtajina

Ennen toista maailmansotaa suomalaiset siirtolaiset menivät yleensä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan. Täältä jotkut saattoivat jatkaa matkaansa Etelä-Amerikkaan, Australiaan tai Uuteen-Seelantiin. Yksi Uuteen-Seelantiin päätyneistä oli vuonna 1909 Kauhajoella syntynyt Oma Armas Kivimäki, joka lähti Kanadaan vuonna 1927. Kivimäki työskenteli asentajana Ocean Fallsin paperitehtaalla Vancouverissa ja hankki maan kansalaisuuden vuonna 1935. Kaksi vuotta myöhemmin

Kivimäki lähti kahden toverinsa kanssa Uuteen-Seelantiin. Aucklandissa he kuulivat, että Whakataneen oli perusteilla paperitehdas, josta suomalaiset saivat työtä koneiden asentamisessa. Tehtaan aloitettua toimintansa Kivimäki sai työpaikan tehtaan huollossa. Vuosina 1938–1939 Kivimäki oli jonkin aikaa paperitehtaassa Melbournessa, mutta palasi sitten Uuteen-Seelantiin. Hän työskenteli Penrosen paperitehtaalla johtavassa asemassa super-intendentinä. Kivimäki avioitui Dannevirkestä kotoisin, osaksi norjalaista syntyperää, olevan Bertha Hughesin kanssa vuonna 1940, ja perheeseen syntyi kolme lasta. Vanhin tytär Linda on ottanut takaisin nimen Kivimäki-Price, ja hänen tyttärensä Heidi oli muuttanut Suomeen ja hän työskentelee Helsingin kaupungin insinöörinä. Poika Bruce Kivi on Air New Zealandin lentokapteeni, ja hän on löytänyt suomalaisen identiteettinsä viime vuosina vierailtuaan usein Suomessa.⁹⁰

Toinen Uuden-Seelannin suomalaisen paperiteollisuuden pioneeri oli Kustaa J. Sulo Kanerva, joka oli syntynyt Kustavissa vuonna 1904. Hänellä oli ennestään veli, merikapteeni K.W. Kanerva, Uudessa-Seelannissa. Gus Kanerva saapui Wellingtoniin vuonna 1935 ja purjehti ensimmäiset 10 vuotta rannikkolaivoissa. Vuonna 1945 hän liittyi New Zealand Forest Products -yhtiöön ja tuli työnjohtajaksi kartonkitehtaalle Penroseen. Kanerva tuli tunnetuksi tehtaan tuotantoa edistävästä keksinnöstään. Vuonna 1954 Kanerva nai Aili Halosen ja perheeseen syntyi yksi tytär. Sulo Kanerva kuoli vuonna 1968. Vaimo ja tytär asuivat Aucklandissa He muuttivat Suomeen 1970-luvulla.⁹¹

Suomalaiset paperimiehet toimivat seuraavaksi Uudessa-Seelannissa Kinleit-

Kymissä syntynyt Jerm Christiansen valittiin johtamaan Kinleithin paperitehtaan perustamistöitä. Hän toimi tehtaan johtajana vuosina 1953–1963. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

hin tehtaalla Tokoroan lähistöllä. Tokoroan seudulla oli vuosina 1924–1935 istutettu suuria metsäalueita ja 1940-luvun lopulla puut alkoivat olla korjuukypsiä. Forest Products -yhtiö päätti selluloosa- ja paperitehtaan perustamisesta vuonna 1947. Monien ongelmien jälkeen tehdas päätettiin tilata Karlstadista Ruotsista. Karlstadin tehdas ilmoitti kuitenkin, ettei se kahteen vuoteen kyennyt tekemään toimitusta. Sen sijaan tehdas tarjosi diplominsinööri Jerm Thorwald Christiansenia suunnittelemaan tehtaan perustamista. Christiansen oli syntynyt Kymissä vuonna 1911. Hänen isovanhempansa olivat muuttaneet Norjasta Suomeen vuonna 1880. Opiskelun jälkeen hänet oli 23-vuotiaana nimitetty Yhtyneiden Paperitehtaiden käyttöinsinööriksi (1934–1937) ja siten Kemin sulfaattiselluloosatehtaan apulaisinsinööriksi. Insinöörimatrikkelin mukaan Christiansen oli tehtaan teknillisenä johtajana aina vuoteen 1948.⁹²

Saavuttuaan Uuteen-Seelantiin maaliskuussa 1948 Christiansen ryhtyi työskentelemään ”General Superintendentin” nimikkeellä selluloosatehtaan perustamiseksi Kinleithiin. Aluksi suunniteltu kapasiteetti nostettiin 10 000 tonnista 25 000 tonniin. Kinleithin tehdaspaikalle Christiansen siirtyi vuoden 1952 alussa. Tehtaan kapasiteetti nostettiin 45 000 tonniin, mikä aiheutti uusia vaatimuksia mm. työvoiman suhteen. Työpaikkailmoituksia julkaistiin monissa maissa, mm. Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Christiansen sai tehtäväkseen työvoiman rekrytoinnin. Samalla hän hankki Suomesta paperikoneita kertomansa mukaan 100 miljoonan markan arvosta. Kesäkuussa 1953 saapivat ensimmäiset ammattimiehet Suomesta käynnistämään tehdasta.⁹³

Heinäkuun 28. päivänä 1953 Kinleithin tehdas tuotti ensimmäisen Uudessa-Seelannissa tehdyn selluloosaerän. Sen tuotti Valmetilta ostettu vanha Kamyr-

kone, jonka käyttäjänä oli Pauli Lajunen, yksi äskettäin saapuneesta yhdeksästä suomalaisesta ammattimiehestä. Tehtaan viralliset avajaiset pidettiin 20.2.1954 pääministeri Sidney Hollandin ja 6 500 vieraan läsnäollessa. Vuonna 1955 tehtaan työntekijämäärä oli jo 500. Christiansen nimettiin Suomen kunniakonsuliksi vuonna 1950. Vuonna 1963 hän sai Suomen Leijonan kunniamerkin. Christiansen suunnitteli uusia laajennuksia Kinleithin tehtaalle ja vuonna 1964 tehtaan kapasiteetti oli jo 100 000 tonnia. Jerm Christiansen kuoli sydänhalvaukseen tammikuun 28. päivänä 1970 autossaan matkalla työpaikalle. Menetys oli suuri Kinleithin tehtaalle ja koko Uuden-Seelannin paperiteollisuudelle. Rouva Alla Christiansen jäi Uuteen-Seelantiin. Hän menehtyi lento-onnettomuudessa Etelämantereella syyskuun 28. päivänä 1979.⁹⁴

Kymijoen laaksosta Tokoroan ylätasangolle

Forest Products -yhtiön Kinleithin tehtaan perustamissuunnitelmaan sisältyi ammattitaitoisen työvoiman hankkiminen sanomalehti-ilmoituksilla Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta.⁹⁵ Tehtaan perustamisessa keskeisesti mukana ollut Jerm Christiansen sai tehtäväkseen valintojen suorittamisen mm. Suomessa. Keväällä 1953 hän haastatteli Helsingissä halukkaiksi ilmoittautuneita henkilöitä. Lähtijöille yhtiö lupasi ilmaisen matkan ja takasi asunnon perillä. Lähtijöiden puolestaan oli allekirjoitettava neljän vuoden työsopimus, jonka jälkeen he saisivat joko ilmaisen matkan takaisin Suomeen tai voivat jatkaa sopimustaan.

Ensimmäinen ryhmä käsitti neljä paperialan ammattimiestä Sunilan tehtailta ja neljä Kotkasta. Sunilasta lähtivät seuraavat henkilöt: Pauli Lajunen, Edward Myllärinen, Matti Parkkali ja Eino Säde. Kotkasta tulivat Toivo Hyvönen, Verneri Kiljunen, Lauri Reinikkala ja Orvo Vartiainen. Kaikki olivat naimisissa, paitsi Toivo Hyvönen, joka oli leski ja lähti matkalle kahden lapsensa kanssa. Kaikkiaan ryhmä käsitti 28 henkeä.⁹⁶

Matka Uuteen-Seelantiin alkoi 5. päivänä toukokuuta 1953 laivalla Helsingistä Tukholmaan. Matti Parkkali piti päiväkirjaa, jonka mukaan matka jatkui junalla Göteborgiin, josta matkattiin laivalla Tilburyyn Englantiin. Siellä noustiin suureen *Otranto*-laivaan päämääränä Australia. Matka kulki Välimerta pitkin Suezin kanavalle ja edelleen Adenin ja Colombon kautta Fremantleen Länsi-Australiaan. Merimatka päättyi viiden viikon kulluttua Sydneyhin, jonne saavuttiin 13.6.1953. Siellä asuttiin kuusi päivää hotellissa ja tutustuttiin kaupungin nähtävyyksiin, kunnes *Monowai*-laiva lähti kohti Uutta-Seelantia.⁹⁷

Matti Parkkalin päiväkirja päättyi 22.6.1953. Seuraavana päivänä laiva saapui Aucklandin satamaan. Kovaäänisestä kuului aikaisemmin mainitun – ja saman yhtiön palveluksessa Penrosen tehtailla olleen – Gus Kanervan tervehdys: ”Tervetuloa Uuteen-Seelantiin suomalaiset!” Suomalaisjoukko kuvattiin laivan kannelle ja sitten matka jatkui kohti Tokoroaa.

Tokoroa sijaitsee runsaat 200 kilometriä Aucklandista kaakkoon. Alue on 350 metriä merenpinnan yläpuolella oleva tuliperäinen ylätasanko Waikatojoen ja Makakun kaupungin välillä. Alue oli maorien asuttama ja Tokoroa on saanut nimensä

Tokoroaan vuonna 1953 lähteneiden suomalaisten ryhmä kuvattuna Monowai-aluksella Aucklandissa ennen maihin siirtymistä – *Siirtolaisuusinstituutti*.

maoripäällikön mukaan. Eurooppalaiset alkoivat harjoittaa maataloutta alueella 1870-luvulta lähtien. Vuosina 1924–1935 alueelle istutettiin mäntyä, Kaliforniasta tuotettua *Pinus radiataa*, joka loi perustan puunjalostusteollisuudelle.

Suomalaisten saapuessa Tokoroan kaupungissa oli muutama tuhat asukasta. Samanlaisia järkytyksiä kuin myöhemmin Kawerauhun saapuneet suomalaiset eivät tulijat kokeneet. Talot olivat valmiina, mutta heikosti rakennettuja. Hilja Lajunen muistaa ruohon kasvaneen lattiassa olleen oksanreiän läpi. Metsäyhtiön lehdessä *March of Pine* toivotettiin brittiläiset, kanadalaiset, suomalaiset ja ruotsalaiset tervetulleiksi maorinkielellä: ”Haere-mai!” Myös lapset – huomispäivän uusi-

seelantilaiset – toivotettiin tervetulleiksi. Jutun ainoassa kuvassa kerrottiin suomalaisten teknikkojen auttavan Kinleithin selluloosatehtaan toiminnassa.⁹⁸

Miehet aloittivat työnsä. Kuten Jerm Christiansenin yhteydessä on mainittu, paperitehdas alkoi käynnistyä heinäkuun lopulla 1953, noin kuukausi suomalaisten tulon jälkeen. Kukaan suomalaisista ei osannut englantia, mutta pian pahimmat vaikeudet oli kuitenkin voitettu. Suomalaisten tuli oppia englantia ja uusiseelantilaisten hieman suomea, totesi tehtaan johtaja.⁹⁹

New Zealand Forest Products -yhtiö menestyi hyvin. Kaksi vuotta myöhemmin henkilökuntaa oli 2 000 ja yhtiön omistamia taloja oli 700. Osakkeenomis-

Tokoroan ensimmäinen paperikone oli Ahlströmin valmistama "Kamyri". Se ostettiin käytettynä Karhulan tehtaalta Suomesta. Pauli Lajunen (vas.) suoritti ensimmäisen ajon 23.7. 1953 Vernerin Kiljusen (oik.) avustamana. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

tajia oli 55 eri maassa.¹⁰⁰ Lisää suomalaisia, lähinnä ensimmäisen ryhmän sukulaisia ja tuttavuuksia, alkoi saapua paikkakunnalle. Siirtolaisviranomaiset edellyttivät kuitenkin työpaikkaa ja asuntoa ennen siirtolaisluvan myöntämistä. Tavallisten paperityöläisten ohella saapui myös hyvin koulutettuja suomalaisia. Tehtaan kapasiteetin lisäyksen kanssa työskentelevä super-intendentti Christiansen sai vuonna 1954 avukseen Lohjalta diplomi-insinööri Kaarle Juuselan sekä tämän myös teknillisen korkeakoulun käyneen ja puukemian erikoistuneen vaimon.¹⁰¹

Suomesta tulleet uudet "kiivit" alkoivat sopeutua Tokoroaan. Miehet kävivät työssä, naiset hoitivat kotia ja lapsia. Sosiaalinen kanssakäyminen oli lähinnä vierailuja toisten suomalaisten luona. Ensimmäinen suomalainen lapsi syntyi marraskuussa 1953 Vartiaisten perheeseen. Poi-

ka sai nimekseen Roy Leonard.¹⁰² Vuosi suomalaisten tulon jälkeen kesäkuussa 1954 Tokoroan väkiluku oli jo 5 000.¹⁰³ Matti Parkkali oli ensimmäinen, joka rakensi saunan. Muut seurasivat esimerkiksi. Sitten Unto Räikkönen, joka oli muuttanut Gisbornesta Tokoroaan, avasi yleisen saunan. Kolmena vuotena kävijöitä oli kaikkiaan 10 000, mutta saunan pito tuli vaikeaksi, kun Räikkönen alkoi työkennellä Kinleithin tehtaalla.¹⁰⁴

Vuonna 1957 ensimmäisten ulkomaa- laisten työsopimukset päättyivät. Kahta lukuunottamatta kanadalaiset lähtivät Tokoroasta. Syynä pidettiin sitä, että vaimot eivät olleet tyytyväisiä alkeellisiin oloihin. Kahdeksasta suomalaisesta perheestä kukaan ei palannut Suomeen; yksi oli lähetetty takaisin jo puolen vuoden kuluttua alkoholin takia. Sen sijaan uusia suomalaisia tuli paikkakunnalle. Yhtiö tuntui

suosivan suomalaisia. 1960-luvun alussa Tokoroan suomalaisten lukumäärä oli lähes 60, lapset mukaanlukien. Vapaa-ajan toiminta oli lähinnä suomalaisten keskinäisiä vierailuja, yhteisiä retkiä ja koontumisia esimerkiksi silloin, kun suomalainen pappi Australiasta vieraili paikakunnalla. Myös Kaweraussa asuvien suomalaisten luona käytiin vierailulla ja nämä puolestaan Tokoroassa. Mutta kiinteämpää yhteistoimintaa kaivattiin.

Tokoroan Suomi-kerho

Elokuun 8. päivänä 1961 Tokoroan viisitoista suomalaista kokoontui Lajusella perustamaan suomalaista yhdistystä Tokoroaan. Paikalla oli Seija Saikkosen johdolla kolme suomalaista Kawerausta, jonne oli hieman aikaisemmin perustettu suomalainen yhdistys. Tokoroan Suomi-kerhon puheenjohtajaksi valittiin Unto Räikkönen ja sihteeriksi Elin Myllärinen. Kerhon tarkoituksena oli suomalaisen kulttuurin ja suomalaisten tapojen säilyttäminen, jäsenten kerhotoiminnan ja rientojen edistäminen, toiminta suomalaisten Uuteen-Seelantiin sopeutumisen helpottamiseksi sekä yhteyden pitäminen vanhaan kotimaahan sekä Uudessa-Seelannissa ja Australiassa asuviin suomalaisiin.¹⁰⁵

Näihin päämääriin pyrittiin järjestämällä kansallisia juhlia, opettamalla lapsille suomalaisia perinteitä ja suomen kieltä. Kerhon tarkoituksena oli myös tutustuttaa jäsenet Uuden-Seelannin olosuhteisiin, elintapoihin ja historiaan kutsumalla kerhoiltoihin asiantuntijoita. Yhtenä päämääränä oli myös Uuden-Seelannin suomalaisten historian tallentaminen. Kerho oli epäpoliittinen ja se edellytti lo-

Kun miehet olivat töissä, suomalaisnaisilla oli aikaa jutella keskenään. Vas. Orvokki Parkkali ja Elin Myllärinen piha-aidalla Tokoroassa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

jaalisuutta nykyistä asuinmaata kohtaan.¹⁰⁶

Alussa kerhon toiminta oli vilkasta. Miehillä oli saunomiskilpailuja Kaweraun suomalaisten kanssa ja naisilla oli ompeluseura, jossa tehtiin palkintoja arpajaisia varten. Kokoukset pidettiin keran kuukaudessa jäsenten luona. Myös urheilua, erityisesti lentopalloa, harrastettiin. Kerhon toimesta järjestettiin myös suomalaisen papin vierailuja Australiasta. Picnicit olivat myös suosittuja, samoin hiihtoretki Ruapehulle. Koko 1960-luvun toiminta oli vilkasta. Vuonna 1968 järjestettiin suomalaisten Uuteen-Seelantiin tulon 15-vuotisjuhlat. Seuraavan vuosikym-

menen alkaessa toiminta alkoi kuitenkin hiljetä. Yhtenä syynä tähän oli eräiden kerhon avainhenkilöiden kuolema. Mutta tärkein syy oli suomalaisten sopeutuminen uusiseelantilaiseen yhteiskuntaan niin hyvin, että puhtaasti kansalliselle yhdistystoiminnalle ei ollut enää samanlaisia tarvetta kuin alkuaikoina. Suomalaiset olivat parinkymmenen vuoden kuluessa myös oppineet riittävästi englantia osallistuakseen paikallisen yhteisön rientoihin. Vuoden 1977 yleiskokouksessa oli läsnä vain yhdeksän jäsentä. Lopullinen päätös, että kerhoa ei jatketa – mutta ei myöskään lopeteta – tehtiin 2.5.1977. Jatkossa toivottiin perheiden kutsuvan suomalaisia luokseen kuten ennenkin.¹⁰⁷ Mutta vähitellen 1950-luvulla saapuneet suomalaiset alkoivat vanheta, monet kuolivat, ja jotkut palasivat takaisin Suomeen 1980-luvulla. Suomalaisten lapset, jotka olivat käyneet koulunsa Uudessa-Seelannissa, kulkivat omia teitään, osa yliopistotutkintoihin saakka. Kinleithin tehtaalla oli 1990-luvun alkaessa vain puoli tusinaa suomalaista työssä. He ovat joko vuonna 1953 tulleiden lapsia tai myöhemmin saapuneita suomalaisia. Tokoroan suomalaisista paperiteollisuuden uranuurtajista alkaa olla vain muisto jäljellä.

Kawerau – merkittävin suomalaiskeskus

Kaweraun suomalaisasutuksen syntyhistoria muistuttaa läheisesti Tokoroaa muutamia vuosia aikaisemmin. Maailmansotien välillä olleen lamakauden aikana oli jo aikaisemmin mainitulle Kaingaroan alueelle istutettu 160 000 hehtaaria mättyjä, jotka alkoivat olla valmiita korjatta-

vaksi noin 20 vuotta myöhemmin. Jo vuonna 1939 oli suunniteltu paperitehtaan perustamista, mutta vasta vuonna 1951 muodostettiin valtion ja yksityisen sektorin toimesta Tasman Pulp and Paper Company. Aluksi uusi paperitehdas suunniteltiin metsäalueelle Muruparaan, mutta vuonna 1952 Kawerau valittiin tehtaan paikaksi. Tarawerajoen varrella oleva Kawerau on entinen maorikylä lähes 1 000 metriä korkean sammuneen tulivuoren Putuakin – tai eurooppalaisittain Mount Edgecumben – juurella, lähellä Bay of Plenty.¹⁰⁸

Tehtaan rakentaminen alkoi tammi-kuussa 1953. Vancouverilainen Sandwell & Co. -yhtiö suunnitteli tehtaan. Yhtiön palkkalistoilla oli suomalainen insinööri Peter (Pekka) Vakomies, joka Kaweraussa teki samaa, mitä Jerm Christiansen Tokoroassa. Hän suunnitteli tehdasta, hankki koneita ja yhdessä yhtiön johdon kanssa valitsi ammattimiehiä myös Suomesta. Noin 200 hakijasta valittiin 17 suomalaista aloittamaan työt neljän vuoden sopimuksella Kaweraussa. Rinnan tehtaan kanssa aloitettiin rakentaa myös Kaweraun kaupunkia, jonne suunniteltiin 500 taloa ja niiden tarvitsemat palvelut.¹⁰⁹

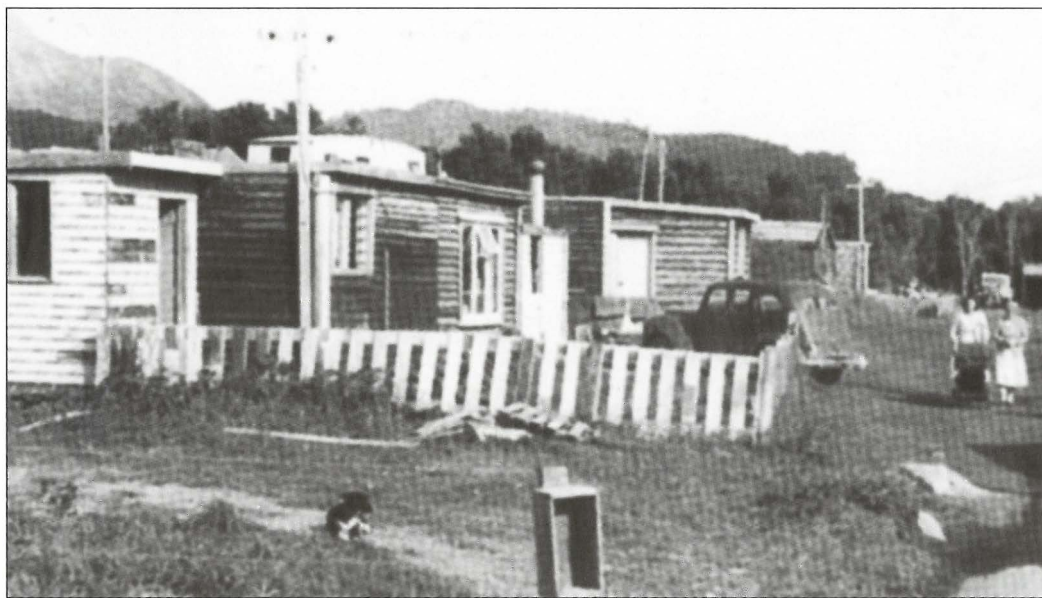
Ensimmäinen ryhmä Suomesta, 12 perhettä, lähti lokakuun 11.päivänä 1954. Matka alkoi kahdella yhtiön vuokraamalla lentokoneella Helsingistä Glasgowiin, jossa nousiin *Captain Cook* -laivaan, joka oli viemässä 1 000 siirtolaista Australiaan ja Uuteen-Seelantiin Panaman kanavan kautta. Suomalaisten matkaoppaana oli Leslie Rowlands, joka sopimuksen mukaan opetti matkan aikana suomalaisille englantia. Laiva saapui Wellingtoniin marraskuun 18.päivänä 1954. Päivä oli sateinen ja tuulinen – tyypillinen Wel-

Kaweraun ensimmäinen siirtolaisryhmä matkusti Glasgowista Uuteen-Seelantiin Captain Cook -aluksella syksyllä 1954. Uuteen-Seelantiin saapunut ryhmä kuvattiin Rotoruassa 18.11.1954. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

lingtonin sää. Metsäyhtiön edustaja otti vastaan suomalaiset. Lapsille hän toi tuoretta maitoa pitkän merimatkan jälkeen. Tulijat ohjattiin välittömästi yöjunaan, joka meni Franktoniin. Täällä väsyneet matkustajat pantiin kahteen linja-autoon loppumatkaa varten. Tie oli mutkainen ja kapea, puiden oksat iskivät autojen kattoihin. Aurinko paistoi lämpimästi, kun autot sukelsivat metsästä Kaweraun kuivalta erämaalta näyttävälle tasangolle. Jotkut naiset alkoivat itkeä. Autojen pysähtyttyä kuuma tuliperäinen hiekka poltti jalkoja. Kaupunki näytti suurelta rakennustyömaalta. Tulijat majoitettiin ”Tasman Houseen”, kunnes talot valmistuisivat. Pieni joukko paikallisia asukkaita toivotti suomalaiset tervetulleiksi.¹¹⁰

Ensimmäiseen suomalaisjoukkoon kuuluivat: Sunilasta kotoisin olleet Arvo Hänninen, Viljo Kärkkäinen, Veikko Mustonen, Toivo Nurkka, Veikko Rautjoki sekä Kotkasta Kalervo Järvinen. Yhtenä syynä lähtöön olivat heidän aikaisemmin Tokoroaan menneet tuttavansa. Osmo Kokko ja Kaarlo Viitakangas olivat kotoisin Kemistä. Oulusta tulivat Matti Karjalainen ja Tauno Paavonperä ja Porista Lauri Jalava. Eino Mäkelä oli Valkeakoskelta. Miehet olivat vuoromestareita, keittäjiä, hahduttamonhoitajia ja muita paperiteollisuuden ammattimiehiä. Kaikki olivat perheellisiä, vanhimman ollessa 45 ja nuorimman 24 vuotta. Kaikkiaan suomalaisjoukko käsitti 24 aikuista ja 32 lasta eli yhteensä 56 henkeä.¹¹¹

Kawerau vuoden 1955 tienoilla. Pysyvien asuntojen puutteessa asuttiin tällaisissa tilapäisissä asumuksissa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Miesten palkkataso arvioitiin 40 prosenttia tai jopa puolet paremmaksi kuin Suomessa. Lisäksi ensimmäisenä vuonna oli runsaasti ylitoita kaksinkertaisella palkalla.¹¹² Työviikko oli vain viisipäiväinen ja 40 tuntia, kun se Suomessa oli 48 tuntia kuutena päivänä. Talot olivat suuria ja mukavia, vain keskuslämmitys puuttui. Ruoka oli halvempaa kuin Suomessa. Eriytyisen tyytyväisiä suomalaiset olivat korkeatasoisena pitämänsä koululaitokseen, jossa opetus oli ilmaista. Suurin ongelma oli englannin kieli, jota kuitenkin vähitellen alettiin ymmärtää. Kielen puhuminen ja lukeminen oli suomalaisille edelleen vaikeata.

Joulukuussa 1954 ja tammikuussa 1955 saapuivat lisäksi insinöörit Esko Kaarte ja Olavi Nurmiaho Kotkasta sekä Reino Saikkonen Karhulasta. Vuoromes-tarin nimikkeellä tulivat Jouko Kärki Ou-

lusta ja Matti Rännäli Sunilasta. Tähän ryhmään kuului kaikkiaan 21 henkeä.¹¹³

Ensimmäinen ryhmä muutti Tasman Housen pian ”Pikku-Suomeksi”. Miehet käyttivät aluksi puolet päivästä kielen opiskeluun. Ennen tehtaan käynnistymistä työ oli tilapäistä. Vuoden lopulla myös naisille järjestettiin kielikurssit. Lapset tutustuivat nopeasti paikallisiin pakeha- (eurooppalainen) ja maorilapsiin. Kaweraun kaksi huonetta käsittävä koulu oli aloittanut toimintansa helmikuussa 1954. Vain 40 oppilaan kouluun tuli nyt 28 suomalaislasta ja tämä aiheutti ongelmia. Aluksi suomalaisille pidettiin erillisiä englannin kielen tunteja, mutta hämmästyttävän nopeasti lapset sopeutuivat uusiin olosuhteisiin. Suomalaislapset olivat taitavia matematiikassa ja käsitöissä sekä urheilussa. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, että välitunneilla suomalaiset eivät

Toisen suuren suomalaisryhmän saavuttua Kawerauhun vuonna 1962 Seija Saikkonen opetti miehille englantia. Istumassa vasemmalta Pekka Tani, Veikko Pakkanen, Hannu Arponen, Jorma Tuomi, Heikki Lempiäinen, Risto Paljakka ja Veikko Tani. – *Siirtolaisuusinstituutti*

muodostaneet omia ryhmiään. Vuoden kuluessa lapset olivat sopeutuneet koulu-elämään. Jouluna 1954 Kymenlaaksosta kotoisin olleet paperimiehet tekivät perheineen retken ystäviensä luokse Tokoroaan. Suomalaisille oli suuri nautinto päästä joulusaunaan.¹¹⁴

Suurimpia vaikeuksia suomalaisille tuottivat kielitaidon puute ja kylmät asunnot, yksi tulisija ei pitänyt lämpimänä huonosti eristettyä taloa. Suomalaisia perheenäitejä kohtasi jonkinlainen kulttuurishokki. Kawerau oli hyvin eristäytynyt paikka, ja erityisesti julkinen liikenne oli kehittämätöntä. Mutta vähitellen suomalaiset sopeutuivat uusiin olosuhteisiin.¹¹⁵

Kawerauhun vuonna 1954 saapunutta suomalaisjoukkoa seurasi yksittäisiä perheitä ja poikamiehiä, usein aikaisemmin tulleiden sukulaisia ja tuttavvia. Vuosina 1962–1963 saapui toinen suurempi suomalaisjoukko, kun paperikone N:o 2 aloitti toimintansa. Tähän ryhmään kuului 11 perhettä ja neljä poikamiestä. Yksi per-

he tuli Australiasta. Mielenkiintoista on, että vuoden 1954 ryhmästä lähes kaikki jäivät Uuteen-Seelantiin, mutta valtaosa tästä myöhemmin tulleesta joukosta palasi Suomeen tai lähti johonkin kolmanteen maahan.¹¹⁶

Kaweraun suomalaisjoukko oli suurimmillaan 1960-luvun puolivälissä. Vuonna 1964 Tauno Paavonperä laski Kaweraussa olevan 135 Suomessa syntyneitä henkeä, eräiden arvioiden mukaan yli 150.¹¹⁷ Mikäli suomalaisten Uudessa-Seelannissa syntyneet lapset lasketaan mukaan, suurimmassa suomalaiskeskuksessa Kaweraussa oli 1960-luvulla 150–200 suomalaista. Luku saattoi vaihdella, sillä varsinkin poikamiehet olivat liikkuvaa joukkoa.

Kaweraun Sauna-kerho

Kaweraun suomalaisten sosiaalisen toiminnan ensimmäiseksi keskuksesi tuli suomalainen sauna. Kun Pekka Vakomies

Kaweraun tehtaan puolesta vuonna 1954 oli sopinut suomalaisten lähdöstä Uuteen-Seelantiin, sopimukseen sisältyi suullinen lupaus, että yhtiö antaisi suomalaisille saunan rakennustarvikkeet, kun nämä itse rakentaisivat sen. Yhtiön toivomuksesta saunan tuli olla avoin kaikille, ja siksi suomalaisia neuvottiin tekemään siitä Sauna-kerho. Helmikuussa 1955 kerho muodostettiin Esko Kaarte puheenjohtajana ja Seija Saikkonen sihteerinä. Kaikki 17 suomalaista perhettä ja kolme poikamiestä liittyivät heti jäseneksi. Tontti saatiin kaupungilta Tarawerajoen rannalta. Työt tehtiin talkoina ja lokakuussa 1955 saunasta saatiin ensimmäiset lölyt.¹¹⁸

Myös muita kuin suomalaisia liittyi kerhon jäseneksi ja pian jäsenmäärää täytyi rajoittaa. Lopulta jäsenistä vain puolet oli suomalaisia. Tasman-yhtiön korkeimmat johtajatkin saivat tutustua suomalaiseen saunaan. Miehillä ja naisilla oli omat vuoronsa, myös perhesaunan voi tilata etukäteen. Pieni maksu kerättiin saunojilta rakennuksen ylläpitoa varten. Kaweraun saunalla oli suuri merkitys suomalaisten sopeutumisessa Uuteen-Seelantiin. Sen rakentaminen oli ensimmäinen yhteinen vapaa-ajanviettomuoto, ja löylyssä oli helppo tutustua paikallisiin asukkaisiin, jopa oppia puhumaan englantia paremmin. Huhtikuussa 1998 Sauna-kerhossa oli enää vain 8 jäsentä. Suomalaiset ovat kuolleet tai muuttaneet pois. Sauna ilmeisesti puretaan loppuvuoden 1998 aikana.¹¹⁹

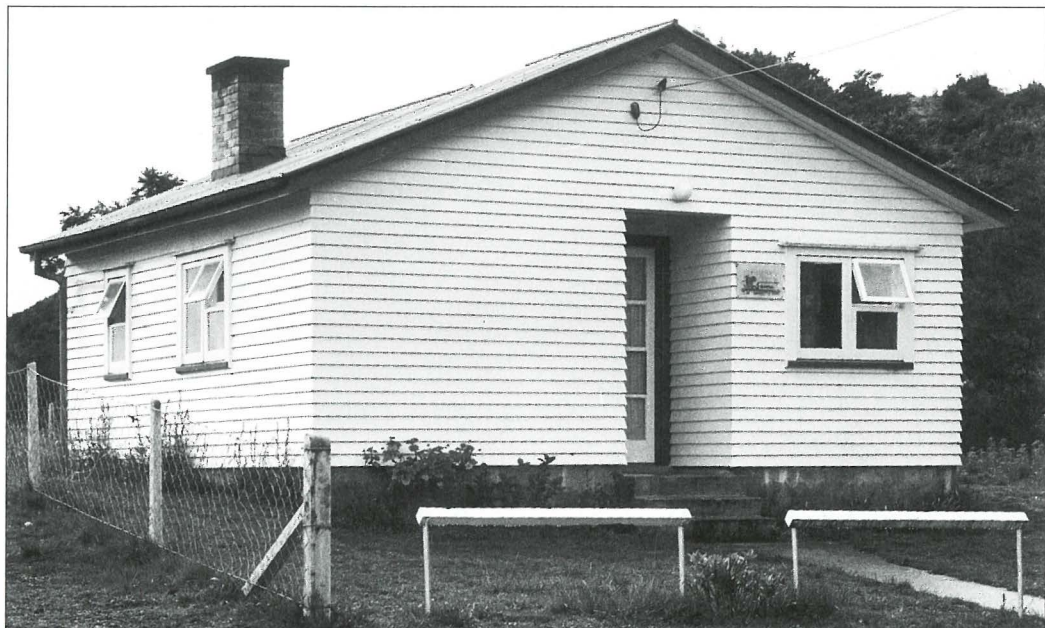
Uskonnollinen toiminta

Siirtolaisyhteisössä, varsinkin etnisessä ryhmäasutuksessa keskeisiä mukana tuottuja perinteitä ja toimintoja on uskonto ja

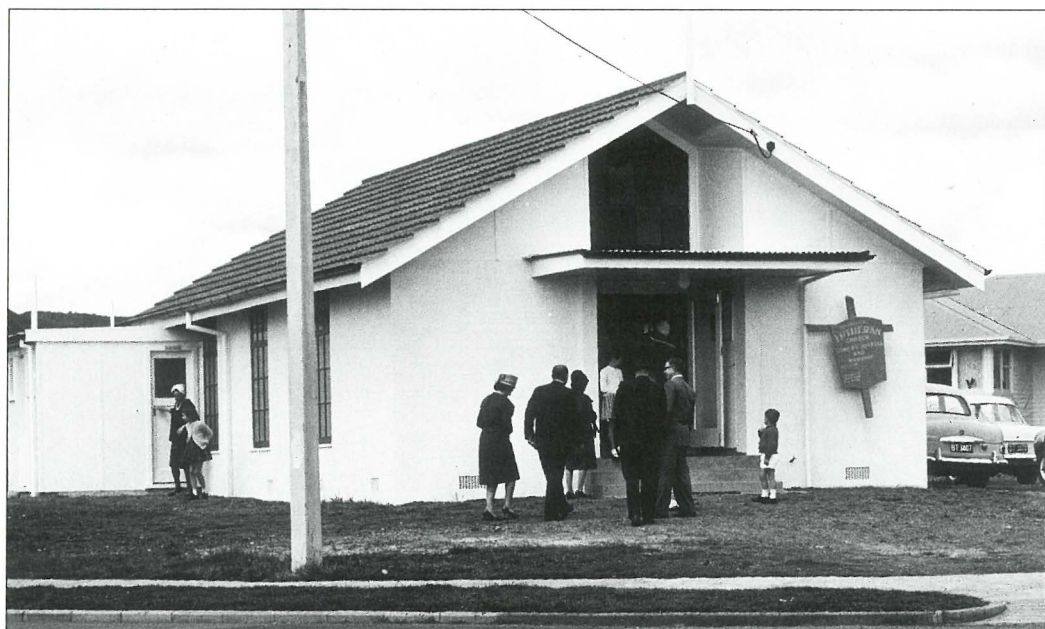
siihen liittyvä sosiaalinen kanssakäyminen. Ennen 1950-lukua Uuteen-Seelantiin tulleiden suomalaisten lukumäärä oli vähäinen ja suomalaiset asuivat hajallaan. Jos suomalainen oli naimisissa uusiseelantilaisen tai muuhun kansallisuuteen kuuluvan kanssa, hän omaksui usein aviopuolison kirkkokunnan. Ja aina on ollut ihmisiä, joille kirkko ei ole ollut tärkeä.

Kun Kaweraun tehtaita rakennettiin 1950-luvun alussa, henkilökuntaan kuului muutamia luterilaisia, jotka kutsuivat Hamiltonissa asuvan luterilaisen pastorin Noel Schoultzin vierailemaan luonaan. Mutta suomalaiset eivät viihtyneet yksityiskodeissa pidetyissä hartaustilaisuuksissa. Heidän englannin kielen taitonsa oli heikko, joten rouvat Nurmiaho ja Saikkonen lukivat ja selittivät tekstit suomeksi.¹²⁰

Marraskuussa 1955 Australiassa asuva merimiespastori Heikki Castrén vieraili Uudessa-Seelannissa ja järjesti jumalanpalveluksen Aucklandissa, Tokoroassa ja Kaweraussa. Täällä suurimmassa suomalaiskeskuksessa 28-vuotias pastori joutui kulkemaan jalkaisin talosta taloon, sillä suomalaisilla ei enemmälti vielä ollut autoja. Esimerkiksi Nurkan perhe osti ensimmäisen autonsa huhtikuussa 1956. Castrén piti jumalanpalveluksen suomalaisille koulun luokkahuoneessa. Toisella matkallaan vuonna 1957 pastori piti suomalaisille lapsille ensimmäisen rippikoulun ja konfirmaation, samoin kuin viimeisellä käynnillään vuonna 1959. Myös pastori Urpo Kokkonen kävi muutamana keran tapaamassa Uuden-Seelannin suomalaisia pitäen jumalanpalveluksia, kastaen lapsia ja järjestäen rippikouluja. Kun Kokkonen palasi Suomeen vuonna 1967, Australiaan perustettujen suomalaisten

Suomalaisten rakentama sauna Waterhouse Streetillä, Kaweraussa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Kaweraun luterilainen kirkko avajaispäivänä 17.10.1964. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

seurakuntien pastorit jatkoivat merimiespappien perinnettä vierailien Uuden-Seelannin suomalaisten luona. Tämä käytäntö on jatkunut näihin päiviin saakka.¹²¹

Kun Kaweraun luterilaisten määrä lisääntyi 1960-luvun kuluessa, Whakatenassa asuva luterilainen pastori L.G. Steike ehdotti luterilaisen kirkon rakentamista Kawerauhun. Suomalaiset olivat enemmistönä Kaweraun luterilaisten joukossa, joten Steike vieraili erityisesti suomalaisten kodeissa. Johtuen osaksi heikosta kielitaidosta suomalaiset olivat aluksi varovaisia, mutta heinäkuussa 1963 Kaweraun luterilaiset päättivät rakentaa oman kirkon. Pastori Steiken ohella rakennustoimikuntaan valittiin kolme suomalaista ja yksi muunmaalainen. Suomalaiset keräsivät myös eniten varoja kirkkoa varten mm. myyjäisiä järjestämällä. Suuri osa rakennustöistä tehtiin myös talkoilla. Lokakuun 17. päivänä 1964 voitiin pitää Kaweraun luterilaisen kirkon avajaiset. Sen katsottiin olevan erityisesti suomalaisten kirkon, ja näihin aikoihin asti suomalaiset ovat muodostaneet seurakunnan ydinjoukon.¹²²

Kaweraun Suomi-kerho

Saunakerhon ja uskonnollisten tilaisuuksien ohella Kaweraun suomalaisilla oli muutakin yhteistoimintaa alkuvuosina. Suomalaiset järjestivät vuonna 1955 illanvieton ja myyjäiset, joihin osallistui 500 henkeä. Tilaisuuden tuotto, 160 puntaa, lahjoitettiin paikalliselle koululle.¹²³ Suomalaisilla oli jonkinlainen epävirallinen ”yhdistys”, kunnes Osmo ja Elsa Kokko kutsuivat 3.3.1961 suomalaiset kotiinsa perustamaan suomalaista yhdistystä. Elsa Kokko oli ollut aktiivinen yh-

distysihminen Suomessa, mm. Kemin kaupunginvaltuuston jäsen.¹²⁴ Perustava kokous pidettiin myös Kokkojen kodissa 5.6.1961. Yhdistyksen epävirallinen nimi Suomi-seura päätettiin muuttaa Kaweraun Suomi-Kerhoksi. Kerhon tarkoituksena oli pitää yhteyttä vanhaan kotimaahan sekä muualla Uudessa-Seelannissa ja Australiassa asuviin suomalaisiin. Tavoitteena oli myös suomalaisen kulttuurin säilyttäminen ja Suomen tunnetuksi tekeminen. Haluttiin lisäksi tutustua Uuden-Seelannin olosuhteisiin sopeutumisen helpottamiseksi. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Seija Saikkonen ja sihteeriksi Elsa Kokko. Naisilla oli avainasemat, mikä johtui ehkä siitä, että heillä oli enemmän vapaa-aikaa kuin miehillä. Myös heidän englannin kielen taitonsa lienee ollut miehiä parempi. Kerhoiltoja päätettiin pitää kerran kuukaudessa jäsenten kotona, jonka lisäksi perustettiin englannin kielen, musiikin, urheilukalastuksen sekä palloilun erilliset kerhot. Myöhemmin syntyi lisää kerhoja, mm. ompelu- ja ”kapio”-kerho työille, niin että kaksi vuotta myöhemmin kerhoja oli kaikkiaan yhdeksän. Vain suomalaiset hyväksyttiin jäseniksi, ja jäsenmaksu oli 10 shillinkiä yli 18-vuotiailta.¹²⁵

Kerhotoiminnan kasvatuksellinen tehtävä oli merkittävä. Elokuussa 1961 Kaweraun pohjoisen koulun rehtori H.W. Ion kertoi Uuden-Seelannin koulujärjestelmästä. Alustuksia järjestettiin myös Uuden-Seelannin paikallishallinnosta sekä maorien historiasta ja kulttuurista. Vuoden 1961 lopulla Suomen kunniakonsuli T.N. Gibbs sekä Suomen Australian-asiainhoitaja Toivo Kala puolisoineen vierailivat Kaweraussa ja muualla Uudessa-Seelannissa.¹²⁶

Kaweraun suomalainen orkesteri. Vas. Rauli Kärkkäinen, Timo Viitakangas, Vilho Viitakangas, Jouni Viitakangas ja Raimo Kärkkäinen. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Suomi-Kerho keräsi paperia Whakata-
nen vanhainkodin hyväksi ja teki musiik-
kivierailun erääseen toiseen lepokotiin.
Vuoden lopulla juhlittiin Suomen itsenäis-
syyspäivää, joulua ja muita suomalais-
kansallisia juhlia. Tilaisuuksissa esitettiin
suomalaisia kansantansseja. Viitakankaan
yhtye soitti tilaisuuksissa ja kerhon kuoro
esiintyi. Yhdistyksen kirjasto karttui vuo-
sien varrella. Kerhon koripallojoukkue
pelasi vuosikautia paikallisissa ja valta-
kunnallisissakin sarjoissa. Myyjäisillä ja
muilla tilaisuuksilla kerättiin varoja ker-
hon omaa taloa varten. Vuonna 1964 pi-
dettiin suomalaisten Kawerauhun saapu-
misen 10-vuotisjuhlia.¹²⁷

Hämmästyttävää on Kaweraun pienen
suomalaisjoukon aktiivinen toiminta.
Mutta jo muutamien vuosien kuluttua

vauhti alkoi hiljetä. Ongelmana oli saada
kerhon johtopaikoille halukkaita henki-
löitä. Kaweraussa suomalaisille tyypilliset
erimielisyydet alkoivat haitata toi-
mintaa. Vuoden 1969 kokouksessa kaksi
jäsentä teki ehdotuksen kerhon lakkautta-
misesta ja rakennusrahaston jakamisesta.
Tultaessa 1970-luvulle ensimmäiset
Kaweraun suomalaiset olivat jo kuolleet
ja lapset alkoivat avioitua suomalaisyhtei-
sön ulkopuolelle. Vuonna 1970 kerhon jä-
seniksi päätettiin hyväksyä suomalaisen
kanssa avioituneet ja lapset, joiden van-
hemmista toinen oli suomalainen. Kuiten-
kin jäsenmäärä oli vuonna 1973 pudonnut
39:een parhaimpien aikojen 56:stä.¹²⁸

Varsinainen muutos alkoi vuonna
1978, kun 12 vuotta sihteerinä toiminut
Kaarina Rännäli erosi tehtävästään. Raija

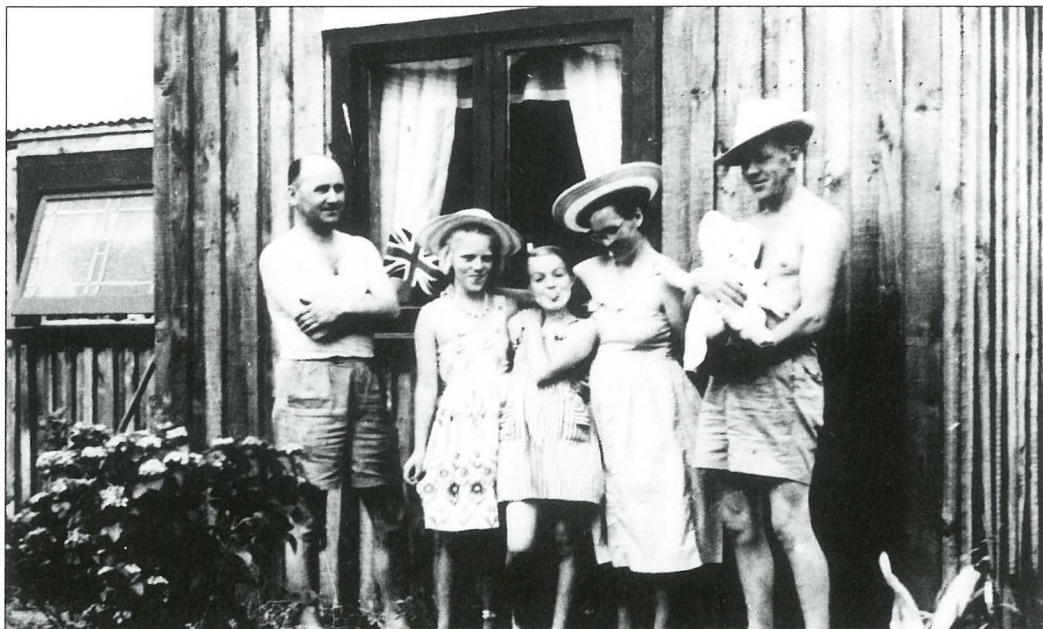
Kaweraun Suomi-Kerhon kansantanssiryhmä kuvattuna joskus 1960-luvulla. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

McCappin (o.s. Viitakangas) valittiin sihteeriksi. Hän osasi kirjoittaa jonkin verran suomea, mutta pian pöytäkirjat muuttuivat englanninkielisiksi. Johtokuntaan valittiin myös suomalaisen kanssa avioitunut Ben van der Molen. Päätettiin, että vain englantia osaavien ollessa läsnä kerhon kielenä olisi Englanti. Heinäkuun 1980 yleiskokouksessa ei kerholla saatu puheenjohtajaa valittua ja toiminta pysähtyi toistaiseksi. Kerhon maaliskuussa 1984 pidetyssä ylimääräisessä kokouksessa päätettiin lopettaa Kaweraun Suomi-Kerho ja lahjoittaa jäljellä olevat varat Kaweraun luterilaiselle kirkolle. Kirjasto tuli säilyttää kirkon suojissa.¹²⁹

Näin päättyi Kaweraun Suomi-kerhon yli 20-vuotinen taival. Suomalaisasutuksen alkuaikoina kerholla oli suuri merkitys jäsentensä vapaa-aikaan. Se auttoi mo-

nella tavoin suomalaisten sopeutumista uusiseelantilaiseen yhteiskuntaan. Mutta ensimmäinen siirtolaispolvi vanheni, ja nuoret löysivät harrastustoimintansa paikallisissa järjestöissä. Monet suomalaiset palasivat myös Suomeen tai lähtivät muualle. Toisen sukupolven halutessa muuttaa kielen englanniksi, monet vanhemmat suomalaiset jäivät pois toiminnasta. Kerho oli tehnyt tehtävänsä, joten se voitiin lopettaa.¹³⁰

Ensin saunakerholla ja sitten luterilaisella kirkolla sekä suomalaisella yhdistyksellä oli suuri merkitys Kaweraun suomalaisten sopeutumisessa Uuteen-Seelantiin. Vuonna 1987 Kaweraussa arveltiin olevan noin 50 suomalaista 1960-luvun 150:stä. Suomalaisten lapset olivat avioituneet ja muuttaneet pois kotoa. Perheiden välinen kanssakäyminen oli vä-

Björkin perhe kuvattuna Aucklandissa 1950-luvulla. Oik. John Björk sylissänsä Marianne, vaimo Marja-Liisa tyttärien Solveigin ja Heatherin kanssa. Kuvassa myös Herman Honka Kokkolasta. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

hentynt. Usein suomalaisyhteisön jäsenet tapasivat toisiaan hautajaisissa. Kaweraun suomalainen yhdyskunta menetti nopeasti suomalaista identiteettiään.

Aucklandin suomalaiset – avioliitto siirtolaisuuden syynä

Aikaisemmin on todettu Uuden-Seelannin tärkeimmässä kaupungissa Aucklandissa asuneen suomalaisia jo 1800-luvun lopulta saakka. Tämän vuosisadan alussa ja maailmansotien välisenä aikana kaupunkiin saapui muutamia suomalaisia perheitä tai yksinäisiä henkilöitä.

Pietarissa syntynyt Turusta kotoisin ollut Arvo Storm oli karannut suomalaisesta laivasta Dunedinissa vuonna 1914.

Hän oli osallistunut ensimmäiseen maailmansotaan, kuten aikaisemmin on mainittu. Sodan jälkeen hän oli koneenkäyttäjänä Wellingtonissa, mutta asettui myöhemmin Aucklandiin toimien vakuutusvirkaileijana, kunnes jäi eläkkeelle vuonna 1965. Vuonna 1925 Storm avioitui uusiseelantilaisen kanssa. Poika Graham Storm on tunnettu keramiikkataiteilija.¹³¹

Tyrväältä kotoisin ollut ja vuonna 1926 Uuteen-Seelantiin saapunut Frans Arthur Ruohonen, entinen merimies, toimi purjeentekijänä Aucklandissa. Vaimo Jenny Loviisa oli saapunut myöhemmin. Perheen poika oli hammaslääkärinä Hamiltonissa vuonna 1991.¹³²

Nivalasta oli lähtöisin Lauri Niskanen, joka oli työskennellyt aikaisemmin kaivosmiehenä Australiassa. Aucklandissa

hän kaivoi tunneleita kaupungin vesi- ja viemärijohdoille. Vaimo, Aili Niskanen, oli tullut Raumalta 19-vuotiaana Aucklandiin vuonna 1931. Perheen kaksi tyttäretä ovat naimissa uusiseelantilaisen kanssa ja asuvat Aucklandissa.¹³³

Bertel Löfquist oli saapunut vuonna 1928 Porvoosta ja työskenteli alkuaikoina kirvesmiehenä. Hän oli innokas musiikkipiiri- ja tehdän sävellyksiä ja toimien mm. suomalaisen kuoron johtajana. Löfquist kuoli vuonna 1992.¹³⁴

Kaikki siirtolaiset eivät tulleet Suomesta vaan myös muista maista, erityisesti Englannista. Nämä henkilöt eivät näy Suomen siirtolaistilastoissa. Esimerkiksi vuonna 1952 tuli kuusi suomalaistyttöä Englannista, jossa he olivat olleet au-paireina tai muissa töissä. Aluksi työt olivat Wellingtonissa. Aili Halonen avioitui Whakatanen paperitehtaalla työskennelleen Sulo Kanervan kanssa. Lilja Oates, yksi viidestä ”Oulun tytöstä”, meni naimisiin hollantilaisen kanssa, ja sai tyttären ja pojan. Oululainen Ilta Keränen oli toiminut lastenhoitajana Ruotsissa vuosina 1948–1950 ja Englannissa vuosina 1950–1952. Täältä hän lähti siirtolaiseksi Uuteen-Seelantiin. Ensin hän asui kaksi vuotta Wellingtonissa kunnes muutti Aucklandiin. Ilta Keränen ei mennyt naimisiin. Hän ja Lilja Oates olivat ainoat näistä tytöistä, jotka jäivät pysyvästi Uuteen-Seelantiin.¹³⁵

Aucklandin suomalaisten ydinjoukkoon kuuluva Saara St. Martin (o.s. Reikko) on kotoisin Kauvatsalta ja suoritti maatalous- ja metsätieteiden maisterin tutkinnon Helsingin yliopistossa. Hän toimi tutkimuskemistinä Suomessa, kunnes muutti Kanadaan vuonna 1956 ja avioitui siellä intialaisen Osbourne St. Martinin

kanssa vuonna 1960. Uuteen-Seelantiin St. Martinit muuttivat Kanadasta vuonna 1962. Työtä löytyi sairaalakemistina Aucklandissa ja myöhemmin Aucklandin Teknillisessä Intituutissa. Tytär Leena Sarita on syntynyt vuonna 1966. Saara St. Martin on ollut kiinnostunut erityisesti Uuden-Seelannin suomalaisten historiaa sekä toiminut vuonna 1990 perustetun Aucklandin Suomi-koulun opettajana.¹³⁶

Lapualta kotoisin oleva Tellervo van Oorde (o.s. Holkko) toimi Finnairin virkailijana Tanskassa ja on lisäksi asunut Liberiassa, Nigeriassa, Moskovassa ja Hollannissa. Hän avioitui myös matkailualalla toimineen hollantilaisen Frans van Oorden kanssa, ja he valitsivat uudeksi kotimaakseen Uuden-Seelannin vuonna 1969.¹³⁷

”*Yksi Suomen puuteollisuuden ‘lahjoista’ Uudelle-Seelannille*” kertoi olevansa sisustusarkkitehti Tytti Spencer (o.s. Laurola). Hänen Suomen puuteollisuuden palveluksessa oleva isänsä oli Tokoroan selluloosateollisuuden uranuurtajan Jerm Christiansenin perhetuttuja, ja tätä kautta Tytti tutustui puunjalostusteollisuuden liikemieheen John Berridge Spenceriin, yhteen Uuden-Seelannin rikkaimmista miehistä. Avioliiton seurauksena hän muutti Uuteen-Seelantiin vuonna 1969. Uuden kotimaansa parhaimpana puolena Tytti Spencer piti ystävällisiä ihmisiä ja suurimpana haittana eristäytyneisyyttä muusta maailmasta. Tytti Spencer kuoli vuonna 1992.¹³⁸

Sipoolainen Olaf af Larm sanoo asuneensa eri puolilla maailmaa vuodesta 1939 lähtien. Englannissa hän suoritti ”Bachelor of Science” - ja Yhdysvalloissa ”Associate-of-Law” -tutkinnot. Hän on asunut myös Australiassa, josta siirtyi

Waitangi-päivän viettoa Aucklandissa 6.2.1981. Vasemmalta Irmeli Hall, Tuovi Peach, Sirpa Ottway ja Marja-Liisa Philbert. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Uuteen-Seelantiin vuonna 1974 avioliiton hajottua. Hän on toiminut merilakiasianajajana sekä harrastaa metafysiikkaa ja parapsykologiaa.¹³⁹

Suomi-Uusi-Seelanti Seura 1977–1984 ja Aucklandin Suomi-Seura 1984–

Siirtolaisyhteisöjen tapaan myös Aucklandin suomalaiset pitivät yhteyttä perheiden välillä. Keskeinen kokoontumispaikka oli aluksi Aili ja Sulo Kanervan koti. Lisäksi monet suomalaiset kuuluivat vuonna 1939 perustettuun ”Aucklandin Scandinaaviseen Klubiin” ennen suomalaisen yhdistyksen perustamista vuonna 1977.¹⁴⁰ Mielenkiintoista on, että aloite suomalaisen yhdistyksen perustamisesta tuli suomalaisten jälkeläisten tai suomalaisen kanssa naimisissa olleilta henkilöiltä. Esther Alwards (o.s. Kivimäki)

neuvoi suomalaisia perustamaan oman seuran. Aloitteen ottivat Australiasta vuonna 1970 tullut Mark Peach ja hänen suomalaista syntyperää oleva vaimonsa Tuovi (o.s. Mäki-Neste) kutsuen Aucklandin suomalaiset perustamaan kokoukseen Parnellissa 11.10.1977. Hankkeen taustalla oli myös Ari Hallenberg, vaikka ei voinutkaan osallistua kokoukseen. Mark Peach valittiin puheenjohtajaksi ja Ged Alwards varapuheenjohtajaksi. Yhdistyksen nimeksi tuli ”Suomi-Uusi-Seelanti Seura”. Seuran tarkoituksena oli edistää Uudessa-Seelannissa Suomen tuntemusta ja ylläpitää yhteyksiä. Seura oli tarkoitettu myös kaikkien uuden-seelanninsuomalaisten yhdyssiteeksi ylläpitämään suomalaisia perinteitä ja kulttuuria. Jäseniksi pääsivät kaikki 18-vuotiaat, ja yhdistyksen värit olivat sininen ja valkoinen.¹⁴¹ Seuraavana juhannuksena jär-

jestetty juhla Bonaparte- ravintolassa oli suuri menestys. Yhdistyksen virallisena kielenä oli englanti, mutta suomea käytettiin seurustelussa yhdessä englannin kanssa. Hyvin pian herätettiin myös kysymys suomen kielen opetuksen järjestämisestä.

Vuosina 1979–1980 seuran puheenjohtajaksi valittiin Ari Hallenberg ja varapuheenjohtajaksi maailmankuulu juoksuvalmentaja Arthur Lydiard, joka oli naimisissa suomalaisen voimistelijattaren Eira Lehtosen kanssa. Lydiard järjestikin picnicin ja kuntoretkeilyn Karapirojärvelle vuonna 1978 ja muitakin ”bushwalkeja” myöhemmin. Vierailuja tehtiin myös Kaweraun suomalaisten luokse. Seura järjesti myös suomalaisten elokuvien näytöksiä, ym. kulttuuritoimintaa sekä otti vastaan vieraita Suomesta. Jäsenmäärä oli noin 50. Seura pyrki myös käytännön parannuksiin, mm. kiinnittämällä Suomen Canberrassa olevan lähetystön huomiota passianomusten viivästymiseen.¹⁴² Vuoden 1984 yleiskokouksessa seuran nimi muutettiin ”Auckland Finnish Societyksi”. Seuran yhden perustajan Mark Peachin mielestä tämä oli virhe, sillä koko Uuden-Seelannin kattava seura olisi ollut parempi, varsinkin kun Tokoroan ja Kaweraun yhdistykset alkoivat jo hiljettä.¹⁴³

Keskeinen tavoite yhdistyksellä oli suomen kielen opetuksen järjestäminen. Aluksi selvitettiin mahdollisuuksia Aucklandin yliopistossa, mutta pian päädyttiin omaehtoiseen toimintaan. Kuitenkin vasta toukokuussa 1990 alkoi suomen kielen opetus maisteri Saara St. Martinin johdolla ja Suomen opetusministeriön ja Suomi-Seura ry.:n tuella. Suomenkielen opiskelijat olivat pääasiassa suomalaisten lapsia

Ari ja Margaret Hallenberg sekä pojat Karl ja Jonathan. Ari Hallenberg muutti vanhempiensa kanssa Australiaan. Vieraillessaan Uudessa-Seelannissa hän tapasi Margaretin ja muutti maahan. Hallenberg on liikemies, joka on aktiivinen Aucklandin suomalaisyhteisön jäsen. Vuodesta 1989 hän on toiminut Suomen kunniakonsulina Aucklandissa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

ja suomalaisten kanssa naimisissa olevia tai seurustelevia uusiseelantilaisia tai muihin kansallisuuksiin kuuluvia henkilöitä. Suomi-koulu kokoontuu kerran viikossa yksityiskodeissa ja oppilaita on ollut keskimäärin 10–12.¹⁴⁴

Aucklandin Suomi-Seuralla on edellytykset toimia pitkälle tulevaisuuteen. Etenkin 1980-luvun lopulta lähtien seuran

Toukokuusta 1990 lähtien Aucklandin Suomi-Koulu on kokoontunut yksityisissä kodeissa.
– *Olavi Koivukangas.*

toiminta on vilkastunut. Viime vuosina seura on järjestänyt ns. kulttuuri viikonloppuja, joilla Suomen kulttuuria on esitelty monin tavoin. Whitbread-purjehduksen yhteydessä Aucklandissa järjestettiin ”suomalainen päivä”, jolloin Suomi-Seura osoitti Aucklandille, että kaupungissa elää pieni, mutta aktiivinen suomalaisten ryhmä. Myös suomalaisia juhlapäiviä vieteään edelleen innokkaasti, mm. Suomen itenäisyyden juhlallisuuksia.¹⁴⁵ Yhtenä perustana seurun elinvoimalle on, että se on alunperin perustettu englanninkielisenä ja kaikille Suomen ystäville avoimena yhdistyksenä. Sillä on edellytykset kehittyä myös kaikki uuden-seelanninsuomalaiset kattavaksi yhdistykseksi, mikä sen alkuperäinen tarkoitus olikin.

Suomen Uuden-Seelannin siirtolaisuuden kokonaiskuva

Lukumäärät

Johtuen ennen kaikkea suuresta etäisyydestä suomalainen siirtolaisuus Uuteen-Seelantiin on ollut vähäistä. Turusta kotoisin ollut Herman Spöring kävi Uudessa-Seelannissa vuonna 1769–1770 yhdessä tutkimusmatkailija James Cookin kanssa. Ensimmäiset pysyvästi Uuteen-Seelantiin jääneet suomalaiset olivat merimiehiä ja 1860-luvulta lähtien myös kullankaivajia. 1800-luvun jälkipuoliskolla alkoivat myös tavalliset siirtolaiset löytää Uuden-Seelannin vaihtoehtona Amerikalle, Etelä-Afrikalle ja Australial-

le. Nämä pioneerisiirtolaiset olivat mahdollisesti käyneet merimiehinä Uudessa-Seelannissa tai heillä oli siellä ennestään sukulainen tai tuttava. Suurimmillaan ennen ensimmäistä maailmansotaa suomalaisten lukumäärä Uudessa-Seelannissa lienee ollut noin 400 Suomessa syntynyttä. Ennen vuonna 1921 suomalaiset luettiin venäläisten ryhmään. Mainitusta vuodesta lähtien Suomessa syntyneiden määrä väestönlaskennoissa oli seuraava:

Vuosi	Miehiä	Naisia	Yht.
1921	282	32	314
1936	191	48	239
1945	141	47	188
1951	153	48	201
1956	168	113	281
1961	146	110	256
1966	174	128	302
1971	144	118	262
1976	140	158	298
1981	111	135	246
1986	96	138	234

Valitettavasti vuonna 1991 väestölaskennassa suomalaisia ei ole tilastoitu enää erikseen.

Kaikkiaan viimeisten 150 vuoden aikana arviolta 1 500–2 000 suomalaista on muuttanut Uuteen-Seelantiin. Edellinen luku kuvaa pysyvien siirtolaisten lukumäärää, jälkimmäisessä ovat mukana maassa lyhyemmän aikaa olleet siirtolaiset.

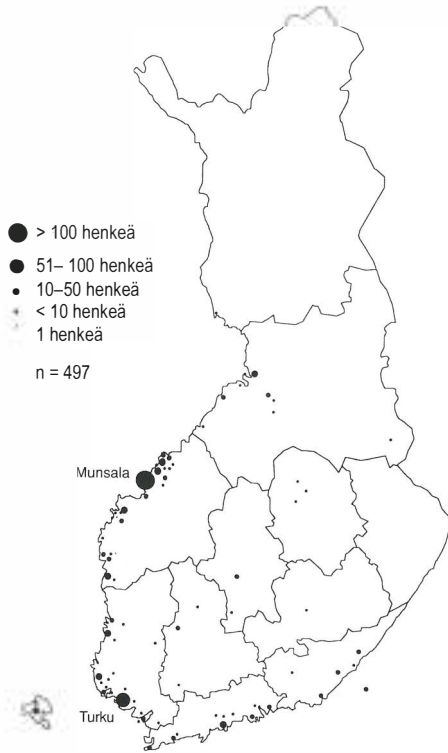
Lähtöalueet

Ensimmäiset Uuteen-Seelantiin menneet suomalaiset olivat useimmiten Suomen rannikkokaupungeista kotoisin olleita merimiehiä. Tämä ilmenee myös oheises-

ta kartasta 1, johon on kerätty tiedot Uudessa-Seelannissa ennen vuotta 1949 kansalaistetuista suomalaisista, vuoden 1917 ulkomaalaisten luettelosta sekä Suomen ulkoministeriön kuolleiden ulkosuomalaisten asiakirjoista. Kaikkiaan 550 tapauksesta 340:sta on tieto syntymäpaikasta. Kuten kartasta ilmenee, varhaisempi Suomen Uuden-Seelannin-siirtolaisuus oli lähtöisin Pohjanlahden ja Suomenlahden rannikoilta ja usein ruotsinkielisiltä seuduilta, ylivoimaisena keskuksena Munsala. Suomalaisen muutto Uuteen-Seelantiin ennen toista maailmansotaa oli lounaisen ja läntisen Suomen muuttoliikettä. Pohjois- ja Itä-Suomesta oli lähti- jöitä tuskin ollenkaan Viipurin seutua lukuunottamatta.

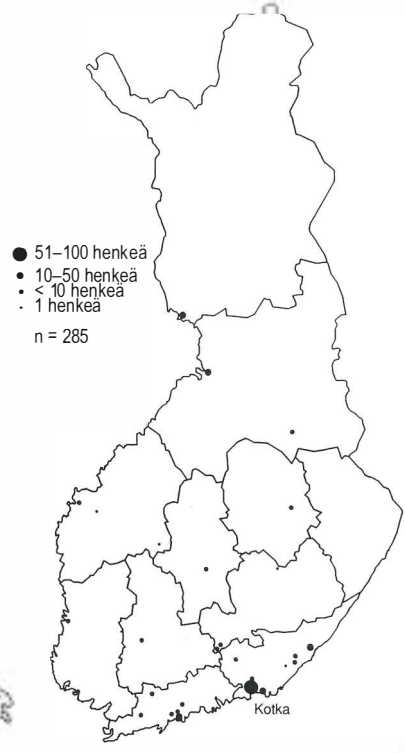
Toisen maailmansodan jälkeisen Uuden-Seelannin siirtolaisuuden lähtöalueiden kuva on erilainen, kuten ilmenee kartasta 2. Lähtöalueina korostuvat Kymijoen seutu, Imatra, Helsinki sekä Oulu-Kemin alue. Lukuunottamatta Helsingin seutua siirtolaisuuden keskittyminen em. alueille selittyy näiden keskusten voimakkaalla metsä- ja paperiteollisuudella. Pohjoisessa sijaitsevat mm. Tervakosken ja Karihaar- ran tehtaot, Imatralla Kaukopään ja Karhulassa ennen kaikkea Sunilan tehtaot. Näistä tehtaista siirtyi puuteollisuuden ammattimiehiä Uuden-Seelannin paperiteollisuuteen 1950- ja 1960-luvuilla. Myös satamakaupunkien työläisiä mm. Kotkasta ja Haminasta siirtyi Uuteen-Seelantiin. Helsingin seutu puolestaan lienee osaksi edustanut eräänlaista ”etappimuuttoa”. Sinne oli siirrytty muualta Suomesta, ja Uuden-Seelannin vetovoiman ohella Suomen heikko työllisyystilanne vaikutti lähtöpäätökseen. Syynä saattoivat olla myös aikaisemmin Uuteen-Seelantiin

Kartta 1. Lähtöalueet Suomesta ennen vuotta 1949

Lähde: Koivukangas 1996.

Kartta 2. Lähtöalueet Suomesta vuoden 1949 jälkeen

Lähde: Koivukangas 1996.

menneet sukulaiset, jotka auttoivat työpai-
kan ja asunnon hankkimisessa.

Ulkomaiden kautta Uuteen-Seelantiin muuttaneiden lukumäärä on suhteellisen korkea, 55 henkilöä eli yli 16 prosenttia. Luonnollisin välietappi oli Australia, josta tuli 15 ihmistä. Tärkein maa oli kuitenkin Englanti (20 henkeä), jossa työskennelleet suomalaiset naiset usein avioituivat joko brittiläisen tai uusiseelantilaisen kanssa, ja heidän oli näin helppo päästä siirtolaiseksi Uuteen-Seelantiin. Myös Kanadasta tuli jonkin verran suomalaisia

(kahdeksan henkeä), etenkin metsätöissä siellä olleita. Muiden maiden kautta siirtyneet ovat yksittäisiä tapauksia.

Tuloajat

Ensimmäiset Uuteen-Seelantiin menneet suomalaiset lienevät olleet jo ennen 1800-luvun puoliväliä englantilaisista, norjalaisista ja amerikkalaisista valaanpyyntilivoista maahan jääneitä merimiehiä. Kansalaistamisasiakirjojen mukaan ensimmäinen pysyvästi maahan jäänyt suoma-

lainen olisi tullut vuonna 1854. Tämä varhaisempi siirtolaisuus ennen vuotta 1949 kääntyi laskuun ensimmäisen maailmansodan puhjettua. Maailmansotien välillä siirtolaisuus Suomesta Uuteen-Seelantiin oli vähäistä johtuen maahanpääsyvaikeuksista sekä taloudellisesta lamasta.

Toisen maailmansodan jälkeisen Uuden-Seelannin siirtolaisuuden huippuvuodet olivat 1954 ja 1962 (perheineen 61 ja 40 henkeä). Jo vuonna 1952 siirtolaisia oli 43, perheenjäsenet mukaanlukien. Siirtolaiset suuntautuivat lähes kaikki Tokoroaan Forest Products Ltd:n palvelukseen. Vuodesta 1954 muuttajat olivat pääasiassa paperiteollisuuden palvelukseen Kawerauhun pestattuja suomalaisia ammattimiehiä muutamien poikkeuksin. Vuosikymmenen loppupuolella lukumäärät vähenivät merkittävästi. Tällöin muutti maahan usein perheettömiä nuoria miehiä, osaksi aikaisemmin menneiden sukulaisia tai tuttavien tai muuten vain ”seikkailua” etsiviä. Heidän ammatillinen taustansa oli kirjava, ja he sijoittuivat laajemmalle alueelle kuin aikaisemmin tulleet.

Toinen siirtolaisuuden huippukausi oli 1960-luvun alussa, jolloin sekä Kaweraun että Tokoroan paperitehtaiden laajennukset aiheuttivat tarpeen houkutella myös suomalaista työvoimaa. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen luvut laskevat taas. Nyt keskeiseksi ryhmäksi nousevat nuoret Suomessa syntyneet naiset, jotka muuttivat Uuteen-Seelantiin solmittuaan – tai solmiakseen – avioliiton. Usein nämä naiset olivat asuneet aikaisemmin ulkomailta, erityisesti Englannissa. Mutta joukossa on myös miehiä, jotka ovat valinneet asuinmaakseen kaukaisen Uuden-Seelannin. 1980-luvulla suomalaisten siirtolaisien määrä on ollut tasaisen vähäinen. Uu-

denlaista siirtolaista edustavat eri alojen specialistit, jotka muuttivat maahan lyhyeksi ajaksi teollisuuden ja kaupan palvelukseen. Mutta tärkein syy vähäiselle muutolle on ollut Uuden-Seelannin hyvin pitkäaikainen taloudellinen lamakausi ja sen mukaisesti heikentynyt ansiotasoa. Tilanne on jatkunut samanlaisena 1990-luvulle saakka.

Tiedot suomalaisten paluumuutosta ovat puutteellisia. Jo 1800-luvulta lähtien tiedetään kuitenkin monien siirtolaisten palanneen Suomeen tai menneen johonkin kolmanteen maahan. Toisen maailmansodan jälkeen menneistä ja tutkimusta varten rekisteröidystä 139 suomalaisesta joka viides eli 22 prosenttia olisi lähtenyt Uudesta-Seelannista. Näistä 17 prosenttia olisi palannut Suomeen ja muut Australiaan, Kanadaan ja muualle. Yksittäistapauksissa on toisenkin polven suomalaisia palannut Suomeen. Uuden-Seelannin suomalaisten paluumuutto on siis ollut huomattavasti vähäisempää kuin Australian suomalaisten, eli samalla tasolla kuin paluumuutto Yhdysvalloista ja Kanadasta.

Ikä saapumishetkellä

Uuteen-Seelantiin ennen vuotta 1949 muuttaneet suomalaiset olivat pääosin 16–30 vuotiaita. He olivat usein merimiehiä tai maatilojen nuorempia poikia, jotka etsivät parempia toimeentulomahdollisuuksia maapallon toiselta puolelta. Toisen maailmansodan jälkeen Uuteen-Seelantiin menneiden suomalaisten ikäjakautumassa on kaksi huippua: parhaassa työssä (20–40 vuotiaat) olevat siirtolaiset ja alle 10-vuotiaat lapset. Selityksenä on Uuden-Seelannin paperitehtaiden parhaassa työssä olleisiin ammattimiehiin

kohdistunut värväys. Yleensä otettiin perheellisiä ajatuksella, että perheellinen mies viihtyisi paremmin työpaikassaan kuin poikamies. Niinpä paperimiesten lapset olivat yleensä kouluikäisiä tai vielä nuorempia. Teini-ikäiset puuttuivat lähes täysin. Vanhemmat siirtolaiset olivat poikkeuksia, sillä yli 50-vuotiaita ei Uusi-Seelanti halunnut ottaa siirtolaisiksi. Myös myöhemmin avioliiton seurauksena saapuneet suomalaiset naiset kuuluivat yleensä nuoriin ikäluokkiin.

Asuinpaikat ja ammatit Uudessa-Seelannissa

Suomalaisia on asunut – ja asuu edelleenkin – joka puolella Uutta-Seelantia. Kuten kansalaistamisasiakirjoihin perustuvasta kartasta ilmenee, ennen toista maailmansotaa suomalaisia asui eniten Aucklandissa ja Wellingtonissa. Eteläsaarella ensimmäiset suomalaiset olivat länsirannikon kultakentillä sekä itärannikolla Banks Peninsulan tienoilla. Vähäisestä lukumäärästä johtuen syntyi vain muutamia etnisiä suomalaiskeskuksia sekä satamakaupunkeihin että maatalouskeskuksiin, erityisesti Banksin niemimaalla Eteläsaarella. Useimmiten suomalaiset toimivat, ainakin alkuaikoina, merimiesammateissa, satamatyömiehinä ja muina työläisinä sekä maanviljelijöinä tai maa- ja metsätyöläisinä. Kaivostyöhön verrattava suomalaisten suosima työ oli kaurikumin kaivaminen Aucklandin pohjoispuolella.

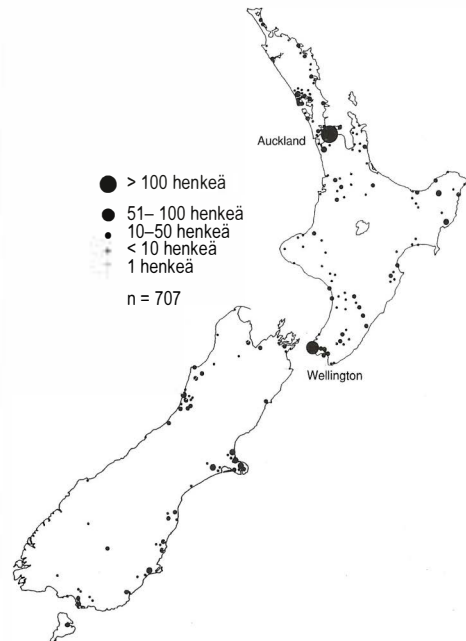
Toisen maailmansodan jälkeinen suomalaisasutus Uudessa-Seelannissa on entistä selvemmin keskittynyt Pohjoissaarelle, kuten kartasta 3 ilmenee. Yhteensä löytyi vuosilta 1941–1990 tiedot 139 pääsiirtolaisesta, perheenjäsenet mukaan lu-

kien 316 henkilöstä. Suurimmat keskukset olivat Kawerau, jossa oli 160 henkilöä eli puolet kaikista, seuraavana Tokoroa, jossa oli 60 henkeä eli runsas viidennes. Auckland lienee todellisuudessa ollut merkittävämpi suomalaiskeskus, kuin mitä kartta osoittaa, sillä monet ei-suomalaisen kanssa avioituneet tulivat maahan muiden maiden passeilla. Osaksi vanhan siirtolaisperinteen ansiosta Gisborne ja Whangarei muodostavat kaksi pienempää suomalaiskeskusta. Eteläsaarelle on muutettu vain kolmeen kohteeseen, joista merkittävin on Dunedin, lähinnä siellä sijaitsevan suosituksen Otagon yliopiston vuoksi.

Myös toisen maailmansodan jälkeen jatkui vanha merimies- ja maanviljelijä -ammattiperinne jossain määrin. Mutta suurimman ryhmän muodostivat paperiteollisuuden palveluksessa olevat ammattimiehet, 53 tapausta 141:sta. Insinöörejä oli huomattavan suuri määrä suomalaisten joukossa, kaikkiaan 13. Tosin useat näistä palasivat myöhemmin Suomeen. Palvelu- ja toimistoala oli toinen suurempi ryhmä, 27 henkeä. Lähes kaikki olivat naisia. Myös hoitoalan edustajat olivat naisia, joukossa yksi psykiatri. Useat olivat työskennelleet muualla ulkomailla ennen tuloaan Uuteen-Seelantiin. Pisimmälle koulutettu ryhmä jakautuu tasaisesti miesten ja naisten kesken. Yleisesti ottaen voidaan Uuden-Seelannin suomalaisia pitää hyvin koulutettuina. Syynä tähän on ollut maan tiukka siirtolaisuuspolitiikka ja usein ulkomaille opiskelemaan lähteneiden – tai jo Suomessa tutkinnon suorittaneiden – suomalaistytöjen avioituminen ulkomaalaisten kanssa.

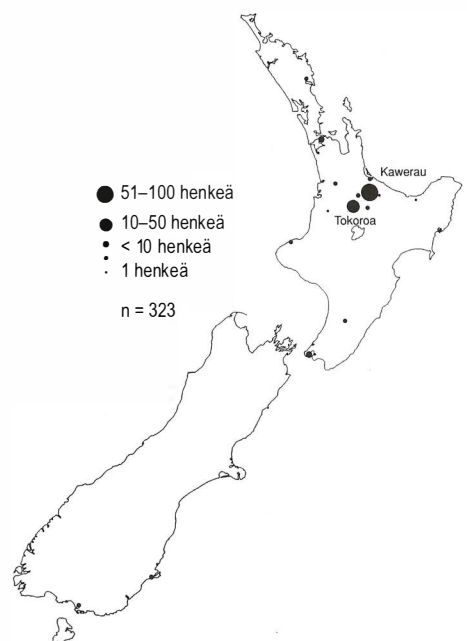
Johtuen suomalaisten pienestä lukumäärästä sosiaalinen kanssakäyminen

Kartta 3. Suomalaisen asuinalueet ennen vuotta 1949

Lähde: Koivukangas 1996.

Kartta 4. Suomalaisen asuinalueet vuoden 1949 jälkeen

Lähde: Koivukangas 1996.

muiden suomalaisten kanssa ennen toista maailmansotaa lienee rajoittunut lähinnä perheiden väliseen seurusteluun. Kun suomalainen mies avioitui Uudessa-Seelannissa, hän useimmiten omaksui vaimonsa kulttuurin – jopa uskonnonkin. Vasta suurempien suomalaiskeskusten syntyminen Tokoroaan, Kawerauhun ja Aucklandiin teki mahdolliseksi yhdistystoiminnan alkamisen 1960-luvun alussa. Näillä paikkakunnilla sosiaalinen kanssakäyminen, esimerkiksi saunan ja muiden kansallisten perinteiden merkeissä, auttoi suomalaisia sopeutumaan uusiin olosuhteisiin. Tämä vaihe kesti lähes 20 vuotta, minkä jälkeen yhdistykset alkoivat olla tarpeettomia ensimmäisen pol-

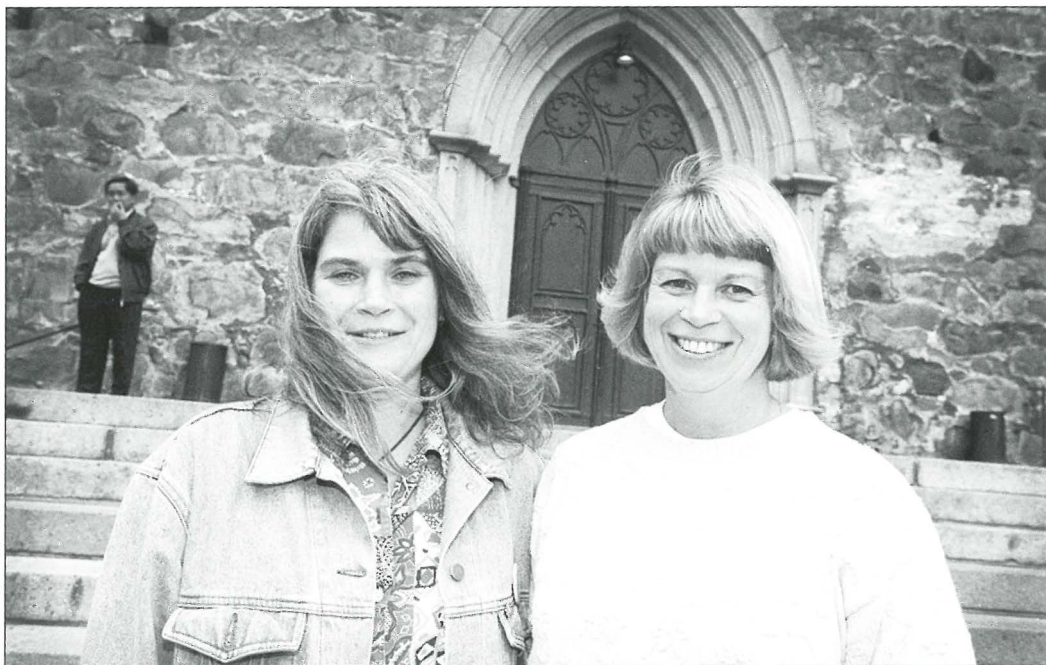
ven vanhetessa ja toisen polven omaksuttua paikallisen elämänmuodon ja kulttuurin. Myös kirkollinen toiminta koettiin tärkeäksi 1950- ja 1960-luvuilla saapuneiden Tokoroan ja Kaweraun suomalaisten keskuudessa. Huonosta englannin kielen taidosta johtuen Australiassa asuvan merimiespappin vierailut olivat tärkeitä. Myöhemmin suomalaiset osallistuivat Australian luterilaisen kirkon toimintaan, erityisesti suurimmassa suomalaiskeskuksessa Kaweraussa. Brittiläisten kanssa avioituneet suomalaiset taas kulkivat omaa tietään ja heidän sopeutumisensa oli sekä yksilöllisempää että helpompaa kuin suoraan Suomesta saapuneiden siirtolaisten.

Yhteydet Suomeen ja suomalaisuuden säilyttäminen

Johtuen Uuden-Seelannin huonosta taloudellisesta tilanteesta siirtolaiseksi pääsy Suomesta on ollut vaikeata, mutta ei mahdotonta hyvin koulutetuille ihmisille, varsinkin kun maan talous on parantunut. Lähtijöitä ankaran työttömyyden koettelemasta Suomesta kyllä löytyisi.

Siirtolaispolvi, joka saapui 1950- ja 1960-luvuilla, tuli eläkeikään 1980-luvulla ja monet ovat jo siirtyneet pois ajas-

tamme. Ensimmäinen sukupolvi on säilyttänyt hyvin suomalaisen kulttuurinsa. Myös kieli, jopa murteet, ovat säilyneet hyvin. Mutta se on samalla omaksunut myös uusiseelantilaisen kulttuurin ja maan kielen. Siirtolaisten kodeissa on suomalaisia esineitä, suomenkielisiä lehtiä ja kirjoja sekä musiikkia – nykyään myös videoita. Yhteydet Suomeen on säilytetty kirjeenvaihdon ja puhelimen avulla sekä silloin tällöin tehtyjen matkojen välityksellä. Vastaavasti sukulaisia ja tuttavita on vierailut Uudessa-Seelannissa.

Sisarukset Karen Kallio ja Diane Jerkovich Turun tuomiokirkon portailla heinäkuussa 1998. He kävivät Suomessa etsimässä suomalaisia juuriaan ja tapaamassa sukulaisiaan. Sisarusten isoisa Otto Kallio muutti veljensä Frans Kallion kanssa Uuteen-Seelantiin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Sukunimestä Kallio tuli myöhemmin Rock. Isä Fred Rock (1922–1992) ei tuntenut suurtakaan mielenkiintoa Suomea kohtaan. Hänen tyttärensä sen sijaan ovat olleet kiinnostuneita syntyperästään, Karen Kallio otti jopa suvun vanhan sukunimen käyttöönsä. Sisarukset ovat hyvä esimerkki kolmannen polven suomalaisista, jotka etsivät juuriaan ja haluavat vierailla ainakin kerran Suomessa. – *Turun Sanomat* 9.7.1998.

Siirtolaisten lapset ovat ensisijaisesti uusiseelantilaisia. Parhaiten suomen kielen taito on säilynyt toisella sukupolvella Tokoroan ja Kaweraun suomalaiskeskuk-sissa. Näissä suomalaisyhteisöissä yleensä molemmat vanhemmat olivat suomalaisia, ja perheet seurustelivat tiiviisti keskenään. Aucklandin suomalaiset olivat useimmiten naimisissa englanninkielisen kanssa, jolloin lastenkin suomen kieli oli heikompaa. Ja vaikka kotona oli aluksi yritettykin puhua suomea, se oli unohtunut kouluvuosina. Aikuistuttuaan toisen polven suomalaiset ovat kiinnostuneita ja ylpeitä suomalaisuudestaan. Myös suomalaisten siirtolaisten lasten puoliset ovat kiinnostuneita suomalaisuudesta – jopa oppimaan suomen kieltä. Kolmas sukupolvi osaa yleensä vain muutaman sanan suomea. Ratkaisevaa on isovanhempien

läheisyys. Lapset ja lastenlapset ovat lujin side ensimmäisen siirtolaispolven lopulliselle jäämiselle Uuteen-Seelantiin.

Vajaan 300 Uudessa-Seelannissa asuvan Suomessa syntyneen siirtolaisen vähitellen väistyessä seuraavat sukupolvet näyttävät tuntevan mielenkiintoa vanhempiensa ja isovanhempiensa kotimaata kohtaan. Samaan aikaan 1800-luvulla saapuneiden suomalaisten jälkeläiset – jo neljännessä ja viidennessä sukupolvessa – ovat etsimässä juuriaan ja kaukaa pohjoisesta mahdollisesti vielä löytyviä sukulaisiaan. Uudessa-Seelannissa sukututkimus on erittäin suosittu harrastus. Usein tähän liittyy myös käynti Suomessa ja yhteyksien rakentaminen uudelleen maapallon vastakkaisilla puolilla olevien sukuhaarojen välille.

Suomalaiset Latinalaisessa Amerikassa

Siirtolaisuus Suomesta Latinalaiseen Amerikkaan

Latinalainen Amerikka muodostuu Väli- ja Etelä-Amerikasta. Väli-Amerikka koostuu Keski-Amerikasta ja Karibianmeren saaristosta, joiden yhteenlaskettu maapinta-ala on hieman yli miljoona neliökilometriä. Suurimmaksi osaksi Väli-Amerikka on vuoristoista. Suhteellisen vähäiset alavat maat sijaitsevat ennen kaikkea rannikoilla. Koko Väli-Amerikka pohjoisimpia saaria lukuun ottamatta kuuluu trooppiseen vyöhykkeeseen. Alueen kasvillisuus vaihtelee trooppisista metsistä kuivien ylätasankojen piikkipensastoihin. Suurimmat luonnonrikkaudet ovat hedelmällinen maa ja metsät. Väestö on rotusekoittunutta. Alkuperäisen intiaaniväestön ohella eurooppalaiset sekä Afrikasta orjiksi tuodut mustat ovat tuoneet oman lisänsä väestöön.

Etelä-Amerikka on neljänneksi suurin maanosa, noin 18 miljoonaa neliökilometriä. Kaksi kolmasosaa mantereesta on tropiikissa. Manner jakautuu kolmeen alueeseen: idän vanhoihin vuoristoihin,

sisämaan laajoihin tasankoihin sekä lännen korkeisiin vuoriharjanteisiin. Pääosassa Etelä-Amerikkaa ilmasto on ekvatoriaalinen ja trooppinen. Mantereella tavataan kaikkia kasvillisuuden päätyyppejä kuumasta ja kosteasta sademetsästä ylävuoriston patjakasvillisuuteen ja Tulimaan tundraa muistuttaville rannoille. Amazonin alueella on maailman suurin yhtenäinen trooppinen sademetsä. Eläimistö on monipuolista, etenkin sademetsät ovat tunnettuja linnustostaan. Alueen väestössä on tapahtunut sekoittumista. Ennen eurooppalaisten tuloa aluetta asuttivat intiaanit. Myöhemmin eurooppalaisten ohella mustat orjat ovat vaikuttaneet alueen väestöön.

Vuoteen 1492 asti Keski- ja Etelä-Amerikan historia oli intiaanikulttuurien historiaa. Kolumbuksen ja muiden löytöretkeilijöiden vanavedessä tulivat jalometalleja etsivät valloittajat. 1500-luvun loppuun mennessä Espanja ja Portugali olivat pääosin kukistaneet intiaanit ja alistaneet valtaansa alueen, joka ulottui nykyisen Meksikon pohjoisrajoilta eteläiseen Chileen saakka. Kun intiaanien kestävyys kulta- ja hopeakaivosten sekä suurten viljelystilojen pakkotyövoimana osoittautui heikoksi, valloittajat ryhtyivät tuottamaan Afrikasta mustia orjia.

Uudisasukkaat alkoivat varsin pian sekoitettua alkuperäisväestön kanssa, mutta yhteiskunnan ylimmäksi kerrokseksi vakiintuivat valkoihoiset. Siirtomaahallinnon korkeimpien virkojen hoito jäi kuitenkin emämaassa syntyneiden yksinöikeudeksi, mikä katkeroitti Amerikassa syntyneitä valkoisia eli kreoleja. Kreolien ja keskushallituksen välisestä ristiriidasta tuli varsinkin Espanjan siirtomaavaltaa rapauttava tekijä. Amerikkalaisen kultan

ja hopean massiivinen tuonti syöksi Espanjan inflaatiokierteeseen, jolloin 1600-luvun alkupuolelta lähtien erityisesti Alankomaat ja Englanti vahvistivat taloudellisia asemiaan Espanjan kustannuksella. Voimasuhteiden muutos Euroopassa tuntui pian myös Amerikassa, ja esim. Brasilian sokerialueet olivat 1630-luvulla hollantilaisten hallussa.¹

Espanja ja Portugali olivat säännelleet alusmaihinsa suuntautuneen siirtolaisuuden vähäiseksi eikä Euroopassakaan vielä ollut siirtolaisuutta aiheuttavaa väestöpainetta. Itsenäistyneet valtiot sen sijaan avasivat rajojaan ja ryhtyivät houkuttelemaan eurooppalaisia uudisasukkaiksi lainsäädännöllisin ja propagandistisin keinoin.²

Merimiehiä ja seikkailijoita

Ensimmäiset suomalaiset Latinalaisessa Amerikassa olivat mahdollisesti alankomaalaisten tai kuurinmaalaisten palveluksessa purjehtineita merimiehiä. Hollantilaisilla laivoilla tiedetään työskennelleen ruotsalaisia ja suomalaisia jo 1600-luvulla, ja seuraavan vuosisadan keskivaiheilla heidän lukumääränsä kasvoi huomattavasti. Nykyiseen Latviaan kuuluva Kuurinmaa yritti 1600-luvun puolivälissä vakiinnuttaa Venezuelan edustalla sijaitsevan Tobagon koloniakseen, mihin tehtävään värvättiin myös pohjoismaalaisia. Ruotsi-Suomi pyrki itsekin siirtomaavallaksi, ja vuonna 1784 se sai haltuunsa pienen St. Barthelemy saaren läheltä Puerto Ricoa. Melkein vuosisadan kestänyt siirtomaanomistus toi saarelle virkamiehiä ja sotilaita Ruotsi-Suomen itäisestäkin osasta.³

Etelä-Amerikkaan tapahtui ensimmäinen suomalaishetimitys vuonna 1768, kun

turkulainen tutkimusmatkailija Herman Dietrich Spöring nuorempi purjehti James Cookin retkikunnassa Rio de Janeiroon tutkimusmatkalla, josta on kerrottu lähemmin Australian ja Uuden-Seelannin yhteydessä.⁴

Ensimmäinen Amerikassa käynyt suomalaisalus oli helsinkiläinen fregatti *Anders Johan Nordenskiöld*, joka purjehti 1769–1770 Espanjasta Kuubaan. Fregatti *Generalen Grefe Friedrich Posse* purjehti ensimmäisenä suomalaisena aluksena Etelä-Amerikkaan, Uruguayhin vuonna 1783.⁵

Pohjois-Amerikan ja Ranskan vallankumousten esimerkki sekä Euroopan ajautuminen Napoleonin sotiin loivat 1800-luvun alussa kreoleille tilaisuuden irtautua emämaiden määräysvallasta. José de San Martinin ja Simon Bolívarin johtamat itsenäisyysodot päättyivät 1820-luvulla siirtomaiden voittoon. Bolívarin armeijassa taisteli mm. porvoolainen kreivi Fredrik Thomas Adlercreutz (1793–1852), joka kunnostautui Kolumbian vapauttamisessa.⁶

Suurempien, yhtenäisten siirtolaisryhmien lisäksi Etelä-Amerikka on houkutelut yksittäisiä siirtolaisia jo vuosisatojen ajan. Heistä monet ovat olleet seikkailijaluonteita, jotka ovat siirtyneet maasta toiseen, lopulta myös Suomeen palaten. Latinalaisen Amerikan tarjoamista mahdollisuuksista alkoi välittyä nopeasti tietoa Pohjolaankin, joskin tietämys Latinalaisesta Amerikasta pysyi Suomessa melko vähäisenä, mikä vaikutti alueelle muuttaneiden suomalaisten siirtolaisten määrään. Myöhemminkin suomalaisen siirtolaisuuden päävirta vei Pohjois-Amerikkaan, jonka kasvava talous tarvitsi uusia työntekijöitä. Sen sijaan Latinalaiseen Amerikkaan muuttivat utopiasirtolaisten

ohella pääasiassa yksittäiset henkilöt, jotka olivat mm. liikemiehiä, tutkijoita ja sotilaita. Jo vuonna 1810 pieni joukko ruotsalaisia ja suomalaisia oli yrittänyt käynnistää ensimmäistä rautaruukkia Brasiliaan São Paulon lähelle. Hankkeessa oli mukana suomalainen Klas Fleming ja hänen velipuolensa Otto Fleming. Turun hovioukudessa notaarina toiminut Klas vastasi yrityksessä hallintoasioista. Hän kuoli São Paulossa vuonna 1815. Carl Lorentz Danckwardt oli Suomenlinnassa palvellut meriupseeri, joka pian jätti tappiollisen rautaruukkiyrityksen ja liittyi Brasilian puolustusvoimiin. Välillä hän kokeili myös liiketoimintaa omistaen mm. osan kultakaivoksesta, mutta palasi jälleen palvelukseen Brasilian laivastoon. Siellä hän sai mainetta etevänä laivasuunnittelijana. Danckwardt kuoli Santosissa 1843. Mukana oli myös Elias Dahlström, joka oli syntynyt Taalainmaalla, mutta muutti nuorena vanhempiensa mukana Nilsiiän ja sittemmin Ilomantsiin. Hän palasi Brasiliasta takaisin Suomeen, ja kuoli Ilomantsissa vuonna 1852.⁷

Näköaloja itsenäistyneeseen maanosaan avasi etenkin Carl Edward Bladh (1790–1851). Kaskisista kotoisin ollut Bladh työskenteli jonkin aikaa Rio de Janeirossa englantilaisessa kauppayhtiössä. Hän siirtyi kuitenkin liikeasioissa Chileen, jossa asui vuoteen 1829. Bladh matkusti sitten Argentiinaan, joka tuolloin oli sisällissodan näyttämönä. Bladh joutui myös sotatoimiin mukaan Buenos Airesissa, joskin vasten tahtoaan. Seuraavana vuonna hän jatkoi Montevideon kautta Brasiliaan, jossa asui aina vuoteen 1833. Palattuaan Brasiliasta Bladh asettui Tukholmaan. Bladhin 1830-luvulla ilmestyneet kaksi varsin kriittistä matkakirjaa

”Republiken Chile. Åren 1821–1828” ja ”Resa till Montevideo och Buenos Ayres” olivat ensimmäiset ruotsiksi painetut kuvaukset Chilestä, Argentiinasta, Uruguayasta ja Paraguayasta. Teoksia luettiin sekä Ruotsissa että Suomessa.⁸

Etelä-Amerikka on aina houkutellut myös eri alojen tiedemiehiä. Yksi varhaisimmista oli hyönteistutkija Reinhold Ferdinand Sahlberg (1811–1874). Hän otti osaa Alaskaan suuntautuneeseen tutkimusretkeen vuonna 1839. Matka kulki Kap Hornin kautta, ja välillä pysähdyttiin myös Brasiliassa ja Chilessä. Rio de Janeiron ympäristöstä Sahlberg keräsi 8 000 hyönteisen kokoelman, samoin Chilen puolella hän teki tutkimusmatkoja maan sisäosiin. Vuonna 1849 hän teki uuden matkan Brasiliaan, jossa viipyi kaksi vuotta. Tuon retken saalis oli kunnioitettava 70 000 hyönteisen kokoelma sekä keltakuumetartunta. Toinen alueella 1800-luvulla liikkunut suomalainen tiedemies oli maailmankuulu jäkälätutkija, kasvitieteilijä Edvard August Wainio (1853–1929), joka suoritti tutkimuksia Brasiliassa vuosina 1884–1885. Wainio julkaisi matkallaan keräämistään jäkälistä vuosina 1891–1892 ekssikkaatin ”Lichenes Brasilienses exsiccati”. Lisäksi hän julkaisi suorittamastaan matkasta yleistajuisen kuvauksen ”Matkustus Brasiliassa. Kuvaus luonnoista ja kansoista Brasiliassa” vuonna 1888.⁹

Puhdasverisiä seikkailijoita edustaa Valdemar Becker (1840–1907). Hän palveli sotilaana husaarirykmentissä, Pietarissa, mutta karkasi upseeriystävänsä vaimon kanssa vuonna 1862 Amerikkaan. Parin tiet erosivat, ja Becker jatkoi matkaansa Meksikoon, jossa oli sisällissota käynnissä. Becker liittyi armeijaan, jonka

C.E. Bladh (1790–1851). – *Museovirasto*.

Espanja, Ranska ja Englanti olivat maahan lähettäneet. Hänestä tuli armeijan ylipäällikön, kenraali Márquezin, adjutantti. Keisari Maximilianin noustua valtaan vuonna 1864 Becker asettui Mexico Cityyn, jossa hän tutki maan historiaa ja arkeologiaa. Aivan keisarivallan loppuajoina hän sai paikan maan valtiovarainministeriön osastopäällikkönä. Becker jopa laati keisarille suunnitelman suomalaisesta siirtokunnasta Meksikossa. Suunnitelman yksityiskohdista ei ole säilynyt tietoa. Becker meni naimisiin Maria Concha Adornon kanssa ja kääntyi katolilaisuuteen. Kun Maximilian suistettiin valasta, Becker joutui ensin vankilaan, ja vuonna 1868 hänet karkotettiin maasta. Becker siirtyi Meksikosta Pariisiin. Hän

Valdemar Becker. – *Schulman & Nordenst-
reng 1912.*

taisteli vapaaehtoisena myös Espanjan-Marokon-sodassa vuonna 1859, Serbian joukoissa Turkin-sodassa 1876–1877 sekä toimi paavin henkivartiokaartissa ja vuodesta 1871 Ismail Paššan yleisesikunnassa, Egyptissä. Valdemar Becker kuoli helmikuussa 1907 Roomassa.¹⁰

Seikkailunomaisia olivat myös helsinkiläisen Axel Sundqvistin vaiheet Keski-Amerikassa. Yhdysvaltain laivaston upseerina palvellut Axel Leonard Sundqvist oli syntynyt Pietarsaareissa toukokuussa 1867. Hän muutti perheensä mukana 12-vuotiaana Helsinkiin, jossa jo varhain ansaitsi elantonsa mm. juoksupoikana ja aamulehtien jakajana. Myöhemmin hän siirtyi merille töihin. Hän halusi välttää asevelvollisuuden, ja pakeni Suomesta ulko-

maille vuonna 1891. Poliisin takaa-ajamana hän pestautui Antwerpenissä Yhdysvaltoihin menevään laivaan. Saavuttuaan perille hän värväytyi Yhdysvaltain laivastoon. Sundqvist otti osaa amerikkalais-espanjalaiseen sotaan 1890-luvun lopulla. Hänet palkittiin kaksi kertaa kongressin urhoollisuusmitalilla, mm. sen jälkeen, kun hän maaliskuussa 1898 katkaisi Kuubassa Cienfuegesin lahdella lennätinkaa-pelin espanjalaisten rannalta ampuman ankaran tulituksen alla. Tämän jälkeen hänet ylennettiin upseeriksi. Hän sai myöhemmin siirron Newportiin Puerto Ricoon, jossa kuoli 22.12.1910. Hänen puolisonsa Maria Sundqvist (os. Granholm, s.1867 Teerijärvellä) palasi Suomeen tyttärensä Alicen kanssa. Maria Sundqvist kuoli Teerijärvellä lokakuussa 1944.¹¹

Konni Zilliacus ja rautatien rakentajat Costa Ricassa

Suomalaisten hakeutuminen valtamerten takaisin maihin oli vähäistä aina 1800-luvun jälkipuoliskolle asti. Varhaisimmat siirtolaiset olivat lähinnä laivansa jättäneitä merimiehiä, yksittäisiä onnenonkijoita ja seikkailijoita. 1870-luvulta lähtien historian merkittävin siirtolaisuusaalto suuntautui pääasiassa Pohjois-Amerikkaan. Väestönkasvu, katovuodet ja heikot ansiomahdollisuudet työnsivät suomalaisia lähes myyttisenä onnen maana näyttäytyvälle manteelelle. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä jo noin 300 000 suomalaista oli siirtynyt Atlantin yli.¹²

Tiheästä siirtolaisvirrasta valui purosia myös eteläisemmille seuduille. Keski-amerikkalaisessa Costa Rican valtiossa oli 1870-luvulla ryhdytty suureen rauta-

tiehankkeeseen, ja rakennuttaja värväsi vaaralliselle työmaalle miehiä Euroopasta asti. Vuoteen 1890 mennessä parikymmentä suomalaista rakensi kiskoja viidakkoon. Nämä muodostivat samalla kenties ensimmäisen selväpiirteisen suomalaisryhmän Latinalaisessa Amerikassa. He olivat matkanneet aluksi Yhdysvaltoihin, mutta värväytyivät sitten rautatieyhtiön palvelukseen ja matkasivat New Yorkista ilmaisella laivakuljetuksella eksoottiseen Costa Ricaan. Etupäässä Pohjanmaalta, Kuusamosta ja Lapista lähteneet miehet näyttivät kestävän raskaat olosuhteet hyvin. Rautatien rakentajien järjestysmiehenä oli Taivalmaa-niminen mies. Toisena nimenä mainitaan Erik Rajala.¹³

Suomalaisten rautatien rakentajien työnohtajana toimi lyhyen ajan Konni Zilliacus (1855–1924), joka tuli 1900-luvun taitteessa kuuluisaksi venäläissortoa ankarasti vastustaneena poliitikkona ja lehtimiehenä. Vuonna 1889 vielä tuntematon virkamiessuvun kasvatti oli saapunut Yhdysvaltoihin tarkoituksenaan paitsi uuden elämän aloittaminen niin myös suomalaissiirtolaisten olojen tutkiminen. Taloudelliset alkuhankaluudet ja huhut Keski-Amerikassa työskentelevistä suomalaisista saivat hänet tarttumaan New Yorkissa rautatieyhtiön houkuttelevaan tarjoukseen. Zilliacus lähti kesäkuussa 1889 Costa Ricaan, Las Pavasiin rautatien rakennustyömaalle työnohtajaksi. Hänen tarkoituksenaan ei ollut kuitenkaan viipyä Keski-Amerikan tropiikissa pitempään eikä hänellä ollut omasta mielestään enää mitään tehtävää siellä. Zilliacus jatkoi joulukuussa 1889 matkaansa ja päätyi lopulta Kalifornian kautta USA:n pohjoisvaltioihin. Matkakirjeissään Hufvudsbladetille hän kuvasi monipuolisesti

Konni Zilliacus. – *Museovirasto.*

Amerikkaan tulleiden maanmiestensä elämää ja pohdiskeli siirtolaisuuden ongelmia. Zilliacuksen mielestä suomalaisiirtolaiset hajaantuivat liikaa eri tahoille, mikä hänen mukaansa vieraannutti siirtolaisia kotimaastaan ja teki heistä turvottomia vaikeuksien kohdatessa. Ongelman ratkaisuna Zilliacus piti siirtolaisten keräämistä suuremmiksi yhdyskunniksi. Edelleen hän katsoi, ettei Yhdysvallat enää tarjonnut hyviä mahdollisuuksia suomalaisille vaan heidän kannattaisi suunnata etelään.¹⁴

Konni Zilliacuksen ajatukset siirtolaisvirtojen keskittämisestä eivät herättäneet Suomen suuriruhtinaskunnassa vastakäykä kymmeneen vuoteen. Mutta kun ve-

näläisten sortopolitiikka uuden vuosisadan kynnyksellä kiristyi, erät sivistyneistön jäsenet alkoivat nähdä suomalaisen kulttuurin ainoaksi pelastukseksi suurten siirtokuntien perustamisen kaukomaille. Tästä alkoi merkittävin vaihe suomalaisten Latinalaiseen Amerikkaan kohdistuneessa siirtolaisuudessa.¹⁵

Suomalaisia Sundsvallista ja Kiirunasta Brasiliaan

Suomalaisia on asunut Pohjois-Ruotsissa jo ikimuistoisista ajoista. Muuttoliike ja Pohjanlahden rantojen vilkas taloudellinen vuorovaikutus on jatkunut jo vuosisatojen ajan. Kun Ruotsi 1800-luvun puolivälissä tempautui mukaan yleiseurooppalaiseen Amerikan siirtolaisuuteen, niin Atlantin toiselle puolelle alkoi hakeutua myös sukujuuriltaan suomalaista väkeä. Vuosisatojen vaihteessa ruotsalaisten mukana matkasi myös suomalaissyntyisiä henkilöitä Etelä-Amerikkaan.¹⁶

Pohjanmaan vastarannalle Sundsvallin seudulle oli 1800-luvun keskivaiheilla kehittynyt paljon sahateollisuutta, ja vuosisadan loppuun mennessä tuhansiin nouseva määrä pohjalaisia oli työskennellyt alueella. Monet palasivat sesonkitöistä kotimaahan, mutta osa asettui Ruotsiin tai jatkoi matkaansa siirtolaiseksi Amerikkaan.¹⁷

Sekä Sundsvallin sahat että Tukholman seudun metalliteollisuus joutuivat 1890-luvun alussa lamakauden kouriin. Tämä johti tuntuviin palkanalennuksiin ja työttömyyteen. Tilanne muodostui otolliseksi Brasiliaa kaupanneille siirtolaisagenteille, ja he levittivät ammattiyhdistysten tuella tietoutta Brasilian mahdolli-

suuksista ahdinkoon joutuneiden työläisten keskuudessa. Köyhiä perheitä houkutteli etenkin ilmainen laivamatka Hampurista eteenpäin. Tehokkaan tiedotuksen tuloksena 2446 henkilöä lähti vuosina 1890–1891 Sundsvallin ja Tukholman alueilta Brasiliaan, Rio Grande do Sulin osavaltioon. Suomalaissyntyisten muuttajien osuus ei ole täsmällisesti arvioitavissa, mutta aivan mitätön se tuskin oli.¹⁸

Brasilialaiset halusivat siirtolaisia uudisraivaajiksi ja erityisesti kahviplantaasien työvoimaksi, sillä orjuuden lakkauttaminen vuonna 1888 oli saattanut lupaan elinkeinon vaikeuksiin. Koko Euroopan kattaneella tiedotustoiminnalla Brasilia onnistui 1890-luvulla kääntämään vanhan mantereen siirtolaisvirroista yli miljoona ihmistä omaan maahansa. Ruotsista tulleet menestyivät ehkä keskimäärin yhtä hyvin tai huonosti kuin muutkin siirtolaiset, mutta toimeentulomahdollisuudet eivät yhtä kaikki vastanneet värvärien maalailuja. Monet nääntyivät raadantaan ja köyhyyteen syrjäisillä seuduilla, vaikka osa olikin saanut tuttua työtä paikallisilta sahoilta.¹⁹

Brasiliaan muuttaneiden ankea kohtalo nostatti Ruotsissa julkista huomiota ja varoittavia kirjoituksia, mikä ei kuitenkaan estänyt uuden siirtolaisaallon syntymistä vuosina 1909–1911. Parempaa elämää etsimään lähti nyt työläisiä Pohjois-Ruotsin kaivosalueelta, pääasiassa Kiirunan kaupungista. Joukkomuuton taustasyynä vaikutti vuoden 1909 epäonnistunut suurlakko, joka näytti vain kurjistavan kaivostyöväen oloja. Ammattiyhdistysliike teki siirtolaisuudesta poliittisen asean, ja siirtolaisvärvärit käyttivät tilaisuutensa.

Erilaisten lähteiden mukaan Brasiliaan siirtyi kolmen vuoden aikana 700–1000

henkilöä, joista noin 300:n juuret olivat Suomessa. Flodellin mukaan 644 ruotsalaista muutti tuona aikana Brasiliaan. Ruotsissa asuneen suomalaisväestön ohella Etelä-Amerikkaan matkaaviin seurueisiin liittyi ihmisiä myös Suomen puolelta. Kaikkiaan vuosina 1890–1913 Ruotsista muutti Brasiliaan 3 423 henkilöä.²⁰

Eräs näistä Suomen puolelta matkaan lähteneistä oli Pielavedellä vuonna 1876 syntynyt Edvard Hyvärinen. Hän oli muuttanut vuonna 1900 Ala-Torniolle. Täältä hän lähti 28.10.1911 Haaparannan kautta matkalle kohti Etelä-Amerikkaa. Mukana seurasivat puoliso Anna Hyvärinen (os. Heiska, s. vuonna 1875) sekä perheen kolme lasta. Laivamatka kulki Saksan ja Espanjan kautta Keski-Amerikkaan, josta saavuttiin Rio de Janeiroon 4.12.1911. Myöhemmin matkaa jatkettiin junalla Isseniin ja sieltä hevosilla Guaranyyn. Perillä Gerbeladossa Hyväriset olivat 2.1.1912. Tornion Lehti julkaisi keväällä 1912 kaksi Hyvärisen matkastaan kirjoittamaa kertomusta. Niissä hän arvostelee Brasilian oloja. Viljelysmaa oli hyvää ja paikalliset alkuasukkaat olivat ottaneet sen haltuunsa. Siirtolaisille tarjotut asunnot olivat pelkkiä hökkeleitä. Lisäksi vaivasivat heinäsirot sekä syöpäläiset. Kaiken kaikkiaan siirtolaisille annettuja lupauksia ei oltu pidetty. Hän varoittikin alueelle aikovia miettimään asiaa tarkoin, ennen kuin he tekevät päätöksen lähteä. Hyvärinen itse siirtyi perheineen Argentiinaan, mutta olot sielläkään eivät olleet helpot. Liikkuminen oli vaikeaa, samoin ilmasto. Mielessä oli jo muutto Keski-Amerikkaan. Hyväristen perheeseen syntyi matkan aikana lapsi, joka kuitenkin kuoli. Lisäksi Anna Hyvärinen sairastui, ja lääkärit suosittelivat muuttoa Pohjois-

Amerikkaan tai Eurooppaan. Hyväriset palasivat Suomeen, jossa Edvard Hyvärinen kuoli vuonna 1920. Anna Hyvärinen eli vuoteen 1956. Lehtikirjoitusten lisäksi Edvard Hyvärinen kirjoitti matkastaan kertomuksen, joka on osin säilynyt.²¹

Kiirunalaiset kokivat edeltäjiensä lailla syvän pettymyksen. Uudisraivajat joutuivat kokemaan Brasiliassa outoja sairauksia sekä tulvia, ja siirtolaisten kuolleisuusluvut nousivat moninkertaisiksi verrattuna kantaväestöön. Jo vuonna 1911 monet palasivat kotimaahan. Siirtolaisten vetoomukset ja heidän kurjuutensa käsittely Ruotsin lehdistössä synnyttivät poliittisen paineen, jonka seurauksena hallitus käynnisti vuonna 1912 erityisen pelastusoperaation. Kaikki halukkaat saivat palata Ruotsin valtion kustannuksella takaisin kotiin, ja vuoteen 1913 mennessä tähän mahdollisuuteen oli tarttunut tai muilla keinoin palannut lähes 600 henkilöä. Heihin lukeutui myös osa noin 300 suomalaissyntyisestä siirtolaisesta. Asia ilmenee myös Oulun läänin kuvernöörin Hjalmar Langinkosken kertomuksesta lääninsä tilasta vuona 1912. Tällöin hän mainitsee, että läänistä on muuttanut muutama henkilö Etelä-Amerikkaan, mutta he eivät ole siellä menestyneet, vaan vaipuneet jopa suoranaiseen kurjuuteen. Osa oli palannut takaisin Suomeen omin kustannuksin, mutta suurimman osan oli valtio avustanut takaisin kotimaahan.

Brasiliaan jo ennen vuotta 1909 muuttaneet jäivät pelastusoperaation ulkopuolelle. Ne, jotka eivät palanneet, joko jäivät Brasiliaan tai siirtyivät Argentiinaan *Colonia Finlandes* naapuriin Bonplandiin ja lopulta *Yerbal Viejon* ruotsalaissiirtokuntaan. Oberán seudulla asui 1940-luvulla lähes tuhat ruotsalaista.²²

Utopiayhteisöjen taustaa

Jo antiikin aikana Platon sekä Aristoteles käsittelevät tuotannossaan utopiayhteisöjä. Antiikin demokratia-ajattelun ohella kristillisen alkukirkon näkemykset ovat utopiafilosofian taustalla. Vuonna 1516 Thomas More julkaisi teoksen *Utopia*, mikä on utopiakirjallisuuden tärkein teos. Sen ideat hyväksyivät sekä katolinen kirkko että sosialistiset ajattelijat. Moren utopia oli saari, joka koostui yhtä suurista kaupunkivaltioista. Yksityisomaisuutta ja rahaa ei ollut. 1600-luvun laaja utopiakirjallisuus sijoitti ihanneyhteiskunnan kaukana olevalle saarelle tai mantereelle. Samoin korostettiin työvelvollisuutta ja yhteistä maanomistusta. Francis Bacon korosti vuonna 1627 ilmestyneessä teoksessaan *Nova Atlantis* luonnon hallintaa sekä tiedon valtaa. Bacon luetaan porvarillisten utopioiden esittäjän ryhmään.

Valistuksen aikana 1700-luvulla haluttiin palata luontoon. Samalla vuosisadalla teollinen vallankumous synnytti utopiasosialismin. Sen edustajat olivat huolestuneita teollisen vallankumouksen synnyttämistä ongelmista. Ratkaisuna he näkivät harmonisen sosialismin, jonka perustana olisivat ihmisten yhteistyö ja luokkasopu. He uskoivat ihmisen hyvyyteen sekä siihen, että olisi voitava kasvattaa moraalisesti korkealla tasolla oleva ”uusi ihminen”. Suomalaisista Matti Kurikka edusti tätä aatesuuntaa. Utopiasosialistit tähtäsivät erilaisten kommuunien perustamiseen. Ne perustettiin lähes poikkeuksetta Yhdysvaltoihin, joka oli utopiayhteisöjen kultamaa. Maassa toimikin vuoteen 1858 mennessä yhteensä 138 yhteisöä, joukossa sekä maallisia että uskonnollisia. Uskonnollisia ihanneyhteisöjä

perustivat aluksi saksalaiset ja englantilaiset pietistit sekä metodistit. Myöhemmin myös mormoonit, mennoniitat, shakerit sekä teosofit perustivat 1800-luvulla omia yhteisöjään.

Edward Bellamyn teos *Vuonna 2000* oli 1800-luvun lopun merkittävin utopiakirja. Se käännettiin vuonna 1902 suomeksikin. Bellamy yhdisti aatteessaan tulevaisuuden teknologisen utopian, humanismin sekä kristinuskon. Naiset ja miehet olivat tasa-arvoisia, raha oli poistettu ja teollisuus kansallistettu. Bellamylaisuuden pohjalta syntyi useita ihanneyhteisöjä eri puolille Yhdysvaltoja. Vähitellen bellamylaisuuskin jäi sivuun, sillä utopiayhteisöihin aikaisemmin suuntautunut paine siirtyi nyt nousevan työväenliikkeen kannatukseen.²³

Sortokaudella sosialismia Kuubassa

Tsaari Nikolai II:n helmikuun manifesti vuonna 1899 oli Suomen valtiosäännön vastainen. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin venäläistämispolitiikka voimistui. Venäläistämiseen sisältyi Suomen sotaväen sulauttaminen Venäjän armeijaan. Vuosisadan vaihteessa siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan äkkiä kaksinkertaistui. Pohjanmaalta ja rannikkoseuduilta lähti vaivihkaan nuoria miehiä ilman passia. Suomalaiset katsoivat yleisesti, että sortopolitiikka ja uuden asevelvollisuuden pelko olivat aiheuttaneet muuttoryntäyksen, kun taas venäläiset korostivat taloudellisyhteiskunnallisia syitä.²⁴

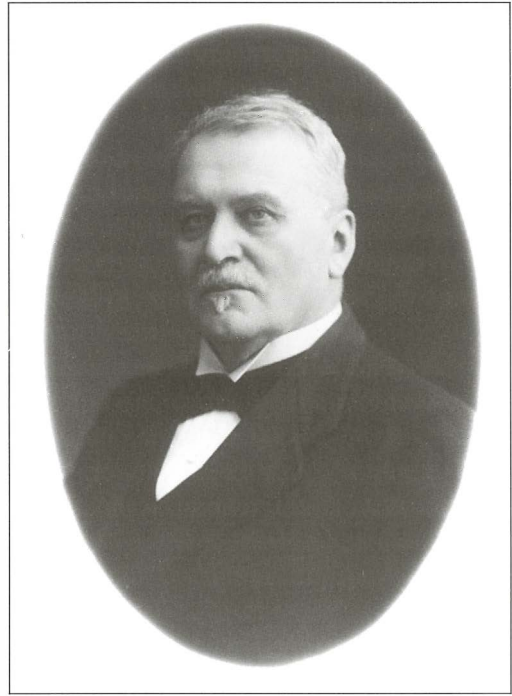
Synkkä poliittinen tilanne ja siirtolaisuuden paisuminen loivat kasvupohjan järjestyneille muuttoajatuksille. Vuoden 1899 alkupuolella Konni Zilliacus esitti

toimittamassaan *Nya Pressen* -sanomalehdessä, että asevelvollisuutta pakenevien siirtolaisten tulisi rakentaa suuria yhdyskuntia ulkomaille vaalimaan suomalaista kulttuuria ja antamaan moraalista tukea kotimaalle. Noihin aikoihin tunnettu sosialisti Matti Kurikka olikin puuhannut suomalaissiirtolaa Australiaan.²⁵

Suomalaisen sivistyneistön yleisasenne siirtolaisuuteen oli sortokauden alussa hyvin kielteinen. Puhe suomalaisen kulttuurin pelastamisesta kaukomaille tulkittiin helposti siirtolaisuuden ja siten isänmaan petturuuden edistämiseksi. Maastamuuttajille osoitti ymmärtämystä lähinnä työväenlehdistö. Tsaari oli vuoden 1900 valtiopäivien avajaispuheessa ilmaissut huolensa suuren maastamuuton johdosta. Suomalaisvastarinnan johto neuvoi kutsuntalakkolaisia jäämään kotimaahan.²⁶

Bobrikov alkoi keväällä 1903 karkottaa diktatorisilla valtuuksillaan suomalaisvastarinnan johtomiehiä maasta. Suuri osa karkotetuista kerääntyi pakolaisyhteisöksi Tukholmaan, jonne Konni Zilliacus oli siirtynyt eräiden samanmielisten kanssa jo aikaisemmin. Siirtokunta-ajatus sai uuden vakavamman hengen. Journalisti Eero Erkko (1860–1927) saapui karkotettuna Tukholmaan toukokuussa 1903. Hän oli perustanut vuonna 1889 Helsingin *Sanomien* edeltäjän *Päivälehdin*. Erkko jatkoi pian matkaansa kohti Yhdysvaltoja, mutta hän ilmeisesti sai Tukholman suomalaisyhteisöltä tehtäväkseen kerätä tietoja suomalaisten oloista Amerikassa ja samalla tunnustella, mitä mahdollisuuksia tarjoutuisi siirtokuntahankkeelle.²⁷

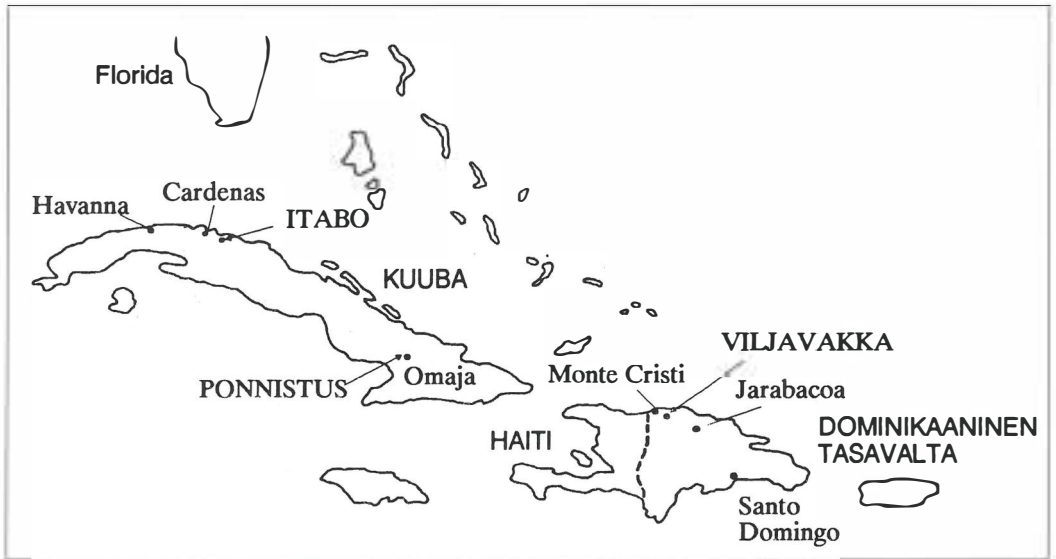
Eero Erkko tapasi New Yorkissa amerikkansuomalaisen liikemiehen A. Hornborgin, joka esitti hänelle ajatuksen suomalaisten siirtolaisten ohjaamisesta

Eero Erkko (1860–1927). – *Museovirasto*.

maanviljelijöiksi Kuubaan. Kuuba oli joutunut vuonna 1898 Yhdysvaltojen alaisuuteen, ja tarjolle tullut halpa viljelysmaa kiinnosti amerikkansuomalaisia. Heinäkuussa 1903 Erkko lähti Kuubaan Hornborgin agenttina tutkiakseen olojen soveltuvuutta suomalaisille. Erkon kotimaahan lähettämistä kirjeistä käy ilmi, että hän piti keskeisenä tehtävänä etsiä sopiva alue Suomesta saapuville poliittisille pakolaisille ja asevelvollisuuden välttelijöille.²⁸

Erkko sai Kuubasta vaikutelman hedelmällisenä paratiisina, mutta lyhyehkön matkansa aikana hän ei paljonkaan tutkinut siirtokunnan menestymisen todellisia mahdollisuuksia. Jo heinäkuun lopulla 1903 Erkko ja Hornborg tekivät amerikk-

Väli-Amerikan suomalaissiirtokunnat. – *Korkiasaari 1989.*

kalaisyhtiön kanssa sopimuksen maansaantiehdoista Kuubassa. Erkko kirjoitti tiedustelunsa tuloksista Tukholman suomalaisyhteisön johtomiehille. Hän ei pettymykseen kuitenkaan saanut Kuuban hankkeelle kannatusta. Vastarintajohtajat pitivät syyskuun alussa 1903 Tukholmassa yleiskokouksen, jossa ajatus siirtolaisuudesta kutsuntalakkujen tehostajana jakoi mielipiteet täysin kahtia. Vanhempi polvi katsoi valtiomies Leo Mechelinin (1839–1914) johdolla, että kyseessä oli Suomen tyhjentäminen vastustuskykyisimmistä voimista ja tappiomielialan lietsonta. Siirtokunta-ajatus henkilöityi edelleen Konni Zilliacukseen, mutta vastauksessaan Erkolle hän epäili Kuuban yrityksen vaativan liian suuria pääomia. Siirtokunnan paikkaa harkittaessa Zilliacus pani etusijalle Kanadan.²⁹

Vaikka Erkko jäi suunnitelmissaan ilman poliittista tukea ja palasi lopulta kotimaahan vuonna 1905, hänen Kuubaa

ihannoineet kirjoituksensa amerikansuomalaisten ja Suomen lehdissä herättivät tiettyä kiinnostusta. Neljä suomalaista, K. Brofeldt, E.J. Canth, turkulainen Selim Sederqvist ja ”eräs helsinkiläinen mies”, ehtivät kevään 1904 mittaan tutkia Kuuban Itabossa tarjolla olleita maita. Ostopäätöksiä ei kuitenkaan syntynyt, mikä luultavimmin johtui rahoituksen puutteesta ja maanomistusolojen epäselvyydestä. Venäläisten sortopolitiikan hellittäminen vuonna 1905 hiljensi kaavailut aktivistien ulkomaisista tukikohtista, ja suomalaisten siirtolaisuus Kuubaan näyttääkin jääneen erittäin vähäiseksi.

Sokerisaaren lupaamiin mahdollisuuksiin tarttui kuitenkin joukko amerikansuomalaisia. Heidän unelmansa poikkesivat huomattavasti Zilliacuksen ja Erkon kansallismielisistä tavoitteista.³⁰

Keväällä 1904 ryhmä amerikansuomalaisia asettui viljelemään maata Itabon seudulle, joka sijaitsee noin 100 kilomet-

riä Havannasta itään. Ryhmän johtaja, entinen merimies A.A. Karjalainen alias Karr, ylisti amerikansuomalaisten lehdes-*sä Amerikan Kaiussa* saaren hedelmällistä maaperää ja antoi käytännöllisiä neuvoja tulokkaille. *Kaiku* julkaisi myös usein A. Hornborgin yhtiön mainoksia edullisesta kuubalaismaasta. Itabon todellinen veto-voima muodostui silti melko vaatimattomaksi. Siirtokunta ei ilmeisesti kasvanut enää vuoden 1907 jälkeen, jolloin siellä Kuuban-siirtolaisen William Keskisen mukaan asui 12 suomalaisperhettä. Pääasiassa kaivos- tai tehdastyön taakseen jättäneet siirtolaiset toivoivat itsenäisestä maanviljelyksestä parempaa elinkeinoa, mutta mielikuvat kevyestä elämästä etelän lämmössä särkyivät nopeasti. Kuubalaiset viljelykasvit olivat suomalaisille outoja, ja syrjäistä Itaboa vaivasi usein kuivuus.³¹

Jos venäläissorron tuominnut kansallismielisyys jäi vähäiselle sijalle jo itabolaisten elämässä, niin toisen Kuubaan syntyneen suomalaissiirtokunnan aatepohja oli suorastaan nationalismin vastainen. Suomenruotsalaisen merikapteenin Oscar Norringin vuoden 1906 lopulla perustamassa *Ponnistus*-siirtokunnassa pyrittiin noudattamaan idealistisen sosialismin ihanteita, mikä teki siitä puhdaspiirteisen utopiyhteisön. Ponnistus ei ollut uusi tai yksinäinen ilmiö, sillä ajatus sosialistisesti rakennettavasta hyvän elämän keitaasta oli saanut ensimmäiset suomalaiset kokeilijansa jo vuonna 1868 Venäjän Amurilla. Suurinta huomiota herättivät Matti Kurikan utopiahankkeet Australiassa ja Pohjois-Amerikassa 1900-luvun alkuvuosina.³²

Norringin ja hänen vaimonsa jälkeen Ponnistukseen saapui puuseppä William

Keskinen perheineen. Hänellä oli jo koke-
musta Matti Kurikan Australian-siirtola-
sta. Norring ja Keskinen kirjoittelivat siir-
tokunnastaan houkuttelevia kuvauksia
amerikansuomalaisten lehtiin *Raivaajaan*
ja *Työmieheen* ja kehottivat uudisasukka-
ta tuomaan mukanaan sosialistiset ihan-
teet. Vaikka Ponnistus herättikin mielen-
kiintoa, sen väkiluku kasvoi hitaasti. Vuo-
den 1908 tammikuussa alueella oli 12
maatilaa, eikä asutus näytä lisääntyneen
ennen seuraavan vuoden alkua, jolloin
siirtokuntaan tuli joitakin ihmisiä suoraan
Suomesta. Asukasluku oli noussut muuta-
maan kymmeneen, kun Ponnistuksen laa-
jentuminen vuonna 1909 kääntyi melko
nopeasti autoitumiseksi. Eräs Ponnistuk-
seen muuttaneista suomalaisista oli Kor-
tesjärvellä vuonna 1878 syntynyt Kalle
Viitamäki, joka muutti Kuubaan Yhdys-
valloista huhtikuussa 1907. Hänen vai-
monsä ja kaksi lastaan saapuivat perille
seuraavana elokuuna. Kaikkiaan Viitamä-
ki oli Kuubassa yli 13 vuotta. Hän mainit-
see muistelmakirjoituksessaan, että suo-
malaisia petettiin Omajassa alusta saakka.
Viitamäki arvostelee voimakkaasti Nor-
ringia, joka lehtikirjoitusten avulla hou-
kutteli uusia asukkaita siirtokuntaan. Hän
mainitsee kirjoituksessaan myös Ponnis-
tuksessa asuneiden perheiden nimiä. Näi-
tä olivat Holm, Virta, Laine, Vainio, Hon-
ka, Ikonen (vanhempi ja nuorempi), Park-
ki, Aho ja Norring. Poismuuttaneina poi-
kamiehinä Viitamäki nimeää Niemen,
Leinon, Purosen ja Keskisen.³³

Itabosta katsoen saaren itäisessä osas-
sa Omajan alueella sijainneen Ponnistuk-
sen talous perustui hedelmien ja kasvien
viljelyyn. Sosialistista aatetta yritettiin to-
teuttaa myös arkielämässä. Siirtokuntaa
koskevaan päätöksentekoon sai jokainen

asukas osallistua, ja esim. hautaustoimitukset suoritettiin sosialistisin seremonioin. Utopian hauraus kävi pian kuitenkin selväksi. Teiden ja siltojen puute vaikeutti elinkeinon harjoittamista, eikä maaperän laatu vastannut innoittuneiden pioneerien kuvauksia. Maa-alueiden laillinen omistusoikeuskin osoittautui kyseenalaiseksi, jolloin syytökset kohdistuivat palstojen välittäjänä toimineeseen Noringiin. Ponnistuksen riitoja puitiin toistuvasti *Rai-vaajan* sivuilla, mikä ehkäisi amerikkalais-suomalaisten utopiointia. Vuoden 1909 aikana siirtokunnan väki oli nälkäkuoleman partaalla, sillä ulkoiset tulonlähteet tyrehtyivät Omajan sahan tuhouduttua tulipalossa ja paikallisen hedelmäyhtiön kaaduttua varojen puutteeseen. Parissa vuodessa suurin osa asukkaista muutti Yhdysvaltoihin.³⁴

Itabo ja Ponnistus epäonnistuivat samoista perussyistä. Useimmilla siirtolaisilla ei ollut kokemusta edes suomalaisesta tai amerikkalaisesta maanviljelyksestä, vaan he olivat olleet töissä kaivoksilla ja tehtaissa. Ruumiillisesta työstä ei liioin ollut kertynyt säästöjä, jotka olisivat turvanneet toimeentulon uudisraivauksen alkuvaikeuksissa. Unelma paratiisista ja todellisuus olivat kaukana toisistaan.³⁵

Colonia Finlandesa Argentiinassa

Keskiluokkainen lähtökohta

Syksyllä 1903 ajatus suomalaisen kulttuurin ja asevelvollisten turvapaikasta näytti käytännössä kuituneen. Siirtokuntahanke jakoi Tukholman aktivistiyhteisön mielipiteet jyrkästi, eikä ”Uuden Suomen” maakauppoihin Kanadassa tai Kuu-

bassa löytynyt riittäviä pääomia. Kun suomalaisen sivistyneistön yleisasenne siirtolaisuuteen oli lisäksi voimakkaan kielteinen, niin ”Uusi Suomi” uhkasi hiipua muutamien harvojen unelmaksi. Mutta vuosien 1903 ja 1904 vaihteessa avautui yllättäen uusi innostava tulevaisuudennäkymä. Tuolloin Zilliacuksen hengenheimolaiset tapasivat ruotsalaissyntyisen argentiinalaisen John Gustaf Högbergin (1862–1951), joka toimi Tukholmassa Argentiinan hallituksen siirtolais-asiamiehenä.³⁶

Euroopan väestöpaine oli vuosina 1860–1903 työntänyt Argentiinaan yli kaksi miljoonaa siirtolaista lähinnä Välimeren alueelta. Suuri osa muuttajista tosin jatkoi matkaansa tai palasi kotimaahan. Argentiinan siirtolaispolitiikkaan kuului värväystoiminta, ja maa alkoi 1800-luvun loppupuolella tavoitella myös pohjoismaalaisten huomiota. Varsin yksipuolista Argentiina-kuvaa levitettiin aluksi Tanskasta käsin. Vuonna 1903 saapui Tukholmaan Argentiinan asiamies John Gustaf Högborg apulaisineen, mutta hänen toimintansa herätti ankaraa vastustusta. Ruotsalaiset muistivat vielä Brasiliiaan vuosina 1890–1891 muuttaneiden maanmiestensä surkean kohtalon. Högbergin ja suomalaisten kohdatessa tyytyväisyys olikin molemminpuolista.³⁷

Suomen poliittinen tilanne vaikutti vuoden 1904 alkaessa edelleen synkältä, ja Argentiinasta kiinnostuneiden ryhmä koostuikin etupäässä samoista nuoremman polven aktivisteista, jotka jo syyskuun 1903 yleiskokouksessa olivat kannattaneet siirtokunnan perustamista. Konni Zilliacuksen osallistumisesta uusiin suunnitelmiin ei ole tietoa. Argentiinan hallitus tarjosi agenttiansa kautta merkit-

täviä etuja, joista houkutteli etenkin lupaus kustantaa pienen retkikunnan tutkimusmatka itse paikan päälle. Yleisesti Argentiina esittäytyi kehittyvänä tulevaisuuden maana, ja suomalaisille kuvailtu Patagonian alue näytti myös ilmastonsa puolesta sopivalta.³⁸

Argentiinaanä lähetettävän retkikunnan kokoonpano hahmottui syksyllä 1904. Kolmihenkiseen ryhmään kuului ruotsalaissyntyinen agronomi C.J. Myrstén, joka jo vuonna 1899 oli etsinyt Konni Zilliacuksen kanssa ”Uuden Suomen” paikkaa Kanadassa. Tutkimuskomission johtajaksi nimitettiin kuitenkin originelli suomalainen tiedemies ja kosmopoliitti Arthur Thesleff. Mustalaistutkimuksiltaan kansainvälistä mainetta saavuttanut Thesleff oli saapunut perheineen Suomesta Tukholmaan vasta keväällä 1904, ja kesällä hän tuli mukaan siirtokuntahankkeeseen ulkopuolisena henkilönä. Vaativaan tehtävään Thesleffiä nähtävästi motivoi enemmän tieteellinen uteliaisuus kuin kansallismielinen politikointi. Retkikunnan oppaaksi lähti siirtolaisagentti Högberg, ja matka kohti Argentiinan Patagoniaa alkoi lokakuussa 1904.³⁹

Thesleff tapasi eri reittiä matkustaneet Myrsténin ja Högbergin Buenos Airesissa marraskuun puolivälissä 1904. Tutkimuskomission kolmas alkuperäinen jäsen oli peruuttanut osallistumisensa, mutta hänen tilalleen astuivat ruotsalaiset Per Dusen ja Ernst Arell. Retkikunta sai osakseen myönteistä huomiota. Hallituksen siirtolaispäällikkö esitelmöi Thesleffille maansa tarjoamista eduista ja lupaili suomalaisille laajoja alueita Patagoniasta. Taustalla oli Argentiinan johdon pyrkimys syrjäisten rajaseutujen asuttamiseen. Lisäksi sanomalehti *La Nacion* haastatteli Thes-

Colonia Finlandesin perustaja, mustalaistutkija Arthur Thesleff (1871–1920). – *Muuseovirasto*.

leffiä ja julkaisi 24.11. suomalaisia monin tavoin imarrelleen artikkelin. Hyvän mielialan vallitessa ”Uuden Suomen” etsijät matkasivat laivalla etelään kohti Santa Cruzin kaupunkia, joka oli retken varsinaisen alkupiste.⁴⁰

Tammikuussa 1905 tutkimuskomissio suuntasi avustajineen ja kuormajuhtineen Santa Cruzista länteen päämääränään Patagonian järviolue lähellä Chilen rajaa. Seudun ilmasto todettiin kuitenkin viileän kuivaksi, eikä köyhä maaperä soveltunut viljelyyn. Karulta järviltä oli runsaat 2 000 kilometriä Etelämantereelle. Jouduttuaan ankaraan lumimyrskyyn retkikunta luopui eräistä suunnitelluista tutkimuksista ja saapui pettyneenä takaisin Santa Cruziin toukokuun puolivälissä. Pa-

Etelä-Amerikan suomalaiset ihanneyhteisöt. – *Korkiasaari 1989.*

tagonian kelvottomuus raportoitiin viranomaisille diplomaattisin sanankääntein.⁴¹

Thesleff ei halunnut lähteä Argentiinasta tyhjin käsin. Palattuuan Buenos Airesiin hän kiinnostui pian Argentiinan koilliskulmassa sijainneesta Misionesin territoriosta, joka kuului myös hallituksen asutuspolitiikan kohteisiin. Vuoteen 1903 mennessä seudulle oli muuttanut yli 2 000 perhettä etupäässä Puolasta ja Brasiliasta. Misionesissa asui myös mm. Italiasta, Saksasta ja Venäjältä tulleita. Argentiinan viranomaiset eivät vastustaneet tutkimuskomission uutta päämäärää vaan kenties ehdottivat sitä itse.⁴²

Ydinkolmikoksi supistunut komissio lähti elokuussa 1905 Buenos Airesista jokilaivalla kohti pohjoista. Vaivalloisen matkan jälkeen Thesleff, Myrstén ja Högberg saapuivat mahtavien jokien ja vesi-

putousten halkomaan subtrooppiseen Misionesiin. He vierailivat Brasilian ja Paraguayn rajojen tuntumaan perustetuissa siirtokunnissa ja keskustelivat asiantuntijoiden kanssa alueen tulevaisuudennäkömistä. Runsaat kaksi viikkoa kestänyt tutkimusretki riitti vakuuttamaan Thesleffille, että ”Uuden Suomen” paikka oli löytynyt. Syyskuussa tiiviiden neuvottelujen jälkeen Thesleff ja Myrstén jättivät anomuskirjelmän viranomaisille koskien Misionesin maita. Komissio halusi varata uudisasutusta varten kaikki valtion omistamat alueet (noin 840 000 hehtaaria) seitsemäksi vuodeksi eteenpäin. Kirjelmän mukaan suomalaiset sopeutuisivat hyvin Misionesin kuumaan ilmanalaa ja asuisivat sen aarniometsissä kuin kotonaan. Thesleffin tutkimusretkestä on syytä todeta, ettei hän ollut lainkaan kulkenut sillä

valtion omistamalla metsäisellä seudulla, jonka anomus hahmotteli suomalaisen siirtolaisvirran määränpääksi.⁴³

Argentiinan hallitus suostui varajaan suomalaisille Misionesista 25 000 hehtaaria 14 kuukaudeksi edullisin maksuehdoin. Palstakooksi määrättiin 50 hehtaaria, mutta suuriperheinen uudisasukas sai mahdollisuuden hankkia kaksi palstaa. Edelleen viranomaiset lupasivat järjestää palstojen lohkomisen sekä rakentaa alueelle läpikulkutien. Monet muutkin suomalaisten ehdotukset saivat vastakaikua. Vaikka anomuskirjelmän tietyt määrälliset tavoitteet jäivätkin toteutumatta, Thesleff lienee pitänyt Argentiinan vastusta melkoisen tyydyttävänä. Maatalousministerin henkilökohtainen paneutuminen asiaan herätti myös yleistä luottamusta. Lokakuussa 1905 Thesleff lähti Buenos Airesista Tukholmaan selostaakseen työnsä tuloksia siirtokuntahankkeen taustavoimille.⁴⁴

Suomen suuriruhtinaskunnan poliittinen tilanne ehti sinä aikana ratkaisevasti muuttua, kun tutkimuskomissio samoili Patagoniassa ja Misionesissa. Kesäkuussa 1904 murhatun kenraalikuvernööri Bobrikovin seuraaja oli toimissaan maltillisempi, ja Venäjän hallituksen suurimaksi huoleksi nousi kehnosti sujuva sota Japania vastaan. Tiukka ennakkosensuuri helpottui, valtiopäivät kutsuttiin koolle, ja karkotetut poliittiset aktivistit saivat palata kotimaahan. Venäjällä sotaväsymys ja yhteiskunnalliset ongelmat kärjistyivät väkivaltaiseksi sekasoroksi sekä syksyllä 1905 koko maan lamauttaneeksi yleislakoksi. Tsaari Nikolai II taipui kumoamaan asevelvollisuuslain ja ennakkosensuurin Suomessa nk. marraskuun manifestin myötä. Valtiopäivillä ryhdyttiin suunnit-

telemaan autonomian lujittamista toiveikkaassa ilmapiirissä.

Thesleff ei löytänyt Tukholmasta marraskuussa 1905 siirtokuntahanketta yli vuosi aikaisemmin kannattanutta nuorten aktivistien ryhmää, joka oli jo palannut kotimaahan. Hankkeen poliittinen perusta oli kadonnut. Hän ei kuitenkaan halunnut heittää hukkaan vaivalloisen matkansa tuloksia ja argentiinalaisten edullista tarjousta vaan asettui itse koko yrityksen johtoon. Thesleff suunnitteli ohjaavansa eräänlaisen siirtolaisten valiojoukon Misionessin asuttajiksi. Hän sai tukea muutamilta ystäviltä ja kannattajilta, joita ajatus ”Uudesta Suomesta” edelleen kiehoi. Tämän suomenruotsalaisen ryhmän tunnetuin jäsen oli moraalifilosofi ja kulttuuriradikaali Rolf Lagerborg (1873–1959), josta tuli Tukholmassa asuneen Thesleffin suomalainen asiamies. Lagerborgin mielestä suomenruotsalainen sivistyneistö tunsii itsensä vieraantuneeksi suomalaisten ja venäläisten puristuksessa. Kahden kosmopoliitin johtama hanke sai innoitusta myös eurooppalaiseksi aatevirtaukseksi noussesta idealistisesta luonnonpallonnasta.⁴⁵

Thesleff halusi viedä Argentiinaan ensin satakunta luotettavaa pioneeria, jotka avaisivat tien varsinaiselle siirtolaisuudelle. Joukon saamiseksi kokoon julkaistiin helmikuussa 1906 Thesleffin kirjoittama esittelyvihkonen Misionessin oloista, ja Lagerborg ryhtyi Helsingissä hankkeen tiedottajaksi sekä ilmoittautumisten vastaanottajaksi. Perusteellisesta ja asiallisesta ”Misioneskatkismuksesta” ilmestyi myös suomenkielinen versio, mutta käytännössä vihkonen ei juurikaan levinnyt pienehkön suomenruotsalaisen piirin ulkopuolelle. Suomenkielisen lehdistön

kiinnostus Argentiinaa kohtaan oli vähäistä. Thesleff katsoi kuitenkin Misionessin tarjoavan realistiset vaurastumisen mahdollisuudet tuhansille suomalaisperheille.⁴⁶

Vaikka Misiones-hanke sai varsin vaatimattomasti julkisuutta, se herätti mielenkiintoa ympäri maata. Vuoden 1906 alkukuukausina järjestettiin menestyksikkäitä tiedotuskokouksia mm. Vaasassa ja Turussa, ja eräiden aikalaisten mukaan Helsingissä ja Kokkolassa nousi oikea Etelä-Amerikan-kuume. Tulevilta siirtolaisilta Thesleff ja Lagerborg edellyttivät hyvää mainetta, sopivaa ammattitaitoa ja pienehköä alkupääomaa. Poliittisesti Misiones haluttiin pitää vapaana sosialisteista. Valikointi jäi kuitenkin käytännössä vähäiseksi, sillä hankkeeseen ei ajoissa ilmoittautunut paljonkaan enempää väkeä kuin Thesleff halusi pioneeriryhmäänsä.⁴⁷

Ensimmäinen Misionesiin suunnannut siirtolaisjoukko koostui 120 henkilöstä, joista 112 oli suomalaisia ja kahdeksan Thesleffin Tukholmasta mukaan houkuttelemia ruotsalaisia. Valtaosa liittyi mukaan Helsingin tai Kokkolan seudulta, mutta kokonaisuutena lähtijöitä oli joka puolelta Suomea paitsi Lapista ja Ahvenanmaalta. Tyypillinen siirtolainen oli hieman yli 20-vuotias naimaton ruotsinkielinen mies. Ennen Argentiinan kutsua hän oli harjoittanut keskiluokkaista virkamiehen tointa kaupungissa. Naisia ja suomenkielisiä matkasi Etelä-Amerikkaan huomattavan vähän. Misionessin pioneerien opillinen sivistystaso oli varsin korkea, ja heidän ammattinsa vaihtelivat maanviljelijästä teknikkoon ja kansakoulunopettajasta apteekkarioppilaaseen. Siten Thesleffin toive monipuolisesta valiojoukosta näytti jossain määrin toteutuvan.⁴⁸

Lähteminen uudisasukkaaksi outoon ja kaukaiseen Argentiinaan edellytti selkeiden poliittisten ja taloudellisten syiden ohella vahvoja henkilökohtaisia motiiveja. Vaikka Suomessa vuonna 1906 yleisesti vallitsi venäläissorron lientymisestä johtunut optimismi, joukkoon kuului mm. tsaarinhallintoa aktiivisesti vastustaneita virkamiehiä sekä kutsuntalakkujen järjestelijöitä. Näihin poliittisista syistä Misionesiin lähteneisiin lukeutui kurikkalainen Juho Leidenius. Hän oli osallistunut aseita Suomeen tuoneen John Grafton -aluksen tapaukseen. Suomalaiset aktivistit olivat Japanin avustuksella ostaneet vuonna 1905 aseita Euroopasta tuodakseen ne Suomeen. Alus jäi kuitenkin karille Pietarsaaren edustalla syyskuussa 1905, jolloin aktivistit upottivat pääosan aseista mereen viranomaisten saadessa osan lastista haltuunsa. Leidenius katsoi parhaimmaksi lähteä seuraavana vuonna pois Suomesta Thesleffin siirtokunnan mukana. Tärkeäksi syyksi kotimaan hylkäämiseen nousi erälle lisäksi sosialismin herättämä pelko ja epävarmuus. Suomalainen työväenliike oli vuoden 1905 suurlassossa tehnyt näyttävän esiinmarssin.⁴⁹

Jos poliittiset vaikuttimet lähinnä työnsivät pois Suomesta, niin Argentiina veti puoleensa etenkin taloudellisilla lupauksilla. Nälkää tai köyhyyttä keskiluokkaisen siirtolaisjoukon ei tarvinnut paeta, mutta mielikuva halvasta ja hedelmällisestä maasta etelän lämmössä ruokki tehokkaasti äkkirikastumisen toiveita. Apteekkarioppilaat kaavailivat tuottoisia lääkekasviviljelmiä, ja jopa kullankaivuun mahdollisuuksiin uskottiin. Suomi näytti melkein pä saaneen oman siirtomaan, jonka rikkauudet vain odottivat ammentajaansa.⁵⁰

Moni Etelä-Amerikkaan lähtenyt jätti taakseen keskeytyneitä opintoja, ammattillisia vastoinkäymisiä tai perhesuhteiden ongelmia. Eräät ”paremmat” perheet suorastaan karkottivat ns. mustat lampansa uudisasukkaiksi. Misionesista tuli näin myös paikka uudelle alulle, kun elämä kotimaassa oli syystä tai toisesta livennyt raiteiltaan. Nuorten naimattomien miesten suuri osuus ja eräiden siirtolaisten kertomukset viittaavat lisäksi siihen, että usein muutettiin jännityksen ja seikkailun vuoksi.⁵¹

Korkeista odotuksista pettymykseen

Mieliin painuneen jäähyväisjuhlan jälkeen toukokuun 12. päivänä vuonna 1906 suuntasi 112 suomalaisen muodostama siirtolaisryhmä Helsingistä laivalla kohti Saksan Bremeniä, jossa sijaitsi Etelä-Amerikan-matkan varsinainen lähtösatama. Suuren saattojoukon innoittuneet puheet ja laulut olivat nostaneet mielialan korkealle. Aiemmin keväällä Thesleff oli jo saanut Argentiinan maatalousministeriöltä rauhoittavia tietoja Misionesin kaavoituksesta sekä tienraivauksesta, ja hän uskoikin varsinaisten siirtolaisjoukkojen pian seuraavan pioneeriryhmää. Rolf Lagerborg ei Misionesiin kuitenkaan lähtenyt. Hän oli alkanut epäillä, että matkalaisten rahavarat eivät lainkaan riittäisi uuden elämän tyydyttävään käynnistämiseen.

Saksassa suomalaiset saivat Argentiinaan liikennöineeltä laivayhtiöltä imartelevaa erityiskohtelua, mikä ilmeisesti johdettiin yhtiön toiveista suomalaissiirtolaisuuden kasvun suhteen. Thesleffin pioneereihin liittyi nyt myös kahdeksan ruotsalaista. Merimatka Bremerhavenista Buenos

Aiesiin kesti kuukauden verran, ja tulevat misioneslaiset käyttivät ajan mm. uudisviljelijän taitojen opiskeluun. Valtamerialus *Frankfurt* höyrysi Argentiinan pääkaupungin satamaan juhannuksen jälkeisenä päivänä vuonna 1906.⁵²

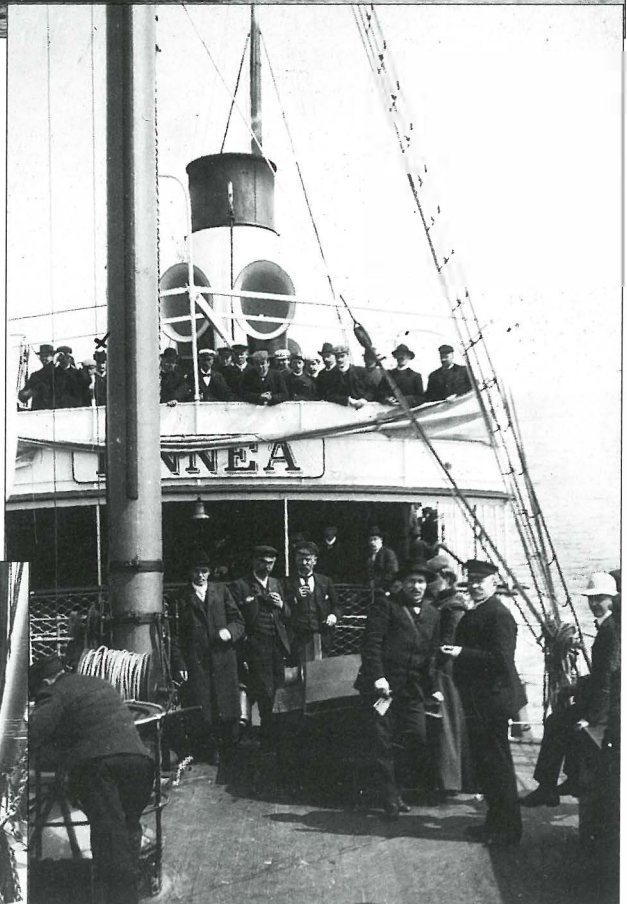
Siirtolaisjoukon käsitys omasta erikoisasemastaan lujittui vielä Buenos Airesissa. Suomalaiset otti pian vastaan Argentiinan maatalousministeri, joka kertoi hallituksen myöntäneen heille huomattavan rahasumman uudisasuttamisen kustannuksia varten. Siirtokunnan perustamistöiden johtajaksi nimitetty entinen siirtolaisagentti John Gustaf Högberg sähköitti kaiken olevan Misionesissa melkein valmiina suihkukaivoja myöten, ja sanomalehdet kirjoittivat uudesta erinomaisesta siirtolaisaineksesta.⁵³

Muuttotaival kääntyi seuraavaksi pohjoiseen ja vaati yli tuhannen kilometrin purjehduksen pitkin Paranájokea. Siipirataslaivojen vaatimattoman koon vuoksi matkalaisten oli jakauduttava kahteen ryhmään, jotka pääsivät lähtemään Buenos Airesista viikon välein. Arthur Thesleff jättäytyi organisointikiireiden vuoksi myöhempään seurueeseen. Eksoottinen jokiretki vei laivanvaihtoineen kymmenkunta vuorokautta, ja päätesatamana odotti Misionesin eteläosassa sijainnut pieni Santa Anan kaupunki, josta oli siirtokunta-alueelle vielä 30 kilometriä.⁵⁴

Suomalaiset nähtävästi odottivat Santa Anan viranomaisilta jonkinlaista vastaanottoa ja opastusta perille, mutta heidän saapumistaan tervehti satamassa vain joukko metsittyneen näköisiä ruotsalaisia ja saksalaisia siirtolaisia. Saman pettymyksen kohtasi myös Thesleff jälkimmäisen ryhmänsä kanssa. Sateisen sään, kehnon ruoan ja yleisen turhautuneisuu-

Suomalaiset matkalla Argentiinaan Linnea-laivalla vuonna 1906. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

Lähdön odotusta. Siirtolaisryhmä Bremenin satamassa 21.5.1906. – Siirtolaisuusinstituutti/Orvo Bogdanoffin kokoelma.

den aiheuttamaa mielialan laskua pahensi vielä Thesleffin psykologinen taitamattomuus. Hän nimittäin jätti heti joukkonsa ja lähti territorion pääkaupunkiin, Posadaisiin tekemään virallista valitusta tapahtuneesta.⁵⁵

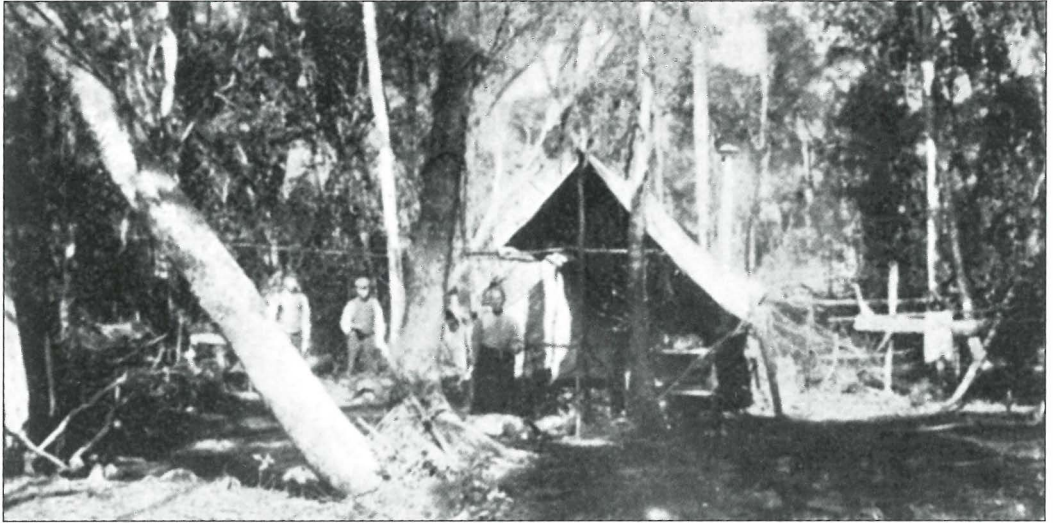
Muutaman päivän epävarmuuden jälkeen tulokkaat pääsivät pitkän taipaleensa viimeiselle osuudelle. Naiset ja lapset sekä runsaat matkatavarat kulkivat härkin vetämissä kärryissä, mutta miehet saivat kivääreineen seurata karavaania jalkaisin. Verkkainen vaellus yli tiettömän tasangon päättyi Bonpland-nimistä pikkukylää ympäröineelle seudulle, jossa suomalaisten varaamat maat sijaitsivat. Helsingin jäähyväisjuhlasta oli kulunut noin kaksi kuukautta.⁵⁶

Ennakkotietojen nojalla Thesleffin pioneerit uskoivat, että he voisivat heti aloittaa palstojensa raivaamisen viljelykuntoon. Valmiiden uudisrakennusten ja kaivojen piti lisäksi helpottaa siirtolaisten asettumista kodiksi. Todellisuudessa palstojen kaavoitus ja siirtokunnan perustamistyöt oli vasta nimellisesti käynnistetty,

ja suomalaisten maat kasvoivat aarniometsää.⁵⁷

Karvas pettymys ajoi yli kymmenen henkilöä välittömästi pois Bonplandista joko takaisin kotimaahan tai Yhdysvaltoihin. Rahanpuute kuitenkin esti monien lähdön. Siirtolaisten enemmistö jäi odottamaan ja asettui aarniometsän viereiselle tasangolle pystytettyyn telttakylään, jonne Argentiinan valtio kustansi asumukset ja ruoan. Toimettomien uudisasukkaiden raivaajajhenki ei juuri kohentunut, kun aika tilapäisessä majoituksessa alkoi venyä päiviksi. Koska raivaustyöt viivästyivät turhauttavasti, vuodenaikojen rytmiin niveltuvia kylvöjä ja istutuksia ei voitu tehdä.⁵⁸

Nuorempi miesväki teki päivisin tutkimusretkiä aarniometsään, ja illat kuluivat etupäässä jutunkerrontaan ja musisointiin. Lisäksi alkoholia käytettiin reippaasti, sillä halpaa sokeriruokoviinaa sai kauppoista ja kapakoista. Retkillään suomalaiset ihastelivat Misionessin maisemien kauneutta, mutta tulevien uudistilojen maaperä osoittautui köyhäksi ja kiviseksi.⁵⁹

Suomalaiset joutuivat aluksi turvautumaan tilapäismajoitukseen Misionesissa. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

Tulokasjoukko syytti tilanteestaan ennen kaikkea viranomaisia, ja myös Argentiinan sanomalehdissä arvosteltiin hallitusta siirtolaiskysymyksen toistuvasta laiminlyömisestä. Muutamat kirjoittajat tosin epäilivät suomalaisten itsensä soveltuvuutta subtrooppisiin oloihin ja kovaan työntekoon. Siirtokuntayrityksen tulevaisuuden kannalta osoittautui varsin kohtalokkaaksi, että hankkeeseen alkoi kohdistua ankaraa arvostelua Suomenkin lehdistössä. Kun pioneerijoukko oli kesäkuun alussa 1906 vasta matkalla Etelä-Amerikkaan, *Hufvudstadsbladet* julkaisi kirjoituksen, jonka mukaan suomalaiset pettyisivät pahasti heinäsiirkkojen, metsäpalojen ja nälänhädän vaivaamassa Misionesissa. Tekstin takana oli vuosikymmeniä Argentiinassa asunut suomalainen rautatieinsinööri Rehausen, joka piti Thesleffiä lähinnä hyväuskoisena hölmönä.⁶⁰

Kärjekäs kritiikki herätti vilkkaan keskustelun ja sai julkista palautetta mm.

Rolf Lagerborgilta. Alkuperäinen kiistakirjoitus tuli hyvin tunnetuksi levittyään sanomalehtiin ympäri Suomea, ja se todennäköisesti haihdutti monenkin henkilön Argentiina-kuumeen. Toinen siirtolaisryhmä suuntasi Misionesiin juuri kesäkuussa 1906, mutta odotettujen kymmenien ihmisten sijasta laivaan astui vain yhdeksän matkailaista. Heinäkuun ns. kolmannessa retkikunnassa lähti seitsemän henkilöä, vaikka ilmoittautuneita oli alunperin 180. Thesleffin unelma tuhansista suomalaisperheistä etelän vauraudessa näytti siten romuttuvan alkuunsa.⁶¹

Arthur Thesleff toimitti heinä- tai elokuussa 1906 Argentiinan hallitukselle valituskirjelmän, jossa hän raportoi siirtokunnan perustamistöiden laiminlyönneistä ja ryhmänsä tyytymättömyydestä tilanteeseen. Thesleff anoi myös enemmän maata suomalaisten käyttöön. Viranomaiset suhtautuivat hänen yhteydenottoonsa myönteisesti, ja suomalaisille annettiin

uusi hedelmällisemmäksi arveltu maa-alue alkuperäisvarauksen vierestä Pohjois-Bonplandista. Lisäksi he saivat itse ryhtyä tilapalstojen kaavoitukseen ja muihin siirtokunnan kannalta kiireellisiin töihin. Viranomaisten maksamasta palkasta tuli monille kovasti kaivattu tulonlähde.⁶²

Maanmittauksen ja asutustoiminnan käynnistäminen edellytti pistotien eli ”picadan” raivaamista aarniometsän peittämään mäkiseen ja jokien halkomaan maastoon. Kirvein ja viidakkoveitsin suoritettu työ sujui tottumattomilta suomalaisilta hitaasti, sillä tukalan ilmaston ja kiukkuisten hyönteisten ohella raivausta hankaloitti puuaineksen metallimainen kovuus. Tiestä tuli vaatimaton metsäpolku, jonka tilapäisiksi tarkoitetut sillat veivät jokien ylitse, mutta syyskuun loppuun mennessä oli alkuperäisen suomalaisalueen läpi vievää ”Picada Finlandesaa” sekä uuden Pohjois-Bonplandin tietä joka tapauksessa avattu yhteensä yli 30 kilometriä.⁶³

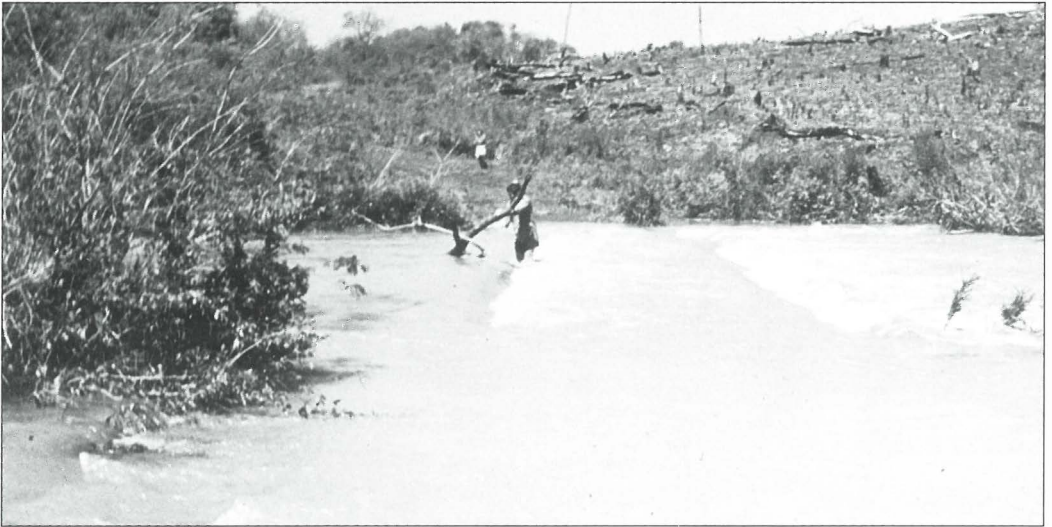
Siirtolaiset näyttävät asuttaneen aarniometsästä lohkotut palstat ilman minikäänlaista organisointia tai yleissuunnitelmaa. Jokainen yritti valloittaa lupaavaksi katsomansa alueen, ja palstojen hallinnasta syntyneitä riitoja ratkottiin mm. korttipelillä. Picada Finlandesan varsilta saatiin lopulta erotettua yli viisikymmentä 40–50 hehtaarin kokoista tonttia, kun taas Pohjois-Bonplandista mitattiin kuutisenkymmentä sadan hehtaarin suuruista palstaa. Kokonaisuudessaan palstojen kaavoitus valmistui vuosien 1906–1907 vaihteessa.⁶⁴

Suomalaisten silmissä Argentiinan hallitus oli pettänyt monet lupauksensa, mutta ongelmia synnytti luultavasti enemmän mentaliteetin ja työkuulttuurin

poikkeavuus kuin viranomaisten tietoinen valehtelu. Maanmittauksen myöhästyminen lähes puoli vuotta alkuperäisestä aikataulusta lienee paikallisten kriteerien valossa ollut kohtalaisen normaalia. Siirtokunnan kehitystä näivetti kuitenkin se tosiseikka, että yhteydet ulkomaailmaan jäivät käytännössä alkeellisten polkujen tasolle. Tieverkoston parannustyö näyttää pysähtyneen parin sillan rakentamiseen vuonna 1907. Picada Finlandesan halkomasta maa-alueesta sekä Pohjois-Bonplandin palstoista koostuneen suomalais-siirtokunnan nimeksi vakiintui vähitellen Colonia Finlandesa.⁶⁵

Palstalleen päässeen uudisasukkaan ensimmäinen tehtävä oli raivata alue viljelykuntoon. Tottumattomat suomalaiset pestasivat yleensä kantaväestön puoliverisiä sekä ruotsalaisia tai saksalaisia siirtolaisia raskaimpiin urakoihin. Palkolliset myös opettivat parhaan raivausmenetelmän, joka oli subtrooppinen versio kaskeamisesta. Kumoon hakattu kasvillisuus ja puusto poltettiin parin viikon kuivumisen jälkeen, ja siementen kylvö sekä istutukset tehtiin suoraan tuhkansekaiseen maahan. Kiviseen rinnemaastoon syntyneet viljelystilkut olivat ensi vaiheessa vain parin hehtaarin suuruisia. Suomalaisen oli totuttauduttava alkeellisempiin viljelymenetelmiin kuin mihin Suomessa oli jo ylletty. Tavallaan palattiin pari sataa vuotta ajassa taaksepäin.⁶⁶

Siirtokunnan vaurauden lähteeksi suunniteltiin yerba-pensaita, mutta teehen verrattavan mate-juoman pohjana olevan kasvin viljeleminen osoittautui sekä mutkikkaaksi että aikaa vieväksi, ja suomalaisten olikin otettava välitön elantonsa muista kasveista. Suosituiksi tulivat maisi, mandioka, bataatti, papu, eräät hedel-

Tulvan alla on Arturo Heinin väliaikaiseksi rakentama silta, joka kestää. Tie on Picada Finlandesa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Frans Kanerva kaskeamassa Colonia Finlandesassa. – *Turun yliopisto, Yleinen historia*.

Lemmetyisen Antin "kirkkoreki" syyskuussa 1953. Antti ajaa, vierellä Alli Pohjanpirkka. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

mät sekä tupakka, josta siirtolaiset saivat myös hieman myyntituloja. Pääomien niukkuus kuitenkin jätti suomalaiset yleensä pienviljelijöiksi, eivätkä tuotteiden markkinahinnatkaan suosineet hankalien kuljetusyhteyksien takana ollutta siirtokuntaa. Peltojen vitsaukseksi ilmaantui kuivuuden ohella monenlaisia tuholaisia villisioista muurahaisiin, ja heti vuoden 1906 marraskuussa valtava heinäsiirkkarparvi söi epäonnisten siirtolaisten uudisviljelykset. Suurista vaikeuksista huolimatta eräät pystyivät toteuttamaan alkuperäisen unelmansa. Kemiläinen rautatievirkailija Fridolf Åberg esimerkiksi menestyi yerba-pensaiden kasvattajana ja rakensi lopulta suuren ja hienon talon San Martinin kaupunkiin.⁶⁷

Colonia Finlandesin syrjäinen sijainti teki hevosesta välttämättömän kotieläimen liikkumiseen, vaikka hevosia olikin yleensä vain rikkailla. Härät ja muulit olivat yleisimpiä työjuhtia, ja uudisasukkaila oli myös kanoja sekä sikoja. Metsästys ja etenkin kalastus toivat vaihtelua ruokavaliioon. Yleinen taloudenpito nousi siirtokunnan poikamiesenemmistölle silti melkoiseksi kompastuskiveksi, sillä ruotsalainen tai saksalainen siirtolaisnainen ei aarniometsän keskelle ilman avioliittoa juurikaan lähtenyt. Suomesta ei palvelijattaria taas oikein tohdittu houkutella, vaikka monet aikoivatkin kutsua kotimaahan jääneen vaimon tai morsiamen valmiin uudistilan emännäksi. Suomalaiset harrastivat tosin vapaata yhdyselämää

mestitsien ja muiden puoliveristen naisten kanssa, mutta heidät katsottiin taloudenhoitajina epäluotettaviksi.⁶⁸

Myrkylliset matelijat uhkasivat suomalaisia, ja niitä piti varoa jatkuvasti, mutta pelätyt aarniometsän pedot eivät yleensä näyttäytyneet lainkaan. Ne katosivat vuosikymmenten kuluessa. Subtrooppiset hyönteiset sen sijaan tuottivat uudisasukaille ikävän yllätyksen. Jokien varsilla parveilleet moskiitot levittivät malariaa, johon muutamat suomalaiset kuolivat. Jatkuvana riesana oli vihaisia mehiläisiä, matoja, punkkeja sekä kynsien alle tunkeutuvia hietakirppuja. Hyönteisten puremista saivat alkunsa ”ilmastohaavat” eli vakavat paiseiset tulehdukset, joista miltei jokainen kärsi alun sopeutusvaiheessa. Loiset ja nähtävästi myös sukupuolitaudit levisivät pian yleisiksi vaivoiksi. Apteekkarioppilaiden lääkevarastojen ehdyttyä uudisasukkaat turvautuivat kantaväestöltä opittuun luonnonlääkintään.⁶⁹

Misionesin kuumien kausi sijoittuu joulukuun ja helmikuun välille, jolloin 40°C on tavallinen päivälämpötila varjossa. Suomalaiset omaksuivat nopeasti keskipäivän ”siestan”, ja työskentelivät yöllä kuunvalossa. Ilmaston ohella pelkkä aarniometsän hiljainen mahtavuuskin kävi usean kolonistin voimille. Eurooppalaisen sivilisaation hylännyt siirtolainen ei ollut tottunut syrjäisellä tilallaan aarniometsän outoihin yöllisiin ääniin. Ukkosmyrskyt olivat Misionesissa rajuja. Ainakin yksi uudisasukas pakeni sekapäisenä siirtokunnasta, ja huomattavan moni sortui viinaan. Alkoholismi aiheutti ongelmia myös seudun muissa siirtokunnissa.⁷⁰

Colonia Finlandesan ensimmäisiä asukkaita voi luonnehtia palstoilleen eris-

täytyneiksi individualisteiksi, joiden keskinäinen kanssakäyminen oli hajanaista ja yhteistoiminta tehotonta. Mikään aate tai uskonto ei antanut ihmisille vahvaa henkistä tai edes rituaalista yhteenkuuluvuutta. Jouluna siirtolaiset kokoontuivat kyläkin yhteisiin herkkupöytiin synnyinmaataan muistelemaan, ja illanvietoissa suomalaisten perimätieto välittyi suusanallisesti vanhuksilta lapsille. Siirtokunnan yhteydet argentiinalaisiin rajoittuivat olosuhteiden pakostakin vähäisiksi kauppa- ja postimatkoiksi, eikä espanjan kielen oppimiseen tarjoutunut paljonkaan tilaisuuksia. Suhteet alkuperäisväestöön olivat silti varsin sopuisat, ja alueella kiertevien intiaanien ja mestitsien kanssa tehtiin paljon vaihtokauppoja. Yleisesti ottaen uudisasukaselämä aarniometsän siimeksessä muodostui hyvin samankaltaiseksi niin suomalaiselle kuin esim. saksalaisellekin tulokkaalle, vaikka Thesleffin pioneerit olivatkin keskiluokkaisine taustoineen poikkeuksellisia siirtolaisia.⁷¹

Argentiinan viranomaiset olivat keväällä 1906 nimittäneet suomalaiskolonijan johtajaksi ruotsalaisen siirtolaisagentin John Gustaf Högbergin, jonka kanssa Arthur Thesleff oli ajautunut erimielisyyksiin jo Patagonian tutkimusretkellä. Perustamistöiden laiminlyömisestä syytetty Högberg jäi riidassa lopulta tappiolle, ja Thesleff nousi myös viralliseen johtoasemaan siirtokunnassa.⁷²

Pettymyksen ja epävarmuuden tunnelmiin joutunut kokematon suomalaisjoukko olisi tarvinnut uudisasutuksen käynnistäjäksi erittäin määrätietoisena ja toimeiltaan johtajana. Näihin vaatimuksiin ei Arthur Thesleff tiedemiehenä ja teoreetikkona yltänyt, vaan käytännön ongelmien paine alkoi nopeasti kasvaa hänelle yli-

Eino Parkkulaisen ja Esteri Hirvosen häät Colonia Finlandesassa vuonna 1929. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Arturo Heino ja Helga Niskanen vuonna 1936. Arturo oli suomalainen merimies ja keihäänheittäjä Matti Järvisen kaveri Tampereelta. Hän lähti alunperin Australiaan, mutta karkasi Buenos Airesissa ja liittyi tienrakennusporukoihin. Arturon lempinimi oli "Paksu-Tampere". Helgan äiti oli Hedvig Töllinoja de Niskanen Oulusta. Hedvig tuli jalkaisin Brasiliasta Colonia Finlandesaan ja löysi matkalla Jannensa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

voimaiseksi. Thesleff oli haluton tutustumaan varsinaiseen siirtokunta-alueeseen. Hän hahmotteli siirtokuntansa tulevaisuutta mieluummin telttakylästä käsin ja sortui sokeriruokoviinaan.⁷³

Arthur Thesleff vieraili Suomessa marraskuusta helmikuuhun 1906–1907, mutta hän ei yrittänyt enää aktiivisesti värvätä väkeä siirtokuntaansa. Vaikka pieni ryhmä toivorikkaita siirtolaisia lähikin Thesleffin matkassa Argentiinaan, monet hylkäsivät siirtokunnan samanlaisesti. Keväästä 1907 vuoden 1909 loppuun Colonia Finlandesaaan saapui noin 20 uutta tulokasta, mutta kun poismuutto oli tiheätä ja syntyväisyys alhainen, asukasluku laski vähitellen alle 60:n. Touku-kuusta 1906 seuraavan vuoden alkuun kestäneessä perustamisvaiheessa kolonianaan oli muuttanut 154 suomalaista sekä kourallinen ruotsalaisia.⁷⁴

Argentiinan hallitus lopetti Colonia Finlandesan suomalaisten taloudellisen tukemisen, ja uusi siirtolaisviraston päällikkö vaati heidän sulauttamistaan Misionesin muihin kansallisuuksiin. Viimein tammikuussa 1909 Thesleffin ”administradorin” virka lakkautettiin. Viranhoitokin oli ollut varsin epäkiitollinen tehtävä, koska tehtäviin kuului sovittelua juoppojen rötöksiä niin myös kovistella uudisasukkaita maanhankintalainojen ja monenlaisien muiden velkojen maksamiseen. Loka-kuussa 1908 hän kirjoitti Rolf Lagerborgille:

*”Jos koskaan voi tulla ihmisvihaajaksi, niin juuri minun asemassani täällä... Täällä esiintyy uusi luomus: eläinhminen ilman siteitä ja kahleita. Koko henki, koko miljöö on inhoittava...”*⁷⁵

Katkeroitunut ja vaimonsa hylkäämä ”Uuden Suomen” perustaja lähti Argen-

tiinasta vuoden 1909 lopulla. Kotona Tukholmassa Thesleff palasi tieteellisen tutkimuksen pariin mutta ajautui vähitellen taloudelliseen ahdinkoon ja päätyi ruttiköyhänä alkoholistina sukulaistensa huollettavaksi. Hän alkoi haaveilla uudesta yrityksestä Misionesin paratiisimaisemassa. Vakava halvauskohtaus ehti kuitenkin estää matkan ja sammuttaa toivonkipinän. Arthur Thesleff teki vuonna 1920 itsemurhan 49-vuotiaana vain muutama päivä ennen laivan lähtöä Buenos Aireisiin.⁷⁶

Siirtokunnan kasvu ja poismuutto

Vuoden 1909 vaihtuessa uudelle kymmenluvulle Colonia Finlandesa näytti hajoavan nopeasti samalla tavalla, joka oli jo koitunut Itabo- ja Ponnistus-siirtokuntien kohtaloksi Kuubassa. Kaksi kolmasosaa Misionesiin saapuneista suomalaisista oli joko palannut Suomeen tai lähtenyt tavoittelemaan parempia elinmahdollisuuksia siirtokunnan ulkopuolelta. Muutamat onnensa etsijät matkasivat Yhdysvaltoihin asti. Vakavista enteistä huolimatta ei Colonia Finlandesan historia kuitenkaan päättynyt, sillä 1910-luvulla siirtokuntaan alkoi tulla uutta ja erilaista väkeä.⁷⁷

Colonia Finlandesaaan tuli 1910-luvun alussa Brasiliasta suomalaisia, joilla Thesleffin pioneereista poiketen oli usein äidinkielenä suomi ja työväenluokkainen tausta. Etenkin ensimmäisen maailmansodan jälkeen Misionesin vetovoima elpyi jonkin verran myös Pohjolassa. Kun Yhdysvallat vuonna 1924 rajoitti maahanmuuttajien määrää kiintiöin, monen suomalaisen siirtolaisen Amerikka-kuumeen kohteeksi vaihtui eteläisempi maan-

Reino Laasonen vanhempineen kotitalonsa edessä Colonia Finlandesassa vuonna 1941. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

osa. 1920-luvun jälkipuoliskolla Colonia Finlandesaan muutti suoraan Suomesta kuutisenkymmentä henkilöä, jotka pääasiassa olivat karjalaisia maanviljelijöitä Kiteeltä. He innostuivat muuttamaan Argentiinaan miltei sukukunnittain, ja siirtokunnassa miestensä tuuheiden viiksien mukaan nimettyjen Viiksi-Lemmetyisten päämiestä Anttia epäiltiin koko karjalaisen Misiones-kuumeen nostattajaksi. Vuonna 1928 Colonia Finlandesassa ja sen lähikylissä asui noin 60 suomalaisperhettä, yhteensä liki 300 henkilöä.⁷⁸

Suomenruotsalaiset ”herrat” ja uusi suomalainen ”rahvas” eivät sopeutuneet toisiinsa ongelmitta. Kovaan ruumiilliseen työhön tottuneet tulokkaat pitivät halveksittavana, että monen Thesleffin pioneerin talous oli sukulaisten raha-avun varassa. Samankieliset eristäytyivät jossain määrin omiksi ryhmikseen, vaikka sekä suomen että ruotsin hallinnot tornionjokilaaksolaiset tasapainottivatkin tilannetta. Suomalaiset ja suomenruotsalaiset saattoivat jopa seka-avioliitoissaan hoidella keskinäisiä asioita vain kankealla

espanjan kielellä. Eräiden uudisviljelijöiden ottamista intiaanivaimoista sen sijaan tuli Kiteen murteen taitajia.⁷⁹

Suomalaisen kansakunnan punaisiin ja valkoisiin jakanut vuoden 1918 sisällissota nostatti poliittisia intohimoja myös Misionesissa. Muutamat isänmaalliset siirtokuntalaiset ajautuivat silloin tällöin viinan siivittämään tappeluun punaisia kannattaneiden työläissiirtolaisten kanssa, ja vain onnella välttyttiin miestapoilta. Toisaalta Colonia Finlandesin yhtenäisyyttä edisti alkeiskoulun saaminen siirtokuntaan 1920-luvun alussa, ja vuonna 1924 suomalaiset perustivat oman yhdistyksen, ”*Sociedad Finlandesin*”, jonka toimintoja varten rakennettiin suuri seuraintalo. Yhteisessä tilassa pidettiin perhejuhlia, teatteriesityksiä ja iltamia, joihin usein osallistui 5–6 eri kansallisuutta edustaneita siirtolaisia joidenkin argentiinalaisten ohella. Eräät uskovaiset uudisasukkaat järjestivät hengellisiä tilaisuuksia. Seuraintalon järjestysmiesten epäkiitollisena tehtävänä oli yleensä kerätä talteen kivääreitä ja pistooleja, sillä suomalaissiirto-

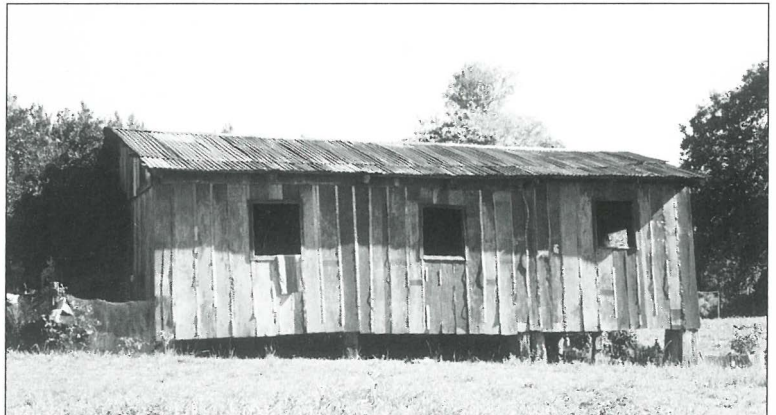
Jalmari Niskanen, hänen guaraní-intiaani-vaimonsa ja heidän kolme lastaan vuonna 1953. Vaimo oli opetellut suomen kielen voidakseen puhua myös appivanhempiensä kanssa, koska he eivät osanneet espanjaa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Jussi Palo ja hänen puolalaissyntyinen vaimonsa Lidia vuonna 1996. Jussi oli veljensä Aaronin kanssa Colonia Finlandesan maallikkopappeja. Palot olivat Ruotsin Pajalasta kotoisin. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Kiteeltä kotoisin ollut Antti Lemmetyisen entinen kauppa Colonia Finlandesassa vuonna 1996. – *Olavi Koivukas.*

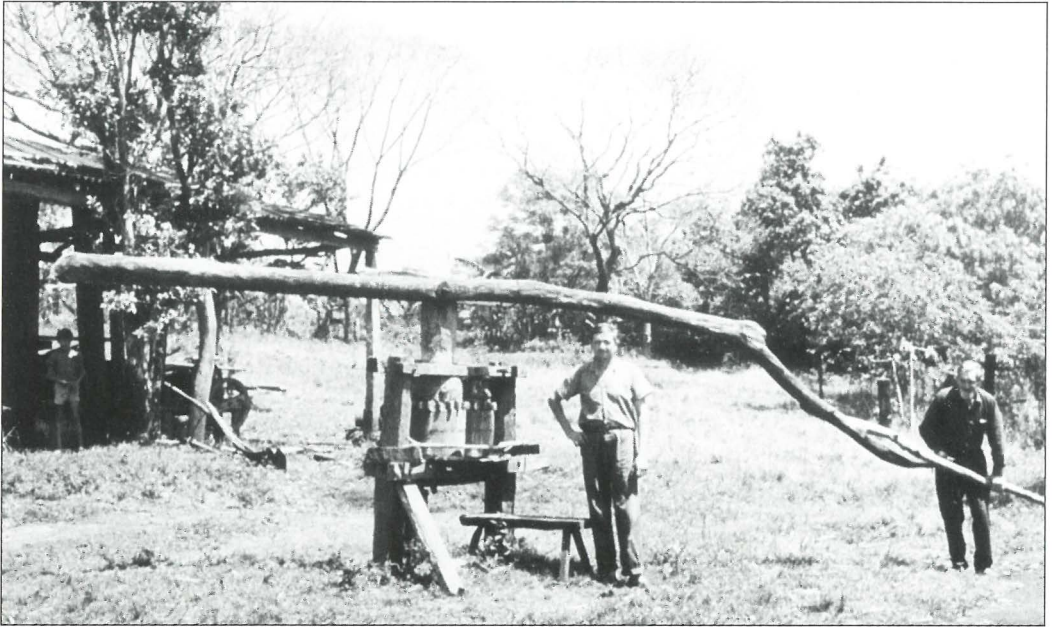

Kauppias Pentti Sormunen Oberásta syntyi vuonna 1930 Helsingissä ja tuli Argentiinaan vanhempiensa mukana vuonna 1949. Hän on ollut kauppiana vuodesta 1973. Sormunen on naimisissa Aira Putkurin kanssa ja heillä on neljä lasta. – *Olavi Koivukangas.*

Pentti Sormusen kauppa "Zaraton" Oberássa, Misionesissa 1996. – *Olavi Koivukangas.*

Colonia Finlandesän edistynein teollisuuslaitos – sokeripuristin Putkurin tilalla. Arturo Heino (oik.) muulina, (vas.) Reino Putkuri Kiteeltä. Suomalaiset keksivät vähästä materiaalista kaikkea. Taustalla olevassa vajassa on Suomesta tuotu Hankmo-äes. – *Siirtolaisuusinsti-tuutti*.

kunnan miesväestä lähes jokainen kulki aseistettuna. Talolle tilattiin *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Kuvalehti*, ja kotikulttuurin vaalimiseksi kiteeläiset rakensivat Colonia Finlandesän ensimmäiset saunat 1920-luvulla. Thesleffin pioneerijoukko ei ollut kiinnostunut saunomisesta.

Suomalaiset rakensivat Misionesin kestävimät talot ja sillat, koska he käyttivät vain kovimmista puulajeista tehtyjä hirssiä. Siirtolaiset rakensivat asumuksensa usein paalujen varaan, jotta käärmeet ja muut tunkeilijat eivät pääsisi helposti sisään. Kuumen ilmaston vuoksi rakennuksiin ei tarvittu eristeitä. Katotkin tehtiin yleensä puusta, joka oli peltiä edullisempaa ja vilpoisempaa. Materiaali lohkottiin kirveellä puupölkkyistä. Suomalaiset kut-

sivat kattojaan pärekatoiksi. Arturo Heino oli suomalaisista rakentajista tunnetuimpia.⁸⁰

Colonia Finlandesän elinvoimaisimmat vuodet sijoittuvat 1930-luvulle, jolloin sen väkiluku nousi lähes 500 henkilöön. Nuorelle siirtolaisukupolvelle oli syntynyt paljon lapsia, ja lisäksi Misionesiin saapui laivansa hylänneitä suomalaismerimiehiä sekä muita yksittäisiä kulki-joita. Heistä useimmat viipyivät väliaikaisessa ansiotyössä mm. suurella siltatyömaalla, mutta jotkut jäivät myös pysyvästi. Juuri 1930-luvulla yerba- ja tupakkaviljelykset tuottivat Colonia Finlandesalle kohtuullisia myyntituloja, vaikka etenkin yerban markkinahinta olikin jatkuvasti ylituotannon uhkaama.⁸¹

Colonia Finlandesan väki pastori Oiva Pohjanpirkan pitämän ensimmäisen suomenkielisen jumalanpalveluksen jälkeen seurarakennuksen edessä vuonna 1953. Vasemman oven edessä seisova kookas mies on peronistipuolueen tarkkailija, jolla oli suomenkielinen tulkki mukanaan. Pastori Pohjanpirkka: *"Elettiin meidän toisuskoisten vaikeinta aikaa. Olin saanut varoituksen etukäteen. Hyvä, vaikkakin tarpeeton toimenpide. Emmehän me merimiespapit koskaan sekaantuneet politiikkaan"*. – Siirtolaisuusinstituutti.

Misionesissa vieraili 1930-luvun jälkipuoliskolla kirjailija Olavi Paavolainen, ja hänen teokseensa "Lähtö ja loitsu" (1. painos vuonna 1937) sisältyvä kuvaus Colonia Finlandesasta nosti siirtokunnan uudella tavalla kotimaan tietoisuuteen. Paavolainen suri näkemäänsä eripuraisuutta, alkoholismia ja kotikulttuurin rappeutumista primitiiviseksi metsäläisydeksi, mutta hän löysi siirtolaisten elämästä myös kadehdittavia piirteitä:

"Misionesin pyyteettömässä ja indolentissa ilmapiirissä viettämäni kymmenen päivää kuuluvat elämäni onnellisim-

*pitiin. Sulkeutuneiden, raskasmielisten suomalaisten raatajien jälkeläiset ovat täällä oppineet lunastamaan erään harvinaisen ja kallisarvoisen elämäntaidon: huolettomuuden ilon."*⁸²

Suomen joutuminen sotaan vuonna 1939 herätti Misionesissäkin kansallistuntoisen huolen isänmaan kohtalosta. Sodan vaiheista kertoi seuraintalolle tilattu *Helsingin Sanomat*, ja monet lähettivät avustuspaketteja sukulaisilleen. Aarne Nieminen ja Jussi Makkonen lähtivät Suomeen liittyäkseen vapaaehtoisesti armeijaan. Vaikka suomalaisten ja venäläis-

Reino Putkuri saksalaisen vaimonsa Guillermina Ripecin ja kahden tyttärensä kanssa pellolla. Reino on toisen polven argentiinansuomalainen, jonka vanhemmat muuttivat Almafuerteen, Colonia Finlandesan naapuriin, vuonna 1926. – *Enrique Tessieri*.

ten siirtolaisten välit muuttuivat hieman kitkaisiksi, toinen maailmansota ei itsessään juuri vaikuttanut Misionesin jokapäiväiseen elämään. Suomalaisen kauksiirtolaisuuden sota kuitenkin tyrehtytti, eikä Colonia Finlandesaa enää muuttanut paljoakaan uusia asukkaita rauhan palattua.⁸³

Misionesin ”Uuden Suomen” elämäntahti taittui hitaaksi kuihtumiseksi 1940-luvulla. Monet alkuperäisten uudisasukkaiden lapset lähtivät etsimään parempia elinmahdollisuuksia muualta Argentiinasta.

Heidän tavallinen kohtalonsa oli jokin huonopalkkainen työ lähiseutujen kaupungeissa, mutta osa Colonia Finlandesan jättäneistä ylsi myös todelliseen menestykseen. 1940-luvulla ryhmä suomalaisia osti edullista valtion maata Paranájoen suistosta, Záratesta, sadan kilometrin päästä Buenos Airesista ja ryhtyi metsänviljelijöiksi. Uuden siirtokunnan onnekkaimmat ja ahkerimmat keräsivät myös huomattavan varallisuuden.⁸⁴

Sodan jälkeen Colonia Finlandesan asukkaita hämmensi sanomalehdissäkin esiintynyt väittäjä, jonka mukaan Argentiinan uuden presidentin Juan Perónin sukujuuret olivat Suomessa. Utinen jäi kuitenkin vaille vahvistusta, mutta muuttamat siirtokunnan köyhimmät perheet pääsivät yhtä kaikki osallisiksi lahjapakeeteista, joita Perónin palvottu Evita-vaimo lähetti maansa vähäosaisille. Juan Perónin ensimmäinen, vuoteen 1955 kestänyt valtakausi merkitsi sinänsä maatalouden syrjimisestä talouspolitiikassa, ja suomalaissiirtokunnan elinvoimaa näivetti etenkin korporatistinen välikäsien verkosto. Yerban tai hedelmien viljelijöillä ei ollut mahdollisuutta myydä tuotteitaan suoraan kuluttajille, vaan kattavasti järjestäytyneet kuljetus- ja markkinointiporras painoi tuottajahinnat mitättömän alhaisiksi.⁸⁵

Buenos Airesissa oli vuonna 1952 käynnistänyt toimintansa suomalainen merimieskirkko, ja seuraavana vuonna merimiespappi Oiva Pohjanpirtka vieraili Colonia Finlandesassa. Tuolloin Pohjanpirtkan mukaan siirtokunnan rungon muodostivat Suomessa syntyneet, jo vanhuusiikään ehtineet uudisraivaajat. Heidän aikuiset lapsensa puhuivat vielä kohtalaisesti suomea, vaikka useat olivatkin avioitu-

neet vierasmaalaisen kanssa. Äidinkieltään osaavia Colonia Finlandesassa asui vielä yli sata henkilöä, mutta jos seka-avioliitoista syntynyt ja suomea taitamaton kolmas sukupolvi lisättiin laskuihin, niin siirtokunta käsitti vuonna 1953 Pohjanpirkan mukaan noin 150 ihmistä. Ydinjoukon ikääntyminen ja nuorison sulautuminen valtakulttuuriin olivat siten poismuuton ohella johtamassa samaan lopputulokseen.⁸⁶

Suomalaissiirtolaisten aaltopeltinen seuraintalo purettiin huonokuntoisena 1960-luvun alussa. Saman vuosikymmenen jälkipuoliskolla siirtokunnan talous koki varsinaisen romahduksen, kun Argentiinan viranomaiset ryhtyivät jyrkin toimenpitein rajoittamaan yerban tuotantoa. Vuonna 1967 siirtokuntalaiset eivät saaneet lainkaan korjata tärkeimmän viljelykasvinsa satoa, ja seuraavinakin vuosina annettiin osittaisia leikkuukielloja. Vaille satokorvauksia jääneet iäkkäät pienviljelijät yrittivät turvata toimeentulonsa banaanilla ja maissilla, mutta tuottajahintojen taso vangitsi siirtokuntalaiset todelliseen köyhyysloukkuun. Toisaalta Colonia Finlandesaan kohdistui myös odottamatonta mielenkiintoa, sillä seudulle alkoi ilmaantua varakkaita kaupunkilaisia, jotka halusivat ostaa peltopalstoja ja istuttaa niille metsää. Mäntyinen talousmetsä nousikin vähitellen peittämään yhä laajempia alueita siirtokunnan mais-
ta.⁸⁷

Kurjuuden kautta itsenäiseksi ja vapaaksi

Pitkällisen unohduksen jälkeen Colonia Finlandesa palasi Suomen julkiseen tietoisuuteen 1970-luvun alkuvuosina. Tär-

keänä väylänavaajana toimi pastori Ilkka Pärssinen, joka merimiespapin työnsä Buenos Airesin merimieskirkossa vuosina 1968–1974 ohella teki vierailuja siirtokuntaan ja näki ikääntyneiden pienviljelijöiden kurjat olosuhteet. Vain muutamat heistä saivat jonkinlaista sosiaaliavustusta tai eläkettä. 1970-luvun alussa Misionesiin saapui lisäksi Suomesta siirtolaishistorian tutkija Olavi Lähteenmäki aineistoa keräämään, ja hänkin halusi auttaa siirtokunnan vanhuksia. Lokakuussa 1972 Buenos Airesin suomalaisella merimieskirkolla perustettiin erityinen Sosiaaliryönteijien toimikunta kartoittamaan siirtolaisten tilannetta sekä organisoimaan avustustyötä. Suomen viranomaisille lähetettyyn tukianomukseen kuului Olavi Lähteenmäen laatima muistio, jossa huomautettiin useimpien suomalaissiirtolaisten olevan edelleen Suomen kansalaisia ja siten periaatteessa kotimaisen sosiaaliturvan piirissä. Sosiaalitoimikunnan nimissä siirtokuntaa vuonna 1973 tutkineet Ilkka Pärssinen ja suurlähetystösihteeri Veijo Sampovaara löysivät alueelta 184 suomalaisjuuret omaavaa henkilöä, joista kahdeksan asui Paraguayn puolella rajaa. Surkeimmissa oloissa eli viitisenkymmentä vanhusta.⁸⁸

Samalla kun Suomen valtio harkitsi kaukaisten kansalaistensa auttamista, humanitaariset järjestöt hankkivat siirtokuntaan välitöntä apua vapaaehtoiskeräyksin. Vuosina 1973–1974 Colonia Finlandesa sai myötätuntoista julkisuutta niin suomalaisessa matkakirjallisuudessa, sanoma- ja aikakauslehdissä kuin myös radiossa ja televisiossakin, eivätkä rahankeräykset jääneet vaille tulosta. Hieman myöhemmin alkoi Suomen valtiokin avustaa heikoimpaan asemaan joutuneita ”Uuden

Viljo Niskasen talo Colonia Finlandesassa. Viljo oli Finlandesän viimeisiä suomalaisia. Hänellä oli 50 hehtaarin chacra, tila, jolla viljeltiin tupakkaa ja puuvillaa. Viljon vaimo on brasilialainen Sara Schuquel. – *Enrique Tessieri.*

Hedvig Niskanen ja kaksi lastenlasta Colonia Finlandesassa. Hedvig tuli Argentiinaan kävellen Brasiliasta vuonna 1912. Hänellä oli 1990-luvulla jo toista sataa jälkeläistä. – *Enrique Tessieri.*

Suomen” asukkaita. Huolimatta tukitoimien elintärkeästä merkityksestä eräät siirtokuntalaiset häpeilivät sitä kuvaa, joka suomalaisissa tiedotusvälineissä näytti syntyvän siirtokunnasta. Kurjuuden selostajien ja sääittelijöiden olisi heidän mielestään pitänyt myös oivaltaa siirtolaiselämän suuri itsenäisyys ja vapaus.⁸⁹

Colonia Finlandesin kohtaloa eivät Suomesta saadut avustukset mihinkään kääntäneet. Kuolema korjasi verkkaiseen mutta varmaan tahtiin siirtokunnan vanhuksia, ja nuorempi työkykyinen väki muutti kaupunkiin. 1970-luvun lopulla siirtokunnan suunnilleen 15 neliökilometrin alueella asui enää vain noin 80 siirtolaista tai heidän jälkeläistään.⁹⁰ Suurella vaivalla raivatut ja viljellyt peltotilkut peittyivät istutusmetsien alle, eikä alkuperäisillä siirtokunnan mailla ilmeisesti asunut 1980-luvun loppuun tultaessa enää ketään.

Kun teologian kandidaatti Kari Salonen vuonna 1992 vieraili vaimoineen Misionessin territoriossa, hän arvioi alueen suomalaisperäisen väestön lukumääräksi 60–70 henkilöä. Eräät harjoittivat edelleen pienviljelyä Colonia Finlandesin laitamilta, mutta useimmat olivat asettuneet lähikaupunkeihin Oberáan ja Posadasiin. Suomen kieltä osasi Salosen mukaan kolmisenkymmentä ihmistä, ja heistä suurin osa oli köyhiä vanhuksia. Pienen synnyinmaasta lähetetyn sosiaaliavustuksen turvin Oberássa eli muun muassa tuolloin 88-vuotias Greta Holmberg, joka oli saapunut sylilapsena Misionesiin Arthur Thesleffin ensimmäisessä pioneeriryhmässä vuonna 1906. Nuoremmat, suomen kielen jo kadottaneet sukupolvet ovat menestyneet elämässä vähintäänkin kohtuullisesti. Hyvänä esimerkkinä on Kaisa Saa-

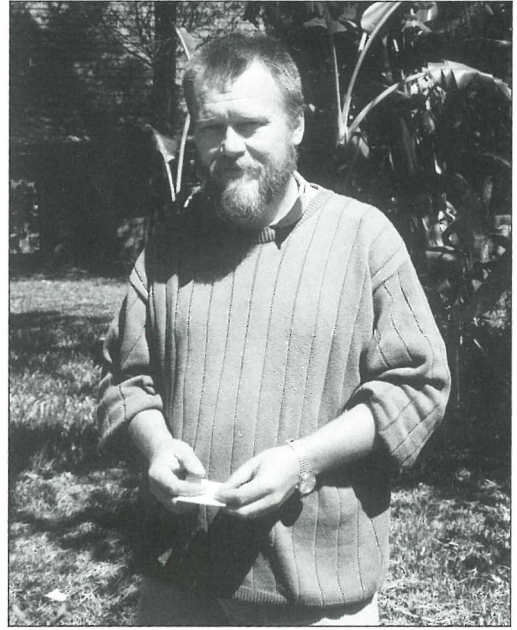
Svea Gumberg Colonia Finlandesassa. Svea tuli Argentiinaan sylilapsena vuonna 1906. Hän alkoi saada eläkettä Suomesta 1970-luvun alussa. Kuva on otettu joulukuussa 1977 päivää ennen kuin hän kuoli käärmepuremaan ja kaksi päivää ennen kuin hänen piti matkustaa takaisin Suomeen. – *Enrique Tessieri*.

rinen, joka syntyi Colonia Finlandesassa mutta adoptoitiin argentiinalaiseen perheeseen. Hän on löytänyt suomalaisen identiteettinsä ja muuttanut Suomeen yhtenä niistä kolmesta Colonia Finlandesassa syntyneestä suomalaisesta, jotka ovat tulleet vanhempiensa kotimaahan.⁹¹

Colonia Finlandesin perustamisen 90-vuotisjuhlaa vietettiin vuonna 1996. Tällöin Oberán seudulla asui noin sata suo-

Piazoleta Finlandia -aukiolla, Oberássa paljastettiin 24.11.1996 kuparinen muistolaatta suomalaissiirtolaisuuden 90-vuotisjuhlan kunniaksi. – *Olavi Koivukangas.*

Insinööri Hugo Sandin samanniminen isä on ollut Suomen kunniakonsuli Oberássa. Isoisä muutti Oravaisista Misionesiin, Argentiinaan. – *Olavi Koivukangas.*

malaista tai suomalaisten jälkeläistä, joista puolet osaa enemmän tai vähemmän suomea. Juhlille osallistui noin 150 henkeä. Misionessin suomalaisten uudisasukkaiden jälkeläiset kunnioittivat esivanhempiansa työtä paljastamalla kuparisen muistolaatan. Samaten muiden pohjoismaiden edustajien yhteisö, ”Comunidad Nordica”, paljasti oman laattansa suomalaisten kunniaksi.⁹²

Loppuarvio

Alkuperäinen innoitus ”Uuden Suomen” rakentamiselle nousi paitsi Suomen tukalasta asemasta Venäjän vallan alaisuudessa niin myös yleiseurooppalaisista aate-

virtauksista. Monissa Euroopan maissa suunniteltiin 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien uudenlaisen vapauden ja vaurauden työssijojen perustamista Etelä-Amerikkaan. Argentiinan Misiones-territoriin vuonna 1906 Suomesta saapuneet Thesleffin pioneerit olivat kuitenkin keskiluokkaisine taustoineen poikkeuksellisia siirtolaisia ja uudisraivaajan työntäyteiseen elämään valmistautumattomia. 1920-luvun kiteeläiset vaikuttivat puolestaan ratkaisevalla tavalla siirtokunnan kehitykseen. Heillä oli Argentiinaan saapuessaan maanviljelyksessä tarvittavaa tietotaitoa ja kokemusta raskaasta ruumiillisesta työstä. Mistään kukoistuksesta tuskin voidaan kuitenkaan puhua.

Antti Lemmetyisen sauna, jota pidettiin Colonia Finlandesin parhaana. Myöhemmin saunassa on pidetty sikaa. Useimmat vanhat suomalaisten rakennukset on purettu. – *Enrique Tessieri.*

Lapsuutensa Colonia Finlandesassa viettäneet Niskasen sisarukset Oberássa, Argentiinassa suomalaisen siirtolaisuuden 90-vuotisjuhlilla vuonna 1996, Elma Laukkanen (vas.), Helga Heino, Jalmari Niskanen, Hanna Niskanen ja Viljo Niskanen. – *Olavi Koivukangas.*

Arthur Thesleff valitsi siirtokuntansa paikan varsin huonosti, ja lisäksi alkupääomien niukkuus määräsi melko pitkälti Colonia Finlandesin kohtaloa. Vaikka muutamat lopulta ylsivät aitoon vaurauteen, niin tyypillinen suomalaissiirtolainen oli vuosikymmenestä toiseen luonnonvoimien ja markkinahintojen kanssa jokapäiväisestä leivästä kamppailut pienviljelijä. Taloudellisesti Colonia Finlandesaa onkin pidettävä epäonnistuneena yrityksenä, mutta siirtolaisten subjektiivisten kokemusten laatua on hankalampi arvioida. Huolimatta trooppisten haavekuvien murskautumisesta monet ilmeisesti löysivät Argentiinan syrjäisestä kolkasta sellaisen itsenäisen ja vapaan elämäntavan, joka ei olisi synnyinmaassa ollut mahdollinen.

Villa Alborada Paraguayssa

Thesleffin pioneeriajoista lähtien oli Argentiinan Colonia Finlandesasta alkanut siirtyä ihmisiä pois parempien elinmahdollisuuksien toivossa. Jotkut palasivat kotimaahan, toiset hajaantuivat lähiseuduille tai Buenos Airesiin, ja osa päätyi muualle Amerikkaan. 1920-luvun alussa osa Misionesiin pettyneistä muutti Paraguayhin noin sadan kilometrin päähän Colonia Finlandesasta. Uudella kotipaikalla oli jo saksalainen siirtokunta, ja vähävaraisenkin hankittavissa ollut maa oli parempaa kuin Misionesin mäkitiet ja kiviset palstat. Tietoa Paraguayn tarjoamista mahdollisuuksista kantautui Argentiinaan ja Suomeen asti.⁹³

Paraguay ei saanut koskaan eurooppalaisten keskuudessa samanlaista asemaa siirtolaismaana kuin Argentiina ja Brasi-

lia. Syynä oli kaiketi maan eristetty maantieteellinen asema. Paraguay perusti tosin vuonna 1888 tiedotustoimiston ”Oficina General de Informacionesin” ja tietotoimistoja Eurooppaan maasta saadun kuvan parantamiseksi. Paraguayhin toivottiin nimenomaan amerikkalaisia ja eurooppalaisia siirtolaisia. Maahan muuttikin vuosien 1881–1932 välisenä aikana kaikkiaan 28 726 siirtolaista, joista suurin osa oli italialaisia, saksalaisia, espanjalaisia, argentiinalaisia ja ranskalaisia. Paraguayn yhteiskunnallinen ja uskonnollinen vapaus salli monien aatteellisten yhdyskuntien perustamisen.

Vuonna 1890 perustettiin skandinaavinen siirtokunta *Colonia Elisa* Paraguayhin. Parissa vuodessa tapahtuneen vararikon jälkeen se päättyi vuonna 1893 tanskalaiselle Emilio Johannsenille. Kymmenen vuoden kuluttua siellä asui seitsemän skandinaavista perhettä kaikkiaan kahdeksastatoista perheestä. Siirtokunnan maaperä oli tavattoman hyvin viljelykseen soveltuvaa, ja kun sijaintikin lähellä Asunciónia hyvine kulkuyhteyksineen oli edullinen, siirtokunnasta tuli Paraguayn suurin hedelmien tuottaja.

Paraguayn siirtolaistilastoista vuosilta 1881–1927 ei löydy merkintää suomalaisista. Heidät luettiin ehkä venäläisiksi tai ryhmään ”muut kansallisuudet”. Ensimmäinen Paraguayn eteläosissa kierrellyt suomalainen oli luultavasti Filip Gallén, joka kävi maassa vuoden 1903 Brasilianmatkansa yhteydessä. Tämä Akseli Gallen-Kallelan veli aikoi perustaa suomalaisen siirtokunnan Brasiliaan.

Schauman-suvun ”musta lammas” Camillus Schauman muutti ulkomaille toisen sortokauden alettua 1909 päätyen Argentiinaan ja lopulta Paraguayhin. Hän

Tällä tavalla vedettiin tukkeja 30-luvulla Alboradassa. Jättiläispyörät helpottivat härkien ponnistuksia. Iikka Laulaja seisoo edessä ja Aina Laulaja tukin takana. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

toimi Asunciónissa kirjanpainajana ja kauppiana. Camillus Schaumanin serkku Eugen tunnetaan Bobrikovin salamurhaajana. Schaumanin pojanpoika Carlos Schauman on nykyään Paraguayn Suomen-varakonsuli Encarnaciónissa.⁹⁴

Kurikasta kotoisin ollut merikapteeni ja seikkailija nimeltään Juho Leikko (s. 1881) matkusti vuonna 1907 Etelä-Amerikkaan. Hän oli Argentiinassa ja Paraguayssa parisenkymmentä vuotta sekatyömiehenä ja mm. suuren maatilan kirjanpittäjänä Paranájoen rannalla. Hän palasi vuonna 1924 Suomeen ja tuli Pohjanmaalla tunnetuksi Paraguayn oloja ylistäneenä puhujana. Hän muutti myöhemmin Petsamoon, jossa hän toimi bensiniase-man hoitajana. Leikko kuoli ilmeisesti Petsamossa. Leikon innostava sanoma ei jäänyt vaille vastakaikua, sillä jonkinlainen tropiikkikuume oli yleisemminkin le-

vinnyt Suomessa, ja etenkin ryhmä skuttnabbilaiseen herätysliikkeeseen kuuluneita vegetaristeja suunnitteli luonnonmukaisen ihanneyhteisön perustamista etelän lämpöön. Paratiisin ilosanomaa leviittäneistä maallikkosaarnaajista nousi kuuluisimmaksi karismaattinen puutarha-arkkitehti Toivo Uuskallio, Brasilian Penedon suomalaissiirtokunnan perustaja vuonna 1929.⁹⁵

Varhaisimmat tropiikkikuumeiset siirtolaiset suuntasivat Suomesta Paraguayhin vuoden 1927 heinäkuussa, ja Pohjanmaalta lähteneeseen ryhmään kuuluivat Kurikasta kotoisin olleet Eero ja Aina Laulaja sekä Aini Mäki-Kihniö ja värtsiläläinen nelihenkinen Ilmari Lapin perhe. Aini Mäki-Kihniö meni naimisiin merimies Jean Holopaisen kanssa. Paraguayn eteläisestä pohjukasta vähävarainen seurue löysi pienen *Villa Alboradan* kylän,

Hugo Janhusen talo. Kuva otettu 1930-luvulla, kun Alboradan suomalaisjoukko oli suurimmillaan noin 30 henkilöä. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Kuuttien ensimmäisen talon edustalla Villa Alboradassa vuonna 1937. Kuvassa vas. likka Laulaja, Mauno Kuutti, Ida Kuutti, Aina Laulaja, Lea Laulaja, Pekka Kuutti ja Samuli Laulaja. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

jossa asui Colonia Finlandesasta saapuneita suomalaisia. Edullisesti ostetut maatilat oli Villa Alboradassakin raivattava viljelykäyttöön aarniometsän keskeltä, mutta ruokamultaiseksi todettu maaperä vaikutti sopivalta vegetaristisiin elinkeinoihin. Uusi ryhmä siirtolaisia Pohjanmaalta saapui Villa Alboradaan vuonna 1928. Joukossa oli vuonna 1920 syntynyt Unto Kaukonen, joka muutti Ylistarosta vanhempiensa kanssa. Paikkakunnalta oli muitakin lähtijöitä. Tarkoitus oli jäädä pysyvästi asumaan ulkomaille. Saavuttuaan laivalla Englannin kautta Argentiinaan joukko jatkoi junalla Paraguayhin. Unto Kaukonen muistelee, että asumukset Villa Alboradassa olivat paikallisia maalattaitaloja. Suurin alkuvaikeus oli kielitaito. Myöhemmin Kaukoset muuttivat Villarian kaupunkiin, jossa asuivat esikaupunkialueella. Koti-ikävä voitti, ja he palasivat takaisin Suomeen vuonna 1930.

Vuonna 1929 Villa Alboradassa asui Jean Holopaisen mukaan yhdeksän suomalaisperhettä, jotka pääasiassa viljelivät tupakkaa, yerba-pensasta ja maissia. Holopainen myös totesi suomalaisten olevan alueen ensimmäisiä hedelmäpuiden kasvattajina. Ilmari Lappi harjoitti välillä hierojan ammattia mm. Rio de Janeirossa. Siirtokunnan oloihin vuonna 1931 tutustunut Kauko Laitinen arvioi asukasluvuksi kolmekymmentä henkilöä. Toisilla vegetarismi johti siirtolaiseksi lähtemiseen. Lappien kohdalla Venäjän-pelko lienee ollut syy muuttoon Paraguayhin. Tietoa Villa Alboradan ja yleensä Paraguayan oloista saatiin Suomeen mm. Eero Laulan Kurikan Lehteen vuonna 1931 kirjoittamista matkakirjeistä.⁹⁶

1930-luvulla Alboradaan muutti vähitellen lisää väkeä. Suomesta saapuivat

”Alboradan saha”. Seetristä seinälautaa. – Siirtolaisuusinstituutti.

mm. Kuutin ja Sulkan perheet sekä Colonia Finlandesasta entinen valaanpyytäjä ja värikäs jutunkertoja Lauri Järvinen. Suoraan synnyinmaasta tulleet kannattivat usein kristillisiä-vegetaristisia aatteita. Ilkka Pärssisen mukaan Alboradan ja 1930-luvun jo arkistuneen Brasilian Penedon välillä kulki idealistinen akseli – eräänlainen aatteellinen uloke Alboradaan, jossa viidakkoutopiyhteisön mahdollisuudet säilyivät.

Pyrkimyksissä rakentaa yhtenäinen ihanneyhteisö ei täysin onnistuttu, sillä kaikilla perheillä oli oma idealisminsa; esimerkiksi Holopaiset pitivät primitiivisyyttä, johon liittyi nudismi, ihanteena. Heidän poikansa Manuelin mielestä ihmisten pitäisi jopa mennä asumaan luo-

Laulajien talo Villa Alboradassa. Talossa on viisi huonetta, keittiö, kaksi makuuhuonetta, olohuone ja ullakkohuone. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

laan. Paratiisin rajat tulivat kuitenkin vastaan, sillä muut alboradalaiset pakottivat siirtokunnan alkuvaiheissa Holopaiset vaatteisiin siirtokunnasta karkottamisen uhalla. Pärssinen kertookin, että ihanteita ja koettuja elämänerikoisuuksia alleviivattiin merimiespapeille 1970-luvulla. Argentiinasta saapuneita ei enää saatu innotumaan utopistisiin kokeiluihin. Oman suomalaisen yhdistyksensä piirissä siirtokuntalaiset kuitenkin järjestivät iltoja, ja epävirallinen osuuskunta hankki yhteiseen käyttöön joitakin kalliimpia työkaluja sekä laitteita. Muutoin uudisasukkaat keskittyivät perheviljelmiinsä, eikä siirtokunnalle valittu erityistä johtajaa.⁹⁷

Paraguay kuului Etelä-Amerikan köyhimpiin ja takapajuisimpiin maihin, ja 1930-luvun alkuvuosina se kävi lisäksi sotaa naapuriaan Boliviaa vastaan. Val-

tion pohjoisosassa käydyt taistelut eivät suomalaissiirtolaisia suoraan koskettaneet, mutta sota-aikana kauppojen tavara-valikoima oli tavallistakin niukempi ja kalliimpi myös Villa Alboradan lähikaupungissa Encarnaciónissa. Toisaalta yerban ja tupakan markkinahinnat pysyivät ylituotannon vuoksi jatkuvasti alhaisina, eikä hedelmäpuistakaan muodostunut erikoisempaa tulonlähdeä. Kun suomalaisen mittakaavan mukaan jotkut Villa Alboradan viljelijät näyttivät lukuisine hehtaareineen lähes suurtilallisilta, niin etelä-amerikkalaisittain he harjoittivat kannattamatonta pienviljelystä. Varsinainen kurjuus tai nälänhätä ei työkykyistä suomalaista silti juurikaan ahdistellut, sillä hedelmällinen maa kasvatti hyvin maissia, maniokkia, bataatteja ja erilaisia vihanneksia. Colonia Finlandesin vitsauksen, alkoholismien, uskonnolliset alboradalai-

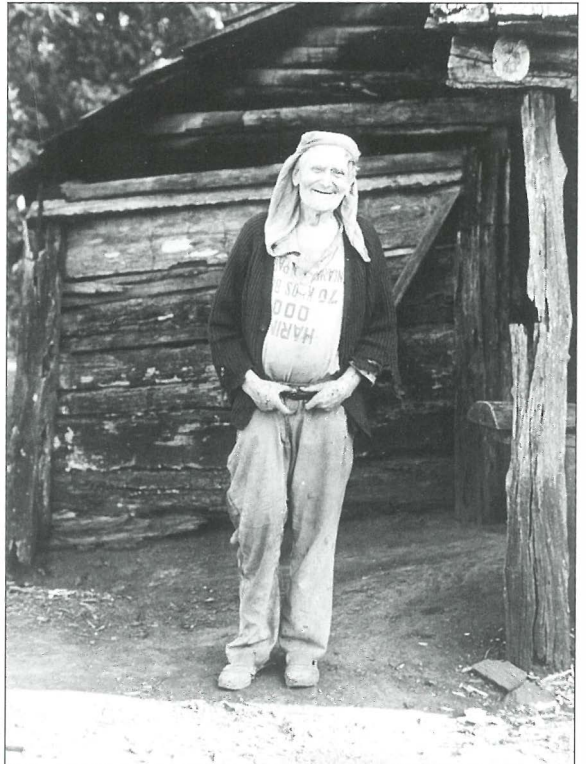
Tyine Nikkisen pieni kyläkauppa Villa Alboradassa oli myöskin seurustelukeskus. Siinä tavattiin, istuttiin luukun ääressä, naurettiin, hoilattiin ja juotiin olutta. Kaupan oveen saattoi kolkuttaa melkein mihin aikaan hyvänsä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Ida Kuutti (oik.) ja Margatta Michell Villa Alboradassa vuonna 1977 ennen muuttoa Australiaan. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

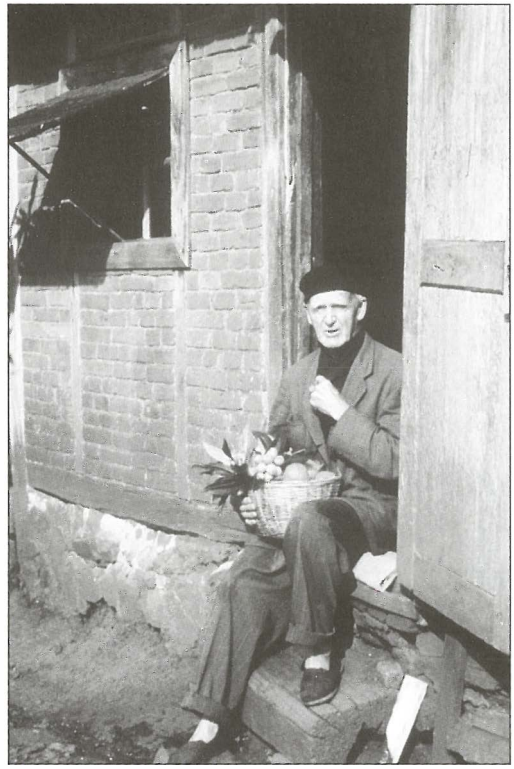
Heinäsiirakat olivat vitsaus niin Colonia Finlandesassa kuin Villa Alboradassakin. Kuva Alboradasta noin vuodelta 1930. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Stadin kundi, entinen Bouvetsaaren valaanpyytäjä Lauri Järvinen muutti vuonna 1931 Villa Alboradaan Colonia Finlandesasta. Hänet tunnettiin armatomana jutunkertojana. "Mull' on paljon fyrkkaa", Lauri sanoi saatuaan sosiaalivastusta Suomesta. – *Enrique Tessieri.*

Aina Laulaja Kurikasta pyykillä vuonna 1977. Juoksi aina paljain jaloin paikasta toiseen. Aina oli valoisa ja reipas Alboradan isoäitihahmo. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

90-vuotias Ilmari Lappi, joka oli Alboradan idealismin avainhenkilö, vegetaristi-tanssi-voimistelija. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

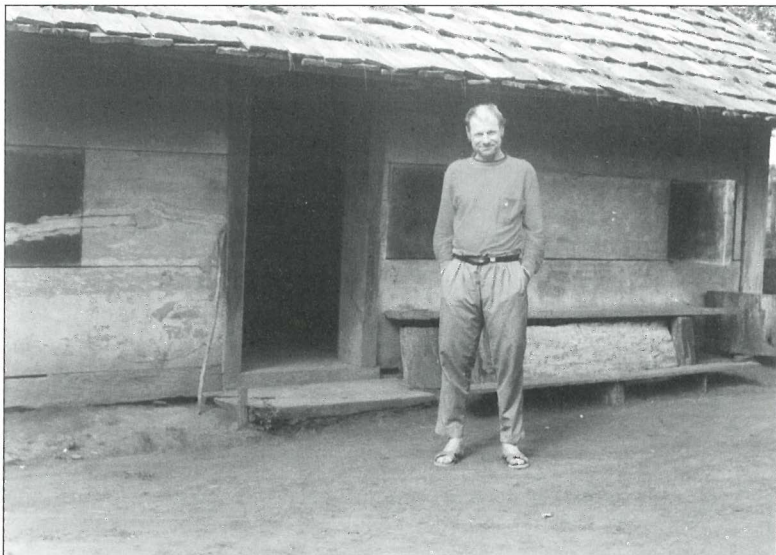
set enimmäkseen välttivät, mutta helteinen peltotyö sai usean vegetaristin täydentämään ruokavaliotaan naudanlihalla. Jotkut myös metsästivät. Erityisesti Iikka Laulajasta kehittyi hyvä metsästäjä.⁹⁸

Colonia Villa Alborada oli laajimmillaan 1940- ja 1950-luvulla, ja eri lähteiden mukaan siirtokunnassa asui tuolloin 50–60 suomalaissyntyistä henkilöä. Heistä monet palasivat takaisin Suomeen. Siirtokunnan keskuspaikaksi kehittyi rouva Tyyne Nikkisen perustama pieni kyläkauppa, johon useimmille siirtokuntalai-

sille syntyi vuosikausien velkasiteet. Aviomies Armas Nikkinen oli muuttanut Suomen sisällissodan aikoihin Colonia Finlandesään jonkinlaisena ”punaisena pakolaisena” ja siirtynyt sitten 1920-luvun alussa Paraguayn puolelle. Kotimaahan jääneen vaimon ja lapset hän houkutteli seurakseen hieman myöhemmin.

Vanhempiensa Pekan ja Idan sylilapsena Villa Alboradaan vuonna 1934 saapunut Mauno Kuutti rakensi aikuisiällään korkean antennimaston, jonka avulla hän pystyi kuuntelemaan Suomen radion lä-

Manuel Holopainen, liikanimeltään ”Mais-sijeesus” kotinsa ovella Villa Alboradassa vuonna 1977. Hän on uskovainen ja Alboradan viimeisiä vegetaristeja. Manuel puhuu ja kirjoittaa virheetöntä suomea. Isiensä kotimaasta hän sanoo: ”Kylmä ja ankea maa. Verotus liian korkea, ja sitä pitäisi lieventää.” – *Siirtolaisuusinstituutti*.

hetyksiä. Mauno Kuutin kertoman mukaan kaikki alboradalaiset halusivat takaisin kotimaahan, mutta toisaalta sen pelättiin muuttuneen jo liian uudenaikaiseksi. Suomen suuresta työttömyydestäkin kantautui tietoja. Pekka Kuutti lähti kuitenkin sydänvikaisena ja tropiikkiin pettyneenä Suomeen vuonna 1963, ja muutaman vuoden kuluttua Pohjolaan suuntasi myös Maunun nuorempi veli Lauri. Perheen Ida-äiti ja tytär Marjatta muuttivat 1970-luvulla Australiaan, kun taas Mauno Kuutti palasi lopulta synnyinmaahansa vuonna 1977. Häntä alkoi modernien maanmiesten elämänmenossa hämmästyttää etenkin raju alkoholinkäyttö. Suomeen Argentiinasta samoihin aikoihin muuttanut Eevi Heino sen sijaan löysi ihmeteltävää raittiutta, sillä lapsuusaikoina Colonia Finlandesassa ”suomalainen mies” oli hänen mielestään merkinnyt suunnilleen samaa kuin ”juopunut”.⁹⁹

Colonia Finlandesan tapaan Villa Alborada pääsi elämään kituliaan historian-
sa viimeisiä vaiheita suomalaisessa julki-

suudessa. Buenos Airesin merimiespastori Ilkka Pärssinen ja siirtolaisuustutkija Olavi Lähteenmäki tutustuivat 1970-luvun alkuvuosina myös Paraguayn siirtokuntaan, josta he löysivät vielä kymmenkunta suomalaissyntyistä siirtolaista. Vanhusten elämä oli vähitellen kurjistunut työkyvyn menettämisen myötä, eikä Paraguayn valtio tarjonnut minkäänlaista eläke- tai sosiaaliturvaa. Muutamat saivat tukea aikuisilta lapsiltaan. Buenos Airesin suomalaisella merimieskirkolla vuonna 1972 perustettu Sosiaalityön toimikunta alkoi välittää humanitaarista apua sekä Colonia Finlandesaan että Villa Alboradaan ja samalla avautui alboradalaisillekin tie synnyinmaan julkisuuteen. Suomen valtio alkoi maksaa konsulaatin kautta 50 markkaa kuukaudessa sosiaalivastusta vanhoille siirtolaisille. Vuonna 1974 siirtokunnassa vieraili myötätuntoisia toimittajia Suomen suurimmista aikakauslehdistä.¹⁰⁰

Poikkeuksellisen traagisen kohtalon kokivat Armas ja Tyyne Nikkinen, sillä

Maanviljelijä Iikka Laulaja Villa Alboradasta. Vanhemmat Eero ja Aina muuttivat Paraguayhin Kurikasta vuonna 1927. Iikka meni naimisiin ukrainalaisen Eugenia Mazurin kanssa, ja he saivat kahdeksan lasta. Vuonna 1986 Iikka kävi vanhempiensa kotikonnuilla Kurikassa, jolloin Mietaan kylässä järjestettiin sukkokokous paraguaylaisen sukulaisten kunniaksi. Iikka tunsu varmasti olonsa kotoisaksi, sillä hän puhuu suomea eteläpohjalaisittain. – *Enrique Tessieri.*

joulun alla 1978 vanhuksat löydettiin pienestä kyläkaupastaan surmattuina. Murhaajan uhriksi oli joutunut myös Nikkisten paraguaylainen ottotytär Kristiina. Viranomaiset pidättivät erään paikallisväestöön kuuluneen nuorukaisen, mutta epäselviksi jääneistä syistä hän pääsi pian vapaaksi. Tapahtumien kulku lietsoi suomalaiskoloniassa hurjia huhuja, joissa epäiltiin jopa Paraguayn salaisen poliisin sekaantuneen asiaan. Villa Alboradan suomalaiset eivät olleet koskaan arvostaneet paraguaylaisia erityisen korkealle, ja raaika kolmoissurma sai harvalukuiseksi käyneen siirtokunnan pelon valtaan.¹⁰¹

Villa Alboradan ensimmäisiin uudisraivaajiin kuuluneen Jean Holopaisen poika Manuel kertoi vuonna 1990, että siirtokunnassa eli hänen lisäksi vielä neljä suomea puhuvaa henkilöä: Jouko Lappi, sisarukset Iikka ja Tea Laulaja sekä tuolloin jo 90-vuotias Lauri Järvinen.

Kumpikin Laulaja oli avioliitossa ukrainalaisen siirtolaisen kanssa, mutta heidän lapsensa eli Villa Alboradan kolmas sukupolvi, ei enää uudisraivaajien kieltä käyttänyt. Iikka Laulajalla oli vuoden 1996 lopulla neljä tytärtä, neljä poikaa ja 23 lastenlasta. Manuel Holopaisen suomen kieli on yhä virheettömästi soljuvaa, vaikkei hän koskaan ole Suomessa käynytkään. Manuel on poikamies ja vegetaristien viimeinen edustaja Alboradassa.¹⁰²

Loppuarvio

Paraguayn suomalaiskoloniaa Villa Alboradaa ei kukaan idealisti tai rikkauksien tavoittelija erityisesti perustanut, vaan 1920-luvulla käynnistynyt asutus tapahtui varsin spontaanisti. Eräät Argentiinan Colonia Finlandesaan pettyneet löysivät rajan takaa hedelmällisempää maata, ja suoraan Suomesta saapui tropiikkikuu-

meen tartuttamia vegetaristeja. Jotkut siirtyivät myös Penedosta Alboradaan etsimään paratiisillista utopiaa. Saksalais-siirtokunnan lähelle aarniometsään raivatut pellot antoivat yleensä hyviä satoja, mutta tilusten pieni koko ja Paraguayan yleinen köyhyys sekä takapajuisuus painoivat siirtolaisia nälkärajan tuntumaan.

Suomalaissiirtokunnille tyypilliseen tapaan alboradalaiset eivät olleet paljokaan yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan, eikä paikallisväestöön suhtauduttu erityisellä suopeudella. 1960-luvulle tultaessa siirtokunnan hidas kasvu taittui melko nopeaksi tyhjenemiseksi, kun siirtokuntalaiset alkoivat muuttaa muualle Etelä-Amerikkaan ja takaisin Suomeen. Eräät lähtivät siirtolaisiksi Australiaan asti. Vaikka 1970-luvun alboradalaiset nähtävästi kärsivät ikääntymisen ja työkyvyttömyyden seurauksista vieläkin vakavammin kuin Argentiinan rajan takana sadan kilometrin päässä asuneet maanmiehensä, niin Paraguayan Villa Alboradassa asui 1990-luvun puolivälissä edelleen suomea taitavia henkilöitä. Colonia Finlandesa taas oli edellisellä vuosikymmenellä hiljentynyt istutusmetsän peittoon. Villa Alboradan erikoisuus oli sen idealismien moninaisuus. Kukin sai omalla tavallaan toteuttaa itseään suhteellisen vapaasti.

Fazenda Penedo Brasiliassa

Toivo Uuskallion innoitus

Latinalaisen Amerikan suomalaissiirtokunnista kenties erikoislaatuaisin mutta lopulta myös menestyksekkäin perustettiin vuonna 1929 Brasiliaan. Siirtokunnan al-

kuunpanija ja keskushenkilö kertoi kuningasajatuksensa synnystä seuraavaan tapaan:

*”Olin saanut kutsun jättää kotimaan ja siirtyä kauas Etelään. Kutsu oli siinä suhteessa merkittävä, että se saapui yöllä ja ilman silminnähtävää sanansaattajaa. Sanoma saapui sieluuni ja herätti tietoiseni minäni... Olin saanut sieluni silmin nähdä jotakin, mikä kutsui uuteen palvelupaikkaan ihmiselämän vainioilla.”*¹⁰³

Aineettoman viestin vastaanottajana toimi karjalaisesta Antrean kunnasta kotoisin ollut puutarha-arkkitehti Toivo Uuskallio (1891–1969), jonka ajattelussa voimakas kristillinen vakaumus yhdistyi luonnonmukaisen elämän tavoitteluun. Ihanteellisten elintapojen perustaksi Uuskallio oli henkilökohtaisten kokemustensa pohjalta määritellyt puhtaan kasvisravinnon, ja samalla hedelmällisen lämmintä tropiikki oli alkanut vaikuttaa hänestä ihmisen ”alkuperäiseltä” asuinpaikalta verrattuna kylmään ja karuun synnyinmaahan. Suomessakin hidasta voittokulkuaan käynyt länsimainen modernisaatio vain vahvisti Uuskallion kaukokaijuutta.¹⁰⁴

Teknologian, teollistumisen ja kaupungistumisen vastaisia aatteita oli jo 1800-luvun jälkipuolelta lähtien levinnyt Euroopassa, ja erityisesti ensimmäinen maailmansota vahvisti yleistä kulttuuripessimismää. Monet näkivät ihmisen ainoaksi pelastukseksi yksinkertaisen maalaiselämän luonnon elvyttävien voimien huomassa, mikä johti vegetarististen viljelyssiirtoloiden perustamiseen mm. Ruotsissa ja Saksassa. Luonnonparannusaatteiden tulo Suomeen virallistui 1910-luvun alussa, kun maahan perustettiin ”Suomen Vegetaarinen yhdistys” ilosanomaa välittämään.¹⁰⁵

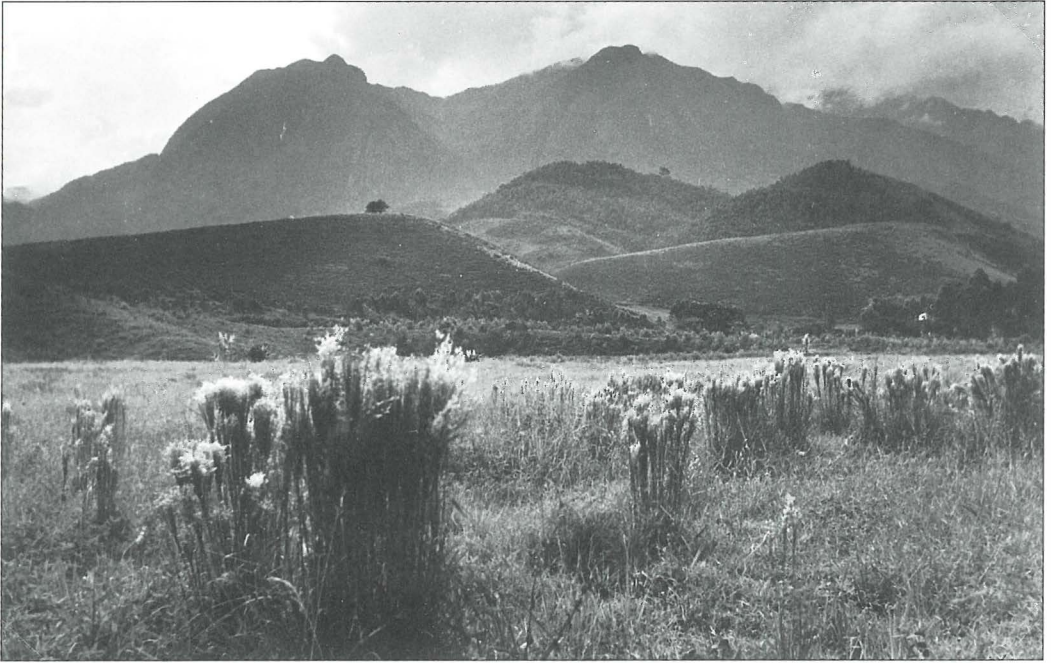
Penedon perustaja Toivo Uuskallio. – *Martti Aaltonen.*

Kasvissyöjien oma yhteenliittymä oli itse asiassa skuttnabbilaisuudeksi kutsutun vapaakirkollisen herätysliikkeen yksi toimintamuoto, ja yhdistyksen johtomiehiiin kuului saarnaaja Akseli Skuttnabbin rinnalla myös Toivo Uuskallio. Heränneiden raamatuntulkinta kiteytyi ns. ennalleen asetuksen opissa, jonka mukaan ihmiskunta palaisi lopulta takaisin maanpäälliseen Eedenin paratiisiin. Käytännössä skuttnabbilaiset pyrkivät edistämään suurta päämääräänsä mm. vegetarismilla sekä pasifismilla, mutta vastikään itsenäistynyt ja ilmastoltaan karu isänmaa ei ollut suopea tällaisille ajatuksille. Viimeistään 1920-luvulla liikkeen piirissä syntyikin vaihtelevan yksityiskohtaisia suunnitelmia oman ihanneyhteisön perustamisesta etelän lämpöön.¹⁰⁶

Toivo Uuskallio koki itsensä eräänlaiseksi profeetaksi, joka jumalallisten ilmestysten ohjaamana johdattaisi ihmisiä

etelään. Hän alkoi silti etsiä tulevan siirtokuntansa paikkaa järkipäisesti tietokirjallisuuden avulla, ja vaihtoehtoiksi nousivat mm. Australia sekä eksoottiset Samoa-saaret. Eteläisen Tyynenmeren aluetta koskeneet suunnitelmat kuitenkin kariutuivat epärealistisina. Uuskallion taipumiseen Etelä-Amerikan kannalle vaikuttivat ilmeisesti hänen henkilökohtaiset kontaktinsa mantereella jo oleskelleisiin suomalaisiin. Uuskallio oli kirjoittanut yhteistyössä mm. Paraguayssa asuneeseen Walter Heikeliin 1930-luvun vaihteessa, ja 1920-luvun alkupuolella hän tapasi Brasiliasta palanneen Juhani Tikan. Ilmasto-olosuhteista ja maanhankinnan edullisuudesta saamiensa tietojen pohjalta Uuskallio mieltäytyi Brasiliaan.¹⁰⁷

Hengellisen idealisminsa ohessa Toivo Uuskallio oli ammattitaitoinen ja laajaa arvostusta nauttinut puutarhuri, joka näyttää lisäksi omanneen huomattavan karis-

Nukkuva Jättiläinen -vuori Penedossa. – *Martti Aaltonen.*

man: komea ja tyylikkäästi pukeutunut herrasmies tutustui nopeasti uusiin ihmisiin ja istutti heihin erinomaisilla puhujanlahjoillaan trooppisia haavekuvia. Uuskallio sai ajatuksilleen julkisuutta esitelmöitsijänä sekä kirjojen ja lehtiartikkelien kirjoittajana. Hänen siirtokuntasuunnitelmansa tuli käännekohtaan elokuussa 1927, jolloin Suomesta lähti viisihenkinen retkikunta tutustumaan Brasilian oloihin ja etsimään ihanneyhteisölle sopivaa paikkaa. Ryhmään kuului Uuskallion ja hänen vaimonsa Liisan lisäksi kolme ”aateystävää”: Frans Fagerlund, Eino Kajander sekä Erik Nyberg.¹⁰⁸

Useita kuukausia kestäneen ja Brasilian eri osavaltioihin suuntautuneen tutkimusmatkan jälkeen Uuskallio löysi kuvankauniista ja vehreästä laaksosta maatian, jonka hän perimätiedon mukaan us-

koi nähneensä jo aikaisemmin unessa Jumalan osoittamana. Lähes 4 000 hehtaarin kokoinen *Fazenda* (suomeksi ”suuri maatila”) *Penedo* oli entinen kahviplantaasi, ja se sijaitsi 180 kilometriä Rio de Janeirosta São Pauloön päin. Uuskallio viestitti tukijoilleen kotimaahan, että maatila kannattaisi ostaa tulevan siirtokunnan tyyssijaksi.¹⁰⁹

Uuskallion aatteelliseen lähipiiriin kuului etupäässä karjalaisia maanviljelijöitä, mutta hänen tärkein kannattajansa oli Oriveden kappalainen Hjalmar Daniel Pennanen. Idealistisen ystävänsä kaltainen karismaattinen puhuja ja kristillisen työväenliikkeen sanomalehteä *Työkansaa* toimittanut Pennanen piti Penedon asiaa suomalaisessa julkisuudessa, ja vähitellen vakiintui kymmenisen henkilöä käsittänyt tukihenkilöverkosto, joka sitoutui järjes-

Penedoon lähtevien jäähyväishetki Helsingissä 1920-luvun lopulla. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

telemään maatilakaupan rahoitusta. Penanan esimerkiksi kirjoitti 15.11.1928 lehdessään avanneensa Penedo-sijoituksille erityisen pankkitilin.¹¹⁰

Joulukuun 5. päivänä 1928 Toivo Uuskallio teki tuhannen punnan käsirahan turvin alustavan sopimuksen Fazenda Penedon ostamisesta. Koska lopullisen kaupakirjan teko edellytti miljoonaa silloista Suomen markkaa, kotimaista varojen keruuta oli tehostettava. Tammikuun alussa 1929 järjestettiin Helsingissä erityinen Penedoa koskenut neuvottelukokous, johon osallistui parisataa henkilöä, valtaosin miehiä. Osanottajat ilmoittivat saavansa pikaisesti kokoon ainakin 369 000 markkaa, minkä perusteella hankkeen suomalainen sisäpiiri uskoi kattavan rahoituksen mahdolliseksi. Samantapainen neuvottelukokous järjestettiin hieman myöhemmin myös Tampereella.¹¹¹

Varsinainen Penedon kaupakirja allekirjoitettiin Brasiliassa 28.1.1929, jolloin arkkipiispa D. Pedro Eggerath myi São Benton luostarin valtuuttamana Fazenda

Penedon Toivo ja Liisa Uuskalliolle. Maatilan päätyminen yksin Uuskallioiden nimiin osoittautui varsin keskeiseksi tekijäksi tulevan siirtokunnan kohtalossa. Kauppasumma kaksi miljoonaa Suomen markkaa suoritettiin kokonaisuudessaan luostarille kuitenkin vasta 15.10.1929, ja tuohon mennessä jo yli 200 yksityishenkilöä oli H.D. Pennasen mukaan rahoittanut Fazenda Penedoa. Rahoituksen tarve ei sinänsä maatilan hintaan päättynyt, sillä kotimaista tukea kaivattiin Penedossa jo olevien suomalaisten ylläpitoon, työvälineisiin, asuntojen rakentamiseen, viljelytoiminnan käynnistämiseen sekä saatujen lainojen takaisinmaksuun.¹¹²

Uuskallion kannattajat alkoivat mainostaa Penedoa Suomessa. Tampereella ilmestyvässä Työkansassa alkoi ilmestyä Penedoa kuvailevia artikkeleita, etenkin pastori Penanen julkaisi useita juttuja. Vuonna 1929 ilmestyi myös ”Fazenda Penedo – Suomalainen maanviljelystila Brasiliassa” -lehtinen. Sen yhteydessä oli myös yksityiskohtainen kyselylomake,

FAZENDA PENEDO
COLONIA FINELANDEZA
Pomicultura Seleccionada
FABRICA DE DOCES EM CONSERVAS
Armazem-deposito "CASA PENEDO" em Campos Elyseos
Teleph. 60 – (Estação Marechal Jardim) – E. F. C. B.
REZENDE E. DO RIO

Rezende 30 de *Junho* de 1932.

Ilmo. Snr. *J. Mattarum*

9	30	<i>Säikkia</i>		
		<i>5 kg a 0,900</i>	<i>4,500</i>	
		<i>Resetaja 1 kant.</i>	<i>2,300</i>	
			<i>Rs. 7,800</i>	

Penedo 30.6.32.
Kirjuri Mattarum

Penedossa 1939 kirjoitettu ostoskuitti. Sen löysi keväällä 1998 Riihimäellä kirpputorilta Toivo Tamminen. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

jonka avulla valikoitiin Penedon siirtolaisryhmän jäsenet. Kaavakkeen pohjalta haluttiin siirtolaan toisaalta aatteellisen vakaumuksen omaavia henkilöitä, toisaalta oltiin riippuvaisia taloudellisista tekijöistä. Penedon muuttaminen kukoistavaksi siirtokunnaksi merkitsi kovaa työtä, joten tarvittiin henkilöitä, jotka olivat ennakkoluulottomia ja ruumiilliseen työhön sekä terveellisiin elämäntapoihin tottuneita. Uuskallion tukihenkilöt Suomessa levittivät innokkaasti tietoutta siirtokunnasta. Heidän suosituksellaan oli suuri merkitys siirtolaiseksi pyrkivälle. Näiden tukihenkilöiden kotipaikkakunnilta lähtikin sitten keskimääräistä runsaammin

siirtolaisia. Suomessa olikin paljon innostuneita lähtijöitä, sillä Uuskallio kannattajineen oli onnistunut herättämään varsinaisen Brasilian-kuumeen.¹¹³ Melkas mainitsee tutkimuksessaan tärkeimmiksi motiiveiksi lähtöön aatteellisen vakaumuksen, kuvitelmat eldoradosta, Suomen taloudelliset olot ja epävarman työllisyystilanteen, terveydelliset syyt, mahdolliset henkilökohtaiset ongelmat, mutta myös uteliaisuus ja seikkailunhalu saivat lähtöpäätöksen aikaan.¹¹⁴

Suurin osa lähtijöistä oli miehiä, ja heistä useimmat työväestöä, sekä ammatillisesti erikoistunutta että vailla varsinaista ammattitaitoa olevaa. Toisen ryhmän muodostivat maanviljelijät ja puutarhurit. Lisäksi oli yksittäisiä liikemiehiä ja opettajia. Suurin osa lähtijöistä oli Etelä-Suomen suurista kaupungeista, joissa oli tarjolla ehkä eniten tietoa Penedosta.¹¹⁵

Jo vuoden 1928 aikana Brasiliaan oli saapunut yksittäisiä siirtolaisia, jotka olivat kuulleet huhuja tulevasta siirtolasta. Nämä siirtolaiset olivat usein täysin varattomia ja kielitaidottomia. Rio de Janeiron pääkonsuli oli huolissaan tilanteesta ja pyrki estämään siirtolaistulvaa.¹¹⁶ Varsinaisesti Penedoon valittuja siirtolaisia alkoi saapua pikkuhiljaa vuoden 1929 alusta. Ensimmäinen suurempi joukko, 28 henkilöä, saapui kesäkuussa 1929. Kaikkiaan tuona vuonna saapui maahan Brasilian virallisten tilastojen mukaan 139 suomalaista, joista lähes jokainen meni Penedoon. Vuosi jäikin siirtolaisuuden huippuvuodeksi, seuraavana vuonna siirtolaisvirta oli lähes tyrehtynyt. Seuraavan kerran suurempia suomalaismääriä saapui Penedoon toisen maailmansodan jälkeen; vuosina 1948 ja 1951 saapui kumpanakin vuonna 74 suomalaista, joista heistäkin

osa asettui Penedoon tai sen läheisyyteen.¹¹⁷

Monille suomalaisille Penedoon saapuminen oli karvas pettymys, tropiikkikuume haihtui nopeasti. Entisenä karjatilana Penedo muodosti hyvin toisenlaisen kuvan kuin oli ennakkoon unelmoitu. Tilan muokkaaminen tuottavaksi vaatisi erittäin paljon työtä. Paikan eristäytyneisyys oli monelle suomalaiselle vaikea kestää. Useille oli myös järkytys, kun kaikki siirtolaiset asettuivat asumaan tilan päärakennukseen. Jotkut pelkäsivät, että siirtokunnasta tulisi kolhoosi, jossa kaikki olisi yhteistä. Tämä pelästytti monet palaamaan saman tien. Kuitenkin tarkoituksena oli siirtyä mahdollisimman pian omille palstoille ja omiin taloihin.¹¹⁸ Useimmat suomalaisista kuitenkin eivät jääneet. Uuskallio itse kirjoitti vuonna 1930, että Penedoon oli saapunut kaikkiaan 148 suomalaista, joista 98 oli jo lähtenyt pois, joko Suomeen tai muualle Brasiliaan tai Argentiinaan.¹¹⁹

Siirtokunnan toiminta lähti kuitenkin käyntiin. Yhteisvoimin alettiin raivata maata hedelmäpuuviljelyksiä varten. Tarkoituksena oli keskittyä appelsiinipuiden taimien viljelyyn, jotka oli tarkoitus sitten kaupata. Uuskallio jopa suunnitelti ostavansa 2 000 hehtaaria lisää maata, jolloin oltaisiin voitu sijoittaa siirtolaan jopa 1 500 henkilöä.¹²⁰ Suomalaiset naturalistit kävivät Penedossa vierailulla ja olisivat halunneet perustaa sinne parantolan. Hanke kaatui kuitenkin rahoitusvaikeuksiin. Alastomuuskulttuuri oli kuitenkin vallalla Penedon alkuaikoina. 13-vuotiaana Penedoon saapunut Eila Ampula muistelee naisten olleen alastomina porkkanamaalalla.¹²¹ Karjanhoito tilalla oli Uuskallion käskystä täysin kiellettyä. Tarkoitus oli

myös harjoittaa silkin tuotantoa ja mehiläisten hoitoa.¹²² Suomen konsulaatti Rio de Janeirossa suhtautui yritykseen positii-visesti ja uskoi siirtokunnalla olevan mahdollisuuksia. Konsulaatissa ei kuitenkaan uskottu Penedon voivan muodostua suuremman suomalaisen siirtolaisuuden tukikohdaksi, koska penedolaiset eivät halunneet joukkoonsa tavallisia siirtolaisia.¹²³ Samoin Brasilian viranomaiset suhtautuivat suopeasti suomalaisten hankkeeseen.

Elämä Penedossa kului arkisessa työn-teossa. Työn vastapainoksi oli monenlaisia harrasteita, mm. kuorolaulua ja voimistelua¹²⁴. Sunnuntaisin pidettiin har-taushetki ja lapsille oli järjestetty pyhä-koulu. Eräs hollantilainen siirtolainen opetti suomalaisille portugalia.¹²⁵ Lapset eivät kuitenkaan aluksi käyneet koulua, sillä Uuskallion mukaan koulu oli pakko-kasvatusta, joka vaikutti kielteisesti hen-kiseen ja fyysiseen kehitykseen.¹²⁶

Ristiriitoja alkoi esiintyä. Penedon henkeen oli kuulunut alunperin, ettei kenenkään uskonnollista katsomusta saanut loukata, muttei myöskään mitään uskon-nollista suuntausta saanut tyrkyttää toisil-le. Kuitenkin alkoi syntyä pieniä usko-vaisten sisärenkaita joiden välillä oli kiis-toja.¹²⁷ Myös Uuskallion itsevaltainen johtamistapa herätti katkeruutta. Monelle muodostui kompastuskiveksi sääntöjen mukainen ankara ruokavalio. Koska jou-kossa oli myös lapsia, tiukka kasvisruoka-valion noudattaminen ei onnistunut. Kar-janhoidon ollessa kiellettyä tilalla, jou-duttiin ostamaan maitoa ja munia tilan ul-kopuolelta. Pikkuhiljaa alkoi syntyä myös ”yökahviloita”, joissa nautittiin kiellet-tyistä hedelmistä eli kahvista, hedelmistä ja alkoholista.¹²⁸ Puhtaiksi vegetaristeiksi jäi lopulta vain Uuskallion ydinjoukko.

Huonontuva taloudellinen tilanne vain nopeutti idealismin rapautumista.

Velkakierre kaataa siirtokunnan

Taloudellinen tilanne alkoi huonontua heti 1930-luvun alkupuolella. Tilan ostoon ja erilaisiin investointeihin suomalaisilta rahoittajilta saadut varat piti myös maksaa takaisin. Tätä tarkoitusta varten oli Uuskallio ottanut lainaa NMKY:n pääsihteeriltä, Henry Lichtwardtilta. Kolmi-vuotisen lainan langetessa maksettavaksi Uuskalliolla ei kuitenkaan ollut varoja. Tilan tuottavuus ei ollutkaan odotetun kaltaista. Alussa tehtiin paljon virheitä, ei tiedetty sopivista lajikkeista ja keinokas-telumenetelmistä.¹²⁹ Uuskallio matkusti Pohjois-Amerikkaan pyrkimyksensä ke-

rätä sikäläisten suomalaissiirtolaisten keskuudesta varoja. Yritys kuitenkin epäonnistui, ja Uuskalliolla ei ollut varaa maksaa edes erääntyneitä korkoja. Täl-löin ainoaksi keinoksi jäi uudistaa velka lainanantajan vaatimusten mukaisesti ja lisätä se pääomaan.¹³⁰

Velan kasvaessa monet siirtolaiset alkoivat miettiä lähtöä siirtokunnasta. Tämä ennestään vaikeutti tilannetta, sillä he halusivat sijoittamansa rahat takaisin. Lisäksi oli puutetta työvoimasta.¹³¹ Joidenkin Penedon siirtolaisten mielestä Penedosta ei voinut muodostua menesty-vää siirtokuntaa, koska tilaa oli pidetty vain uusien aatteiden koekenttänä ja jätet-ty monia mahdollisuuksia käyttämättä.¹³² He kirjoittivat Suomen Brasilian-asiainhoitajalle Rafael Seppälälle ja tiedusteli-

Fazenda Penedo, siirtokunnan alkuaikoina. Nykyään rakennus on pahasti rappeutunut. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Appelsiinintaimien istutusta Penedossa. Penedon suomalaispioneerit työssä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

vat mahdollisuuksia päästä johonkin Brasilian valtion perustamaan siirtokuntaan. Seppälä otti yhteyttä Brasilian viranomaisiin, ja mahdollisesti Rio Grande do Sulin osavaltiossa olisi ollut maata myytävänä. Valtio ei kuitenkaan avustanut siirtolaisia millään tavalla. Hanke ei toteutunut.¹³³

Siirtokunnan kiristynyttä tilannetta lähti ratkomaan uusi johtokunta, johon kuuluivat Toivo Asikainen, Väinö Nurmi, Erkki Lalla ja Lauri Tammela. He päättivät uusista järjestelyistä, joiden mukaan pelkästään appelsiinintaimiin keskittynyttä tuotantoa alettiin laajentaa myös muiden kasvien tuotantoon ja pienimuotoiseen karjanhoitoon. Lisäksi pääraKENNUKSESSA avattiin hotelli. Tässä vaiheessa suurin osa suomalaisista oli jo rakentanut itselleen oman talon. Tilanne Penedossa rauhoittui jonkin verran.¹³⁴ Uuskallio oli myös saanut uuden rahoittajan; siirtokun-

taan asettunut brasilialainen da Cunha tarjosi joitakin Riossa sijaitsevia kiinteistöjään käytettäväksi velkojen maksuun. Kiinteistöjen avulla saatiinkin pankkilaina, jonka avulla oli tarkoitus saada tila vapaaksi kiinnityksestä, jossa se oli Lichtwardtin lainan takia. Kun tila olisi vapaa kiinnityksestä, siitä alettaisiin myydä palstoja jolloin myös suomalaisille sijoittajille voitaisiin maksaa rahat takaisin.¹³⁵ Uuskallio yritti saada myös Brasilian valtiolta lahjakahvia, jonka avulla hän olisi voinut lyhentää Suomen-velkojaan.¹³⁶ Vuonna 1937 tila saatiinkin suureksi osaksi vapaaksi kiinnityksistä, mutta suunniteltu palstojen myynti ei lähtenyt käyntiin, joten suomalaiset saivat edelleen odottaa rahojaan. Julkisuudessa esitettiin epäileviä arvioita siitä, miten siirtokunta selviytyy taloudellisista vaikeuksistaan.¹³⁷

Penedolaiset koolla Fazendan yläkerrassa. – Siirtolaisuusinstituutti.

Penedon alkuaikoina 1930-luvun alussa. – Siirtolaisuusinstituutti.

Jo aikaisemmin vuonna 1935 oli joukko suomalaisia rahoittajia havaitessaan taloudellisen tilanteen vain huonontuvan ehdottanut tilan luovuttamista rahoittajille. Uuskallio olisi hyväksynyt tämän, jos rahoittajat olisivat suostuneet vastaamaan tilan suurista veloista. Kyseinen rahoittajien joukko sai Uuskallion sitten luovuttamaan osan tilan maista väliaikaisella kauppakirjalla miljoonan markan hintaan. Näin sai alkunsa Fazenda Kaleva.¹³⁸

Toinen maailmansota merkitsi yhä pahenevaa tilannetta Penedolle. Appelsiini-puun taimien kauppaa tyrehtyi kokonaan. Siirtolaisten piti miettiä muita elatusmahdollisuuksia. Lopulta päädyttiin kananhoitoon. Ns. munamiehet onnistuivatkin hyvin yrityksessään. Suomalaiset harkitsivat osto- ja myyntiosuuskunnan perustamista ja toiminnan laajentamista muillekin aloille, niin että kaikki suomalaiset pääsisivät hyötymään niistä. Tässä vaiheessa alettiin suunnitella myös käsitöiden markkinointia. Myös täysihoitolaitoiminta alkoi pikku hiljaa käynnistyä. Liisa Uuskallio perusti ensimmäisen pienimuotoisen hotellin jo vuonna 1933.¹³⁹

Velkataakka oli kuitenkin liian suuri siirtokunnalle. Joulukuussa 1939 Uuskallio oli jälleen ottanut lisää lainaa kolmeksi vuodeksi 12 %:n korolla antaen kiinnitykseksi suurimman osan Penedoa. Suomalaisiirtolaiset kuitenkin onnistuivat saamaan omat palstansa rekisteröidyiksi. Fazenda Kalevan rekisteröinti oli kuitenkin edelleen kesken.¹⁴⁰ Suuren laman seurauksena appelsiiniintaimien myynti tyrehtyi ja siirtokunta ajautui taloudellisiin vaikeuksiin. Toukokuussa 1942 Uuskalliot myivät Penedon sveitsiläiselle lääkefirmalle, Geigylle, jonka tytäryritys Penedossa oli Companhia Agrícola Plamed.

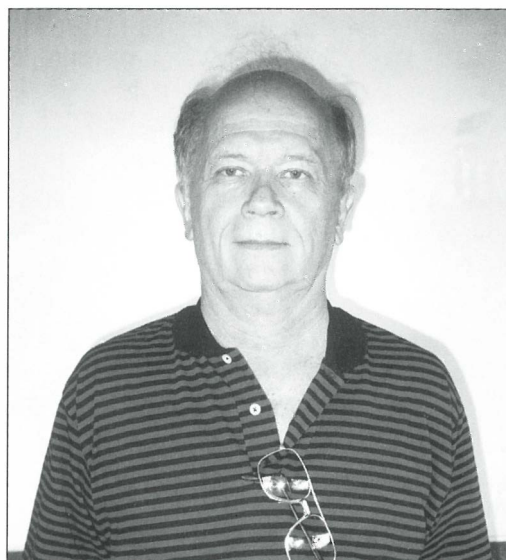
Jääskeläinen Toivo Suni oli Toivo Uuskallion uskollisimpia seuraajia ja tuli ensimmäisten joukossa Penedoon. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Naiset pyykillä Penedossa, oikealla kesällä 1998 kuollut Liisa Uuskallio. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Penedon pioneereja on Niilo Valtonen (s. 1913 Porissa), joka vuonna 1932 lähti 19-vuotiaana poikana teollisuuskoulun päästötodistuksen saatuaan perimään isänsä saatavia Toivo Uuskalliolta Penedosta ja jäi pysyvästi siirtokuntaan. – *Olavi Koivukangas*.

Jaakko Tammela (s. 1928 Antreassa) tuli Brasiliaan lapsena vuonna 1932, kun vanhemmat Lauri ja Tyyne seurasivat oppisäntänsä Toivo Uuskalliota Penedoon. Tammelalla on Petrópolisissa 85 km Riosta huonekalutehdas, jossa on 70 työntekijää. – *Olavi Koivukangas*.

Kaupan ulkopuolelle jäivät vain Kaleva ja Penedosta aikaisemmin rekisteröidyt palstat.¹⁴¹ Suomalaiset elivät kuitenkin Penedon myynnin jälkeenkin osuustoiminnanomaisesti.

Sittemmin Penedon maanmittaus kuitenkin osoitti kokonaispinta-alan olevan noin tuhat hehtaaria ilmoitettua pienemmän, jolloin asiasta nousi oikeusjuttu. Ostaja asetti melkein koko Penedon takavarikkoon, tällöin myöskään Kalevaa ei saatu edelleenkään rekisteröityä.¹⁴² Tässä tilanteessa muodostui ongelmalliseksi se, että Uuskallio oli yksin omistanut Penedon. Maatilan myynnin yhteydessä muut penedolaiset olivat selvittäneet omien palstojensa omistukset, mutta Uuskallio

oli myynyt useita palstoja moneen kertaan; toiseksi siirtokunnan alkuvaiheissa ihmiset olivat varanneet palstoja, maksaaneet siitä, tulleet paikan päälle, pettyneet ja palanneet Suomeen, mutta palsta oli jäänyt heidän nimiinsä. Vasta maanmittausepäselvyydet saivat suomalaiset itenäistymään lopullisesti. Lääkefirma alkoi kuitenkin viljellä alueella erilaisia kasveja, tärkeimpänä niistä digitalis. Monet suomalaisista olivat lääkefirman palveluksessa. Sodan jälkeen kuitenkin toiminta kävi kannattamattomaksi ja maat myytiin Banco de Brasilille.¹⁴³

Uuskallio omisti Penedon yksin, joten häneen oltiin sitouduttu tietoisesti. Lähes koko maatilan hinta oli saatu kokoon vel-

karahalla. Palaajat halusivat rahansa takaisin. Tämä johti yhä syvempään taloudelliseen kurimukseen. Uuskallion ja hänen hengenheimolaistensa idealismiin ei kuulunut vaadittavaa liikkeenjohdollista ajattelutapaa. Uuskalliolla oli rahankäytön suhteen monopoli, mihin vaadittiin alusta alkaen muutosta. Mutta Uuskallion vakuuttava persoona vaikutti siihen, että utopiyhteisön isä säilyi päällikkönä. Läheskään kaikki Penedoon jääneet eivät noudattaneet puhtaasti Uuskallion oppeja. Joka tapauksessa Penedoa vietii eteenpäin utopiyhteisönä niin pitkään kuin se oli mahdollista. Liiketoiminnan epäonnistuminen ei olisi ollut väistämätöntä, onnistuivathan japanilaiset ja italialaisetkin omilla siirtokunnissaan.

Penedon uusi kukoistus

Kun suurin osa Penedosta oli myyty ulkopuolisille, suomalaissiirtolaisten oli yri-

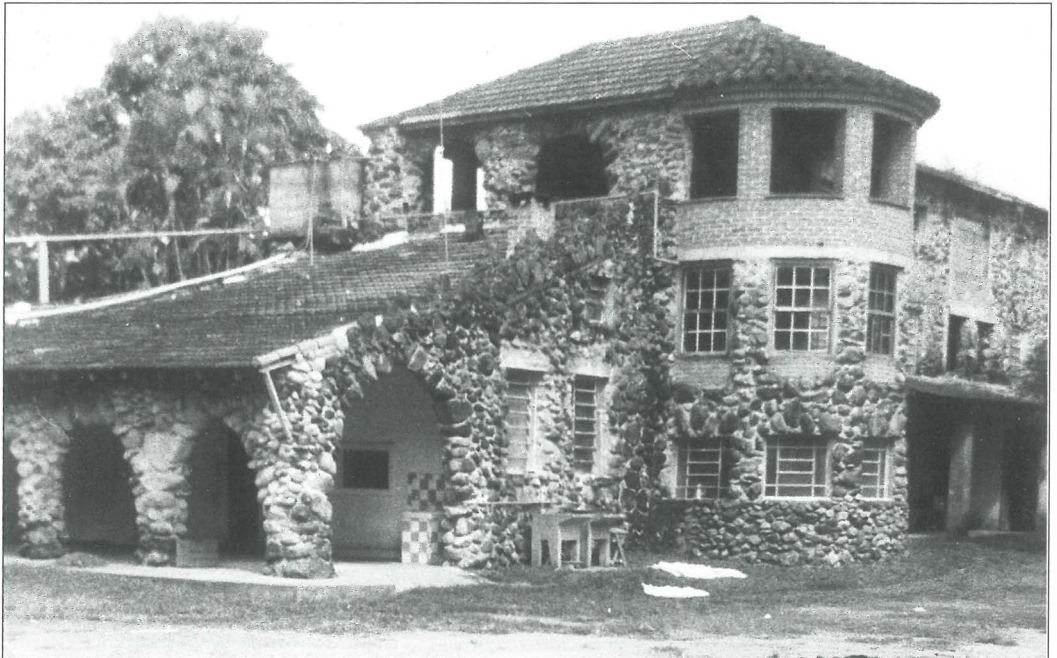
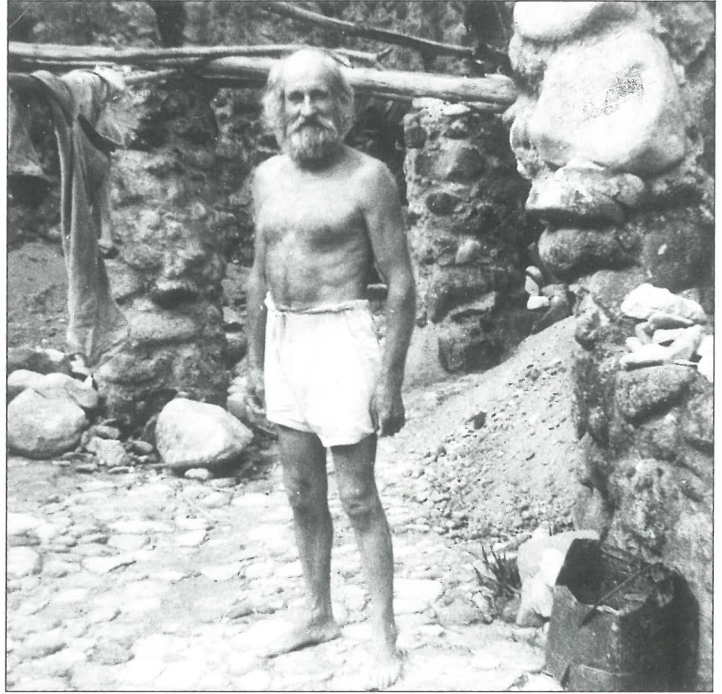
tettävä kehittää muita toimeentulomahdollisuuksia. Monet olivat lääkefirman palveluksessa, ja tässä vaiheessa siirtolaisten taloudellinen tilanne alkoi parantua. Kananhoito jäi syrjään ja muut elinkeinot valtasivat alaa.¹⁴⁴ Erityisen suositua tuli täysihoidolanpidosta. Parhaimmillaan suomalaisilla oli kymmenen täysihoidolaa. Täysihoidoloiden menestymiseen vaikutti Penedon edullinen sijainti lähellä Rio de Janeiroa. Kun lääkefirman maat myytiin Banco de Brasilille, alkoi Penedoon tulla myös pankin henkilökuntaa lomaillemaan. Vähitellen Penedosta kehittyi varsinainen lomakeskus.¹⁴⁵

Penedoon perustettiin myös erilaisia käsityöpajoja ja kauppoja, joissa myytiin suomalaisten valmistamia tuotteita. Tekstiilitaiteilija Eila Ampula perusti vuonna 1964 ateljeensa Penedoon. Hän on yhdistänyt suomalaisen kudontamenetelmän ja brasilialaisen aihepiirin tavalla, joka on tuonut mainetta laajalti. Penedoa hyvin

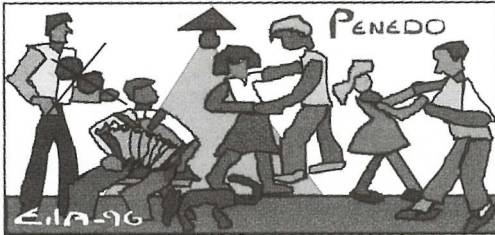
Suomalainen klubitalo ja sen yhteydessä toimiva museo ovat Penedon suomalaisten toiminnan keskipiste. – *Olavi Koivukangas.*

Toivo Asikainen rakensi kivisen unelmalinnansa Penedoon. Asikainen viljeli aikansa pesusienikurkkua, mutta palasi sitten kotipitäjäänsä Liperiin. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Taiteilija Eila Ampula on menestyvä tekstiilitaiteilija Penedossa, jonne hän tuli 13-vuotiaana vuonna 1929. – *Oiavi Koivukangas.*

paljon valokuvannut Martti Aaltonen ja hänen vaimonsa Aili taas perustivat pienen kynttilätehtaan. Kylässä oli myös kutomo. Monet viljelivät pesusienikurkkua ja valmistivat siitä erilaisia tuotteita. Suomalaiset ruuat tekevät nykyään kauppansa Brasiliassa; menestysartikkelina on ollut mm. mansikkahillo, joka nousi suosiin Rion herrasväen keskuudessa.

Eila

**Galeria Permanente:
Penedo
Município de Itatiaia - RJ
CEP 27530-970
Fone (0243) 51-1277
Caixa Postal 82.573**

Suomalaiset menestyivät myös hierojina Rio de Janeirossa. He olivat ikään kuin muotiasia paikalliselle eliitille. Parhaimmillaan Riossa oli noin 40 suomalaista hierojaa. Hyvänä esimerkkinä on Tuusulan Kellokoskelta Brasiliaan vuonna 1929 muuttanut Bertellin perhe, jonka jäsenistä Lilli, Ethel, Gotfrid ja Harry olivat hierojina Riossa. Harry jatkoi myö-

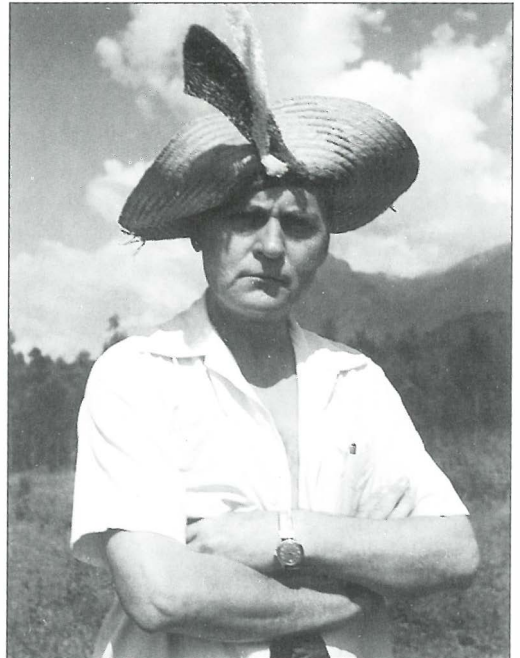
Kylttejä, jotka ilmoittavat kynttiläliikkeen ja "Viking"-ravintolan suunnan. – Siirtolaisuusinstituutti.

Aili Aaltonen kynttiläliikkeessään. – Siirtolaisuusinstituutti.

Penedon valokuvaajana ja toimittajana tunnettu Martti Aaltonen balettitanssijana. – Siirtolaisuusinstituutti.

Martti Aaltonen. – Siirtolaisuusinstituutti.

hemmin vaimonsa Siirin kanssa Penedon ensimmäisen hotellin toimintaa.¹⁴⁶

Yhdistystoiminta Penedossa

Suomalainen seuratoiminta Penedossa lähti liikkeelle vuonna 1942 niin sanotusta Munamiesten ensimmäisestä juhannusjuhlasta, joka pidettiin Jaakko Jämsän vassassa. Juhlissa todettiin tarve omaan taloon, jonne voitaisiin yhdistää kaikki suomalaisten riennot. Elokuussa 1942 pidetyssä kokouksessa päätettiin, että Munamiehet olisi ydinjoukko, johon perustettava seura, ”Clube Finlandia”, liittyisi. Toivo Sipilä lahjoitti yhdistykselle tontin, jolle talo rakennettaisiin. Varoja kerättiin esimerkiksi kahvinmyynnillä. Rakennustyö suoritettiin talkoina ja juhannusaattona 1943 talo vihittiin juhlallisesti käyttönsä. Talolla alettiin järjestää viikonloppuisin tansseja, joista tuli paikallisenkin väestön keskuudessa suosittuja. Sotaaikana seuran toiminta vaikeutui, ja kokoontumisluvat kiellettiin. Helpottaakseen tilannetta seura valitsi ensimmäiseksi puheenjohtajaksi brasilialaisen Julio Pinton.¹⁴⁷

Penedossa toimi myös toinen suomalaisten seura. Se sai alkunsa Rio de Janeirossa vuonna 1948 perustetusta ”Suomalaisten Keskinäisestä Sairausapukassasta”. Kun Rion suomalaisyhteisö pieni, kassa siirrettiin Penedoon toisen muotoisena. Sairausapukassalla oli kuitenkin yhä vähemmän merkitystä, koska inflaatio oli vähentänyt rahan arvoa. Samalla myös Resenden hautausmaan yhteyteen perustettu erillinen suomalaisten hautausmaa tarvitsi jonkin laillisen elimen vastaajaksi. Tämän pohjalta muodostettiin vuonna 1967 ”Sociedade Beneficencia

Penedo” (SOBEPE). Seuran pääasiallisena tarkoituksena on hyväntekeväisyys- ja kulttuuritoiminta sekä jäsentensä sivistyksellinen ja sosiaalinen kehittäminen. Vuonna 1969 ryhmä suomalaisia perusti ”Camping Finlandes” -nimisen yhdistyksen, joka osti Casa Branca -nimisen talon Penedosta. Koska kuitenkin ei ollut suotavaa, että Penedossa olisi kolme suomalaista seuraa, päätettiin ”Camping Finlandes” yhdistää SOBEPE:en. Seuran toiminta rajoittui lähinnä vuosijuhlan järjestämiseen ja vuonna 1972 päätettiin hyväntekeväisyystyö jättää syrjään ja keskittyä seudun yleiseen kehittämiseen. Nimi muutettiin ”Penedon Ystävien Seuraksi” eli ”Sociedade Amigos de Penedo” (SAMPO). Seura katsoi velvollisuudekseen yrittää sopeutua brasilialaiseen yhteiskuntaan ja työskennellä yhteiseksi hyväksi kaikkien niitten kanssa, jotka asuvat ja viettävät lomiaan Penedossa.¹⁴⁸ Sampo julkaisi myös Penedo-lehteä, jonka päätoimittajana oli Martti Aaltonen, tunnettu myös suomalaisen saunan markkinoijana Brasiliassa. Aaltosen kuoltua toimittajana jatkoi Eva Hildén (o.s. Suni).

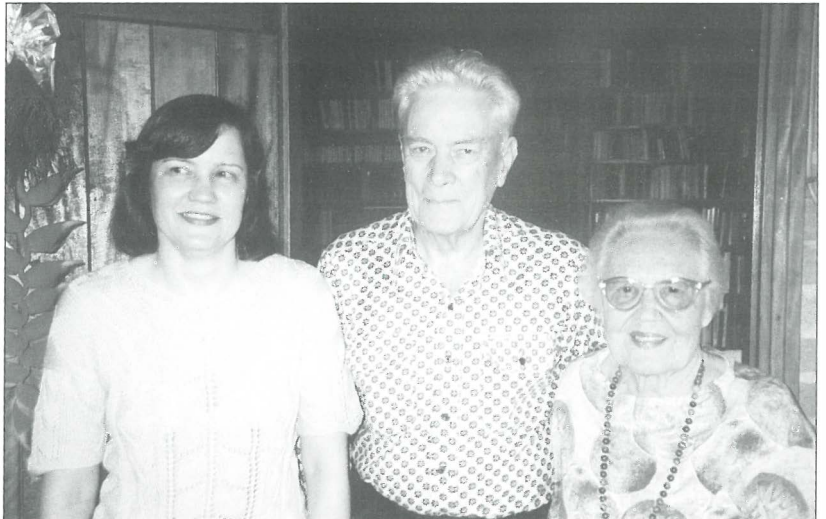
Enemmistö jäsenistöstä oli kuitenkin vain vähän kiinnostunut SAMPO:n toiminnasta. Jäseniä oli liian vähän, sillä nuorempi väki oli muuttanut työskentelemään suurkaupunkeihin. Penedon suomalaisten seurojen yhdistämistä ehdotettiin jo 1970-luvulla, mutta asiasta ei vielä päästy yksimielisyyteen.¹⁴⁹

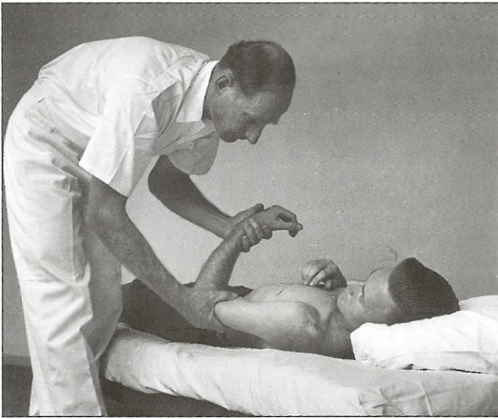
Vuonna 1979 vietettiin Penedon 50-vuotisjuhlia. Juhliin kerääntyi paljon vieraita sekä Suomesta että Brasiliasta. Keskusaukiolle pystytettiin Ville Virkkilän, itsekin Penedossa asuneen kuvanveistäjän, tekemä suomalaisten siirtolaisten muistomerkki. Juhlallisuudet saivat pal-

Armas Viitaniemi syntyi Isojoella vuonna 1916. Hän lähti vuonna 1951 Brasiliaan, jonne veli oli mennyt jo aikaisemmin. Armas mieltä Penedoon ja on rakentanut taloja. Ensimmäinen perhe jäi Suomeen. Brasiliassa Armas avioitui Ampuloiden ottotyttären Alicen kanssa. Alice, samoin kuin tytär Soile, puhuvat hyvää suomea. Soile Viitaniemi on paikallisen Suomi-Seuran sihteeri. Isoisän sylissä on tyttärenpoika Rafael. – *Olavi Koivukangas.*

Suomalaisen museon perustaja Eva Hildén (oik.), hänen miehensä Marcus Hildén ja heidän tyttärensä Helena Hildén de Sousa Penedossa 30.11.1996. Eva Hildén kuoli vuonna 1997. – *Olavi Koivukangas.*

Gotfrid Bertell hieroo, Penedo vuonna 1952. – Siirtolaisuusinstituutti.

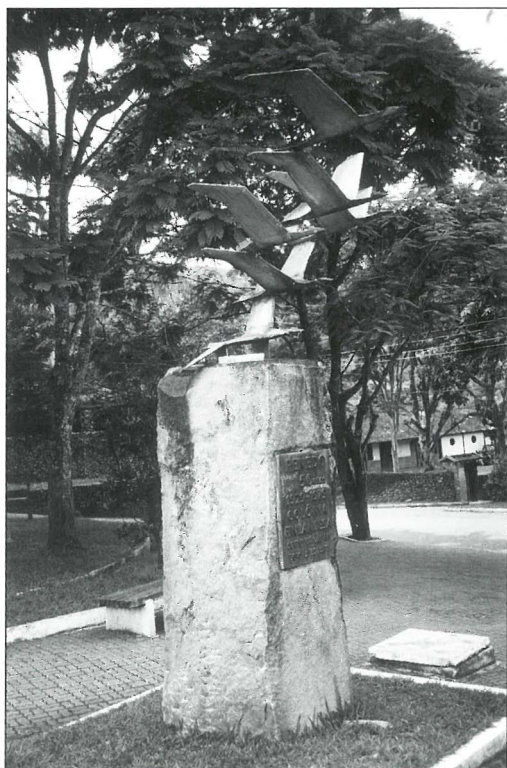
Bertellien pensionaatti vuonna 1970. – Siirtolaisuusinstituutti.

Toisen polven penedonsuomalaisia on Raul Bertell, joka on syntynyt vuonna 1938 maatilalla lähellä Marechal Jardimn asemaa. Raul on naimisissa niinkään toisen polven brasiliansuomalaisen, Eva Hohen-talin kanssa. – *Olavi Koivukangas.*

Penedon uusia suomalaisia on toimittaja Hilikka Vikman. Vierailtuaan muutamia kertoja Penedossa Vikman päätti jäädä sinne vuonna 1992. – *Olavi Koivukangas.*

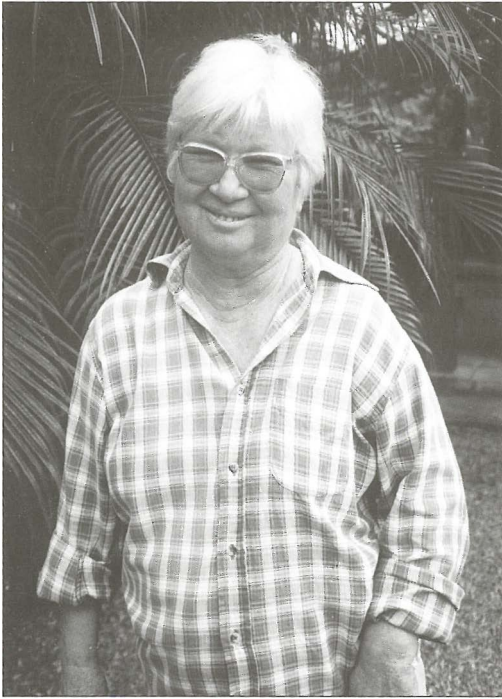
Ville Virkkilän tekemä Penedon suomalaisten muistomerkki paljastettiin siirtokunnan 50-vuotisjuhlilla vuonna 1979. – *Olavi Koi-vukangas.*

jon julkisuutta myös Brasilian lehdistössä. Vuonna 1983 suomalaiset seurat vihdoin yhdistyivät ja saivat uuden kerhotalon Penedossa. Viime vuosina on jäljellä olevien siirtolaisten huolenaiheena ollut Penedon suomalaisuuden säilyttäminen. Penedossa ja lähikaupunki Resendessä asui 1990-luvun puolivälissä noin 5 000 ihmistä, joista 107 on suomalaissyntyisiä. Näistä 34 on ensimmäisen polven siirtolaisia. Toisen polven suomalaiset, joita on 39, puhuvat kohtalaisesti suomea, mutta eivät osaa kirjoittaa sitä. Melkein kaikki ovat avioituneet brasilialaisten kanssa.

Penedosta löytyy vielä 35 kolmannen ja neljännen polven suomalaista. Klubille on kokoonnuttu myös joulujumalanpalveluksiin. Clube Finlandian jäsenistä nykyään vain pieni osa on suomalaisia.¹⁵⁰

Penedo on saanut huomiota Brasilian tiedotusvälineissä, mikä on tehnyt siitä maanlaajuisesti tunnetun turistikeskukseksi.¹⁵¹ Kylään ja sitä ympäröiville vuorille on kohonnut yhä enemmän lomamökkejä, joukossa myös suomalaisen nuoremman väen loma-asuntoja. Penedossa on yli 50 hotellia. Nämä ovat lähes täysin brasilialaisten käsissä, sillä vain kahdella hotellilla on suomalaissyntyinen omistaja. Toinen näistä on Uuskallioitten tytär Taimi Aichinger. Clube Finlandia rakensi 1990-luvun vaihteessa uuden päärakenuksen, jonne toiminta siirtyi. Klubilla on noin 3 000 teosta käsittävä kirjasto, jonka laajentamista on suunniteltu. Suurin osa kokoelmasta on vanhoja suomenkielisiä kirjoja, joita ensimmäiset Penedoon saapuneet suomalaiset toivat mukanaan.

Eva Hildénin perustama suomalainen museo kuitenkin jatkaa toimintaansa vuodesta 1993 lähtien suomalaisen klubin suojissa. Museossa on 600 esineen kokoelma, jonka tarkoituksena on esitellä mahdollisimman monipuolisesti Suomea. Pieni osasto on omistettu Penedon suomalaissiirtokunnan historialle. Museossa käy viitisen sataa vierailijaa kuukausittain. Uusiakin suunnitelmia riittää; suomalaissyntyinen, Bertellin sukua oleva arkkitehti Alva Fagerlande on suunnitellut Penedoon Mini-Finlandiaa, jossa asuisi joulupukki tonttuineen ja lahjapajoineen. Inkeri Laaksosen mukaan klubi ei kuitenkaan osallistu mini-Suomen rakentamiseen. Suomalainen klubi tähtää sen sijaan oman virkistyskeskuksen rakenta-

Penedon perustajan Toivo Uuskallion tytär Taimi Aichinger hoitaa hotelli ”Pousada Penedoa” itävaltalaisyntyisen miehensä kanssa. – *Olavi Koivukangas.*

miseen saunoineen ja uima-altaineen omistamansa jalkapallokentän yhteyteen. Hankkeen kustannusarvioksi on kaavailtu 10 000 realia (n. 50 000 mk). Klubi omistaa uuden klubin lisäksi myös edelleen vanhan klubirakennuksen, joka on vuokrattu kouluksi, ja hautausmaan. Suurin menoerä ovat kansantanssiryhmän puvut. Klubilla on vain yksi palkattu työntekijä Soile Viitaniemi, joka on isojoikelaisen Armas Viitaniemen tytär. Suomalaiset tavarat menevät putiikeissa kuin kuumille kiville, joten penedonsuomalaiset toivovatkin pystyvänsä luomaan uusia kauppayhteyksiä Suomeen.

Uusien suomalaistenkin halutaan muuttavan Penedoon. Penedonsuomalaiset haaveilevat myös Suomi-koulusta. Tosin Rio de Janeirossa jo toimii klubin nimikkokoulu Escola municipal finlandesa, jossa opetetaan suomalaista kulttuuria – mutta portugalkiksi. Klubin tanssitoimintaa pyörittävät nykyään brasilialaiset 1000 realin kuukausivuokralla, mutta edelleen klubilla soi lauantai-iltaisain suomalainen jenkka.¹⁵²

Loppuarvio

Fazenda Penedo oli utopiapiirteissään pitkälle mennyt suomalaisyhteisö. Sen asukkaita yhdisti vegetaristis-kristillinen aate. Yhteisön asukkaat olivat pääasiassa keskiluokkaan kuuluneita miehiä. Elämä siirtokunnassa oli kuitenkin monelle sen asukkaalle pettymys. Jo heti alussa siirtokunnasta muutettiin pois joko takaisin Suomeen tai muualle. Sen vaiheisiin ovat kuuluneet myös riidat, maanviljelyssä tapahtuneet virheet sekä taloudelliset epäonnistumiset. Yhteisön historia on siis ollut tyypillinen esimerkki ihanneyhteisöjen kohtalosta. Penedon myöhempi kehitys on kuitenkin ollut suotuisa. Sillä on ollut enemmän yhteyksiä ympäröivään yhteiskuntaan kuin useimmilla muilla suomalaisten perustamilla siirtokunnilla. Etenkin täysihoidolatoiminnan aloittaminen oli tärkeä askel.

Vaikka ensimmäiset suomalaiset tulivat Penedoon puutarhanviljelijöiksi, nykyään monet heidän jälkeläisensä ovat suorittaneet yliopistollisen loppututkimuksen ja muuttaneet kaupunkeihin. Nykyään vahvat naiset pyörittävät Penedon suomalaistoimintaa; idealistimiehet taas eivät olleet alkuvuosikymmeninä kovin

Matti ja Siiri Toro esittelevät pesusienikurkkuja, joista tehdään kylpytossuja, laukkuja, hattuja ja mattoja. Torot olivat ensimmäisiä penedonsuomalaisia. Kuva vuodelta 1977. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

käytännöllisiä. Todennäköisesti suomen kieli säilyy Penedossa vielä kymmeniä vuosia. Itatiaian kaupunki on julistanut alueeseensa kuuluvan Penedon ekopuistoalueeksi. Maailmanpankki on myöntänyt sen kehittämiseen kaksi miljoonaa dollaria. Resenden teollisuuden, mm. Volkswagenin kuorma-autotehtaan, odotetaan tuovan paikkakunnalle uusia työpaikkoja.¹⁵³

Suurena, vielä rajoittuneesti käytettynä mahdollisuutena voidaan pitää Penedon liikealueen turismin kehittämistä. Suomalaisella klubilla on omalta osaltaan ollut jo tämän suuntaisia pyrkimyksiä. Suomalaisilla ei ole kuitenkaan yksinoikeutta suomalaisuuden hyväksikäyttöön. Penedon kehitys ei ehkä ole tapahtunut Toivo Uuskallion periaatteiden mukaisesti, mutta siitä on kehittynyt nykyaikainen ja luonnonkaunis puutarhakaupunki, jonka erikoisuutena on eksoottinen suomalaisuus. Pääsiäisenä 1999 Penedon suomalaissiirtokunta juhlii 70-vuotista olemassaoloaan.

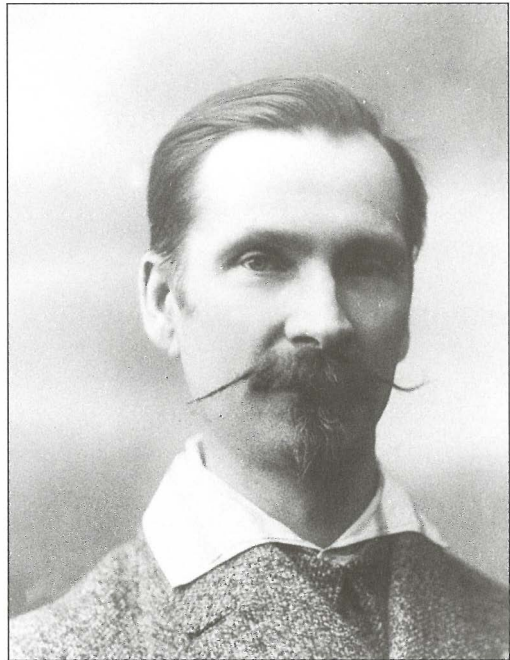
”Viljavakka” Dominikaanisessa tasavallassa

Idea suomalaisen siirtokunnan perustamisesta Dominikaaniseen tasavaltaan lähti myös liikkeelle uskalliolaisesta aatemaailmasta. Siirtokunnan aatteellisena isänä voitaneen pitää viipurilaista Arthur Sonnia (Sonny), joka syntyi vuonna 1877 saksalaisen seurakunnan rovastin perheeseen.¹⁵⁴ Hän ja vaasalainen liikemies ja matkasaarnaaja Oskari Jalkio olivat yhteydessä Uuskallioon 1920-luvulla. Aluksi oli ilmeisesti tarkoitus perustaa yhteinen siirtokunta tropiikkiin, mutta pian tiet erosivat Uuskallion kanssa. Jalkio ei tullut toimeen Uuskallion tukijan, pastori H.D. Pennasen kanssa. Lisäksi Jalkio ja Uuskallio olivat eri mieltä siirtokunnan omistussuhteista: Uuskallion mielestä ainakin aluksi siirtokunnan piti pohjautua yhteisomistukseen, Jalkio ei puolestaan halunnut edes väliaikaisesti kokeilla yhteistaloutta. Hänen mielestään ainoan yhdistävän siteen piti olla siirtolaisten keski-

nen hyvä sopu sekä yleiset harrastukset.¹⁵⁵ Jalkio piti Uuskalliota myös petturina, koska Uuskallio oli valmis hyväksymään skutnabbilaisten kammoaman rokotuksen päästäkseen tropiikkiin.¹⁵⁶

Viimeistään vuonna 1928 alettiin Länsi-Intian saaristoa pitää mahdollisena siirtokunnan paikkana Suomen vegetariaanisen seuran ja tamperelaisen Akseli Skutnabbin perustaman vapaakirkollisen liikkeen piirissä. Skutnabbilaisuudesta tulikin yhteinen nimittäjä uudelle siirtokunnalle. Kannattajien keskuudessa alettiin kerätä rahaa tutkimusmatkaa varten. Tässä vaiheessa Jalkiosta tuli hankkeen käytännöllinen johtaja, sillä hän ilmoittautui vapaaehtoiseksi etsimään sopivaa paikkaa siirtokunnalle. Länsi-Intiaan hän lähti joulukuussa 1928.¹⁵⁷

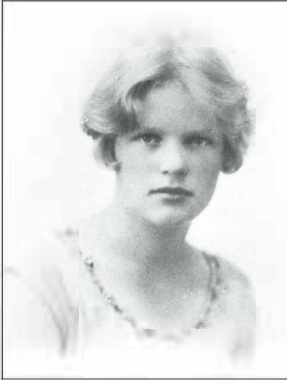
Aluksi Jalkio piti ihanteellisimpana paikkana Jamaikaa, mutta käynti saarella osoittautui pettymykseksi, saarella oli liian paljon väkeä.¹⁵⁸ Jalkio kävi myös Kubbassa ja tapasi siellä ruotsalaisen siirtokunnan jäseniä.¹⁵⁹ Sopiva paikka löytyi kuitenkin lopulta Dominikaanisesta tasavallasta. Paikan valintaan vaikuttivat monet tekijät. Tärkeimpänä niistä oli Dominikaanisen tasavallan aktiivinen siirtolaisuuspolitiikka. Presidentti Vásquezin hallitus katsoi välttämättömäksi lisätä valtion väestöpohjaa, koska väkirikasta naapurimaata Haitia pidettiin uhkana. Hallitus halusi ennen kaikkea eurooppalaista väkeä maahan.¹⁶⁰ Dominikaanista tasavaltaa mainostavia lehtisiä oli 1920-luvulla kulkeutunut myös Suomeen.¹⁶¹ Jalkio tapasi siirtolaisuusosaston johtajan, joka lupasi hyvät ehdot kaikille suomalaisiirtolaisille. Jalkion päätökseen vaikutti varmasti myös se, että Dominikaanisessa tasavallassa ei ollut asevelvollisuut-

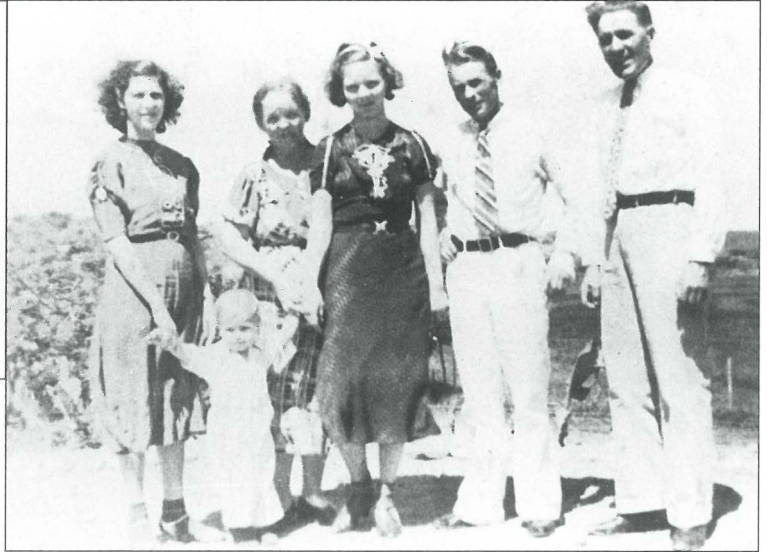
Vaasalainen Oskari Jalkio perusti Dominikaaniseen tasavaltaan Viljavakan suomalaisiirtokunnan. – *Vaasan maakunta-arkisto.*

ta, jota hän ei hyväksynyt.¹⁶² Myöskään rokotuksia ei tarvittu. Tehtyään päätöksensä Jalkio palasi Suomeen valitsemaan ehdokkaita uuteen siirtokuntaan.

Dominikaanisen tasavallan hallituksen lupaukset houkuttelivatkin runsaasti lähtijöitä. Suomalaisille oli varattu maata Villa Vásquezista, saaren pohjoisosista. Jokaiselle perheen työikäiselle jäsenelle luvattiin kolme hehtaaria maata, johon saisi täyden omistusoikeuden viiden vuoden kuluttua. Tänä aikana olisivat siirtolaiset myös vapaita veronmaksusta. Lisäksi perheille oli rakennettu valmiit talot, heille luvattiin myös ilmaiset työkalut, sekä viljelyneuvontaa valtion puolesta.¹⁶³ Lupaukset saivat monet harkitsemaan

Sonnin perhe juhanuksena 1938. Anja Sonni (yllä). – Siirtolaisuusinstituutti.

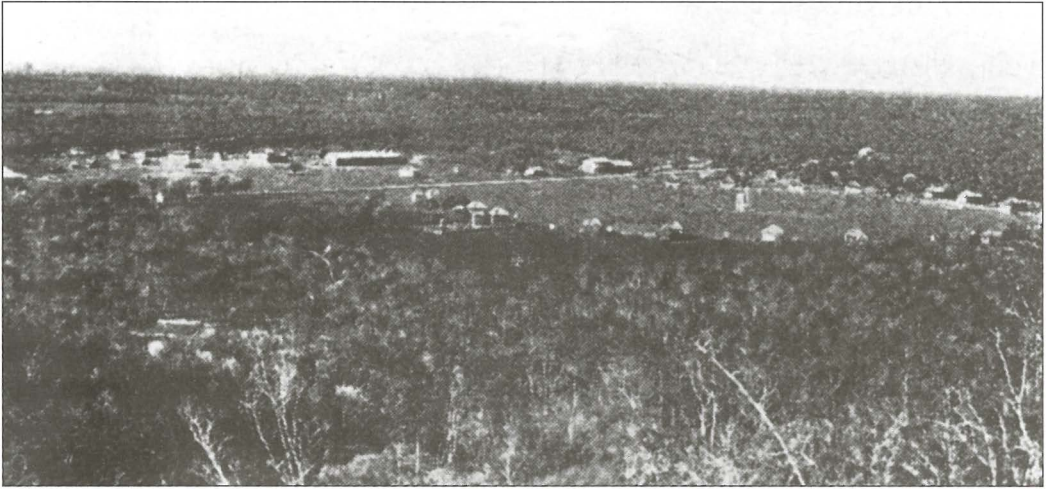

lähtöä. Skutnabbilaiset halusivat kuitenkin valita tulevat siirtolaiset. Ideana oli eräänlaisen valioryhmän muodostaminen. Jokaiselta Suomesta lähtevältä vaadittiin varmoja takeita raittiudesta ja hyvästä käytöksestä, matkarahat sekä 20 000 markkaa alkupääomaa.¹⁶⁴ Ilmeisestikään nämä ehdot eivät kuitenkaan kaikkien siirtolaisten kohdalla täytyneet.

Siirtolaisia lähti ymmärrettävästi ennen kaikkea Viipurin ja Vaasan tienoilta, olivathan liikkeen johtohahmot juuri noilta alueilta kotoisin. Suurimman osan lähtijöistä muodostivat hankkeessa alusta alkaen mukana olleet perheet. Näiden lisäksi lähti joitakin nuoria miehiä, jotka olivat kyseisten perheitten sukulaisia tai tuttavina. Lähtijät olivat selvästi keskiluokkaisia. Tähän vaikutti vaadittu alkupääoma. Ammattien suhteen joukko oli monenkirjavaa, oli erilaisia virkamiehiä, opettajia, opiskelijoita ja kauppiaita. Kuvaavaa on, että vain vajaalla neljäsosalla lähtijöistä oli jonkinlaista kokemusta maanviljelyksestä.¹⁶⁵

Vuonna 1929 ensimmäiset siirtolaiset lähtivät Suomesta kohti Dominikaanista tasavaltaa. Ensimmäisenä vuonna lähtijöitä oli 38, seuraavana vuonna 27 ja sitä seuraavana 21 henkilöä. Tämän jälkeen siirtolaisuus Dominikaaniseen tasavaltaan tyrehtyi. Motiivina lähtöön oli ennen kaikkea seikkailunhalu ja Suomessa silloin vallinnut troppiikkikuume.¹⁶⁶ Arthur Sonnin vaimo, Tilli Sonni, mainitsee syinä myös paremman elannon etsimisen sekä joidenkin kohdalla myös hankaluuDET kotimaassa.¹⁶⁷

Lähes kuukauden kestävä merimatka taitettiin ranskalaisyhtiön laivalla. Myöhemmin vaihdettiin halvempaan saksalaiseen yhtiöön.¹⁶⁸ Vihdoin saavuttiin Villa Vásqueziiin, tai Viljavakkaan, kuten suomalaiset sitä alkoivat pian nimittää. Ensi-vaikutelma oli monelle järkytys; edessä eivät avautuneetkaan trooppisen vihreät maisemat vaan karulle ja kuumalle alueelle rakennettu parakkimainen kylä. Vastoin odotuksia suomalaiset eivät olleetkaan alueen ainoita asukkaita, vaan sinne oli

Hevosenkenkäaukealle rakennettu suomalaiskylä Viljavakka vuorilta kuvattuna. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Vaikka eurooppalaisen mittapuun mukaan suomalaisia odottaneet asunnot olivat hökkeleitä, ne kuitenkin ylittivät huomattavasti paikallisen väestön asuntojen tason. Niissä maalatia oli yleinen. Kuvassa siirtokunnan isän Arthur Sonnin siisti asunto. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

muuttanut aikaisemmin väestöä mm. Espanjasta ja Kuubasta. Suomalaiset kuitenkin asettuivat asumaan tiiviisti yhteen ja muodostivat oman pienen yhteisönsä Villa Vásquezin sisällä.¹⁶⁹

Samanlaista itsenäistä asemaa kuin Villa Alboradassa ja Colonia Finlandesassa ei suomalaisilla Viljavakassa ollut. Hallituksen virkamiehet valvoivat siirtokunnan toimintaa. Eräänlaiseksi johtajaksi suomalaisille muodostui Arthur Sonni, joka toimi välittäjänä hallituksen ja siirtolaisten välillä.¹⁷⁰

Villa Vásquez oli muodostettu erityisesti riisinviljelyä varten ja siihen oli myös suomalaisten ryhdyttävä. Valtion tarjoaman viljelyneuvonnan avulla riisinviljely lähtikin tyydyttävästi käyntiin ja pari ensimmäistä satoa olivat hyviä.¹⁷¹ Läheskään kaikki eivät kuitenkaan edes aloittaneet viljelyä. Tilli Sonnin mukaan vain 33 suomalaista ryhtyi riisinviljelijöiksi. Muut tyytyivät valtion tietyn ajaksi takaamaan 20 dollarin avustussummaan, jonka lisäksi he tekivät sekalaisia töitä.¹⁷² Viljavakan pahin ongelma oli veden vähyys, eikä kastelujärjestelmä ollut tarpeeksi tehokas. Lisäksi suomalaiset tekivät aluksi monia virheitä tottumattomina riisinviljelyyn. Alkuun kuitenkin päästiin, ja suomalaiset alkoivat suunnitella omaa riisimyllyosuuskuntaa. Suomen Pellervo-seuralta saatiin säännöt, ja joulukuussa 1930 pidettiin osuuskunnan perustava kokous.¹⁷³ Ne suomalaiset, joilla oli siihen varaa, ostivat itselleen lisää maata ja alkoivat harjoittaa karjanhoitoa viljelyn lisäksi.¹⁷⁴

Suomalaiset seurustelivat lähinnä keskenään; paikallisia asukkaita tavattiin työn merkeissä. Suomalaiset kokoontuivat kodeissa ja sunnuntaisin pidettiin har-

taushetkiä. Lisäksi toimi laulukerho, voimistelukerho ja keskustelukerho. Espanjan kielen taito parani, ja suomalais-espanjalaisessa kerhossa voitiin harjoitella sitä. Jalkio kokosi myös suomalais-espanjalaisen sanakirjan. Samalla kuitenkin alettiin huolestua suomen kielen ja suomalaisten tapojen säilymisestä. Suomalaiset julkaisivat myös vähän aikaa käsinkirjoitettua lehteä: *Vilja Vakan Uutiset*. Se ilmestyi noin kymmenen kertaa, ennen kuin into sen tekemiseen lopahti. Siirtokunnassa toimi myös Café Viipuri, tosin sen pitäjä kuului paikalliseen väestöön. Joulua ja juhannusta vietettiin yhteisesti saunomalla joenrantaan rakennetussa saunassa.¹⁷⁵

Oman lisänsä Villa Vásquezin elämään toivat vallankaappauksen jälkeen valtaan vuonna 1930 nousseen presidentti Trujillon vierailut. Villa Vásquez oli mallitila, jossa ministerit vierailivat usein. Suomalaiset eivät tienneet Trujillon diktattorimaisista toimista siirtokunnan ulkopuolella, vaan pitivät tätä miellyttävänä miehenä, joka näytti olevan aidosti kiinnostunut suomalaissiirtolaisista. Läheiset välit presidenttiin kuitenkin etäännyttivät suomalaisia muista siirtolaisista, jotka suhtautuivat nyt kovin varovasti heihin.¹⁷⁶

Viljavakka oli monille heti alusta lähtien karvas pettymys. Muuttoliike takaisin Suomeen tai Yhdysvaltoihin alkoikin lähes heti. Suomeen palaajat veivät mukanaan huonon kuvan siirtokunnasta, ja uusien lähtijöiden virta tyrehtyi. Suomalaisessa sanomalehdistössä julkaistiin myös varoittavia artikkeleita.¹⁷⁷ Myös ulkoasianministeriö sai varoittavia tietoja Dominikaanisen tasavallan tilanteesta.¹⁷⁸ Tellervo Eronen (o.s. Kemppe) muutti 7-

vuotiaana perheensä mukana vuonna 1929 Dominikaaniseen tasavaltaan. Erosen mukaan Villa Vásquezissa oli paljon nuoria miehiä, jotka eivät halunneet tehdä työtä, vaan ajelivat vain autolla ympäri saarta, joten epäonnistuminen ainakin näiden kohdalla oli väistämätöntä. Erosen isä oli ainoita menestyneitä viljelijöitä, mutta sairastuttuaan hän palasi perheeseen Suomeen vuonna 1935.¹⁷⁹

Riisinviljelys koki takaiskuja lupaavan alun jälkeen. Maata koettelivat katovuodet, ja riisin hinta laski yleisen talouspuolan myötä. Menestymisen esteenä oli usein pääoman puute; suomalaisilla ei ollut varaa palkata työvoimaa viljelyksilleen. Suomalaisen perustama riisimyllyosuuskunta jouduttiin lopettamaan vajaan vuoden toiminnan jälkeen. Terveydelliset olot olivat surkeat; malaria ja punatauti raivosivat. Tilannetta pahensi vielä se, että osa siirtolaisista ei aatteellisista syistä suostunut ottamaan kiniiniä.¹⁸⁰

Siirtokunnan hoidossa esiintyi myös runsaasti väärinkäytöksiä. Suomalaisen siirtolaisten keskuudessa alkoi esiintyä ristiriitoja. Siirtolaiset jakaantuivat kahteen ryhmään, joista toisen muodostivat nuoremmat suomalaiset. Uskonnollisempi vanhempien ihmisten ryhmä paheksui nuoria suomalaisia, joiden joukosta muuttamat myös kävivät tanssimassa ja nauttivat alkoholia. Ristiriitoja lisäsivät vielä uudemmat tulokkaat. Trujillon hallitus ei enää ollut niin kiinnostunut siirtokunnan laajentamisesta ja maitten jakaminen ilmakekseksi lopetettiin.¹⁸¹ Tästä huolimatta Suomesta saapui vielä siirtolaisia, jotka perille päästyään joutuivat pettyneinä toteamaan jääneensä osattomiksi ilmaisesta maasta. Tämä tietenkin lisäsi jännitystä suomalaisten keskinäisiin väleihin.¹⁸²

Rafael Leónidas Trujillo Molina vieraili useampaan otteeseen suomalaisten keskuudessa Villa Vásquezissa. Vaikka tämä vuosisatamme rautaisimpiin diktaattoreihin luokituttu caudillo oli niin pelätty, ettei hänen nimeäänkään uskallettu lausua, hänellä tuntuu olleen silmää suomalaiselle naiskauneudelle. Kuvassa ed. vas. Anja Sonni, Trujillo, Anele Sonni ja Eeva Massinen. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Monellakaan, jotka olisivat halunneet lähteä takaisin Suomeen, ei ollut matkaan varaa. Tiedot suomalaisten kurjista oloista Dominikaanisessa tasavallassa kiirivät myös Suomeen ja vuonna 1932 Ulkosuomalaisseura kääntyi jopa puolustusvoimien puoleen. *Suomen Joutsen* oli parhailaan pitkällä valtameripurjehduksella ja seura toivoi nyt sen hakevan hädänalaiset suomalaiset pois saarelta. Näin ei kuiten-

Eeli Ylitalo – alajärveläissyntyinen terva- ja tärpäättehtailija Jara-bacoassa, Dominikaanisessa tasavallassa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Eeli Ylitalon tytär Vilhelmiina Ylitalo ja Heino Sonni. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

kaan tapahtunut, mutta monet siirtolaiset saivat lopulta sukulaisiltaan Suomesta rahaa, jolloin lähes kaikki halukkaat pääsivät palaamaan kotiin.¹⁸³

Tilanteen huonontuessa Viljavakassa muutamat suomalaiset yrittivät aloittaa viljelyä muualla Dominikaanisessa tasavallassa. *Villa Trinaan* perustettiin pieni

siirtola, jossa viisi suomalaista poikamiestä yritti kahvinviljelyä. Yritys kuitenkin epäonnistui, ja miehet palasivat Viljavakkaan.¹⁸⁴ Oskari Jalkio muutti perheineen vuonna 1934 *Capotilloon*, jossa hän viljeli erilaisia kasviksia ja harjoitti mehiläistarhausta. Jalkion vaimo kuitenkin kuoli pian muuton jälkeen, ja lapset

siirtyivät muualle. Capotillon siirtola lak-kautettiin, ja Jalkio muutti Ruotsiin 1930-luvun lopulla mustalaislähetysten johtajaksi.¹⁸⁵

Lopulta 1940-luvulla suomalaisia oli Viljavakassa enää muutama perhe. Viimeisinä siirtolasta muuttivat vuonna 1944 Sonnin ja Kohosen perheet, kun Viljavakka tuhoutui tulipalossa. Saarelle jääneet suomalaiset siirtyivät lähes kaikki Jarabacoan vuoristolaaksoon, siellä elää vielä tänäkin päivänä kourallinen suomalaisia.¹⁸⁶ Jotkut suomalaisista menivät paikallisten asukkaiden kanssa naimisiin ja ovat sopeutuneet Dominikaaniseen tasavaltaan hyvin. Esimerkiksi Arthur Sonnin poika, Heino Sonni on toiminut viljelijänä Jarabacoassa. Toinen Jarabacoan suomalainen, Alajärveltä lähtenyt Eeli Ylitalo on liikemies, jolla on terva- ja tärpättitehdas, ja hän harjoittaa myös karjanhoitoa. Hän on toiminut lisäksi kaupunginvaltuutettuna.¹⁸⁷ Vaikka Viljavakkaa on kuvattu kaikkein epäonnistuneimmaksi Latinalaisen Amerikan suomalaissiirtokunnista, joillekin sen asukkaista on ollut mahdollista luoda onnellinen elämä Dominikaanisessa tasavallassa.

Eino Heinonen – nahkakauppiasta kauppaneuvokseksi Argentiinassa

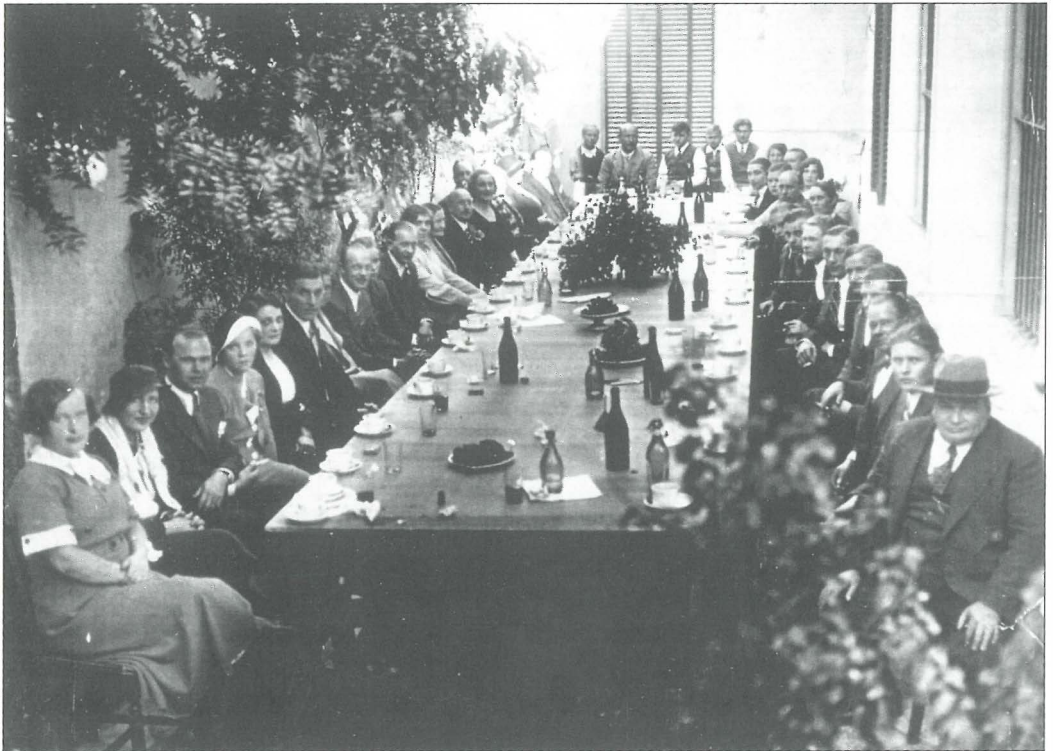
Tunnetuin Etelä-Amerikkaan siirtyneistä liikemiehistä on kauppaneuvos Eino Heinonen. Heinonen syntyi vuonna 1893 Karjalohjalla nahkurin perheeseen. Hän suoritti opintoja Helsingin Maanviljelyslyseossa ja ehti aloittaa luvut myös Helsingin yliopistossa, mutta opinnot keskeytyivät kun hän lähti veljensä nahkaliikkeen edustajana liikematkalle Siperi-

aan ostamaan vuotia. Matkallaan hän tapasi mm. tulevan tasavallan presidentin Pehr Evind Svinhufvudin. Vuonna 1918 Heinonen lähti veljensä johtaman Suomen Nahkatehtaitten Oy:n edustajana Etelä-Amerikkaan ostamaan vuotia. Seuraavana vuonna perustettiin Suomen Valtamerentakainen Kauppa Oy ja Heinonen perusti konttorin SVK:lle Buenos Airesiin. Seuraavana vuonna hänet nimitettiin konttorin johtajaksi, toimialueenaan Argentiina, Uruguay, Paraguay, Bolivia ja Chile. Konttorissa oli 16 työntekijää, joita Heinonen johti vahvalla otteella. Heinonen meni naimisiin kokkolalaisen kauppiaan tyttären Edith Wiklundin kanssa. Perheeseen syntyi poika Esko (1924), tytär Pulmu (1936) sekä pojat Eino (1939) ja Vilho (1943).¹⁸⁸

Heinonen oli ensimmäinen, joka henkilökohtaisesti myi suomalaista paperia ja vaneria Argentiinaan. SVK joutui kuitenkin vaikeuksiin ja Heinonen erotettiin vuonna 1926. Heti seuraavana vuonna hän kuitenkin perusti oman tuonti- ja vientiliikkeen Buenos Airesiin. Hän sai mm. Enso-Gutzeitin, Kymi-yhtiöitten ja Schaumannin edustukset, ja Argentiinan suurimmat sanomalehdet alkoivat käyttää suomalaista paperia. Casa Heinosesta tuli mittava yritys, jonka palveluksessa oli lukuisia suomalaisia. Vuonna 1936 kauppahuone muutettiin osakeyhtiöksi, ja Buenos Airesiin valmistui uusi kaksikerroksinen liiketalo.¹⁸⁹

Heinonen osti vuonna 1948 kaksi maatilaa, Ruunin ja Ruskon. Ruuni oli 436 hehtaarin kokoinen tila Mar de Platan lähellä, Rusko puolestaan käsitti 570 hehtaaria Paranájoen varrella. Ruskon yhteyteen Heinonen halusi rakentaa suuren tehdasyhdyskunnan, johon olisi tullut pape-

"Casa Heinonen"
Buenos Airesin
Corrientes-kadun
varrella vuonna
1952. – *Siirtolai-
suusinstituutti.*

Suomalaispidot kauppaneuvos Eino Heinosen talolla 1940-luvulla. Ensimmäisenä oikealla Magnus Wahlberg, joka oli vuonna 1938 perustetun Suomalaisen Hyväntekeväisyysseuran presidentti. Pöydän päässä Eino Heinonen lapsineen. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Oiva Pohjanpirkka, kauppaneuvoksetar Edit Heinonen ja vuorineuvoksetar Signe Huhtamäki Heinosten Ruuni-maatilalla lähellä Mar del Plataa vuonna 1953. Karjatiila on 436 hehtaarin suuruinen ja sillä laidunsi 1200-päinen karja 1950-luvulla. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

ri- ja vaneriteollisuutta, saha, konepaja, voimala sekä tuhannen työläisen asuin-alue ja syväsatama. Hanketta varten palkattiin myös Suomesta useita asiantuntijoita suunnittelijoiksi. Hanke ei edistynyt kovinkaan pitkälle, sillä Heinonen ei saanut edes tuontilupia koneilleen. Ainoastaan puuviilutehdas kuivaamoinen ja saha ehtivät valmistua.¹⁹⁰

Heinonen tunnettiin Suomessa ennen kaikkea mesenaattina. Hän rahoitti mm. professori Väinö Auerin tutkimusmatkoja. Hän teki myös useita lahjoituksia Suomen yliopistoille ja osakunnille. Keski-suomalaiselle osakunnalle vuonna 1947 tekemänsä kahvilahjoituksen avulla hän osallistui Domus Academican rakentamiseen Helsinkiin. Agronomiliitolle tekemänsä lahjoituksen turvin alettiin Lato-kartanon ylioppilaskylän rakennustyöt. Talvisodan aikana Heinonen hankki Suomelle 50 000 tonnin vehnälahjoituksen.¹⁹¹

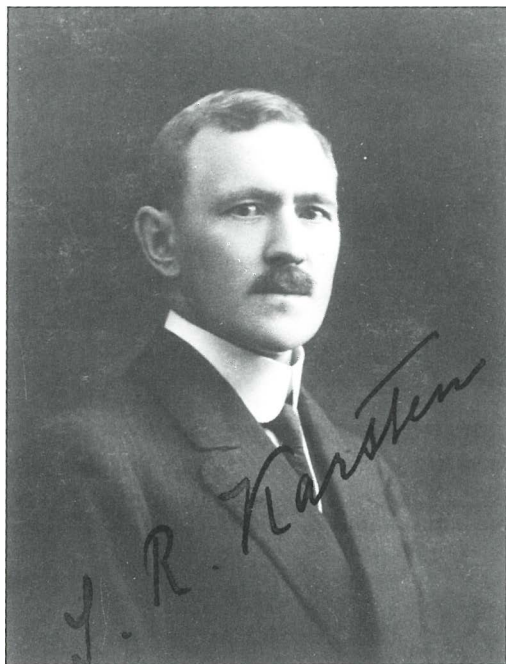
Heinonen kuoli vuonna 1965 Buenos Airesissa, ja hänet haudattiin Karjalohjalle. Hautajaisiin osallistui monia suoma-

laisia merkkihenkilöitä. Tytär Pulmu johti Heinosen yritystä aina vuoteen 1973, jolloin se myytiin. Pulmu Heinonen hoitaa Ruskon maatilaa ja edusti vuoteen 1994 suomalaisia suuria vientifirmoja Buenos Airesissa.¹⁹²

Tutkijoita ja seikkailijoita 1900-luvulla

Suurempien, yhtenäisten siirtolaisryhmien lisäksi Etelä-Amerikka on houkuttellut yksittäisiä siirtolaisia jo vuosisatojen ajan. Heistä monet ovat olleet seikkailijaluonteita, jotka ovat siirtyneet maasta toiseen, lopulta myös Suomeen palaten.

Monet tutkijat ovat käyneet Etelä-Amerikassa. Kuuluisin lienee intiaanitutkija Erland Nordenskiöld (1877–1932), joka oli ruotsalainen, mutta jonka perhe tausta oli suomenruotsalainen. Hän teki kaikkiaan kuusi tutkimusmatkaa Etelä-Amerikkaan 1900-luvun alussa. Suomen oma intiaanitutkija oli Pohjanmaalta kotoisin ollut Rafael Karsten (1879–1956),

Rafael Karsten (1879–1956). – *Museovirasto.*

Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professori. Hän teki useita tutkimusmatkoja Etelä-Amerikkaan vuosina 1911–1952 kuvaten alueen intiaanien sosiaalista ja uskonnollista elämää. Viimeisen matkansa aikana hän oli jo 73-vuotias. Karsten kirjoitti matkoistaan sekä tieteellisiä teoksia että suurelle yleisölle tarkoitettuja matkakertomuksia. Karsten oli oman aikansa johtavia intiaanitutkijoita, jonka teokset ovat edelleen arvostettuja.¹⁹³ Tämä intiaanitutkimusperinne on jatkunut edelleen Helsingin ja Turun yliopistoissa.

Tämän vuosisadan tunnetuimpia suomalaisia Etelä-Amerikan tutkijoita oli geologi ja maantieteilijä Väinö Auer (1895–1981), joka teki 14 tutkimusmat-

kaa Tulimaahan ja Patagoniaan. Ensimmäiselle tutkimusmatkalleen Tulimaahan Auer lähti Helsingistä elokuussa 1928. Palattuaan Suomeen hän julkaisi kansantajuisen teoksen ”Tulimaata tutkimassa” (1929), joka on tyyliältään kaunokirjallista luokkaa. Patagoniaan Auer teki suomalaisen retkikunnan kanssa tutkimusmatkan vuosina 1937–1938. Auerin tutkimustulokset saivat huomiota osakseen, ja vuonna 1946 Argentiinan presidentti Juan Perón pyysi häntä Argentiinan valtion palvelukseen ratkaisemaan maan kuivuusongelmaa. Kutsu tehtävään tuli virallista tietä tasavallan presidentti J.K.Paasikivelle, joka oli todennut Auerille: ”Kun Argentiinan päämies pyytää minulta tätä, niin siihen ei voi sanoa ei, silloin on mentävä”. Auer muutti perheineen Buenos Airesiin. Hän asui 7 vuotta Argentiinassa. Auer laati kuivuusalueiden suunnittelu koskevan muistion presidentti Perónille. Tämän ohella hän johti argentiinalaisia retkikuntia eri puolille Patagoniaa tehdyillä retkillä. Näin tästä suomalaisesta tiedemiehestä tuli huomattava yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka työskenteli Argentiinan maatalous- ja teknillisten asiain ministeriössä sekä keskuspankin asian tuntijatehtävissä. Sen ohella hän koulutti maahan kokonaisen tutkijapolven. Presidentti Perón oli erittäin kiinnostunut Auerin työstä ja olisi halunnut hänet suuren tutkimuslaitoksen johtoon. Auer kuitenkin palasi Suomeen vuonna 1953, ja jatkoi työskentelyään Helsingin yliopistossa.¹⁹⁴

Helsinkiiläinen Alfred Ramström perusti vuonna 1906 Lago Viedman rannalle, Etelä-Patagoniaan kotikaupunkinsa Helsingin mukaan nimetyn 20 000 hehtaarin tilan, Helsingforsin, josta on tullut

Buenos Airesissa vuonna 1957 ennen professori Väinö Auerin viimeistä Patagonian-matkaa. Kuvassa vasemmalla Antti Auer, hänen vaimonsa Hillevi, Laina Auer, Väinö Auer sylissänsä pojanpoika Kai sekä oikealla Auerin tytär Kaarina Hellemä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

nykyään matkailukohde. Ramström toimi Argentiinassa maanmittarina ja mm. oli asiantuntijana määrittämässä Argentiinan ja Chilen välistä rajaa. Hän on esimerkki tavallaan erakkosuomalaisesta, joka menestyi omin avuin erillään maanmiehistään sopeutumalla paikallisiin olosuhteisiin. Ramströmin jälkeläisiä asuu edelleen Patagoniassa.¹⁹⁵

Viedmajärven rannalle Patagoniaan muutti myös vuonna 1912 Porvoosta kotoisin ollut Arvid Elias Westerlund. Hän saapui työskentelemään norjalaisen Halvor Halvorsenin maatilalle, jonka tämä oli perustanut 1870-luvulla. Westerlund työskenteli tilalla 10 vuotta hoitaen lampaista ja suorittaen mm. puusepän ja suutarin töitä. Käytyään välillä Suomessa Westerlund palasi Viedma-järven rannalle mukanaan vaimonsa, 18-vuotias porvoonlainen Edith-Sofia Rosqvist. Mukana saapui myös Ar-

vid Westerlundin nuorempi veli Nils. Kaikki työskentelivät Halvorsenien tilalla. Kun Westerlundelle syntyi kaksi tyttäretä, hankki Arvid perheelleen La Sofia-nimisen maatilan Viedma- ja Lago Argentino-järvien välissä olevasta Rio Guanacolaaksosta. Tilalla pidettiin lampaista sekä nautakarjaa. Perheeseen syntyi vielä kaksi lasta. Arvid Elias Westerlund kuoli vuonna 1939. Vuonna 1944 Edith-Sofia meni naimisiin Arvidin veljen Nilsin kanssa, joka jatkoi La Sofia-tilan hoitoa. Paris-kunnalle syntyi kaksi lasta. Westerlundien jälkeläiset elävät vielä Argentiinassa. Edith-Sofia ja Nils Westerlundin tyttären Martan poika Marcelo Escobar kävi ensimmäisenä Westerlundien jälkeläisenä Suomessa kesällä 1997. Vuonna 1952 tuli tilalle myös asumaan Porvoosta Edith-Sofia Westerlundin sisko Hulda Maria Hildén 18-vuotiaan poikansa Harryn

Pohjoismaalaisia Viedmajärven rannalla Patagoniassa. Norjalaiset Halvor ja Maria Halvorsen (vas.), suomalaiset Edith-Sofia ja Arvid Westerlund, sekä tanskalaiset Jörgensenien ja Madssonien pariskunnat. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Westerlundit Buenos Airesissa vuonna 1948. Edessä vas. Astrid Sofia, Nils, Marta Elvira ja Edith-Sofia Westerlund, takana vas. Ester-Amanda, Juan sekä Ana-Lina Westerlund. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Astrid Westerlundin (oik.) isä Arvid saapui vuonna 1912 Porvoosta norjalaisen Halvor Halvorsenin omistamalle tilalle Patagoniaan, Lago Viedman rannoille. Kuvassa vasemmalla Astridin äidin puolen serkku Harry Hildén, joka muutti vuonna 1952 Porvoosta Patagoniaan 18-vuotiaana. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

kanssa. Hulda ei kuitenkaan viihtynyt tilalla, vaan palasi neljän vuoden kuluttua takaisin Suomeen. Harry Hildén asui La Sofia-tilalla 7 vuotta, ja työskenteli sen jälkeen muilla tiloilla maatöissä. Myöhemmin hän ryhtyi metsästämään viljeljä nautoja Lago Argentinolla. Hän kävi Suomessa vuonna 1996 ensimmäisenä patagoniansuomalaisena.¹⁹⁶

Tulimaahan perustettiin 1940-luvun alkupuolella argentiinalainen vaneritehdas Ushuaia Tierra de Fuegon kaupunkiin. Tehdasta oli käynnistämässä suomalainen teknikko Kurki. Tehdas toimi kuitenkin vain noin vuoden. Eräs siellä työskennelleistä oli Puolangalta kotoisin oleva Eino Pussinen (s.1916). Hän oli ollut töissä kauppalaivoilla, ja tavannut Kurjen Buenos Airesissa. Pussinen työskenteli tehtaalla liimantekijänä. Tehtaan lopetet-

tua hän jäi Tulimaahan rakentamaan alueelle suunniteltua laivastotukikohtaa. Kaikkiaan Eino Pussinen asui Tulimaassa kolme vuotta 1940-luvulla. Myöhemmin hän asui Yhdysvalloissa New Yorkissa sekä Australiassa ennen paluutaan Suomeen vuonna 1955.¹⁹⁷

Mustasaarelainen opettaja Volter Holmqvist tarvitsi tuberkuloosinsa takia ilmastonvaihdosta ja matkusti Peruun, jossa hän toimi espanjan kielen opettajana. Myöhemmin Holmqvist siirtyi Ecuadoriin, josta hän osti itselleen maatilan. Tilallaan hän kokeili mm. etikan tekoa ananaksesta ja sokeriruokomehusta. Holmqvist tutustui jibaro-intiaanien elämään. Hän kirjoitteli artikkeleita suomalaisiin lehtiin. Eräs näistä artikkeleista sai kaksi pietarsaarelaista nuorukaista, Tor Granbergin ja Göran Sjögrenin, lähte-

Työmiehiä Ushuaiassa Tulimaassa elokuussa 1944, joukossa nykyisin Halikossa asuva Eino Pussinen. – Siirtolaisuusinstituutti.

mään Holmqvistin luokse vuonna 1930. Sjögren kuoli Ecuadorissa malariaan, ja Granberg lähti Holmqvistin kanssa jonkin ajan kuluttua paluumatkalle Eurooppaan. He päättivät taittaa matkan läpi mantereen pitkin Amazonasia kanootilla. Suurten vaikeuksien jälkeen he pääsivät lopulta Atlantin rannikolle ja jatkoivat matkaa laivalla kohti Suomea. Holmqvist kuitenkin sairastui laivalla ja kuoli vuonna 1933; hänet haudattiin Madeiralle.¹⁹⁸

Tämän vuosisadan puolella Etelä-Amerikkaan on lähtenyt muitakin suomalaisia etsimään onneaan. Yksi heistä oli Wiljam Kari, joka kierteli Perussa, Meksikossa, Ecuadorissa ja Chilessä 23 vuoden ajan. Tuona aikana hän ei kertaakaan tavannut suomalaisia. Kari oli ensin ollut merimiehenä, mutta sitten jäänyt maihin. Suurimman osan ajasta hän vietti Chilessä kupari-, tina- ja kultakaivoksilla. Vasta 1940-luvulla hän palasi Suomeen 26 vuoden jälkeen.¹⁹⁹

Turkulaiset veljekset Paul Edwin ja Thure Edgard Erickson sekä Benjamin Walter Heikel (1879–1954) perustivat vuonna 1919 Exotica Fruit Company -nimisen trooppisten hedelmien viljely- ja vientiyrityksen Paraguayhin. Ylitorniassa

syntyneen Walter Heikelin perhe oli ruotsinkielinen. Hän opiskeli puutarha-alaa Suomessa, Ruotsissa ja Saksassa. Vuosisadan alussa Heikel opetti Kangasalla Vääkсын puutarhakoulussa. Heikel teki hedelmänviljelykokeita ja sai vt. valtionpomologin viran. Hän teki opintomatkan Pohjois-Amerikkaan ja oli Lepaan puutarhaopiston hedelmänviljelyn opettaja vuosina 1910–1916, jonka jälkeen hän siirtyi Marja Oy:n toimitusjohtajaksi. Walter Heikel perusti Kasselän marjanjalostuslaitoksen, jonka tuotteita olivat hedelmä- ja marjamehut sekä kirkkoviinit. Yhtiön tuotantotilat tuhoutuivat kansalaissodassa, jonka jälkeen Walter Heikel muutti perheineen omistamalleen maatilalle Ahvenanmaalle.²⁰⁰

Kotimaan tapahtumat saivat Heikelin osallistumaan Ericksonien hankkeeseen. Nämä ostivat maata *Colonia Elisasta*, vuonna 1890 Paraguayhin osana maan kansallista asutuspolitiikkaa perustetusta skandinaavisesta siirtokunnasta, josta kehittyi myöhemmin Paraguayn suurin hedelmien tuottaja. Liiketoimet eivät kuitenkaan lähteneet liikkeelle odotetulla tavalla. Saattaa olla, että vastoinkäymiset lannistivat veljekset. Exotica Fruit Com-

pany lakkautettiin alkuvaiheissaan joulukuussa 1922. Ericksonien myöhemmistä vaiheista on vähän tietoja. Thure Erickson asui Asunciónissa vuoteen 1926, jonka jälkeen hän purjehti itse valmistamallaan purjealuksella Länsi-Intiaan. Thure Erickson kuoli Curaçaossa, Hollannin Länsi-Intiassa vuonna 1929. Paul Erickson palasi ilmeisesti 1920-luvun alussa Suomeen, josta muutti sittemmin Ruotisiin.²⁰¹

Heikel muutti Paraguayhin todennäköisimmin keväällä 1921. Hän havaitsi heti, että Exotica Fruit Companyn suunnitelmat olivat epäonnistuneet, mutta Heikel ei lannistunut, vaan osti vuonna 1922 maata Villaricasta oltuaan vähän aikaa töissä Asunciónin kasvitieteellisessä puutarhassa. Samana vuonna hänen perheensä, vaimo ja viisi lasta, saapui Paraguayhin. Heikel viljeli tilallaan viinirypäleitä, yerbaa ja erilaisia hedelmiä sekä kasvatti uusia sokeriruokolajeja paraguaylaisten sokeritehtaiden palkkalistoilla. Hänen työnsä tulokset olivat tunnettuja Paraguayssa. Hän toimi myös paikallisten maatyöläisten hammaslääkärinä.²⁰²

Walter Heikel oli luonteeltaan maailmanparantaja ja työtä pelkäämätön idealisti. Hän ihaili monien muiden paraguaynsuomalaisten tapaan primitiivistä elämää ja unelmoi paratiisista. Muistitiedon mukaan hän oli fanaattinen maailmanparantaja ja tunsikin joskus vastustavansa yhteiskuntaa. Heikel pelkäsi Suomen ja ehkä koko Euroopan tilanteen vakautta. Olihan ensimmäinen maailmansota ja kansalaissota vielä tuoreessa muistissa. Heikel osasi kieliä, ja oli tottunut matkustamaan. Hän tunsikin Colonia Finlandesin perustajan Arthur Thesleffin ja Filip Gallénin, joka oli Heikelille tuttu Lepaan

vuosilta. Gallén oli myös osakkaana Heikelin Marja Oy.:ssä. Lähteenmäen mukaan Heikel oli jo vuonna 1906 ilmoittanut lähtevänsä Argentiinan Misionesiin. Lisäksi hänen veljensä olivat myöskin olleet aikeissa muuttaa Suomesta Pohjois-Amerikkaan.

Paraguayn viranomaiset olivat hyvin kiinnostuneita perustamaan suomalaisen siirtokunnan maahan, ja johtajaksi kaavailtiin Walter Heikeliä. Tämä ei kuitenkaan halunnut ryhtyä jälleen yhteiskunnalliseen tehtävään valtion virkamieheksi. Heikel kirjoitti kuitenkin Kansan Kuvalehteen vuosina 1927–1928 ajatuksiaan pohjoismaalaisten sopeutumismahdollisuuksista Paraguayhin ja maan ilmastosta. Hänen mukaansa Paraguayn kehittymättömät olot, outo ravinto ja vähäinen seuraelämä haittasivat pohjoismaalaisten asettumista maahan. Ilmastoa Heikel piti kuumuudesta ja kuivuudesta huolimatta ainakin omalta osaltaan yhtenä syynä viihtymiseensä maassa. Paraguayssa tarvittiin hänen mukaansa siirtolaisten ”valiojoukkoa”, joilla olisi sitkeyttä ja itsekuria. Joka tapauksessa Heikel ei rohkaissut suomalaisia muuttamaan Paraguayhin maan heikon taloudellisen tilanteen vuoksi. Päin vastoin Heikel itse tiedusteli entiseltä oppilaaltaan Toivo Uuskalliolta, joka oli perustanut vuonna 1929 Brasiliiaan Penedon siirtokunnan, olisiko hänellä mahdollisuuksia siirtyä sinne. Jossain vaiheessa Heikel ja Uuskallio suunnittelivat myös yhteistä suomalaissiirtokuntaa Paraguayn syrjäseuduille. Suunnitelmista ei kuitenkaan tullut totta.²⁰³

Walter Heikel ei eristäytynyt, vaikka siirtokuntahaaveet romuttuivatkin. Hänen kotinsa ”Casa Heikel” tuli tunnetuksi paraguaynsuomalaisten turvapaikkana. Hän

B.W. Heikel (1879–1954). – *Turun yliopiston yleinen historia.*

piti tiiviisti yhteyttä myös kotimaahan ja innostui 30-luvulla Lapista. Lapin-matka jäi kuitenkin haaveeksi. Walter Heikel vietti viimeiset vuotensa erittäin köyhissä oloissa. Hän kuoli Villarican tilallaan epäselvissä olosuhteissa.²⁰⁴ Walter Heikelin poika Guillermo toimii nykyään Suomen pääkonsulina Paraguayssa. Mielenkiintoista on se, että poika opiskeli isänsä sivutöinään harjoittaman hammaslääkärin-ammatin. Guillermo Heikelin arvostusta maassaan kuvaa se, että hänen tyttärensä meni naimisiin Paraguayn presidentin Alfredo Strössnerin pojan Gustavon kanssa vuonna 1983.²⁰⁵

Huomattavaa on, että Etelä-Amerikan 1900-luvun alun suomalaisten ydinhahmot, Heikel, Jalkio ja Uuskallio, olivat

tuttuja jo ennen siirtolaisiksi ryhtymistään ja jakoivat yhteisen ideologian. Näin ollen Etelä-Amerikan-siirtolaisuutta voidaan kutsua tietyssä mielessä ketjusiirtolaisuudeksi. Yhteydet laimenivat kuitenkin paikan päällä.

Paraguayhin tuli myöhemmin myös toinen suomalainen hedelmäviljelijä, Porissa vuonna 1924 syntynyt Toivo Kajavalta valmistuttuaan metsätieteen kandidaatiksi hän lähti Yhdysvaltoihin, länsirannikon punapuumetsäalueelle. Tämän jälkeen hän vietti jonkin aikaa Kanadassa, mutta hänen haaveensa oli perustaa hedelmätila. Vaimonsa kanssa hän muuttikin ensin Brasiliaan ja sitten Paraguayhin. Siellä heillä oli lähellä Villaricaa tila, jossa he viljelivät sitruspuita ja pitivät karjaa. Kaikkiaan Kajavalat viettivät yhdeksän vuotta Paraguayssa, jonka jälkeen perhe muutti vuonna 1962 Uuteen-Seelantiin.²⁰⁶

Lyyli Jouskari lähti vuonna 1930 Brasiliaan sisarensa kanssa. Hän asui ensin puolitoista vuotta Penedossa, mutta muutti sitten Rio de Janeiroon. Hän sai vuonna 1932 paikan Brasilian presidentin Getúlio Vargasin vaimon Darcyn seuraneitinä. Lyyli Jouskari huolehti rouva Vargasin puvustosta ja lääkevarastosta, toimi sihteerinä ja seurasi rouvaa matkoilla ympäri Brasiliaa. Presidentti Vargasin luovuttua vallasta Lyyli Jouskari ryhtyi harjoittamaan omaa ammattiaan sairaanhoitajana ja osti myöhemmin palstan Penedosta. Hän muutti takaisin Suomeen vuonna 1955.²⁰⁷

Inkerissä syntynyt seikkailijaluonne Mikko Pöllä muutti sodan jälkeen Etelä-Amerikkaan. Vuonna 1917 syntynyt Pöllä pakeni 16-vuotiaana Rajajoen yli Suomeen. Talvisodan aikana hän värväytyi

Brasilian presidentin rouvan Darcy Vargasin seuraneiti Lyyli Jouskari (kesk.) lähdössä Suomeen keväällä 1955. Saattamassa Vivi Ramstedt ja Helmi Lindell. – *Jouskari 1958*.

partiojoukkoihin Kollaan rintamalle. Vuonna 1945 hän sai Suomen kansalaisuuden. Sodan jälkeen hän palveli Porkkalan rajavartiostossa, mutta joutui 1946 Valpon pidättämäksi ja pakeni vaimonsa kanssa Ruotsin kautta Venezuelaan. Ensimmäisen työpaikkansa Mikko sai Ruotsin lähetystön vahtimestarina. Myöhemmin Mikko toimi rakennusmiehenä sekä tiilitehtaan työnjohtajana. Venezuelassa oli tuohon aikaan monia suomalaisia, jotka olivat poistuneet kotimaasta välttääkseen Valpon kuulustelut.

Venezuelassa Pöllä tapasi mm. Valle Vainion, joka oli palvelut SS-miehenä Saksassa ja sen jälkeen Suomen armeijassa upseerina. Aki Kauhanen ja Edvard Fagerström (Suomessa Ojasti) olivat molemmat palvelleet Valtiollisessa poliisissa. Kauhasen ja Fagerströmin kanssa Pöl-

lä perusti yrityksen, joka kauppasi peilejä ja pyhimyksenkuvia. Myöhemmin Pöllä ja Fagerström kuitenkin siirtyivät maanviljelyyn, mutta siinäkin työssä Pöllä ei viihtynyt pitkään. Ciudad Bolívarissa automaalaamoja pitäneen Lasse Laxenin kanssa Pöllä päätti kokeilla onneaan Caronijoen yläjuoksun timanttikentillä, mutta yritys ei kannattanut. Myöhemmin Pöllä kokeili mitä erilaisimpia ammatteja, hän toimi mm. kalastajana, baarimikkona, mekaanikkona, rakennusmiehenä ja putkiasentajana. Päätös Suomeen paluusta alkoi kypsyä ja lopullinen sysäys sille tuli kun Fagerström ammuttiin vuonna 1963 Maturinissa epäselvissä olosuhteissa. Pöllä toimi Suomeen palattuaan geologisen tutkimuslaitoksen työnjohtajana Lapissa. Hän kuoli 77-vuotiaana vuonna 1994.²⁰⁸

Eino Penttilä kertoo omaelämäkerrassaan ”Pitkä lenkki” pakomatkastaan sodan jälkeen. Hän oli pidätettynä asekatkennästä ja oli paennut vankilasta. Penttilä siirtyi monien vaiheiden kautta La Guairaan, Venezuelaan, jossa hänellä oli autokorjaamo kolmen muun suomalaisen kanssa. Paavo Kairinen kertoo kirjassaan ”Marttisen miehet”, että legendaarinen sissipäälliköksi Lauri Törni työskenteli jonkin aikaa Caracasissa, ennen kuin hakeutui Yhdysvaltojen armeijaan.²⁰⁹

Carlos (Kalle) Rae muutti Raumalta 17-vuotiaana Brasiliaan, Penedoon, jossa hän oppi maanviljelystaidot. Sokeriruohon viljelyä Rae oppi ollessaan Amazonin viidakossa tutkimassa koeviljelmiä. Viidakkotaidoista oli apua, kun hänestä tuli Camposin sokeritehtaan tekninen johtaja; Rae nimittäin kehitti luonnonmukaisen vedenpuhdistusmenetelmän, jossa puhdistusaltaiden seinämien levänkasvu ehkäistiin kasvattamalla levää altaan pinnalla, jolloin auringonvaloa ei pääse altaaseen. Menetelmä oli tuolloin ainutlaatuinen maailmassa. Varmasti yhtä erikoinen keksintö oli joen puhdistaminen apulantsäkkien avulla; jokeen upotettuna säkit imevät bakteerit, jotka puolestaan ajan mittaan tuhoavat itse säkit.²¹⁰

Oskar Mutanen saapui nuorena miehenä Suomesta Brasiliaan Rio de Janeiroon toukokuussa 1926. Hän oli ensin aikonut Kanadaan, mutta oli saanut työpaikan Brasiliaan menevässä laivassa. Ensimmäisinä Rioissa viettäminään päivinä hän tapasi toisen suomalaisen nuorukaisen ja yhdessä he päättivät matkustaa halki Brasilian. Kaikkiaan he vaelsivat 1200 kilometriä, siitä 400 kilometriä junalla ja loput jalan. He työskentelivät matkan aikana mm. kirvesmiehinä ja timantinhuuto-

jina. Eksytyttyään matkakumppanistaan Mutanen saapui Ladainhan kaupunkiin, jossa työskenteli vuoden rautatien korjauspajassa. Myöhemmin hän rakensi lentokenttää Caravelasissa ja työskenteli Salvadorissa sähkömekaanikkona. Kun Rockefeller-säätiön kansainvälinen terveysjaosto perusti Salvadoriin keltakuumelaboratorion, Mutaselle tarjottiin sen sihteerin tehtävää, jota hän hoiti vuoteen 1937 saakka. Tuona vuonna hän solmi avioliiton sveitsiläissyntyisen Dona Hely Tolingerin kanssa ja perusti appensa kanssa maalitehtaan. Myöhemmin vuonna 1946 Mutanen muutti vaimonsa ja kahden tyttärensä kanssa Rio de Janeiroon, jossa hän avasi tuonti- ja vientiliikkeen.²¹¹

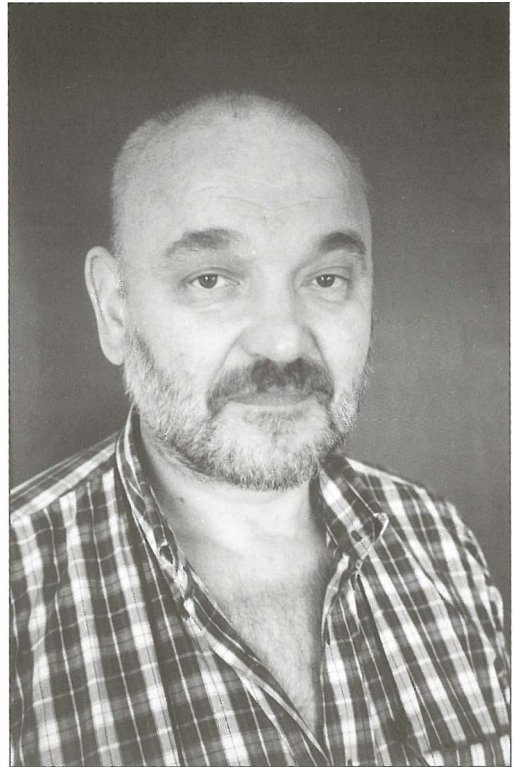
Tampereen Pyrinnön kestävyysjuoksi- ja Eero Berg oli syntynyt Kangasalassa vuonna 1898. Berg muutti Brasiliaan vuonna 1929. Hän oli saanut Pariisin olympialaisissa vuonna 1924 pronssia 10000 metrin juoksussa. Lisäksi Berg voitti Suomen mestaruuden 3000 metrin esteissä vuonna 1925 sekä sai hopeaa 5000 metrillä. Hän työskenteli Brasiliassa aluksi maanviljelijänä, mutta siirtyi myöhemmin Fordin autotehtaalalle ruiskumääräriksiksi. Urheilumenestys jatkui Brasiliasakin. Vuonna 1930 Berg voitti Rio de Janeiroon halkijuoksun ja Sao Paulon yöjuoksun. Näyttöjensä avulla hän olisi saanut paikan Brasiliassa urheiluvallmentajana, mutta ei ollut kuitenkaan siitä kiinnostunut. Berg palasi Suomeen vuonna 1932. Hän kuoli Karijoella vuonna 1969.²¹²

Toivo Rapeli mainitsee kirjassaan ”Kuohuvassa Etelä-Amerikassa” pari tapaamaansa suomalaista. Olavi Majuri tuli Brasiliaan vuonna 1950 ja oli ensin peltiseppä, mutta muutti sitten vuonna 1960 uuteen pääkaupunkiin Brasiliaan. Hän

menestyi vuokra-autoilijana ja järjesti kaikille valtion vieraille kuljetukset pääkaupungissa. Helsingistä kotoisin ollut Pekka Soini toimi vuonna 1973 Perussa tullivirkkamiehenä. Hän tutki harrastuksestaan Amazonian alueen nisäkkäitä ja matelijoita. Soini oli asunut Perussa jo kahdeksan vuotta, ja hänellä oli perulaisen vaimonsa kanssa kaksi lasta. Buenos Airesin merimiespappi Oiva Pohjanpirkka kertoo kirjoissaan käynneistään eri osissa Etelä-Amerikkaa. Chilessä hän piti 50-luvulla rippikoulua metsänhoitaja Olavi ja Sirkka Soromaan pojille. Olavi Soromaa hoiti chileläis-ruotsalaisen tulitikku- ja metsäyhtiön istutusmetsiä. Chileen ei kuitenkaan ollut muodostunut mitään yhtenäistä siirtokuntaa, vaan suomalaiset olivat töissä eri paikoissa pitkänomaisessa valtiossa. Soromaan tapauksessa Suomesta lähdön syy oli metsäalan ammattitaito kuten oli myös suomalaisten muutossa Uuden-Seelannin Tokoroaan ja Kawerauhun sekä Argentiinan Ramalloon.²¹³

Parikymmentä vuotta Etelä-Amerikassa asunut Pertti Mustonen päätyi Chileen vuonna 1976 Suomen Santiagon suurlähetystön palvelukseen. Hän siirtyi lopulta vuonna 1979 Buenos Airesin suurlähetystön kassanhoitajaksi ja konsuliksi. Täällä hän opiskeli iltaisin Universidad de Salvadorissa taloustieteiden maisteriksi. Lisäksi Mustonen on opettanut yliopistossa taloustieteitä. Hän jäi Argentiinaan vuonna 1985 avaamaan amerikkalaisen tekstiiliteollisuuden yrittäjäläiiton ulkomaantoimistoa ja kehittämään ulkomaankauppaa.

Kuten moni muukin siirtolainen myös Pertti Mustonenkin yritti paluuta Suomeen vuonna 1993, mutta kehnossa taloudellisessa tilanteessa työnsaanti oli mahdotonta. Niinpä Mustonen palasi Argentiinaan ja perusti oman yrityksen OY Nordic-Latin South Consulting Ltd. Yritys tekee markkinatutkimuksia suomalaisille yrityksille, järjestää yrittäjäkoulutusta ja edistää kauppasuhteita Euroopan ja Latinalaisen Amerikan välillä. Mielenkiinnon kohteena on erityisesti Venäjä. Mustosen akateeminen ura jatkuu, sillä hän tekee väitöskirjaa Universidad Museum Sociala Argentinossa viiden Etelä-Amerikan maan tekstiili- ja vaateusteollisuuden yrityksen kilpailukyvyistä. Työkaverit kutsu-

Pertti Mustonen on uussiirtolaisia Buenos Airesissa. Hän kuvaa itseään 1960-luvun kasvatiksi, joka toteutti aikakauden nuorten idealismia "maailma on kotimme" lähtiesään maailmalle. – *Olavi Koivukangas.*

tiinaan ja perusti oman yrityksen OY Nordic-Latin South Consulting Ltd. Yritys tekee markkinatutkimuksia suomalaisille yrityksille, järjestää yrittäjäkoulutusta ja edistää kauppasuhteita Euroopan ja Latinalaisen Amerikan välillä. Mielenkiinnon kohteena on erityisesti Venäjä. Mustosen akateeminen ura jatkuu, sillä hän tekee väitöskirjaa Universidad Museum Sociala Argentinossa viiden Etelä-Amerikan maan tekstiili- ja vaateusteollisuuden yrityksen kilpailukyvyistä. Työkaverit kutsu-

vat Mustosta nimellä ”El finlandés”. Pertti Mustonen on myös argentiinalaisen tanssijan asiantuntija ja tulkitseja.²¹⁴

Suomalainen merimieskirkko Etelä-Amerikassa

Suomalainen meriliikenne Etelä-Amerikkaan alkoi varhain, jo 1700-luvulla. Laivanrakennuksen kehittyessä ja kaupan lisääntyessä merimiesten määrä Etelä-Amerikan satamakaupungeissa alkoi kasvaa ja etenkin tämän vuosisadan alkupuoliskolla heitä oli sadoittain. Buenos Airesissa saattoi 1940-luvun loppupuolella olla jopa toistasataa suomalaista merimiestä keskimäärin vuoden jokaista päivää kohti.²¹⁵

Jo vuoden 1938 huhtikuussa perustettiin Buenos Airesissa ”Suomalainen Hyväntekeväisyysseura, Asociación Finlandesa de Beneficencia”, joka aloitti sittemmin merimieskirkolle kuuluneen toiminnan suomalaisten avustamisessa. Seuran tarkoituksena oli auttaa suomalaisia sairaanhoidossa ja hautajaiskulojen tai työhausta johtuvien matkakulujen kattamisessa. Hyväntekeväisyysseura pyrki myös neuvomaan suomalaisia työhaussa. Merkittävä seuran tavoite kirkollisen toiminnan kehittymisen kannalta oli auttaa suomalaista merimieskotiä ja mahdollisesti perustettavaa Suomalaista kirkkoa.²¹⁶

Kun omaa kirkkoa ei ollut, suomalaiset merimiehet kävivät Buenos Airesissa Norjan kirkossa ja heidän asioistaan huolehti legendaarisen maineen saanut norjalainen merimiespappi Johan Nielsen. Suomalaisilla ja Norjan merimieskirkolla oli suorastaan sydämelliset suhteet. Suomalaiset kuitenkin halusivat oman meri-

mieskirkon ja Suomen Merimieslähetykseura suhtautuikin myönteisesti ajatukseen. Uutta vauhtia asia sai kun kauppaneuvos Eino Heinonen antoi Suomen Joutsenen vierailun yhteydessä vuonna 1936 avustuksen merimieskirkon perustamiseksi. Hanke jäi kuitenkin vielä tuolloin toteuttamatta taloudellisten seikkojen takia.

Sodan jälkeen suomalaisen kirkon tarve kasvoi edelleen. Ruotsin kirkon pastori Nils Bååthe mm. ilmoitti kastaneensa vuonna 1947 Misionesissa 27 suomalaista lasta. Myös Buenos Airesin lähetystö kiihuhti asiaa ja lopullinen päätös tehtiin vuonna 1950, kun Cardiffin asema lopetettiin. Juhlakeräyksen tuoton ja valtion avustuksen tuella voitiin perustaa asema Buenos Airesiin ja rovasti Daniel Orädd lähetettiin panemaan toiminta alulle. Seuraavana vuonna saapui ensimmäiseksi pastoriksi Oiva Pohjanpirtti.²¹⁷

Merimieskirkon perustaminen kohtasi kuitenkin vaikeuksia, koska presidentti Perón oli saadakseen katolisen kirkon tuen luvannut suojata sen etuja mm. estämällä erilaisten protestanttisten kirkkojen ja yhdistysten toimintaa. Vasta kun Perónin ja kirkon välit rikkoutuivat, saatiin merimieskirkon toimintaa varten perustettu yhdistys rekisteröityä 30.4.1954.²¹⁸

Suomen Etelä-Amerikan linja, Casa Heinonen ja suomalaiset paperinvienttikonttorit tarjoutuivat avustamaan rahallisesti tilojen hankkimisessa merimieskirkolle. Kirkko saikin tilat rakennuksesta, joka kuului aikaisemmin englantilaisille, jotka olivat tilanpuutteen takia muuttamassa muualle. Korjaustyötä tukivat taloudellisesti Etelä-Amerikan linja, Heinonen, suomalaiset siirtokunnat, laivojen miehistöt, suomalaiset myyntikonttorit

Lohjalta lähtöisin ollut Hilma Forsman de Gismano oli Buenos Airesin merimieskirkon pitkäaikainen emäntä. Hän siirtyi eläkkeelle vuonna 1971 ja kuoli 99-vuotiaana joulukuussa 1996. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Buenos Airesin merimieskirkon pyhäkoulu lokakuussa 1953, jota piti pastori Oiva Pohjanpirkka. Kuvassa pastorin lisäksi Vesa Niemelä (ed. vas.), Eero Niemelä, Laurilan tytär, Elisa Tuominen, Päivi Niemelä, Seppo Lauren, Sakari Niemelä (takana vas.), Kaarina Tuominen, Silja Tuominen, Ilmari Niemelä. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Buenos Airesin merimieskirkon saarnastuoli, jonka koristeena olevan puumosaiikkityön pastori Oiva Pohjanpirtka suunnitteli ja teki itse erivärisistä puulistoista. Kaariholvein kivimosaiikki on ns. venetsialaista mosaiikkia. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

sekä Wihurin rahasto. Rakennuksen julkisivun uusi rakennusurakoitsija Pekka Putkuri. Sodassa toisen kätensä menettänyt Oiva Pohjanpirtka kunnosti taitavana muurarina ja puuseppänä tiloja. Hän sisusti punahonkalaudoilla kalevalaisen suurpirtin ja kokosi saarnasuolin puumosaiikkiteoksen, joka koostui tuhansista puupaloista, jotka olivat eri puulajia. Pohjanpirtka organisoivat myös merimiesten ja siirtolaisten hartiapankin. Merimieslähetysaseman pitkäaikaisena emäntänä ja

”isotätihahmona” toimi lohjalaissyntyinen Hilma Forsman de Gismano, joka piti käytännön toiminnallaan yllä kirkon olemassaoloa. Suomalaisen ensimmäinen ja ainut kirkko Etelä-Amerikassa vihittiin käyttöön 19.12.1954.²¹⁹

Buenos Airesin merimieskirkon työssä olivat heti alusta lähtien yhtä tärkeällä sijalla merimiehet ja Etelä-Amerikan suomalaissiirtolaiset. Buenos Airesissa pastoriin tehtäviin kuuluivat laivakäynnit, jumalanpalvelukset, rippikoulun järjestäminen ja tulkkina toimiminen. Merimieskirkolla käytiin lukemassa lukusalilla, saunomassa ja sinne kokoontuttiin myös jouluisin ja juhannuksena. Kodikkouden ja viihtyvyyden luomisessa myös pappien perheillä on ollut ratkaiseva merkitys.²²⁰ Mutta merimieskirkko oli myös hyvin tärkeä suomalaissiirtolaisille muualla. Katoliseen Argentiinaan muuttaneet luterilaiset olivat joutuneet usein huonosti kohdelluiksi, esim. lapsi saatettiin merkitä rekisteriin aviottomaksi, koska viranomaiset eivät hyväksyneet protestanttista avioliittoa. Myös kouluissa saatettiin syrjiä lapsia uskonnon takia.²²¹

Nyt perustettu suomalainen kirkko oli tärkeä yhdysside siirtolaisille. Oiva Pohjanpirtka alkoi heti ensimmäisenä toimintavuonna etsiä, haravoida kokoon hyvin laajalti suomalaissiirtokuntia ja käynnisti loppujen lopuksi seurakuntatyön. Hän teki paljon matkoja suomalaissiirtokuntiin ja perusti niihin ns. työkerhoja. Hän vieraili myös Uruguayssa, Paraguayssa, Chilessä sekä Rio de Janeirossa, jossa Ruotsin merimieskirkko huolehti myös suomalaisista.²²²

Pastori Ismo Saarikoski vakiinnutti 1960-luvulla tavan vierailta siirtokunnissa säännöllisesti. Hänen matkansa tapah-

Oiva Pohjanpirkan pitämä ensimmäinen rippikoulu Buenos Airesin suomalaisella merimieskirkolla vuonna 1955. Pedro Nevanperä (vas.), Rafu Sjöberg, Airi Parkkulainen, Anja Hällström, Meeri Parkkulainen. Kuvasta puuttuu Sakari Niemelä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tuivat loma-aikana Misionesiin ja Paraguayhin. Saarikoski otti tehtäväkseen hoitaa jatkuvasti myös Buenos Airesin ja sen lähiympäristön mm. Záraten ja La Platan suomalaisperheiden kirkollisia, sosiaalisia ja kulttuuriyhteyksiä. Hän vieraili kolme kertaa Paraguayn Alboradassa. Eräänä vuonna Saarikoski teki peräti 557 laivakäyntiäkin. Merimiespapit järjestivät myös etäisjumalanpalveluksia, ja kansallisia juhlahetkiä pidettiin säännöllisesti kodeissa. Pärssisen aikana toimintaa jatkettiin ja kehitettiin mm. sisäistä omatoimista sosiaalihuoltoa.²²³

Buenos Airesissa vierailevien merimiesten määrä laski jyrkästi Pärssisen kaudella 1970-luvulle tultaessa. Siirtolaisiakaan ei enää ollut niin runsaasti kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Lähetysaseman toimintaa oltiin tuolloin jopa lopettelemassa. Merimieslähetysseura alkoi tällöin miettiä siirtymistä yhteispohjoismaiseen toimintaan. Tilanne dramatisoitui samoihin aikoihin; Suomen lehdistössä alettiin kiinnittää huomiota vanhojen suomalaissiirtolaisten hädänalaiseen ase-

maan Argentiinassa ja Paraguayssa. Laivaliikenteen vähenemisen vuoksi haasteisiin voitiin vastata. Merimieskirkon pastorit olivat jo aikaisemmin avustaneet näitä siirtolaisia Buenos Airesista käsin vaatekeräysten tuloksilla, lehti- ja kirjatoimituksilla, kirkollisin palveluksin ja kotikäynnein. Vuonna 1972 perustettiin Buenos Airesissa sosiaalityön toimikunta näiden suomalaisten auttamiseksi. Se merkitsi avustustoimen organisoitumista jolloin myös valtiolta haettiin tukea lainsäädäntöteitse kuten myös humanitäärisiltä

Suomalaiset merimiespapit Buenos Airesissa:

Oiva Pohjanpirkka (s. 1915)	1952–1962
Ismo Saarikoski (s. 1935)	1962–1968
Ilkka Pärssinen (s. 1942)	1968–1974
Jaakko Kuusinen (s. 1944)	1974–1976
Tapio Leskinen (s. 1947)	1976–1979
Olle Salmi (s. 1943)	1979–1983
Kaj Engström	1983

Buenos Airesin satama oli suomalaisten portti Argentiinaan. Kuvassa s/s Aura vuonna 1940. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

organisaatioilta. Toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin suurlähetystösihteeri Veijo Sampovaara, jonka toimintaa sihteeriksi valittu pastori Pärssinen kuvaa tässä yhteydessä antaumukselliseksi. Tällä toiminnalla saatettiin puolustaa kirkon toiminnan jatkamista Argentiinassa. Toiminta siis jatkui entisellään joskin laivojen määrä väheni entisestään. Painopiste siirtyi yhä enemmän siirtokuntiin, ulottuen myös Brasilian puolelle.²²⁴

Pastori Tapio Leskisen aikana 1970-luvun jälkipuoliskolla laivaliikenne alkoi vähetä, ja uudeksi haasteeksi kohosi yleiskirkollinen yhteistyö. Hänen jälkeensä pastori Olle Salmi kartoitti vaimonsa Airin kanssa suomalaisten asuinpaikkoja ja elinolosuhteita sekä laajensi merimieskirkon toimialuetta lähes koko Etelä-Amerikan kattavaksi. Suurena apuna merimiespappien työssä oli Buenos Airesin suurlähetystön myöntämä diplomaattistatus; papit toimivat sosiaaliattašeoina. Bra-

siliassa Valmet avusti merimieskirkon toimintaa. Ajan myötä siirtolaisten määrä väheni niin pieneksi, että kirkon toimintaa ei voitu jatkaa. Suomalaisen merimieskirkon toiminta lopetettiin vuonna 1983, ja kirkon tilat myytiin sikäläiselle suomalaissiirtokunnalle. Kaj Engström toimi Buenos Airesissa muutaman kuukauden kirkon lakkauttamistyössä. Viime vuosina entinen merimiespappi rovasti Jaakko Kuusinen on Suomen kirkon lähettämänä vierailnut Etelä-Amerikan suomalaiskeskuksissa kerran vuodessa pitäen suomalaisia jumalanpalveluksia.²²⁵

Suomalaisten pienet yhteisöt

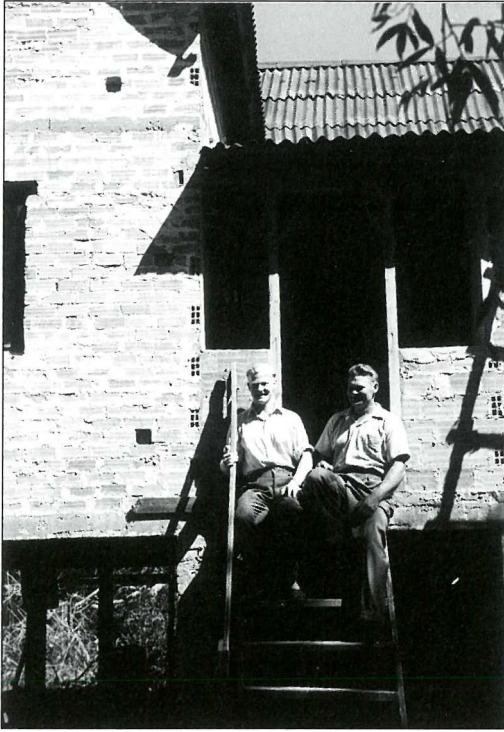
Tunnetuimpien siirtokuntien lisäksi suomalaisia asuu pieninä ryhminä ympäri Etelä- ja Keski-Amerikkaa. Lisäksi yksittäisiä suomalaisia löytyy lähes joka maasta. Yleensä pienet suomalaisyhteisöt ovat

Diplomi-insinööri John Sundberg, joka heti sotien jälkeen tuli Argentiinaan. Hän perusti ruotsalaisen Ericsson-konsernin kaapelitehtaan ja johti sitä menestyksellisesti. Kuva vuodelta 1960. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

São Paulon suomalaisia ovat pääkonsuli Taavi Siuko, (s. 1943 Punkalaitumella), joka valmistui diplomi-insinööriksi ja saapui Brasiliaan vuonna 1974 Jaakko Pöyry -yhtiön palveluksessa. Ensimmäinen matka kesti kolme ja puoli vuotta. Vuonna 1982 Siuko tuli konsultiksi brasilialaiselle Klabin-yhtiölle ja on samoissa tehtävissä edelleenkin. Kuvassa myös rouva Ritva Siuko – *Olavi Koivukangas*.

Veljekset Pedro ja metsänviljelijä Helge Nevanperä jälkimmäisen kodin portailla Paraná Guazússa vuonna 1955. Pedro oli töissä ruotsalais-argentiinalaisen kaapelitehtaassa Quilmesissä, Suur-Buenos Airesissa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Maija ja Matti Vartia omistavat Rio de Janeirossa menestyvän ravintolaketjun nimeltään "Koskenkorva". Vartiat tulvat Brasiliaan ensi kerran vuonna 1977. – *Olavi Koi-vukangas.*

sijoittuneet suurimpiin kaupunkeihin ja niiden ympäristöön. Tämä johtuu lähinnä uudemman siirtolaisuuden luonteesta. Toisin kuin vuosisadan alkupuoliskolla, uudemmat siirtolaiset ovat harvoin viljelijöitä. Nykyään suomalaissiirtolaiset edustavat enimmäkseen koulutettua ammattiväestöä, jotka ovat joko suomalaisten tai ulkomaisten suuryhtiöiden palveluksessa. Oman osansa muodostavat tietysti myös lähetystöjen palveluksessa olevat henkilöt. Nämä siirtolaiset eivät

useinkaan ole aikeissa jäädä pysyvästi maahan, vaan palaavat muutaman vuoden kuluttua Suomeen.

Tähän ryhmään kuuluvat myös Suomen kehitysyhteistyön parissa työskentelevät henkilöt. Vuonna 1995 Suomi antoi kahdenvälistä kehitysyhteistyöapua Latinalaiseen Amerikkaan noin 79 miljoonaa markkaa. Pääkohteita olivat Nicaragua ja Peru. Nicaraguassa apu kohdentui sosiaali- ja terveysolojen parantamiseen, maaseudun kehitykseen ja rauhan vakiinnut-

tamiseen. Perun valtion kanssa Suomi teki vuonna 1995 sopimuksen siitä, että saatavat Perulta muutettiin luonnonsuojelu- ja sosiaalisitoumuksiksi. Kohteeksi valittiin maailmankuulu Machu Picchun historiallinen luonnonsuojelualue. Kahdenvälisen kehitysyhteistyön lisäksi Suomi osallistuu mm. Latinalaisen Amerikan kehityspankin toimintaan.²²⁶

Brasiliassa on Penedon lisäksi suurempia suomalaisyhteisöjä Rio de Janeirossa ja São Paulossa. Rioon muodostui jo varhain suomalaissiirtokunta. Se oli maihinousupaikka useimmille Suomesta saapuville siirtolaisille, ja jotkut eivät enää jatkaneetkaan eteenpäin. Penedosta alkoi myöhemmin muuttaa suomalaisia ja heidän lapsiaan kaupunkiin. Myös merimiehiä jäi satamaan työläisiksi. Suomalaiset ovat harjoittaneet Riossa monia ammatteja. He ovat toimineet mm. liikemiehinä, valokuvaajina, konttoreissa, ompelijoina, ja opettajina. Erityisen paljon Riossa oli aikaisemmin suomalaisia hierojia. Tärkeän osan yhteisöstä muodostavat suomalaisten kaupallisten edustustojen palveluksessa olevat henkilöt sekä lähetystöissä työskentelevät. Suomalaisilla on ollut yhteistoimintaa Rio de Janeirossa ja juhlapäiviä on vietetty yhdessä. Kokoontumispaikkana on ruotsalainen merimieskirkko.²²⁷

São Paulossa on toinen merkittävä suomalaisyhteisö. Alueen suomalaisten johtohahmona on ollut Valmetin toimitusjohtaja Ahti Karasto. Nykyään kunnia-pääkonsulin tehtäviä hoitaa Taavi Siuko. Konsulin tilastojen mukaan São Paulossa asui vuoden 1996 lopulla 130 suomalaista perhettä, joissa vähintään yksi perheenjäsen on Suomen kansalainen. Siukon arvi-
on mukaan koko Brasiliassa suomalaisia

Merimies Aarne Ojanen Georgias del Sur-saarella, Falklandin saarten eteläpuolella 1920-luvulla. Ojanen asettui Buenos Airesiin vuonna 1926 ja työskenteli mekani-kona ja autonkuljettajana Eino Heinosen palveluksessa. Aarnen kahdesta lapsesta Raúl toimii urheilutoimittajana ja hänen tyt-tärensä Adelma Finlandia opettajana.²²⁹ – *Siirtolaisuusinstituutti*.

on noin 700. Pääosa suomalaisista työskentelee teollisuuden palveluksessa. Suomalaisista yrityksistä Brasiliassa on toiminut mm. Jaakko Pöyryn puunjalostus-alan konsulttiyhtiö, Outokumpu, Tampella sekä Wärtsilän ja Valmetin yhteisyritys. Tärkein yritys on kuitenkin Valmetin vuonna 1960 perustettu traktoritehdas Moji das Cruzesissa. Tehdas siirtyi Sisulle vuonna 1994. Traktoritehdas muodosti

Irene Cederlöf (oik.) on Buenos Airesin suomalaisseuran puheenjohtaja, joka on luonut myös merkittävän uran Argentiinassa. Hän on koulutukseltaan ekonomi ja toiminut maansa parlamentin neuvonantajana. Hanna Karimo (vas.) toimii Buenos Airesin Suomi-koulun opettajana. – *Suomen Silta* 1/1997.

91 % Sisun myynnistä Brasiliassa vuonna 1996. Loput tuloista tulee Curitiban metsäkonetehtaasta. Sisun yksiköiden lisäksi Raumalla, Ahlströmillä ja Koneella on tuotantoyksiköt Brasiliassa. Nokian puhelimia valmistetaan lisenssillä.

Siirtolaisten työtehtävistä johtuen yhteisö koostuu ennen kaikkea nuorista lapsiperheistä. São Paulossa onkin toiminut myös Suomi-koulu, jota on rahoittanut Jaakko Pöyryn konsulttiliike. Muutoin suomalaisten yhteistoiminta on keskittynyt skandinaaviselle klubille, jossa järjestetään monenlaista toimintaa. Pohjoismaalaisilla on myös omat seurakuntansa, ja vuonna 1974 rakennettiin myös kirkko, jonka on suunnitellut suomalainen arkkitehti Kristian Unonius. Rio de Janeiron ja São Paulon lisäksi myös Brasílian kaupungissa on pieni suomalainen yhteisö.²²⁸

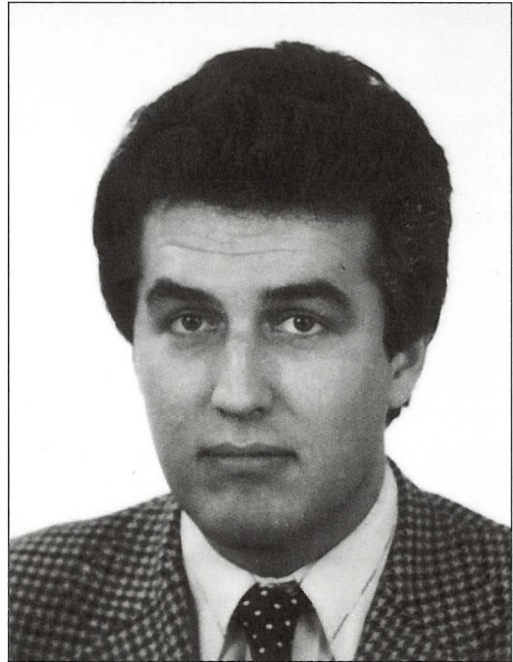
Argentiinassa Buenos Aires on ollut tärkein suomalaiskeskus Colonia Finlandesin lisäksi. Kuten Rio de Janeirokin, se on satama, johon suomalaiset ensin saapuivat, jotkut jäädäkseen. Tärkeäksi se

muodostui myös Casa Heinosen ansiosta, jonka palveluksessa oli useita kymmeniä suomalaisia. Heinosen lisäksi suomalaisia oli paperitehtaiden yhdistyksen palveluksessa ja Suomen Etelä-Amerikan linjan edustajina. Myöhemmin Vaisala Oy:n Argentiinan-tehtaalla oli joitakin suomalaisia. Näiden lisäksi on kaupungissa toiminut yksittäisiä suomalaisia eri alojen ammattilaisina. Merkittävän osan siirtolaisista muodostavat myös argentiinalaisen kanssa naimisissa olevat suomalaisnaiset. Nykyään suurimmalla osalla Argentiinan suomalaisista on kotinsa Buenos Airesissa tai sen ympäristössä.

Suomalaisten yhteistoiminta on kaupungissa ollut vilkasta johtuen ehkä osaltaan kauppaneuvos Heinosen aktiivisesta toiminnasta. Jo vuonna 1931 Buenos Airesiin perustettiin ”Asociación Finlandesa”, jonka tarkoituksena oli tukea moraalisesti ja taloudellisesti suomalaisia Argentiinassa sekä neuvoa uusia siirtolaisia. Kaupungissa toimi myös ministerinrouva Gripenbergin ja rouva Heinosen johdolla

ompeluseura, jonka tarkoituksena oli köyhien suomalaisten auttaminen. Myöhemmin Buenos Airesiin perustettu merimieskirkko toimi suomalaisia yhdistävänä tekijänä. Sinne kokoonnuttiin viikottaisten jumalanpalvelusten ohella saunomaan sekä viettämään kansallisia juhlapäiviä. Buenos Airesin suomalaiset jakaantuivat kahteen ryhmään: ”kermaan ja pieneläjiin”, jotka tapasivat toisiaan vain kirkossa. Vuonna 1954 perustettiin Buenos Airesin suomalainen yhteisö ”Colectividad Finlandesa en Buenos Aires”, jonka toiminnassa Suomi-koulu ja erilaiset kulttuuritapahtumat ovat tärkeitä. Järjestössä on nykyään sata jäsentä puheenjohtajanaan toisen polven argentiinansuomalainen, helsinkiläisen merimiehen jälkeläinen Irene Cederlöf.²³⁰ Buenos Airesin Suomi-koulu on tarkoitettu kaikille alle 16-vuotiaille lapsille ja nuorille, joilla on suomalaiset juuret. Suomen opetusministeriö avustaa sen toimintaa. Koulussa pyritään pitämään yhteyttä Suomeen, mm. äitienpäivänä ja jouluna. Buenos Airesin Suomen suurlähetystön listojen mukaan Argentiinassa asui 236 Suomen passin omaavaa henkilöä vuonna 1996.²³¹

Buenos Airesissa on ilmestynyt huhtikuusta 1996 lähtien espanjan- ja suomenkielistä materiaalia sisältävä lehti *Fennia*. Lehden perustivat Tuula Lindström ja Rosalía Pankiv. *Fennian* tarkoituksena on toimia yhdyssiteenä eteläamerikansuomalaisten välillä ja edistää Suomen ja Etelä-Amerikan välistä kulttuurivaihtoa. *Fennia* on ainoa suomenkielinen lehti Latinalaisessa Amerikassa ja australialaisten Suomi-Newspaperin ja Australian Finlandia Newsin ohella ainoat suomenkieliset lehdet eteläisellä pallonpuoliskolla. Marjatta Nieminen on perustanut suomalais-

Argentiinansuomalainen Enrique Tessieri, joka on asunut Suomessa vuodesta 1978. Hän oli Siirtolaisuusinstituutin ensimmäinen ulkomaalainen tutkija. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

argentiinalaisen tutkimuskeskuksen, ”Centro de Estudios Argentino-Finlandés”, jonka tarkoituksena on tutkia Suomen ja Argentiinan välisiä poliittisia ja taloudellisia suhteita. Tutkimuksen painopiste on etnisissä suhteissa.²³² Argentiinan toisen polven suomalaisia on tutkinut Enrique Tessieri. Hän on syntynyt Buenos Airesissa vuonna 1954. Hänen äitinsä on suomalainen ja isänsä argentiinalainen. Tessieri on tutkinut suomalaisten siirtolaisten jälkeläisten sopeutumista ja sulautumista argentiinalaiseen yhteiskuntaan. 1970-luvun lopulla Tessieri opiskeli Suomessa Turun yliopistossa ja jäi pysyvästi

Záraten työpiirin 1-vuotiskuva vuonna 1953. Herra Sormunen (ed. vas.), Hanna Hietala ja kaksi lasta, rouva Laine, Hjördis Laasonen sekä Alli Pohjanpirkka. Tuntematon mieshenkilö (takana vas.), Bruno Turunen, Kalle Laine, herra ja rouva Turunen Martta Omholt, Ville Hietala, "Famu" Laine, isoäiti Laasonen, Eino Laine sekä herra Hänninen. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Suomeen. Hän on ammatiltaan toimittaja ja on kirjoittanut kirjan argentiinan suomalaisista.

Argentiinan Záratessa ja sen lähellä olevan Ñacurutú-nimisen joen varrella asui 1950-luvulla noin puolen sadan suomalaisen siirtokunta. Toinen viiden suomalaisen talon muodostanut siirtokunta sijaitsi Záratesta 20 kilometrin päässä Paraná Guazún suiston läpi kaivetun Canal Coronel Irigoyenin varrella. Myös lähitöllä Pasaje Talaverassa oli hajanainen suomalainen metsänviljelysiirtokunta. Nämä suomalaiset todellakin viljelivät metsää, sillä paikallisissa olosuhteissa

paju ja poppeli kasvoivat kaadettavan koksiksi jo kymmenessä vuodessa. Suomalaisten poismuutto alkoi kuitenkin jo 1950-luvun loppupuolella ja metsänviljelystäkin vain harva sai pääelantonsa.

Záraten Hietalat olivat poliittisesti aktiivisia, niinpä Argentiinan 1970-luvun "puhdistuksissa" Toivo Hietalan vaimo Hanna ja poika Vilho katosivat. Toinen poika Reino onnistui pakenemaan Suomeen. Kaikkiaan sotilasdiktatuurin aikana vuosina 1976–1983 Argentiinassa katosi yli 30 000 ihmistä. Vuonna 1992 Záraten seudulla asui vielä parikymmentä suomalaissiirtolaista jälkeläisineen. Zára-

Väinö Jaakkola metsänistutustöissä vuonna 1952. Taimen istukaskeppi on työnnetty maahan kolme viikkoa sitten. Vuoden kuluttua vesat ovat jo 4,5-5 metrin mittaisia. Puu on sauce álamoa, jotka kaadetaan alle 10-vuotiaina. Tästä puusta tehtiin paperia. Väinö Jaakkola oli mallipuuseppä Eurajoelta ja toimi ennen toista maailmansotaa Buenos Airesin lähetystön vahtimestarina, mutta lähti omalla kustannuksella talvisotaan ja haavoittui Taipaleessa. Jaakkola lähti välirauhan aikana Penedo-kuumeessa Brasiliaan, ja käveli sieltä Argentiinaan, Paranájoen suistoon vuonna 1948 ja ryhtyi metsänviljelijäksi. Jaakkola palasi vaimonsa Hiljan kanssa Suomeen 1960-luvun lopulla. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Rouva Hilja Jaakkola keittää maakaasulla, jota kuplehti suoperäisestä maasta ja jota kerättiin Väinö Jaakkolan valmistamaan kaasukelloon. Kuva vuodelta 1955. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Chilessä asuva Pirkko Väisänen Norquist (oik.) syntyi Helsingissä vuonna 1930. Hän oli jatkosodan aikana sotalapsena Ruotsissa kolme vuotta, ja muutti myöhemmin vuonna 1950 Englantiin. Täällä hän tapasi tulevan aviomiehensä, chileläisen merikapteeni Baltasar Vergara Jaran. Pirkko Väisänen muutti vuonna 1952 Chileen, ja hän asuu nykyisin lähellä Valparaisoa. Hänen tyttärensä Monica Christina Vergara Väisänen on vuonna 1952 syntynyt teollinen suunnittelija ja kuvataiteilija. Hän on suunnitellut teoksia julkisiin tiloihin sekä pitänyt omia taidenäyttelyitään. Hänellä oli alkukesästä 1998 näyttely Turun Ars Nova-taidemuseossa. – *Olavi Koivukangas.*

testa vielä 150 kilometriä lännempänä sijaitsevassa Ramallossa asui 1950-luvun alussa 30 hengen suomalaissiirtokunta, johon kuului paikallisen kovalevytehtaan palkkaamia suomalaisia insinöörejä, tekniikoita ja muita ammattimiehiä ja heidän perheensä. Kuten Finlandesin ja Záraten myös Ramallon suomalaisyhteisö on kuihtunut; siellä ei ollut enää 1970-luvun alussa siirtokuntaa. Entinen merimiespatori Ismo Saarikoski muistaa Ramallon tehtaan työnjohtajan ja käyttöpäällikön Arne Savilaakson.²³³

Meksikossa suomalainen siirtolaisuus on huomattavasti uudempaa kuin edellä mainituissa maissa. Vasta viime vuosikymmeninä on maahan siirtynyt joitakin suomalaisia, lähinnä maan pääkaupunkiin. Vuoden 1997 alussa maassa asui noin 140 suomalaista, heistä 60 % pääkaupungissa Mexico Cityssä. Suomalaiset ovat osa suomalaisten, osa muiden ulkomaalaisten tai meksikolaisten yritysten palveluksessa. Meksikossa on yhdeksän tuotantoa harjoittavaa suomalaisyhtiön tytäryritystä: mm. Nokian, Huhtamäen,

Marjatta Nieminen muutti Argentiinaan 1970-luvun alussa. Hän tekee väitöskirjaa Buenos Airesin yliopistossa Argentiinassa ilmenevästä suomalaisuudesta ja on perustanut argentiinalais-suomalaisen tutkimuskeskuksen. – *Olavi Koivukangas.*

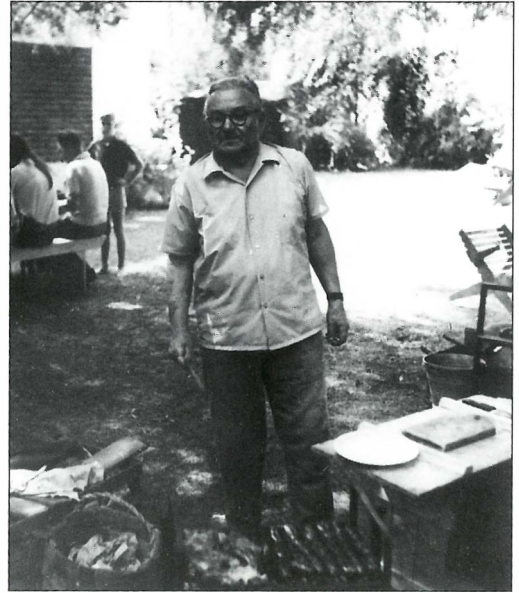
Eva Thesleff ja Santiago de Soldati avioituivat Buenos Airesissa vuonna 1972. Evan vanhemmat olivat Vava ja Alexander Thesleff, joka oli Suomen suurlähettiläänä Argentiinassa. Perheessä on kolme lasta. Santiago kuuluu varakkaaseen argentiinalaiseen sukuun. – *Siirtolaisuusinstituutti/Katri Lindbergin kokoelma.*

Pentti ja Ritva Norja lähtivät vuonna 1952 Turusta Brasiliaan, kun Kanadaan ei päästy. Matka suuntautui Penedon suomalaiskeskukseen, välillä kokeiltiin São Pauloja, kunnes parhaimmaksi asuinpaikaksi osoittautui Resende Penedon naapurissa. Pentti Norja on ollut töissä kattilantehtaassa, Ritva kotona perheen neljän lapsen kanssa. "Suomessa ei ole tullut käytyä", Norjat kertoivat. – *Olavi Koivukangas.*

Sergei Demidoff tuli 24-vuotiaana 1920-luvulla Argentiinaan. Hän oli alunperin vaalaanpyytäjä ja myöhemmin Buenos Airesissa ruotsalaisen yrityksen, Brenderin, palveluksessa. Demidoff asui välillä muutaman vuoden Suomessa ja palasi 80 vuotta täytettyään Argentiinaan. Vieressä Katri Lindberg. – *Siirtolaisuusinstituutti/Katri Lindbergin kokoelma.*

Jussi Grönberg Eurajoelta oli laivakokki, ja muutti Etelä-Amerikkaan ennen toista maailmansotaa. Grönberg toimi pitkään Buenos Airesin Suomen-suurlähetystön vahtimestarina. – *Siirtolaisuusinstituutti/Katri Lindbergin kokoelma.*

Fiskarsin, Koneen, Nesteen ja Rauman tytäryritykset. Kaikki yhtiöt näkevät Latinalaisessa Amerikassa valtavat kasvun mahdollisuudet. Lisäksi kaupungissa on lähetystön henkilökuntaa sekä meksikolaisen kanssa avioituneita suomalaisnaisia. Suomalaiset kuuluvat ”Skandinaaviseen Klubiin”, joka harjoittaa harrastus- ja hyväntekeväisyystoimintaa. Kaupungissa toimii myös epävirallinen suomalaisnaisten kerho. Tärkein suomalaisia yhdistävä tekijä on kuitenkin Suomi-Koulu Mexico Cityssä. Oppilasmäärä on

ollut melko pieni, mutta se on ollut sitäkin tärkeämpi suomalaisen identiteetin vahvistajana. Meksikon ehkä kuuluisin suomalainen on kalevalaisesta ja maya-intiaanien mytologiasta innoituksensa saanut runoilija Toni de Gerez, jonka alkuperäinen nimi oli Eva Johanna Anttonen. Hän muutti Bostonista Meksikoon toisen maailmansodan sytyttyä, ja asuu nykyään taiteilijoiden suosimassa kaupungissa San Miguel de Allendessa.²³⁴

Chilessä asuu noin 400 suomalaista, joista useimmat ovat kolmesta neljään

vuoden työsopimuksilla jonkin suomalaisyrityksen, esimerkiksi Outokummun, Valmetin, Wärtsilän, Cultorin ja Tamrockin, palveluksessa. Suurlähetystön rekistereissä on noin 210 henkilöä, mutta rekisteröiminen on vapaaehtoista. Työntekijät ovat yleensä aina Chilessä perheineen. Pääkaupungissa Santiagossa suomalaisten toiminnan ytimen muodostaa Buenos Airesin tapaan Suomi-koulu ja sen kannatusyhdistys, jonka yhteydessä järjestetään paitsi opetusta suomen kielellä myös muutakin toimintaa. Suomalaisen toinen kokoontumispaikka on Santiagon luterilainen kirkko, jossa on myös kirjasto. Vuonna 1990 perustetun Santiagon Suomi-koulun puitteissa vietetään myös perinteisiä juhlia kuten joulua, pääsiäistä, juhannusta ja äitienpäivää. Koulu on tarkoitettu suur-Santiagon alueella asuville lapsille ja nuorille, joilla on jonkinlainen side Suomeen. Oppilaita oli vuonna 1997 yhteensä 23 ja opettajia kaksi. Suomen opetusministeriö tukee koulun toimintaa. Suomalaiset kokoontuvat kerran kuukaudessa yhteen myös Santiagon suomalaisessa saunakerhossa. Suomen kansalaisuuden saaneita Chilen-pakolaisia on maassa noin 30.²³⁵

Perun pääkaupungissa Limassa asuu muutamia kymmeniä suomea puhuvia perheitä, jotka toimivat myös ”Peru-Suomi-yhdistyksessä”. Seura juhlii joka vuosi Suomen itsenäisyyspäivää. Suomen Chilen-lähetystön tietojen mukaan Perussa on suomalaisia noin 35.²³⁶

Venezuelassa asui vielä 1950-luvulla 150 suomalaista, mutta nyt määrä on pudonnut muutama kymmeneen, joista suurin osa asuu maan pääkaupungissa Caracasissa. Suomalaisista yrityksistä vain Koneella toimii Venezuelassa tytäryhtiö.

Pieniä suomalaisyhteisöjä löytyy myös Kolumbiasta, Hondurasista ja Paraguaysta. Eräs Brasiliasta Kolumbiaan muuttaneista oli Eva Hildén, joka saapui perheineen maahan vuonna 1966. Hän perusti myöhemmin Brasiliaan Penedon siirtokuntaan suomalaisen museon. Ecuadorissa asuu noin 40 suomalaista. Buenos Airesin Suomen-suurlähetystön listojen mukaan Uruguayssa asuu kahdeksan suomalaista. Länsi-Intian saaristossa sijaitsevilla Bahama-saarille asuu osan ajastaan suomalaissyntyinen liikemies Peter Nygård. Hän muutti 10-vuotiaana Helsingistä vanhempiansa mukana Kanaan, jossa yliopisto-opintojen jälkeen siirtyi liike-elämän palvelukseen. Myöhemmin hän perusti oman vaatealan yrityksen, joka on nykyään maailmanlaajuinen. Bahamalle hän saapui ensimmäisen kerran vuonna 1974 ja päätti jäädä sinne. Suomalaisia työskentelee Latinalaisessa Amerikassa myös lähetystyössä. Alueella toimi vuoden 1996 lopulla kuuden eri suomalaisen lähetystyötä tekevän järjestön 72 lähettiä. Suomen Lähetysseura toimii Kolumbiassa ja Venezuelassa. Työ käsittää mm. seurakunta-, sosiaali- ja diakoniatyötä sekä terveydenhuoltoa.²³⁷

Maakauppoja 1980-luvun Boliviassa

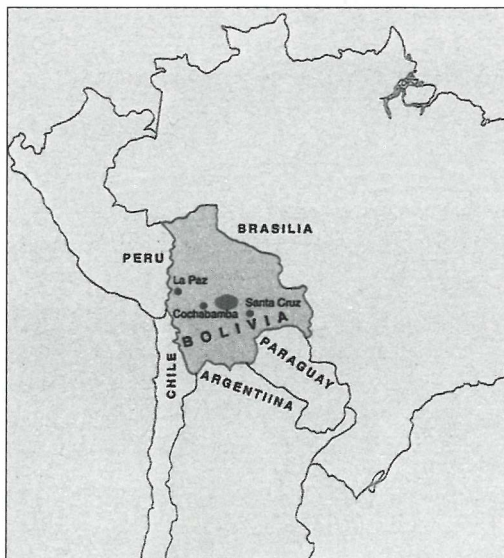
Argentiinaan ja Brasiliaan verrattuina eivät Etelä-Amerikan länsiosat ole juuri-kaan houkutelleet siirtolaisia. Andien ylänköalueelle sijoittuvista valtioista on kehittynyt täällä jossakin määrin negatiivinen kuva ankarien luonnonolosuhteiden, matalan elintason ja poliittisten levottomuuksien takia. Yksi vähiten tunnettuja näistä valtioista on Bolivia. Maassa

on kuitenkin myös alueita, jotka ovat houkuttelleet siirtolaisia lähinnä viljelijöiksi.

Bolivian valtio on itse harjoittanut melko aktiivista siirtolaisuuspolitiikka, kuten lähes kaikki Etelä-Amerikan valtiot jossakin vaiheessa. Jo 1930-luvulla Bolivian ja Saksan välillä käytiin neuvotteluja suurisuuntaisesta siirtolaisuudesta maan itäosiin.²³⁸ Valtio on myöhemminkin suhtautunut myönteisesti siirtolaisuuteen. Boliviaan haluttaisiin ulkomaista pääomaa sekä ammattitaitoista työväkeä. Siirtolaisuuden painopiste on ollut maan itäosien metsäalueilla. Kuten naapurivaltiotkin, on myös Bolivia ollut innokas kehittämään juuri tätä ns. selvan aluetta viljelyksen ja erilaisten luonnonvarojen hyödyntämisen kautta. Tälle alueelle sijoittuvat myös Suomesta 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa lähteneet siirtolaiset. Osaltaan suomalaissiirtolaiset siis ovat mukana uhanalaisten trooppisten sademetsien hävittämisessä.

Bolivian valtio on kuitenkin korostanut jatkuvasti selektiivistä siirtolaisuutta. Jo vuonna 1939 laadituissa siirtolaisuuslaeissa asetettiin siirtolaisille tiettyjä ehtoja iän, terveydentilan, ammattitaidon ja varallisuuden suhteen.²³⁹ Etenkin haluttiin siirtolaisia Euroopasta. Boliviaan asettuikin runsaasti mm. saksalaisia, mutta myös japanilaisia asuu maassa useita tuhansia. Merkittävän ryhmänsä muodostavat mennoniittien lahkoon kuuluvat siirtolaiset, joita on maassa lähes 20 000.²⁴⁰ Uusimman, tosin varsin pienen, ryhmän muodostavat suomalaiset, jotka ovat asettuneet Santa Cruzin alueelle.

Ennen 1980-luvun loppua suomalaisia siirtolaisia ei Boliviassa juuri ollut. Muutamat kaivosinsinöörit, suomalaisten firmojen edustajat sekä YK:n palveluksessa

Bolivian suomalaisalue. – *Seura* 34/1995.

olevat asiantuntijat, jotka oleskelivat lyhyempiä aikoja maassa, edustivat Suomea Boliviassa.²⁴¹ Bolivian aktiiviseen siirtolaisuuspolitiikkaan liittyen Suomen lehdistössä ilmestyi kuitenkin jo 1960-luvulla tietoja siirtolaisten mahdollisuuksista maassa. Siirtolaisille oli varattu neljä miljoonaa hehtaaria maata ja ennen kaikkea maahan toivottiin viljelijäväestöä. Suomalaiset eivät kuitenkaan vielä tässä vaiheessa olleet asiasta innostuneita.²⁴²

Seuraavalla vuosikymmenellä amerikkalainen Landcasters-yhtiö myi amerikkalaisille ja eurooppalaisille ostajille satoja tuhansia hehtaareja maata. Myöhemmin kävi kuitenkin ilmi, että ostaja saattoi menettää maansa takaisin valtiolle. Syynä tähän oli Boliviassa 1950-luvulla toteutettu maareformi ja lainsäädäntö, jonka mukaan maanomistajan pitää kahden vuoden sisällä suorittaa tilallaan raivausta ja viljelystä, muuten maa palautuu valtiolle.

Ekonomi Jarmo Rinnankoski (s. 1942 Viitasaarella) päätyi Venezuelaan vuonna 1974 ollessaan AGA:n palveluksessa. Tuolloin Venezuelassa oli öljybuumi öljyn hinnan nousun seurauksena. Rinnankoski toimi aluksi kymmenen vuotta kaasuryhmän päällikkönä ja toiset kymmenen vuotta toimitusjohtajana. Hänen aikanaan AGA kasvoi jatkuvien investointien ansiosta heikolta pohjalta vahvaksi markkinajohtajaksi kaikilla alansa sektoreilla. Kaikkiaan investoinnit nousivat lähes 200 miljoonaan dollariin. Jarmo Rinnankosken menestystarinan kruunasi nimitys Vuoden venezuelalaiseksi vuonna 1987. Nykyään Jarmo Rinnankoski omistaa venezuelalaisen vaimonsa kanssa kaksi yritystä, jotka tuovat mm. suomalaisia automaatio- ja sairaalatuotteita. Lisäksi Rinnankoskella on Caracasin lähistöllä sadan hehtaarin maatila, jolla hän kasvattaa lihakarjaa. Hän käy vuosittain Suomessa. – *Siirtolaisuusinstituutti*

Yksi Landcasterin kaupoissa pettyneistä oli suomalainen mormonikirkon pastori Tapani Lindberg, joka jäi kuitenkin Santa Cruziin ja onnistui ostamaan halvalla itselleen suuren maaalueen. Tätä maa-aluetta hän alkoi markkinoida suomalaisille lehti-ilmoitusten kautta 1980-luvulla. Ensimmäiset suomalaiset maksoivat maasta vajaat 100 markkaa hehtaarilta, myöhemmin hinta on noussut kaksinkertaiseksi. Loppujen lopuksi todellisuudessa hehtaaria kohti oli sijoitettava 2 000–3 000 markkaa, koska maat oli ensin raivattava pelloiksi.²⁴³

Tiedot edullisesta maasta houkuttelivat Boliviaan uusia yrittäjiä, jotka välittivät maata muille suomalaisille. Maan os-

tamismahdollisuuksista ilmoiteltiin eniten syksyllä 1991 pääasiassa *Maaseudun Tulevaisuudessa*. Myös lehdet ja paikallisluradit kertoivat Bolivian maanviljelyshankkeista. Kaikkiaan 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa maata osti noin sata suomalaista. Tilat olivat keskimäärin 500–1000 hehtaarin kokoisia. Ostajien joukossa oli myös firmoja, kuten kaarinainen Verho Metallit Oy sekä Paraisilla toiminut Ab Kapituuli Oy. Näiden firmojen omistuksessa oli kymmeniä tuhansia hehtaareja maata.²⁴⁴

Boliviaan muuttaneet olivat lähes kaikki jo keski-ikäisiä henkilöitä, joilla monella oli yrittäjätausta Suomessa. Eniten lähtijöitä oli Turun ja Tampereen seu-

José Carrasco, Heikki Hovikoski ja Markku Näsänen keväällä 1993 Laponia-tilan puuvillapellolla Boliviassa. Tappiollinen tila jouduttiin myymään saman vuoden syyskuussa. – *Seura 35/1995.*

duilta. Myös maanviljelijöitä, mm. Turun alueen ruotsinkieliseltä rannikkoseudulta, lähti Boliviaan. Syiksi lähtöönsä siirtolaiset mainitsivat ennen kaikkea halun kokeilla jotakin uutta. Monet pitivät Suomen ilmapiiriä ahdistavana, myös ilmastolliset tekijät vaikuttivat lähtöpäätökseen. Suurin osa maata ostaneista ei itse kuitenkaan muuttanut Boliviaan vaan hoiti viljelyksiään Suomesta käsin, käyden paikan päällä vain ajoittain. Monet eivät olleet ennen ostamista käyneet kertaakaan katsomassa alueita paikan päällä.

Suomalaisten ostamat maa-alueet sijaitsivat Santa Cruzin alueella, Tres Crucesissa sekä Chirapasissa. Tiloilla alettiin viljellä lähinnä soijaa sekä maissia. Viljely ei kuitenkaan lähtenyt käyntiin niin hy-

vin kuin oli suunniteltu. Maan raivaaminen osoittautui erittäin kalliiksi, samoin kulkuyhteyksien rakentaminen usein varsin syrjäisille tiloille. Ensimmäiset sadot olivat myös odotettuja pienempiä. Monen suomalaisen alkupääoma loppui kesken. Suomalaiset tunsivat myös, että sadon ostajat olivat pettäneet heitä; heidän mielestään hintoja painettiin alaspäin. Tämän tuloksena 35 suomalaista perusti osuustoiminnallisen Siilo Sara Oy:n vastaamaan sadon varastoinnista sekä kuljetuksesta markkinoille. Monet suomalaiset ovat muutoinkin toimineet yhteenliittyminä, jolloin heillä on ollut mahdollisuus palkata paikallista asiantuntija-apua. Suomalaisilla on ollut myös koneosuuskunta, joka pyrki antamaan paremmat mahdollisuu-

det onnistumiselle. Osuuskunta kuitenkin hajosi.²⁴⁵

Boliviaan suuntautunut siirtolaisuus oli voimakkaimmillaan aivan 1990-luvun alussa. Vuonna 1992 tehdyn ulkoministeriön selvityksen mukaan Santa Cruzin alueella asui useita suomalaisia perhekuntia. Suomalaisten omistuksessa oli tuolloin kaikkiaan 100 000 hehtaaria maata. Ulkoministeriössä myös otaksuttiin suomalaisia siirtyvän runsaasti lisää Boliviaan. Santa Cruziin perustettiin Suomen kunniakonsulinvirasto vuonna 1992.²⁴⁶ Siirtolaisuus alkoi kuitenkin hiipua, sillä Boliviasta kantautuvat tiedot eivät olleet enää täysin positiivisia. Maaomistusten suhteen oli syntynyt useita oikeusjuttuja, sillä osoittautui, että joillakin tiloilla oli päällekkäisomistuksia. Lisäksi jotkut tilat sijaitsivat intiaaneille rauhoitetuilla alueilla. Sadon markkinointi oli hankalaa, ja kuljetuskustannukset syrjäiseltä seudulta kohosivat huomattaviksi. Suomalaisten keskinäiset riidat alkoivat myös kiihtyä. Tuloksena oli, että monet suomalaiset joutuivat palaamaan pettyneinä ja tyhjin käsin takaisin kotimaahan. Monet yksin toimineet ovat menettäneet koko omaisuutensa. Lehti-ilmoituksen takana ollut henkilö asetettiin syytteeseen Turun seudun käräjillä helmikuussa 1995, mutta häntä ei tuomittu. Myös Turun hovioikeus jätti miehen tuomiotta elokuussa 1997. Vireillä on useampia oikeusjuttuja maanomistuskiistojen takia. Boliviaan jääneistäkin monet alkoivat harjoittaa muita elinkeinoja kuin viljelystä. Suomalaiset kuluttivat 1990-luvun alussa kymmeniä miljoonia markkoja maahan, ja voittoja tuli harvoin. Vuonna 1997 Santa Cruzin alueella asui 20 ja koko Boliviassa 38 suomalaista perhekuntaa.²⁴⁷

Bolivian-siirtolaisuuden syyt näyttävät poikkeavan aikaisemmasta Etelä-Amerikkaan suuntautuneesta siirtolaisuudesta. Lähtöön eivät pakottaneet taloudelliset syyt, myöskään mistään selvästä ideologiasta ei ollut kyse. Houkuttimena oli halpa maa sekä unelmat nopeasta rikastumisesta. Yhdistävänä tekijänä on aikaisempaan siirtolaisuuteen kuitenkin tietynlainen tropiikkikuume, seikkailunhalu ja halu kokea jotakin uutta ja erilaista. Siinä mielessä Bolivian siirtolaiset ovat varhaisemman siirtolaisuuden perillisiä. Siirtolaisuuden epäonnistumiseen vaikuttaneet syyt ovat myös jossakin määrin samoja kuin Brasiliassa ja Argentiinassa. Matkaan lähdettiin tietämättä tarpeeksi olosuhteista ja riittämättömin rahavaroin. Keskinäiset riitaisuudet olivat jälleen mukana hajoittamassa siirtokuntaa. Toisaalta Boliviaan lähteneillä siirtolaisilla oli etunaan parempi koulutustaso sekä kielitaito. Vaikka yrityksen voidaankin katsoa yleisesti epäonnistuneen, niin osa suomalaisista on menestynyt maassa ja on onnistunut sopeutumaan paikalliseen yhteisöön.

Latinalaisen Amerikan suomalaisten kokonaiskuva

– Unelmia, liiketoimia ja köyhyyttä

Latinalaisen Amerikan suomalaiset voidaan jakaa kolmeen osaan: yksittäisiin paremman elämän etsijöihin, ryhmäsiirtolaisiin 1900–1930-luvuilla ja lähinnä 1900-luvun toisen puoliskon yritysten ja kirkkojen työntekijöihin.

Ensimmäiset 1800-luvun siirtolaiset muuttivat joko yksin tai muutaman hengen ryhmissä hakemaan uudelta manteelelta toimeentuloa, jota Suomesta ei löy-

tynyt. He olivat merimiehiä, sotilaita ja tiedemiehiä.

Suomalaisten ryhmäsiirtolaisuus alkoi 1900-luvun vaihteessa. Tuolloin venäläisten sortotoimenpiteet saivat intellektuelit, mm. Arthur Thesleffin, Konni Zilliacuksen ja Eero Erkon, suunnittelemaan siirtokuntia Latinalaiseen Amerikkaan. Näin muodostuivat Argentiinan Colonia Finlandesa sekä Kuuban Itabo ja Ponnistus. Kun siirtokunnat sitten syntyivät, ensimmäinen sortokausi oli jo päättynyt – eikä tilausta ”Uudelle Suomelle” enää entisessä mielessä ollut. 1920-luvun lopulla perustettujen siirtokuntien taustalla oli vapaakirkollinen, skutnabbilainen, passifistis-vegetaarinen liike. Skutnabbilaisten johtajista Toivo Uuskallio perusti Penedon Brasiliaan. H.D. Pennanen piti puheita tilaisuuksia, joissa ihmisiä houkuteltiin Penedoon. Oskari Jalkio perusti oman siirtokuntansa Dominikaaniseen tasavaltaan. Vegetaarinen siirtokunta, Villa Alborada, syntyi myös Paraguayhin.

Siirtokuntiin muutettiin usein perhekunnittain ja niihin houkuteltiin suomalaisia sanomalehtiartikkeleilla, joissa luvattiin halpaa maata ja vankkaa toimeentuloa. Perustajat valitsivat yleensä siirtokuntiinsa ihmisiä, jotka kannattivat heidän omaa aatettaan kuten esimerkiksi vegetarismia Penedossa. Nämä siirtolaiset edustivat enimmäkseen keskiluokkaista kaupunkiväestöä tai maanviljelijäväestöä. Suomalaiset uskoivat, että Latinalainen Amerikka on hedelmäparatiisi, jossa ihminen voisi elää luonnollisella tavalla. Toiset taas ajattelivat siellä voivan rikastua vähällä vaivalla. Maanosa koettiin tulevaisuuden ja toivon maaksi.

Odotukset siirtolaiseksi lähdettyä olivat liian korkealla, ja siksi uuteen paik-

kaan petyttiin pahasti. Erilaiset viljelyolosuhteet, maanviljelystaidon puute ja ongelmat paikallisen väestön kanssa aiheuttivat kuitenkin runsaasti epätoivoa, ja usein siirtolaiset palasivat rutiköyhinä takaisin kotimaahansa. Huonot uutiset siirtokunnista rauhoittivat tropiikkikuumeen. Näin suomalaissiirtokunnat eivät saaneet lisää väestöä, vaan niiden väkiluku säilyi verraten pienenä.

Toisen ja kolmannen polven siirtolaiset ovat nykyään suurimmaksi osaksi muuttaneet pois vanhempiansa asuinseuduilta. Brasilian suomalaissiirtokunta Penedo epäonnistui vegetaarisenä ihanneyhteisönä velkataakan ja ihmisten tyytymättömyyden vuoksi. Itsenäisinä maanviljelijöinä ja yrittäjinä ihmiset menestyivät kuitenkin Penedossakin. Menestymisen syinä voidaan pitää suurkaupunkien ja samalla sivistyksen läheisyyttä, siirtokunnan tiiviitä yhteyksiä kotimaahan ja myös kykyä muuntautua taloudellisten tarpeiden mukaan. Ne siirtolaiset, jotka jäivät esimerkiksi Colonia Finlandesaan tai Villa Alboradaan, eristäytyivät jossain määrin jo maantieteellisen sijaintinsakin vuoksi. Maanviljelys ei kuitenkaan osoittautunut kultakaivokseksi. Siirtokunnissa säilyi suomen kieli ja kulttuuri. Suomalaisten vaikutus uuteen kotimaahansa jäi kuitenkin hyvin pieneksi.

Dominikaanisen tasavallan Viljavakan riisinviljelylle liian kuivat olosuhteet, riisin maailmanmarkkinahinnan vaihtelut ja liian pienet viljelypalstat romuttivat siirtokunnan. Samaten Kuuban siirtokunnat kompastuivat muutamassa vuodessa alueen kuivuuteen ja suomalaisille outoihin viljelykasveihin, mm. sokeriruokoon.

Yhteistä Latinalaisen Amerikan suomalaissiirtokunnille on ollut toisen ja kol-

mannen polven siirtyminen läheisiin asutuskeskuksiin. Täten itse siirtokunta-ajatus jäi vain ensimmäisen polven unelmaksi. Toisaalta siirtokunnista palattiin heti saapumisen jälkeen suurin joukoin Suomeen, kun petyttiin kuuman maanosan epäsuotuisiin olosuhteisiin ja paikan alkeellisuuteen.

Yksittäisiä suomalaisia siirtolaisia muutti Latinalaiseen Amerikkaan myös 1900-luvulla. Monet heistä olivat luonnontieteilijöitä, jotka tutkimustensa jälkeen palasivat Suomeen. Joidenkin tarkoituksena oli perustaa yrityksiä, jotka monasti epäonnistuivat. Menestystarinoinakin toki on olemassa. Menestyneet sopeutuivat paikallisiin olosuhteisiin eli elivät maan tavalla. Toisen maailmansodan jälkeen Latinalaiseen Amerikkaan tuli suomalaisia asekatkentämiehiä tai armeijan tiedustelu-upseereita Valpoa pakoon. Aivan viimeaikainen ilmiö on suomalaisten Boliviassa 1980–1990-luvulla tekemät maakaupat. Nykyään väliaikaisia suomalaisyhteisöjä muodostuu maihin, joissa suomalaisyrityksillä on projekteja. Varsinkin Brasiliassa, Chilessä ja Meksikossa on puolestaan jokseenkin pysyvästi suomalaisia, jotka ovat suomalaisyritysten palveluksessa.

Suomalaisia muutti Latinalaiseen Amerikkaan noin 1 000 ennen toista maailmansotaa ja 1 500 sen jälkeen. Suomalaisyyntyisten lukumäärä on nykyään noin 3 500. Määrä vaihtelee eri maissa projektitöiden mukaan. Suomalaisväestö koostuu paitsi itse siirtolaisista myös yritysten palveluksessa olevista, kirkkojen lähetystyöntekijöistä, lähetystöjen henkilökunnasta ja stipendiaateista. Latinalainen Amerikka on edelleen potentiaalinen siirtolaismaanos; esimerkiksi Argentiinasta on viime vuosikymmenten aikana muuttanut pois taloudellis-poliittisten ongelmien vuoksi kolme miljoonaa ihmistä. Maa odottaa nyt muutamaa sataa tuhatta siirtolaista Itä-Euroopasta. Latinalaisen Amerikan maiden taloudelliset vaikeudet, sosiaalihuollon puutteet ja jatkuvasti epävakaa poliittiset olot tuskin houkuttelevat suomalaisia muuttamaan huolimatta Suomen omista ongelmista. Ainoastaan kehitysyhteistyö ja yritykset projekteineen saavat suomalaisia muuttamaan ainakin joksikin aikaa Latinalaiseen Amerikkaan. Suomalaisia seikkailijoita liikkuu jatkossakin ympäri maailmaa, myös Latinalaisessa Amerikassa, joka on viime vuosinaikin säilyttänyt vetovoimansa seikkailunomaisena matkakohteena.²⁴⁸

Suomalaiset eteläisellä pallonpuoliskolla

Suomalaiset eteläisellä pallonpuoliskolla

Suomi on perinteisesti ollut maa, josta on lähdetty siirtolaiseksi. Suomalaiset siirtolaiset ovat asettuneet lähes joka puolelle maapalloa. Viimeisten noin 150 vuoden aikana on yli miljoona suomalaista muuttanut muihin maihin. Heistä on palannut takaisin noin kolmannes riippuen ajankohdasta ja kohdemaasta. Onkin arvioitu, että ilman siirtolaisuutta Suomen väkiluku olisi nykyisin noin seitsemän miljoonaa asukasta.

Suomalaisessa siirtolaisuudessa on ollut kaksi pääkohdealuetta. Ennen toista maailmansotaa suomalaisia muutti etupäässä Pohjois-Amerikkaan. Muuttoliike alkoi 1860-luvulla, joskin ensimmäiset suomalaiset muuttivat todistettavasti mantereelle 1600-luvulla yhdessä ruotsalaisten kanssa osallistuen ns. Delaware-siirtolaisuuteen. 1860-luvulla alkanut muuttoliike jatkui aina 1930-luvulle. Pohjois-Amerikkaan muutti ennen toista maailmansotaa kaikkiaan noin 370 000 suomalaista siirtolaisuuden huipun ajoit-

Suomen siirtolaisuus 1860–1996

Kohdema	–1860	1861–99	1900–29	1930–44	1945–60	1961–96	Yht.
Venäjä/NL	105 000	45 000	3 000	10 000	100	2 100	165 000
Pohjoismaat	14 000	35 000	5 000	5 500	145 000	413 500	618 000
Muu Eurooppa	2 000	5 000	70 000	77 000
Aasia	..	100	100	100	500	5 000	5 000
Oseania	200	1 200	1 500	500	6 000	13 600	23 000
Afrikka	..	500	1 000	100	500	2 500	4 000
Lat. Amerikka	..	100	500	400	500	2 500	4 000
Yhdysvallat	2 500	75 000	225 000	2 200	7 000	9 500	321 000
Kanada	..	5 000	57 000	3 500	15 000	6 600	87 000
Yhteensä	121 700	161 900	293 100	24 300	179 600	525 300	1 305 000

Lähde: Tilastot (Tilastokeskus) ja tutkimukset; luvut ovat osaksi vain arvioita
Taulukko: Jouni Korkiasaari

tuessa vuosiin 1899–1913. Pääosa siirtolaisuudesta suuntautui Yhdysvaltoihin, mutta kun se 1920-luvulla aloitti siirtolaisiin kohdistuneet maahanpääsyräjoitukset, nousi Kanada siirtolaisuuden kohde- maaksi.

Toinen suomalaisen siirtolaisuuden päävirta on kulkeutunut Ruotsiin. Keski-Ruotsiin muutti jo 1500- ja 1600-luvuilla suomalaisia uudisasukkaita. Seuraavien vuosisatojen aikana muuttoliike jatkui tasaisena. Muuttaneiden määrää on vaikea arvioida, mutta joka tapauksessa heitä on ollut kymmeniä tuhansia, sillä esimerkiksi vuosina 1861–1945 sinne passin ottaneita oli 35 000–40 000. Merkittävin muuttoaalto Ruotsiin alkoi 1950-luvulla, ja se jatkui aina 1970-luvun alkuun. Kaikkiaan Ruotsiin on toisen maailmansodan jälkeen muuttanut noin 550 000 suomalaista. Muuttoliikkeen seurauksena Suomen väkiluku jopa pieneni muuttoliikkeen huippuvuosina 1969–1970.

Pohjois-Amerikan ja Ruotsin ohella suomalainen siirtolaisuus on valtaosin muutenkin suuntautunut pohjoisen pallonpuoliskon alueille (kts. taulukko). Pohjois-Norjaan suuntautunut ns. kveenisiirtolaisuus oli voimakkaimmillaan 1830- ja 1860-lukujen välillä. Toisen maailmansodan jälkeen noin 15 000 suomalaista on muuttanut Norjaan. Suunnilleen sama määrä suomalaisia on muuttanut Tanskaan. Pohjoismaiden ulkopuoliseen Eurooppaan suomalaiset ovat muuttaneet pääosin 1960-luvulta lähtien. Tämän muuttoliikkeen suuruudeksi on arvioitu noin 70 000 henkeä. Venäjälle on arvioitu muuttaneen ennen ensimmäistä maailmansotaa noin 150 000 suomalaista, pääosa heistä autonomian aikana. Muuttoalueita olivat Inkerinmaa, Aunus sekä Pietari. Lisäksi mukaan on laskettava ne 3 300 suomalaista rikollista, jotka karkotettiin Siperiaan 1800-luvulla. Myös vapaaehtoisesti Uralin itäpuolelle muutettiin. Amu-

**Ulkomailla asuneet Suomen kansalaiset
vuoden vaihteessa 1996–1997**

Alue	suomalaisia
Länsi-Eurooppa	156 214
Itä-Eurooppa	2 508
Pohjois-Amerikka	23 925
Latinalainen Amerikka	779
Afriikka	556
Aasia	1 944
Oseania	3 937
Ei tietoa	53 685
Yhteensä	243 5482

rin niemimaalle lähelle Vladivostokia perustettiin vuonna 1868 suomalaisten toimesta vajaan sadan hengen utopiasiirotkunta, joka kuitenkin hajosi vaikeuksien takia jo vuonna 1872. Lisäksi Neuvostoliittoon muutti poliittisista ja taloudellisista syistä pääosin 1930-luvulla noin 10 000 suomalaista, sekä lisäksi 6 000–8 000 Pohjois-Amerikasta tullutta amerikansuomalaista.¹

Eteläinen pallonpuolisko ei ole houkuttellut suomalaisia samalla tavalla. Vuodesta 1860 lähtien ulkomaille muuttaneista yli miljoonasta suomalaisesta siirtolaisesta vain noin 40 000 on valinnut muuttonsa kohteeksi Latinalaisen Amerikan, Afrikan, Australian, Uuden-Seelannin tai Aasian. Suosituin kohdealue on ollut Australia, jonne 1920-luvulla suuntautui osa kaukosiirtolaisuudesta Yhdysvaltain alettua rajoittaa siirtolaisten pääsyä maahan. Lisäksi 1950- ja 1960-luvulla ns. avustettu siirtolaisuus lisäsi Australian houkuttelevuutta, ja tuona aikana maahan muuttikin noin 20 000 suomalaista. Muiden eteläisen pallonpuoliskon kohdealueiden suomalaissiirtolaisuus on määrältään ollut kaikkina aikoina alle 20 000 henkeä. Yllämainittu eteläisen pallonpuoliskon vähäinen kiinnostavuus suomalaisten silmissä käy ilmi myös oheisesta taulukosta.

eiden suomalaissiirtolaisuus on määrältään ollut kaikkina aikoina alle 20 000 henkeä. Yllämainittu eteläisen pallonpuoliskon vähäinen kiinnostavuus suomalaisten silmissä käy ilmi myös oheisesta taulukosta.

Merimiehiä ja tutkimusmatkailijoita

Kaikkialla maailmassa suomalaiset merimiehet ovat olleet suomalaissiirtolaisuuden pioneereja. Etenkin Australiassa vaikutti 1800-luvun jälkipuoliskolla vahvana ns. merimiessiirtolaisuus. Miehet jäivät maihin joko karkaamalla tai ottamalla ulosmaksun laivastaan. Useat suuntasivat kulkunsa Australian kultakentille. Sama ilmiö on havaittavissa myös Uudessa-Seelannissa. Kulta toimi myös Etelä-Afrikkaan suuntautuneen muuttoliikkeen syytykseenä 1890-luvulla, etenkin ruotsinkielisen Pohjanmaan alueella. Merimiesseikkailijoiden joukkoon on luettava myös ne suomalaiset konemiehet, jotka 1900-luvun alussa työskentelivät Afrikassa Kongo-joella belgialaisten värvääminä työntekijöinä. Tyypillisiä seikkailijoita edustavat puolestaan Ranskan muukalaislegioonassa Afrikassa palvelleet miehet, samoin kuin mm. Boijerin veljekset Etelä-Afrikassa.

Suomalaiset tutkimusmatkailijat ovat myös varhain liikkuneet eteläisellä pallonpuoliskolla. Luonnontieteilijä H.D. Spöring purjehti Australian ja Uuden-Seelannin vesillä James Cookin retkikunnassa vuosina 1769–1771, Afrikassa Henric Jakob Wikar ja Petter Forsskål toimivat samoin 1700-luvulla suomalaisen tutkimuksen uranuurtajina. Myöhemmin heidän työtään jatkoivat 1800-luvulla

Pohjois-Afrikassa orientalisti Georg August Wallin sekä vuosisadan vaihteessa sosiologi Edward Westermarck. Latinalaisen Amerikan tutkimuksen huippua edustavat intiaanitutkija Erland Norden-skiöld 1900-luvun alussa sekä Tulimaan ja Patagonian tutkija Väinö Auer 1920-luvulta lähtien.

Suomalainen siirtolaisuus Latinalaiseen Amerikkaan on eteläiselle pallonpuoliskolle suuntautuneen muuttoliikkeen eksoottinen episodi. Suomalaiset perustivat alueelle 1900-luvun alkupuolella kaikkiaan kuusi utopiasiirotkuntaa. Niiden kunkin takana olivat erilaiset idealistiset tavoitteet. Näissä ihanneyhteisöissä tavoiteltiin parempaa maailmaa irtaantamalla valtiiovallan kahleista. Niiden taustalta on löydettävissä erilaisia aatteita, kuten sosialismia, nationalismia, kristinuskkoa, teosofiaa ja vegetarismia. Siirtokuntien utopialuonne väistyi yleensä muutamassa vuodessa riitojen takia, joiden taustalla olivat taloudelliset ja aatteelliset erimielisyydet. Yleensä ne sen jälkeen jatkoivat tavallisina siirtolaisyhteisöinä. Myös Afrikkaan yritti August Norden-skiöld jo 1790-luvulla perustaa utopiasiirotkuntaa siinä kuitenkaan onnistumatta. Samoin Australiaan yritettiin vuosina 1899–1900 rakentaa Matti Kurikan johdolla vastaavanlaista yhteisöä, mutta hanke kaatui heti alkuunsa.

Edellämainitut siirtolaisryhmät olivat varsin miesvaltaisia. Eteläiselle pallonpuoliskolle suuntautunut suomalaissiirtolaisuus olikin suurelta osin miesvoittoista aina toiseen maailmansotaan saakka. Sen jälkeen etenkin Australian avustetun siirtolaisuuden aikana naisten ja perheiden osuus siirtolaisten keskuudessa kasvoi. Toinen ero pohjoiselle pallonpuoliskolle

suuntautuneeseen siirtolaisuuteen verrattuna on löydettävissä siirtolaisten ammattiteista. Päämuuttoalueet Pohjois-Amerikka ja Ruotsi tarvitsivat kumpikin työvoimaa kehittyviin talouksiinsa. Muuttajien koulutus ja ammattitaito oli vähäinen. Suomalaiset lähtivät työskentelemään parempien ansioiden takia tehtaisiin, kaivoksille, rakennuksille jne. Myös maanviljely lukeutui suomalaisten ammatteihin. Eteläisen pallonpuoliskon siirtolaisuuskohteissa ei kuitenkaan ole tarvittu samalla tavalla työvoimaa, Australiaa ajoittain lukuunottamatta. Työntekijöitä on ollut kullakin alueella omastakin takaa. Kysyntää on sen sijaan ollut erikoisosaamiselle, jota edustavat mm. Etelä-Afrikkaan 1950-luvulla muuttaneet puhelinmiehet sekä samalla vuosikymmenellä Uuden-Seelannin paperiteollisuuden palvelukseen menneet henkilöt. Ilmiö onkin korostunut nimenomaan toisen maailmansodan jälkeen, jolloin suomalaiset ovat lisääntyvässä määrin muuttaneet, etenkin liike-elämän ja kansainvälisten järjestöjen palveluksessa työskennellessään, eri puolille eteläistä pallonpuoliskoa. Lisäksi suomalaisten suorittama kirkollinen lähetystyö on ollut koko ajan kasvussa. Kun esimerkiksi vuonna 1973 suomalaisia oli lähetystyössä noin 500 henkilöä yli 30 maassa pääosin Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa, niin vuoden 1996 lopussa eteläisellä pallonpuoliskolla työskenteli 995 lähetystyöntekijää 52 maassa.³

Eteläisen pallonpuoliskon varhainen suomalaissiirtolaisuus on samanlaista kuin ruotsalainen ja ylipäätään skandinaavinen siirtolaisuus alueelle. Myös ruotsalaisten osalta ensimmäiset kaukaisten alueiden kulkijat olivat tiedemiehiä, meri-

miehiä tai kullankaivajia. Cookin mukana purjehtivat myös ruotsalaiset tiedemiehet Daniel Solander ja Anders Sparman. Ruotsalaisten suorittama kirkollinen lähetystyö on myös vanhaa. Etelä-Afrikassa ruotsalaiset aloittivat lähetystyön 1810-luvulla.⁴

Lähtöalueena Suomessa on tavallisimmin ollut rannikkoseutu. Ennen ensimmäistä maailmansotaa Afrikkaan muutettiin pääosin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta. Samoin Australiaan suuntautunut siirtolaisuus oli 1800-luvun lopulla lähtöisin Pohjanlahden rannikolta. Yli puolet muuttajista oli joko Vaasan tai Turun ja Porin läänistä. Pohjanmaalla Munsalan pitäjistä muodostui keskus siirtolaisuudelle. 1920-luvulla Australiaan muutettiin pääosin Keski-Pohjanmaalta. Myös Uuteen-Seelantiin kohdistunut siirtolaisuus oli ennen toista maailmansotaa lähtöisin lounaisesta ja läntisestä Suomesta. Tältä osin eteläiselle pallonpuoliskolle suuntautunut siirtolaisuus on samankaltaista Pohjois-Amerikan siirtolaisuuden kanssa, sillä lähes puolet Pohjois-Amerikkaan lähteneistä oli kotoisin Vaasan läänistä. Latinalaisen Amerikan utopia-siirtokuntien jäsenet olivat peräisin eri puolilta maata. Colonia Finlandesaan muutettiin valtaosin Helsingin tai Kokkolan seudulta, Villa Alboradaan Pohjanmaalta, Penedoon Etelä-Suomen suurista kaupungeista, sekä Viljavakkaan Viipurin ja Vaasan seuduilta. Toisen maailmansodan jälkeen tapahtui Australian ja Uuden-Seelannin siirtolaisuuden osalta lähtöalueen muutos. 1950-luvulla alkanut avustettu siirtolaisuus Australiaan keräsi väkeä Etelä-Suomesta, pääosin kolmiosta Helsinki-Tampere-Lappeenranta. Myöhemmin Uusimaa ja Helsinki olivat keskeisiä

lähtöalueita. Uuteen-Seelantiin muutettiin 1950-luvulta lähtien etenkin Kymijoen alueelta, Imatralta, Helsingistä, sekä Oulun-Kemin seudulta. Muuttajat olivat pääosin paperiteollisuuden työntekijöitä perheineen. Siksi Helsinkiä lukuunottamatta lähtöalueina olivat suomalaisen paperiteollisuuden keskeiset tuotantoalueet. Lisäksi on muistettava, että lähtöalueena saattoi olla myös Pohjois-Amerikka, Eurooppa tai Ruotsi. Esimerkiksi Uuden-Seelannin suomalaissiirtolaisista on osa saapunut ensin Australiaan, josta on muuttanut edelleen Uuteen-Seelantiin. Samoin 1800-luvun lopulla muutti suomalaisia ensin Pohjois-Ruotsiin Sundsvallin ja Kiirunan seuduille, josta he sitten vuosisadan vaihteessa muuttivat ruotsalaisten mukana Brasiliaan.

Kaikki suomalaiset siirtolaiset eivät kuitenkaan jääneet uusille asuinsijoilleen, sillä paluumuuttoakin esiintyi. Varhaisimpia tunnettuja paluumuuttajia olivat 1850-luvulla Australian kultakentiltä palanneet miehet. Osa heistä kiirehti kotimaahan kuultuaan huhuja Lapin kulturalöydöistä, kuten 1860-luvulla Suomeen palannut raahelainen merimies Edvard Björkman, joka oli etsinyt kultaa Australiassa ja Uudessa-Seelannissa. ”Kultabjörkman” suuntasi kulkunsa Lappiin kesällä 1869.⁵ Onkin arvioitu, että Australiaan kaikkina aikoina muuttaneista suomalaisista lähes puolet on palannut takaisin. Uuden-Seelannin osalta paluumuuttajia on toisen maailmansodan jälkeen ollut noin 20%. Vertailuna todettakoon, että Pohjois-Amerikkaan muuttaneista suomalaisista on arvioitu noin 20–30% palanneen takaisin, Kanadasta ehkä jopa vain 15 %, ja Ruotsiin toisen maailmansodan jälkeen muuttaneista suomalaisista

puolet on palannut Suomeen tai muuttanut johonkin kolmanteen maahan.⁶ Latinalaisen Amerikan utopiasiihtokunnista muuttivat ensimmäiset asukkaat pois jo melko pian saapumisensa jälkeen petyttyään paikallisiin olosuhteisiin. Aina ei kuitenkaan palattu Suomeen. Esimerkiksi Australiasta muutettiin tavallisesti myös Pohjois-Amerikkaan, Uuteen-Seelantiin tai Etelä-Afrikkaan. Aina ei myöskään ollut edes tarkoitus muuttaa pysyvästi pois Suomesta. Oltuaan muutaman vuoden ulkomailla töissä, saattoi siirtolainen palata varakkaampana Suomeen, ja ostaa mm. maatilaa tai talon. Vertailussa ruotsalaisten paluumuuttoon voidaan todeta, että Australiaan muuttaneista ruotsalaisista vähän yli puolet on siirtynyt sieltä muualle, eli joko palannut Ruotsiin tai matkustanut Yhdysvaltoihin, Uuteen-Seelantiin ja Etelä-Afrikkaan. Uuden-Seelannin osalta ruotsalaisten paluumuutto on ollut vähäisempää.⁷

Suomalaisten muutto siirtolaisiksi eteläiselle pallonpuoliskolle on siis osittain eroavaa verrattaessa sitä muuttoliikkeen pohjoiselle pallonpuoliskolle. Kyseessä ei ollut lähisiirtolaisuus, kuten Ruotsiin, Pohjois-Norjaan tai Pietarin alueelle, eikä myöskään suurimittainen kaukosiirtolaisuus, kuten Pohjois-Amerikkaan suuntautunut muuttoliike. Eteläisen pallonpuoliskon siirtolaisuus on ollut kaukosiirtolaisuutta mutta määrällisesti melko pientä, kun se suhteutetaan suomalaiseseen kokonaissiirtolaisuuteen. Vertailukohteena voidaan pitää suomalaisten vapaaehtoista muuttoa Siperiaan 1800-luvulla. Tällöin suomalaiset mm. osallistui-
vat Siperian radan rakennustöihin. Kyseessä on samantapainen kaukosiirtolaisuus, johon liittyy seikkailunomaisia piir-

teitä. Tällöin myös yksittäisen siirtolaisen tai siirtolaisryhmän vaiheet tulevat tarkastelussa paremmin esille, kuin jos kyseessä olisi massasiirtolaisuus.

Eteläisen siirtolaisuuden kohdealueet

Tienraivaajina suomalaiselle siirtolaisuudelle eteläiselle pallonpuoliskolle ovat siis toimineet tutkimusmatkailijat, merimiehet sekä muut yksittäiset seikkailijat. He ovat ensimmäisinä purjehtineet aiemmin suomalaisille tuntemattomilla vesillä, toimineet kullankaivajina tai muissa ammateissa uudessa ympäristössä, tai kartoittaneet joskus jopa vaarallisissa olosuhteissa eurooppalaisille aiemmin tuntemattomia alueita. Heidän kauttaan on kotimaahan saapunut tietoja näiden vielä 1800-luvulla melko kaukaisten seutujen olosuhteista ja niiden tarjoamista elinmahdollisuuksista. Esimerkkinä voidaan mainita suomalaisen lehdistön kirjoittelu Australian kullatöydöistä etenkin 1850-luvulla. Myös paluumuuttajien kertomukset ovat varmasti osaltaan innostaneet muita suomalaisia lähtemään kokeilemaan onneaan kauas Suomesta.

Mutta kohdealueiden välillä on myös eroja. Jokaisen alueen suomalaissiirtolaisuudessa on omat leimaa-antavat erityispiirteensä. Afrikassa pitkäjänteistä suomalaisvaikutusta edustaa vuonna 1870 alkanut lähetystyö. Sen aloitti Suomen Lähetysseura Lounais-Afrikan Ambomaalla uranuurtajanaan Martti Rautanen. Vuosikymmenien aikana toiminta laajeni ja vakiintui. Toisen maailmansodan jälkeen lähetystyötä on ulotettu myös muihin Afrikan maihin, kuten Tansaniaan ja Etiopiaan. Vuoden 1996 lopussa työskenteli

Suomen Lähetysseuran työntekijämäärä Afrikassa vuonna 1996

Työalueet	Työ alkoi	Lähetettä 1996
Namibia	1870	23
Angola	1939	8
Tansania	1948	43
Etiopia	1968	44
Botswana	1972	14
Senegal	1974	31
Yhteensä		163

Afrikassa kaikkiaan 430 suomalaista lähetystyöntekijää 19 eri maassa. He edustivat 13 eri järjestöä. Suurimman eli Suomen Lähetysseuran työntekijämäärä vuonna 1996 ilmenee yllä olevasta taulukosta.⁸

Etelä-Afrikka on ollut suomalaisten pääasiallinen muuttoalue Afrikassa. Tässä suomalaiset seurasivat skandinaaveja, joiden vaikutus Etelä-Afrikassa 1800-luvulla oli merkittävä. On arvioitu, että 1900-luvun alussa Etelä-Afrikassa asui noin 2000 ruotsalaista tai ruotsalaisperäistä henkilöä.⁹ Suomeen 1800-luvun lopulla kantautuneet tiedot Johannesburgin kultakenttien tarjoamista hyvistä ansioista johtivat siirtolaisuuteen alueelle. Lähtijät olivat pääosin kotoisin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, lähinnä Munsalan seudulta. Tämä Johannesburgin suomalaisasutus kesti vain noin 20 vuotta. Kaikkiaan suomalaisia siirtolaisia oli noin 1 500.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen pieni määrä suomalaisia asui Etelä-Afrikassa. Vuonna 1937 maahan muutti suomalaisia työskentelemään samana vuonna

Pretoriaan perustetussa tulitikkutehtaassa. Toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla Etelä-Afrikan hallitus värväsi lehti-ilmoituksin suomalaisia ammattimiehiä palvelukseensa puhelin- ja kaivosmiehiksi. Värväys onnistui, ja suomalaisia muutti maahan etsimään parempia ansioita. Suomalaisen liike-elämän ja yritysten toiminnan vilkastuminen alueella on tuonut maahan myös suomalaisia asumaan. Etenkin suomalainen tietämys paperi- ja selluteollisuuden alalla on ollut keskeistä. Pääasiassa suomalaiset ovat Etelä-Afrikassa toimineet maanviljelijöinä, työnjohtajina ja henkisen työn tai liike-elämän palveluksessa. Varsinaista ulkoa tuotua työvoimaa Etelä-Afrikka ei ole tarvinnut, vaan koulutettuja oman alansa ammattilaisia. Etelä-Afrikan keskeistä osuutta suomalaisten Afrikka-siirtolaisuudessa tukee sekin, että vuodenvaihteessa 1996–1997 maassa asui 210 Suomen kansalaista, kun koko Afrikassa heitä oli 556.

Meri ja kulta houkuttelivat ensimmäiset suomalaiset Australiaan 1800-luvulla. Merimiehet joko karkasivat tai ottivat ulosmaksun laivoiltaan suunnaten sitten kulkunsa mm. kultalöydöksille. Varsinainen siirtolaisuus Suomesta Australiaan alkoi 1800-luvun lopulla. Muuttajat olivat pääosin lähtöisin Pohjanlahden rannikolta. Siirtolaisuuden varhaisvaiheisiin kuului myös Matti Kurikan yritys perustaa ”Kalevan Kansa”-ihanneyhteisö Queenslandiin vuosina 1899–1900. 1920-luvulla Australia muodostui vaihtoehdoksi Yhdysvaltoihin suuntautuneelle siirtolaisuudelle. Syynä olivat Yhdysvaltojen säätämät siirtolaisten maahanpääsyn rajoitukset. Myös ns. ketjusiirtolaisuuden vaikutus lisäsi muutttoa Australiaan. Lisäksi maan taloudellinen nousukausi tarjosi työ-

tä. Suomessa lähtöaluetta oli etenkin Keski-Pohjanmaa. Kaikkiaan noin 2000 suomalaista muutti maahan vuosina 1921–1939. Siirtolaiset suuntasivat erityisesti Queenslandin osavaltioon, jossa Suomi-farmilla ja siellä työnjohtajana toimineella Nestori Karhulalla oli keskeinen rooli alkuvaiheessa. Naisten ja perheitten osuus siirtolaisten joukossa kasvoi tänä aikana.

Toisen maailmansodan jälkeen siirtolaisuus Suomesta Australiaan oli vähäistä, kunnes Australian valtio ryhtyi 1950-luvulla toteuttamaan ns. avustettua siirtolaisuutta saadakseen maahan työvoimaa. Australia nousikin varteenotettavaksi vaihtoehdoksi suomalaiselle siirtolaiselle. Kaikkiaan yli 20 000 suomalaista on toisen maailmansodan jälkeen muuttanut maahan. 1970-luvun yleismaailmallisen laman jälkeen Australia tiukensi maahanmuuttoa, ja suomalaistenkin siirtolaisten lukumäärä väheni. Australia on kuitenkin ollut Yhdysvaltojen ja Kanadan ohella tärkein suomalaisen kaukosiirtolaisuuden kohdealue. Vuoden 1996 väestölaskennan mukaan Australiassa asui 8 619 Suomessa syntynyttä henkilöä. Suomen kansalaisia asui maassa vuoden 1996 lopulla 3 746. Avustetun siirtolaisuuden aikana toisen maailmansodan jälkeen suomalaiset olivat suurin Australiaan muuttanut pohjoismaalaisten joukko. Ensimmäiset skandinaaviset siirtolaiset saapuivat Australiaan vuonna 1830. Kultaryntäys 1850- ja 1860-luvuilla samoin kuin 1800-luvun loppu olivat skandinaavisen siirtolaisuuden huippuaikaa ennen toisen maailmansodan jälkeistä avustettua siirtolaisuutta.¹⁰

Uuden-Seelannin suomalaissiirtolaisuus on hyvin samanlaista Australian

Finnish Memorial Parkissa Finland Roadin varrella, Bli Bli:ssä, Australiassa, paljastettiin 6.4.1997 suomalaisen siirtolaisuuden muistomerkki, jonka on tehnyt kiiminkiläinen kuvanveistäjä Martti Väänänen. – *Olavi Koivukangas.*

kanssa. Rantautuneet merimiehet ja kullankaivajat olivat ensimmäiset maahan saapuneet suomalaiset. Kullankaivuu oli monen Skandinaaviasta saapuneen työkohte. Uuden-Seelannin eteläsaarella työskenteli vuosina 1863–1866 kaikkiaan 4 000–5 000 skandinaavista kullankaivajaa.¹¹ Pääosin suomalaiset asettuivat satamakaupunkeihin tai niiden välittömään läheisyyteen. Pohjanmaa ja etenkin Munsala olivat suomalaisten pääasiallisimmat lähtöalueet Suomessa. 1920- ja 1930-luvuilla siirtolaisuus Suomesta Uuteen-

Seelantiin oli vähäistä, ja toinen maailmansota katkaisi sen kokonaan. Vasta 1950-luvulla uudet suomalaiset alkoivat saapua maahan. He saapuivat työskentelemään paperiteollisuuden palvelukseen Tokoroaan ja Kawerauhun. Tätä suomalaisten muuton huippukautta kesti 1960-luvun puoliväliin. Sen jälkeen tulijoiden määrä on ollut vähäinen. 1970- ja 1980-luvulla uudeksi siirtolaisryhmäksi nousivat naiset, jotka muuttivat maahan solmittuaan avioliiton. Uuden-Seelannin taloudellinen lama 1990-luvun alussa on myös vähentänyt siirtolaisuutta maahan.

Kaikkiaan suomalaisia on muuttanut Uuteen-Seelantiin 1 500–2 000 viimeisten 150 vuoden aikana. Vuodenvaihteessa 1996–1997 maassa asui 177 Suomen kansalaista. Kaiken kaikkiaan suomalainen siirtolaisuus Uuteen-Seelantiin on ollut pientä ja valikoivaa. Vertailtaessa sitä ruotsalaisten muuttoon Uuteen-Seelantiin huomataan, että kaikkiaan noin 3 300 ruotsalaista muutti Uuteen-Seelantiin ennen vuotta 1940. Sen jälkeen muuttoliike on ollut vähäisempää. Suoranaista joukkomuuttoa Ruotsista Uuteen-Seelantiin esiintyi jo 1870-luvulla, kun Uusi-Seelanti värväsi uusia eurooppalaisia asukkaita maahan. Kaikkiaan on arvioitu, että Uudessa-Seelannissa ruotsalaisen taustan omistaa noin 10 000 ihmistä, suomalaisen ehkä muutama tuhat.¹²

Utopiayhteisöt ovat leimallisia suomalaiselle siirtolaisuudelle Latinalaiseen Amerikkaan. Ennen niiden syntyä 1900-luvun alkupuolella vain yksittäiset merimiehet, sotilaat ja tiedemiehet olivat muuttaneet alueelle. Kaikkiaan suomalaiset perustivat kuusi ihanneyhteisöä, kolme Keski-Amerikkaan ja kolme Etelä-Amerikkaan. Näiden yhteisöjen taustalla

oli usein niissä asuneita yhdistänyt aate. Samoin venäläisten Suomea kohtaan suuntaamat sortotoimenpiteet vuosisadan alussa toimivat osin motiivina. Asukkaita utopiayhteisöihin houkuteltiin lehtiartikkelien avulla. Usein seurauksena oli pettymys, olosuhteet eivät vastanneet odotuksia. Sisäiset ristiriidat ja mm. taloudelliset ongelmat vaikeuttivat myös yhteisöjen toimintaa. Niistä palattiin usein heti Suomeen. Jäljelle jääneiden johdolla nämä yhteisöt muuttuivat tavallisiksi siirtokunniksi, joiden asukasluku on vähentynyt. Suomalaisen jälkeläiset ovat siirtyneet läheisiin asutuskeskuksiin Latinalaisessa Amerikkassa.

Nämä Latinalaisen Amerikan utopiayhteisöt ovat verrattavissa Kanadaan vuosisadan vaihteessa perustettuihin suomalaisyhteisöihin. Kanadan hallitus yritti mm. värväyskirjallisuuden avulla saada siirtolaisia Suomesta. Suomalaiset onnistuivat perustamaan yhden hyvinvoivan farmialueen Saskatchewanin provinssiin ennen vuosisadan vaihdetta. Tämä oli vuonna 1888 perustettu New Finland eli Uusi Suomi, jonne muutti vuoteen 1901 mennessä ainakin 46 perhettä ja 20 poikamiestä. Toinen suomalaisyhteisöistä Kanadassa oli länsirannikolle Matti Kurikan vuonna 1901 perustama Sointula, joka oli selväpiirteinen ihanneyhteiskunta. Se yhdisti ideologiassaan sosialistisia ja teosofisia ihanneaatteita. Sointulan matkan teki noin 1000 henkeä. Yhteisön taustalla ollut yhtiö lopetettiin vuonna 1905.¹³

Näiden utopiayhteisöjen ohella on Latinalaiseen Amerikkaan muuttanut yksittäisiä suomalaisia siirtolaisia. Toisen maailmansodan jälkeen he ovat usein olleet suomalaisten yritysten palveluksessa olevia projektityöntekijöitä, kehitysyhteis-

työhankkeissa mukana olevia sekä lähetystöjen henkilökuntaa. Lisäksi suomalaisia lähetystyöntekijöitä toimii alueella yhteensä 72. Suomalaisilla on ollut yhteistointia, mutta Etelä-Amerikan suomalaiskeskuksissa ei ole toiminut esimerkiksi raittiusseuroja samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa ja Kanadassa.¹⁴ Viimeisintä suomalaisasutusta edustavat suomalaisten Boliviassa 1980- ja 1990-luvuilla tekemät maakaupat.

Vuoden 1996 lopulla Latinalaisessa Amerikassa asui yhteensä 779 Suomen kansalaista. Kaikkiaan suomalaissyntyisten lukumääräksi arvioidaan noin 3 500. Etelä-Amerikka on kiinnostanut ruotsalaisia enemmän. Pelkästään Brasiliaan on Ruotsista muuttanut noin 10 000 siirtolaista. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Ruotsissa koettiin suoranainen Brasilian-kuume. Huippuvuonna 1891 maahan muutti yli 2 000 ruotsalaista. Olosuhteet olivat kuitenkin pettymys, ja Ruotsi auttoi kansalaisiaan muuttamaan takaisin.¹⁵

Johtopäätökset ja arviointi

Taloudelliset syyt ovat pääosin myös eteläiselle pallonpuoliskolle suuntautuneen suomalaissiirtolaisuuden taustalla. Etenkin tämä pätee tarkasteltaessa muuttoliikettä Australiaan 1920-luvulla, ja uudelleen 1950- ja 1960-luvuilla. 1920-luvulla Australia nousi Pohjois-Amerikan vaihtoehdoksi, koska Yhdysvallat tiukensi maahanpääsyä. Monet muuttivat Australiaan hankkiakseen itselleen varallisuutta, lisäksi maatalojen nuorimmat sisarukset joutuivat lähtemään perinnönjaon jälkeen muualle töihin omaisuuden siirryttyä van-

himmalle pojalle. Samoin 1950- ja 1960-luvuilla Suomen elinkeinorakenteen nopea muutos lisäsi siirtolaisuutta. Australiaan muutto on nähtävissä samankaltaisena ilmiönä kuin suuri siirtolaisuus Ruotsiin. Suomalaiset muuttivat parempien palkkojen ja paremman elintason takia ulkomaille töihin. Australian siirtolaisia houkutteleva politiikka vaikutti osaltaan asiaan. Taloudelliset syyt olivat myös niiden ammattimiesten muuton taustalla, jotka värväystoiminnan kautta muuttivat töihin ulkomaille. Heihin lukeutuivat Kongojoen konemiehet vuosisadan vaihteen Afrikassa, Etelä-Afrikkaan 1950-luvulla muuttaneet puhelin- ja kaivosmiehet, sekä Uuteen-Seelantiin hakeutuneet paperityöntekijät. Kullankaivuu on myös näytellyt keskeistä roolia Etelä-Afrikkaan, Australiaan ja Uuteen-Seelantiin suuntautuneessa siirtolaisuudessa.

Jos kullanetsinnän taustalla halutaan nähdä myös seikkailumotiivi, niin sellainen on todennäköisesti löytynyt ainakin osalla niistä suomalaisista miehistä, jotka siirtyivät palkkasotureiksi Ranskan muukalaislegioonaan. Poliittiset ja aatteelliset syyt olivat puolestaan niiden henkilöiden motiivina, jotka lähtivät perustamaan utopiyhteisöjä Latinalaiseen Amerikkaan. He halusivat toteuttaa omia maailmankatsomuksellisia oppejaan, toiset taas pakenivat mm. Venäjän Suomessa harjoittamaa sortoa ja maan venäläistämistä. Osa siirtolaisiksi lähteneistä miehistä halusi välttää asepalvelusta Venäjän armeijassa, ja siksi lähdettiin ulkomaille. Lisäksi poliittiseen toimintaan osallistuminen on voinut johtaa henkilön lähtöön siirtolaiseksi ulkomaille. Samanlaisia motiiveja siirtolaiseksi lähtöön on ollut mm. 1900-luvun alussa Kanadaan muuttaneilla suo-

malaisilla, jotka kokivat olevansa poliittisia pakolaisia lähtiessään pois Suomesta Venäjän harjoittaman sorron takia.¹⁶ Kuriositeettina mainittakoon, että vuoden 1997 lopulla seitsemän suomalaista oleskeli eteläisellä palkkonpuoliskolla pakosta. He suorittivat rangaistustaan paikallisissa vankiloissa. Boliviassa heitä oli yksi, Australiassa ja Etelä-Amerikassa kaksi, sekä Mosambikissa ja Etiopiassa kummassakin yksi.¹⁷

Nykyisin siirtolaiset ovat useimmiten korkeasti koulutettua väkeä, joka muuttaa eteläisellekin pallonpuoliskolle työn takia tai mm. hankkiakseen uusia elämäkokemuksia. Tähän ryhmään voi lukea mm. kansainvälisten ja suomalaisten yritysten palveluksessa työskentelevät, sekä Suomen ulkoasiainhallinnon ja erilaisten kehitysyhteistyöprojektien parissa työskentelevät henkilöt. Heille ulkomailla asuminen on yksi vaihe elämässä, ei välttämättä samalla tavalla lopullinen siirtyminen vieraaseen ympäristöön, kuten monella aiemmalla siirtolaisella.

Kuten muuallakin, minne suomalaiset ovat muuttaneet siirtolaisiksi, myös Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Oseaniassa suomalaiset ensimmäisen polven siirtolaiset ovat pyrkineet säilyttämään suomalaisuuttaan järjestäytyneen yhteistoiminnan avulla. Perustettujen Suomi-seurojen avulla on haluttu vaalia omaa kulttuuriperinnettä, sekä huolehtia ulkosuomalaisten eduista vieraassa maassa. Koska siirtolaisten kielitaito oli usein puutteellista, seurat auttoivat myös käytännön asioiden hoitamisessa.

Suomalaisuuteen kiinteästi kuuluva sauna on myös seurannut siirtolaisia uusille asuinsijoille. Suomalaiset ovat rakentaneet mm. Australiaan ja Uuteen-

Seelantiin omia saunojaan. Uuden-Seelannin Kaweraussa suomalaiset perustivat saunan yhteyteen jopa oman seuransa.¹⁸

Suomalaisten perustamat sanomalehdet, mm. Australiassa, ovat olleet myös tärkeässä asemassa välittäessään tietoja Suomesta sekä uuden asuinmaan oloista. Suomalaisilla on myös omaa kirkollista toimintaa. Lisäksi suomalaiset ovat perustaneet omia kouluja lapsilleen. Näitä Suomi-kouluja toimii joka maanosassa yhteensä 34 eri maassa. Ne määriteltiin 1980-luvulla Suomen opetusministeriössä virallisesti osaksi suomalaista kulttuuria. Australiassa Canberrassa, Sydneyssä ja Melbournessa Suomi-koulujen toimintaa on ollut 1980-luvun alusta alkaen. Lukuvoonna 1996–1997 kolmessa koulussa oli 64 oppilasta. Afrikassa oli Tansanian, Zimbabwen ja Kenian Nairobien Suomi-kouluissa yhteensä 31 oppilasta. Etelä-Amerikassa on Chilen Santiagon ja Argentiinan Buenos Airesin Suomi-kouluista muodostunut koko suomalaisen siirtokunnan kohtauspaiikkoja. Näissä kahdessa koulussa oli oppilaita yhteensä 34.¹⁹ Myös vanhenevan siirtolaisväestön oloista on haluttu huolehtia, viimeaikaisena esimerkkinä australiansuomalaisten perustama lepokoti.

Ensimmäisen polven siirtolaisten rivien harvetessa on ulkosuomalaisten yhteistoiminta muuttanut muotoaan, paikoin jopa loppunut. Osa suomalaisten perustamista seuroista on jättänyt suomen pois kokouskielenä. Suomalaisten kanssa avioituneet ulkomaalaiset ovat paikoin tulleet toimintaan mukaan. Siirtolaisten jälkeläiset ovat lisäksi sulautuneet ympäröivään yhteiskuntaan. Tätä ovat edesauttaneet mm. koulunkäynti sekä avioliitot. Suomesta saapuneet uudet siirtolaiset ei-

vät myöskään ole samalla tavalla olleet mukana toiminnassa. Heillä ei ole ollut siihen halua eikä tarvetta. Työtehtävien takia tapahtuva, usein väliaikainen oleskelu ulkomailla, ei ole vaatinut samantilaista yhteistoimintaa kuin aiemmilla siirtolaisilla.

Yhteyksiä Suomeen on pidetty yllä mahdollisuuksien mukaan. Käyntejä entisessä kotimaassa ovat kuitenkin rajoittaneet usein pitkä välimatka sekä matkan

kalleus. Kirjeitten ja puhelimen ohella nykyajan parantuneet tietoliikenneyhteydet, mm. sähköposti ja internet, tarjoavat mahdollisuuden reaaliaikaiseen yhteydenpitoon entiseen kotimaahan. Uutiset ja tiedot Suomesta kulkevat perille nopeammin kuin ennen. Siten eteläisellä pallonpuoliskolla asuvat ulkosuomalaiset ovat kutistuvassa maailmassa aiempaa verrattomasti lähempänä omaa tai esivanhempiensa entistä kotimaata.

Lähdeviitteet

Suomalaiset Afrikassa

- 1 Winqvist, Alan H., Scandinavians and South Africa; Their Impact on the Cultural, Social and Economic Development of pre-1902 South Africa, Cape Town 1978, s. 12, 41–45.; The Journal of Hendrik Jacob Wikar (1779) with an English translation by A.W. Van der Horst. Edited, with an introduction and footnotes, by Dr. E.E. Mossop, Cape Town 1935.
- 2 Sivonen, Seppo, ”Henrik Jakob Wikar – suomalaissyntyinen Afrikan tutkija 1700-luvulta”, Historiallinen Aikakauskirja 1/1982, s. 14–23; Sivonen, Seppo, ”Suomalainen Wikar ansioitui Afrikan tutkijana 1700-luvulla”, Helsingin Sanomat 20.4.1986; Svenfelt, Anders, ”Wikar, Henric Jacob” – Keskipohjalaisia elämäkertoja, toim. Pentti Pulakka, Kokkola 1995, s. 874.; Berg, Lasse, När Sverige upptäckte Afrika. Värnamo 1997, s. 106–107.
- 3 Ibid.
- 4 Arppe, A.E., ”Anteckningar om Finska Akkemister”, Bidrag till Kännedom af Finlands Natur och Folk utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten, Helsingfors 1870, s. 1–110; Peltoniemi, Teuvo, Kohti parempaa maailmaa, Keuruu 1985, s. 14–21.
- 5 ”August Nordenskiöld”, Iso Tietosanakirja, Otava, osa 9, Helsinki 1935, s. 379. Ks. myös Uola, Mikko, Suomi ja Etelä-Afrika. Kanssakäyminen ja käsitykset toisesta osapuolesta 1800-luvulta apartheid-kysymyksen kärjistymiseen, Tampere 1974, s. 13–14.
- 6 Kuparinen, Eero, An African Alternative: Nordic Migration to South Africa, 1815–1914, Jyväskylä 1991, s. 118; Halén, Harry, Kulkumiehiä, Helsinki 1986, s. 64.
- 7 Kuparinen 1991, s. 120.
- 8 Alfthan, G.A., Afrikanska Reseminnen: Äfventyr och Intryck från En utflykt till de Svartes Världsdel, Helsingfors 1892, passim ja mm. s. 49, 109; Alfthanista ks. Uola 1974, s. 12.
- 9 Leikola, Anto, Kaksi suomalaista kaukomatkaajaa, Suomen historia 4, Espoo 1986, s. 166–167.
- 10 Kuparinen, Eero, Valkoista Afrikkaa rakentamassa. Pohjolan miehet ja Kapmaa Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian hallintokaudella 1652–1795, Turku 1995, s. 10, 14, 65–66, 192–199. Iso Tietosanakirja, osa X, Helsinki 1996, s. 871.
- 11 Kuparinen 1991, s. 140–142.
- 12 Kansalaistamisasiakirjat, National Archives of South Africa, Pretoria; Backman, Wold., Emigrationen från Munsala socken, Helsingfors 1948, s. 14–15; Åkerblom, Bror, Munsala sockens historia, Vasa 1972, s. 70–72.
- 13 Kuparinen 1991, s. 160.
- 14 Kuparinen 1991, s. 206.

- 15 Kero, Maija-Leena, ”Löytyisikö onni Afrikasta? Suomalaiset siirtolaiset vuosisadan vaihteen Etelä-Afrikassa”, Suomen Silta 5/1968, s. 9.
- 16 Kuparinen, Eero, ”Maan alla ja päällä suomalaista siirtolaiselämää vuosisadan vaihteen Johannesburgissa”, Siirtolaisuus-Migration 2/1982, s. 17–27; Kuparinen, Eero, ”A ‘Golden’ Disappointment: Finnish Migration to South Africa before the First World War” – Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden, toim. Michael G. Karni, Toronto 1981, s. 279–287; Kuparinen 1991, passim; Uola 1974, s. 13–30; Kero, Maija-Leena, ”Löytyisikö onni Afrikasta?”. Suomalaiset siirtolaiset vuosisadan vaihteen Etelä-Afrikassa”, Suomen Silta 5/1968, s. 8–9; Myhrman, Anders, ”Österbottnisk emigration till Sydafrika”, Norden Vol. 81, N:o 40, 19.10.1977; Koivukangas, Olavi, From the Midnight Sun to the Long White Cloud. Finns in New Zealand, Jyväskylä 1996, s. 115–118; Tätä muuttoliiketta kuvaa Brita Högnäs-Sahlgren romaanissaan ”Herman, min Herman”, Sahlgrens förlag Ab 1988.
- 17 Kuparinen, Eero ”Enligt uppgift död i Sydafrika – suomalaisten siirtolaisten terveydellinen ympäristö vuosisadan vaihteen Etelä-Afrikassa”, Turun Historiallinen Arkisto 34, Turku 1980, s. 174–195; Öhman, Runar C., Silikosis-Studier ämte bidrag till kannedom om den s.k. minsjukan bland utvandrare från svenska Mellersta Österbotten, Helsingfors 1927, s. 88–94.
- 18 Uola, Mikko, ”Finnish Warriors in the South African War”, Siirtolaisuus-Migration 1/1977, s. 2–13; Uola 1974, s. 17–30; Winqvist 1978, passim; Kuparinen, Eero, ”Magersfonteinin muisto – buurisodan skandinaavimuistomerkin pulmallinen pystytyshistoria”, Turun Historiallinen Arkisto 37, Turku 1982, s. 217–249. Hyvä aikalaiskuvaus skandinaaveista buurisdassa on Sal Balcke, ”Svenskar i Sydafrika”, Prärieblomman Kalender för 1912, Rock Island Ill., 1911. Kirjoittaja oli ollut Etelä-Afrikassa vv. 1901–1907. Suomalaisen kokemuksesta buurisodassa: Gustafsson, Matts och Viklund, Nils, Boer och engelsmän; skildringar ur det sydafrikanska kriget 1899–1901 av österbottningarna, Skrifter utgivna av Svenska Folkskolans Vänner. Häft 68, Helsingfors 1910; ja Lindberg, Ernst, Suomalaisen seikkailuja buurisodassa ja muistoja vankeudesta S:t Helenan saarella, Helsinki 1904.
- 19 Lindberg 1904; Uola 1977, s. 9; Kuparinen, Eero, ”Eksotiikkaa pohjalaiskoteihin – sanomalehtien Etelä-Afrikka-kirjeet siirtolaiselämän kuvaajina” – Maitten ja merten takaa; vuosisata suomalaisia siirtolaiskirjeitä, Turun Historiallinen Arkisto 30, toim. Eero Kuparinen, Tammisaari 1985, s. 204.
- 20 Eriksson, C.T., Seikkailujeni Afrikka, Helsinki 1932, passim; Winqvist 1978, s. 179–180.
- 21 Anne Austenin 2.6.1998 Siirtolaisuusinstituuttiin lähettämä John Austenin elämäkerta.; Kronqvist, Anita, ”Johan Österlund från Replot blev pionjär i Rhodesia”, Vasabladet 2.8.1997; Kronqvist, Anita, ”Han var född på Langeron”, Vasabladet 9.8.1997; Uola, Mikko, Suomalaiset Afrikkaa etsimässä. Boijer-veljesten ja C.T. Erikssonin vaiheita eteläisessä Afrikassa 1890-luvulta lähtien, Tampere 1976, passim; Uola 1974, passim; Eriksson 1932, passim.
- 22 Koivukangas, Olavi, Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947, Jyväskylä 1986, s. 329–330; Kansanaho, Erkki, Etelän Ristin alla, Australian suomalaisten kirkollista elämää, Helsinki 1975, s. 25–27.
- 23 Uola 1976, passim; Eriksson 1932, passim.
- 24 Signe Huhtamäki, Axel ja Helga Saarukan jälkeläisten haastattelu North Vancouverissa v. 1981, SI, Turku.
- 25 Winqvist 1978, s. 73; Eirola, Martti, The Ovambogefahr, The Ovamboland reserva-

- tion in the Making, Rovaniemi 1992, s. 223–225; Siiskonen, Harri, ”Pohjoismaat kiinnostuivat Namibiasta jo pari vuosisataa sitten. Ruotsalaiset vahvasti esillä 1800-luvulla”, Helsingin Sanomat 6.8.1989. Lähetystyöntekijöistä voi lukea lisää mm. Savola, Alb., Ambomaa ja sen kansa, Helsinki 1924; Savola, Alb., Martti Rautanen, Helsinki 1927; Suomalaista raivaustyötä Afrikan erämaassa, toim. Kivinen, Walde, Helsinki 1945; Saarisalo, Aapeli, Etelän Ristin Mies, Martti Rautasen elämä, Porvoo 1971.
- 26 Vilhunen, Tuulikki, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani, Schantz, Hans von, Hinkka, Jorma, Itään ja etelään, Lähetysseuranaajat valokuvaajina 1890–1930, Helsinki 1995, s. 12.; Peltola, Matti, Suomen lähetysseuran Afrikan työn historia, Sata vuotta suomalaista lähetystyötä 1859–1959 II. Kuopio 1958, s. 158–159.
- 27 Peltola 1958, s. 178–181.
- 28 Peltola 1958, s. 189–194.
- 29 Peltola 1958, s. 199–204, 212–218; Suomen Lähetysseuran Arkisto, Suomen Lähetysseuralle laaditut kirjoitukset ja esitelmät koskien Namibiaa vuosina 1880–1934, Dg 1 Käsikirjoitukset ja esitelmät vuosina 1880–1968, Kansallisarkisto, Helsinki; Kempainen, Kati, Suomalaisen lähetystyksen suhteet anglikaaneihin ja katolilaisiin Lounais-Afrikassa 1919–1937, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 180, Helsinki 1998, passim.
- 30 Peltola 1958, s. 235–237; Raiskio, Teuvo, Oudosta kulkijasta ihmiseksi. Suomalainen Bushmanni lähetystyö ja sen välittämä kuva Bushmanneista vuosina 1950–1985, Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 26, Oulu 1997, s. 36–40.
- 31 Suomen kehitysyehtyö. K 14/1995 vp, Hallituksen kehitysyehtyökertomus eduskunnalle vuodelta 1994, Helsinki 1995, s. 115–116; Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1996. Kertomus vuoden 1995 toiminnasta, Jyväskylä 1996, s. 49–51; Saarelma-Maunumaa, Minna, ”Missio Na-
- kambale jatkuu Namibiassa”, Suomen lähetysseuranomat 8/1995, s. 12–13; Suomalaisista henkilönnimistä lähemmin Saarelma-Maunumaa, Minna, Kun Nanguelasta tuli Aino, Namibian Ambomaan henkilönnimistö 1883–1993, Helsingin yliopisto 1995 sekä Saarelma-Maunumaa, Minna, Henkilönnimet kulttuurimurroksessa, Kristinuskon ja eurooppalaistumisen vaikutus Namibian Ambomaan henkilönnimistöön, Helsingin yliopisto 1997.
- 32 Uola, Mikko, ”Suomalaismasinisteja Kongossa”, Siirtolaisuus-Migration 3/1979, s. 1–13.
- 33 Rainer Grönlundin lahjoitus 011/1993 koskien hänen Belgian Kongossa ollutta isoisänsä Axel Harald Grönlundia, SI, Turku.
- 34 Irja Sirénin lahjoittama Akseli Leppäsen kokoelma 10/1986 SI, Turku; Akseli Leppäsen negrologi Suomen Konemestariliiton julkaisussa Voima ja Käyttö 7–8/1938.
- 35 Roos, Saga, Sadun ja seikkailun Kongo. Porvoo 1949; Suomen merikapteenit. Elämäkerrallisia tietoja, Finlands sjökaptener. Biografiska uppgifter, Helsinki 1940, s. 112; Uola 1979, s. 12; Kuparinen, Eero, ”Suomalaiset Belgian siirtomaaimperiumia rakentamassa; Masinistisiirtolaisia lähti myös Turusta”, Turun Sanomat 16.9.1993.
- 36 Wallin, Georg August, Tutkimusmatkoilla arabien parissa, Juva 1989, s. 5–10.
- 37 Uusi Suomi 8.5.1979.
- 38 Huxley, Elspeth, White Man’s Land. Lord Delamere and the Making of Kenya, Vol. One 1870–1914, Trowbridge, Whitshire 1980 (1. painos 1935).
- 39 Gallen-Kallela, Akseli, Afrikka-Kirja; Kallela-Kirja II, Porvoo 1964, (1. painos 1931); Okkonen, Onni ja Gallen-Kallela, A., Elämä ja Taide, Porvoo 1949; Gallen-Kallela, Kirsti, Isäni Akseli Gallen-Kallela, II, Elämää isän mukana, Porvoo 1967 (1. painos 1965) s. 348–349 ja passim.
- 40 Mattson, Gustaf, Suomen mies meni Sanzibariin, Porvoo 1915.

- 41 Furuhjelm, Annie, *Människor och öden*, Helsingfors 1932, s. 108–111; Olin, K-O., *Alaska Del I, Ryska tiden*, Jakobstad 1995, s. 188–189; Pipping, Ella, *En orons legionär. Nils Gustaf von Schoultz 1807–1838*, Helsingfors 1967, passim; Åberg, Alf, *De första utvandrarerna*, Lund 1984, s. 155–160.
- 42 Varakonsuli Kaarlo Brusin Ulkoasianministeriölle 22.6.1922, UM, 16 Z, Muukalaislegioona.
- 43 Gustav Aspelinin kirje 23.4 1922 Moscarasta Algeriasta, UM:n arkisto, Helsinki, 16 Z, Muukalaislegioona, Suomalaiset ulkom. sotapalveluksessa ym.
- 44 Bertel Kurténin kirje 20.11. 1922 Le Bedeou, Algeria, UM:n arkisto Helsinki, 16 Z, Muukalaislegioona ...
- 45 Kurtén, Bertel, *Suomalainen Muukalaislegioonassa. Kuolemaan vihittyjen legiona*, Helsinki 1931, passim.
- 46 Pääkonsuli Mauno Nordberg, *Consulat General de Finlande à Paris*, 25.8.1925 ulkoasianministeriölle; UM:n kirje Helsingin Pohjoisen Suomalaisen Seurakunnan Kirkkoherranvirastolle 23.7. 1931, UM:n arkisto, Helsinki, 16 Z Stenroth Adley Kaatunut Marokossa.
- 47 Kurko, Kaarlo, *Saharan Legioonat. 10 vuotta Muukalaislegioonan riveissä, Jyväskylä 1933*, passim.
- 48 *Muukalaislegioonan historia*, Otavan Iso tietosanakirja, osa 9, s. 6; Arolainen, Teuvo, ”Tuntemattomat Palkkasoturit”, *Helsingin Sanomat* kuukausiliite No 22, 30.10.1993; Kurtén 1931, passim.
- 49 Suomen Lontoon pääkonsulin viraston raportti No. 11/30, 21.5.1930, UM:n arkisto, Helsinki, 36 D, Etelä-Afrikan Unionin uusi siirtolaislaki.
- 50 Varakonsuli N. Meyerin raportti Durbanista v. 1924, UM:n arkisto, Helsinki, 53 F 66, Vuosikertomukset ja raportit.
- 51 Sherin Holmin haastattelu, Durban 24.7.1997.
- 52 Uola 1974, s. 43, 75–76; Jukola, Martti, ”Suomalaiset Etelä-Afrikassa. Lähetystöneuvos Taavi Pohjanpalo kertoo”, *Suomen Silta*, 1/1951, s. 10–11; Litma, Arne, ”Terveisiä Etelä-Afrikasta”, *Suomen Silta*, 2/1959, s. 28–29; Ilmari Wathenin haastattelu, Johannesburg 3.8.1997.
- 53 Salonen, Ahti M., *Kauppamiehenä Kapkaupungissa*, Helsinki 1951, s. 78; Hannu Ketolan haastattelu, Richards Bay 26.7.1997; Donald von Veh’n haastattelu, Johannesburg 2.8.1997; Sasu Mikkosen haastattelu, Johannesburg 3.8.1997; Finnish knowhow on display at Mondi Richards Bay, Finland exports Southern Africa 1994.
- 54 Kristiina Bothan haastattelu, Kapkaupunki 1.8.1997; Hannes Kokon haastattelu, Kapkaupunki 1.8.1997; Pankola, Rauno, *Päähänpistosta Kapkaupunkiin*, Kotiposti 9/1962, s. 28–29.
- 55 ”Seilasimme kuolemankiululla Afrikkaan”, *Kotiposti* 22/1975, s. 2–6, 68, 91, 94.
- 56 Donald von Veh’n haastattelu, Johannesburg 2.8.1997; Al (Aaro) Heinosen haastattelu, Johannesburg 4.8.1997; Reino Vuolan haastattelu, Helsinki 4.9.1998.
- 57 Tauno Hyvösen haastattelu, Johannesburg 5.8.1997; Heikki Järvisen haastattelu, Johannesburg 5.8.1997.
- 58 Auli Koivula-Frankenhauserin haastattelu, Mossel Bay 28.7.1997; Heikki Järvisen haastattelu, Johannesburg 5.8.1997; Ilari Sepän haastattelu, Pretoria 6.8.1997; Tiina Mitchellin haastattelu, Johannesburg 3.8.1997.
- 59 ”Etelä-Afrikan Suomalaiset”, *Suomen Silta* 4/1961, s. 7; Katsaus Suomi-Etelä-Afrikka Seuran toimintaan vuonna 1953/1954; Heikki Järvisen haastattelu, Johannesburg 5.8.1997; Auli Koivula-Frankenhauserin haastattelu, Mossel Bay 28.7.1997; Etelän Risti 1/1970, 1/1971, 2/1971, 1/1972, 1/1973, 1/1974; Etelä-Afrikan Suomalainen Seura, *Tiedotuskirje* no. 3, 15. marraskuuta 1972; Helenius, Henrik, ”Lisää suomalaisia Etelä-Afrikkaan”, *Suomen Silta* 5/1997, s. 22.

- 60 Aaltio, Tauri, ”Etelä-Afrikka – valkoisen miehen tasavalta”, Suomen Silta, 4/1972, s. 10–12.
- 61 Suomen kehitys yhteistyö. K 11/1996 vp, Hallituksen kehitys yhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1995, Helsinki 1996, s. 108 ja 138; Evaluation of the Development Cooperation between the United Republic of Tanzania and Finland, Report 1995:1, Helsinki 1995, passim; Suomen kehitys yhteistyö 1995 -esite, Ulkoasiainministeriön kehitys yhteistyöosasto 1995.
- 62 Tiihola, Vappu, ”Slummin lasten elämä olisi muutoin toivoa vailla”, Aamulehti 18.8.1991; Rinta-Komsi, Salme, ”Vammaistyön alku Keniassa”, Kirkkomme lähetys 2/95, s. 21–22.
- 63 Smedjebacka, Henrik, Tansaniasta tuli kut-su, Vaasa 1976, s. 6–8, 34–35, 77, 88–89; Smedjebacka, Henrik, Lutheran church autonomy in northern Tanzania 1940–1963, Acta Academiæ Aboensis, Ser. A, Humaniora, 44:3, Åbo 1973, passim.
- 64 Suomen lähetysneuvoston tilastot 1996; Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1996, s. 10, 13; Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1997, Kertomus vuoden 1996 toiminnasta, Jyväskylä 1997, s. 33–68; Saarinen, Riitta, ”Kuivuus ja huono hygienia levittävät tauteja Afrikassa”, Helsingin Sanomat 7.5.1996.
- 65 Väisänen, Anssi, ”Afrikasta Lama-Suomeen; Täällä riidellään pienistä asioista”, Kainuun Sanomat 27.8.1978.
- 66 Kallioniemi, Sirpa, ”Valmet jyrää Tansaniassa”, Ilkka 19.3.1989.
- 67 Pihlava, Jorma, ”Yläneen mies aikoo korjata huippusatoja Tansaniasta”, Turun Sanomat 30.7.1995; Lampinen, Elina, ”Tansaniaan oma auringonkukka- ja maissifarmi. Herra Rintalan unelma etsii vielä toteuttajaansa”, Turun Sanomat 3.3.1996.
- 68 Korkiasaari, Jouni, Suomalaiset maailmalla, Turku 1989, s. 139.
- 69 Ibid.; Kaskinen, Tapani, ”Nigerian Suomi-Kerho”, Suomen Silta, 4/1989, s. 14; Laihonon, Kirsi, ”Suomalaisena Sinuhen maassa”, Emigrantti 1/1996, s. 22–24.
- 70 Puheenjohtaja Paavo Aarnio, kaupallinen neuvos, kirje Marita Lehtiselle, Helsinki 13.8.1975, Suomen Afrikka-Seura r.y. saapuneet kirjeet 1974–1983; Suomi-Afrikka Seura r.y:n puheenjohtaja Paavo Aarnion puhe Nigerian kansallispäivänä 18.10.1975, Case Academica Helsinki, Paavo Aarnion kokoelma, Kansallisarkisto C 10 76/III.

Suomalaiset Australiassa

- Jones, F. Lancaster, ”Aboriginal Australians”, Population of Australia, Country Monograph Series, No 9, Vol 1, YK, New York 1982, s. 128–129; Suomi 20.3.1998.
- Tämä historiallinen yleiskatsaus perustuu teokseen A New History of Australia, toim. Crowley, Frank, Melbourne 1974.
- Alkuperäiset kirkonkirjat tuhoutuivat Turun palossa 1827; Bäck, Abraham, Herman Dietrich Spörings Äreminne, Stockholm 1749.
- Joppien, Rudiger & Smith, Bernhard, The Art of Captain James Cook’s Voyages, Vol 1: The Voyage of the Endeavour 1768–1771 with Descriptive Catalogue of all the known original drawings of people, places, artefacts and events and the original engravings associated with them, New Haven & London 1985, s. 76.; Koivukangas, Olavi, ”Herman Dietrich Spöring; an Explorer from Turku who sailed with James Cook in the South Seas 1768–1771”, Studia Histo-

- rica in Honorem Vilho Niitemaa, Turku 1987, s. 174; Henriksson, Markku, Toinen aalto, Eurooppalaiset rosvo- ja löytöretket Amerikoissa, Tampere 1997, s. 212–213.
- 5 The Journals of Captain James Cook on his Voyages of Discovery: The Voyage of the Endeavour 1768–1771, toim. Beaglehole, J.C., Cambridge 1955, s. 447.
 - 6 Salmond, Anne, Two Worlds; First Meeting between the Maori and Europeans 1642–1772, Auckland 1991.
 - 7 Koivukangas, Olavi, Sea, Gold and Sugarcanne. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947, Jyväskylä 1986, s. 56; Ramsay, Henrik, ”Purjelaivojen merimiehiä”, Valtamerten ääriältä, Helsinki 1950, s. 22–26.
 - 8 Hornborg, Eirik, Segelsjöfartens historia, Helsingfors 1923, s. 397; Koivistoinen, Eino, Tahiti, Porvoo 1977, s. 81–88; Koskinen, Aarne A., Missionary Influence as a Political Factor in the Pacific Islands, Helsinki 1953, s. 128, nootti 4.
 - 9 Vic NR (Victoria Nationalization Records) 1901/8541/N 532, CA (Commonwealth Archives), Canberra.
 - 10 C’t’h (Commonwealth) NR 1911/19080, CA, Canberra.
 - 11 Cronquist, Corfitz, Vandringar i Australien åren 1857–59, Göteborg 1859, s. 88–90; kirje Peter Widemanilta 20.5.1857, julkaistu Norden-lehdessä 22.2.1902.
 - 12 Koivukangas 1986, s. 66.
 - 13 Åbo Tidning 24.1.1854; Åbo Underrättelser 23.3.1858; Helsingfors Tidningen 19.6.1858; Åbo Underrättelser 14.12.1861.
 - 14 Kansalaistamisasiakirjat osavaltioiden ja liittovaltion arkistoissa.
 - 15 Vic NR 1896/6327/C 1065, CA, Canberra.
 - 16 Nikula, Oscar, Turun kaupungin historia 1809–1856, Turku 1972, s. 304.
 - 17 C’t’h NR 1902/9182/P 1744; Vic NR 1899/7984; NSW (New South Wales) NR 1881/7/8, CA, Canberra.
 - 18 P.W. Snellman, Oulun laivoja ja laivureita vuosina 1816–1875, toim. Kopisto, Aarne, Oulu 1974, s. 115–118.
 - 19 Pohjanpalo, Jorma, Australiaa kynällä ja kameralla, Helsinki 1931, s. 297–298.
 - 20 Passiluettelot, Vaasan maakunta-arkisto.
 - 21 Kleinschmidt, M.A., Migration and Settlement Schemes in Queensland, BA Dissertation, University of Queensland 1951, s. 13, 149–150.
 - 22 Niitemaa, Vilho, ”Australiansuomalainen Erakko-Seura vv. 1902–1904”, Turun Historiallinen Arkisto XXV, Turku 1971, s. 166; Koivukangas, Olavi, Finnish Migration to Australia before World War II; Area of Origin and Migration Characteristics – julkaisu no 4, Yleisen historian laitos, Turun yliopisto, toim. Vilho Niitemaa, Turku 1972.
 - 23 Työmies 19.5.1899; Niitemaa 1971, s. 169.
 - 24 Työmies 3.6.1899.
 - 25 Letter from Department of Immigration, Brisbane 3.10.1899 to Under Secretary Chief Secretary’s Department, ”Emigration from Finland to Queensland” QA (8344), in-letter 9063/1899, PRE/A 37.
 - 26 Siirtolaisuusasiamiehen vuosikertomus 1899, V & P QLD 1900, Vol V, s. 676; Register of Migrants arriving on Immigrant Ships entering Queensland 5.1.1899 – 30.3.1906, QA 46/16.
 - 27 Letter from Department of Immigration, Brisbane 3.10.1899 to the Under Secretary Chief Secretary’s Department, ”Emigration from Finland to Queensland”, QA (8344), in-letter 9063/1899, PRE/A 37.
 - 28 Letter from J. Brenan to the Assistant Immigration Agent, Bundaberg, Brisbane 29.12.1899 and reply by Mr H. St Geo Caulfeild, 6.1.1900 (in-letter 2214/1900, QA, PRE/A 48); letter from J. Brenan, Brisbane 8.1.1900 to the Under Secretary Chief Secretary’s Department; letter from the Queensland Government Office, London 15.1.1900, confirming telegram of same date, in-letter 2214/1900, QA, PRE/A 48.
 - 29 Siirtolaisuusasiamiehen vuosikertomus 1899, V & P QLD 1900, Vol V, s. 676.
 - 30 Matti Kurikan kirje tyttarelleen Aili Kurikalle, Brisbane 19.11.1899, Osmo T. Lin-

- noilan aineisto, Helsinki; Niitemaa 1971, s. 180–181; Wilson, J. Donald, ”Matti Kurikka and the Settlement of Sointula, British Columbia 1901–1905”, Finnish Americana, Journal of Finnish American History and Culture, Volume III, 1980, s. 9; ”Nambourin suomalaiset”, TYYH/S/X/7/III (Turun yliopiston yleisen historian laitos).
- 31 The Bulletin 21.7.1900; Elämä 30.12.1905; Matti Kurikan kirje tyttarelleen Aili Kurikalle, Brisbane 24.3.1900, Osmo T. Linnoinlan aineisto, Helsinki.
- 32 Kero, Reino, Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War, Vammala 1974, s. 146.
- 33 Census of Australia 1921.
- 34 Siirtolaisuuskomitean raportti vuodelta 1918, Helsinki 1924.
- 35 Kokkola 17., 19., 21.1., 17.12.1921, 3.11.1923; Härmänen, Aarne, ”Suomalaishistoriikka siirtolaisuutemme alkuvaiheilta Pohjois-Queenslandissa”, Cairnsin Suomi-Seuran pöytäkirjat 31.1.1926, TYYH/S/7/II; Suomi 11/1963; Nestori Karhulan haastattelu, Brisbane 7.4.1969.
- 36 Kalervo Groundstroemin pitämä Sydneyn ja Melbournen Suomalaisten Merimieslähetyksien päiväkirja 1922–1926, SMLA (Suomen Merimieslähetyksien arkisto), Helsinki.
- 37 Koivukangas 1986, s. 111; Matti Järvisen aineisto, TYYH/S/a/52/I ”Muistelmat. Tositapahtumia 40 vuoden takaa”.
- 38 Groundstroem, Kalervo, ”Tuntematonta tulevaisuutta kohti”, Merimiehen Ystävä 3/1925, s. 43; Suomen Kuvalehti 5.5.1928.
- 39 Harald Tannerin käsikirjoitus ”Australian suomalaisten oloista” sekä liitteenä ollut kirje kanadansuomalaiselle sanomalehti Kanadan Uutisille 25.11.1926, SKA (Sydneyn konsulaatin arkisto) Sydney 1919–41, Fi:1, 26.
- 40 Harald Tanner Ulkoasiainministeriölle, ”Siirtolaisuuden rajoittaminen”, 31.12.1930, UM 36 K, f.; Department of Home Affairs, Canberra, 22.12.1930 to the Consul of Finland, Sydney, UM 36 K, f.; Harald Tannerin vuosiraportti 1928 Ulkoasiainministeriölle, Sydney 12.2.1929, UM 53, F 51, f.; konsuli Paavo Simeliuksen raportti n:o 6 Ulkoasiainministeriölle, Sydney 12.4.1938, UM, Canberra, 36 D, ”Australia”; Suomi 20.3.1930; Suomen Silta 1/1938.
- 41 Koivukangas 1986, s. 138.
- 42 Lamidey, Noel W., Aliens Control in Australia 1939–46, Sydney 1974, s. 6, 11, 20–26.
- 43 Paavo Vennosen haastattelu, Canberra 12.3.1981, SI, Turku.
- 44 Nestori Karhulan haastattelu, Brisbane 7.4.1969, SI, Turku.
- 45 John Monolan haastattelu, Adelaide 13.4.1981, SI, Turku.
- 46 Koivukangas, Olavi, Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen, Siirtolaisuustutkimuksia A 1, Kokkola 1975, s. 25–27.
- 47 Forward, Marjatta, ”Seikkailujen matka Australiaan”, Suomi 25.1.1991.
- 48 Koivukangas 1975, s. 3–4.
- 49 Patridge, P.H., ”Depression and War, 1929–50”– Australia: A Social and Political History, toim. Gordon Greenwood, Sydney 1955, s. 406; Reese, Trevor R., Australia in the Twentieth Century; A Short Political Guide, Lontoo 1964, s. 136–137; Clark, Manning, A Short History of Australia, (7. painos) New York 1969, s. 250–251.
- 50 Koivukangas 1975, s. 4.
- 51 Ibid., s. 20.
- 52 Ibid., s. 27; ”Bonegilla ’97”, Suomi 22.1.1997.
- 53 Koivukangas 1975, s. 20–21, 28.
- 54 ”Viisi suomalaista laittomasti Australiasa”, Suomi 25.7.1996.
- 55 Koivukangas 1975, s. 23–24; ”Australien – 15 000 finländares hemland”, Suomen Silta 4/1984, s. 36.
- 56 Price, Charles, Ethnic Groups in Australia, Canberra 1989, Table 3.

- 57 ”Suomalaisten määrä Australiassa romah-
tanut?”, Suomi 23.7.1997; Census of Aust-
ralia 1996, The Australian Bureau of Sta-
tistics; ”Australiassa yhteensä 8 619 Suo-
messa syntynyttä”, Suomi 20.3.1998.
- 58 Koivukangas, Olavi, Scandinavian Immi-
gration and Settlement in Australia before
World War II, Siirtolaisuustutkimuksia C 2,
Kokkola, 1974, s. 204–205, 296.
- 59 Koivukangas 1975, s. 47–48.
- 60 Koivukangas 1974, s. 224; Koivukangas
1975, s. 30–32.
- 61 Koivukangas 1975, s. 40, 77–90.; ”Austra-
lian autoteollisuus siirtolaisten varassa”,
Suomi 1.10.1969; Price, Charles A., Sout-
hern Europeans in Australia, Melbourne
1963, s. 155–158.
- 62 Ahlskog, Ralf, ”Matti Ruonalan menestys-
tarina”, Iltalehti 28.1.1988; Korhonen,
Heikki, ”Australiaan kelpaavat aivot ja
raha”, Suomen Kuvalehti 50/1994.
- 63 Korhonen, Heikki, ”Ritva Harli – Tasmani-
an onnellinen lammasfarmari”, Gloria
kesä–heinäkuu 1994.
- 64 ”Aimo Murtonen in Memoriam”, Suomi
25.7.1996.
- 65 Koskinen 1953, s. 126–127; Suomi
6.8.1929; SKA 1919–41, Sydney Fgc:2,
UM, Helsinki; Suomi 24.11.1932; Arto
Tastulan käsikirjoitus.
- 66 Hillel Liljeblad to Commissioner: Request
for grant of land at Granville, 7 Aug. 1886,
CRS G 9, 104/86, AA, Canberra. Original
National Archives and Public Records Ser-
vice of Papua New Guinea, Boroko; Sydney
Morning Herald 3.6.1924; Kalervo Ground-
stroem, Diary of the Seamen’s Mission for
2 June 1924, SMLA Brisbane; SKA, Syd-
ney 1919–41, Fgb:5, UM, Helsinki.
- 67 Suomi 15.3.1926; Lauri Laiho konsuli Tan-
nerille, Rabaul 18.10.1925, SKA 1919–41,
Sydney Fgc:5, 22 La-Le, UM, Helsinki;
SKA 1919–41, Sydney Fgc:9, 22 Y-Ö, UM,
Helsinki; Suomi 14.3.1932; Harald Tanner
N.I.Karhulalle, Sydney 7.3.1932.
- 68 Nat.Rec. 1928/4416 Qld; Nat.Rec. 1904/
8088, Nat.Rec. 1940/8088 (poika Chas.
Forstrom halusi tuolloin liittyä RAAF:iin).
- 69 Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1997,
Kertomus vuoden 1996 toiminnasta, Jyväskylä
1997, s.100–103; Hyytiäinen, Erja,
”Kylästä jäivät jäljelle vain kookospuut”,
Turun Sanomat 21.7.1998.
- 70 Olavi Koivukankaan puhe suomalaissiirto-
laisuuden muistomerkin paljastustilaisuus-
dessa, Bli Bli 6.4.1997, SI, Turku; ”Wuo-
sikertomus toimintakaudelta 1902 ja
1903”, Erakko-Seuran kantakirja, s. 71–72,
TYYH/S/a/4/V, Vilho Niitemaan painatta-
mana, Turun Historiallinen Arkisto XXV,
Turku 1971.
- 71 Erakko-Seuran pöytäkirja 6.7.1902, § 2, §
3; Erakko-Seuran kantakirja, s. 72–73,
TYYH/S/a/4/V.
- 72 Orpo 12.8.1903.
- 73 Erakko-Seuran kantakirja, s. 2, 5, TYYH/
S/a/4/V.
- 74 Orpo 15.3.1903.
- 75 Orpo 26.10.1902.
- 76 Orpo 7.8.1904.
- 77 Erakko-Seuran pöytäkirjat, TYYH/S/a/4/V
- 78 Orpo 30.1.1904.
- 79 Erakko-Seuran pöytäkirja 11.10.1903, § 4,
Erakko-Seuran kantakirja s. 89, TYYH/S/
a/4/V.
- 80 Erakko-Seuran pöytäkirja 16.10.1904 § 3,
kantakirjan s. 139; pöytäkirja 23.10.1904 §
2, kantakirjan s. 142; pöytäkirja 6.11.1904,
kantakirjan s. 143–144, TYYH/S/a/4/V.
- 81 Lindström-Best, Varpu, ”’Fist Press’. A
Study of the Finnish Canadian Handwritten
Newspapers”, Finnish Americana, Vol. IV,
1981, s. 93–103.
- 82 Martti Moisanderin kirje Olavi Koivukan-
kaalle, Nambour 9.1.1997, SI, Turku.
- 83 Heimo Seuran pöytäkirja 27.12.1914, Bris-
bane.
- 84 Heimo Seuran pöytäkirja 14.3.1915, Bris-
bane.
- 85 Koivukangas 1986, s. 310.
- 86 Heimo Seuran pöytäkirja 25.6.1916, § 4,
Brisbane.

- 87 Eino Keskisen päiväkirja 9.9.1924, SI, Turku.
- 88 ”Australian suomalaisten yhteistyö”, TYYH/S/X/III.
- 89 Heimo Seuran pöytäkirja 22.2.1925, § 8, Brisbane; Suomi 4.12.1939.
- 90 ”Nambourin suomalaiset”, TYYH/S/X/7/III.
- 91 Heimo Seuran pöytäkirjat 18.12.1939, § 1 & 11.2.1940, § 2–3, Brisbane.
- 92 Heimo Seuran pöytäkirja 26.9.1948, § 2–3, Brisbane.
- 93 Cairnsin suomalaisten kokouksen pöytäkirja 21.9.1924, Cairnsin Suomi-Seuran paperit, TYYH/S/7/II.
- 94 Cairnsin suomalaisten kokouksen pöytäkirja 7.6.1925, Cairnsin Suomi-Seuran paperit, TYYH/S/7/II.
- 95 Cairnsin suomalaisten kokouksen pöytäkirja 28.6.1925, TYYH/S/X/7/II.
- 96 Cairnsin Suomi-Seuran vuosikertomus 1925, TYYH/S/X/7/II; luettelo seuran jäsenistä 1925, mikrofilmirulla 5, SI, Turku.
- 97 Suomi-Seuran pöytäkirjat 30.8.1925, 31.1.1926 ja 5.6.1926, TYYH/S/X/7/II.
- 98 N.K.K., ”Suomi A.C:n synty”, SAC, Pöytäkirjat, I, TYYH/S/A/7/II.
- 99 SAC, pöytäkirja 5.2.1927, TYYH/S/A/7/II
- 100 Eino Keskisen haastattelu, Jämsä 9.9.1973, SI, Turku.
- 101 Suomi Athletic Clubin pöytäkirjat ja vuosikertomukset, TYYH/S/A/7/II.
- 102 SAC, liite jäsenluetteloon 1939 ”Sähkösanomia Suomeen”, TYYH/S/A/7/II,3.
- 103 SAC, Vuosikertomus 1952, TYYH/S/A/7/II,3.
- 104 SAC, pöytäkirja 28.12.1947; Brisbanen seudun suomalaisten kokouksen pöytäkirja 14.10.1951, TYYH/S/A/7/II,3.
- 105 Falkenberg, Lea, ”42 vuotta brisbanelaista seuratoimintaa”, Suomi Juhlanumero 1969; ”Kuusikymmentä vuotta suomalaisuutta – Brisbanen Suomi-Seura juhli ja urheili”, Finlandia News 10.6.1987; Söder, Risto, ”Suomalaisten yhteistyötä Australiassa on tiivistettävä”, Suomi 21.4.1993.
- 106 Tullyn Suomi-Seuran pöytäkirja 14.10.1928, § 1,3,4,5; ”Historiikki Tullyn ‘Suomi’ Seuran 10 vuotistoiminnasta”, liite vuosikertomukseen 1938, mikrofilmirulla 5, SI, Turku.
- 107 Suomi 15.2.1930.
- 108 Suomi 30.11.1936; Finlandia News 9.1.1979.
- 109 Suomi 28.2.1935.
- 110 Tullyn Suomi-Seuran pöytäkirja 28.7.1946, § 2, mikrofilmirulla 5, SI, Turku.
- 111 Suomi 4.12.1939.
- 112 Suomi 13.9.1937.
- 113 Suomi 4.12.1939.
- 114 Yritys-seuran pöytäkirjat 12.3.1940, 8.4.1940, 11.6.1940, 2.2.1941, 10.12.1945; yleiskokouksen pöytäkirja 3.2.1946, mikrofilmirulla 5, SI, Turku.
- 115 Y. Korpelan käsikirjoitus 4.12.1965, Mt. Isan Suomen Heimoseuran paperit, mikrofilmirulla 6, SI, Turku; Suomi 17.12.1935.
- 116 Suomi 20.3.1937.
- 117 Y. Korpelan käsikirjoitus 4.12.1965; Mount Isan Suomen Heimoseuran vuosikertomus 1940, mikrofilmirulla 6, SI, Turku; Harjamäki, Irja, ”Mount Isan sosiaalinen toiminta vilkasta omien ja muidenkin eduksi”, Finlandia News 27.8.1981.
- 118 Ibid.
- 119 Tarkempi selostus Mount Isan Suomen Heimoseurasta Armas Koskisen teoksessa Heimoseuran tarina, historiikki, Adelaide 1979.
- 120 Suomalais-Eestiläinen Seura, raportti 6.7–30.11.1924, SKA, Sydney 1919–41, Fi:3,35, no 2, UM, Helsinki; myös pastori Groundstroemin päiväkirja 6.7.1924, SMLA, Helsinki.
- 121 Harald Tannerin käsikirjoitus 1926 ”Suomalaisista siirtokunnista ja seuroista Australiassa”, SKA, Sydney 1919–41, Fi:1, 26, UM, Helsinki.
- 122 Suomalais-Eestiläinen Seura, raportti 6.7–30.11.1924, SKA, Sydney 1919–41, Fi:3, 35, no 2, UM, Helsinki.
- 123 Suomi 30.11.1936.
- 124 Suomi 1.8.1928; Pohjanpalo 1931, s. 306.

- 125 Suomi 19.6.1929.
- 126 Suomi 30.1.1931.
- 127 Suomi 30.11.1936.
- 128 Suomi 25.10.1937.
- 129 Beverley, Satu, Finnish Society of Sydney 1929–79; 50 vuotta värikästä toimintaa, Sydney 1979, s. 15.
- 130 Ibid.; ”Finnish Society of Sydney edelleen vahvin suomalainen urheiluseura”, Finlandia News 29.1.1981; Kilpeläinen, Hannu, ”Western Suburbs Finnish Club 10 vuotta”, Suomi 12.9.1979; Salo, Matti, ”Sydneyn seurat etsivät yhteistä toimintalinjaa”, Suomi 16.5.1989; Jukkola, Martti, ”Kulttuuri-seura päätettiin lopettaa”, Suomi 3.4.1998.
- 131 Oskari Salosen kirje Olavi Koivukankaalle, Frankston 26.8.1970; Norden 27.6.1925; Väinö Suomisen haastattelu, Turku 17.5.1973, SI, Turku.
- 132 Norden 27.6.1925.
- 133 Melbournen Suomalaisen Seuran kokous 18.6.1923, mikrofilmirulla 4, SI, Turku; Engström, Gunnar, ”Kirje Melbournesta”, MY (Merimiehen Ystävä), 8–9/1923, s. 112–113.
- 134 Suomi 30.11.1936.
- 135 Melbournen Suomi-Seuran arkisto, Melbourne; Virkajärvi, Pentti, ”Toisella vuosikymmenellä”, Suomi Juhlanumero 1969; ”Melbournen Suomi-Seura 40 v.”, Suomi 7.7.1998.
- 136 Jumppanen, Terttu, ”Johtokunta kasaan Melbourneassa”, Suomi 7.10.1993.
- 137 Pentti Virkajärven haastattelu, Melbourne 25.3.1981, SI, Turku.
- 138 Laine, Marjatta, ”Muistelmia naisjaoston toiminnasta”, Suomi 13.5.1981; Pekkarinen, Reijo, ”Yhteispelillä se sujuu”, Suomi 28.2.1989; Juntunen, Jouni, ”Mietteitä australiansuomalaisuuden tulevaisuudesta”, Suomi 15.3.1996; Pekkarinen, Marko, ”Hyviä uutisia Suomi Clubilta!”, Suomi 11.7.1996; ”Canberran klubi myytäneen pois”, Suomi 21.5.1998; Reijo Pekkarisen haastattelu, Jyväskylä 2.8.1998, SI, Turku; Söder, Risto, ”Canberran Klubista ei saatu huippuhintaa”, Suomi 7.7.1998; Moilanen, Arja, ”Utukainen – Canberran Suomi-Seura aloittanut toimintansa”, Suomi 17.9.1998.
- 139 Laine, Marjatta ja Leo, ”Mihin hävisivät ensimmäiset vuodet”, Suomi 15.3.1991; Pekkarinen, Reijo, puhe Canberran Suomi-Seuran 25-vuotisjuhliissa, Finlandia News 10.11.1983.
- 140 Jorma Pohjanpalon lahjoitus: Canberran Kisan aineisto 12/80, SI, Turku; Osku 20.9.1971.
- 141 Levin, Tuulikki, ”Wollongongin Seudun Suomi-Seuran touhuja”, Finlandia News 20.12.1989; Levin, Tuulikki, ”Wollongongin seuralla ikioma karavaani”, Suomi 30.8.1991; Levin, Tuulikki, ”Wollongongilaisille ystävyysseura Suomesta”, Suomi 28.3.1991; Tolvanen, Reino, ”Australian suomalaisten elämää”, Etelän Risti 1/23.10.1970, s. 11–15.
- 142 ”Siirtolaisten muistomerkki väritti Nambourin seudun juhannusta”, Finlandia News 25.6.1993.
- 143 Eronen, Olavi, ”Finnish Australian Club of Tasmania 20 vuotias!”, Finlandia News 8.7.1996.
- 144 Nurminen, Erkki, Australian Suomalaisen Lepokotiyhdistyksen historia, Fitzgerald Printing 1995, passim; Uotila, Heimo, ”Australian Suomalaisen Lepokotiyhdistys toiminut 20 vuotta”, Finlandia News 10.4.1995; Nurminen, Erkki, ”Mietteitä sivupenkiltä”, Finlandia News 7.10.1997; Salo, Matti, ”Hoivakodin rakentaminen vaatii vielä ponnistuksia”, Suomi 26.9.1996; Söder, Risto, ”Eric Penttilä luottavaisena tulevaisuuteen: Finlandia Village on huipputason lepokoti!”, Newspaper 17/26.9.1997; Korhonen, Matti J., ”Australian suomalaisten riittainen lepokotihanke”, Ruotsinsuomalainen 31/31.7.1997; ”Australian suomalaisten tunnetuin ääni Eric Penttilä Lepokotiyhdistyksen puheenjohtajaksi”, Finlandia News 29.9.1997; ”Eric Penttilä valittiin Lepokodin johtajaksi”, Suomi 6.8.1998.

- 145 N.I. Karhulan kirje 'Suomi-Farmilta' konsulille 24.9.1924, TYYH/S/7/III.
- 146 Heimo Seuran pöytäkirja 19.10.1924, § 4.
- 147 Pohjanpalo 1931, s. 303.
- 148 Pöytäkirja Australian ja Uuden-Seelannin suomalaisten seurojen keskusliiton perustavasta kokouksesta, joka pidettiin Canberassa maaliskuun 10–11 pv. 1962, Australian Suomalaisten Liiton Arkisto, Sydney.
- 149 Salo, Matti & Hedström, Synnöve, "Australasian Suomalaisten Liitto", Suomen Silta 2/1989; Pekkarinen, Reijo, "Suomi-Päivät toimineet hyvin yli 30 vuotta", Suomi 29.8.1994; Ylönen, Annikki, "Terveiset Australiasta", Amerikan Uutiset 4.9.1997; Selenius, Paula, "Australiassa vietettiin Suomi-Päiviä", Suomen Silta 3/1998, s. 52..
- 150 Beijbom, Ulf, Australiefararna, Stockholm 1983, s. 82.
- 151 Norden 27.6.1925; Eilert, Håkan, Källa invid öknens rand, En bok om Svenskar och Svenskt Kyrkoliv i Melbourne 1856–1981, Melbourne 1981.
- 152 Koivukangas 1974, s. 164; Kansanaho, Erkki, Kirkko ja merenkulkijat, Sata vuotta Suomen Merimieslähetysseuran työtä, Saarijärvi 1983, s. 239.
- 153 Waltari, Toivo, Suomen merimieslähetystoimi 1875–1925, Helsinki 1925, s. 305–306; Kansanaho, Erkki, Etelän Ristin alla: Australian suomalaisten kirkollista elämää, Pieksämäki 1975, s. 24–25.
- 154 Suomen Merimieslähetysseuran pöytäkirja, Helsinki 21.9.1916, § 3, SMLA, Helsinki; myös Waltari 1925, s.311.
- 155 Johan O. Boijerin kirjeet Akseli Renvallille Helsinkiin, Sydney 24.1.1917, SMLA, Helsinki; Sydney 10.2.1917, SMLA, Brisbane.
- 156 MY 6–7/1919, s. 98.
- 157 Suomi 30.11.1936.
- 158 Waltari 1925, s. 316–317; Suomi 30.11.1936.
- 159 MY 1/1926, s. 8; Sydneyn merimieslähetysseuran pöytäkirja 1922–1926.
- 160 Kansanaho 1975, s. 32. .
- 161 Otto Kaksosen haastattelu, Kisko 8.8. 1973.
- 162 Suomi 18.7.1930.
- 163 Kansanaho 1975, s. 45.
- 164 Niilo Ojan päiväkirja 23.10.1935, mikrofilmirulla 4, SI, Turku.
- 165 Kansanaho 1975, s. 64; myös Matti Paa-vonperän pro gradu-tutkielma "Suomalaisten siirtolaispappien julistustyö Australiassa vuosina 1949–1967", Teologian laitos, Helsingin yliopisto 1973.
- 166 Otto Kaksosen haastattelu, Kisko 8.8. 1973.
- 167 Kuusamo, H., kirje Sydneyn pastorille, El Arish 10.7.1923, SMLA, Brisbane.
- 168 Piispainkokouksen asettaman ulkosuomalaistyöryhmän muistio, 1979, s. 75–76; Launikari, Jaakko, "Australian suomalaisten tämän hetkisen tilanteen tarkastelua", Puheenvuoro siirtolaisasiain neuvottelukunnan kokouksessa Turussa 6.5.1982, s. 4; Jormakka, Jorma, "Suomi-konferenssi 30 v.", Suomi 19.2.1998, s. 5.
- 169 Suomalaiset maailmalla 1995, Kirkon ulkosuomalaistyön vuosijulkaisu, s. 26–28; Suomalaiset maailmalla 1996, Kirkon ulkosuomalaistyön vuosijulkaisu, s. 18–19; "Canberran seurakunta kutsuu 'suomea puhuvan papin'", Suomi 25.10.1996; Kilpeläinen, Maire, "Naiset – seurakuntien ahkerat työmurahaiset", Suomi 3.12.1980; Iso-Aho, Annikki, "Mount Isan 30-vuotisjuhla", Suomi 25.3.1994; "Urpo Kokkonen papiksi Brisbaneen", Suomi 7.7.1998.
- 170 Malmberg, S., "Muistelmia alkuvuosilta", Australian Hyvä Sanoma, tammikuu 1980.
- 171 Aho, Sakari, "Muistoja 20 vuoden takaa", Australian Hyvä Sanoma, tammikuu 1980; Peltonen, Kalervo, "25 vuotta lehtityötä Australiassa", Australian Hyvä Sanoma, lokakuu 1986.
- 172 Uotila, Heimo, "Lähetysaarnaja Martta Pesu kuollut", Finlandia News 17.11. 1997.
- 173 Wargelin, John, The Americanization of the Finns, Hancock 1924, s. 114–126; myös Pilli, Arja, The Finnish-Language Press in Canada 1901–1939; A Study in the History of Ethnic Journalism, Siirtolaisuustutkimuksia C 6, Turku 1982, s. 40.

- 174 Lindström-Best 1981.
- 175 Gilson, Miriam & Zubrzycki, Jerzy, *The Foreign-Language Press in Australia 1848–1964*, Canberra 1967, s. 4.
- 176 Norden 30.7.1857 ja 6.8.1857, vain näiden kahden numeron tiedetään säilyneen.
- 177 N.I. Karhulan kirje Kalervo Groundstroemille, ”Suomi-Farmi” 8.6.1925, No 703/25, SMLA, Brisbane.
- 178 Suomi 6/1966.
- 179 Melbournen Suomalaisen Seuran pöytäkirjat 10.5.1925, § 5–7 & 8.8. 1925, § 4, mikrofilmirulla 4 SI, Turku.
- 180 Suomi 15.3.1926; Melbournen Suomalaisen Seuran pöytäkirjat 23.8.1925, § 2 & 27.12.1925, § 2,19, mikrofilmirulla 4, SI, Turku.
- 181 Suomi 1/1926.
- 182 Suomi 27.10.1930; Otto Kaksosen haastattelu, Kisko 8.8.1973.
- 183 Pohjanpalo, Jorma, ”Australian Suomi-lehti”, Suomen Silta 2/1961.
- 184 Suomalaisen Sanomalehtiyhtiön pöytäkirjat 11.7.1931, § 4–5 & 23.7.1933, § 6, mikrofilmirulla 4, SI, Turku.
- 185 Suomi 23.3.1936; Suomalaisen Sanomalehtiyhtiön pöytäkirja 29.1.1933, § 17, 28, mikrofilmirulla 4, SI, Turku.
- 186 Suomi 17.12.1935.
- 187 Suomi 15.1. ja 21.2.1938.
- 188 Suomi 17.12.1935.
- 189 Suomi 23.6.1941; Suomalaisen Sanomalehtiyhtiön vuosikertomus 1938, mikrofilmirulla 4, SI, Turku.
- 190 Suomi 2/1951.
- 191 Pohjanpalo 1961, s. 21.
- 192 Urpo Kokkosen kirje Jorma Louhivuorelle, Brisbane 16.8.1965, SMLA, Brisbane.
- 193 Harald Tannerin kirje Kalervo Groundstroemille, Sydney 25.1.1926, SMLA, Brisbane.
- 194 Suomi 15.11.1926.
- 195 Suomi 1.3.1927.
- 196 Suomi 15.6.1935.
- 197 Keskipohjanmaa 3.10.1969.
- 198 Kirje kansalaiskokouksen puolesta, allekirjoittajina Karl Karppinen ja Johannes Riipinen, Brisbane 15.9.1917, 53, F 60 a, UM, Helsinki.
- 199 J.O. Boijerin kirje pastori Hakolalle Helsinkiin, Sydney 10.2.1918, SMLA, Brisbane, TYYH/S/X/7/III ”Konsulaatti”.
- 200 J.O. Boijerin kirje pastori Hakolalle Helsinkiin, Sydney 10.2.1918, SMLA, Brisbane, TYYH/S/X/7/III; Suomen Silta 2/1963; Suomen Kuvalehti 20.3.1920.
- 201 Waltari 1925, s. 315; MY 12/1928, s. 224.
- 202 The Daily Herald 19.1.1909.
- 203 Konsulaatin (Kaasalainen) kirje N.I. Karhulalle, Runcorn 18.9.1939, No 682, SKA Sydney 1919–41, Fgc:5, 22, N.I. Karhula, UM, Helsinki.
- 204 Suomen Kuvalehti 2/1963; Harald Tannerin puhe Nauklérin muistotilaisuudessa 15.5.1921; SKA Sydney 1919–41, Fi:3, 35, No 1; Urheilun Kuva-aitta 10/1964.
- 205 Konsulaatin (Kaasalainen) kirje N.I. Karhulalle, Runcorn 18.9. 1939, No 682, SKA Sydney 1919–41, Fgc:5, 22, N.I. Karhula, UM, Helsinki; 53 F 51 b, Tanner, UM, Helsinki.
- 206 Nevakivi, Jukka, *Ystäväistä vihollisiksi; Suomi Englannin politiikassa 1940–41*, Helsinki 1976, s. 150.
- 207 Suomi 1.4.1926.
- 208 Suomi 1.4.1926.
- 209 Suomi 1.11.1927.
- 210 Suomi 17/1937; Suomi 31.8.1939.
- 211 J.P. Winterin kirje N.I. Karhulalle, Bellingen 26.7.1936, TYYH/S/X/7/III
- 212 Monthen, Ragnar, ”Pysykäämme suomalaisina”, Suomi 20.6.1932.
- 213 Oskari Salosen kirje Olavi Koivukankaalle, Frankston 1970, SI, Turku.
- 214 Suomen Silta 4/1938, s. 220; MY 4/1934, s. 60–63.
- 215 Ilmonen, S., *Amerikan ensimmäiset suomalaiset eli Delawaren siirtokunnan historia*, Hancock 1916, s. 69–70; Russel, Horace H., ”The Finnish Farmers in America”, *Agricultural History II*, huhtikuu 1937, s. 73.
- 216 Koivukangas 1986, s. 298.

- 217 Kaksonen, Otto, ”Sauna tunnelmaa Australiassa”, Suomen Kuvalehti 29.9.1928; Otto Kaksosen haastattelu, Kisko 8.8.1973.
- 218 Koivukangas 1986, s. 298.
- 219 Suomi 30.1. ja 27.8.1931; Suomi Juhlanumero 1969.
- 220 ”Suomen kielen aikuisopetusta Canberrassa”, Finlandia News 26.2.1996; ”Sydneyssä alkaa Suomi-koulu”, Suomi 8.11.1982; Beverley, Satu, ”Hauskaa yhdessäoloa Sydneyn Suomi-koululla”, Suomi 25.1.1995.
- 221 Uotila, Timo, ”Australiansuomalaisilla virkeitä tiedotusvälineitä”, Helsingin Sanomat 2.11.1988; ”Suomenkieliset ohjelmat säilyvät”, Suomi 26.9.1991; Piitulainen, Kari, ”Neljältä radioasemalta ohjelmia Australiansuomalaisille”, Etelä-Suomen Sanomat 4.10.1979; Alpo ja Annikki Kakkon haastattelu 9.7.1998.
- 222 Koivukangas 1975, s. 167–170; Lonkainen, Jaana, Liisa Raen elämä ja identiteetti, Toisen polven australiansuomalaisen etnisen identiteetin muuttuminen. Esitelmä yliasistentti Laura Aron johtamassa etnologian kandidaattiseminaarissa Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksessa 3.12.1996, s. 8–10, 19; Söder, Risto, ”Census antaa vakavia haasteita”, Suomi 3.4.1998.
- 223 Kirje Karl Karppiselta ja Johannes Riipiseltä 1917, UM, 53, F 60a.
- 224 Koivukangas, Olavi, ”Länsi-Australian omenakuningas oli Kälviältä”, Turun Historiallinen arkisto 31, Vammala 1976, s. 454.
- 225 Koivukangas 1986, s. 111.
- 226 Ibid., s. 136.
- 227 SAC, vuosikertomus 1932, TYYH/S/A/7/II.
- 228 Virtanen, Keijo, Settlement or Return, Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement, Migration Studies C 5, Turku 1979, s. 163; Käsikirjoitus huhtikuussa 1928 Suomen lehdistöä varten, UM 36 K, f.; Suomen Kuvalehti 3/1948; Koivukangas 1974, s. 198.
- 229 Cronquist 1859, s. 88–90.
- 230 Niemi, K.V., Kustaa Hiekka; kultaseppä, teollisuusneuvos, lahjoittaja 1855–1937, Tampere 1951, s. 205; Markus Markkulan haastattelu 9.11.1973, SI, Turku; Risto Hiekan haastattelu 24.10.1973, SI, Turku.
- 231 Eino Keskinen päiväkirja, 12.1.1930, SI, Turku.
- 232 Eino Keskinen päiväkirja, 23.2.1932, SI, Turku.
- 233 Matti Hassisen haastattelu, Kälviä 6.9.1973, SI, Turku.
- 234 Eino Keron haastattelu, Lohtaja 6.9.1973, SI, Turku.
- 235 Koivukangas 1975, s. 171–178.

Suomalaiset Uudessa-Seelannissa

- Tämä yleisesitys Uuden-Seelannin historiasta perustuu seuraaviin teoksiin: An Encyclopaedia of New Zealand, Vol. 2, toim. McLintock, A.H., Wellington 1966; Sinclair, Keith, A History of New Zealand, Auckland 1988; The Oxford History of New Zealand, toim. Oliver, W.H. & Williams, B.R., Wellington 1981.
- The Journals of Captain James Cook on his Voyages of Discovery: The Voyage of the Endeavour 1768–1771, toim. Beaglehole, J.C., Cambridge 1955, s. 529; myös Begg, A. Charles & Begg, Neil C., James Cook and New Zealand, Wellington 1969, s. 27; Henriksson, Markku, Toinen aalto, Eurooppalaiset rosvo- ja löytöretket Ameriikoissa, Tampere 1997, s. 212–213..
- Daniel Solander 1733–1782, naturvetenskapsman och världsomsegglare, Piteå kommuns kulturnämnd, skrifter 1, toim. Gisselquist, Christian & Tingbrand, Per, Piteå 1983.

- 4 Joppien, Rudiger & Smith, Bernhard, *The Art of Captain James Cook's Voyages*, Vol. 1: *The Voyage of the Endeavour 1768–1771 with Descriptive Catalogue of all the known original drawings of people, places, artefacts and events and the original engravings associated with them*, New Haven & Lontoo 1985, s. 41.
- 5 Beaglehole 1955, s. 447.
- 6 Salmond, Anne, *Two Worlds; First Meeting between the Maori and Europeans 1642–1772*, Auckland 1991.
- 7 Owens, J.M.R., "New Zealand before Annexation", *The Oxford History of New Zealand*, Wellington 1981; Sinclair 1988, s. 46; "Immigration", *An Encyclopaedia of New Zealand*, Vol. 2, Wellington 1966, s. 130.
- 8 Owens 1966, s. 31–32.
- 9 Melville, Herman, *Omoo; A Narrative of Adventures in the South Seas*, Evanston & Chicago 1968 (1. painos 1847), s. 46.
- 10 Koivukangas, Olavi, *Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947*, Jyväskylä 1986, s. 55–63.
- 11 Koskinen, Aarne, *Missionary Influence as Political Factor in the Pacific Islands*, Helsinki 1953, s. 128; Koivistoinen, Eino, *Tahiti*, Porvoo 1977, s. 81–88; Koivukangas 1986, s. 61. Peter Hägersteinista Tahitilla katso myös Russel, M., *Polynesia; A History of the South Sea Islands including New Zealand*, Lontoo MDCCLIII, s. 134.; Vancouver, Georg, *A Voyage of Discovery to the North Pacific Ocean and Round the World 1791–1795*, Lontoo 1984 (1. p. 1798).
- 12 Barratt, Glynn, *Russofobia in New Zealand 1838–1908*, Palmerston North 1981, s. 16.
- 13 Aminoff, Sten, *Svenskarna i Nya Zeeland; Den svenska utvandringen till Nya Zeeland fram till 1940*, Växjö 1988, s. 18.
- 14 Morton, Harry, *The Whales Wake*, Dunedin 1982, s. 261–262.
- 15 "First Report of Gold in New Zealand", *Bright Fine Gold; Stories of New Zealand Goldfields*, toim. Heinz, William F., Wellington 1974, s. 108–110.
- 16 Salmon, J.H.M., *A History of Goldmining in New Zealand*, Wellington 1963, s. 43–56; Heinz 1974, s. 56–59.
- 17 Morrell, W.P., *The Gold Rushes*, 2. painos, Lontoo 1968, s. 260–282.
- 18 *Census of New Zealand, 1871*.
- 19 *New Zealand Naturalization Records*, National Archives, Wellington.
- 20 Francis Urwinin jälkeläisten haastattelu, Auckland 30.1.1992, SI, Turku; *New Zealand Naturalization Records*, Wellington.
- 21 Anne Ingramilta ja muilta Wanhallan suvun jäseniltä saadut tiedot.
- 22 "Charles Williams", *Nat.Rec. I A 1923/20/1/1331/71/179*, National Archives (tästä lähtien lyhennettynä N.A.), Wellington.
- 23 *Register of Naturalization Certificates*, Vol 9, s. 8592, Commonwealth Archives, Canberra; Don Fisherin kirje Olavi Koivukan-kaalle, Pallarenda, Australia 24.3.1995, SI, Turku.
- 24 *A Return of the Freeholders of New Zealand – October 1882* (Uuden-Seelannin kiinteistönomistajien luettelo – lokakuu 1882), Alexander Turnbull Library, Wellington; "Erik West", *Nat.Rec. I A 1883/5052*, N.A., Wellington.
- 25 "John Koskela", *Nat.Rec. I A 1878/3184*, N.A., Wellington.
- 26 "John Johnson", *Nat.Rec. I A 1905/1026*, N.A., Wellington.
- 27 Koskelan perheen haastattelu, Lyttelton 5.1.1992, SI, Turku.
- 28 Backman, Wold, *Emigrationen från Munsala Socken, En enquete av Samfundet Folkhälsan i svenska Finland, Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk*, H. 88, no 7, Helsingfors 1948, s. 13–15; Åkerblom, Bror, *Munsala Sockens Historia*, Vaasa 1972, s. 67.
- 29 Toivonen, Anna-Leena, *Etelä-Pohjanmaan valtamerentakainen siirtolaisuus 1867–1930*, Seinäjoki 1963, s. 52.

- 30 Backman 1948, s. 13–15.
- 31 Eriksonin suvun haastattelu, Christchurch 5.1.1992, SI, Turku; Register of Aliens 1917, N.A., Wellington.
- 32 Kansalaistamisasiakirjojen mukaan Söderlund saapui Uuteen-Seelantiin 1883; ”Erik Suderlund”, Nat.Rec. I A 1887/20/4/119/24/34, N.A., Wellington.
- 33 Albert Söderlundin tyttären, Marlene Brankinin haastattelu, Christchurch 3.–5.1.1992, SI, Turku; Little Riverin ja Christchurchin syntymä- ja avioliittorekisterit, Registrar General’s Office, Lower Hutt.
- 34 Lyttelton Times 6.10.1887; Jacobson, H.C., Tales of Banks Peninsula, Akaroa 1976 (1. p. 1914), s. 316, 372–374; Ogilvie, Gordon, Banks Peninsula; Cradle of Canterbury, Wellington 1990, s. 236.
- 35 Ogilvie 1990, s. 85–90.
- 36 ”Jacob Holm”, Nat.Rec. I A 1884/3765/19/40, N.A., Wellington.
- 37 Taylor, Nicholas John, Family Background of the Scandinavian Side, Blomquistien sukutarina, Christchurch.
- 38 Isak Blomquistin jälkeläisten kokoamat perheen dokumentit; Marlene Brankinin haastattelu, Christchurch 5.1.1992, SI, Turku.
- 39 Guthrie, Brenda, New Zealand Memories, Lontoo 1930, s. 226–231.
- 40 Newton, Peter, Big Country of the South; North of the Rangitata, Wellington 1973, s. 44.
- 41 ”Matt Alarik Holm”, Nat.Rec. I A 1926/20/1/1458/73/148, N.A., Wellington.
- 42 Registration of Shipping and Seaman; Certificates of Master Mariners, Mates etc. 1874–1938, Ministry of Transport, Marine Division, Wellington, Sten Aminoffin keräämää aineistoa, SI, Turku.
- 43 ”Andrew Bloom”, Nat.Rec. I A 1920/20/1/1150, N.A., Wellington.
- 44 Churchouse, Jack, Leonard Robertson, the Whangaroa & La Bella, Wellington 1982, s. 147–150.
- 45 Luotolahti, Ruben F., Kuunarilaiva Mozartin matkassa maapallon ympäri, Turku 1982, s. 52; John Tolsonin kirje, Mataura 22.6.1992, SI, Turku; Kirk, Allan A., Fair Winds and Roughs Seas, the Story of the Holm Shipping Company, Wellington 1975, s. 33.
- 46 ”Otto Wilhelm Sandelin”, Nat.Rec. I A 1905/1368/44/33, N.A., Wellington.
- 47 ”Väinö Sarelius”, Nat.Rec. I A 1920/20/1/1694, N.A., Wellington; kansio ”Auckland”, 53, Fff, Ulkoministeriön arkisto, Helsinki.
- 48 Reed, A.H., Farthest South, Wellington 1953, s. 99–105; Martin, E.R., Marine Department Centennial History 1866–1966, Wellington 1969, s. 118.
- 49 ”Abraham Wast”, Nat.Rec. I A 1896/1011/32/219, N.A., Wellington.
- 50 Sansom, Olga, In the Grip of an Island; Early Stewart Island History, Invercargill 1982, s. 21.
- 51 Henrietta Tozerin haastattelu, Timaru 12.1.1992, SI, Turku.
- 52 George H. Wästin haastattelu, Stewart Island 12.1.1992, SI, Turku.
- 53 George H. Wästin haastattelu, Invercargill 11.1.1992, SI, Turku.
- 54 ”Tolosen Lance”, Nat.Rec. I A 1925/20/1/1077/73/68, N.A., Wellington; John Tolsonin kirje, Mataura 22.6.1992, SI, Turku; Sansom, Olga, The Stewart Islanders, Wellington 1970, s. 179.
- 55 Redwood, Rosaline, Forgotten Islands of the South Pacific; the Story of New Zealand’s Southern Islands, Wellington 1950, luvut XII – XIV.
- 56 Holmes, Fiona, Chatham Islands Rekohu 1791–1884, Christchurch 1984, s. 36.
- 57 ”Gabriel Johanson”, Nat.Rec. I A 1907/408, N.A., Wellington; avioliittotodistus, Registrar General’s Office, Lower Hutt; Patrick Johanssonin kirje, Auckland 3.1.1992, SI, Turku.
- 58 ”Selim Hedlund”, Nat.Rec. I A 1891/547/28/132, N.A., Wellington; ”Peter

- Peterson”, Nat.Rec. I A 1893/3964/31/46, N.A., Wellington.
- 59 ”Tuomo Tuisku Sollness”, Nat.Rec. I A 1936/115/1474, N.A., Wellington.
- 60 ”John Janson”, Nat.Rec. I A 1902/556/40/3, N.A., Wellington.
- 61 ”Jacob Leander Erikson”, Nat.Rec. I A 1938/115/180/85/267, N.A., Wellington; Alice Dugyn haastattelu, Waiuku 26.1.1992, SI, Turku; ”Anders Wilhelm Holmberg”, Nat.Rec. I A 1946/115/1380/88; ”Alice Ingeborg Wik”, Nat.Rec. I A 1937/158/57/85/85, N.A., Wellington; Johannes Holmin haastattelu, Pukekohe 10.8.1991 & 26.1.1992, SI, Turku.
- 62 ”Uno Thure Gideon Widerstrom”, Nat.Rec. I A 1887/2647/24/7, N.A., Wellington; tytär Helena Hendersonin haastattelu, Napier 17.12.1991, SI, Turku.
- 63 Österbottniska Posten 13.1.1887.
- 64 ”Matias William Jonson”, Nat.Rec. I A 1893/2716/31/207, N.A., Wellington; tyttärentytär Joan Rosier-Jonesin haastattelu, Auckland 9.8.1991, SI, Turku; avioliittorekisteri ja kuolleiden rekisteri, District of Wellington, Registrar General’s Office, Lower Hutt.
- 65 Census of New Zealand, 1921.
- 66 Archives of the Army Department, Vol I ”Historical Note”, N.A., Wellington.
- 67 Archives of the Army Department, Vol VI, Index to personal files of the Maori War series – claims for the Maori War Medal (series 32), N.A., Wellington.
- 68 Clayton, G.J., The New Zealand Army – A History from the 1840’s to the 1990’s, Christchurch 1990, s. 72; New Zealand’s Contingents to South African War 1900–1902: Nominal Rolls and Casualty Lists, Turnbull Library, Wellington.
- 69 New Zealand Expeditionary Force 1914–1918 War, Turnbull Library, Wellington; Saara St. Martinin tekemä Arvo Stormin haastattelu, Auckland 1975, SI, Turku; Register of Aliens 1917, N.A., Wellington.
- 70 ”Benjamin Backholm”, Nat.Rec. I A 1902/4255/40/256, N.A., Wellington; Benjamin Backholmin jälkeläisen, Lois Kirkwoodin, kirje, Timaru helmikuu 1992, SI, Turku.
- 71 John Eriksonin hallussa olevat sukuarkistot; Eriksonin suvun haastattelu, Christchurch 5.1.1992, SI, Turku.
- 72 Ensimmäisessä maailmansodassa kaatuneitten luettelo, N.A., Wellington.
- 73 Clayton 1990, s. 103.
- 74 Ibid., s. 136, 150.
- 75 Waters, Sydney, Pamir; The Story of a Sailing Ship, Wellington 1949, s. 14, 17–18, 20.
- 76 Churchouse, Jack, The Pamir Under the New Zealand Ensign, Wellington 1978, s. 6.
- 77 Churchouse 1978, s. 11–13; Waters 1949, s. 21–23; ”Finnish Barque Pamir”, AAAR J 1941/50/1527, N.A., Wellington.
- 78 Churchouse 1978, s. 12.
- 79 Churchouse 1978, s. 13; ”Finnish Barque Pamir”: ”Oikeusministerin määräys muukalaisia koskevista rajoituksista 26.12.1941; J.L. Arcuksen kirje oikeusministerille, Wellington 6.10.1941; muistio oikeusministerille 18.12.1941; Waipawan sairaalan johtokunnan sihteerin (Managing Secretary) kirje oikeusministeriölle, Wai-pukurau 20.3.1942; kirje ministeri Perrylle 29.9.1943.
- 80 Karl Nyströmin haastattelu, Wellington 13.12.1991, SI, Turku; ”Finnish Barque Pamir”: Aliens Appeal Tribunal 24.8.1942; Aliens Appeal Tribunal 21.9.1942.
- 81 Svend E. Andersenin haastattelu, Wellington 12.12.1991, SI, Turku; ”De slog sig ned i Landet med den lange hvide Sky”, Lolland-Falsters Folketidene 10.3.1990; Pami-rilla purjehtineiden kapteenien Murray J. Hendersonin ja George G. Gunnin antamat tiedot, Napier 18.12.1991.
- 82 Lolland-Falsters Folketidene 10.3.1990; Karl Nyströmin haastattelu, 13.12.1991, Wellington, SI, Turku.
- 83 Karl Nyströmin haastattelu, Wellington 13.12.1991.

- 84 Hawke, G.R., "The Growth of Economy", *The Oxford History of New Zealand*, Wellington 1981, s. 374–380, 384; Sinclair 1988, s. 290 ja passim.; Farmer, Ruth S.J., "International Migration", *Population of New Zealand, Country Monograph Series*, No 12, Vol 1, New York 1985, s. 64.
- 85 "Finland: Policy and General", HO 22/1/70, New Zealand Immigration Division, Wellington: A.R. Entricanin muistio työvoimaosaston johtajalle 23.8.1949; Uuden-Seelannin Lontoon-edustajan sähke 18.8.1949; työvoimaviranomaisen kirje "Immigration – Finnish Forestry Workers" 23.8.1949; työvoimaosaston johtajan ja tullipäällikön kirje "Finnish Timber Workers" 10.10.1949; työvoimaosaston johtajan, Bockettin, kirje Lontoon edustustolle 21.10.1949.
- 86 "Finland: Policy and General", HO 22/1/70, New Zealand Immigration Division, Wellington: Bockettin kirje Niilo Manniolle 29.6.1950; Bockettin sähke Lontoosta siirtolaisuusministerille Wellingtoniin 26.7.1950; siirtolaisuusministerin vastaus sähke Bockettille 27.7.1950; Suomen Lontoon lähetystön edustajan, Sohlbergin, kirje J. Brennanille, siirtolaisuusviraston päällikölle 3.10.1950.
- 87 Elinor Barrin kirjeet, Thunder Bay, Kanada 2.4.1991 & 16.10.1991, SI, Turku.
- 88 Ibid.
- 89 "Spent nine years on Orchard in Paraguay", *Tasman Logbook* kesäkuu 1963, s. 7; Kaweraun Suomi-Kerhon pöytäkirja 25.7.1961.
- 90 Rouva Berta Kiven haastattelu, Auckland 8.8.1991, SI, Turku; Armas Kiveä koskeva aineisto, SI, Turku.
- 91 *The March of Pine* kesäkuu 1955, Vol. 4, s. 22; Tuula Kanervan kirje Olavi Koivukan-kaalle, Espoo 13.3.1994, SI, Turku.
- 92 Healey, Brian, *A Hundred Million Trees*, Auckland 1982, s. 126; Lory, Doline, *Early Tokoroa, Rotorua* 1977, s. 5; Tokoroa, New Zealand, Tokoroa Business and Commercial Expansion Trusteen julkaisu, Hamilton 1988; Kotkan seurakunnan antama virkato-distus 26.11.1991; Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit 1965, STS:n ja TFIF:n julkaisema matrikkeli.
- 93 Healey 1982, s. 127, 137 ja 138; Simonen, Seppo, "Puunjalostusta Uudessa Seelannissa Suomen avulla", *Yhteishyvä* 58/1956.
- 94 Hilja Lajusen haastattelu, Tokoroa 9.10.1991, SI, Turku; *The March of Pine* maaliskuu 1954, Vol. 3, No 3, s. 2–4; Chapple, D.L., Tokoroa; *Creating a Community*, Auckland 1976, s. 10; Healey 1982, s. 127, 139.
- 95 Chapple 1976, s. 10.
- 96 Siirtolaisia koskevat tiedostot Uuden-Seelannin siirtolaisuusvirastossa Wellingtonissa.
- 97 Jussi Parkkalilla Aucklandissa oleva Matti Parkkalin päiväkirja 5.5.–22.6. 1953.
- 98 *The March of Pine* syyskuu 1953, Vol. 3, No 1, s. 15–16; Hilja Lajusen haastattelu, Tokoroa 9.10.1991, SI, Turku.
- 99 *The March of Pine* syyskuu 1953, Vol. 3, No 1, s. 3.
- 100 *The March of Pine* kesäkuu 1955, Vol. 4, No 4, s. 2.
- 101 "Kaarle Juusela", New Zealand Immigration Service, Wellington; *The March of Pine* kesäkuu 1955, Vol. 4, No 4, s. 23.
- 102 *The March of Pine* maaliskuu 1954, Vol. 3, No 3, s. 23.
- 103 *The March of Pine* joulukuu 1954, Vol. 4, No 2, s. 24.
- 104 *The March of Pine* syyskuu 1955, Vol. 5, No 1, s. 24; muistio Tokoroan suomalaisten pitämästä kokouksesta 5.5.1972, SI, Turku; Seija Spearin haastattelu, Tokoroa 25.1.1992, SI, Turku.
- 105 Tokoroan Suomi-kerhon pöytäkirjat, SI, Turku.
- 106 Ibid.
- 107 Ibid.
- 108 Moore, Kenneth A., *Kawerau; Its History and Background*, Kawerau 1991, s. 6–7, s. 24–27.
- 109 Ibid., s. 37, 47–48, 81.

- 110 Aune Karjalaisen muistelmakirjoitus, joka ilmestyi Mooren kirjassa 1991, s. 164–165; Osmo Nurkan hallussa oleva Toivo Nurkan päiväkirja, Auckland (kopio SI, Turku).
- 111 Koottu Wellingtonin siirtolaisuusrekisterin henkilökohtaisista tiedoista.
- 112 Simonen 1956.
- 113 Siirtolaisuusrekisteri, Wellington.
- 114 Moore 1991, s. 140–141; The Rotorua Post 9.11.1955; Toivo Nurkan päiväkirja.
- 115 ”Tough times in early Kawerau”, The Whakatane Beacon 13.4.1983.
- 116 Siirtolaisuusrekisteri, Wellington.
- 117 Kaweraun suomalaisten haastattelu 6.5.1972, SI, Turku.
- 118 Toivo Nurkan päiväkirja; Elsa Kokon käsikirjoitus 16.10.1979; Paavonperän art.cit. 21.5.1974; Kaweraun suomalaisten haastattelu 6.5.1972, SI, Turku.
- 119 Mr. Olinille lähetetty Elsa Kokon kirjoitus, sine dato, Elsa Kokon materiaali, SI, Turku; Kirsti Tani, puhelimesta Uudesta-Seelannista 23.4.1998 antama tieto..
- 120 Elsa Kokon muistelmat Kaweraun luterilaisesta seurakunnasta 19.10.1982, julkaisu Suomi-lehdessä, Australia 6.12.1984.
- 121 The Rotorua Post 9.11.1955; Elsa Kokon muistelmat 19.10.1982.
- 122 Elsa Kokon muistelmat 19.10.1982; pastori Rodney Beihin haastattelu, Kawerau 1991, SI, Turku.
- 123 Elsa Kokon antama lehtileike, paikallinen lehti, ilmeis. The Rotorua Post 12.8.1970.
- 124 Kaweraun Suomi-kerhon pöytäkirjat 3.3.1961, SI, Turku; Elsa Kokon haastattelu, Kawerau 27.12.1991.
- 125 Kaweraun Suomi-kerhon pöytäkirjat 5.6.1961, SI, Turku; pöytäkirjaan liitetyt paikallisten sanomalehtien lehtileikkeet.
- 126 Kaweraun Suomi-kerhon pöytäkirjat, SI, Turku.
- 127 Ibid.
- 128 Kaweraun Suomi-kerhon pöytäkirjat, SI, Turku; Tasman Logbook heinäkuu 1961; Kaweraun suomalaisten haastattelu 6.5.1972, SI, Turku.
- 129 Kaweraun Suomi-kerhon pöytäkirjat, SI, Turku.
- 130 Puosi, Sinikka, ”Pienten siirtolaisryhmien suomalaisuuden säilyminen”, Siirtolaisuus-Migration 3/1985, s. 5.
- 131 ”Arvo Alexander Storm”, Nat.Rec. I A 1919/20/1/1277/63/78, N.A., Wellington; Saara St. Martinin tekemä Arvo Stormin haastattelu, Auckland 1975; Graham Stormin haastattelu, SI, Turku; Suomi-lehti 10/1955.
- 132 Saara St. Martinin tekemä Jenny Ruohosen haastattelu, Auckland 1975; ”Frans Arthur Ruohonen”, Nat.Rec. I A 1934/158/145/83/123, N. A., Wellington.
- 133 Alli Niskasen vastaus Aucklandin Suomi-Seuran jäsenille tehtyyn kyselyyn tammikuussa 1992, SI, Turku; ”Lauri Niskanen”, kuolleitten rekisteri, Registrar General’s Office, Lower Hutt; Saara St. Martinin tekemä Alli Niskasen haastattelu, Auckland, 22.9.1988, SI, Turku.
- 134 ”Bertel Michel Lofquist”, Nat.Rec. I A 1933/158/39/82, N.A., Wellington; Saara St. Martinin kirje, Auckland 1.12.1993, SI, Turku; Saara St. Martinin tekemä Bertel Löfqvistin haastattelu, Auckland 22.10.1988, SI, Turku.
- 135 Aucklandin Suomi-Seuran jäsenille tehty kysely tammikuussa 1992: Ilta Keränen, SI, Turku; Sinikka Puosin tekemä Ilta Keränen haastattelu, Auckland 15.3.1985.
- 136 Aucklandin Suomi-Seuran jäsenille tehty kysely tammikuussa 1992: Saara St. Martin, SI, Turku.
- 137 Tammikuun 1992 kysely Aucklandissa: Tellervo van Oorde, SI, Turku.
- 138 Tammikuun 1992 kysely Aucklandissa: Tytti Spencer, SI, Turku.
- 139 Tammikuun 1992 kysely Aucklandissa: Olaf af Larm, SI, Turku.
- 140 Tammikuun 1992 kysely Aucklandissa, SI, Turku.
- 141 Suomi-Uusi-Seelanti Seuran perustavan kokouksen pöytäkirja, Auckland 11.10.1977

- 142 Suomi-Uusi-Seelanti Seuran kokousten pöytäkirjat.
- 143 Suomi-Uusi-Seelanti Seuran yleisen vuosikokouksen pöytäkirja, Auckland 24.6. 1984.
- 144 Saara St. Martinin artikkeli, Finlandia News 24.1.1992.
- 145 Jussi Parkkalin antamat tiedot, 1994, SI, Turku.

Suomalaiset Latinalaisessa Amerikassa

- 1 Otavan Suuri Ensyklopedia, ”Latinalainen Amerikka”, Keuruu 1978.
- 2 Friborg, Göran, Brasiliensvenskarna. Utvandring, invandring, bosättning, Emigrantinstitutens skriftserie nr 5, Malunga 1988, s. 18; Lähteenmäki, Olavi, Colonia Finlandesa, Suomen historiallinen seura, Historiallisia tutkimuksia 154, Vammala 1989, s. 59–60.
- 3 Olin, K-G., Våra första västindienfarare, Jakobstad 1990, s. 21; Olin, KG., Öden och äventyr, Vasa 1992, s. 122–124.
- 4 Koivukangas, Olavi, Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia, Institute of Migration, Jyväskylä 1986, s. 56–59; Koivukangas, Olavi, ”Herman Dietrich Spöring; tutkimusmatkailija Turusta James Cookin mukana eteläisillä merillä 1768 – 1771” – Studia historica in honorem Vilho Niitemaa, Turun Historiallinen Arkisto 42, toimittanut Eero Kuparinen, Tammisaari 1987, s. 170–182; Löytönen, Markku, ”Herman Dietrich Spöring nuorempi, tuntemattoman mantereen etsijä”, Matka-arkku, Hämeenlinna 1989.
- 5 Kopisto, Aarne, ”Kun suomalaiset purjelivat valtameriä kyntivät”, Hiidenkivi 5/1996, s. 11.
- 6 Olin 1992, s. 105–120.
- 7 Olin 1992, s. 50–56.
- 8 Olin 1992, s. 12–48.
- 9 Olin 1992, s. 66–81; Iso tietosanakirja, osa 14, Helsinki 1938, s. 984–985.
- 10 Olin 1992, s. 166–173; Becker, Erik, Becker-Bei. Suomalainen sotilas ja poliitikko, Hämeenlinna 1968, passim.
- 11 Axel Leonard Sundqvistin aineisto, Åbo Akademin kirjasto.
- 12 Norman, Hans & Runblom, Harald, Transatlantic connections, Nordic Migration to the New World after 1800, Vojens 1987, s. 35–49; Korkiasaari, Jouni, Suomalaiset maailmalla, Turku 1989, s. 23–28; Alfthan von, G.E., En utflykt till antipodea, Helsingfors 1887, passim.
- 13 Kirkollinen kalenteri vuodelle 1928, Hancock, Michigan 1927, s. 160–166; Gummerus, Herman, Konni Zilliacus. Suomen itsenäisyyden esitaistelija, Jyväskylä 1933, s. 22–24; Lähteenmäki 1989, s. 22–23; Olin 1992, s. 182–192; Zilliacus, Konni, Vandringensår I, Helsingfors 1920, s. 51–69.
- 14 Gummerus, s. 22–25; Lähteenmäki 1989, s. 21–25; Olin 1992, s. 180–194.
- 15 Lähteenmäki 1989, s. 24–58; Olin 1992, s. 194–201.
- 16 Korkiasaari 1989, s. 14; Norman & Runblom 1987, s. 52; Hanno, Carl Uno, ”Pohjois-Ruotsi poismuuton alueena 1900-luvun alussa”, Torniolaakson vuosikirja 1981, Tornio 1981, s. 133; Olin 1992, s. 144–145; Tarkiainen, Kari, Finnarnas historia i Sverige 2, Jyväskylä 1993, s. 221.
- 17 Tarkiainen 1993, s. 221–230.
- 18 Friborg 1988, s. 21–28; Mörner, Magnus, ”Invandringen till det andra Amerika”, Forskning och Framsteg 5/1979, s. 25–33; Flodell, Sven Arne, Tierra nueva. Svensk grupputvandring till Latinamerika. Integration och församlingsbildning, Stockholm 1974, s. 35; Olin 1992, s. 144; Norman & Runblom 1987, s. 178.

- 19 Mörner 1979; Friborg 1988, s. 21, 52–68; Olin 1992, s. 144–145; Norman & Runblom 1987, s. 178–179.
- 20 Hanno 1981, s. 132–135; Friborg 1988, s. 28–31; Olin 1992, s. 144–145; Norman & Runblom s. 178–179; Flodell 1974, s. 35.
- 21 Edvard Hyvärisen matkakertomus vuodelta 1912, Siirtolaisuusinstituutin arkisto; Aili Leinosen kirje Olavi Koivukankaalle, Kemijärvi 24.10.1997; ”Kirje Brasiliasta”, Tornion Lehti nro 19/9.3.1912, s. 3; ”Kirje Argentiinasta”, Tornion Lehti nro 23/23.3.1912, s. 3.
- 22 Hanno 1981, s. 132–140; Friborg 1988, s. 31–35, 73; Olin 1992, s. 144–145; Flodell 1974, s. 38–39; Olsson, Evald Guillermo, *Suecos en la Selva*, Buenos Aires 1991, s. 24–25; Vilmusenaho, Risto, Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914, lisen-siaattityö, Oulun yliopiston yleisen histori-an laitos, 17.10.1995, s. 266.
- 23 Peltoniemi, Teuvo, Kohti parempaa maail-maa, Keuruu 1985, s. 226–232; Henriks-son, Markku, Siirtokunnista kansakunnak-si, Johdatus Yhdysvaltain historiaan, Jy-väskylä 1990, s. 132–136.
- 24 Korkiasaari 1989, s. 24; Lähteenmäki 1989, s. 25–27; Olin 1992, s. 193–194.
- 25 Lähteenmäki 1989, s. 27–29.
- 26 Lähteenmäki 1989, s. 35–42.
- 27 Lähteenmäki 1989, s. 48–52; Olin 1992, s. 196–197; Jarva, Ritva, ”Cuba – ’Paradise’ for Finns” – Publication no 3, Publications of the Institute of General History, Univer-sity of Turku, toim. Vilho Niitemaa, Turku 1971, s. 24.
- 28 Lähteenmäki 1989, s. 51–53; Peltoniemi 1985, s. 73–74; Jarva 1971, s. 24; Olin 1992, s. 196–197.
- 29 Lähteenmäki 1989, s. 52–56; Jarva 1971, s. 24–26; Olin 1992, s. 197.
- 30 Jarva 1971, s. 26–30; Lähteenmäki 1989, s. 58; Peltoniemi 1985, s. 75–76.
- 31 Jarva 1971, s. 29–38; Peltoniemi 1985, s. 76–79.
- 32 Jarva 1971, s. 30–31; Jungar, Sune, Finlän-dare i Ryssland. Utflyttningen till Ryssland 1809. En förstudie kring källmaterial och problematik, Åbo 1972, s. 45; Peltoniemi 1985, s. 13, 22–30, 80–84.
- 33 Jarva 1971, s. 31–37; Peltoniemi 1985, s. 80–83; Kalle Virtamäen muistelmakäsikir-joitus, SI, Turku.
- 34 Jarva 1971, s. 32–38; Peltoniemi 1985, s. 80–84.
- 35 Jarva 1971, s. 38; Peltoniemi 1985, s. 84.
- 36 Lähteenmäki 1989, s. 35–36, 52–56, 80–83.
- 37 Lähteenmäki 1989, s. 68–82.
- 38 Lähteenmäki 1989, s. 83–85.
- 39 Lähteenmäki 1989, s. 86–90.
- 40 Lähteenmäki 1989, s. 90–94.
- 41 Lähteenmäki 1989, s. 94–97.
- 42 Lähteenmäki 1989, s. 97–101.
- 43 Lähteenmäki 1989, s. 101–104.
- 44 Lähteenmäki 1989, s. 104–106.
- 45 Lähteenmäki 1989, s. 107–115.
- 46 Lähteenmäki 1989, s. 117–123.
- 47 Lähteenmäki 1989, s. 125–130.
- 48 Lähteenmäki 1989, s. 140–153.
- 49 Lähteenmäki 1989, s. 156–159; Apunen, Osmo, Rajamaasta tasavallaksi, Suomen historia 6, Espoo 1987, s. 186, 191–194.
- 50 Lähteenmäki 1989, s. 159–161.
- 51 Lähteenmäki 1989, s. 161–164.
- 52 Lähteenmäki 1989, s. 122, 132–133, 135, 140, 165–169.
- 53 Lähteenmäki 1989, s. 170–171.
- 54 Lähteenmäki 1989, s. 172.
- 55 Lähteenmäki 1989, s. 173.
- 56 Lähteenmäki 1989, s. 173–174.
- 57 Lähteenmäki 1989, s. 175.
- 58 Lähteenmäki 1989, s. 176, 182.
- 59 Lähteenmäki 1989, s. 177–178.
- 60 Lähteenmäki 1989, s. 175–176, 178–179, 182–183.
- 61 Lähteenmäki 1989, s. 140–141, 184–186.
- 62 Lähteenmäki 1989, s. 187.
- 63 Lähteenmäki 1989, s. 187–189; Olin 1992, s. 222.
- 64 Lähteenmäki 1989, s. 188–190.
- 65 Lähteenmäki 1989, s. 190–191.
- 66 Lähteenmäki 1989, s. 209–211; Ilkka Pärs-sisen haastattelu 24.6.1996, SI, Turku.

- 67 Lähteenmäki 1989, s. 212–217; Olin 1992, s. 248.
- 68 Lähteenmäki 1989, s. 219–227, 234; Olin 1992, s. 226; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 69 Lähteenmäki 1989, s. 222, 228–231.
- 70 Lähteenmäki 1989, s. 229–230.
- 71 Lähteenmäki 1989, s. 232–234; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 72 Lähteenmäki 1989, s. 191–192.
- 73 Lähteenmäki 1989, s. 195.
- 74 Lähteenmäki 1989, s. 140–141, 200–206.
- 75 Lähteenmäki 1989, s. 206–208; Peltoniemi 1985, s. 107 (lainaus Arthur Thesleffin kirjeestä Rolf Lagerborgille 15.10.1908, Rolf Lagerborgin kirjeet, Kungliga Biblioteket).
- 76 Peltoniemi 1985, s. 167–168; Olin 1992, s. 246–247.
- 77 Lähteenmäki 1989, s. 206; Lähteenmäki, Olavi, ”Finnish Group Immigration to Latin America”, Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden, toim. Michael G. Karni, Toronto 1981, s. 291; Olin 1992, s. 249.
- 78 Hanno 1981, s. 132–135; Friberg 1988, s. 21, 52–58; Olin 1992, s. 144–145, 249; Lähteenmäki 1981, s. 291; Korkiasaari 1989, s. 67; Tessieri, Enrique, Kaukainen maani: pääteypysäkki Colonia Finlandesa, Juva 1986, s. 54–55, 58–59.
- 79 Olin 1992, s. 249; Peltoniemi 1985, s. 173; Tessieri 1986, s. 66.
- 80 Olin 1992, s. 250–251; Peltoniemi 1985, s. 171–175; Tessieri 1986, s. 65–72; Lähteenmäki 1989, s. 225; ”Kirjekortti Misionekestä”, Suomen Viesti 7/1930, s. 143; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 81 Lähteenmäki 1981, s. 291; Peltoniemi 1985, s. 172–176; Olin 1992, s. 252; Tessieri 1986, s. 85–99; Pärssinen, Ilkka, ”Argentiinan ja Paraguayan suomalaissiirtokunnat”, Siirtolaisuus–Migration 1/1974, s. 27; Kiviranta, Erkki, ”Suomalaisen siirtolaisen elämää Etelä-Amerikassa”, Esitelmä Suomen Yleisradiossa 18.8.1938, Suomen Silta huhti-touko-kesäkuu/1939, s. 54–56.
- 82 Paavolainen, Olavi, Lähtö ja loitsu, Helsinki 1978 (1. p. 1937), s. 200–220.
- 83 Tessieri 1986, s. 142–143; Olin 1992, s. 252; Tessieri, Enrique, ”The Second Generation Finns of Argentina: A Process towards Argentinization”, Siirtolaisuus–Migration 2/1979, s. 9.
- 84 Lähteenmäki 1981, s. 291–292; Pärssinen 1974, s. 29; Tessieri 1979, s. 8–9; Leino, Eino & Heinonen, Helge, ”Me viihdymme Argentiinassa”, Apu 39/1974, s. 34.
- 85 Olin 1992, s. 252–253, 257–262; Tessieri 1986, s. 164–167; Pärssinen 1974, s. 30; Peltoniemi 1985, s. 176.
- 86 Kansanaho, Erkki, Kirkko ja merenkulijat, sata vuotta Suomen Merimieslähetyseuran työtä, Saarijärvi 1983, s. 371–372; Pohjanpirkka, Oiva, Hyvien tuulten satarma, Jyväskylä 1983, s. 73–74; Tessieri 1979, s. 8–13.
- 87 Tessieri 1986, s. 208–209, 224; Pärssinen 1974, s. 30–31; Olin 1992, s. 252–253.
- 88 Pärssinen 1974, s. 27–32; Kansanaho 1983, s. 376; ”Etelä-Amerikan siirtolaisten kysymys ratkaisuvaiheesta”, Tule ja auta 3/1974; Peltoniemi 1985, s. 178; Korkiasaari 1989, s. 68; ”Argentiinassa elää suomalaissiirtolaisia täydellisessä kurjuudessa”, Turun Sanomat 4.9.1974.
- 89 Pärssinen 1974, s. 31–32; Peltoniemi 1985, s. 178–179; ”Etelä-Amerikan siirtolaisten kysymys ratkaisuvaiheesta”, Tule ja auta 3/1974, s. 6–7; Tessieri 1986, s. 210–211; Olin 1992, s. 255–256; Rapeli, Toivo, Kuohuvassa Etelä-Amerikassa, Hämeenlinna 1974, s. 213; Saksa, Markku, ”Kurjuus syntyy unelmista”, Suomen Kuvalehti 36/1974, s. 56–58; Leino & Heinonen 1974, s. 32–34; Kyheröinen, Kari & Lipasti, Teppo, ”Hän on nähnyt pettymysten paratiisin loiston ja kurjuuden”, Suur-Seura 41/1974, s. 18–22.
- 90 Matikainen-Salmi, Asta, ”Pala maata riittää. Suomalaiset elävät onnellisina maanomistajina Argentiinassa”, Satakunnan Kansan 8.3.1979, s. 8.

- 91 Kari ja Paula Salosen kirje Ilkka Pärssiselle, Buenos Aires 15.9.1992; Olin 1992, s. 253–256; Järstä, Leena, ”Kaisa Saarisen uskomaton elämä”, *Kotiliesi* 10/1996, s. 54–55, 57.
- 92 Koivukangas, Olavi, ”Colonia Finlandesa Argentiinassa 1906–96”, *Siirtolaisuus-Migration* 4/1996, s. 1–3.
- 93 Korkiasaari 1989, s. 69; Peltoniemi 1985, s. 184–185; Holopainen, Jean, ”Suomalaisen keskuudesta Paraguaysta”, *Suomen Viesti* 7–8/1929, s. 142; Holopainen, Jean, ”Suomalaiset Paraguayn aarni metsissä”, *Suomen Viesti* 2/1930, s. 24–26.
- 94 Melkas, Eevaleena, *Virkamiehestä viiniviljelijäksi Villaricaan. B.W. Heikel (1879–1954) ja Exotica Fruit Company Paraguayssa. – Aavan meren tuolla puolen. Tutkielmia siirtolaishistoriasta*, toim. Eevaleena Melkas, Turku 1996, s. 89–93; Pekka Korvenheimon haastattelu, Buenos Aires 22.11.1996, SI, Turku.
- 95 Korkiasaari 1989, s. 69; Peltoniemi 1985, s. 114–118, 183, 184; Lähteenmäki, Olavi, ”Dominikaanisen tasavallan suomalainen viljavakka”, *Siirtolaisuus-Migration* 4/1980, s. 21–22.
- 96 Korkiasaari 1989, s. 69; Peltoniemi 1985, s. 184–185; Holopainen 1929, s. 142; Laitinen, Kauko, ”Paraguay siirtolaismaana”, *Suomen Viesti* 6/1931, s. 78; Pertti Pitkosen tekemä Jouko Lapin haastattelu, Villa Alborada 22.11.1996; Unto Kaukosen haastattelu, Isokyrö 6.1.1997; E.L., ”Paraguaysta Kurikan Lehdelle”, *Kurikan Lehti* 11.6. ja 18.6.1931.
- 97 Korkiasaari 1989, s. 69; Peltoniemi 1985, s. 183–189; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 98 Korkiasaari 1989, s. 69; Peltoniemi 1985, s. 184–189; Laitinen 1931, s. 78–79; Holopainen, Jean, ”Niitä näitä Paraguaysta”, *Suomen Viesti* 1/1931, s. 7–8; Pertti Pitkosen tekemä Ilkka Laulajan haastattelu, Villa Alborada 22.11.1996.
- 99 Lähteenmäki 1981, s. 293; Korkiasaari 1989, s. 69; Peltoniemi 1985, s. 185–191; Pekka Kuutin kirje matkalla Suomeen perheelleen Villa Alboradaan, 3.6.1963, SI, Turku; Pekka Kuutin kirje perheelleen Villa Alboradaan, Helsinki 28.7.1963, SI, Turku; Pekka Kuutin kirje pojalleen Laurille Villa Alboradaan, Helsinki 20.11.1966, SI, Turku; Lauri Kuutin kirje äidilleen Villa Alboradaan, Helsinki 4.6.1967, SI, Turku; Marjatta Kuutin kirje äidilleen Villa Alboradaan, Melbourne 25.9.1974, SI, Turku; Lempi Ikävalkon käsikirjoitus Kuutin perheen elämästä, Ikävalko 15/1979, SI, Turku; Ikävalko, Lempi, ”Paraguayn suomalaisia taas kaksi vähemmän”, *Demari* 30.11.1977; Rautonen, Markku & Blomqvist, Jorma, ”Mitä Argentiinan suomalaisille nyt kuuluu?”, *Apu* 7.11.1975, s. 40–41.
- 100 Pärssinen 1974, s. 27–32; Rautonen, Markku, ”Etelä-Amerikassa on moni asia toisin päin”, *Apu* 42/1974, s. 71–73; Kyheröinen, Kari & Lipasti, Teppo, ”Järvisen Laurilla menee komiasti”, *Suur-Seura* 42/1974, (Kyheröinen & Lipasti 1974b) s. 63–71.
- 101 Peltoniemi 1985, s. 191–192; Lempi Ikävalkon käsikirjoitus Holopaisien ja Nikkisten elämästä, Ikävalko 15/1979, SI, Turku; Jouko Lapin kirje Mauno Kuutille Suomeen, Villa Alborada 11.2.1979, SI, Turku.
- 102 Manuel Holopaisen kirje Leena Lähteenmälle, Nueva Alborada 24.1.1990, SI, Turku; Kyheröinen & Lipasti 1974b, s. 69–70; Pertti Pitkosen tekemä Ilkka Laulajan haastattelu, Villa Alborada 22.11.1996; Pertti Pitkosen tekemä Manuel Holopaisen haastattelu, Villa Alborada 22.11.1996.
- 103 Uuskallio, Toivo, *Matkalla kohti tropiikin taikaa*, Helsinki 1929, s. 5.
- 104 Melkas, Eevaleena, *Fazenda Penedo: suomalaisen Brasilian siirtokunnan juuret ja perustamisvaiheet (n. 1925–1929), pro gradu-tutkielma*, Turun yliopiston yleisen historian laitos, Turku 1994, s. 43, 172; Lähteenmäki, Olavi, ”Viisi peninkulmaa Penedon taivalta”, *Siirtolaisuus-Migration*

- 1/1979, s. 31; Korkiasaari 1989, s. 70; Peltoniemi 1985, s. 122–123.
- 105 Melkas 1994, s. 171–172.
- 106 Melkas 1994, s. 172; Peltoniemi 1985, s. 114–115; Lähteenmäki 1979, s. 31.
- 107 Melkas 1994, s. 172–173; Lähteenmäki 1979, s. 31; Peltoniemi 1985, s. 116; Hildén, Tomas, ”En finländsk folkspilla vid Stenbockens vändkrets”, Hufvudstadsbladet 13.7.1992.
- 108 Uuskallio 1929, s. 11, 26, 76; Lähteenmäki 1979, s. 31–32; Peltoniemi 1985, s. 116, 124; Melkas 1994, s. 65, 173.
- 109 Lähteenmäki 1979, s. 32; Peltoniemi 1985, s. 124; Melkas 1994, s. 173–174; Kosonen, Erkki & Aaltonen, Martti, ”Penedon hyvät ihmiset”, Viikkosanomat 28.8.1969.
- 110 Melkas 1994, s. 62, 77–78; Lähteenmäki 1979, s. 31–32.
- 111 Melkas 1994, s. 78–79; Lähteenmäki 1979, s. 32.
- 112 Melkas 1994, s. 79, 82–83; Lähteenmäki 1979, s. 32.
- 113 Lähteenmäki 1979, s. 32–33.
- 114 Melkas 1994, s. 145–150.
- 115 Lähteenmäki 1979, s. 35; Melkas 1994, s. 140–141.
- 116 Suomen Rio de Janeiron pääkonsulinviraston kirje Ulkoasianministeriölle 10.1.1928, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36, Kc, ‘Brasilia’.
- 117 Lähteenmäki 1979, s. 34.
- 118 Lähteenmäki 1979, s. 37–38.
- 119 Uuskallio, Toivo, ”Terveisiä Penedosta”, Suomen Viesti 7/1930, s. 141.
- 120 Brasilian Maanviljelysministeriön alaisen Siirtolaisten Asuttamistoimiston toisen apulaistarkastajan Luis Martins Teixeiran raportti käynnistään Penedossa 1.10.1929, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ‘Brasilia’.
- 121 Hildén, Eva, A saga de Penedo, a historia de Colonia Finlandesa no Brasil, Rio de Janeiro 1989, s. 42–43; Ampula, Eila, Eila – maastamuuttajan muistelmia helmikuussa 1998, Penedo, s. 27 (käsikirjoitus).
- 122 Teixeiran raportti 1929.
- 123 Va. asiainhoitaja Vahervuoren kirje Rio de Janeiron lähetystöstä Ulkoasianministeriölle 21.5.1930, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ‘Brasilia’.
- 124 Jouskari, Lyyli, Heräävän jättiläisen maassa, Porvoo 1958, s. 43.
- 125 Hildén 1989, s. 37–38.
- 126 Melkas 1994, s. 162.
- 127 Jouskari 1958, s. 34; Eva Hildénin kirje Maija-Liisa Kalhamalle, Penedo 1.6.1990, SI, Turku.
- 128 Hildén 1989, s. 40–41.
- 129 Melkas 1994, s. 158–159; Siirala, Reino, Ekonomi Etelänristin valtakunnassa, Porvoo 1945, s. 315.
- 130 Suomen Rio de Janeiron lähetystön toimintakertomus 1932, ”Fazenda Penedo”, IV, UM 36 Kc, ”Brasilia”; Hildén 1989, s. 56.
- 131 Suomen Rio de Janeiron lähetystön vuosikertomus 1932, UM 36 Kc, ”Brasilia”.
- 132 Penedon suomalaissiirtolaisten kirje tuomari Seppälälle Rio de Janeiroon, Penedo 30.7.1933, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ”Brasilia”.
- 133 Va. asiainhoitaja Rafael Seppälän kirje Usko Lundgrenille ja A. Lehtolalle Penedoon, Rio de Janeiro 19.10.1933, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ”Brasilia”.
- 134 Hildén 1989, s. 61.
- 135 Rio de Janeiron lähetystön kirjelmät Ulkoasianministeriölle 29.5.1937 ja 19.6.1937, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ”Brasilia”.
- 136 Uuskallion kirje Suomen Rio de Janeiron lähetystölle 22.12.1937, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ”Brasilia”.
- 137 Lähettiläs Välikankaan kirje 679/40 Rio de Janeiron lähetystöstä Ulkoasianministeriölle 16.9.1940, ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ”Brasilia”; Kiviranta, Erkki, ”Suomalaisen siirtolaisen elämää Etelä-Amerikassa”, Esitelmä Suomen Yleisradiossa 18.8.1938, Suomen Silta huhti-touko-kesäkuu/1939, s. 54–56..

- 138 Suomalaisten rahoittajien kirje Ulkoasianministeriölle, Laitila 7.8.1940, "Fazenda Penedo", IV, UM, 36 Kc, "Brasilia".
- 139 Valtonen, Niilo, Amazonas – maa ja maailma, muistelmia ja matkakuvia Brasiliasta neljältä vuosikymmeneltä, Kehityksen kirjapaino, Pori 1987, s. 138; Ismo Söderlingin tekemä Liisa Uuskallion haastattelu, Penedo 30.4.1995, SI, Turku.
- 140 Lähettiläs Välikankaan kirje 679/40 Rio de Janeiron lähetystöstä Ulkoasianministeriölle 16.9.1940, "Fazenda Penedo", IV, UM, 36 Kc, "Brasilia".
- 141 Lähettiläs Välikankaan kirjelmä 346/11 Ulkoasianministeriölle 11.12.1945, "Fazenda Penedo", IV, UM, 36 Kc, 'Brasilia'; Saksa, Markku, "Penedon turistikylässä suomalaisuus on valttia", Kotiliesi 15.8.1988, s. 15–16.
- 142 Lähettiläs Välikankaan kirjelmä 346/11 Ulkoasianministeriölle 11.12.1945, "Fazenda Penedo", IV, UM, 36 Kc, "Brasilia".
- 143 Hildén 1989, s. 83–84.
- 144 Valtonen 1987, s. 139.
- 145 Aaltio, Tauri, "Perustettu paratiisiksi. Penedon suomalaissiirtokunta Brasiliassa 50-vuotias", Suomen Silta 2/1979, s. 20–22.
- 146 Piirinen, Sirkka-Liisa, "Paratiisia etsittiin – paratiisinkukka saatiin", Satakunnan Kanssa 12.3.1989; Ismo Söderlingin tekemä Hilikka Wikmanin haastattelu, Penedo 30.4.1995, SI, Turku.
- 147 Valtonen 1987, s. 138–140; Hildén 1989, s. 87–89; Ismo Söderlingin tekemä Lilli Bertell-Munnen haastattelu, Penedo 30.4.1995, SI, Turku; Wikman, Hilikka, "Penedon perustaja Lilli Bertell-Munne", Helsingin Sanomat 1.10.1995; Ismo Söderlingin tekemä Hilikka Wikmanin haastattelu, Penedo 30.4.1995, SI, Turku.
- 148 Penedo 17/1977; Brazilian Suomalaisten Sairausapukassan vuosikokouksen pöytäkirja 30.4.1967, SI, Turku.
- 149 Penedo 3/1977.
- 150 Hildén 1989, s. 110–111; Eva Hildénin kirje Olavi Koivukankaalle, Penedo 11.8.1995, SI, Turku; Ampula 1998, s. 56–58.
- 151 Ks. esim. Lessa, Elsie, "Kiitosta Penedon suomalaisille", Suomen Silta 5/1968, s. 6, käännös O Globo -lehden pakinasta 5.7.1968.
- 152 Hellén 1992; Hildénin kirje 1995; Ismo Söderlingin tekemä Inkeri Laaksosen haastattelu, Penedo 1.5.1995, SI, Turku; Hilikka Wikmanin haastattelu 30.4.1995; Ismo Söderlingin tekemä Eva Hildénin haastattelu, Penedo 29.4.1995, SI, Turku; Wikman, Hilikka, "Kun siirtokunta tulee eläkeikään...", Suomen Silta 6/1994, s. 22–24; Toppari, Kirsti, "Kappale Suomea Brasiliassa", Sukuviesti 4/1997.
- 153 Eva Hildénin kirje 11.8.1995; Ismo Söderlingin tekemä Hilikka Wikmanin haastattelu, Penedo 30.4.1995.
- 154 Lähteenmäki 1980, s. 22.
- 155 Peltoniemi 1985, s. 117.
- 156 Lähteenmäki 1980, s. 22.
- 157 Ibid.
- 158 Peltoniemi 1985, s. 142.
- 159 "Suomalainen siirtola Länsi-Intiaan", Suomen Viesti 5–6/1929, s. 112.
- 160 Lähteenmäki 1980, s. 23.
- 161 Sonni, Tilli, Suomalaisten siirtolaisten vaihteita Dominicanan tasavallassa, käsikirjoitus, Villa Vásquez, SI, Turku.
- 162 Lähteenmäki 1980, s. 23; Peltoniemi 1985, s. 115.
- 163 "Suomalainen siirtola Länsi-Intiaan", Suomen Viesti 5–6/1929, s. 112–113.
- 164 Lähteenmäki 1980, s. 24.
- 165 Ibid.
- 166 Ibid.
- 167 Tilli Sonnin käsikirjoitus.
- 168 Lähteenmäki 1980, s. 25.
- 169 Tilli Sonnin käsikirjoitus.
- 170 Lähteenmäki 1980, s. 27.
- 171 Ikävalko, Lempi, "Me muistamme Suomea lämmöllä", Eläketieto 2/1980.
- 172 Tilli Sonnin käsikirjoitus.
- 173 Peltoniemi 1985, s. 144–146.
- 174 Tilli Sonnin käsikirjoitus.
- 175 Tilli Sonnin käsikirjoitus; Peltoniemi 1985, s. 146–148.

- 176 Tilli Sonnin käsikirjoitus; Peltoniemi 1985, s. 148–149.
- 177 Lähteenmäki 1980, s. 30.
- 178 Pääkonsuli K.F. Aaltion kirje Ulkoasiainministeriölle, New York 7.1.1931, ”Siirto-
laisten oloista Santo Domingossa”, UM, 36 Kc.
- 179 Tellervo Erosen haastattelu, Hamina 8.11.1996, SI, Turku.
- 180 Tilli Sonnin käsikirjoitus; Peltoniemi 1985, s. 146; Lähteenmäki 1980, s. 28–30.
- 181 Peltoniemi 1985, s. 150; Lähteenmäki 1980, s. 30.
- 182 Tilli Sonnin käsikirjoitus.
- 183 Lähteenmäki 1980, s. 30.
- 184 Ikävalko, Lempi, ”Suomalaissiirtolan alkuvaiheita Hispaniolan saarella”, Suomen Silta 3/1980, s. 20.
- 185 Tilli Sonnin käsikirjoitus.
- 186 Peltoniemi 1985, s. 152; Ikävalko 1980, s. 20.
- 187 Peltoniemi 1985, s. 153; Ikävalko, Lempi, ”Kultahäät Jaravabacoassa”, Suomen Silta 4/1987, s. 30.
- 188 Tukkinen, Tauno, Suomesta Argentiinaan, Kauppaneuvos Eino Heinosen satavuotis-
muisto, Helsinki 1993, passim.; Tukkinen, Tauno, ”Kauppaneuvos Heinosen elämä ja teot”, artikkelisarja Ykkös-sanomissa 18.5., 25.5., 15.6., 22.6., 6.7., 27.7., 3.8., 10.8., 17.8., 24.8., 30.8. 1988.
- 189 Tukkinen 22.6., 27.7., 3.8. 1988; ”Liikemiehenä Hyvien tuulten kaupungissa”, kauppaneuvos Eino Heinosen haastattelu Suomen Yleisradiossa 1.7.1939, Suomen Silta heinä-elo-syyskuu/1939, s. 94–96.
- 190 Tukkinen 17.8., 24.8.1988; Pohjanpirkka 1983, s. 32–33.
- 191 Tukkinen 3.8., 10.8., 17.8.1988.
- 192 Tukkinen 30.8.1988; Saksa, Markku, ”Pampan rautainen suomalaisnainen”, Kotiliesi 4/1988, s. 24–25.
- 193 Olin 1992, s. 92–98.
- 194 Olin 1992, s. 103–104; Auer, Väinö, Tuli-
maata tutkimassa, Helsinki 1929; Alhonen, Pentti, ”Väinö Auer, Tulimaan tietä-
jä”, Tieteessä tapahtuu 7/1997, Helsinki 1997, s. 23–27; Puttonen, Mikko, ”Tuli-
maatutkimuksen pioneeri”, Yliopisto, Acta Universitatis Helsingiensis 17/1997, s. 26–27.
- 195 Sopeña, Germán, ”El finlandés que echó raíces en la Patagonia”, La Nacion 2.6.1996; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 196 Lindström, Tuula, ”Romance y sacrificio en la Patagonia”, Fennia 5/1997, s. 24–26; Tuula Lindströmin kirje Olavi Koivukan-
kaalle 3.10.1997, Buenos Aires.
- 197 Eino Pussisen haastattelu, Halikko 6.2.1998.
- 198 Olin, K.-G., ”Jakobstadsbor nedför Amazonfloden 1932”, Jakobstads Tidning 26.8.1989; Olin 1992, s. 99–102.
- 199 Nenonen, Veikko, ”23 vuotta Chilen kupari- ja kultakaivoksilla kuulematta kertaa-
kaan suomen sanaa”, Suomen Silta 3/1947, s. 84–85.
- 200 Melkas 1996, s. 97–99.
- 201 Melkas 1996, s. 93–95, 106.
- 202 Melkas 1994, s. 53–54; Melkas 1996, s. 100–108; Eva Heikelin siirtolaiskertomus, TYYH/s/x/212/37.
- 203 Walter Heikelin kirje vanhemmilleen, Borjan asema 1.10.1927, TYYH/s/x/212/3.
- 204 Melkas 1996, s. 108–114; Eva Heikelin kirje tädilleen Mia Ericssonille, Asunción 16.6.1954, TYYH/s/x/212/37.
- 205 Suurlähettiläs Pekka Korvenheimon haastattelu, Buenos Aires 22.11.1996, SI, Turku.
- 206 ”Spent nine years on orchard in Paraguay”, Tasman Logbook June 1963.
- 207 Jouskari 1958, passim.
- 208 Heinonen, Antti, Marskin inkeriläisritari, Helsinki 1993, passim., Mikko Pöllän muistokirjoitus, Helsingin Sanomat 7.5.1994.
- 209 Penttilä, Eino, Pitkä lenkki, Helsinki 1990, s. 198–203; Kairinen, Paavo A., Marttisen miehet. Asekätkijäveljet, Juva 1994, (1. painos 1987) s. 232.

- 210 Norstedt, Pentti, ”Kalle on Campoksen keisari”, *Kotiposti* 23/1969, s. 19; Arja Harjulan kirje Olavi Koivukankaalle, Pori, sine dato.
- 211 Urban Goncalves, Ritva-Yara, ”Oskar Mutanen – erään brasiliansuomalaisen elämää ja seikkailuja”, *Suomen Silta* 4/1967, s. 8.
- 212 Urheilumme kasvot, osa 2, Suunnistus ja yleisurheilu, Keuruu 1972, s. 847; Salo, Urho, Tampereen Pyrintöön satavuotishistoria, Tampere 1996, s. 294.
- 213 Rapeli 1974, s. 105–108, 349–350; Pohjanpirkka, Oiva, Maailman eteläisin merimieskirkko, 2. osa: Kirkko etsii omiaan, Rauma 1962, s. 57–61.
- 214 Pertti Mustosen haastattelu, Buenos Aires 23.11.1996, SI, Turku.
- 215 Pohjanpirkka 1983, s. 7.
- 216 Marjatta Niemisen kirje Olavi Koivukankaalle, Buenos Aires 15.1.1997: Estatutos de la Asociación Finlandesa de Beneficencia, SI, Turku.
- 217 Kansanaho 1983, s. 238, 272; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 218 Rapeli 1974, s. 223–224.
- 219 Kansanaho 1983, s. 371–372; Rapeli 1974, s. 222; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 220 Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996; ”Etelä-Amerikan siirtolaisten kysymys ratkaisuvaiheessa”, *Tule ja auta* 3/1974.
- 221 Pohjanpirkka 1983, s. 27–29.
- 222 Kansanaho 1983, s. 373; Rapeli 1974, s. 213; Pohjanpirkka 1958, s. 30; Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996.
- 223 Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996; Ilkka Pärssisen kirje Olavi Koivukankaalle, Rymättylä 26.6.1996, SI, Turku.
- 224 Kansanaho 1983, s. 376–377; Pärssinen 1974.
- 225 Ilkka Pärssisen haastattelu, Turku 24.6.1996; Timo Jaakkolan tekemä Olle Salmen puhelinhaastattelu 10.4.1997; Kertomus Suomen merimieslähetysseuran toiminnasta vuonna 1985, Merimiehen Ystävä 5/1986, toimintakertomussivu 12.
- 226 Suomen kehitysyhteistyö 1995, K 11/1996 vp, Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1995, Helsinki 1996, s. 101–105, 118–119, 140.
- 227 Vaala, Lauri, ”Siirtolaisuusyritys – menoa mustaan, vihamieliseen metsään”, *Suomen Silta* 4/1949, s. 119–120; ”Suomalaiset Brasiliassa”, *Suomen Silta* 1/1953, s. 11–12; Louhivuori, Jorma, ”Brasilian suomalaiset säilyttäneet omaleimaisuutensa”, *Suomen Silta* 1/1976 (Louhivuori 1976a) s. 21–22; Siirala 1945, s. 94.
- 228 Louhivuori 1976a, s. 22; Rapeli 1974, s. 350; ”Valmet do Brasil, S.A., Industria e Comercio de Tratores”, *Magazine das Nações*, abril de 1962; Pöysä, Jorma, ”Vakautta hakevassa Brasiliassa kovimmat kasvumuskelit”, *Kauppalehti* 25.2.1997; Aaltio, Tauri, ”Lisää Latinalaista Amerikkaa”, *Suomen Silta* 4/1979 (Aaltio 1979b) s. 14; São Paulon kunniapäällikönsuli Taavi Siukon haastattelu, São Paulo 2.12.1996, SI, Turku.
- 229 Marjatta Niemisen kirje Olavi Koivukankaalle 6.1.1997; Aarne Mauno Ojasen elämäkertatiedot.
- 230 Ojanen, Aarne, ”Argentiinasta”, *Suomen Viesti* 13–14/1931, s. 175; Lindberg, Kati, ”Meikäläisiä Etelä-Amerikassa”, *Suomen Silta* 2/1965, s. 10–11; Louhivuori, Jorma, ”Argentiinan suomalaisten arkea ja juhlaa”, *Suomen Silta* 3/1976, s. 20–22; Pohjanpirkka 1983, s. 31–33; Ojanen, Aarne, ”Buenos Aires”, *Suomen Viesti* 10/1931, s. 133–134; Helenius, Henrik, ”Suomalainen sisu säilyy Argentiinassa”, *Suomen Silta* 1/1997, s. 16; Katri Lindbergin haastattelu, Helsinki 3.3.1997, SI, Turku; ”Argentiinan monien nisyden rikkaus”, *Fennia* 1/1996, s. 19.
- 231 Embajada de Finlandia, Listado general de finlandeses, Argentina, SI, Turku.
- 232 Pankiv, Rosalía & Lindström, Tuula, Pääkirjoitus, *Fennia* No 1 Abril 1996, s. 4; Marjatta Niemisen e-mail Timo Jaakkolalle, Buenos Aires 10.2.1997, SI, Turku.
- 233 Pohjanpirkka, Oiva, *Hyvien tulten sata-ma*, Jyväskylä 1983, s. 36–47; Pohjanpirk-

- ka, Oiva, Maailman eteläisin suomalainen merimieskirkko, 1. osa: Kirkko kertoo tal-koohengestä, Rauma 1958, s. 26–32; Ismo ja Eila Saarikosken haastattelu, Hamina 8.11.1996, SI, Turku.
- 234 Lukka, Anneli, ”Suomalaisia kiehtovassa Meksikossa”, Suomen Silta 6/1988, s. 33; Mustanoja, Leila, ”Meksikon ulkosuomalaisia”, Suomen Silta 2/1991, s. 37; Rekola, Mirja, ”Suomen Meksikon kauppaa vauhditettiin ministerivierailulla”, Kauppalehti 18.2.1997; Arja Perälän faksi T. Jaakkolalle, Mexico City 17.2.1997; Aaltio 1979b, s. 17.
- 235 Helenius, Henrik, ”Chilen Suomi-koulu yhdistävä tekijä”, Suomen Silta 5/1996, s. 50; Toimistosihteerin Erja Raiskilan faksi Timo Jaakkolalle, Santiago de Chile 22.1.1997, SI, Turku; Isotalo, Taina, ”Santiagon Suomi-koulu”, Fennia 5/1997, s. 42.
- 236 Koponen, Pirjo, ”Mitä on olla suomalainen Etelä-Amerikassa”, Suomen Sanomat 4/1983; Toimistosihteerin Erja Raiskilan faksi Timo Jaakkolalle, Santiago de Chile 22.1.1997, SI, Turku.
- 237 Aaltio 1979b, s. 17; Erja Raiskilan faksi Timo Jaakkolalle, Santiago de Chile 22.1.1997, SI, Turku; Jarmo Rinnankosken faksi Timo Jaakkolalle, Caracas 25.3.1997, SI, Turku; Embajada de Finlandia, Listado general de finlandeses, Uruguay, SI, Turku; Hildén, Eva, ”Koemme maanjärityksen Kolumbiassa”, Suomen Silta 2/1967, s. 24–25; Wikman, Hilka, ”Venezuelan suomalaisia tapaamassa”, Suomen Silta 1/1967, s. 12–13; V.N., ”Vieraita Etelä-Amerikasta”, Suomen Silta tammi-helmi-maaliskuu/1938, s. 48–49; Simola, Liisa, ”Miljonääri Peter Nygårdin unelmakoti Bahamalla”, Emigrantti 1/1996, s. 18–20; Suomen Lähetysneuvoston tilastot 1996; Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1997, kertomus vuoden 1996 toiminnasta, Jyväskylä 1997, s. 113–121.
- 238 Suomen Valparaison-pääkonsulinviraston kirjelmä no. 333 ulkoasianministeriölle 24.7.1934, UM, Helsinki.
- 239 Suomen Santiago de Chilen pääkonsulinviraston kirjelmä ulkoasianministeriölle 24.2.1939, UM, 36 D, ’Bolivia’.
- 240 Jimenez Franco, Ronald, Poblacion, migracion y politicas migratorias en Bolivia, Santa Cruz de la Sierra 1993.
- 241 Suomen La Pazin konsulaatin vuosiraportit 1960–1970-luvuilta, UM, 53/xx2/f.
- 242 Suomen Liman suurlähetystön kirje Bolivian ulkoasianministeriölle 9.3.1967, UM, 53/xx2/a.
- 243 Soto, Adrian, ”Bolivian suomalaista siirtokuntaa repii riita halvasta maasta”, Seura 18/1991, s. 29; Flinkkilä, Jouni, ”Onnen satumaasta pettymysten paratiisi”, Seura 34/1995 (Flinkkilä 1995a) s. 31.
- 244 Soto 1991, s. 31; ”Kapituuli säljä sin mark i Bolivia?”, Åbo Underrättelser 15.7.1994.
- 245 Soto 1991, s. 29, 31–32; ”Boliviastako suomalaisten siirtolaisten uusi kohde”, Etelä-Suomen Sanomat 27.8.1991; Flinkkilä 1995a, s. 31; Flinkkilä, Jouni, ”Onnen satumaassa on sata ja yksi tarinaa”, Seura 35/1995 (Flinkkilä 1995b) s. 31, 33–34.
- 246 Selvitys Bolivian suomalaisista 1992, ”Suomen kunniakonsulinvirastot Bolivia/La Paz”, UM, arkisto 2, 02.60 Bol/La Paz.
- 247 Suomen La Pazin-konsulin, Johnny Gelernterin, kirje 9.3.1995; Ulkoasiainsihteerin Anne-Maria Ikosen faksi Timo Jaakkolalle, Buenos Aires 15.5.1996, SI, Turku; Flinkkilä 1995a, s. 31, 42; Flinkkilä 1995b, s. 33–34; Luotonen, Mervi, ”Bolivian satumaasta kotiin rämpivät pettyneet miehet”, Turun Sanomat 1.12.1996; Sudenniemi, Seppo, ”Bolivian maakaupan välittänyt turkulaismies vapautui hovissakin”, Turun Sanomat 24.8.1997, s. 9; Jusi, Veli-Matti, ”Tyly ja kuuma Etelä-Amerikka, Rakkautta ja kuolemaa Boliviassa”, Seura 17/1998, s. 578–65.
- 248 Ks. tästä esim. Kosonen, Petri J., Reppuselkägringo, Helsinki 1991.

Suomalaiset eteläisellä pallonpuoliskolla

- 1 Korkiasaari, Jouni, Suomalaiset maailmalta, Turku 1989, passim.
- 2 Väestörekisterikeskus, Poissaolevan väestön tilasto.
- 3 Suomen Lähetysseuran Lähetyssanomat 4/1973; Suomen Lähetysneuvosto, Lähetystilasto 31.12.1996.
- 4 Beijbom, Ulf, Australienfararna, Stockholm 1983, s.13, 20; Berg, Lasse, När Sverige upptäckte Afrika, Värnamo 1997, s. 169.
- 5 Paulaharju, Samuli, Vanhaa Lappia ja Perä-Pohjaa, Helsinki 1923, s. 113–114.
- 6 Korkiasaari 1989, s. 25, 74; Koivukangas, Olavi, Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II, Siirtolaisuustutkimuksia C 2, Kokkola 1974, s. 198; Lindström-Best, Varpu, The Finnish Immigrant Community of Toronto 1887–1913, York University 1978, s. 68; Virtanen, Keijo, Settlement or Return, Finnish Emigrants 1860–1930 in the International Overseas Return Migration Movement, Migration Studies C 5, Turku 1979, s. 163.
- 7 Aminoff, Sten, Svenskarna i Nya Zeeland, Den svenska Utvandringen till Nya Zeeland fram till 1940, Växjö 1988, s. 76; Beijbom 1983, s. 270.
- 8 Suomen Lähetysneuvosto, Lähetystilasto 31.12.1996.
- 9 Berg 1997, s. 176–177.
- 10 Koivukangas, Olavi and Martin, John Stanley, The Scandinavians in Australia, Melbourne 1986, s. 19, 27.
- 11 Aminoff 1988, s. 20.
- 12 Ibid., s. 12–13, 25.
- 13 Lindström-Best, Varpu, Defiant Sisters, A Social History of Finnish Immigrant Women in Canada, Toronto 1988, passim.; ilmestynyt suomeksi Lindström, Varpu, Uhmattaret, Suomalaisten siirtolaisnaisten vaiheita Kanadassa 1890–1930, Juva 1991; Peltoniemi, Teuvo, Kohti parempaa maailmaa, Suomalaisten ihannesiirtokunnat 1700-luvulta nykypäivään, Keuruu 1985, s. 41–62; Wild, Paula, Sointula Island Utopia, Harbour Publishing, Canada 1995, passim.
- 14 Lindström-Best 1978, s. 56–58.
- 15 Friborg, Göran, Brasilienssvenskarna, Emigrantinstitutens skriftserie nr 5, Malunga 1988, s. 5, 11, 31–37.
- 16 Lindström-Best 1978, s. 44–46.
- 17 Ervasti, Mikko, ”Suomalaisia lusii kaiken maailman vankiloissa”, Turun Sanomat 28.3.1998.
- 18 Olin, S.C., Sauna, the way to health, Minnesota, 1963, s. 116–129.
- 19 Ylänkö, Anneli, ”Suomi-koulut maailmalta”, Suomen Silta 1/1998, s. 10–12.

Lähdeluettelo

Suomalaiset Afrikassa

Arkistolähteet

National Archives of South Africa, Pretoria
Cape Town Naturalization 1891–1893.

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Suomen Lähetysseuran Arkisto DG 1.
Paavo Aarnion kokoelma C 10 76/III.

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki
UM, 16 Z, Muukalaislegioona.
UM, 36 D, Unionin uusi siirtolaislaki.
UM, 53 F 66, Vuosikertomukset ja raportit.

Siirtolaisuusinstituutin arkisto (SI), Turku
Anne Austenin 2.6.1998 lähettämä John Austenin elmäkerta.

Rainer Grönlundin lahjoitus 011/1993 koskien hänen Belgian Kongossa ollutta isoisäänsä Axel Harald Grönlundia.

Irja Sirénin lahjoittama Akseli Leppäsen kokoelma 10/1986.

Signe Huhtamäki, Axel ja Helga Saarukan jälkeläisten haastattelu North Vancouverissa v. 1981.

Suomen lähetysneuvoston tilastot 1996.

Haastattelut

Kristiina Botha, Kapkaupunki 1.8.1997.
Al (Aaro) Heinonen, Johannesburg 4.8.1997.

Sherin Holm, Durban 24.7.1997.
Tauno Hyvönen, Johannesburg 5.8.1997.
Heikki Järvinen, Johannesburg 5.8.1997.
Hannu Ketola, Richards Bay 26.7.1997.
Auli Koivula-Frankenhauser, Mossel Bay 28.7.1997.
Hannes Kokko, Kapkaupunki 1.8.1997.
Sasu Mikkonen, Johannesburg 3.8.1997.
Tiina Mitchell, Johannesburg 3.8.1997.
Ilari Seppä, Pretoria 6.8.1997.
Ilmari Wathen, Johannesburg 3.8.1997.
Donald von Veh, Johannesburg 2.8.1997.
Reino Vuola, Helsinki 4.9.1998.

Valokuvat – kuvien omistajat

Yksityishenkilöt:

Anne Austen
Orvo Bogdanoff
Kristiina Botha
Olavi Koivukangas
Kaija Tolvanen
Reino Vuola

Sanomalehdet, museot, yliopistot, yhteisöt:

Kotiposti
Museovirasto
Siirtolaisuusinstituutti

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti 18.8.1991.
 Emigrantti 1/1996.
 Etelän Risti 1/1970, 1/1971, 2/1971, 1/1972, 1/1973, 1/1974.
 Finland exports Southern Africa 1994.
 Helsingin Sanomat 20.4.1986, 6.8.1989, kuukausiliite 30.10.1993, 7.5.1996.
 Historiallinen Aikakauskirja 1/1982.
 Ilkka 19.3.1989.
 Kainuun Sanomat 27.8.1978.
 Kirkkomme Lähetys 2/1995.
 Kotiposti 9/1962, 22/1975.
 Norden 19.10.1977.
 Siirtolaisuus-Migration 1/1977, 3/1979, 2/1982.
 Suomen lähetysanommat 8/1995.
 Suomen Silta 1/1951, 2/1959, 4/1961, 5/1968, 4/1972, 4/1989, 5/1997.
 Turun Sanomat 16.9.1993, 30.7.1995, 3.3.1996.
 Uusi Suomi 8.5.1979.
 Vasabladet 2.8., 9.8.1997.
 Voima ja Käyttö 7–8/1938.

Kirjallisuus ja artikkelit

Aaltio, Tauri, ”Etelä-Afrikka – valkoisen miehen tasavalta”, Suomen Silta 4/1972.
 Alfthan, G.A., Afrikanska Reseminnen; Äfventyr och Intryck från En utflykt till de Svartes Världsdel, Helsingfors 1892.
 Arolainen, Teuvo, ”Tuntemattomat Palkkasoturrit”, Helsingin Sanomat, kuukausiliite No 22, 30.10.1993.
 Arppe, A.E., ”Anteckningar om Finska Alkemister”, Bidrag till Kännedom af Finlands Natur och Folk utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten, Helsingfors 1870.
 Backman, Wold., Emigrationen från Munsala socken, Helsingfors 1948.
 Balcke, Sal, ”Svenskar i Sydafrika”, Präriehemman Kalender för 1912, Rock Island Ill. 1911.
 Berg, Lasse, När Sverige upptäckte Afrika. Värnamo 1997.

Eirola, Martti, The Ovambogefahr; The Ovamboland reservation in the Making, Rovaniemi 1992.
 Eriksson, C.T., Seikkailujeni Afrikka, Helsinki 1932.
 Etelä-Afrikan Suomalainen Seura, Tiedotuskirje no 3, 15. marraskuuta 1972.
 ”Etelä-Afrikan Suomalaiset”, Suomen Silta 4/1961.
 Evaluation of the Development Cooperation between the United Republic of Tanzania and Finland, Report 1995:1, Helsinki 1995.
 Finnish knowhow on display at Mondri Richards Bay, Finland exports southern Africa 1994.
 Furuholm, Annie, Människor och öden, Helsingfors 1932.
 Gallen-Kallela, Akseli, Afrikka-Kirja; Kallela-Kirja II, Porvoo 1964 (1. painos 1931).
 Gallen-Kallela, Kirsti, Isäni Akseli Gallen-Kallela, II, Elämää isän mukana, Porvoo 1967 (1. painos 1965).
 Gustafsson, Matts och Viklund, Nils, Boer och engelsmän; skildringar ur det sydafrikanska kriget 1899–1901 av österbottningarna, Skrifter utgivna av Svenska Folkskolans Vänner. Häft 68, Helsingfors 1910.
 Halén, Harry, Kulkumiehiä, Helsinki 1986.
 Helenius, Henrik, ”Lisää suomalaisia Etelä-Afrikkaan”, Suomen Silta 5/1997.
 Huxley, Elspeth, White Man’s Land. Lord Delamere and the Making of Kenya, Vol. One 1870–1914, Trowbridge, Wiltshire 1980, (1. painos 1935).
 Högnäs-Sahlgren, Brita, ”Herman, min Herman”, Sahlgrens förlag Ab 1988.
 Iso Tietosanakirja, Otava, osa IX, Helsinki 1935.
 Iso Tietosanakirja, Otava, osa X, Helsinki 1936.
 Jukola, Martti, ”Suomalaiset Etelä-Afrikassa. Lähetystöneuvos Taavi Pohjanpalo kertoo”, Suomen Silta 1/1951.
 Kallioniemi, Sirpa, ”Valmet jyrää Tansaniassa”, Ilkka 19.3.1989.
 Kansanaho, Erkki, Etelän Ristin alla; Australian suomalaisten kirkollista elämää, Helsinki 1975.
 Karni, Michael G. (ed.), Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden, Canada 1981.

- Kaskinen, Tapani, ”Nigerian Suomi-Kerho”, Suomen Silta 4/1989.
- Katsaus Suomi-Etelä-Afrikka Seuran toimintaan vuonna 1953/1954.
- Kemppainen, Kati, Suomalaisen lähetyksen suhteet anglikaaneihin ja katolilaisiin Lounais-Afrikassa 1919–1937, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 180, Helsinki 1998.
- Kero, Maija-Leena, ”Löytyisikö onni Afrikasta?”. Suomalaiset siirtolaiset vuosisadan vaiheen Etelä-Afrikassa”, Suomen Silta 5/1968.
- Kivinen, Walde (toim.), Suomalaista raivaustyötä Afrikan erämaassa, Helsinki 1945.
- Koivukangas, Olavi, Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947, Jyväskylä 1986.
- Koivukangas, Olavi, From the Midnight Sun to the Long White Cloud. Finns in New Zealand, Jyväskylä 1996.
- Korkiasaari, Jouni, Suomalaiset maailmalla, Turku 1989.
- Kronqvist, Anita, ”Johan Östelund från Replot blev pionjär i Rhodesia”, Vasabladet 2.8.1997.
- Kronqvist, Anita, ”Han var född på Langeron”, Vasabladet 9.8.1997.
- Kuparinen, Eero, ”Enligt uppgift död i Sydafrika – suomalaisten siirtolaisten terveydellinen ympäristö vuosisadan vaihteen Etelä-Afrikassa”, Turun Historiallinen Arkisto 34, Turku 1980.
- Kuparinen, Eero, ”A ‘Golden’ Disappointment: Finnish Migration to South Africa before the First World War” – Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden, toim. Michael G. Karni, Toronto 1981.
- Kuparinen, Eero, ”Magersfonteinin muisto – buurisodan skandinaavimuistomerkin pulmallinen pystytyshistoria”, Turun Historiallinen Arkisto 37, Turku 1982.
- Kuparinen, Eero, ”Maan alla ja päällä suomalaista siirtolaiselämää vuosisadan vaihteen Johannesburgissa”, Siirtolaisuus-Migration 2/1982.
- Kuparinen, Eero, ”Eksotiikkaa pohjalaiskoteihin – sanomalehtien Etelä-Afrikka-kirjeet siirtolaiselämän kuvaajina” – Maitten ja merten takaa. Vuosisata suomalaisia siirtolaiskirjeitä, Turun Historiallinen Arkisto 30, toim. Eero Kuparinen, Tammisaari 1985.
- Kuparinen, Eero (toim.), Maitten ja merten takaa. Vuosisata suomalaisia siirtolaiskirjeitä, Turun Historiallinen Arkisto 30, Tammisaari 1985.
- Kuparinen, Eero, An African Alternative: Nordic Migration to South Africa, 1815–1914, Jyväskylä 1991.
- Kuparinen, Eero, ”Suomalaiset Belgian siirtomaaimperiumia rakentamassa; Masinistiirtolaisia lähti myös Turusta”, Turun Sanomat 16.9.1993.
- Kuparinen, Eero, Valkoista Afrikkaa rakentamassa. Pohjolan miehet ja Kapmaa Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian hallintokaudella 1652–1795, Turku 1995.
- Kurko, Kaarlo, Saharan Legioonat. 10 vuotta Muukalaislegioonan riveissä, Jyväskylä 1933.
- Kurtén, Bertel, Suomalainen Muukalaislegionassa. Kuolemaan vihittyjen legiona, Helsinki 1931.
- Laihonen, Kirsi, ”Suomalaisena Sinuhen maassa”, Emigrantti 1/1996.
- Lampinen, Elina, ”Tansaniaan oma auringonkukka- ja maissifarmi. Herra Rintalan unelma etsii vielä toteuttajaansa”, Turun Sanomat 3.3.1996.
- Leikola, Anto, Kaksi suomalaista kaukomatkaa, Suomen historia 4, Espoo 1986.
- Akseli Leppäsen negrologi Suomen Konemestariiliiton julkaisussa Voima ja Käyttö 7–8/1938.
- Lindberg, Ernst, Suomalaisen seikkailuja buurisodassa ja muistoja vankeudesta S:t Helenan saarella, Helsinki 1904.
- Litma, Arne, ”Terveisiä Etelä-Afrikasta”, Suomen Silta 2/1959.
- Mattson, Gustaf, Suomen mies meni Sanzabariin, Porvoo 1915.
- Myhrman, Anders, Österbottnisk emigration till Sydafrika, Norden Vol. 81, N:o 40, 19.10.1977.
- Okkonen, Onni, A., Gallen-Kallela. Elämä ja Taide, Porvoo 1949.
- Olin, K-G., Alaska Del I, Ryska tiden, Jakobstad 1995.

- Pankola, Raimo, ”Päähänpistosta Kapkaupunkiin”, Kotiposti 9/1962.
- Peltola, Matti, Suomen lähetysseuran Afrikan työn historia. Sata vuotta suomalaista lähetystyötä 1859–1959 II, Kuopio 1958.
- Peltoniemi, Teuvo, Kohti parempaa maailmaa, Keuruu 1985.
- Pihlava, Jorma, ”Yläneen mies aikoo korjata huippusatoja Tansaniasta”, Turun Sanomat 30.7.1995.
- Pipping, Ella, En orons legionär. Nils Gustaf von Schoultz 1807–1838, Helsingfors 1967.
- Pulakka, Pentti (toim.), Keskipohjalaisia elämäkertoja, Kokkola 1995.
- Raiskio, Teuvo, Oudosta kulkijasta ihmiseksi. Suomalainen bushmannilähetystyö ja sen välittämä kuva bushmanneista vuosina 1950–1985, Acta Universitatis Ouluensis Humaniora 26, Oulu 1997.
- Rinta-Komsi, Salme, ”Vammaistyön alku Keniassa”, Kirkkomme Lähetys 2/1995.
- Roos, Saga, Sadun ja seikkailun Kongo, Porvoo 1949.
- Saarelma-Maunumaa, Minna, ”Missio Nakambale jatkuu Namibiassa”, Suomen lähetys-sanomat 8/1995.
- Saarelma-Maunumaa, Minna, Kun Nanguelasta tuli Aino, Namibian Ambomaan henkilönnimistö 1883–1993, Helsingin yliopisto 1995.
- Saarelma-Maunumaa, Minna, Henkilönnimet kulttuurimurroksessa, Kristinuskon ja eurooppalaistumisen vaikutus Namibian Ambomaan henkilönnimistöön, Helsingin yliopisto 1997.
- Saarinen, Riitta, ”Kuivuus ja huono hygienia leviävät tauteja Afrikassa”, Helsingin Sanomat 7.5.1996.
- Saarisalo, Aapeli, Etelän Ristin Mies; Martti Rautasen elämä, Porvoo 1971.
- Salonen, Ahti M., Kauppamiehenä Kapkaupungissa, Helsinki 1951.
- Savola, Alb., Ambomaa ja sen kansa, Helsinki 1924.
- Savola, Alb., Martti Rautanen, Helsinki 1927.
- ”Seilasimme kuolemankiululla Afrikkaan”, Kotiposti 22/1975.
- Siiskonen, Harri, ”Pohjoismaat kiinnostuivat Namibiasta jo pari vuosisataa sitten; Ruotsalaiset vahvasti esillä 1800-luvulla”, Helsingin Sanomat 6.8.1989.
- Sivonen, Seppo, ”Henrik Jakob Wikar – suomalais-syntyinen Afrikan tutkija 1700-luvulta”, Historiallinen Aikakauskirja 1/1982.
- Sivonen, Seppo, ”Suomalainen Wikar ansioitui Afrikan tutkijana 1700-luvulla”, Helsingin Sanomat 20.4.1986.
- Smedjebacka, Henrik, Lutheran church autonomy in northern Tanzania 1940–1963, Acta Academiae Aboensis, Ser. A, Humaniora, 44:3, Åbo 1973.
- Smedjebacka, Henrik, Tansaniasta tuli kutsu. Vaasa 1976.
- Suomen kehitysyhteistyö. K 14/1995 vp, Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1994, Helsinki 1995.
- Suomen kehitysyhteistyö 1995 -esite, Ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosasto 1995.
- Suomen kehitysyhteistyö, K 11/1996 vp, Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1995, Helsinki 1996.
- Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1996. Kertomus v. 1995 toiminnasta, Jyväskylä 1996.
- Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1997, Kertomus vuoden 1996 toiminnasta, Jyväskylä 1997.
- Suomen merikapteenit. Elämäkerrallisia tietoja, Finlands sjökaptener. Biografiska uppgifter, Helsinki 1940.
- Svenfelt, Anders, Wikar, Henric Jacob – Keskipohjalaisia elämäkertoja, toim. Pentti Pulakka, Kokkola 1995.
- Tiihola, Vappu, ”Slummin lasten elämä olisi muutoin toivoa vaille”, Aamulehti 18.8.1991.
- The Journal of Hendrik Jacob Wikar (1779) with an English translation by A.W. Van der Horst. Edited, with an introduction and footnotes, by Dr. E.E. Mossop, Cape Town 1935.
- Uola, Mikko, Suomi ja Etelä-Afrikka. Kanssakäyminen ja käsitykset toisesta osapuolesta 1800-luvulta apartheid-kysymyksen kärjistymiseen, Tampere 1974.
- Uola, Mikko, Suomalaiset Afrikkaa etsimässä. Boijer-veljesten ja C.T. Erikssonin vaiheita

- eteläisessä Afrikassa 1890-luvulta lähtien, Tampere 1976.
- Uola, Mikko, "Finnish Warriors in the South African War", *Siirtolaisuus-Migration* 1/1977.
- Uola, Mikko, "Suomalaismasinisteja Kongossa", *Siirtolaisuus-Migration* 3/1979.
- Wallin, Georg August, *Tutkimusmatkoilla arabien parissa*, Juva 1989.
- Vilhunen, Tuulikki, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani, Schantz, Hans von, Hinkka, Jorma, Itään ja etelään, *Lähetyssaarnaajat valokuvaajina 1890–1930*, Helsinki 1995.
- Winqvist, Alan H., *Scandinavians and South Africa; Their Impact on the Cultural, Social and Economic Development of pre-1902 South Africa*, Cape Town 1978.
- Väisänen, Anssi, "Afrikasta Lama-Suomeen; Täällä riidellään pienistä asioista", *Kainuun Sanomat*, 27.8.1978.
- Åberg, Alf, *De första utvandarna*, Lund 1984.
- Åkerblom, Bror, *Munsala sockens historia*, Vasa 1972.
- Öhman, Runar C., *Silikosis-Studier ämte bidrag till kännedom om den s.k. minsjukan bland utvandrare från svenska Mellersta Österbottnen*, Helsingfors 1927.

Suomalaiset Australiassa

Arkistolähteet

Commonwealth Archives (CA), Canberra

Vic NR (Victoria Nationalization Records) 1896, 1899, 1901, CA (Commonwealth Archives), Canberra.

C'th NR (Commonwealth Nationalization Records), 1902, 1904, 1911, 1928, 1940 CA, Canberra.

NSW (New South Wales) NR 1881, CA, Canberra.

Census of Australia 1921.

Queensland State Archives (QA), Brisbane

Letter from Department of Immigration, Brisbane 3.10.1899 to Under Secretary Chief Secretary's Department, "Emigration from Finland to Queensland" QA (8344), in-letter 9063/1899, PRE/A 37.

Register of Migrants arriving on Immigrant Ships entering Queensland 5.1.1899 – 30.3.1906, QA 46/16.

Letter from Department of Immigration, Brisbane 3.10.1899 to the Under Secretary Chief Secretary's Department, "Emigration from Finland to Queensland", QA (8344), in-letter 9063/1899, PRE/A 37.

Letter from J. Brennan to the Assistant Immigration Agent, Bundaberg, Brisbane 29.12.1899 and reply by Mr H. St Geo Caulfeild, 6.1.1900 (in-letter 2214/1900, QA, PRE/A 48).

Letter from the Queensland Gov. Office, London 15.1.1900, confirming telegram of same date, in-letter 2214/1900, QA, PRE/A 48.

Siirtolaisuusasiamiehen vuosikertomus 1899, V & P QLD 1900, Vol V, s. 676.

National Archives and Public Records Service of Papua, New Guinea, Boroko

Requests for grant of land.

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki
Sydneyn konsulinviraston arkisto, SKA, Sydney 1919–41, Fi:3,35, no 2; Fgc:2; Fgb:5; Fqc:9; 22 Y-Ö.

Kirje Karl Karpiselta ja Johannes Riipiseltä 1917, 53, F 60 a.

Tannerin käsikirjoitus "Australian suomalaisten oloista" sekä liitteenä ollut kirje kanadansuomalaiselle sanomalehti Canadian Uutisille 25.11.1926, SKA (Sydneyn konsulaatin arkisto) Sydney 1919–41, Fi:1, 26.

Lauri Laiho konsuli Tannerille, Rabaul 18.10.1925, SKA 1919–41, Sydney, Fgc:5, 22 La–Le.

- Harald Tannerin puhe Nauklérin muistotilaisuudessa 15.5.1921, SKA Sydney 1919–41, Fi:3, 35, No 1.
- Siirtolaisuuskomitean raportti vuodelta 1918, Helsinki 1924.
- Harald Tanner ”Siirtolaisuuden rajoittaminen”, 31.12.1930, 36 F, f.
- Harald Tanner N. I. Karhulalle, SKA, Sydney 7.3.1932.
- Department of Home Affairs, Canberra, 22.12.1930 to the Consul of Finland, Sydney, 36 K, f.
- Harald Tannerin vuosiraportti 1928 UM:lle, Sydney 12.2.1929, 53, F 51, f.
- Konsuli Paavo Simeliuksen raportti n:o 6 UM:lle, Sydney, 12.4.1938, Canberra, 36 D, ”Australia”.
- Käsikirjoitus huhtikuussa 1928 Suomen lehdistöä varten, 36 K, f.

Vaasan maakunta-arkisto (VMA)

Passiluettelot

Siirtolaisuusinstituutin arkisto (SI), Turku

- Y. Korpelan käsikirjoitus 4.12.1965, Mt. Isan Suomen Heimoseuran paperit, mikrofilmirulla 6, 17.12.1935.
- Eino Keskinen päiväkirja 1924, 1930, 1932.
- ”Historiikki Tullyn ‘Suomi’ Seuran 10 vuotistoiminnasta”, liite vuosikertomukseen 1938, mikrofilmirulla 5.
- Tullyn Suomi-Seuran pöytäkirja 14.10.1928, § 1,3,4,5.
- Tullyn Suomi-Seuran paperit 1946 § 2, mikrofilmirulla 5.
- Yritys-seuran pöytäkirjat 12.3.1940, 8.4.1940, 11.6.1940, 2.2.1941, 10.12.1945.
- Luettelo Cairnsin Suomi-Seuran jäsenistä 1925, mikrofilmirulla 5.
- Melbournen Suomalaisen Seuran kokous 18.6.1923, mikrofilmirulla 4.
- Jorma Pohjanpalon lahjoitus: Canberran Kisan aineisto 12/80.
- Suomalaisen Sanomalehtiyhtiön pöytäkirjat 11.7.1931, § 4–5 & 23.7.1933, § 6, mikrofilmirulla 4.

- Suomalaisen Sanomalehtiyhtiön paperit, mikrofilmirulla 4.
- Melbournen Suomalaisen Seuran pöytäkirjat 1925, mikrofilmirulla 4.
- Niilo Ojan päiväkirja 23.10.1935, mikrofilmirulla 4.
- Mount Isan Suomen Heimoseuran vuosikertomus 1940, mikrofilmirulla 6.
- Olavi Koivukankaan puhe suomalaissiirtolaisuuden muistomerkkin paljastustilaisuudessa, Bli Bli 6.4.1997.
- Martti Moisanderin kirje Olavi Koivukankaalle, Nambour 9.1.1997.
- Oskari Salosen kirje Olavi Koivukankaalle, Frankston 26.8.1970.

Turun yliopiston yleisen historian laitos (TYYH)

- Nambourin suomalaisten, Cairnsin Suomi-Seuran paperit, J.O.Boijerin ja J.P. Winterin kirjeet, TYYH/S/X/7/III.
- Matti Järvisen aineisto, TYYH/S/A/52/I.
- Erakko-Seuran paperit, TYYH/S/A/4/V.
- ”Australian suomalaisten yhteistyö”, TYYH/S/X/III.
- Suomi Athletic Clubin pöytäkirjat, jäsenluettelot ja vuosikertomukset, Brisbanen seudun suomalaisten kokouksen pöytäkirja 14.10.1951, TYYH/S/A/7/II.
- N.I. Karhulan kirje ‘Suomi-Farmilta’ konsulille 24.9.1924, TYYH/S/7/III.

Suomen Merimieslähetykseuran arkisto (SMLA), Brisbane

- Johan O. Boijerin kirjeet Akseli Renvallille Helsinkiin, Sydney 24.1.1917, SMLA, Helsinki; Sydney 10.2.1917, SMLA, Brisbane.
- Kuusamo, H., kirje Sydneyn pastorille, El Arish 10.7.1923, SMLA, Brisbane.
- N.I. Karhulan kirje Kalervo Groundstroemille, ”Suomi-Farmi” 8.6.1925, No 703/25, SMLA, Brisbane.
- Urpo Kokkosen kirje Jorma Louhivuorelle, Brisbane 16.8.1965, SMLA, Brisbane.
- Harald Tannerin kirje Kalervo Groundstroemille, Sydney 25.1.1926, SMLA, Brisbane.

Suomen Merimieslähetyssseuran arkisto, Helsinki

Kalervo Groundstroemin pitämä Sydneyn ja Melbournen Suomalaisten Merimieslähetyssseurien päiväkirja 1922–1926, SMLA (Suomen Merimieslähetyksen arkisto), Helsinki.
 Suomen Merimieslähetyssseuran pöytäkirja, Helsinki 21.9.1916, § 3, SMLA, Helsinki.
 Piispaainkokouksen asettaman ulkosuomalaisyöryhmän muistio, 1979.

Melbournen Suomi-Seuran arkisto, Melbourne

Pöytäkirja Australian ja Uuden-Seelannin suomalaisten seurojen keskusliiton perustavasta kokouksesta, joka pidettiin Canberrassa maaliskuun 10.–11. pv. 1962, Australasian Suomalaisten Liiton Arkisto, Sydney.

Yksityisarkistot

Matti Kurikan kirje tyttärelleen Aili Kurikalle, Brisbane 19.11.1899, Osmo T. Linnoilan aineisto, Helsinki.
 Matti Kurikan kirje tyttärelleen Aili Kurikalle, Brisbane 24.3.1900, Osmo T. Linnoilan aineisto, Helsinki.

Käsikirjoitukset

Kleinschmidt, M.A., Migration and Settlement Schemes in Queensland, BA Dissertation, University of Queensland 1951.
 Paavonperä, Matti, ”Suomalaisten siirtolaispappien julistustyö Australiassa vuosina 1949–1967”, pro gradu, Teologian laitos, Helsingin yliopisto 1973.
 Launikari, Jaakko, ”Australian suomalaisten tämän hetkisen tilanteen tarkastelua”, Puheen- vuoro siirtolaisasiain neuvottelukunnan kokouksessa Turussa 6.5.1982.
 Lonkainen, Jaana, ”Liisa Raen elämä ja identiteetti. Toisen polven australiansuomalaisen etnisen identiteetin muuttuminen”, Esitelmä yliassistentti Laura Ahon johtamassa etnologian kandidaattiseminaarissa Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksessa 3.12.1996.
 Tastula, Arto, ”Ameriikan Matti”.

Haastattelut

Matti Hassinen, Kälviä 6.9.1973.
 Risto Hiekka, Turku 24.10.1973.
 Otto Kaksonen, Kisko 8.8.1973.
 Alpo ja Annikki Kakko, 9.7.1998.
 Nestori Karhula, Brisbane 7.4.1969.
 Eino Kero, Lohtaja 6.9.1973.
 Eino Keskinen, Jämsä 9.9.1973.
 Markus Markkula, Turku 9.11.1973.
 John Monola, Adelaide 13.4.1981.
 Reijo Pekkarinen, Jyväskylä 2.8.1998.
 Väinö Suominen, Turku 17.5.1973.
 Paavo Vennonen, Canberra 12.3.1981.
 Pentti Virkajärvi, Melbourne 25.3.1981.

Valokuvat – kuvien omistajat*Yksityishenkilöt:*

Olavi Koivukangas

Sanomalehdet, museot, yliopistot, yhteisöt:

Hufvudstadsbladetin kuva-arkisto
 Museovirasto
 Siirtolaisuusinstituutti
 Suomi-Newspaper
 Turun Sanomat

Sanoma- ja aikakauslehdet

Amerikan Uutiset 4.9.1997.
 Australian Hyvä Sanoma tammikuu 1980, loka- kuu 1986.
 The Bulletin 21.7.1900.
 The Daily Herald 19.1.1909.
 Elämä 30.12.1905.
 Etelä-Suomen Sanomat 4.10.1979.
 Etelän Risti 1/23.10.1970.
 Finlandia News 9.1.1979, 29.1., 27.8.1981, 10.11.1983, 10.6.1987, 20.12.1989, 25.6. 1993, 10.4.1995, 26.2., 8.7.1996, 29.9., 7.10., 17.11.1997.
 Finnish Americana, Journal of Finnish American History and Culture Vol III 1980, Vol IV 1981.

- Gloria kesä-heinäkuu 1994.
 Helsingfors Tidningen 19.6.1958.
 Helsingin Sanomat 2.11.1988.
 Iltalehti 28.1.1988.
 Keskipohjanmaa 3.10.1969.
 Kokkola 17., 19., ja 21.1., 17.12.1921, 3.11.1923.
 Merimiehen Ystävä 6–7/1919, 8–9/1923, 3/1925, 1/1926, 12/1928, 4/1934.
 Norden 30.7. ja 6.8.1857, 27.6.1925.
 Orpo 26.10.1902, 15.3.1903, 30.1. ja 7.8.1904.
 Osku 20.9.1971.
 Ruotsinsuomalainen 31/31.7.1997.
 Suomen Kuvalehti 1920, 5.5., 29.9.1928, 3/1948, 2/1963, 50/1994.
 Suomen Silta 1/, 4/1938, 2/1963, 4/1984, 2/1989, 3/1998.
 Suomi, 15.3., 15.11., 1.4., 1/1926, 1.3.1927, 1.8.1928, 19.6., 6.8.1929, 15.2., 20.3., 27.10.1930, 30.1., 27.8.1931, 14.3., 24.11.1932, 28.2., 15.6., 17.12.1935, 23.3., 30.11.1936, 20.3., 13.9., 25.10., 1.11., 17/1937, 15.1., 21.2.1938, 31.8., 4.12.1939, 1941, 2/1951, 1963, 6/1966, 1.10.1969, Juhlanumero 1969, 12.9.1979, 3.12.1980, 13.5.1981, 8.11.1982, 16.5.1989, 25.1., 15.3., 28.3., 30.8.26.9.1991, 25.3., 21.4., 7.10.1993, 29.8.1994, 25.1.1995, 15.3., 11.7., 25.7., 26.9., 25.10.1996, 22.1., 23.7., 26.9.1997, 19.2., 3.4., 20.3., 21.5., 7.7., 6.8., 17.9.1998.
 Turun Sanomat 21.7.1998.
 Työmies 13.5., 3.6.1899.
 Urheilun Kuva-aitta 10/1964.
 Åbo Tidning 24.1.1854.
 Åbo Underrättelser 23.3.1858, 14.12.1861.
 New Zealand 1854–1864 (Life at Sea and the Gold Fever). Publications of the South Jutland Historical Society No 54, Åbenrå 1981.
 ”Australian autoteollisuus siirtolaisten varassa”, Suomi 1.10.1969.
 ”Australian suomalaisten tunnetuin ääni Eric Penttilä Lepokotiyhdistyksen puheenjohtajaksi”, Finlandia News 29.9.1997.
 ”Australiassa yhteensä 8 619 Suomessa syntyneitä”, Suomi 20.3.1998.
 ”Australien – 15 000 finländares hemland”, Suomen Silta 4/1984.
 Beaglehole, J.C. (ed.), The Journals of Captain James Cook on his Voyages of Discovery: The Voyage of the Endeavour 1768–1771, Cambridge 1955.
 Beijbom, Ulf, Australiefararna, Stockholm 1983.
 Beverley, Satu, Finnish Society of Sydney 1929–79; 50 vuotta värikästä toimintaa, Sydney 1979.
 Beverley, Satu, ”Hauskaa yhdessäoloa Sydneyn Suomi-koululla”, Suomi 25.1.1995.
 ”Bonegilla ’97”, Suomi 22.1.1997.
 Bäck, Abraham, Herman Dietrich Spörings Äreminne, Stockholm 1749.
 ”Canberran klubi myytäneen pois”, Suomi 21.5.1998.
 ”Canberran seurakunta kutsuu ’suomea puhuvan papin’”, Suomi 25.10.1996.
 Clark, Manning, A Short History of Australia, (7. painos) New York 1969.
 Cronquist, Corfitz, Vandringar i Australien åren 1857–59, Göteborg 1859.
 Crowley, Frank (ed.), A New History of Australia, Melbourne 1974.
 Eilert, Håkan, Källa invid öknens rand, En bok om Svenskar och Svenskt Kyrkoliv i Melbourne 1856–1981, Melbourne 1981.
 Engström, Gunnar, ”Kirje Melbournesta”, MY (Merimiehen Ystävä), 8–9/1923.
 ”Eric Penttilä valittiin Lepokodin uudeksi johtajaksi”, Suomi 6.8.1998.
 Eronen, Olavi, ”Finnish Australian Club of Tasmania 20 vuotias!”, Finlandia News 8.7.1996.
 Falkenberg, Lea, ”42 vuotta brisbanelaista seuratoimintaa”, Suomi Juhlanumero 1969.

Kirjallisuus ja artikkelit

- Ahlskog, Ralf, ”Matti Ruonalan menestystarina”, Iltalehti 28.1.1988.
 Aho, Sakari, ”Muistoja 20 vuoden takaa”, Australian Hyvä Sanoma, tammikuu 1980.
 ”Aimo Murtonen in Memoriam”, Suomi 25.7.1996.
 Anholm, Peter, ”Somandsliv og guldfeber; Erindringer fra verdenshavene, Australien og

- ”Finnish Society of Sydney edelleen vahvin suomalainen urheiluseura”, *Finlandia News* 29.1.1981.
- Forward, Marjatta, ”Seikkailujen matka Australiaan”, *Suomi* 25.1.1991.
- Gilson, Miriam & Zubrzycki, Jerzy, *The Foreign-Language Press in Australia 1848–1964*, Canberra 1967.
- Greenwood, Gordon (ed.), *Australia: A Social and Political History*, Sydney 1955.
- Groundstroem, Kalervo, ”Tuntematonta tulevaisuutta kohti”, *Merimiehen Ystävä* 3/1925.
- Harjamäki, Irja, ”Mount Isan sosiaalinen toiminta vilkasta omien ja muidenkin eduksi”, *Finlandia News* 27.8.1981
- Henriksson, Markku, *Toinen aalto, Eurooppalaiset rosvo- ja löytöretket Amerikoissa*, Tampere 1997.
- Hornborg, Eirik, *Segelsjöfartens historia*, Helsingfors 1923.
- Hyytiäinen, Erja, ”Kylistä jäivät jäljelle vain kookospuut”, *Turun Sanomat* 21.7.1998.
- Härmänen, Aarne, ”Suomalaishistoriikkia siirtolaisuutemme alkuvaiheilta Pohjois-Queenslandissa”, *Cairnsin Suomi-Seuran pöytäkirjat* 31.1.1926, TYYH/S/7/II.
- Ilmonen, S., *Amerikan ensimmäiset suomalaiset eli Delawaren siirtokunnan historia*, Hancock 1916.
- Iso-aho, Annikki, ”Mount Isan 30-vuotisjuhla”, *Suomi* 25.3.1994.
- Jones, F. Lancaster, ”Aboriginal Australians”, *Population of Australia, Country Monograph Series, No 9, Vol 1*, YK, New York 1982.
- Joppien, Rudiger & Smith, Bernhard, *The Art of Captain James Cook’s Voyages, Vol 1: The Voyage of the Endeavour 1768–1771 with Descriptive Catalogue of all the known original drawings of people, places, artefacts and events and the original engravings associated with them*, New Haven & London 1985.
- Jormakka, Jorma, ”Suomi-konferenssi 30 v.”, *Suomi* 19.2.1998.
- Jukkola, Martti, ”Kulttuuriseura päätettiin lopettaa” *Suomi* 3.4.1998.
- Jumppanen, Terttu, ”Johtokunta kasaan Melbourneessa”, *Suomi* 7.10.1993.
- Juntunen, Jouni, ”Mietteitä australiansuomalaisuuden tulevaisuudesta”, *Suomi* 15.3.1996.
- Kaksonen, Otto, ”Sauna tunnelmaa Australiasa”, *Suomen Kuvalehti*, 29.9.1928.
- Kansanaho, Erkki, *Etelän Ristin alla: Australian suomalaisten kirkollista elämää*, Pieksämäki 1975.
- Kansanaho, Erkki, *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen Merimieslähetysseuran työtä*, Saarijärvi 1983.
- Kero, Reino, *Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War*, Vammala 1974.
- Kilpeläinen, Hannu, ”Western Suburbs Finnish Club 10 vuotta”, *Suomi* 12.9.1979.
- Kilpeläinen, Maire, ”Naiset – seurakuntien akerat työmuurahaiset”, *Suomi* 3.12.1980.
- Koivistoinen, Eino, *Tahiti*, Porvoo 1977.
- Koivukangas, Olavi, *Finnish Migration to Australia before World War II; Area of Origin and Migration Characteristics – julkaisu no 4, Yleisen historian laitos, Turun yliopisto, toim. Vilho Niitemaa*, Turku 1972.
- Koivukangas, Olavi, ”Herman Dietrich Spörring; an Explorer from Turku who sailed with James Cook in the South Seas 1768–1771” – Kuparinen, Eero (toim.), *Studia Historica in Honorem Vilho Niitemaa*, Turun Historiallinen Arkisto 42, Turku 1987.
- Koivukangas, Olavi, ”Länsi-Australian omenakuningas oli Kälviältä”, *Turun Historiallinen Arkisto* 31, Vammala 1976.
- Koivukangas, Olavi, *Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II, Siirtolaisuustutkimuksia C 2*, Kokkola 1974.
- Koivukangas, Olavi, *Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947*, Jyväskylä 1986.
- Koivukangas, Olavi, *Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen, Siirtolaisuustutkimuksia A1*, Kokkola 1975.
- Kopisto, Aarne (toim.), P.W. Snellman, *Oulun laivoja ja laivureita vuosina 1816–1875*, Oulu 1974.

- Korhonen, Heikki, ”Australiaan kelpaavat aivot ja raha”, Suomen Kuvalehti 50/1994.
- Korhonen, Heikki, ”Ritva Harli – Tasmanian onnellinen lammasfarmari”, Gloria kesä-heinäkuu 1994.
- Korhonen, Matti J., ”Australiansuomalaisten riitainen lepokotihanke”, Ruotsinsuomalainen 31/31.7.1997.
- Koskinen, Aarne A., *Missionary Influence as a Political Factor in the Pacific Islands*, Helsinki 1953.
- Koskinen, Armas, *Heimoseuran tarina, historiikki*, Adelaide 1979.
- ”Kuusikymmentä vuotta suomalaisuutta – Brisbanen Suomi-Seura juhli ja urheili”, *Finlandia News* 10.6.1987.
- Laine, Marjatta, ”Muistelmia naisjaoston toiminnasta”, Suomi 13.5.1981.
- Laine, Marjatta ja Leo, ”Mihin hävisivät ensimmäiset vuodet”, Suomi 15.3.1991.
- Lamidey, Noel W., *Aliens Control in Australia 1939–46*, Sydney 1974.
- Levin, Tuulikki, ”Wollongongilaisille ystävyysseura Suomesta”, Suomi 28.3.1991.
- Levin, Tuulikki, ”Wollongongin Seudun Suomi-Seuran touhuja”, *Finlandia News* 20.12.1989.
- Levin, Tuulikki, ”Wollongongin seuralla ikioma karavaani”, Suomi 30.8.1991.
- Lindström-Best, Varpu, ”‘Fist Press’. A Study of the Finnish Canadian Handwritten Newspapers”, *Finnish Americana, Journal of Finnish American History and Culture*, Vol. IV, 1981.
- Malmberg, S., ”Muistelmia alkuvuosilta”, *Australian Hyvä Sanoma*, tammikuu 1980.
- ”Melbournen Suomi-Seura 40 v.”, Suomi 7.7.1998.
- Monthen, Ragnar, ”Pysykäämme suomalaisina”, Suomi 20.6.1932.
- Nevakivi, Jukka, *Ystävästä viholliseksi; Suomi Englannin politiikassa 1940–41*, Helsinki 1976.
- Niemi, K.V., *Kustaa Hiekka; kultaseppä, teollisuusneuvos, lahjoittaja 1855–1937*, Tampere 1951.
- Niitemaa, Vilho, ”Australiansuomalainen Erakko-Seura vv. 1902–1904”, *Turun Historiallisen Arkisto XXV*, Turku 1971.
- Nikula, Oscar, *Turun kaupungin historia 1809–1856*, Turku 1972.
- Nurminen, Erkki, *Australian Suomalaisen Lepokotiyhdistyksen historia*, Fitzgerald Printing 1995.
- Nurminen, Erkki, ”Mietteitä sivupenkiltä”, *Finlandia News* 7.10.1997.
- Patridge, P.H., ”Depression and War, 1929–50” – *Australia: A Social and Political History*, toim. Gordon Greenwood, Sydney 1955.
- Pekkarinen, Marko, ”Hyviä uutisia Suomi Clubilta!”, Suomi 11.7.1996.
- Pekkarinen, Reijo, puhe Canberran Suomi-Seuran 25-vuotisjuhliissa, *Finlandia News* 10.11.1983.
- Pekkarinen, Reijo, ”Suomi-Päivät toimineet hyvin yli 30 vuotta”, Suomi 29.8.1994.
- Pekkarinen, Reijo, ”Yhteisapelillä se sujuu”, Suomi 28.2.1989.
- Peltonen, Kalervo, ”25 vuotta lehtityötä Australiassa”, *Australian Hyvä Sanoma*, lokakuu 1986.
- Piitulainen, Kari, ”Neljältä radioasemalta ohjelmia Australiansuomalaisille”, *Etelä-Suomen Sanomat* 4.10.1979.
- Pilli, Arja, *The Finnish-Language Press in Canada 1901–1939; A Study in the History of Ethnic Journalism*, Siirtolaisuustutkimuksia C 6, Turku 1982.
- Pohjanpalo, Jorma, *Australiaa kynällä ja kame-ralla*, Helsinki 1931.
- Pohjanpalo, Jorma, ”Australian Suomi-lehti”, *Suomen Silta* 2/1961.
- Pohjanpalo, Jorma, ”Miten Suomi sai ensimmäiset ‘tukikohtansa’ Australiassa”, *Suomen Silta* 2/1963.
- Price, Charles A., *Southern Europeans in Australia*, Melbourne 1963.
- Price, Charles, *Ethnic Groups in Australia*, Canberra 1989.
- Ramsay, Henrik, ”Purjelaivojen merimiehiä”, *Valtamerten ääriältä*, Helsinki 1950.
- Reese, Trevor R., *Australia in the Twentieth Century; A Short Political Guide*, Lontoo 1964.

- Russel, Horace H., "The Finnish Farmers in America", *Agricultural History* II, huhtikuu 1937.
- Salmond, Anne, *Two Worlds; first meeting between the Maori and Europeans 1642–1772*, Auckland 1991.
- Salo, Matti, "Hoivakodin rakentaminen vaatii vielä ponnistuksia", *Suomi* 26.9.1996.
- Salo, Matti, "Sydney'n seurat etsivät yhteistä toimintalinjaa", *Suomi* 16.5.1989.
- Salo, Matti & Hedström, Synnöve, "Australasian Suomalaisten Liitto", *Suomen Silta* 2/1989.
- Selenius, Paula, "Australiassa vietettiin Suomi-Päiviä", *Suomen Silta* 3/1998.
- "Siirtolaisten muistomerkki väritti Nambourin seudun juhannusta", *Finlandia News* 25.6.1993.
- Suomalaiset maailmalla 1995, *Kirkon ulkosuomalaisyön vuosijulkaisu*.
- Suomalaiset maailmalla 1996, *Kirkon ulkosuomalaisyön vuosijulkaisu*.
- "Suomalaisten määrä Australiassa romahtanut?", *Suomi* 23.7.1997.
- "Suomen kielen aikuisopetusta Canberrassa", *Finlandia News* 26.2.1996.
- Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1997, kertomus vuoden 1996 toiminnasta, Jyväskylä 1997.
- "Suomenkieliset ohjelmat säilyvät", *Suomi* 26.9.1991.
- "Sydneyssä alkaa Suomi-koulu", *Suomi* 8.11.1982.
- Söder, Risto, "Suomalaisten yhteistyötä Australiassa on tiivistettävä", *Suomi* 21.4.1993.
- Söder, Risto, "Eric Penttilä luottavaisena tulevaisuuteen: Finlandia Village on huipputason lepokoti", *Suomi* 17/1997.
- Söder, Risto, "Census antaa vakavia haasteita", *Suomi* 3.4.1998.
- Söder, Risto, "Canberran Klubista ei saatu huipputuntia", *Suomi* 7.7.1998.
- Tolvanen, Reino, "Australian suomalaisten elämä", *Etelän Risti* 1/23.10.1970.
- Uotila, Heimo, "Australian Suomalaisen Lepokotiyhdistys toiminut 20 vuotta", *Finlandia News* 10.4.1995.
- Uotila, Heimo, "Lähetysseuraaja Martta Pesu kuollut", *Finlandia News* 11/1997.
- Uotila, Timo, "Australiansuomalaisilla virkeitä tiedotusvälineitä", *Helsingin Sanomat* 2.11.1988.
- "Urpo Kokkonen papiksi Brisbaneen", *Suomi* 7.7.1998.
- Waltari, Toivo, *Suomen merimieslähetystoimi 1875–1925*, Helsinki 1925.
- Wargelin, John, *The Americanization of the Finns*, Hancock 1924.
- "Viisi suomalaista laittomasti Australiassa", *Suomi* 25.7.1996.
- Wilson, J. Donald, "Matti Kurikka and the Settlement of Sointula, British Columbia 1901–1905", *Finnish Americana, Journal of Finnish American History and Culture*, Volume III, 1980.
- Virkajärvi, Pentti, "Toisella vuosikymmenellä", *Suomi* Juhlanumero 1969.
- Virtanen, Keijo, *Settlement or Return, Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement*, *Migration Studies* C 5, Turku 1979.
- Ylönen, Annikki, "Terveiset Australiasta", *Amerikan Uutiset* 4.9.1997.

Suomalaiset Uudessa-Seelannissa

Arkistolähteet

National Archives (N.A.), Wellington
Census of New Zealand, 1871–1986.

New Zealand Naturalization Records 1878–1948.
Register of Aliens 1917.

"Finnish Barque Pamir", AAAR J 1941/50/
1527.

Archives of the Army Department, Vol.I,VI.
Ensimmäisessä maailmansodassa kaatuneitten
luettelo.
HO 22/1/70, New Zealand Immigration Division.

**New Zealand Immigration Service (NZIS),
Ministry of Labour, Wellington**
Uuden-Seelannin Lontoon-edustajan sähke
18.8.1949.
Siirtolaisia koskevat tiedostot.

Department of Internal Affairs, Wellington
Register of Persons granted New Zealand Ci-
tizenship 1948–1981.

Ministry of Transport, Wellington
Marine Division; Registration of Shipping and
Seaman; Certificates of Master Mariners, Ma-
tes etc. 1874–1938, Sten Aminoffin keräämää
aineistoa.

**Office of the Registrar General,
Lower Hutt**
Register of Marriages.
Register of Deaths.

Turnbull Library, Wellington
New Zealand's Contingents to South African War
1900–1902: Nominal Rolls and Casualty Lists.
A Return of the Freeholders of New Zealand –
October 1882 (Uuden-Seelannin kiinteistön-
omistajien luettelo – lokakuu 1882).
New Zealand Expeditionary Force 1914–1918
War.

Commonwealth Archives (CA), Canberra
Register of Naturalization Certificates, Vol 9, s.
8592, Commonwealth Archives, Canberra.

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki
53, Fff, ”Auckland”.

Siirtolaisuusinstituutin arkisto (SI), Turku
Armas Kiveä koskeva aineisto.
Kotkan seurakunnan antama virkatodistus
26.11.1991.
Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit 1965, STS:n ja
TFiF:n julkaisema matrikkeli.
Tokoroan Suomi-kerhon pöytäkirjat.

Osmo Nurkan hallussa oleva Toivo Nurkan päi-
väkirja, Auckland (kopio SI, Turku).
Paavonperän art.cit. 21.5.1974.
Kaweraun Suomi-kerhon pöytäkirjat 5.6.1961,
pöytäkirjaan liitetyt paikallisten sanomaleh-
tien lehtileikkeet.
Isak Blomquistin jälkeläisten kokoamat perhe-
dokumentit.
Don Fisherin kirje Olavi Koivukankaalle, Palla-
renda, Australia 24.3.1995.
Patrick Johanssonin kirje, Auckland 3.1.1992.
Elinor Barrin kirjeet, Thunder Bay, Kanada
2.4.1991 & 16.10.1991.
Tuula Kanervan kirje Olavi Koivukankaalle,
Espoo 13.3.1994.
Benjamin Backholmin jälkeläisen, Lois Kirk-
woodin, kirje, Timaru helmikuu 1992.
Saara St. Martinin kirje, Auckland 1.12.1993.
John Tolsonin kirje, Matura 22.6.1992.
Alli Niskasen vastaus Aucklandin Suomi-Seuran
jäsenille tehtyyn kyselyyn tammikuussa 1992.
Aucklandin Suomi-Seuran jäsenille tehty kyse-
ly tammikuussa 1992.

Aucklandin Suomi-Seuran arkisto
Suomi-Uusi-Seelanti Seuran kokousten pöytä-
kirjat

Yksityisarkistot
John Eriksonin hallussa olevat sukuarkistot.
Jussi Parkkalin hallussa Aucklandissa oleva
Matti Parkkalin päiväkirja 5.5. –22.6.1953.

Käsikirjoitukset

Mr. Olinille lähetetty Elsa Kokon kirjoitus, sine
dato, Elsa Kokon materiaali, SI, Turku.
Elsa Kokon käsikirjoitus 16.10.1979, SI, Turku.
Elsa Kokon muistelmat Kaweraun luterilaisesta
seurakunnasta 19.10.1982, julkaistu Suomi-
lehdessä, Australia 6.12.1984.
Elsa Kokon muistelmat 19.10.1982.
Taylor, Nicholas John, Family Background of
the Scandinavian Side, Blomquistien sukuta-
rina, Christchurch.

Haastattelut

- Pastori Rodney Beh, Kawerau 1991.
 Albert Söderlundin tytär, Marlene Brankin,
 Christchurch 3.–5.1.1992.
 Alice Dugy, Waiuku 26.1.1992.
 Eriksonin suku, Christchurch 5.1.1992.
 Helena Henderson, Napier 17.12.1991.
 Johannes Holm, Pukekohe 10.8.1991 ja 26.1. 1992.
 Kaweraun suomalaiset, 6.5.1972.
 Ilta Keränen, Auckland 15.3.1985 (Sinikka
 Puosi).
 Rouva Berta Kivi, Auckland 8.8.1991.
 Elsa Kokko, Kawerau 27.12.1991.
 Koskelan perhe, Lyttelton 5.1.1992.
 Hilja Lajunen, Tokoroa 9.10.1991.
 Bertel Löfqvist, Auckland 22.10.1988 (Saara
 St. Martin).
 Alli Niskanen, Auckland, 22.9.1988 (Saara St.
 Martin).
 Karl Nyström, Wellington 13.12.1991.
 Joan Rosier-Jones, Auckland 9.8.1991.
 Jenny Ruohonen, Auckland 1975 (Saara St.
 Martin).
 Seija Spear, Tokoroa 25.1.1992.
 Arvo Storm, Auckland 1975 (Saara St. Martin).
 Graham Storm
 Kirsti Tani, Kawerau 23.4.1998 (puhelimessa
 antama tieto.)
 Henrietta Tozer, Timaru 12.1.1992.
 Francis Urwinin jälkeläiset, Auckland 30.1. 1992.
 George H. Wäst, Invercargill 11.1.1992, Ste-
 wart Island 12.1.1992.

Valokuvat – kuvien omistajat*Yksityishenkilöt:*

Olavi Koivukangas

Sanomalehdet, museot, yliopistot, yhteisöt:

AlexanderTurnbull Library, Wellington
 British Museum
 British Library
 National Archives, Wellington
 Siirtolaisuusinsti tuutti

Turun Sanomat

Wellington Maritime Museum

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Finlandia News 24.1.1992.
 Lolland-Falsters Folketidene 10.3.1990.
 Lyttelton Times 6.10.1887.
 The March of Pine, syyskuu 1953, Vol. 3, No 1.,
 maaliskuu 1954, Vol. 3, No 3., joulukuu 1954,
 Vol. 4, No 2., kesäkuu 1955, Vol. 4. No 4.,
 syyskuu 1955, Vol. 5, No 1.
 The Rotorua Post, 9.11.1955, 12.8.1970.
 Siirtolaisuus-Migration 3/1985.
 (Suomi 10/1955.)
 Tasman Logbook heinäkuu 1961, kesäkuu 1963.
 The Wakatane Beacon 13.4.1983.
 Yhteishyvä 58/1956.
 Österbottniska Posten 13.1.1887.

Kirjallisuus ja artikkelit

- Aminoff, Sten, Svenskarna i Nya Zeeland; Den
 svenska utvandringen till Nya Zeeland fram
 till 1940, Växjö 1988.
 Backman, Wold, Emigrationen från Munsala
 Socken, En enquete av Samfundet Folkhälsan
 i svenska Finland, Bidrag till kännedom af
 Finlands natur och folk, H. 88, no 7, Helsing-
 fors 1948.
 Barratt, Glynn, Russofobia in New Zealand
 1838–1908, Palmerston North 1981.
 Beaglehole, J.C. (ed.), The Journals of Captain
 James Cook on his Voyages of Discovery:
 The Voyage of the Endeavour 1768–1771,
 Cambridge 1955.
 Begg, A. Charles & Begg, Neil C., James Cook
 and New Zealand, Wellington 1969.
 Chapple, D.L., Tokoroa; Creating a Communi-
 ty, Auckland 1976.
 Churchouse, Jack, The Pamir Under the New
 Zealand Ensign, Wellington 1978.
 Churchouse, Jack, Leonard Robertson, the
 Whangaroa & La Bella, Wellington 1982.

- Clayton, G.J., *The New Zealand Army – A History from the 1840's to the 1990's*, Christchurch 1990.
- ”De slog sig ned i Landet med den lange hvide Sky”, *Lolland-Falsters Folketidene* 10.3.1990.
- Farmer, Ruth S.J., ”International Migration”, *Population of New Zealand, Country Monograph Series, No 12, Vol 1*, New York 1985.
- Gisselquist, Christian & Tingbrand, Per (ed.), *Daniel Solander 1733–1782, naturvetenskapsman och världsomseglare, Piteå kommuns kultur nämnd, skrifter 1*, Piteå 1983.
- Guthrie, Brenda, *New Zealand Memories*, London 1930.
- Hawke, G.R., ”The Growth of Economy”, *The Oxford History of New Zealand*, Wellington 1981.
- Healey, Brian, *A Hundred Million Trees*, Auckland 1982.
- Heinz, William F. (ed.), ”First Report of Gold in New Zealand”, *Bright Fine Gold; Stories of New Zealand Goldfields*, Wellington 1974.
- Henriksson, Markku, *Toinen aalto, Eurooppalaiset rosvo- ja löytöretket Amerikoissa*, Tampere 1997.
- Holmes, Fiona, *Chatham Islands Rekohu 1791–1884*, Christchurch 1984.
- Jacobson, H.C., *Tales of Banks Peninsula, Akaroa* 1976 (1. painos 1914).
- Joppien, Rudiger & Smith, Bernhard, *The Art of Captain James Cook's Voyages, Vol. 1: The Voyage of the Endeavour 1768–1771 with Descriptive Catalogue of all the known original drawings of people, places, artefacts and events and the original engravings associated with them*, New Haven & Lontoo 1985.
- Kenneth, A., *Kawerau; Its History and Background*, Kawerau 1991.
- Kirk, Allan A., *Fair Winds and Rough Seas, the Story of the Holm Shipping Company*, Wellington 1975.
- Koivistoinen, Eino, *Tahiti*, Porvoo 1977.
- Koivukangas, Olavi, *From the Midnight Sun to the Long White Cloud. Finns in New Zealand*, Jyväskylä 1996.
- Koivukangas, Olavi, *Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947*, Jyväskylä 1986.
- Koskinen, Aarne, *Missionary Influence as Political Factor in the Pacific Islands*, Helsinki 1953.
- Lory, Doline, *Early Tokoroa, Rotorua* 1977.
- Luotolahti, Ruben F., *Kuunarilaiva Mozartin matkassa maapallon ympäri*, Turku 1982.
- Martin, E.R., *Marine Department Centennial History 1866–1966*, Wellington 1969.
- McLintock, A.H. (ed.), *An Encyclopaedia of New Zealand, Vol. 2*, Wellington 1966.
- Melville, Herman, *Omoo; A Narrative of Adventures in the South Seas*, Evanston & Chicago 1968 (1. painos 1847).
- Morrell, W.P., *The Gold Rushes*, 2. painos, Lontoo 1968.
- Morton, Harry, *The Whales Wake*, Dunedin 1982.
- Newton, Peter, *Big Country of the South; North of the Rangitata*, Wellington 1973.
- Ogilvie, Gordon, *Banks Peninsula; Cradle of Canterbury*, Wellington 1990.
- Oliver, W.H. & Williams, B.R., (ed.), *The Oxford History of New Zealand*, Wellington 1981.
- Owens, J.M.R., ”New Zealand before Annexation”, *The Oxford History of New Zealand*, Wellington 1981.
- Puosi, Sinikka, ”Pienten siirtolaisryhmien suomalaisuuden säilyminen”, *Siirtolaisuus-Migration* 3/1985.
- Redwood, Rosaline, *Forgotten Islands of the South Pacific; the Story of New Zealand's Southern Islands*, Wellington 1950.
- Reed, A.H., *Farthest South*, Wellington 1953.
- Elsa Kokolta saatu lehtileike, paikallinen lehti, ilmeisesti *The Rotorua Post* 12.8.1970.
- Russel, M., *Polynesia; A History of the South Sea Islands including New Zealand*, Lontoo MDCCLIII.
- Salmon, J.H.M., *A History of Goldmining in New Zealand*, Wellington 1963.
- Salmond, Anne, *Two Worlds; First Meeting between the Maori and Europeans 1642–1772*, Auckland 1991.

- Sansom, Olga, *In the Grip of an Island; Early Stewart Island History*, Invercargill 1982.
- Sansom, Olga, *The Stewart Islanders*, Wellington 1970.
- Simonen, Seppo, ”Puunjalostusta Uudessa-Seelannissa Suomen avulla”, *Yhteishyvä* 58/1956.
- Sinclair, Keith, *A History of New Zealand*, Auckland 1988.
- ”Spent Nine Years on Orchard in Paraguay”, *Tasman Logbook* kesäkuu 1963.
- St. Martin, Saara, ”Suomalaista kulttuuria ja kieltä vaalitaan myös Aucklandissa”, *Finlandia News* 24.1.1992.
- Thomson, Arthur S., *The Story of New Zealand*, Vol. II, London 1859.
- Toivonen, Anna-Leena, *Etelä-Pohjanmaan valtamerentakainen siirtolaisuus 1867–1930*, Seinäjoki 1963.
- Tokoroa, New Zealand, *Tokoroa Business and Commercial Expansion Trusteen julkaisu*, Hamilton 1988.
- ”Tough times in early Kawerau”, *The Whakataane Beacon* 13.4.1983.
- Vancouver, Georg, *A Voyage of Discovery to the North Pacific Ocean and Round the World 1791–1795*, Lontoo 1984 (1. p. 1798).
- Waters, Sydney, *Pamir; The Story of a Sailing Ship*, Wellington 1949.
- Åkerblom, Bror, *Munsala Sockens Historia*, Vasa 1972.

Suomalaiset Latinalaisessa Amerikassa

Arkistolähteet

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki

- Suomen Rio de Janeiron lähetystön vuosikertomus 1932.
- ”Fazenda Penedo”, IV, UM, 36 Kc, ‘Brasilia’.
- Suomen Valparaisoin pääkonsulinviraston kirjelmä no. 333 ulkoasianministeriölle 24.7.1934, UM.
- Suomen Santiago de Chilen pääkonsulinviraston kirjelmä ulkoasianministeriölle 24.2.1939, UM, 36 D, ‘Bolivia’.
- Suomen La Pazin konsulaatin vuosiraportit 1960–1970-luvuilta, UM, 53/xx2/f.
- Suomen Liman suurlähetystön kirje Bolivian ulkoasianministeriölle 9.3.1967 UM 53/xx2/a ”Suomen kunniakonsulinvirastot Bolivia/La Paz”, UM, arkisto 2, 02.60 Bol/La Paz.

Siirtolaisuusinstituutin arkisto (SI), Turku

- Brasilian Suomalaisten Sairausapukassan vuosikokouksen pöytäkirja 30.4.1967.
- Embajada de Finlandia, ”Listado general de finlandeses”, Argentina y Uruguay.

- Suomen La Pazin-konsulin, Johnny Gelernterin, kirje 9.3.1995.
- Arja Harjulan kirje Olavi Koivukankaalle, Pori 1996 sine datum.
- Manuel Holopaisen kirje Leena Lähteenmäelle, Nueva Alborada 24.1.1990.
- Eva Hildénin kirje Maija-Liisa Kalhamalle, Penedo 1.6.1990.
- Eva Hildénin kirje Olavi Koivukankaalle, Penedo 11.8.1995.
- Edvard Hyvärisen matkakertomus v. 1912.
- Ulkoasiainsihtööri Anne-Maria Ikosen faksi Timo Jaakkolalle, Buenos Aires 15.5.1996.
- Pekka Kuutin kirje matkalla Suomeen perheelleen Villa Alboradaan, 3.6.1963.
- Pekka Kuutin kirje perheelleen Villa Alboradaan, Helsinki 28.7.1963.
- Pekka Kuutin kirje pojalleen Laurille Villa Alboradaan, Helsinki 20.11.1966.
- Lauri Kuutin kirje äidilleen Villa Alboradaan, Helsinki 4.6.1967.
- Marjatta Kuutin kirje äidilleen Villa Alboradaan, Melbourne 25.9.1974.
- Jouko Lapin kirje Mauno Kuutille Suomeen, Villa Alborada 11.2.1979.

Aili Leinosen kirje Olavi Koivukankaalle, Kemijärvi 24.10.1997.
 Tuula Lindströmin kirje Olavi Koivukankaalle, Buenos Aires 3.10.1997.
 Ilkka Pärssisen kirje Olavi Koivukankaalle, Rymättylä 26.6.1996.
 Kari ja Paula Salosen kirje Ilkka Pärssiselle, Buenos Aires 15.9.1992.
 Brasilian Suomalaisten Sairausapukassan vuosikokouksen pöytäkirja 30.4.1967.
 Marjatta Niemisen kirje Olavi Koivukankaalle, Buenos Aires 6.1.1997, Aarne Mauno Ojasen elämäkertatiedot.
 Marjatta Niemisen kirje Olavi Koivukankaalle, Buenos Aires 15.1.1997, Estatutos de la Asociación Finlandesa de Beneficencia.
 Marjatta Niemisen e-mail Timo Jaakkolalle, Buenos Aires 10.2.1997.
 Arja Perälän faksi Timo Jaakkolalle, Mexico City 17.2.1997.
 Toimistosihiteeri Erja Raiskilan faksi Timo Jaakkolalle, Santiago de Chile 22.1.1997.
 Jarmo Rinnankosken faksi Timo Jaakkolalle, Caracas 25.3.1997.
 Suomen Lähetysneuvoston tilastot 1996.

Turun yliopiston yleisen historian laitos (TYYH)

Eva Heikelin siirtolaiskertomus, TYYH/s/x/212/37.
 Walter Heikelin kirje vanhemmilleen, Borjan asema 1.10.1927, TYYH/s/x/212/3.
 Eva Heikelin kirje tädilleen Mia Ericssonille, Asunción 16.6.1954, TYYH/s/x/212/37.
 Olavi Lähteenmäen Colonia Finlandesa-kokoelma.

Åbo Akademin kirjasto

Axel Leonard Sundqvistin aineisto.

Käsikirjoitukset

Ampula, Eila, Eila – maastamuuttajan muistelmia helmikuussa 1998.
 Lempi Ikävälkon käsikirjoitus Holopaisten ja Nikkisten elämästä, Ikävälko 15/1979, SI, Turku.

Lempi Ikävälkon käsikirjoitus Kuutin perheen elämästä, Ikävälko 15/1979, SI, Turku.
 Jungar, Sune, Finländare i Ryssland. Utflyttningen till Ryssland 1809. En förstudie kring källmaterial och problematik. Åbo 1972.
 Melkas, Eevaleena, Fazenda Penedo: suomalaisen Brasilian siirtokunnan juuret ja perustamisvaiheet (n. 1925–1929), pro gradu-tutkielma, Turun yliopiston yleisen historian laitos, Turku 1994.
 Sonni, Tilli, Suomalaisten siirtolaisten vaiheita Dominicanan tasavallassa, käsikirjoitus, Villa Vásquez, SI, Turku.
 Viitamäki, Kalle, muistelmakäsikirjoitus, SI, Turku.
 Vilmusenaho, Risto, Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914, lisensiaattityö, Oulun yliopiston yleisen historian laitos 17.10.1995.

Haastattelut

Lilli Bertell-Munne, Penedo, 30.4.1995 (Ismo Söderling).
 Tellervo Eronen, Hamina, 8.11.1996.
 Eva Hildén, Penedo, 29.4.1995 (Ismo Söderling).
 Manuel Holopainen, Villa Alborada, 22.11.1996 (Pertti Pitkonen).
 Unto Kaukonen, Isokyrö, 6.1.1997.
 Pekka Korvenheimo, Buenos Aires, 22.11.1996.
 Inkeri Laaksonen, Penedo, 1.5.1995 (Ismo Söderling).
 Jouko Lappi, Villa Alborada, 22.11.1996 (Pertti Pitkonen).
 Iikka Laulaja, Villa Alborada, 22.11.1996 (Pertti Pitkonen).
 Katri Lindberg, Helsinki, 3.3.1997.
 Pertti Mustonen, Buenos Aires, 23.11.1996.
 Eino Pussinen, Halikko, 6.2.1998.
 Ilkka Pärssinen, Turku, 24.6.1996.
 Ismo ja Eila Saarikoski, Hamina, 8.11.1996.
 Olle Salmi, 10.4.1997 (Timo Jaakkola).
 Taavi Siukko, São Paulo, 2.12.1996.

Liisa Uuskallio, Penedo, 30.4.1995 (Ismo Söderling).

Hilkka Wikman, Penedo, 30.4.1995 (Ismo Söderling).

Valokuvat – kuvien omistajat

Yksityiset henkilöt:

Martti Aaltonen
Olavi Koivukabgas
Enrique Tessieri

Sanomalehdet, museot, yliopistot, yhteisöt:

Museovirasto
Seura
Siirtolaisuusinstituutti
Suomen Silta
Turun yliopiston yleinen historia
Vaasan maakunta-arkisto

Sanoma- ja aikakauslehdet

Apu 39, 41 ja 42/1974, 7.11.1975.
Eläketieto 2/1980.
Emigrantti 1/1996, 5/1997.
Etelä-Suomen Sanomat 27.8.1991.
Fennia 1/1996, 5/1997.
Forskning och Framsteg 5/1979.
Helsingin Sanomat 7.5.1994, 1.10.1995.
Hiidenkivi 5/1996.
Hufvudstadsbladet 13.7.1992.
Jakobstads Tidning 26.8.1989.
Kaupalehti 18.2., 25.2.1997.
Kotiliesi 4/1988, 15.8.1988, 10/1996.
Kotiposti 23/1969.
Kurikan Lehti 11.6., 18.6.1931.
La Nacion 2.6.1996.
Magazine das Nacoes abril de 1962.
Merimiehen Ystävä 5/1986.
Penedo 3/1977.
Satakunnan Kansa 8.3.1979, 12.3.1989.
Seura 18/1991, 34 ja 35/1995.
Siirtolaisuus-Migration 1/1974, 1 ja 2/1979, 4/1980, 4/1996.

Sukuviesti 4/1997.

Suomen Kuvalehti 36/1976.

Suomen Sanomat 4/1983.

Suomen Silta tammi-helmi-maaliskuu/1938, huhti-touko-kesäkuu/1939, heinä-elo-syyskuu/1939, 3/1947, 4/1949, 1/1953, 2/1965, 1/1967, 2/1967, 4/1967, 5/1968, 1 ja 3/1976, 2 ja 4/1979, 3/1980, 4/1987, 6/1988, 2/1991, 6/1994, 5/1996, 1/1997.

Suomen Sosialidemokraatti 30.11.1977.

Suomen Viesti 7–8/1929, 2 ja 7/1930, 1, 6, 10 ja 13–14/1931.

Suur-Seura 41 ja 42/1974, 1/1998.

Tasman Logbook June 1963.

Tieteessä tapahtuu 7/1997.

Tornion Lehti 9.3.1912, 23.3.1912.

Tule ja auta 3/1974.

Turun Sanomat 4.9.1974, 1.12.1996, 24.8.1997.

Viikkosanomat 28.8.1969.

Ykkös-sanomat 18.5., 25.5., 15.6., 22.6., 6.7., 27.7., 3.8., 10.8., 17.8., 24.8., 30.8. 1988.

Yliopisto 17/1997.

Åbo Underrättelser 15.7.1994.

Kirjallisuus ja artikkelit

Aaltio, Tauri, ”Lisää Latinalaista Amerikkaa”, Suomen Silta 4/1979. (Aaltio 1979a)

Aaltio, Tauri, ”Perustettu paratiisiksi; Penedon suomalaissiirtokunta Brasiliassa 50-vuotias”, Suomen Silta 2/1979. (Aaltio 1979b)

Alfthan von, G.E., En utflykt till antipodea, Helsingfors 1887.

Alhonen, Pentti, ”Väinö Auer – Tulimaan tietäjä”, Tieteessä tapahtuu 7/1997, Helsinki 1997.

Apunen, Osmo, Rajamaasta tasavallaksi, Suomen historia 6, Espoo 1987.

”Argentiinan monietnisyden rikkaus”, Fennia 1/1996.

”Argentiinassa elää suomalaissiirtolaisia täydellisessä kurjuudessa”, Turun Sanomat 4.9.1974.

Auer, Väinö, Tulimaata tutkimassa, Helsinki 1929.

Becker, Erik, Becker-Bei. Suomalainen sotilas ja poliitikko, Hämeenlinna 1968.

- ”Boliviastako suomalaisten siirtolaisten uusi kohde”, *Etelä-Suomen Sanomat* 27.8.1991.
- E. L., ”Paraguaysta Kurikan Lehdelle”, *Kurikan Lehti* 11.6. ja 18.6.1931.
- ”Etelä-Amerikan siirtolaisten kysymys ratkaisuvaiheessa”, *Tule ja auta* 3/1974.
- Flinkkilä, Jouni, ”Onnen satumaasta pettymysten paratiisi”, *Seura* 34/1995. (Flinkkilä 1995a)
- Flinkkilä, Jouni, ”Onnen satumaassa on sata ja yksi tarinaa”, *Seura* 35/1995. (Flinkkilä 1995b)
- Flodell, Sven Arne, *Tierra nueva. Svenskt grupputvandring till Latinamerika, Integration och församlingsbildning*, Stockholm 1974.
- Friborg, Göran, *Brasiliensvenskarna, Emigrantinstitutens skriftserie nr 5, Malunga* 1988.
- Gummerus, Herman, *Konni Zilliacus. Suomen itsenäisyyden esitaistelija*, Jyväskylä 1933.
- Hanno, Carl Uno, ”Pohjois-Ruotsi poismuuton alueena 1900-luvun alussa”, *Torniolaakson vuosikirja* 1981, *Tornio* 1981.
- Heinonen, Antti, *Marskin inkeriläisritari*, Helsinki 1993.
- Helenius, Henrik, ”Chilen Suomi-koulu yhdistävä tekijä”, *Suomen Silta* 5/1996.
- Helenius, Henrik, ”Suomalainen sisu säilyy Argentiinassa”, *Suomen Silta* 1/1997.
- Hellén, Tomas, ”En finländsk folkspilla vid Stenbockens vändkrets”, *Hufvudstadsbladet* 13.7.1992.
- Henriksson, Markku, *Siirtokunnista kansakunnaksi, Johdatus Yhdysvaltain historiaan*, Jyväskylä 1990.
- Mikko Pöllän muistokirjoitus, *Helsingin Sanomat* 7.5.1994.
- Hildén, Eva, ”Koemme maanjäristyksen Kolumbiassa”, *Suomen Silta* 2/1967.
- Hildén, Eva, *A saga de Penedo, a historia de Colonia Finlandesa no Brasil, Rio de Janeiro* 1989.
- Holopainen, Jean, ”Niitä näitä Paraguaysta”, *Suomen Viesti* 1/1931.
- Holopainen, Jean, ”Suomalaiset Paraguayn aarniometsissä”, *Suomen Viesti* 2/1930.
- Holopainen, Jean, ”Suomalaisten keskuudesta Paraguaysta”, *Suomen Viesti* 7–8/1929.
- Ikävalko, Lempi, ”Paraguayn suomalaisia taas kaksi vähemmän”, *Suomen Sosialidemokraatti* 30.11.1977.
- Ikävalko, Lempi, ”Me muistamme Suomea lämmöllä”, *Eläketieto* 2/1980.
- Ikävalko, Lempi, ”Suomalaissiirtolan alkuvaiheita Hispaniolan saarella”, *Suomen Silta* 3/1980.
- Ikävalko, Lempi, ”Kultahäät Jaravabacoassa”, *Suomen Silta* 4/1987.
- Iso tietosanakirja, osa 14, Helsinki 1938.
- Isotalo, Taina, ”Santiagon Suomi-koulu”, *Fennia* 5/1997.
- Jarva, Ritva, ”Cuba – ‘Paradise’ for Finns” – Publication no 3, Publications of the Institute of General History, University of Turku, toim. Vilho Niitemaa, Turku 1971.
- Jimenez Franco, Ronald, *Poblacion, migracion y politicas migratorias en Bolivia, Santa Cruz de la Sierra* 1993.
- Jouskari, Lyyli, *Heräävän jättiläisen maassa*, Porvoo 1958.
- Järstä, Leena, ”Kaisa Saarisen uskomaton elämä”, *Kotiliesi* 10/1996.
- Kairinen, Paavo A., *Marttisen miehet. Asekätkijäläjät*, Juva 1994 (1. painos 1987).
- Kansanaho, Erkki, *Kirkko ja merenkulkijat, sata vuotta Suomen Merimieslähetyssseuran työtä*, Saarijärvi 1983.
- ”Kapituuli säljer sin mark i Bolivia?”, *Åbo Underrättelser* 15.7.1994.
- Karni, Michael G. (ed.), *Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden*, Toronto 1981.
- ”Kertomus Suomen merimieslähetyssseuran toiminnasta vuonna 1985”, *Merimiehen Ystävä* 5/1986.
- ”Kirje Argentinasta”, *Tornion Lehti* 23.3.1912.
- ”Kirje Brasiliasta”, *Tornion Lehti* 9.3.1912.
- ”Kirjekortti Misioneksesta”, *Suomen Viesti* 7/1930.
- Kirkollinen kalenteri vuodelle 1928, Hancock, Michigan 1927.
- Kiviranta, Erkki, ”Suomalaisen siirtolaisen elämää Etelä-Amerikassa”, *Esitelmä Suomen Yleisradiossa* 18.8.1938, *Suomen Silta* huhtitouko-kesäkuu/1939.

- Koivukangas, Olavi, *Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance; Finns in Australia, Migration Studies C8*, Jyväskylä 1986.
- Koivukangas, Olavi, "Herman Dietrich Spörring; tutkimusmatkailija Turusta James Cookin mukana eteläisillä merillä 1768–1771" – *Studia historica in honorem Vilho Niitemaa*, Turun Historiallinen Arkisto 42, toim. Eero Kuparinen, Tammisaari 1987.
- Koivukangas, Olavi, "Colonia Finlandesa Argentiinassa 1906–96", *Siirtolaisuus-Migration* 4/1996.
- Kopisto, Aarne, "Kun suomalaiset purjelivat valtameriä kyntivät", *HiiDENKIVI* 5/1996.
- Koponen, Pirjo, "Mitä on olla suomalainen Etelä-Amerikassa", *Suomen Sanomat* 4/1983.
- Korkiasaari, Jouni, *Suomalaiset maailmalla*, Turku 1989.
- Kosonen, Erkki & Aaltonen, Martti, "Penedon hyvät ihmiset", *Viikkosanomat* 28.8.1969.
- Kosonen, Petri J., *Reppuselkägringo*, Helsinki 1991.
- Kuparinen, Eero (toim.), *Studia historica in honorem Vilho Niitemaa*, Turun Historiallinen Arkisto 42, Tammisaari 1987.
- Kyheröinen, Kari & Lipasti, Teppo, "Hän on nähnyt pettymysten paratiisin loiston ja kurjuuden", *Suur-Seura* 41/1974 (Kyheröinen & Lipasti 1974a).
- Kyheröinen, Kari & Lipasti, Teppo, "Järvisen Laurilla menee komiasti", *Suur-Seura* 42/1974 (Kyheröinen & Lipasti 1974b).
- Laitinen, Kauko, "Paraguay siirtolaismaana", *Suomen Viesti* 6/1931.
- Leino, Eino & Heinonen, Helge, "Me viihdyimme Argentiinassa", *Apu* 39/1974.
- Lessa, Elsie, "Kiitosta Penedon suomalaisille", *Suomen Silta* 5/1968, käännös *O Globo* -lehden pakinasta 5.7.1968.
- "Liikemiehenä Hyvien tuulten kaupungissa", kauppaneuvos Eino Heinosen haastattelu *Suomen Yleisradiossa* 1.7.1939, *Suomen Silta* heinä-elo-syyskuu/1939.
- Lindberg, Kati, "Meikäläisiä Etelä-Amerikassa", *Suomen Silta* 2/1965.
- Lindström, Tuula, "Romance y sacrificio en la Patagonia", *Fennia* 5/1997.
- Louhivuori, Jorma, "Brasilian suomalaiset säilyttäneet omaleimaisuutensa", *Suomen Silta* 1/1976.
- Louhivuori, Jorma, "Argentiinan suomalaisten arkea ja juhlaa", *Suomen Silta* 3/1976.
- Lukka, Anneli, "Suomalaisia kiehtovassa Meksikossa", *Suomen Silta* 6/1988.
- Luotonen, Mervi, "Bolivian satumaasta kotiin rämpivät pettyneet miehet", *Turun Sanomat* 1.12.1996.
- Lähteenmäki, Olavi, "Viisi peninkulmaa Penedon taivalta", *Siirtolaisuus-Migration* 1/1979.
- Lähteenmäki, Olavi, "Dominikaanisen tasavallan suomalainen viljavakka", *Siirtolaisuus-Migration* 4/1980.
- Lähteenmäki, Olavi, "Finnish Group Immigration to Latin America" – *Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden*, toim. Michael G. Karni, Canada 1981.
- Lähteenmäki, Olavi, *Colonia Finlandesa, Suomen historiallinen seura, Historiallisia tutkimuksia* 154, Vammala 1989.
- Löytönen, Markku, "Herman Dietrich Spörring nuorempi, tuntemattoman mantereen etsijä", *Matka-arkku*, Hämeenlinna 1989.
- Matikainen-Salmi, Asta, "Pala maata riittää. Suomalaiset elävät onnellisina maanomistajina Argentiinassa", *Satakunnan Kansa* 8.3.1979.
- Melkas, Eevaleena (toim.), *Aavan meren tuolla puolen. Tutkielmia siirtolaishistoriasta*, Turku 1996.
- Melkas, Eevaleena, *Virkamiehestä viininviljelijäksi Villaricaan. B.W. Heikel (1879–1954) ja Exotica Fruit Company Paraguayssa. – Aavan meren tuolla puolen. Tutkielmia siirtolaishistoriasta*, toim. Eevaleena Melkas, Turku 1996.
- Mustanoja, Leila, "Meksikon ulkosuomalaisia", *Suomen Silta* 2/1991.
- Mörner, Magnus, "Invandringen till det andra Amerika", *Forskning och Framsteg* 5/1979.
- Nenonen, Veikko, "23 vuotta Chilen kupari- ja kultakaivoksilla kuulematta kertaakaan suomen sanaa", *Suomen Silta* 3/1947.
- Niitemaa, Vilho (ed), *Publication no 3, Publications of the Institute of General History, University of Turku*, Turku 1971.

- Norman, Hans & Runblom, Harald, *Transatlantic connections, Nordic Migration to the New World after 1800*, Vojens 1987.
- Norstedt, Pentti, ”Kalle on Campoksen keisari”, *Kotiposti* 23/1969.
- Ojanen, Aarne, ”Argentiinasta”, *Suomen Viesti* 13–14/1931.
- Ojanen, Aarne, ”Buenos Aires”, *Suomen Viesti* 10/1931.
- Olin, K.-G., ”Jakobstadsbor nedför Amazonflooden 1932”, *Jakobstads Tidning* 26.8.1989.
- Olin, K.-G., *Våra första västindienfarare, Jakobstad* 1990.
- Olin, K.-G., *Öden och äventyr*, Vasa 1992.
- Olsson, Evald Guillermo, *Succos en la Selva, Buenos Aires* 1991.
- Otavan Suuri Ensyklopedia, Keuruu 1978.
- Paavolainen, Olavi, *Lähtö ja loitsu*, Helsinki 1978 (1. painos 1937).
- Pankiv, Rosalía & Lindström, Tuula, *Pääkirjoitus*, Fennia 1/1996.
- Peltoniemi, Teuvo, *Kohti parempaa maailmaa*, Keuruu 1985.
- Penttilä, Eino, *Pitkä lenkki*, Helsinki 1990.
- Piirinen, Sirkka-Liisa, ”Paratiisia etsittiin – paratiisinkukka saatiin”, *Satakunnan Kansan* 12.3.1989.
- Pohjanpirtka, Oiva, *Maailman eteläisin suomalainen merimieskirkko*, 1. osa: *Kirkko kertoo talkoohengestä*, Rauma 1958.
- Pohjanpirtka, Oiva, *Maailman eteläisin suomalainen merimieskirkko*, 2. osa: *Kirkko etsii omiaan*, Rauma 1962.
- Pohjanpirtka, Oiva, *Hyvien tuulten satama*, Jyväskylä 1983.
- Puttonen, Mikko, ”Tulimaatutkimuksen pioneeri”, *Yliopisto, Acta Universitatis Helsingiensis* 17/1997.
- Pärssinen, Ilkka, ”Argentiinan ja Paraguayn suomalaissiirtokunnat”, *Siirtolaisuus-Migration* 1/1974.
- Pöysä, Jorma, ”Vakautta hakevassa Brasiliassa kovimmat kasvumuskelit”, *Kauppalehti* 25.2.1997.
- Rapeli, Toivo, *Kuohuvassa Etelä-Amerikassa*, Hämeenlinna 1974.
- Rautonen, Markku, ”Etelä-Amerikassa on moni asia toisinpäin”, *Apu* 42/1974.
- Rautonen, Markku & Blomqvist, Jorma, ”Mitä Argentiinan suomalaisille nyt kuuluu?”, *Apu* 7.11.1975.
- Rekola, Mirja, ”Suomen Meksikon kauppaa vauhditettiin ministerivierailulla”, *Kauppalehti* 18.2.1997.
- Saksa, Markku, ”Kurjuus syntyy unelmista”, *Suomen Kuvalehti* 36/1974.
- Saksa, Markku, ”Pampan rautainen suomalaisnainen”, *Kotiliesi* 4/1988.
- Saksa, Markku, ”Penedon turistikylässä suomalaisuus on valttia”, *Kotiliesi* 15.8.1988.
- Salo, Urho, *Tampereen Pyrinnön satavuotishistoria*, Tampere 1996.
- Schulman, Hugo & Nordenstreng, Sigurd, *Finska kadettkårens elever och tjänstemän. Biografiska anteckningar 1812–1912*, Helsingfors 1912.
- Siirala, Reino, *Ekonomi Etelänristin valtakunnassa*, Porvoo 1945.
- Simola, Liisa, ”Miljonääri Peter Nygårdin unelmakoti Bahamalla”, *Emigrantti* 1/1996.
- Sopeña, Germán, ”El finlandés que echó raíces en la Patagonia”, *La Nación* 2.6.1996.
- Soto, Adrian, ”Bolivian suomalaista siirtokuntaa repii riita halvasta maasta”, *Seura* 18/1991.
- ”Spent nine years on orchard in Paraguay”, *Tasman Logbook* June 1963.
- Sudenniemi, Seppo, ”Boliviaan maakaupan välittänyt turkulaismies vapautui hovissakin”, *Turun Sanomat* 24.8.1997.
- ”Suomalainen siirtola Länsi-Intiaan”, *Suomen Viesti* 5–6/1929.
- ”Suomalaiset Brasiliassa”, *Suomen Silta* 1/1953.
- Suomen kehitys yhteistyö 1995, K 11/1996 vp, *Hallituksen kehitys yhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1995*, Helsinki 1996.
- Suomen Lähetysseuran vuosikirja 1997, *Kertomus vuoden 1996 toiminnasta*, Jyväskylä 1997.
- Tarkiainen, Kari, *Finnarnas historia i Sverige 2*, Jyväskylä 1993.

- Tessieri, Enrique, "The Second Generation Finns of Argentina: A Process towards Argentinization", *Siirtolaisuus-Migration* 2/1979.
- Tessieri, Enrique, *Kaukainen maani: päätepy-säkki Colonia Finlandesa*, Juva 1986.
- Toppari, Kirsti, "Kappale Suomea Brasiliassa", *Sukuviesti* 4/1997.
- Tukkinen, Tauno, "Kauppaneuvos Heinosen elämä ja teot", *Ykkös-sanomat* 18.5., 25.5., 15.6., 22.6., 6.7., 27.7., 3.8., 10.8., 17.8., 24.8., 30.8.1988.
- Tukkinen, Tauno, *Suomesta Argentiinaan, Kauppaneuvos Eino Heinosen satavuotis-muisto*, Helsinki 1993.
- Urban Concalves, Ritva-Yara, "Oskar Mutanen – erään brasiliansuomalaisen elämää ja seikkailuja", *Suomen Silta* 4/1967.
- Urheilumme kasvot, osa 2, *Suunnistus ja yleisurheilu*, Keuruu, 1972.
- Uuskallio, Toivo, *Matkalla kohti tropiikkiin* taikaa, Helsinki 1929.
- Uuskallio, Toivo, "Terveisiä Penedosta", *Suomen Viesti* 7/1930.
- Vaala, Lauri, "Siirtolaisuusyritys – menoa mustaan, vihamieliseen metsään", *Suomen Silta* 4/1949.
- "Valmet do Brasil, S.A., Industria e Comercio de Tratores"; *Magazine das Nações*, abril de 1962.
- Valtonen, Niilo, *Amazonas – maa ja maailma, muistelmia ja matkakuvia Brasiliasta neljältä vuosikymmeneltä*, Kehityksen kirjapaino, Pori 1987.
- Wikman, Hilikka, "Venezuelan suomalaisia tapaamassa", *Suomen Silta* 1/1967.
- Wikman, Hilikka, "Kun siirtokunta tulee eläkeikään...", *Suomen Silta* 6/1994.
- Wikman, Hilikka, "Penedon perustaja Lilli Bertell-Munne", *Helsingin Sanomat* 1.10.1995.
- V. N., "Vieraita Etelä-Amerikasta", *Suomen Silta* tammi-helmi-maaliskuu/1938.
- Zilliacus, Konni, *Vandringsår I*, Helsingfors 1920.

Suomalaiset eteläisellä pallonpuoliskolla

Arkistolähteet

Siirtolaisuusinstituutin arkisto (SI), Turku
Suomen Lähetysneuvosto, Lähetystilasto
31.12.1996.
Väestörekisterikeskus, Poissaolevan väestön tilasto.

Valokuvat – kuvien omistajat

Yksityiset henkilöt:
Olavi Koivukangas

Sanoma- ja aikakauslehdet

Suomen Lähetys 4/1973.
Suomen Silta 1/1998.
Turun Sanomat 28.2.1998.

Kirjallisuus ja artikkelit

Aminoff, Sten, *Svenskarna i Nya Zeeland, Den svenska utvandringen till Nya Zeeland fram till 1940*, Växjö 1988.

Beijbom, Ulf, *Australienfararna*, Stockholm 1983.

Berg, Lasse, *När Sverige upptäckte Afrika*, Värnamo 1997.

Ervasti, Mikko, "Suomalaisia lusii kaiken maailman vankiloissa", *Turun Sanomat* 28.2.1998.

Friborg, Göran, *Brasilienssvenskarna, Emigrantinstituten skriftserie nr 5*, Malunga 1988.

Koivukangas, Olavi, *Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II, Siirtolaisuustutkimuksia C 2*, Kokkola 1974.

- Koivukangas, Olavi and Martin, John Stanley, *The Scandinavians in Australia*, Melbourne 1986.
- Korkiasaari, Jouni, *Suomalaiset maailmalla*, Turku 1989.
- Lindström-Best, Varpu, *The Finnish Immigrant Community of Toronto 1887–1913*, York University 1978.
- Lindström-Best, Varpu, *Defiant Sisters, A Social History of Finnish Immigrant Women in Canada*, Toronto 1988.
- Olin, S.C., *Sauna, the way to health*, Minnesota 1963.
- Paulaharju, Samuli, *Vanhaa Lappia ja Perä-Pohjaa*, Helsinki 1923.
- Peltoniemi, Teuvo, *Kohti parempaa maailmaa, Suomalaisten ihannesiirtokunnat 1700-luvulta nykypäivään*, Keuruu 1985.
- Wild, Paula, *Sointula Island Utopia*, Harbour Publishing, Canada 1995.
- Virtanen, Keijo, *Settlement or Return, Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement*, Migration Studies C 5, Turku 1979.
- Ylänkö, Anneli, ”Suomi-koulut maailmalla”, *Suomen Silta* 1/1998.

Henkilöhakemisto

A

Aaltio, Tauri 73
Aalto, Ilmari 157
Aaltonen, Aili 294–296
Aarnio, Paavo 79
Abrahams, Andrew 181
Adams, Jessie 193, 194
Adkins, Annie 40
Adlercreutz, Fredrik Thomas 235
Adorno, Maria Concha 236
Aho, Sakari 145
Ahonen, Eino 145
Aichinger, Taimi 300
Aitamurto, Jaakko 48, 62
Aitamurto, Juho 48, 62
Aldo, George 186
Alfthan, G.E. 19–21
Alwards (Kivimäki), Esther 221
Aminoff, Sten 185
Ampula, Eila 286, 292, 294
Andersen, Svend 200
Anderson, Erik Johan 183
Anderson, Johan 186
Anderson, Peter 176
Andersson, Edvin 51
Andersson, Hilma 99
Andersson, Johannes 51, 52
Andersson, Paavo 99

Andersson, Salli 99
Andersson, Tyyne 99
Anttonen, Eva Johanna (de Gerez, Toni) 335
Arell, Ernst 246
Armstrong, Julius 176
Arponen, Hannu 213
Asikainen, Toivo 288, 293
Aspelin, Gustav 58
Asplund, Otto 180
Asujamaa, Taimi 134
Auer, Antti 312
Auer, Hillevi 312
Auer, Kai 312
Auer, Laina 312
Auer, Väinö 310–312
Austen, John Gabriel 33, 34
Autio, Eino 102

B

Back, Karl Johan 150, 151
Back, W. A. 150, 151, 161
Backholm, Errol 196
Backholm, Fridtjof 195
Backholm, Walter 196
Backman, Antti 114
Backman, Otto 31
Banks, Joseph 85, 86, 173
Becker, Valdemar 236

Beckman, William 176
 Berg, Eero 319
 Bergroth, Sylvie 112
 Bergström, Ludvig (Thompson, Dick) 158
 Bertell, Ethel 294
 Bertell, Gotfrid 298
 Bertell, Harry 294
 Bertell, Lilli 294
 Bertell, Raul 298
 Bertell, Siiri 296
 Betrel, Henrig 183
 Birk, Edward 127
 Björk, Heather 219
 Björk, John 219
 Björk, Marianne 219
 Björk, Marja-Liisa 219
 Björk, Solveig 219
 Björkfelt, Verner 198
 Björnvik, Arthur 62
 Björnvik, Werner 61, 63
 Bladh, Carl Edward 235, 236
 Blomqvist, Henrik 183
 Blomqvist, Isaac 183
 Blomqvist, Isak 184, 185
 Blomqvist, Isak Evert (Edward) 184
 Blomqvist, Sofia 201
 Bloom, Andrew 186
 Bobrikov 242
 Boijer, Axel 34–36, 38, 39, 41
 Boijer, Gustaf 34
 Boijer, Johan Oskar 23, 34–41, 127, 139,
 140, 141, 152, 158
 Bolivar, Simon 235
 Botha, Kristiina 70
 Brofeldt, K. 243
 Broughton (luutnantti) 190
 Brown, Augustus 176
 Brown, Elizabeth Jane 180
 Brunnsröm 174
 Burg, Helena van der 73
 Burke, Don 185
 Bååthe, Nils 321

C

Campbell (Johansson), Rose 191
 Campbell, Jane 182

Campbell, Liisa 73
 Canth, E. J. 243
 Carlson 139
 Carrasco, José 339
 Carter, A. 202
 Castrén, Heikki 142, 149, 214
 Castrén, Raili 149
 Cecker, Waldemar 237
 Cederlöf, Irene 329, 330
 Christiansen, Alla 206
 Christiansen, Jerm Thorwald 205–208, 210,
 220
 Claasen, A. 191
 Cook, James 84–86, 170, 172, 173, 187, 223
 Coop 182
 Cordelin, August 180
 Cunha da 288

D

Dahl 61
 Dahlström, Elias 235
 Dahlström, Lars 200
 Danckwardt, Carl Lorentz 235
 Deminoff, Sergei 335
 Donner, Gustaf 55
 Dusen, Per 246
 Döbeln, G.C. von 20

E

Edwin, Paul 315
 Eggerath, D. Pedro 284
 Ekman, Jarl-Olof 61
 Elenius, Erik 101
 Elenius, Stig 101
 Eliot, Charles 55
 Englund, Dag 61
 Engström, Kaj 324, 325
 Erakko, J. 48
 Erickson, Andrew 181
 Erickson, Edward Erik 183
 Erickson, Jacob 181
 Erickson, Jacob Leander 185
 Erickson, John 181
 Erickson, Paul 316
 Erickson, Thure Edgard 315, 316
 Erikson, Andrew 181, 182, 196

- Erikson, Donald 196
 Erikson, Gustaf 197
 Erikson, Jacob 181, 193
 Erikson, Jacob Leander 192
 Erikson, Jane 196
 Erikson, John 196
 Erikson, Kristina Sofia 201
 Eriksson, C. T. 32, 34–42
 Eriksson, Johannes 41
 Erkkilä, Santeri 119
 Erkkilä, V. 125
 Erkko, Eero 111, 242, 243, 341
 Erkko, Eljas 58
 Erlund, Christian 90
 Ernstson, Frans 46
 Eronen (Kemppe), Tellervo 305
 Escobar, Marcelo 312
 Eskola, Simo 19, 21
 Essen, Adolph Fr. von 195
- F**
- Fagerlande, Alva 299
 Fagerlund, Frans 283
 Fagerström (Ojasti), Edvard 318
 Fahler, John 176
 Fleming, Klas 235
 Fleming, Otto 235
 Forsgren, Bill 203
 Forsman de Gismano, Hilma 322, 323
 Forsskål, Petter 21
 Forstrom, Julius Conrad 113
 Francis, Peter 90
 Franzén, Frans Mikael 112
 Franzén, Seth A. 112
- G**
- Gaelic, Ida May 176
 Gallén, Filip 271, 316
 Gallen-Kallela, Akseli 55, 56, 271
 Gallen-Kallela, Kirsti 55
 Gerez, Toni de (Anttonen, Eva Johanna) 335
 Gibbs, T. N. 216
 Goldstream, John 176
 Graenleaf (Grunleaf), John 186
 Granberg, Tor 314
 Gripenberg, (ministerinrouva) 329
 Grönberg, Jussi 335
 Grönlund, Axel 50
 Groundstroem (Kurkiala), Kalervo 96, 130, 141, 146, 147
 Guldbranzén, Alfred 130
 Gumberg, Svea 268
 Gustafson, Jacob 90
 Gustafson, Otto 112, 114
 Gustafsson, Matts 30
 Guthrie, Tomas Orr 184, 185
 Guthries, Dr. 183
- H**
- Hacklin, Stephen 90
 Hagglund, Joseph Anders 23
 Haggman, Isaac 176
 Hahn, Hugo 42
 Hallenberg, Ari 221, 222
 Hallenberg, Jonathan 222
 Hallenberg, Karl 222
 Hallenberg, Margaret 222
 Hällström, Anja 324
 Halonen, Aili 204, 220
 Halonen, Matti (Jackson, Andrew; Anderson, Andrew; Snäper Antru) 91, 158
 Halvorsen, Halvor 312, 313, 314
 Halvorsen, Maria 313
 Hammarén, Lars 71
 Harli, Ritva 111
 Hassinen, Matti 165
 Hassinen, Unto 64
 Hay, Ebenezer 182–185
 Hay, Tom 183–185
 Hedlund, Selim 192
 Heikel, Benamin Walter 282, 315–317
 Heikel, Guillermo 317
 Heikkilä, Seppo 144
 Heino, Arturo 255, 258, 263
 Heino, Eevi 279
 Heino, Helga 270
 Heinonen, (rouva) 329
 Heinonen, Al (Aaro) 66
 Heinonen, Edit 310
 Heinonen, Eino 308–310, 321, 328, 329
 Heinonen, Esko 308
 Heinonen, Pulmu 308, 310

Heinonen, Vilho 308
 Hellemaa, Kaarina 312
 Hellmond, Axel 180
 Henrickson, Sofia 182
 Herlevi, V. 122
 Hermanson, Gustav 25
 Hermanson, Hilda 26, 27
 Herronen, Joseph 154
 Hietala, Hanna 331
 Hietala, Reino 331
 Hietala, Toivo 331
 Hietala, Vilho 331
 Hietala, Ville 331
 Hildén (Suni), Eva 296, 299, 336
 Hildén de Sousa, Helena 297
 Hildén, Eva 297
 Hildén, Harry 314
 Hildén, Hulda Maria 312
 Hildén, Marcus 297
 Himainen, Mikko 186
 Hiort, Isaac 90
 Hiort, Isac 177
 Hirvi, Emil 124, 148, 160, 161
 Hjelt, Arthur 55
 Hobson, William 194
 Hohental, Eva 298
 Holland, Sidney 206
 Holm, Brita 183
 Holm, Brita Sofia 183
 Holm, Dan 63
 Holm, Erik 183
 Holm, Erik J. 183
 Holm, Jacob 181
 Holm, Jacob 181, 183
 Holm, Johannes 192
 Holmberg, Anders 192
 Holmberg, Greta 268
 Holmqvist, Volter 314
 Holopainen, Jean 272, 274, 280
 Holopainen, Manuel 279, 280
 Honka, Herman 219
 Hornborg, A. 242, 244
 Hovi, Katri 126
 Hovikoski, Heikki 339
 Hughes, Bertha 204
 Huhtamäki, Signe 41, 310

Huopainen, Arvi 162
 Huopainen, Saima 162
 Huttunen, Kauko 102
 Huuhtanen, Kauko 138
 Hytönen, Paavo 100, 126, 131, 142, 148, 163
 Hyvärinen (Heiska), Anna 240
 Hyvärinen, Edvard 240
 Hyvönen, Tauno 68
 Hyvönen, Toivo 206
 Hägerstein, Peter 88, 174
 Häggblom, Alfred 88, 114, 146, 163
 Häggblom, Wilhelm 88, 114, 146, 163
 Hämäläinen, Pekka 76
 Hänninen, (herra) 331
 Hänninen, Arvo 211
 Härmänen, Aarne 119
 Högberg, John Gustaf 245–247, 250, 257

I

Ion, H. W. 216
 Isaacson, Herman 176
 Isokangas, Linnea 124
 Isotalo, Antti 119, 122

J

Jaakkola, Hilja 332
 Jaakkola, Väinö 332
 Jacobson, Jacob 186
 Jacobson, Karl Nicl. 183
 Jacobson, Nils 183
 Jalava, Lauri 211
 Jalkio, Oskari 301, 302, 305, 307, 317, 341
 Janhunen, Hugo 273
 Jansen, Arne Walter 198, 199
 Janson, Thorbjörn 200
 Jansson, John 192
 Jansson, Torbjörn 201
 Jara, Baltasar Vergara 333
 Jerkovich, Diane 229
 Johannsen, Emilio 271
 Johanson (Skrifvars), Max 182
 Johanson, Aldur 199
 Johanson, Johan 186
 Johansson (Campbell), Rose 192
 Johansson Gästgifvars, Johan Jacob 31
 Johansson, Gabriel 191

- Johansson, Johannes 199
 Johnson (ent. Herranen), Joseph 161
 Johnson (Janson), Matias Wilhelm 193
 Johnson, David 180
 Johnson, John 90, 175, 180
 Johnson, Peter 90
 Johnson-Varela, Nettie 40
 Jormakka, Jorma 143
 Jouskari, Lyyli 317, 318
 Jukkola, V. 125
 Juntunen, Jouni 138
 Justin, John W. 90
 Juusela, Kaarle 208
 Järvinen, Heikki 66, 67, 68, 73
 Järvinen, Kalervo 211
 Järvinen, Lauri 274, 277, 280
 Järvinen, Matti 258
 Jörgensenin pariskunta 313
- K**
- Kaarlemo, Irma 70
 Kaarlemo, Jorma 70
 Kaarlemo, Kari 70
 Kaarlemo, Kristiina 70
 Kaarte, Esko 212, 214
 Kairinen, Paavo 319
 Kajander, Eino 283
 Kajavala, Jalo Tapio 204
 Kajavala, Matti 204
 Kajavala, Toivo 317
 Kakko, Alpo 159
 Kaksonen, Otto 131, 141–143, 147, 148, 156
 Kala, Toivo 216
 Kallio, Frans 229
 Kallio, Karen 229
 Kallio, Otto 229
 Kanerva, Aili 221
 Kanerva, Frans 255
 Kanerva, Gus 204, 206
 Kanerva Kustaa 186, 187, 190, 204
 Kanerva, Kustaa J. Sulo 204
 Kanerva, Sulo 187, 204, 221
 Karhula, Kerttu 119
 Karhula, Nestori 95–98, 100, 118–120, 122,
 136, 137, 146, 147, 154, 165
 Kari, Wiljam 315
 Karimo, Hanna 329
 Karjalainen (Karr), A. A. 244
 Karjalainen, Matti 211
 Karppinen, Kalle 117, 120, 160
 Karsten, Rafael 310, 311
 Katz, Eeva 66
 Katz, Rafael 66
 Kauhanen, Aki 318
 Kaukinen, Onni 203
 Kaukonen, Unto 274
 Kepler, Diedrik 21
 Keränen, Ilta 220
 Kero, Eino 165
 Keskinen, Eino 119–122, 164
 Keskinen, William 244
 Ketola, Annukka 75
 Ketola, Hannu 75
 Kiljunen, Verner 206, 208
 Kivi, Bruce 204
 Kivimäki, Heikki 155
 Kivimäki, Oma Armas 204
 Kivimäki-Price, Linda 204
 Kiviranta, Lauri 122
 Klockars, Andras 183
 Kokko, Elsa 137, 216
 Kokko, Hannes 68
 Kokko, Osmo 211, 216
 Kokkonen, Urpo 142, 144, 149, 214
 Kolehmainen, Otto 64
 Kollataj, Ritva 67
 Korhonen, G. 30
 Korpela, Yrjö 125
 Koskela, Bryan 180
 Koskela, Christopher 180
 Koskela, Graeme 180
 Koskela, John 176, 180, 195
 Koskela, Reuben 180, 195
 Koski, Laura 203
 Koski, Matti 203
 Koski, Taimi 203
 Kotkamaa, Aina 99
 Kotkamaa, Lydia 99
 Kukk, A. 117
 Kurikka, Matti 92–94, 114–116, 165
 Kurki, (teknikko) 314
 Kurko, Kaarlo 59

Kurtén, Bertel 58, 59
 Kuusinen, Jaakko 324, 325
 Kuusiola, Toivo 142, 149
 Kuusisto, J. 126
 Kuutti, Ida 273, 276, 278
 Kuutti, Lauri 279
 Kuutti, Marjatta 279
 Kuutti, Mauno 273, 278
 Kuutti, Pekka 273, 278
 Kärki, Jouko 212
 Kärkkäinen, Jouni 217
 Kärkkäinen, Rauli 217
 Kärkkäinen, Viljo 211

L

Laaksonen, Aili 66
 Laaksonen, Eino 66
 Laaksonen, Inkeri 299
 Laaksonen, Pentti 66
 Laasonen, Hjärdörs 331
 Laasonen, Reino 260
 Lagerborg, Rolf 248, 249, 250, 253, 259
 Lagnäs, Matts Nilsson 29
 Laiho, Lauri 112
 Laine, (rouva) 331
 Laine, "Famu" 331
 Laine, Eino 331
 Laine, Kalle 331
 Laine, Marko 67
 Laitila, Karl 197
 Laitinen, Kauko 274
 Lajunen, Pauli 206, 208
 Lalla, Erkki 288
 Lappalainen, K. 51
 Lappi, Ilmari 272, 274, 278
 Lappi, Jouko 280
 Larm, Olaf af 220
 Laukka, August 155, 156
 Laukkanen, Elma 270
 Laukkanen, Paavo 145
 Laulaja, Aina 272, 273, 278, 280
 Laulaja, Eero 272, 274, 280
 Laulaja, Ilkka 272, 273, 280
 Laulaja, Lea 273
 Laulaja, Samuli 273
 Laulaja, Tea 280

Lauren, Seppo 322
 Laxen, Lasse 318
 Lehtonen, Eira 222
 Leikko, Juho 272
 Leino, Eino 147
 Lemmetyinen, Antti 256, 261, 270
 Lempiäinen, Heikki 213
 Leopold I 16
 Leppänen, Aksel Arthur 47, 48, 50, 51
 Leppiniemi, A. 122
 Leskinen, Tapio 324, 325
 Lessing, F. E. 141
 Lichtwardt, Henry 287
 Liewendahl, Åke 199, 200
 Liljeblad, Emil 43
 Liljeblad, Hillel 112, 186
 Lind, Jack 195
 Lindberg, Ernst Evert 32
 Lindberg, Katri 335
 Lindberg, Tapani 338
 Lindell (ent. Hiekka), B. W. 164
 Lindell, Helmi 318
 Lindelöf, Edward 112, 149
 Lindqvist, Franc 186
 Lindqvist, Oskar Wilhelm 57
 Lindström, Tuula 330
 Linné, Carl von 21
 Lipponen, Erkki 64
 Livingstone, David 16
 Lund, Michel 20
 Lundan, A. E. 115
 Lundström, A. 130
 Luoto, Uolevi 71
 Lydiard, Arthur 222
 Lynch 105
 Lysaght, Averil 172
 Lähteenmäki, Olavi 266, 279
 Löfquist, Bertel 220

M

Made (o.s. Kettunen), Mirja-Liisa van der 45
 Madssonin pariskunta 313
 Majuri, Olavi 319
 Makkonen, Juho 113
 Makkonen, Jussi 264
 Malmberg, Aino 161

- Mannerheim, C. G. 57, 122
Mannerheimo, Viktor 101
Mannio, Niilo 202
Mantere, Tuomo 144
Marcus, Dirk 23
Maretaia, Jane Elizabeth 188
Maretaie, Ringa Ringa Moses Mohi 188
Massinen, Eeva 306
Matthews, John 176
Mattson, Fred 190
Mattson, Gustaf 56
Mattson, Isaac 88, 90
Mattson, Ludwig 197
Mattson, Matti 30
Mattson, Fredrick 189, 190
Mattsson Bro, Matts Emil 31
Mazur, Eugenia 280
McCappin (Viitakangas), Raija 218
McDonald, Mary 191
Mechelin, Leo 243
Mehlhopt, Henrietta 177
Melville, Herman 174
Memme, Wilhelm 176
Merikanto, E. 129
Meyer, N. 61
Meynhardt, Johann Tobias 21
Michell, Marjatta 276
Mickelson, Johan 31
Mickelson, Karl 139
Mikko, G. 126
Mikkonen, Sasu 64, 67
Mitchell, Tiina 67
Molen, Ben van der 218
More, Thomas 241
Murtonen, Aimo 111
Mustonen, Pertti 320
Mustonen, Veikko 211
Mutanen, Oskar 319
Mylius, George 186
Myllärinen, Edward 206
Myllärinen, Elin 209
Myllymäki, Samuli (Miller, Sam) 158
Myrstén, C. J. 246, 247
Mäkelä, Eino 211
Mäki-Kihniö, Aini 272
Mäki-Neste, Mikko 149
- N
- Nauklér, Kaarlo 127, 140, 152, 153
Neilson, Eric 181
Nevanperä, Helge 327
Nevanperä, Pedro 324
Niebuhr, Carsten 21
Nielsen, Johan 321
Niemelä, Eero 322
Niemelä, Ilmari 322
Niemelä, Päivi 322
Niemelä, Sakari 322, 324
Niemelä, Vesa 322
Nieminen, Aarne 264
Nieminen, Marjatta 334
Nieuman, Karl O. 186
Nikkinen, Armas 278, 279
Nikkinen, Tyyne 276, 278, 279
Niskanen, Aili 220
Niskanen, Hanna 270
Niskanen, Hedvig 267
Niskanen, Helga 258
Niskanen, Jalmari 261, 270
Niskanen, Lauri 219
Niskanen, Viljo 267, 270
Nivala, Emil 155
Nolan, Lilly Prudence 33
Nordberg, Leonard 181
Nordenskiöld, August 18, 19
Nordenskiöld, Erland 310
Nordman, William 90
Norja, Pentti 334
Norja, Ritva 334
Norring, Oscar 244, 245
Nurkan perhe 214
Nurkka, Toivo 211
Nurmi, Väinö 288
Nurmiaho, Olavi 212
Nurmiaho, rva 214
Nurminen, Erkki 133
Nyberg, Eino 283
Nyberg, Martin 21
Nygård, Peter 336
Nyman, Anders 182
Nyman, F. 117
Nyqvist, Anders 192
Nyström, August 180

Nyström, Karl 199, 200, 201
Nyström, Liinus Robert 115, 117
Nyström, Oscar 180
Näsänen, Markku 339

O

Oates, Lilja 220
Ojanen, Aarne 328
Olsson, Johan (John) 24
Oorde (Holikko), Tellervo van 220
Oorde, Frans van 220
Oravainen, Juhani 164
Ormholt, Martta 331
Ottway, Sirpa 221

P

Paasikivi, Juho Kustaa 311
Paavolainen, Olavi 264
Paavonperä, Tauno 211, 213
Pakarinen, Marja-Liisa 138
Pakkanen, Veikko 213
Paljakka, Risto 213
Palo, Jussi 261
Pankiv, Rosalia 330
Papunen, Seppo 146
Parkkali, Matti 206, 208
Parkkali, Orvokki 209
Parkkulainen, Airi 324
Parkkulainen, Eino 258
Parkkulainen, Meeri 324
Pasin, Aaron 90
Passan, Ismail 237
Peach, Mark 221
Peach, Tuovi 221
Peitso, Helga 42
Pekkola, Väinö 55
Peltonen, Onni 202
Pennanen, Hjalmar Daniel 283, 284, 301, 341
Penttilä, Albert (Lindqvist, Oskar Wilhelm) 57
Penttilä, Eino 319
Penttilä, Eric 133
Perón, Juan 311
Pesu, Lauri 145, 146
Pesu, Martta 146
Peterson, August Peter 113

Peterson, Peter 192
Peurala, I. O. 115
Philbert, Marja-Liisa 221
Pietikäinen, Olavi 64
Piponius, John 186
Pohjanpalo, Jorma 91, 98, 127, 128, 136, 147, 153, 163
Pohjanpalo, Taavi 62
Pohjanpirkka, Alli 256, 331
Pohjanpirkka, Oiva 264–266, 310, 320–324
Pokela, Voitto 143
Potinkara, Aino 127, 128
Poutanen, Väinö 203
Price, Charles 106
Pullinen, Vilho 129
Pursiainen, Veikko 203
Pussinen, Eino 314, 315
Putkuri, Aira 262
Putkuri, Reino 263, 265
Pärssinen, Ilkka 266, 274, 275, 279, 324, 325
Pöllä, Mikko 317

Q

Qvanten, Emil von 23

R

Rae, Carlos (Kalle) 319
Rainio, Selma 43
Ramstedt, Vivi 318
Ramström, Alfred 311
Rapeli, Toivo 319
Rasmus, A. 139
Rautanen, Martti 42, 43
Rautanen, Niilo 66
Rautjoki, Veikko 211
Raymond, Emily 177
Rehausen 253
Reinikkala, Lauri 206
Reynolds, John 176
Rhodes, Cecil 29, 33
Riebeek, Jan van 17
Riipinen, J. 117
Riisla 62
Rinnankoski, Jarmo 338
Rinne, Hjalmar 51
Ripeci, Guillermina 265

- Roberts, Charles 90
 Robertson, Ellen 190
 Rock, Frans 156
 Rock, Fred 229
 Rock, Otto 156
 Roos, Klas 49, 51, 52
 Rosier-Jones, Joan 193
 Rosqvist, Edith-Sofia 312
 Rossocha, Hannelore 72
 Rosten, John G. 186
 Rowlands, Leslie 210
 Roy, John, (Röij, Johannes) 195
 Rudd, Charles 37
 Rummukainen, Heikki 145
 Rummukainen, Saara 145
 Rundberg, Halgar 199
 Rundberg, Karl 200, 201
 Ruohonen, Frans Arthur 219
 Ruohonen, Jenny Loviisa 219
 Ruonala, Matti 111
 Räikkönen, Unto 208, 209
 Rännäli, Kaarina 217
 Rännäli, Matti 212
 Rönlund, Axel 164
 Rönnlund, Elli 99
 Rönnlund, Fiina 99
 Rönnlund, Hanna 99
- S**
- Saarikoski, Ismo 323, 324, 333
 Saarisalo, Aapeli 55
 Saarukka, Axel 41
 Saarukka, Ernst 41
 Saarukka, Helga 42
 Saarukka, Hugo 41
 Sahlberg, Ferdinand 236
 Saikkonen, Reino 212
 Saikkonen, Seija 209, 213, 214, 216
 Salmi, Airi 325
 Salmi, Olle 324, 325
 Salonen, Ahti M. 64
 Salonen, Frans 180
 Salonen, Kari 268
 Salonen, Oskar Emil 156
 Salonen, Oskari 129
 Sampovaara, Veijo 266, 325
 San Martin, José de 235
 Sand, Hugo 269
 Sandberg, Isak 88, 90
 Sandelin, Otto Wilhelm 187
 Sandvik, Johann. 186
 Sarasjärvi, Edvin 73
 Sarelius, Väinö 187
 Savilaakso, Aarne 333
 Schauman, Carlos 272
 Schauman, Carmillus 272
 Schauman, Eugen 272
 Schneevogt, George 161
 Schoultz, Nils Fredrik von 57
 Schoultz, Nils Gustaf von 57
 Schoultz, Noel 214
 Scott, Walter 190
 Sederqvist, Selim 243
 Selvinen, Karl 128
 Seppä, Ilari 67, 72
 Seppälä, Rafael 287
 Sewell, Ralph 86
 Silvennoinen, Teuvo 64
 Silvesti, Sulo 203
 Simelius, Paavo 100, 128
 Simonsson Hagglöf, Matts Henrik 31
 Sinclair, Francis 183
 Sipilä, Toivo 296
 Sironen, Kaino 102
 Siuko, Ritva 326
 Siuko, Taavi 326, 328
 Sivyer, Ronald 164
 Sjögren, Göran 314
 Sjöroos, Johan F. (Russian Jack) 89
 Skoglund, G. M. 42
 Skrifvars, Sofia 184
 Skuttnabb, Akseli 282, 302
 Smidt, Aloven 23
 Smith, John 90
 Smolander, Charles 188–190
 Soini, Pekka 320
 Solander, Daniel 85, 173
 Soldati, Santiago de 334
 Solkinen (Finn), Einar 158
 Sollness (Tuisku), Tuomo 192
 Sonni, Anele 306
 Sonni, Anja 303, 306

Sonni (Sonny), Arthur 301, 303, 304, 308
Sonni, Heino 307, 308
Sonni, Tilli 303
Sormunen, Pentti 262
Soromaa, Olavi 320
Soromaa, Sirkka 320
Sorvari, Vilho 52
Spaan, John 180
Sparrman, Anders 23
Spencer (Laurola), Tytti 220
Spencer, John Berridge 220
Spoof, Otto 34
Spöring, Herman Dietrich 85–187, 165, 171–173, 187, 223
St. Martin (Reikko), Saara 220, 222
St. Martin, Osbourne 220
Stanich, C. V. 200
Stanley, Henry 46
Steike, L. G. 216
Stenlund 141
Stenlund, Holger 200
Stenlund, Victor 160
Stenroth, Adley Gideon 60
Stoppel (o.s. Väänänen), Marjatta 71
Stork, Alek 112
Storm, Arvo 195, 219
Storm, Graham 219
Strom, Charles 195
Strössner, Alfredo 317
Strössner, Gustavo 317
Sulkava, Väinö 121
Sundberg, John 326
Sundell (Erickson), Erik Johan 181
Sundell, Edward 26, 27
Sundqvist (Granhholm), Maria 237
Sundqvist, Axel Leonard 237
Suni, Toivo 290
Suomalainen, L. 60
Suomenkallio, Matti 64
Suominen, Carl 129
Suosaari, Akseli 121
Suosaari, Basilius 94, 95, 117, 118
Suosaari, Santeri 120
Sutherland, Erik 196
Sutherland, Una 196
Sutinen, Risto 134

Svinhufvud, P. E. 40, 41, 308
Swedenborg, Emmanuel 19
Säde, Eino 206
Söder, Risto 149
Söderlund, Albert 182, 184, 197
Söderlund, Eric 181
Söderlund, Erik 182, 184, 197
Söderlund, Jacob 182
Söderlund, Karl Petter 182
Söderlund, Oscar Robert 182, 197
Söderlund, Sophia 184
Söderlund, Sydney Albert 182

T

Taipale, Heikki 145
Tammela, Jaakko 291
Tammela, Lauri 288, 291
Tammela, Tyyne 291
Tamminen, Toivo 155, 285
Tani, Pekka 213
Tani, Veikko 213
Tanner, Harald 99, 112, 127, 128, 149, 153
Tannion, Winnifred Eva 193
Tarkka, Paavo Edward (Tate, Paul Edward) 158
Tarkkanen, Matti 43
Tasman, Abel 170
Tastula, Eemeli 112
Temple, John 177
Tessieri, Enrique 330
Thesleff, Alexander 334
Thesleff, Arthur 246–250, 252, 253, 257, 259, 260, 268, 269, 271, 316, 341
Thesleff, Eva 334
Thesleff, Vava 334
Tiainen, O. 118
Tiili, Jussi 73
Tiilikainen, Jouko 74
Tikka, Juhani 282
Tillaeus, Jonas S. 183
Tolinger, Dona Hely 319
Tolsen, Lance (Tolonen, Taavetti) 189, 190
Tolvanen, Kaija 70
Tolvanen, Reino 70, 73
Törni, Lauri 319
Toro, Matti 301
Toro, Siiri 301

Trujillo Molina, Rafael Leónidas 305, 306
 Tuomi, Jorma 213
 Tuominen, Elisa 322
 Tuominen, Kaarina 322
 Tuominen, Silja 322
 Tuovinen, Eero 161
 Turunen, Bruno 331
 Töllinoja de Niskanen, Hedvig 258

U

Unonius, Kristian 329
 Uotila, Heimo 133, 145
 Urwin, Francis 176
 Urwin, William 197
 Uskallio, Liisa 283, 284, 290
 Uskallio, Toivo 272, 281–288, 290–292,
 299–302, 316, 317, 341

V

Vainio, Valle 318
 Vakomies, Pekka (Peter) 210, 213
 Valtonen, Niilo 291
 Välttilä, Antti 147
 van Riebeeck, Jan 16
 Vanhala, Antti 177
 Vargas, Darcy 317, 318
 Vargas, Getulio 317
 Vartia, Maija 327
 Vartia, Matti 327
 Vartiainen, Orvo 206
 Vartiainen, Roy Leonard 208
 Vásquez, presidentti 302
 Veh, Donald von 62, 64
 Vergara Jara, Baltasar 333
 Vergara Väisänen, Monica Christina 333
 Vidlund, Karl 177
 Viitakangas, Jouni 217
 Viitakangas, Kaarlo 211
 Viitakangas, Timo 217
 Viitakangas, Vilho 217
 Viitaniemi, Alice 297
 Viitaniemi, Armas 297, 300
 Viitaniemi, Soile 297, 300
 Viklund, Henrik Gustaf 20
 Viklund, Johan 31
 Viklund, Nils 30

Vikman, Hilikka 298
 Virkkala, Albert 145
 Virkkilä, Ville 296, 299
 Virtanen, Aila 105
 Virtanen, Erkki 105
 Vitale, John 143
 Vuorinen, Onni 134
 Väisänen Nordqvist, Pirkko 333
 Väänänen, Martti 117

W

Wacker, Robert 88
 Wahlberg, Magnus 309
 Wahlboors, Abel Reinhold 89
 Wainio, Edward August 236
 Walden, Albert 96
 Wallin, Georg August (Abd al-Wal) 53, 79
 Wanhalla, Andrew 177
 West (West, Wäst), Abraham 186–189
 Wathen, Anders Väinö 63
 Wathen, Ilmari 63
 Wathen, Kyllikki 63
 Wedder, Henrich 17
 West (West, Wäst), Abraham 186–189
 West (West, Wäst), Erik 175, 180
 West (West, Wäst), Helena 188
 West (West, Wäst), Henrietta 188
 West (West, Wäst), Jane 188, 189
 West (West, Wäst), Karl Johan 188
 Westerlund, Ana-Lina 313
 Westerlund, Arvid 312, 313
 Westerlund, Astrid Sofia 313, 314
 Westerlund, Edith-Sofia 312, 313
 Westerlund, Ester-Amanda 313
 Westerlund, Juan 313
 Westerlund, Marta Elvira 313
 Westerlund, Nils 312, 313
 Westermarck, Edward 54
 Wheeler, Alwyne 172
 Widerström, Uno T. G. 193
 Wiik, Fred 108
 Wik, Anders 192
 Wikar, Henrik Jakob 17–19, 21
 Wiklund, Edith 308
 Williams, Charles 176, 177
 Williams, William V. 127

Winter, Hugo 139

Winter, Jack 154

Wäst (Wast, West), Abraham 186–189

Wäst (Wast, West), George H. 189

Wäst (Wast, West), Jane 188, 189

Wäst (Wast, West), Thomas William 189

Y

Ylitalo, Eeli 307, 308

Z

Zeeman, Matthys 21

Zilliacus, Konni 237, 238, 241–243

Å

Åberg, Fridolf 256

Åström, Feliks 112

Åström, Kalle (Oström, Charles Alfred) 112

Ö

Österlund, Johan Gabriel 33